

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Frances Stonor Saunders

PARAYI VERDİ DÜDÜĞÜ ÇALDI

**SANAT VE EDEBİYAT
DÜNYASINDA**

PARMAĞI

İngilizce Aslından Çeviren
Ülker İnce

Frances Stonor Saunders, 1966 yılında doğdu. Oxford, St. Anne's Koleji, İngilizce Bölümü'nü bitirdi. Channel 4 ve BBC için çalışan bağımsız film şirketlerine sanat belgeselleri yapımıcılığı yaptı. 1993'te, New York School'a uluslararası arenada başarı kazanması için CIA'nın destek sağladığını öne süren bir makale okudu ve bu hikâyeden, Channel 4'te gösterilen "Hidden Hands: A Different History of Modernism" adında bir program çıktı. Bu program da ilk kitabı *Parayı Verdi Dündüğü Çaldı*'ya kaynak oldu. Bu kitapla 2000 yılı Gladstone Tarih Ödülü'nü aldı. *New Statesman* dergisinde sanat editörlüğü yaptı. BBC Radio 3'te yayımlanan Nightwaves programına ve diğer programlara düzenli olarak katkıda bulunan gazeteci ve tarihçi Saunders, halen Londra'da yaşamaktadır.

Ülker İnce, çevirmen, editör, akademisyen. 1985 yılında Lawrence Durrell'in *İskenderiye Dörtlüsü* (*Justine, Balthazar, Mountolive, Clea*) çevirisi ile *Yazko Çeviri Dergisi*'nin Azra Erhat Çeviri Ödülü'nü, 2014 yılında Çeviri Derneği Onur Ödülü'nü, 2014 yılında Oscar Wilde'nin *Dorian Gray'in Portresi* çevirisiyle, Dünya Gazetesi'nin Yılın Çevirisi Ödülü'nü kazandı. Can Yayınları ve Telos Yayıncılık'ta çeviri yayın editörlüğü yaptı. Hacettepe Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nde ve Boğaziçi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü'nde kuram ve uygulama odaklı çeviri dersleri verdi.

Çevirileri arasında şunlar bulunuyor: *Başka Sesler Başka Odalar* (Truman Capote); *Bir Kış Gecesi Eger Bir Yolcu* (Italo Calvino); *Constance ya da Yalnızlıklar* [Avignon Beşlisi III] (Lawrence Durrell); *Kıbrıs'ın Acı Limonları* (Lawrence Durrell); *Mekân Ruhu-Akdeniz Yazıları* (Lawrence Durrell); *Meraklı Zihinler* (John Brockman); *Papatya Bahçesi* (Mary Wesley); *Parayı Verdi Dündüğü Çaldı: CIA ve Kültürel Soğuk Savaş* (Frances Stonor-Saunders); *Sanatçının Yaşlı Bir Adam Olarak Portresi* (Joseph Heller); *Sayıklamalar* (Jeremy Reed); *Sebastian ya da Güçlü Tutkular* [Avignon Beşlisi IV] (Lawrence Durrell); *Sula* (Toni Morrison); *Tüfek, Mikrop ve Çelik* (Jared Diamond), *Uçarı Kızlar ve Filozoflar* (F. Scott Fitzgerald); *Caz Çağı Öyküleri* (F. Scott Fitzgerald), *Dorian Gray'in Portresi* (Oscar Wilde), *Bülbülü Öldürmek* (Harper Lee).

Frances Stonor Saunders

Parayı Verdi Düdüğü Çaldı

Sanat ve Edebiyat Dünyasında
CIA PARMAĞI

Türkçesi: Ülker İnce

İmge Kitabevi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Şebnem Çiler Tabakçı

ISBN 978-975-533-818-7

Orijinal Adı
Who Paid the Piper?: The CIA and Cultural Cold War

© İmge Kitabevi Yayınları, Ülker İnce, 2016

Tüm hakları saklıdır.
Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik
yöntemlerle çoğaltılamaz.

İmge'de 1. Baskı: Ankara, Mayıs 2016

Düzeltili
Güleda A. Berkalp

Grafik Tasarım
Ash Sezer

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Yalçın Ateş

Baskı ve Cilt
Pelin Ofset Tipo Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0 (312) 395 25 80
Sertifika No: 16157

İ m g e K i t a b e v i
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok. No: 17/2 Kızılay 06650 Ankara
Tel: (0312) 419 46 10 - 419 46 11
İnternet: imge.com.tr • E-Posta: imge@imge.com.tr
Yayınevi Sertifika No: 11546

“Hangi yazgı ya da rastlantıyla
Yolun düştü bu çukura, ruhunu teslim etmeden önce?
Kim kolundan tutup getirdi seni buraya?”
“Yukardaki aydınlık dünyada yolumda yürürken,”
diye karşılık verdim ona, “karanlık bir vadide yolumu kaybettim,
Yaşım kemale ermeden yanlış yola saptım.”

Dante, *Cehennem*, XV. Kanto

Bunun bir sır olduğunu biliyorum
çünkü herkes her yerde birbirine bunu fısıldıyor.

William Congreve, *Love for Love*

İçindekiler

Teşekkür	9
Giriş	13
Güzel Ceset.....	21
Tanrı'nın Seçkin Kulları.....	49
Waldorf'ta Marksistler	65
Demokrasinin Deminforum'u	79
Asıl Amaç Haçlı Seferi Başlatmak.....	99
“Kongre Harekâtı”	113
Bonbon Şekeri.....	135
Cette Fête Américaine.....	145
Konsorsiyum.....	163
Hakikati Görmeyenlere Gösterme Savaşı.....	181
Yeni Oydaşma	193
“X” Dergisi.....	203
Kutsal Kuşku	231
Yalana Karşı Müzik.....	257
Ransom'ın Çocukları	281
Yankee Kerizleri.....	301
Koruyucu Kötü Cinler	341
Balık Kavağa Çıkınca	367
Zayıf Nokta	381
Kültürel Nato.....	397
Arjantin'in Sezarı	417

Kalem Arkadaşları.....	435
Edebiyatın Domuzlar Körfezi	447
Siperlerden Görünen Manzara.....	461
Batan Gemide Olma Duygusu.....	473
Kötü Bir Pazarlık.....	491
Sonsöz.....	503
Kısaltmalar.....	515
Kaynakça	517
Dizin	523

Teşekkür

Bu kitabı uzunca bir süre tam bir göçebe hayatı yaşayarak, yırtık pırtık kutulardan ve dosyalardan oluşan eşyalarımı oradan oraya sürükleyip durarak yazdım. Arşiv kervanıyla birlikte beni evlerine kabul eden ve rahatça çalışmamı sağlayan Elizabeth Cartwright-Hignett'e, Frank Dabell'e, Nick Hewer'a, Eartha Kitt'e, Hermione Labton-Johnson'a, Claudia ile Marcello Salom'a teşekkür etmek istiyorum. Beni her zaman desteklemiş ve bana inancını hiç kaybetmemiş olan Ann Pastemak Slater ile Craig Raine'a özellikle teşekkür ediyorum. Onlar sayesinde New York'ta tanıştığım Ben Sonnenberg ile aramızdaki (Ben'in engin bilgiyiyle zenginleşen) o verimli dostluk için de onlara teşekkür borçluyum. Ann Pastemak Slater'ın yazdığı ve projemin kabulünü kolaylaştıran tavsiye mektubu, onun kendi cömert övgüleri sayesinde tuhaf bir şaşmazlıkla benim soluğumun kesildiği yerde imdadıma yetişti. Carmen Callil bu kitabın yazılmasına daha geç bir tarihte katkıda bulundu, ama benim neredeyse bütün inancımı yitirdiğim bir zamanda onun bana karşı duyduğu katıksız ve güçlü inancın benim için ne büyük bir esin kaynağı olduğunu anlatamam. Jay Weissberg'in bir sinema tarihçisi olarak yardımlarının değeri hiçbir şeyle ölçülemez, hayatımda onun gibi derin ve geniş bilgi sahibi birine rastlamadım. Bunlara ek olarak, talihsizliklerden payını alan bu projeme ortak olan, ama mizah duygularını kaybetmeden bu engebeli yoldaki yolculuğu tamamlayan editörüm Neil Belton'a, temsilcim Felicity Rubinstein'a,

Granta Yayıncılık'ta çalışan herkese, New Press'te çalışan kitap editörleri Jane Robertson, Jeremy Bugler, Tony Cash, Tony Carrew, Lawrence Simanovitch, Andre Shiffrin'e, Beldock, Levin & Hoffman'da  alı an Melvin Wulfa teşekkürlerimi sunuyorum. Sınırsız dostlukları ve tükenmek bilmeyen sabırları için Madonna Benjamin'e, Zo  Heller'a, Conrad Roeber'a, Domitilla Ruffo'ya, Roger Thornham'a, Michael Wylde'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Annem Julia Stonor ile erkek kardeşim Alexandre Stonor Saunders olmasaydı, bu kitabın dışındaki hayat benim için bir çıkmaza girerdi. Beni y reklendiren, sevgileriyle destekleyen, bana omuz vermekten hiç vazgeçmeyen bu kişilere, yüzümü kızartıp, koca bir teşekkür gönderiyor ve bu kitabı onlara adıyorum.

Kültürel Soğuk Savaşı araştırmaya ba ladığım zaman Amerika'nın Bilgi Edinme  zg rl    Yasası'ndan çok yararlanacağımı sanıyordum. Daha önce tasnif edilmiş olan resmi belgelerin pek çoğunun bu yasa gereği araştırmacılara açıldığını ve bu yüzden de FBI'nın yakın geçmişteki çalışmalarının büyük bir zenginlik kazandığını biliyoruz. Ama i  CIA belgelerini elde etmeye gelince durum farklı. Benim 1992'de yaptığım ilk başvuruya henüz yanıt gelmedi. Daha sonraki bir ba vurum kabul edildi ama istediğim belgeleri alabilmem için 30 bin dolar dolaylarında bir ücret ödemem gerektiğini bildirdiler. Neyse ki CIA'nın Enformasyon ve Gizlilik Koordinatörü ba vurumun işleme konma şansının aslında sıfır olduğunu söyledi de boş yere canımı üzmekten kurtuldum. İngiliz tarihçiler Bilgi Edinme Yasası'nı çok överler, onlar aslında bu ülkenin savunmasıyla ilgili malzemeleri araştırırken çok daha büyük engellerle kar ıla ıyorlar. Ama hiç değilse CIA söz konusu olduğunda, yasanın iyi uygulandığını söylemek olanaksız. Neyse ki özel koleksiyonlardaki belgeler bu eksikliği kapatacak kadar zengin. Tarihsel olarak birbirini izleyen Amerikan yönetimleri özel sektörü de yönetime ortak etti. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Amerikan dış politikası, devletin resmi daireleriyle serbest çalışan güya resmi kişi ve kuruluşlardan oluşan bir çeşit konsorsiyum tarafından ortaklaşa yürütülüyordu.  şte bu gizli ya da üstü örtülü harekâtlar bile küçük ve birbirine düşman gruplar tarafından y r t ld   için, salt bu nedenden dolayı, bu tür harekâtların mercek altına alınması mümkün olmaktadır. Öykünün peşine düşmek isteyenler için bu

öykü, koca Amerika sathına yayılmış arşivlerdeki özel belgelerde saklıdır.

Büyük oranda bu arşiv malzemesine dayanan her türlü çalışma, kuşkusuz arşivcilere ve kütüphanecilere çok şey borçludur; koleksiyonların labirentinde araştırmacılara yol gösteren onlardır. Tarih evini ayakta tutan taban kirişlerini döşeyenler bu insanlardır ama hemen şunu eklemekten yapamayacağım:

Yapısal ya da mimari kusurlar tamamıyla yazara aittir. New York'taki Tamiment Kütüphanesi, Chicago'daki Joseph Regenstein Kütüphanesi, Abilene'deki Dwight D. Eisenhower Kütüphanesi, Washington'daki ulusal arşivler, Columbia Üniversitesi Butler Kütüphanesi, Washington'daki George Meany Merkezi, Austin ve Teksas'taki Harry Ransom İnsanbilimleri Araştırma Merkezi ve Lyndon Baines Johnson Kütüphanesi, Boston'daki John F. Kennedy Kütüphanesi, Independence'taki Harry S. Truman Kütüphanesi çalışanlarına yardımları ve yol göstericilikleri için teşekkür ederim. Ayrıca Londra'daki Public Records Office ile Reading University Kütüphanesi'ndeki arşivcilere, Londra Kütüphanesi çalışanlarına da teşekkür etmek isterim.

Bu kitap için söyleşi yapmayı kabul eden pek çok kişi benim çeşitli ziyaretlerime, telefonlarıma, fakslarıma, mektuplarıma sabır gösterme nezaketini benden esirgemedi. Söyleşi yaptığım herkesin adını kitabın sonundaki Notlar ve Kaynaklar bölümünde verdim. Hepsine teşekkür ediyorum, ama özellikle de bana büyük bir cömertlikle zaman ayıran, o çok değerli belleğini, (eleştirerek de olsa) güçlü desteğini, kişisel koleksiyonundaki fotoğraflarını benden esirgemeyen Diana Josselson'a.

Giriş

*Propaganda yapmanın en iyi yolu,
hiç yapmıyormuş gibi yapmaktır.*

Richard Crossman

Soğuk Savaş'ın doruğa çıktığı bir sırada Amerika Birleşik Devletleri, batı Avrupa'da yürürlüğe konacak gizli bir kültürel propaganda programına büyük miktarlarda para ayırmıştı. Bu programı başka programlardan ayıran şey, "Böyle bir program yok," iddiasıydı. Amerika'nın Merkezi İstihbarat Teşkilatı, CIA, adı geçen programı büyük bir gizlilik içinde yürüttü. Bu gizli savaşın ana gövdesini Kültürel Özgürlük Kongresi oluşturuyordu, başkanlığını da 1950 yılından 1967 yılına kadar CIA ajanı Michael Josselson yürüttü. Kongre hem uzun ömürlü hem de hayli başarılı oldu. Başarısının doruğuna ulaştığı günlerde, Kültürel Özgürlük Kongresi'nin otuz beş ülkede bürosu vardı, onlarca personel çalıştırıyor, yirminin üzerinde saygın dergi yayımlıyor, resim sergileri açıyordu; bir haber ve film servisine sahipti, tanınmış kişilerin katıldığı uluslararası toplantılar düzenliyor, müzikçilere ve ressamlara ödüller dağıtıyor, konser ve sergi olanakları sağlıyordu. Tek amaç uzun zamandır Marksizme ve komünizme yakınlık duyan batı Avrupa aydınlarını yavaş yavaş "Amerikan tarzı"na daha yakın düşen bir bakış açısına ısındırmaktı.

Henüz yeni kurulmuş olan CIA, son derece geniş ve etkili bir ağ oluşturan istihbarat personelinin, siyasal strateji uzmanlarından, şirket kuruluşlarından, Amerika'nın "Ivy League" denen kalburüstü üniversitelerinin mezunlarının eski okul ilişkilerinden yararlanarak 1947'den itibaren bir "konsorsiyum" oluş-

turma işine girişti; bu konsorsiyumun iki görevinden biri dünyayı komünizm hastalığına karşı aşılacak ve Amerika'nın dış dünyadaki siyasal çıkarlarının korunmasını kolaylaştırmaktı. Sonuçta, görülmemiş derecede sıkı bağlarla birbirine bağlı insanlar, Teşkilat'ın yanı sıra çalışarak şu düşünceyi yayma çabasına girdi: Dünyanın bir *pax Americana*'ya, yeni bir aydınlanma çağına ihtiyacı vardır ve bu çağ "Amerikan çağı" olacaktır.

CIA'nın oluşturduğu ve Henry Kissinger'ın deyimiyle "partizanlık ötesi bazı ilkeler adına bu ülkenin hizmetine kendilerini adanmış olan aristokratlar"dan oluşan bu konsorsiyum Amerika'nın Soğuk Savaş Dönemi silahıydı, kültür alanında çok etkili olmuş bir silahtı. Savaş sonrası Avrupa'da, bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeden bu gizli harekete adı bir şekilde karışmamış pek az yazar, şair, ressam, tarihçi, bilim adamı ya da eleştirmen vardı. Amerika'nın bu casusluk kurumu, yirmi yıldan uzun bir süre hiçbir engelle karşılaşmadan, kendini ele vermeden, Batı'da ve Batı için, ifade özgürlüğü adına ön saflarda çarpışan kültürlü ve çok yetenekli insanlardan yararlandı. "İnsanların beyinlerini ele geçirme kavgası" olarak nitelenen Soğuk Savaş'ta kültürel silahlar hayli bol ve çeşitliydi; dergiler, kitaplar, konferanslar, seminerler, resim-heykel sergileri, konserler, ödüller.

Bu konsorsiyumun üyeleri arasında Stalin'in totalitarizminin su yüzüne çıkışıyla birlikte Marksizme olan inançlarını kaybetmiş olan eski solcu ve radikal aydınlar vardı. Arthur Koestler'in büyük bir kederle "ölü doğmuş bir ruh devrimi, yanlış zamanda fitili ateşlenmiş bir aydınlanma, tarihte yalancı bir şafak"¹ olarak nitelediği 1930'ların Pembe Çağ'ının hayal kırıklığını yaşayan bu insanlar, yeni bir oybirliğinin oluşmasıyla yeniden birleşmeye, geçmişin tükenmiş enerjisinin yeniden kazanılmasını sağlayacak yeni bir düzen ileri sürmeye hazırıldılar. Efsaneleri irdelemeyi, kurumsal öncelikleri sorgulamayı, iktidarın rahatını kaçırmayı kendine iş edinmiş olan aydınların köktenci muhalefet geleneği, "Amerikalıların ileri sürdüğü önermeyi" desteklemek adına askıya alınmıştı. Batı'nın düşünce hayatında birkaç yıl önce nasıl komünizm bir kartel haline geldiyse, güçlü kurumların onayladığı ve parasal destek sağladığı bu komünizm karşıtı grup

¹ Richard Grossman (yay. haz.), *The God That Failed: Six Studies in Communism*, Londra: Hamish Hamilton, 1950, içinde Arthur Koesder.

da öyle bir kartel haline geldi (ve çoğunlukla aynı insanlardan oluşuyordu).

“Öyle bir zaman geldi ki ... hayat kendi kendini düzenleme yeteneğini açıkça kaybetti,” der, Saul Bellow’un *Humboldt’s Gift* adlı romanının anlatıcısı Charlie Citrine. “Dışarıdan düzenlenmesi gerekiyordu. Aydınlar bunu kendilerine iş edindiler. Söz gelimi Machiavelli’nin zamanından günümüze kadar bu düzenleme işi; hayalleri boşa çıkaran, felaketlere yol açan, göz kamaştırıcı, aldatıcı ve büyük bir projeydi. Humboldt gibi kabına sığamayan, keskin zekalı, çatlak bir adam, insanlığın o devasa ve sonsuz çeşitlilikteki işlerinin artık ender bulunur kişiler tarafından yönlendirilmesi gerektiğini keşfetmenin sevinciyle doluydu. Kendisi ender rastlanır bir insandı ve bu nedenle de güç sahibi olmaya uygun bir adaydı. Evet, neden olmasın?”² Pek çok Humboldtlar gibi komünizmin sahte ilahının ihanetine uğrayan aydınlar yeni bir Weimar, Amerikan Weimar’ı yaratma olanağının hayaline kapılmış buldular kendilerini. Devlet - ve devletin gizli eylem gücü CIA - bu projeye destek vermeye hazırsa, neden olmasındı?

Eski solcuların bir amaç etrafında CIA ile el ele vererek birleşmesi o kadar da olmayacak bir iş değildir. Soğuk Savaş cephesinde çarpışmak üzere, belki kendilerinin haberi olmadan, kiralanmış olan aydınlar ile Teşkilat arasında sahici bir çıkar ve inanç birliği vardı. Amerika’nın önde gelen liberal tarihçilerinden Arthur Schlesinger, CIA’nın ilişkilerinin “her zaman ya da genellikle tutucu ve karanlık”³ olmadığını yazıyordu. “Benim bildiğim kadarıyla siyasal açıdan aydın ve bilgili kişilerce yönetiliyordu.”⁴ CIA’nın liberalizmin bir sığınağı olduğu görüşü insanların CIA ile işbirliği yapmalarında ya da işbirliği yapmasalar bile, CIA’nın iyi niyetli olduğu efsanesini kabul etmelerinde çok etkili oldu. Ama yine de bu görüş, Amerikan Soğuk Savaş gücünün, korkunç müdahaleci ve korkunç sorumsuz bir eylem aracı olarak bilinen CIA’nın bu ünüyle hiç bağdaşmıyor. İran’da 1953’te Başbakan Musaddık’ı devirmek, 1954’te Guatemala’daki Arbenz hükümetini iktidardan düşürmek, 1961’deki o felaket Domuzlar Körfezi Harekâtını yapmak, Vietnam’daki o ünlü Anka Progra-

² Saul Bellow, *Humboldt’s Gift*, New York: Viking, 1975.

³ Arthur M. Schlesinger, Jr., *A thousand Days: John F. Kennedy in the Whitehouse*, Londra: André Deutsch, 1965.

⁴ a.g.y.

m 'n  uygulamaya koymak bu örgütün marifetiydi. Bu  rg t on binlerce Amerikalıyı adım adım izlemiş, Amerika dışında demokratik olarak seçilmiş liderleri rahat bırakmamış, suikastlar düzenlemiş, Kongre'de bu eylemlerini inkâr etmiş ve bu işi yaparken yalan söyleme sanatına yepyeni boyutlar kazandırmıştı. O halde CIA, acaba nasıl tuhaf bir simyayla kendini Arthur Schlesinger gibi yüce gönüllü aydınlara, o çok sevilen liberalizmin biricik kalesi olarak yutturmayı başarmıştı?

Çok farklı yaratıcılık alanlarında adı bilinmeyen bir iyilik mele i gibi davranan, aydınları ve o aydınlara çalışmalarını Büyük Oyun'da birer satranç taşı gibi kullanan Amerika'nın casusluk kuruluşunun, Batı'daki müttefiklerin kültür işlerine uzanan kolları Soğuk Savaş döneminin en rahatsız edici miraslarından biridir. CIA'nın parasal yardımda bulunurken hiçbir şekilde el altından işleri yönetmeye kalkışmadı ını ileri sürerek o dönemi savunanların bu iddiaları henüz ciddi bir biçimde sorgulanmadı. Hem Amerika'daki hem Batı Avrupa'daki aydın çevreler CIA'nın tek amacının  zg r, demokratik ve kültürel ifade olanaklarını genişletmek olduğu düşüncesini kabul etmeye hazırdılar. Bu "açık  ek" tarzı savunma, "Biz sadece insanların nasıl olsa söyleyecekleri şeyleri söylemelerine yardım ettik," diye başlar. CIA fonlarından para alanlar bu parayı nereden aldıklarından habersiz idilerse, diye sürer tartışma. Sonuç olarak, davranışlarında bir değişiklik olmadıysa, eleştirel düşünce sahibi kişiler olarak ba ımsızlıkları da bundan bir zarar görmemiş demektir.

Gelgelelim Soğuk Savaş'a ilişkin resmi belgeler bu karşılıksız yardım efsanesini kökünden sarsıyor. CIA'dan para yardımı alan kişilerden ve kurumlardan, geniş kapsamlı bir inandırma kampanyasının, bir propaganda savaşının erleri olması bekleniyordu ve propagandanın anlamı şuydu: "Herhangi belli bir grubun düşünce ve hareketlerini etkilemek üzere düzenlenmiş haberler, özel savlar ya da  a rılar yoluyla bilgi ya da belli bir doktrin yaymak amacıyla yürütülen her türlü örgütlü çaba ya da hareket."⁵ Bu çabanın en önemli ögesi "psikolojik savaş"tı ve bu da söyle tanımlanıyordu: "Bir ulusun, savaş dışı etkinliklerden ve propagandadan planlı bir şekilde yararlanarak, yabancı grupların

⁵ Ulusal Güvenlik Konseyi Kararnamesi, 10 Temmuz 1950, alıntının kaynağı, *Final Report of the Selected Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities*, Washington: United States Government Printing Office, 1976.

görüşlerini, tavırlarını, duygu ve davranışlarını kendi ulusal çıkarları doğrultusunda etkilemeyi amaçlayan düşünce ve bilgileri yaymasıdır.” Dahası, “en etkili propaganda tarzı” da “*söz konusu kişinin kendisinin inandığını sandığı nedenler yüzünden, sizin arzu ettiğiniz yönde hareket etmesidir,*” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶ Bu tanımlara karşı çıkmanın yararı yok. Bunlar, savaş sonrası Amerikan kültür diplomasisinin bu *donnée*’leri resmi belgelere serpiştirilmiş durumda.

Yatırımlarını perdeleyen CIA besbelli ki açık açık ayartmaya çalıştığı takdirde reddedileceği varsayımıyla böyle davranıyordu. Böyle bir kandırmacayla ne tür bir özgürlüğün önü açılabilirdi? Sovyetler Birliği’nde her türlü özgürlük gündemde değildi kuşkusuz, Gulaglara gönderilmemiş olan yazarların ve aydınların boynuna, devletin çıkarlarına hizmet kemendi geçirilmişti. Böyle bir özgürlüksüzlüğe karşı çıkmak elbette doğrudur. Ama hangi yollardan? Batı demokrasisinin ilkelerinin savaş sonrası Avrupa’sında bir iç düzeneğe göre yeniden hayat bulamayacağına inanmanın haklı bir gerekçesi var mıydı? Ya da demokrasinin, Amerikan liberalizmi övgülerinde ima edilen demokrasiden daha karmaşık bir şey olabileceğine inanmamanın? En temel organik entelektüel gelişim, özgür tartışma, yasaksız düşünce akışı süreçlerine bir başka devletin gizlice müdahalesi ne oranda kabul edilebilir bir şeydir? Acaba bu, özgürlük yerine bir tür özgürlük *prototipi* yaratmak tehlikesi taşımaz mı, insanların özgürce hareket ettiklerini sanırken hiçbir şekilde denetleyemedikleri güçlere bağımlı olmaları sonucunu doğurmaz mı?

CIA’nın kültür savaşına kalkışması daha başka rahatsız edici sorulara da yol açıyor. Parasal yardım acaba aydınların ve düşüncelerinin desteklenmesi sürecinin çarpıtılmasına yol açtı mı? Acaba insanlar düşünsel değerlerinden ziyade, konumlarına göre mi seçildiler? Aydınlar arasındaki konferansları ve sempozyumları “uluslararası akademik tele-kızlar turnesi” olarak alaya alan Arthur Koestler ne demek istiyordu? CIA’nın kültürel konsorsiyumuna üyelikle insanların ünü güvenceye alınıyor ya da artıyor muydu? Düşüncelerini uluslararası arenada duyurmuş olan bu yazarlardan ve düşünürlerden acaba kaç tanesi yapıtları gerçekten de ucuzcu kitap mağazalarının bodrumlarında çürüyecek olan ikinci sınıf adamlar, bugün var yarın yok olan ünlülerdi?

⁶ a.g.y. [İtalikler benim.]

1966'da *New York Times*'da Amerika'nın istihbarat topluluğunun üstlendiği çok çeşitli gizli eylemleri açıklayan birkaç makale yayımlandı. *Darbe* girişimlerinin ve ( o u kez beceriksizce yapılmış) siyasal suikast girişimlerinin hikâyeleri ba  sayfaları doldurdukça CIA, sorumluluk duygusu diye bir engel tanımadan uluslararası siyasetin sır a d kk nında her şeyi kırıp döken azgın bir fil olarak görülür duruma geldi. Daha da çarpıcı olan bu casusluk hikâyeleri arasında Amerikan yönetiminin eylemlerinde, Batı'nın düşünce dünyasındaki a ırlıklarından yararlandığı kültür brahmalarına ne gözle baktığını gösteren ayrıntılar ortaya  ıktı.

Pek çok aydının, kendi bağımsız ölçütleriyle değil de Amerika'nın siyaset yapıcılarının yönlendirmesiyle hareket ettiği düşüncesi geniş çevrelerde tiksinti yarattı. Soğuk Savaş'ın en civcivli günlerinde aydınların dürüstlük statüsü artık ciddi olarak sar-sılmıştı ve çoğunlukla alay konusu oluyordu. "Oyda lar-krasisi" da ılıyordu; merkez, parçaları bir arada tutamıyordu. Bu dağılma sırasında bu hik ye de parça parça oldu, de i ti, sa  ya da sol kampın özel do rularını kendi amaçlarına uygun olarak -bazen göz göre göre- çarpıtmak isteyen g  ler tarafından sakatlandı. Ne tuhaftır ki, açıklamaları olanaklı kılan koşullar, gerçek anlamlarının üzerinin örtülmesine de katkıda bulundu. Amerika'nın anti-komünizm saplantısıyla giri ti i Vietnam Savaşı Amerika'yı toplumsal   k   n sınırına getirdiği bir sırada, Pentagon Belgeleri ve Watergate boyutuna ulaşan daha sonraki rezaletler karşısında *Kulturkampf* içine hâlâ ilgi ya da   ke duymaya devam etmek zordu; bu i , ötekilerin yanında devede kulak kalıyordu.

"Tarih," diyordu Archibald MacLeish bir yazısında, "m zigin duyulamadı ı  l  noktaları [olan], kötü inşa edilmiş bir konser salonuna benzer."⁷ Bu elinizdeki kitap işte bu  l  noktaları bulmayı amaçlamaktadır. Başka türlü bir akustik, dönemin resmi virt  zlerinin icra ettiği melodiden farklı bir melodi yakalama peşindedir. Gizli bir tarihtir bu, kişisel ilişkilerin, "yumuşak" bağlantıların ve   k  tuların rolü, salon diplomasisinin, yatak odası entrikalarının önemi dikkate alınarak yazılmıştır. Gore Vidal'in tanımıyla, " ok sayıda ve çok fazla ilgili tarafın, üzerinde anla maya vardığı o resmi yalanlar, tarafların her biri-

⁷ Archibald MacLeish, *New York Times*, 21 Ocak 1967.

nin güneş saatini göstermek üzere bin günde kendisinin inşa ettiği aldatıcı piramit ya da diktiği taş” bu kitapta alaşağı edilmektedir. “Üzerinde anlaşılmaya varılmış somut olguları” sorgulamaya kalkışan her tarih, Tzvetan Todorov’un deyişiyle, “bir saygısızlık eylemine dönüşmek” zorundadır, bu tarih “kahramanlar ve azizler tapıncına katkıda bulunmaya kalkışan bir tarih değildir. Amacı doğruya olabildiğince çok yaklaşımdır. Max Weber’in ‘dünyanın büyüünün bozulması’ dediği şeye katkıda bulunur; bir ucunda ululamanın bulunduğu yelpazenin tam karşı ucunda yer alır. Doğru olanı doğruluk adına gün ışığına çıkarmak için yazılmıştır, bugün için yararlı görülen imgeleri bulup çıkarmak için değil.”⁸

⁸ Tzvetan Todorov, “The Communist Archives”, *Salmagundi*, Yaz 1997.

Güzel Ceset

İşte bir sevgisizlik mekânı

Önceki zaman, sonraki zaman

Donuk bir ıııkta

T.S. Eliot, "Burnt Norton"

Avrupa savaş sonrası dondurucu bir gündeğumuna gözlerini açtı. 1947 kışı, gelmiş geçmiş kışların en korkuncuydu. Ta ocak ayından mart sonlarına kadar Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere'de geniş bir cephe açan kış, aman tanımadan ilerledi. St. Tropez'ye kar yağdı, şiddetli rüzgârlar geçit vermez kar birikintilerinin oluşmasına yol açtı; buz kitleleri Thames Irmağı'nın ağzını kapattı; yiyecek taşıyan trenler donup raylara yapıştı; Paris'e kömür getiren gemiler buzların arasına sıkıştı. Filozof İsaiah Berlin o kentte, o "boş ve ölü, güzel bir ceset"e benzeyen kentte, kentin soğuşundan "dehşet"e kapıldığını söyledi.

Bütün Avrupa'da sular akmaz, kanalizasyonlar çalışmaz, daha pek çok temel hizmet verilemez oldu; yiyecek kıtlığı başladı, madenciler kaskatı donan bobin şanzımanını çalıştırmak için çabalarken, kömür rezervleri bütün zamanların en düşük düzeyine indi. Buzlar hafifçe erimeye kalmadan yeni bir don dalgası geliyor, kalın bir buz tabakasının altında yollar, kanallar kilitleniyordu. İngiltere'de işsizlerin sayısı iki ayda bir milyon arttı. Yönetim kara saplanmış, sanayi buz tutmuştu. Hayatın kendisi donmuş gibiydi; dört milyondan fazla koyun, otuz bin sığır öldü.

Berlin'de, geleceğın Şansölyesi Willy Brandt, Avrupa'nın çöküşünü en iyi simgeleyen kenti "yeni bir korku"nın sardığını

g  r  yordu. Dondurucu so  uklar “vah  i bir hayvan gibi insanların   zerine saldır  yor, onları evlerine kapanmaya zorluyordu. Ama evlerinde de so  uktan kurtulamıyorlard  . Pencerelelerin camları yoktu, kır  k camların yerine tahtalar   ak  lm    t  . Duvarlar ve tavanlar   atlaklarla, deliklerle doluydu; insanlar bu   atlakları, delikleri k    t ve pa  avrayla t  kamaya   alı  ıyordu. Park kanepelerini yakarak odalarını ısıtıyorlard   ... ya  lı ve hasta insanların y  zlercesi yataklarında so  uktan donarak   lm    t  .”¹ Acil bir   nlem olarak her bir Alman ailesine ısınmak i  in bir tek a  a   ayrılm    t  . 1946 ba  larında Tiergarten ya  mаланm    t  ; kesilen a  a  lardan arta kalan k  kler, donmu     amurlu arazideki bir heykel orman  n   andırıyordu; 1947 k  şında Gr  newald’ın   nl   ormanlarının k  k  ne kibrit suyu ekilm    t  . Bombalanm     bir kentin molozlarını   rten kar y    ntuları, Hitler’in Almanya i  in kafasında ya  att     ve tuz buz olan manyak  a hayalin miras  n   gizleyemiyordu. Berlin, t  pk   tamam  yla harabeye d  nm     olan Kartaca gibi -yenilmi  , egemenli  n   kaybetmi  , istilaya u  ram     haliyle-   l  , so  uk, tekinsiz bir yerdi.

Hava, So  uk Sava  ’ın fiziksel ger  ekli  n   acımas  zca herkese hatırlat  yor, Avrupa’n  n Yalta sonrası yeni topografyasında kol geziyordu. Avrupa’da ulusal egemenlik alanları budanm    t  , n  fus bile  imleri   ok par  alıyd  . Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya’daki m  t  tefik i  gal devletleri yurtlarını terk etmi  , yersiz yurtsuz, askeri birliksiz kalm     on      milyon insanla ba  a   ıkma-ya   alı  ıyordu. İ  gal edilmi   b  lgelere sayıları durmadan artarak gelen M  t  tefik personeli, sorunu daha da k  t  le  tirmiyordu. Gidererek daha   ok insan yurtlarından kovuluyor; bunlar zaten hallerde, merdiven aralarında, bodrumlarda, bombalanm     binaların yık  ntılarında yatan insanlara katılıyorlard  . Berlin’deki İngiliz Denetim Komisyonu’nun bir konu  u olarak Berlin’e gelen Clarissa Churchill “hem co  rafi hem de maddi anlamda kentte mevcut kar    klık ve mutsuzlu  un etkilerini b  t  n   iddetiyle hissetmekten kendisini koruyan”   eylerin oldu  un   fark etmi    t  . “Eskiden bir Nazi’ye ait olan bir evin sıcak yatak odasında uyanmak, kıyıları dantelli   ar  afları hissetmek, evin eski sahibinin kitap raflar  n   incelemek, bu basit   eyler bile bana, biraz galiplere   zg   olma uyarısı ta  ıyan bir sarho  luk veriyordu, sokakta kısa bir y  -

¹ Willy Brandt’tan alıntı, “The Big Chill”, *Sunday Times*, 5 Ocak 1997.

rüyüş yaptığınızda ya da herhangi bir Alman'ın soğuk dairesine gittiğinizde bu sarhoşluk hemen yok oluyordu.”²

Galipler için zor günlerdi bunlar. Bir Amerikan üssünde elli sent eden bir karton Amerikan sigarası, karaborsada 1800 eski mark ya da resmi döviz fiyatlarına göre 180 dolar ediyordu. Bu oranlara göre dört karton Amerikan sigarası fiyatına bir Alman orkestrasını bir geceliğine kiralayabilirdiniz ya da yirmi iki karton parasına 1939 model bir Mercedes-Benz alabilirdiniz. Penise-lin ve (beyazın da beyazı) “Persilscheine” ruhsatları, ruhsatların en pahalısıydı; sahiplerinin her türlü Nazi bağlantısı suçunu ak-layıp paklıyordu. Bu tür bir ekonomi karşısında işçi sınıfından gelen Idaholu askerler yeni çağın çarları gibi yaşayabilirdi.

Bomba kullanma uzmanı olduğu için kurtuluş günü Paris'e ilk gelen İngiliz askeri olarak Yarbay Victor Rothschild, daha önce Nazilerin el koyduğu Marigny Bulvarı'ndaki aile evini geri aldı. Genç istihbarat subayı Malcolm Muggeridge'i iyi cins şampanyayla o evde ağırladı. Alman işgali sırasında evde çalışmaya devam etmiş olan ailenin baş uşağı, sanki hiçbir şeyin değişmemiş gibi görüldüğünü söyledi. Milyoner istihbarat subayı John Hay Whitney'in Nazilerden geri aldığı Ritz Oteli, F. Scott Fitzgerald'ın Princeton'dan arkadaşı olan David Bruce'u, Bruce ile birlikte gelen Ernest Hemingway'i ve özel bir kurtarıcılar ordusunu konuk etti; bu iş, yöneticinin kesesinden elli martini kokteyline patladı. David Bruce gibi, savaş zamanı Amerika'nın gizli servisi Stratejik Hizmetler Dairesi'nde (Office of Strategic Services, OSS) çalışan Hemingway, viski şişeleriyle birlikte Ritz'e kuruldu ve te-dirgin bir Eric Blair (George Orwell) ile daha açık bir insan olan Simone de Beauvoir'ı ve sevgilisi Jean-Paul Sartre'ı ağırladı (Sartre bilincini kaybedecek kadar içmişti ve hayatının en kötü akşamdan kalmalığını yaşamıştı).

Language, Truth and Logic (Dil, Hakikat ve Mantık) adlı kitabın yazarı, felsefeci ve istihbarat subayı A.J. “Freddie” Ayer'ı, şoförünün kullandığı, ordu radyosuyla donatılmış büyük Bugatti ile Paris sokaklarında cirit atarken görmeyen kalmamıştı. Arthur Koestler ile sevgilisi Mamaine Paget, Andre Malraux ile birlikte akşam yemeklerinde votka ile “kafayı buluyor”, havyar ve *sufflé sibérienne* yiyorlardı. Yine Paris'te genç bir Amerikan diplomatı-

² Clarissa Churchill, “Berlin Letter”, *Horizon*, cilt 13/75, Mart 1946.

nın karısı Susan Mary Alsop, Fransa'nın ünlü "Aubusson halıları ve iyi cins Amerikan sabunlarıyla dolu" o güzel evinde peş peşe partiler veriyordu. Ama evinden dışarı adımını atar atmaz gördüğü insan yüzlerinin hepsi aynıydı; "Asık, bitkin ve acılı yüzler. Karaborsadan almaya yetecek parası olan insanlar dışında gerçekten de kimsenin yiyeceği yok, alabilecek olanlar da fazla bir şey bulamıyor. Pastacı dükkanları boş -Rumplemayer gibi çayevlerinin vitrinlerinde gayet süslü kartondan bir pasta ya da boş bir çikolata kutusu görüyorsunuz, üzerinde 'örnektir' yazıyor, bundan başka hiçbir şey yok. Faubourg St. Honoré Caddesi'nin üzerindeki dükkanların vitrininde 'gerçek deri' ya da 'örnektir' etiketiyle övünçle sergilenen bir çift ayakkabı oluyor, çevresinde hasırdan yapılmış birtakım iğrenç şeyler. Ritz Oteli'nden çıkınca yere bir sigara izmariti attım, iyi giyimli yaşlı bir bey hemen onu almak için atıldı."³

Aşağı yukarı aynı günlerde, romancı Vladimir Nabokov'un kuzini kompozitör Nicolas Nabokov, Berlin'in Sovyet tarafında yere bir sigara izmariti atıyordu; "Ben sırtımı dönüp yürüdüğümde karanlıktan ok gibi fırlayan bir adam benim attığım sigarayı aldı."⁴ Sigara izmariti, yakacak ya da yiyecek bir şey kapmaya çalışanlar arasındaki bu süper yarış sürerken Führer'in sığınacağının yıkıntılarının Führer'e ait olduğunu gösteren bir işaret yoktu ve Berlinliler neredeyse hiç farkında değildiler. Ama askeri yönetim kadrolarında görevli Amerikalılar cumartesi günleri ellerinde el fenerleriyle Hitler'in yerle bir olmuş Reich Kançılıryası'nın mahzenlerinde dolaşıyor, buldukları tuhaf şeyleri ceplerine atıyorlardı. Romen malı tabancalar, yarı yarıya yanmış koca rulolar halinde kağıt paralar, demir haçlar, başka bazı nişanlar. Yağmacılardan biri kadınların paltolarını astıkları vestiyeri bulmuş, üzerine Nazi kartalıyla *Reichskanzlei* sözcüğü basılı pirinç etiketlerden birkaçını yürütmüştü. Vouge fotoğrafçısı, bir zamanlar Man Ray'in ilham perisi olan Lee Miller, Hitler'in sığınacağının küvetinde tam takım giyinik olarak poz vermişti.

Bu eğlenceler kısa zamanda sona erdi. Dört bölgeye ayrılmış olan ve Sovyet denetimindeki bölgeler arasında bir karga yuvası

³ Susan Mary Alsop, *To Marietta from Paris 1945-1960*, New York: Doubleday, 1973. Ayrıca bkz. Anthony Beevor ve Artemis Cooper, *Paris After the Liberation 1944-1949*, Londra: Hamish Hamilton, 1994.

⁴ Nicolas Nabokov, *Old Friends and New Music*, Londra: Hamish Hamilton, 1955.

gibi duran Berlin, “Soğuk Savaş’ın acı verici bir simgesi”⁵ haline gelmişti. Görünüşe göre Almanya’nın “Nazilikten arındırılması” ve “yeniden yapılandırılması” için Müttefiklerin *Kommandatura*’sında birlikte çalışan dört askeri güç, uluslararası durumun hiç de iç açıcı olmadığını ortaya koyan ideolojik rüzgârların güçlenmesine karşı savaş veriyordu. “Sovyetler’e karşı hiçbir düşmanlık duymuyordum,” diye yazıyordu, Estonya-Rusya çıkarmasında görevli bir Amerikan subayı olan Michael Josselson. “Aslına bakılırsa ben o zamanlar siyasetle ilgisi olmayan bir kişiydim, bu yüzden de tanışmış olduğum Sovyet subaylarının çoğuyla kişisel planda çok iyi ilişkiler sürdürmek benim için çok daha kolaydı.”⁶ Ama Sovyetler Birliği’nin etki alanı içinde kalan dünyada “dost” yönetimlerin haksız taleplerde bulunmaları, kitle halinde gösterişli yargılamaların başlaması, Rusya’nın kendi sınırları içinde gulagların sayısının gittikçe artması üzerine bu işbirliği ruhu ciddi biçimde zora girdi. 1947 kışında, yani Elbe kıyılarında Amerikan askerleriyle Rus askerlerinin kucaklaşmalarından iki yıl sonra, bu kucaklaşmanın yerini hırlaşma aldı. “Ancak Sovyetler açıkça saldırgan politikalar izlemeye, Sovyetler’in işgali altındaki bölgelerde yapılan haksızlıklarla ilgili hikâyeler her gün duyulmaya başladıktan ... ve Sovyet propagandası apaçık Batı karşıtlığına dönüştükten sonra bende siyasal bilinçlenme başladı,”⁷ diye yazıyordu Josselson.

Birleşik Devletler Askeri Yönetim Dairesi (Office of Military Government US) karargâhı “OMGUS” olarak biliniyordu, Almanlar başlangıçta bunun İngilizcede “otobüs” anlamına geldiğini sandılar, çünkü Amerikalılardan alınan çift katlı otobüslerin hepsinin yan tarafında bu sözcük yazılıydı. OMGUS görevlileri geri kalan üç öteki askeri gücün çalışmalarını gizlice gözetlemekle uğraşmadıkları zaman, Almanların her gittikleri yerde karşılarına çıkan, üst üste yığılmış *fragebogen*’lerle dolu masaların ardında çalışırken buluyorlardı kendilerini; iş arayan her Alman bu formu doldurmak ve soruları yanıtlamak zorundaydı; milliyeti, dini, sabıka kaydı, eğitim durumu, mesleki nitelikleri, çalıştığı iş

⁵ James Burnham’dan alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy: The Congresses for Cultural Freedom and the Struggle for the Mind of Postwar Europe*, New York: The Free Press, 1989.

⁶ Michael Josselson, “The Prelude to My Joining The ‘Outfit’”, (MJ/HRC).

⁷ a.g.y.

ve askerlik hizmeti, yazı ve konuşmaları, geliri ve mal varlığı, yurtdışı gezileri ve kuşkusuz siyasal eğilimiyle ilgili soruları. Bütün Almanları tek tek elden geçirip en küçük bir “Nazizm ve militarizm” izi bulmaya çalışmak öldürücü bir görevdi - çoğu kez de boşa kürek çekmek gibiydi. Reichs Kançılaryası’nın koridorlarını süpürdü   için bir odacı kara listeye alınırken, Hitler’in sanayicilerinin, bilim adamlarının, yöneticilerinin hatta yüksek rütbeli subaylarının çoğu, Almanya’nın yıkılmasını önlemek gibi umutsuz bir çabayla Müttefik g  ler tarafından sessizce i e yerle tiriliyorlardı.

Bir istihbarat görevlisine göre Nazi rejiminin karmaşık mirasıyla ba  etmek için, sonu gelmez formlar doldurtmak olacak şey değildi. Michael Josselson’ın yaklaşımı farklıydı. “O zamanlar henüz Josselson’ı tanımıyordum, ama ondan söz edildiğini duymuştum,” diyor felsefeci Stuart Hampshire, kendisi o günlerde Londra’daki MI6’da çalışıyordu. “Avrupa istihbaratının fısıltı gazetesini aracılığıyla  n  her yere yayılmıştı. Yapamayaca ı bir şey yoktu, her şeyi yapabiliyordu. *Her  eyi*. Rus sınırını mı geçmek istiyorsunuz -aslında olanaksızdı bu ama- o sizi geçirirdi. Size bir senfoni orkestrası mı gerekiyordu, o bulurdu.”⁸

En k  k bir vurgusu olmadan tam dört dili akıcı bir biçimde konuşan Michael Josselson, Amerikan işgal gücünün subay kadrosu içinde değeri hiçbir şeyle ölçülemeyecek biriydi. Dahası Berlin’i avcunun i i gibi biliyordu. Estonya’nın Tartu kentinde 1908’de Yahudi bir kereste tüccarının oğlu olarak doğmuş, 1917 Devrimi’nden sonra Baltık ülkelerine g  en Yahudilerle birlikte oradan oraya sürüklenerek ilk kez 1920 başlarında Berlin’e gelmişti. Aile fertlerinin çoğu Bolşevikler tarafından öldürüldüğü için Tartu’ya dönmesine olanak yoktu, Arthur Koestler’in “yeryüzünün ba  belası” dediği insanlar ku a ının bir  yesi olmuştu - yani bir *deracin *, hayatları yirminci yüzyılla birlikte parçalanmış, anayurtlarıyla kimlik ilişkileri kopmuş insanlardan biri. Josselson, Berlin  niversitesi’ne devam etmiş ama mezun olamadan üniversiteyi bırakıp Gimbels-Saks ‘s permarketlerinde satın alma memuru olarak çalışmaya ba lamış, onların Paris temsilcili ini yapmıştı. 1936’da Birleşik Devletler’e göç etti, bundan kısa bir süre sonra da Amerikan vatandaşı oldu.

⁸ Stuart Hampshire, söyleşi, Oxford, Aralık 1997.

1943'te orduya girdiği zaman, Avrupalı geçmişiyile ya istihbarat görevi ya da psikolojik savaş için biçilmiş kaftan olduğu apaçık ortadaydı. Almanya'daki Psikolojik Savaş Bölümü'nün (PWD) İstihbarat Şubesi'ne atandı, yedi kişilik özel bir sorgulama ekibi içinde yer aldı (bu ekip, ekibin başkanı olan Yüzbaşı Albert G. Rosenberg'in adıyla "kampfgruppe Rosenberg" olarak biliniyordu). Ekibin görevi "sapına kadar Nazi olanları olmayanlardan, doğru yanıtları yanlışlardan, çenesi düşük kişileri ağzı sıkılardan hızla ayırmak amacıyla"⁹ her hafta yüzlerce Alman mahkûmu sorguya çekmekti. Josselson 1946'da askerlikten terhis olduktan sonra Berlin'de kalıp Amerikan Askeri Yönetimi'nin Kültür İşleri Görevlisi olarak, daha sonra Dışişleri Bakanlığı'nın ve ABD Yüksek Komiserliği'nin Kamu Hizmetleri Görevlisi olarak çalıştı. Bu görevdeyken Alman basın, radyo ve eğlence medyasında çalışan "personeli elekten geçirme" işi kendisine verildi, "Nazilerin ayıklanması tamamlanıncaya kadar" söz konusu personelin görevleri askıya alındı.

Aynı bölüme Nicolas Nabokov da atanmıştı, 1933'te Birleşik Amerika'ya gelip yerleşmeden önce Berlin'de yaşamış olan beyaz Rus bir göçmendi. Uzun boylu, yakışıklı, cana yakın bir adam olan Nabokov'un pek çok arkadaşı (ve karısı) vardı. 1920'lerde Berlin'deki apartman dairesi Rusya'dan kaçanların kültür hayatının merkezine dönüşmüştü; yazarlar, bilim adamları, ressam ve heykeltıraşlar, siyasetçi ve gazeteciler için aydınlar gulaşı niteliğindeydi. Bu kozmopolit sürgünler grubu içinde Michael Josselson da bulunuyordu. 1930'ların ortalarında Nabokov Amerika'ya gitti, orada kendisinin alçakgönüllülükle "ilk Amerikan balesi" olarak tanımlandığı *Union Pacific*'i, Archibald MacLeish ile birlikte yazdı. Bir süre New York'ta Henri-Cartier Bresson ile birlikte aynı apartman dairesinde kaldılar, o günlerde ikisi de beş parasızdı. Nabokov daha sonra şöyle yazmıştı: "Cartier-Bresson'a göre komünist hareket tarihi, insanlığın geleceğini karnında taşıyordu ... Onun görüşlerinin çoğunu paylaşıyordum ama baba toprağım olan Rusya'ya duyduğum ve yüreğimi kemiren özleme karşın Batı Avrupalı ve Amerikalı aydınların pek çoğunun komünizm yanlısı olmalarını ne kabul edebiliyor ne de benimseyebiliyordum. Bana kalırsa onlar Rusya'daki komünizm gerçekleri-

⁹ Michael Josselson, a.g.y.

ne, ne tuhaftır ki, gözlerini kapatmışlardı; onlar yalnızca Büyük Bunalım'ın arifesinde Avrupa'da dalga dalga yayılan faşizme karşı tepki içindeydiler. Otuzlu yılların ortalarındaki komünizm yandaşlığının, belli bir oranda Sovyet Ajitprop Aparatı tarafından oluşturulmuş Rus Bolşevik Devrimi efsanesiyle beslenen geçici bir heves olduğu kanısındaydım.”¹⁰

1945'te Nabokov, W.H. Auden ve J.K. Galbraith ile birlikte Almanya'daki ABD Stratejik Bombardıman Harita Birimi'nin Moral Bölümü'ne katıldı; orada psikolojik savaş personeliyle tanıştı ve daha sonra eskiden tanıdığı Michael Josselson ile birlikte Enformasyon Denetim Bölümü'nde görev aldı. Bir besteci olduğu için Nabokov müzik şubesine atandı; kendisinden beklenen şey “Nazizmin kökünü kurutmak ve demokratik bir Almanya özlemini yaygınlaştırmak için gerekli psikolojik ve kültürel silahların neler olabileceğini saptamaktı”.¹¹ “Alman müzik hayatına yuvalanmış Nazileri temizleyecek, bizim ‘temiz’ Almanlar olduğuna inandığımız Alman müzikçilere (mesleklerini icra etme hakkını tanıyarak) ruhsat verecekti”; bir başka göreviyse “Almanya'daki konser programlarını denetlemek ve bu konserlerin milliyetçilik gösterisine dönüşmesini engellemektir.” Bir dost toplantısında Nabokov'u takdim eden Amerikan generali, “Bir müzik allamesi olarak Almanlara bu işlerin nasıl yapılacağını öğretiyor,”¹² demişti.

Josselson ile Nabokov, hiç olası görünmese de uygun bir çift oluşturmuşlardı. Nabokov duygusal olarak çok abartılı, fiziksel olarak duygularını dışa vuran, her yere geç kalan biriydi; Josselson ise sessiz sakın, ilkeli, titiz bir insan. Ama ikisi aynı sürgün dilini konuşuyor ve Amerika'ya, yani dünyanın geleceğinin güvence altına alınabileceği tek yer olduğuna inandıkları bu yeni dünyaya, aynı derecede bağlılık duyuyordu. Savaş sonrasının Berlin'inde yaşanan dram ve entrikalarda her ikisini de çeken bir şey vardı, onlara birer teknisyen ve yenilikçi olarak yeteneklerini kullanma fırsatı sağlıyordu. Nabokov'un daha sonra yazdığına göre, ikisi birlikte “büyük bir başarıyla Nazi avcılığı” yapmışlar

¹⁰ Nicolas Nabokov, *Bagáz: Memoirs o a Russian Cosmopolitan*, Londra: Secker & Warburg, 1975.

¹¹ Benno D. Frank, Şef, Tiyatro ve Müzik Denetim, OMGUS Eğitim ve Kültürel İlişkiler Bölümü, 30 Haziran 1947, “Cancellation of Registration for German Artists”, (OMGUS/RG260/NARA).

¹² Nicolas Nabokov, *Old Friends and New Music*.

ve “birkaç ünlü piyanisti, şefi, şarkıcıyı, bazı orkestra üyelerini kızağa” almışlardı (bu insanların çoğu bunu hak etmiş kişilerdi ve bugün de hak ediyorlardı).¹³ Çoğu kez resmi düşünceye ters düşen pragmatik bir anlayışla Nazilikle savaşmışlardı. Almanya’nın Nazi geçmişinde sanatçıların eylemlerinin *tikel* olgular olarak ele alınmasını kabul etmiyorlardı. “Josselson çok güç koşullarda aydınların rolüne bir anda karar verilmemesi gerektiğine inanıyordu,” diye yazıyordu meslektaşlarından biri daha sonra. “Almanya’da Nazizmin karışık bir soytarılık olduğunu kavramıştı. Genel olarak Amerikalıların bu konuda hiçbir fikri yoktu. Onlar kendilerini sahnenin ortasında bulmuşlar ve hedefi parmaklarıyla göstermişlerdi.”¹⁴

Şef Wilhelm Furtwängler 1947’de özellikle onur kırıcı bir olaya konu oldu. Paul Hindemith’in “yozlaşmış” damgasını yemesine karşı çıkmış ama daha sonra Nazi rejimiyle karşılıklı çıkar temelinde uzlaşmıştı. Prusya Devlet Konseyi üyeliğine atanan ve Nazilerin verdikleri öteki önemli devlet görevlerini de elinde tutan Furtwängler, Üçüncü Reich sırasında Berlin Filarmoni Orkestrası’nı ve Berlin Devlet Opera Orkestrası’nı yönetmeye devam etti. 1946’nın Aralık ayında, yani kendisinin durumu Müttefik Devletler Denetim Komisyonu’nun dikkatine ilk kez sunulduktan bir buçuk yıl sonra, şefin Berlin’de toplanan Sanatçılar Özel Mahkemesi’nin karşısına çıkması gerekiyordu. Sorgulama iki gün sürdü. Sonuç belirsizdi, mahkeme aylarca bu dosyayı sürüncemede bıraktı. Sonra birden Furtwängler, Müttefikler Kommandaturası’nın kendisini akladığını, Amerikalılara devredilmiş olan Titania Palast’ta, 25 Mayıs 1947’de, Berlin Filarmoni Orkestrası’nı yönetmesinin hiçbir sakıncasının bulunmadığını öğrendi. Michael Josselson’dan geriye kalan belgeler arasında, olayın iç yüzünü bilenlerin, Furtwängler’in “yüksek atlayışı” olarak söz ettikleri olayla ilgili bir not bulunuyor. Josselson, “Büyük Alman Orkestra Şefi Wilhelm Furtwängler’in hiçbir zaman Nazi Partisi üyesi olmamasına karşın Nazi olmadığını kanıtlama işlemlerinden geçmek zorunda kalmak gibi aşağılayıcı duruma düşmekten korunmasında önemli bir rol oynadım,”¹⁵ diye yazıyordu. Bu manevra Nabokov’un yardımıyla yapılabilmmişti,

¹³ a.g.y.

¹⁴ Melvin Lasky, söyleşi, Londar, Ağustos 1997.

¹⁵ Michael Josselson, a.g.y.

ama yıllar sonra olayın ayrıntılarını her ikisi de pek iyi hatırlamıyordu. Nabokov 1977’de Josselson’a, “Hatırlıyor musun acaba, Furtw ngler a a ı yukarı hangi tarihte Doğu Berlin’e gelip bir basın toplantısı yaparak, biz kendisini hemen aklamazsak Moskova’ya gitmekle bizi tehdit etmişti?” diye soruyordu. “Hatırladı ıma göre onun Sovyet bölgesinden kaçıp (sen ka ırmamı  mıydın?) benim ikamet ahıma gelişiyle senin bir ilgin vardı. [Enformasyon Denetim  ubesi  efi] General McClure’un o zamanlar Furtw ngler’in davranışına hafifçe   kelendi ini hatırlıyorum...”¹⁶

Bir Amerikan görevlisi Furtw ngler gibi kişilerin “aklandı ı”nın ortaya çıkması üzerine   kelenmi ti. 1947 Nisan’ında Württemberg-Baden Amerikan askeri hükümetinin Tiyatro ve Müzik  efi Newell Jenkins, “Nasıl olup da müzikoloji alanında önde gelen bu kadar çok sayıda Nazi’nin hâlâ i  başında kaldığının” kendisine açıklanmasını istemişti.

Furtw ngler gibi hem Herbert von Karajan hem de Elisabeth Schwarzkopf, ge mi lerinin biraz karanlık olmasına karşın, müttefiklerin komisyonlarınca aklandı tı. Karajan’ın durumu çok açıktı. 1933’ten beri Parti  yesi idi ve konserlerine Nazilerin çok sevdikleri “Horst Wessel Lied” ile ba lamakta bir sakınca görmüyordu. D  manları ona “SS Albay von Karajan” derlerdi. Ama Nazi rejimi yanlısı biri olmasına karşın kısa zaman sonra Berlin Filarmoni’nin tartışmasız kralı olarak yeniden göreve getirildi; bu orkestra savaş sonrası yıllarında Sovyet totalitarizmine karşı simgesel bir siper olarak kurulmuştu.¹⁷ Elisabeth Schwarzkopf doğu cephesinde Waffen SS’leri için konserler verdi, Goebbels’in propaganda filmlerinde oynadı, Goebbels de onu “Tanrı’nın kutladı ı” sanatçılar listesine aldı. Nasyonal Sosyalist Parti’deki üyelik numarası 7548960 idi. Ona eşlik eden yarı Yahudi Peter

¹⁶ Nicolas Nabokov’dan Michael Josselson’a, 28 Ekim 1977 (MJ/HRC).

¹⁷ 25 Mart 1946’da, Viyana’da, “Bağımsız  alı an ya da Federal Tiyatrolarda  alı tırılması Planlanan Sanatçıların,  arkıcıların, M zik ilerin, Orkestra  eflerinin Siyasal Tutumlarını Değerlendirmek  zere Kurulmuş, Eğitim Bakanlığı Nezindeki Referandum Komisyonu” toplantısında  u anla maya varıldı: “ ok iyi bilindiği üzere üstün nitelikli orkestra  efi bulma sıkıntısı çekilmektedir, bu bakımdan Avustralya’nın müzik hayatında, özellikle Salzburg Festival’inde Karajan’ın görev alması kaçınılmaz bir zorunluluktur, hele hele dünyanın önde gelen dört büyük  efine (Toscanini Bruna Walter, Lord Beecham, Eric Kleiber) yapılan davetlerin geri çevrilmiş olması bunu daha da ka ınılmazla tırmı tır. Ayrıca Karajan’ın Avrupa’nın en iyi  eflerinden biri sifattını hak ettiğine kuşku yoktur.” (NN/HRC).

Gellhorn (kendisi 1930'larda Almanya'dan kaçmak zorunda kalmıştı) şu soruyu soruyordu: "Bir fırıncı, hükümeti beğenmezse ekmek yapmayı bırakır mı?" Elbette bırakmaz. Schwarzkopf, Müttefik Devletler Denetim Komisyonu tarafından aklandı ve mesleğinde hızla yükseldi. Daha sonra kendisine Britanya İmparatorluğu Şövalyelik nişanı verildi.

Sanatçılar yaşadıkları zamanın siyasetiyle ilişkilerinden dolayı sorumlu tutulacaksa nasıl tutulacaklar sorusu böyle bir Nazi ayıklama programıyla yanıtlanamazdı. Josselson ile Nabokov böyle gelişigüzel bir programın sınırlarının çok iyi farkındaydılar, farkında oldukları için de işlemler sırasında bazı atlamalar yapmaları insanca, hatta yürekli bir davranış olarak görülebilir. Öte yandan ahlâksal bir ikilem içindeydiler; hem antikomünist öğelerin toplanacağı simgesel odaklar oluşturma gereksinimi vardı hem de Nazi rejimiyle uzlaştıklarından kuşkulananların temizlenmesi gibi acil -ve gizli- bir siyasal zorunluluk. Bu durum faşizme yakınlığından kuşkulanan ama komünizme karşı kullanılabilecek kişilere belli bir hoşgörüyü bakılmasına yol açtı - Sovyetler'in karşısında bir orkestra şefinin sopa sallaması gerekiyordu. Nabokov'un 1977'de Josselson'a yazdığı mektuptan anladığımıza göre, (Sovyetler'in Staatsoper Unter den Linden'in başına geçirmeyi önerdikleri) Furtwängler'i gerçekten de Sovyetler'in elinden almak zorundaydılar, bu arada Furtwängler her iki tarafı da birbirine karşı kullanıyordu. 1947 Mayıs'ında Titania Palast'ta sahneye çıkması, "orkestralar savaşı"nda müttefiklerin Sovyetler'e pabuç bırakmayacağını açık bir kanıtıydı. 1949'da Furtwängler, Amerika destekli kültür programları çerçevesinde yurtdışına seyahat eden Alman sanatçıları listesine dahil edildi. Richard Wagner ("nasyonalizm" yüzünden) resmen yasaklı olmasına karşın Wagner ailesine yeniden teslim edilen Bayreuth Festivali'nin 1951'de yeniden açılışında orkestrayı yönetti.

Savaş zamanı Amerikan istihbarat servisi başkanı olan William Donovan'ın bir sözü çok ünlüdür: "Hitler'i yenmemize yardımcı olacağını bilsem Stalin'i bile işe alırım."¹⁸ Bunu tersine çevirdiğimiz zaman, "Almanların yeni dostlarımız, kurtarıcı Rusların ise düşmanlarımız olacağı" çok açıktı. Bu Arthur Miller'a "çok iğrenç" gelmişti. "Daha sonraki yıllarda düşündüm de böyle

¹⁸ William Donovan'den alıntı, R. Harris Smith, *OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency*, Los Angeles: University of California Press, 1972.

yüz seksen derecelik bir dönüş yapmak, “iyi ve kötü” etiketlerini bir ulusun g  s nden söküp alarak ötekinin g  s ne ili tirmek, varsayımsal olarak bile ahl kl  bir dünya düşüncesinin kökünün kurumasında rol oynadı gibi geldi bana. Dünkü dostunuz  ar a-buk bugünkü d  manınız olabiliyorsa, iyi ile kötünün nasıl derinlikli bir gerçekliği olabilir? Hitler’in ölümünden sonraki sekiz ya da on yıllık bir yeniden yapılanma döneminde, ahlâksal zorunluluk kavramı yok sayılan bir kavramdı - hatta daha da kötüsü alaya alınıyordu, oysa uluslararası kültürün bir ayar damgası olması gereken şeydi bu.”¹⁹

Kuşkusuz soğuk hava cephesinin gerisinden çaktırmadan içeriye sızan Sovyetler’e karşı olmak için haklı nedenler vardı. Ocak ayında Polonya’da komünistler iktidara geldi. İtalya ve Fransa’da komünistlerin darbe yapacağı söylentileri vardı. Sovyet strateji uzmanları savaş sonrası Avrupa’sına yayılmış olan istikrarsızlıktan yararlanabileceklerini anlamakta gecikmediler. Bütün o katılı ına karşın Stalin rejiminin Batı devletlerinde e i görülmemiş bir d   gücü canlılı ından yararlanabilece ini gösteren bir enerji ve yaratıcılıkla Sovyetler Birliği, Avrupalıların bilincinde kendine yer açmak, kendisiyle ilgili kanıları yumuşatmak için al ılagelmi  silahlara benzemeyen silahlar kullandı. Çok çeşitli hareket alanları devreye sokuldu; bunların bazıları yeniydi, bazılarıysa Kremlin’in savaş öncesi dönemde gizli yürütülen adam kandırma seferberli inin beyni olan Willi Munzenberg’in 1940 yılında ölümünden bu yana kullanılmayan etkinlik alanlarıydı. İ  i sendikaları, kadın hareketleri, gençlik örgütleri, kültür kurumları, basın, yayımcılık - bunların hepsi hedef seçildi.

Siyasal bir ikna aracı olarak kültürü kullanmakta uzman olan Sovyetler, Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında temel paradigmalarını kültürel bir paradigma olarak belirlemek için elinden geleni yaptı. Birleşik Amerika’nın ekonomik gücünden ve daha da önemlisi nükleer g c ten yoksun olan Stalin rejimi bütün  abalalarını “insanların beyinlerini ele geçirme savaşı”nı kazanmaya yöneltti. Amerika’nın *New Deal* ekonomik politikaları döneminde sanatların topyek n mevzilendirilmesine karşın, Amerika uluslararası *Kulturkampf* uygulamasında çok acemiydi. Daha 1945 yılında istihbarat servisi görevlilerinden biri Sovyetler’in o günlerde benimsemeye ba ladıkları yeni taktiklerin ne olduğunu kav-

¹⁹ Arthur Miller, *Timebends: A Life*, Londra: Methuen, 1987.

ramıştı. “Atom bombasının icadı uluslararası ilişkilerde baskı yapmak için kullanılan ‘barışçıl’ yöntemler ile ‘savaşçı’ yöntemler arasındaki dengeyi bozacaktır,” demişti, Stratejik Hizmetler Dairesi Başkanı General Donovan’a. “Bu durumda biz ‘barışçıl’ yöntemlerin çok önem kazanacağı beklentisi içinde olmalıyız. Düşmanlarımız propaganda, sabotaj yapmakta, karışıklık çıkarmakta, bizi ... baskı altında tutmakta (şimdiye kadar) hiç olmadıkları kadar özgür olacaklar; bizler ise bu saldırılara karşı daha dirençli olacağız ve kendimiz de aynı yöntemleri kullanma eğilimi göstereceğiz - çünkü her ne pahasına olursa olsun açık savaş felaketini önlemek isteyeceğiz; ister savaş öncesinin yumuşama döneminde olsun ister gerçek açık savaş döneminde olsun ister savaş sonrası çeşitli entrikaların çevrildiği dönemde olsun, ‘barışçıl’ yöntemler çok önem kazanacak.”²⁰

Bu raporda eşine az rastlanır bir öngörü var. Soğuk Savaş psikolojik bir savaş olarak tanımlanıyor; “barışçıl” yöntemlerle oybirliğine varma, karşıt görüşlerle savaşmak için propaganda-dan yararlanma olarak. Gerçekten de Berlin’deki ilk atakların yeterince açık olarak gösterdiği gibi, “eldeki silah” kültür olacaktı. Kültürel Soğuk Savaş başlamıştı.

Böylece işgal kuvvetleri propaganda yarışında birbirlerini geçmeye çalışırken, onca yokluk arasında tuhaf derecede zengin bir kültür hayatı yavaş yavaş yeşertilmeye başlanmıştı. Daha 1945 yılında, “yıkıntıların altından hâlâ ceset kokuları sızmaya devam ederken” Ruslar Devlet Operası’nı görkemli bir törenle açmışlardı; şıkır şıkır aydınlatılmış, kırmızı pelüslü Admirals-palast’ta Gluck’un *Orfeus*’u sahnelendi. Amerikalı askeri personel *Uegéne Onegin*’i ya da *Rigoletto*’nun elbette ki antifaşist yorumunu izlerlerken briyantınli, tıknaz Sovyet albayları onlara sırtıyordu, müziğin sesine madalyaların şingirtısı karışıyordu.²¹

Josselson’ın ilk işlerinden biri eski Alman Devlet Operası’na (Rus Devlet Operası’nın tek ciddi rakibi olan Deutsches Opernhaus Company’ye) ait binlerce kostümü kurtarmak oldu. Naziler kostümleri Berlin’in dışında, Amerikan işgal bölgesinde kalmış

²⁰ Gregory Bateson, Araştırma & Çözümleme, OSS, General Donovan’a, 18 Ağustos 1945 (CIA.HSC/RG263/NARA).

²¹ Richard Mayne, *Postwar. The Dawn of Today's Euope*. Londra: Thames & Hudson, 1983. Mayne’in kitabında faşizm sonrası Avrupa’nın fiziksel ve psikolojik koşulları canlı bir şekilde aktarılıyor. Müttefik işgali sırasındaki Berlin’i anlatan bölüme çok şey borçluyum.

olan bir tuz madeninin altına depolamışlardı. Kapalı ve yağmurlu bir günde Josselson, Nabokov'u yanına alarak bu kostümleri bulup getirmeye gitti. Berlin'e geri dönerlerken Nabokov'un savaş ganimeti Mercedes'inin  n nden giden Josselson'ın jipi yol üzerindeki bir Sovyet barikatına olanca hızıyla çarptı. Josselson bilincini kaybetmiş bir halde, her yanı kesikler ve morluklar içinde Ruslara ait bir askeri hastaneye kaldırıldı; Sovyetler'in askeri kadın doktorları onu adamakıllı elden geçirip eski haline getirdiler. Josselson ayağa kalkacak kadar iyileşince ikamet ahına döndü; Peter van Eyck adında, gözü yükseklerde bir akt rle birlikte kalıyordu. Sovyet doktorlarının bakımı olmasaydı Josselson hayatta kalamayabilir ve Amerika'nın Sovyet karşıtı kültürel propaganda programının Diaghilev'i olamayabilirdi. Sovyetler ileriki yirmi yıl içinde kendilerinin kültürel egemenlik kurma çabalarının altını oymak için elinden geleni yapacak olan adamı kurtarmışlardı.

1947'de Ruslar Unter den Linden Caddesi üzerinde bir "Kültür Evi" açarak bir salvo atışı daha yaptılar. Bu girişim İngiliz kültür işleri görevlisinin gözünü kamaştırmıştı; kıskan lı ını gizlemeyerek, bunun enstitünün " teki m ttetiklerin bugüne kadar yaptıkları her şeyden önemli" olduğunu yazıyordu; "Bizim zavalılı küçük çabalarımızı gölgede bırakan bir şey... Çok şık döşenmiş - güzel mobilyalar, çoğu antika, her odada halılar, pırıl pırıl ışıklandırılmış, neredeyse terletecek kadar sıcak, her şey yeni boyanmış ... Ruslar açıkçası istedikleri her şeyi elde etmişler ... bir bar var, sigara salonu var; yumuşak halıları, avizeleriyle neredeyse Ritz'e benzeyen, insanı davet eden bir yer ... göz kamaştırıcı bir kültür merkezi, geniş kitlelere hitap edecek ve burada genel olarak Rusların uygar olmadıklarına inanan insanların düşüncesini değiştirmekte çok etkili olacak bir yer. Bu son girişim bizim açımızdan moral bozucu -bizim bu işe katkımız öylesine az ki bir haber merkezi ile birkaç okuma salonu, yakacak kömür bulunamadığı için kapanmak zorunda kaldı!.. Rusların bu son Kulturkampf  ıkartması bizi de harekete geçirmeli, İngilizlerin burada, Berlin'deki başarılarını duyurmak amacıyla hazırlanacak aynı derecede cesur bir planla karşılık vermeliyiz."²²

²² R.E. Colby, İngiliz Denetim Komisyonu, Berlin, Montague Pollock'a, 19 Mart 1947 (BCCB/FO924/PRO).

İngilizler bir okuma salonunu ısıtacak kömür bulamazken Amerikalılar Amerika-Häuser'i açarak Sovyetler'in salvosuna karşılık vermenin gururunu yaşıyorlardı. "Amerikan kültürünün ileri karakolları" olarak kurulan bu enstitülerin rahat eşyalarla döşenmiş okuma salonları, soğuktan kaçanların sığınacakları bir yerdi; buralarda filmler gösteriliyor, resitaller veriliyor, konuşmalar yapılıyor, resim ve heykel sergileri açılıyor, hepsinde de "ezici bir biçimde Amerika vurgulanıyordu. Eğitim ve Kültürel İlişkiler Müdürü, Amerika-Häuser personeline yaptığı "Yıkıntılardan Altından Ayağa Kalkarken" başlıklı konuşmada üzerlerine düşen görevin büyüklüğünü vurgulamıştı: "Savaşı kaybetmiş, toprakları işgale uğramış bir Almanya'nın düşünsel, ahlâksal, ruhsal ve kültürel olarak kendisine yeni bir yön çizmesine yardımcı olmak üzere seçilmiş olan sizler gibi, bu kadar önemli, bu kadar güç ya da tehlikeli bir görevi üstlenmiş çok az kişi vardır." Ama şunu da belirtiyordu: "Amerika'nın kültürel alandaki katkılarının büyük olmasına karşın, bu genel olarak Almanya'da bile ya da dünyanın geri kalan yerlerinde bile bilinmiyor. Bizim kültürümüzün maddeci olduğu inancı var herkeste ve sık sık şunu duyuyoruz: 'Bizde beceri ve kafa var, sizde para.'"²³

Amerika, daha çok Rusların propagandaları yüzünden, kültürel açıdan çorak bir ülke olarak biliniyordu; çiklet çiğneyen, Chevrolet'lere binen, Dupont kullanan kalın kafalılar ülkesiydi. Amerika-Häuser bu olumsuz imgeyi değiştirecek çok önemli şeyler yaptı. "Şurası kesin," diye yazıyordu, ateşli bir Amerika-Häuser yöneticisi, "Birleşik Amerika'dan gelen basılı malzeme ... burada, Almanya'da Amerika'yı yıllar boyu kültürel açıdan geri bir ülke olarak düşünmüş, küçük bir azınlığın hatalarının faturasını bütün bir ulusa çıkarmış çevreleri derinden etkiliyor." "Amerika'nın kültür açısından geri olduğu önsayıltısı"na dayanan eski klişeler "iyi kitap" programı sayesinde yok olmuştu. Amerika'yı küçük gören aynı çevrelerin üzerinde artık "sessiz ve derin bir etkinin" yaratıldığı rapor ediliyordu.²⁴

²³ Alonzo Grace, Direktör, Eğitim ve Kültürel İlişkiler Bölümü, "Molozların Altından Kalkarken: Alman Halkının Yeniden Yönlendirilmesi Üzerine Bir Konuşma", Berchtesgaden, tarihsiz (OMGUS/RG260/NARA).

²⁴ W.G. Headrick, OMGUS Enformasyon Denetim Bölümü, "Almanya'daki Amerikan Enformasyon Merkezleri ile İlgili Gerçekler", 19 Ağustos 1946 (OMGUS/RG260/NARA).

Bazı kli eleri değiştirmek daha g  t . Amerika-H user’de konferans veren bir konuşmacı “Amerika’daki zencilerin bugünkü konumu” ile ilgili görüş belirtmiş ve kendisine hemen “bazıları hiç de iyi niyetle sorulmamı ” sorular y neltilmi ti. Konuşmacı “soru sahipleriyle çok etkili bir şekilde ba  etmeyi becerdi, bu insanlar kom n st olabilir de olmayabilirdi de”. Konu madan sonra “zencilerden oluşan bir be linin  arkı söylemesi” de düzenleyiciler açısından çok iyi oldu. “Resmi kapanış saatinden çok sonralara kadar zenciler  arkı söylemeye devam ettiler ...  ylesine sıcak ve samimi bir hava do mu tu ki zenci topluluğunu aynı konseri tekrarlamak üzere yeniden davet etme kararı alındı.”²⁵ Amerika’daki  rk ilişkileri sorununu Sovyet propagandacıları çok s m rm  t , bu yüzden pek çok Avrupalı Amerika’nın şimdi dünyaya sunar g r nd   demokrasiyi kendisinin uygulayabildi inden çok ku kuluydu. O yüzden Afrikalı-Amerikalılar konser vermek üzere Avrupa’ya gönderilirse bu tür olumsuz kanıların da ılaca ı sonucuna varıldı. Amerikan askeri yönetimine ait Mart 1947 tarihli bir raporda “ st düzey Amerikalı zenci  arkıcıların Almanya’ya konser vermeye gönderilmesi” planından söz ediliyordu. “Marian Anderson’ın ya da Dorothy Maynor’ın Alman seyircisinin karşısına çıkması çok önemli”ydi.²⁶ Amerikalıların kültürel Soğuk Savaş’ında zenci sanatçılara destek verilmesi en önemli öncelik haline gelecekti.

Sovyetler’in kültürel ataklarına Amerikalıların verdikleri yanıtlar hız kazanmaya ba lamı tı.  a da  Amerika’nın ürettiği her şey, tam tekmil gemilerle Avrupa’ya gönderiliyor ve Berlin’de vitrine çıkarılıyordu. Amerika’nın en soylu akademileri, Julliard, Curtis, Eastman, Peabody’den çiçeği burnunda yeni opera sanatçıları ithal ediliyordu. Askeri yönetim Almanlara ait on sekiz senfoni orkestrasının, neredeyse bir o kadar opera kumpanyasının yönetimine el koymuştu. Alman bestecilerin çoğu yasaklı olduğu için meydan Amerikalı bestecilere kalmıştı; onlar da bundan alabildiğine yararlandılar: Samuel Barber, Leonard Bemstein, Elliott Carter, Aaron Copland, George Gershwin, Gian Carlo Monetti, Virgil Thomson. Bütün bu kişilerin ve daha başka pek çok Amerikalı bestecinin yapıtlarının ilk icrası devletin himayesi altında Avrupa’da yapıldı.

²⁵ *Amerika-Haus Review*, Temmuz 1950 (OMGUS/RG260/NARA).

²⁶ OMGUS Eğitim ve Kültürel İlişkiler Bölümü, Tiyatro ve Müzik  ubesi, “Periyodik Rapor”, Mart 1947 (OMGUS/RG260/NARA).

Amerikan akademisyenlerine, oyun yazarları ve yönetmenlerine danışılarak dev bir tiyatro programı y r rl ge kondu. Tava-
nından buzların sarktığı dondurucu salonlara doluşmuş sanat
meraklısı seyircilere Lillian Hellman'ın, Eugene O'Neill'in, Thorn-
ton Wilder'in, Tennessee Williams'ın, William Saroyan'ın, Clif-
ford Odets'in, John Steinbeck'in oyunları sunuluyordu. Schil-
ler'in "moralische Anstalt" olarak adlandırdığı tiyatro ilkesinden
hareket eden ve tıpkı Schiller gibi tiyatronun insanlara hayatın
temel ilkelerinin sunulduğu yer olduğuna inanan Amerikan yet-
kilileri, kendi istedikleri gibi ahlâk dersi veren başarılı oyunların
listesini hazırladılar. "Demokrasi ve özgürlük" başlığının altında
Ibsen'in *Peer Gynt*, Shaw'un *şeytanın M ridi*, Robert Sher-
wood'un *Abe Lincoln Illinois'de* oyunları yer alıyordu. "İnancın
Gücü" Faust'un, Goethe'nin Stringberg'in, Shaw'un oyunlarında
ifadesini buluyordu. Maksim Gorki'nin *Ayaktakımı* ile Franz
Grillparzer'in *Medea'sından* çıkarılması gereken ders "İnsanların
Eşitliği"ydi. "Savaş ve Barış" konusu için Aristophanes'in *Lysist-
rata'sı*, R.C. Sherriff'in *Journey's End*, Thornton Wilder'in *Skin of
Our Teeth*, John Hersey'in *A Bell for Adano* oyunları seçilmişti.
Hamle'tin, Gogol' n *Müfettişinin*, Beaumarchais'nin *Figaro'nun
D ğ n * adlı oyunu ile Ibsen'in oyunlarının çoğunun izleğinin
"Yozlaşma ve Adalet" olduğu düşünülüyordu. Bu liste böylece
uzayıp "Cinayet Hiçbir şeyi çözmez", "Ahlâk, Beğeni ve Terbi-
ye", "Mutluluk Peşinde Koşmak" konularını da içererek "Naziz-
min Teşhiri" gibi daha iç karartıcı konulara kadar dayanıyordu.
"Almanların şu anki zihinsel ve ruhsal durumları" açısından uy-
gun görülmeyen oyunlar arasında "Yunan klasiklerinde olduğu
gibi, kaçınılması olanaksız yıkımlara ve kişinin kendi yıkımına
yol açan yazgının k r egemenliğini kabul eden bütün oyunlar"
vardı. Diktatörlüğü y celttikleri için *Julius Caesar* ile *Corio-
lanus*, şövenist oldukları için Prinz von Homburg ile Kleist, haklı
toplum eleştirisi sonuçta toplumdışılığı önerdiği için Tolstoy'un
Yaşayan  l 's , düpedüz Nazi ideolojisine bağlı olduğu için
Hamsun'un bütün oyunları, "gönüllü olarak Nazizmin hizmetine
girmiş"²⁷ kim varsa hepsinin oyunları da yasaklananlar arasın-
daydı.

²⁷ Lionel Royce, OMGUS Eğitim ve Kültürel İlişkiler Bölümü, Tiyatro ve Müzik şubesi,
Hans Speier'e, Savaş Enformasyon Dairesi, Washington, 12 Mayıs 1945, (OMGUS/
RG260/NARA).

Disraeli'nin "Bir kitap bir savaş kadar büyük bir olay olabilir" sözüne kulak verilerek büyük bir kitap programı yürürlüğe kondu, öncelikle amaç "Alman okuruna Amerikan hikâyesini en etkili biçimde yansıtmak"tı. İşgal yönetimi yayımcılara başvurarak "genel kitaplar"ın kesintisiz biçimde getirilmesi işini sağlama bağladı, bu tür kitaplar "devlet destekli yayımlara göre daha iyi" karşılanıyordu, "çünkü propagandanın kirine bulaşmamış" oluyorlardı.²⁸ Ama amaç elbette zaten propagandaydı. Amerikan Askeri Yönetimi Psikolojik Savaş Bölümü'nün çevirttiği kitapların sayısı yüzleri buluyordu; bunların arasında Howard Fast'ın *Citizen Tom Pain*, Arthur Schlesinger Jr.'ın *The New Deal in Action*, Modern Sanat Müzesi'nin *Built in the USA* adlı kitapları vardı. "En kolay etkilendikleri yaşlarda bulunan çocuklara" uygun kitapların Almanca baskıları da yapılmıştı, örneğin Nathaniel Hawthorn'dan *Mucize Öyküleri*, Mark Twain'den *Kral Arthur'un Sarayında Conneticutlu bir Yankee*, Laura Ingalls Wilder'dan *Küçük Kasaba*.

Pek çok Amerikalının savaş sonrası dönemde Almanya'da (ve işgal altındaki öteki bölgelerde) ünlenmesine bu yayımcılık programlarının katkısı oldu. Louisa May Alcott'un, Pearl Buck'ın, Jacques Barzun'ın, James Burnham'ın, Willa Cather'ın, Norman Cousins'ın, William Faulkner'ın, Ellen Glasgow'un, Ernest Hemingway'in, F.O. Matthiessen'in, Reinhold Niebuhr'ın, Carl Sandburg'ın, James Thurber'ın, Edith Wharton'ın, Thomas Wolfe'un yapıtlarının dağıtımıyla birlikte Amerika'nın kültürel saygınlığı hızla arttı.

"Antikomünist bir program"ın parçası olduğu açıkça görülen Avrupalı yazarlara da destek verildi. En doğru metinler "Sovyetler'in dış siyasetini ve yönetim biçimi olarak komünizmi nesnel açıdan eleştirdiğine, inandırıcı şekilde ve uygun zamanda yazıldığına inandığımız"²⁹ metinlerdi. André Gide'in hayal kırıklığı yaratan Rusya deneyimini anlatan *Rusya'dan Dönüş*, Arthur Koestler'in *Öğle Karanlığı*, Yogi ile Komiser; Ignazio Silone'nin *Ekmek ve Şarap* adlı yapıtları söz konusu ölçütlere uyuyordu.

²⁸ Douglas Waples, OMGUS Enformasyon Denetim Bölümü, Yayınlar Şubesi, "Almanya Yayınları: Psikolojik Savaş Bölümü ve Savaş Enformasyon Denetim Konferansı Gündemi", 14 Nisan 1945 (OMGUS/RG260/NARA).

²⁹ Ula Moeser, OMGUS Enformasyon Denetim Bölümü, "Siyaset Eğitimi Programı", tarihsiz, (OMGUS/RG260/NARA).

Amerikan yönetiminin kanadı altında Koestler ve Silone'nin ilk yayımlarıydı bu. Bazı kitaplar yayım onayı alamadılar. İlk kurbanlardan biri John Foster Dulles'in artık zaman aşımına uğramış olan *Rusya ve Amerika: Büyük Okyanusta İki Karşı Komşu* adlı yapıtı oldu.

Resim konusuna gelince, Bayan Moholy-Nagy Alman dinleyicilere bir konuşma yaparak eski kocası László'nun sanatını, Chicago'da yeni ve heyecanlı "New Bauhaus" yönelimini anlattı. İyi niyetli gazetecilerden biri bu konuşmanın "Amerikan kültürü ve sanatı konusunda tam bir fikri olmayan bizleri aydınlatıcı" bir konuşma olduğunu yazdı.³⁰ Guggenheim Müzesi'nin "Nesnel Olmayan Yağlıboya Tablolar" sergisiyle bilgi eksikliği biraz daha giderildi. Soyut Dışavurumculuk olarak bilinen New York City Koleji'nin devlet desteğiyle açılmış ilk sergisiydi bu. Yeni olanın yadigarılabileceği korkusuyla sergiyi gezecek olanlara "Çağdaş Sanat Üzerine Temel Düşünceler" konulu konferanslar verildi; "sanatsal ifadede soyut olanaklar"ın neler olduğu ortaçağda yapılmış, herkesin iyi bildiği tablolar kullanılarak gösterildi.

Entartetekust (yoz sanat) sergilerinin ve bu sergilerden sonra Amerika'ya sürgün edilen onca ressamın anısı henüz belleklerde tazeliğini korurken, buna bir de faşizmin dalgalarıyla parçalanmış ve Yeni Bizans -yani Amerika- kıyılarına sürüklenmiş bir Avrupa kültürü imgesi eklenmişti. Kalabalık Nuremberg rallilerini yaşamış olan dinleyiciler, konuşmacılardan birinin, "bizim stadyumlarımızda ancak özel spor olaylarında toplanan kalabalıklar kadar büyük kalabalıkların katıldığı açık hava senfonik konserleri"nden³¹ söz ettiğini duyunca, söylendiğine göre, dehşet içinde kalmışlardı.

Yapılan işler her zaman yüksek nitelikli işler değildi. Ellery Queen'in *Mystery Magazine*'inin Almanca basımının yayımlanması karşısında Michael Josselson gibi insanlar neye uğradıklarını şaşırmişti. "Kollektivizme karşı etkili bir ilaç olarak Üniversite ders programlarına konmuş sanat derslerinin çok büyük önem"³² taşıdığını, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, en iyi kanıtlayan şeyin Yale Müzik Kulübü olduğuna herkes inanmıyordu. Darm-

³⁰ *Amerika-Haus Review*'de bir alıntı, Haziran 1950 (OMGUS/RG260/NARA).

³¹ a.g.y.

³² Ralph Burns, Şef, OMGUS Kültür Şubesi, "Eylemlerin Değerlendirilmesi", Temmuz 1949 (OMGUS/RG260/NARA).

stadt Okulu bile iyi bir başlangıç yapamam  tı. “Yeni Müzik, Darmstadt Tatil Kursları” neredeyse bir isyanla sona eriyordu, kökten değişiklik ge irm   yeni müzik konusundaki anlaşmazlıklar açık d  manlı a d n  m    . Resmi bir değerlendirmenin sonunda şöyle deniyordu: Bu müziğin çoğunlukla be  para etmediği, icra edilmemesinin daha iyi olacağı konusunda birle iliyordu. On iki ton müziğinin fazlaca üzerinde durulması iyi olmam  tı. Bir eleştirmen konserleri ‘Amat rl   n Zaferi’ olarak nitelemi   ... Fransız   renciler öteki öğrencilere uzak duruyor, ukalaca bir tavır sergiliyordu, hocaları olan Leibowitz yalnızca en devrimci müziği müzik olarak kabul ediyor, bunun dışındaki-leri açık açık küçümsüyordu. Onun tavrını, öğrenciler de maymun gibi taklit ediyordu. Genel olarak paylaşılan kanıya göre gelecek yılın dersinde daha geleneksel, farklı bir şablon izlenmeliydi.”³³ Darmstadt kuşkusuz birkaç yıl içinde müzikte ilerici denemelerin bir kalesi haline gelecekti.

Ama bütün o senfoni kanserleri, tiyatro oyunları, sergiler, o uzun ve dondurucu 1947 kışının çıplak gerçeklerini gizlemeye yetmiyordu. Avrupa göçmek üzereydi.  ahlanan Kara Borsa, vatandaşlar arasındaki huzursuzluklar, pe  pe e gelen ve hayatı felç eden (gerisinde çoğu kez kom n st sendikaların parmağı olan) grevler, savaşın en karanlık anlarında ya anm   yozlaşma ve yoksunlukları aratmayacak düzeydeydi. Almanya’da paranın değeri kalmam  tı, ilaç ve giyecek bulmak olanaksızdı; bütün aileler elektriği, suyu olmayan yeraltı sığınaklarında yaşıyorlardı, genç kızlar ve  o lanlar bir paket çikolata için gövdelerini Amerikan askerlerine sunuyorlardı.

5 Haziran 1947’de, Truman’ın D    leri Bakanı olan, Amerikan ordusunun savaş sırasındaki eski Personel  efi General George Catlett Marshall “büyük bunalım”a çare olacak bir plan açıkladı. General Marshall, Harvard’da, (kendisi gibi onur diploması alacak olan) atom fizikçisi Robert Oppenheimer’in, Avrupa i  al kuvvetleri komutanı General Omar Bradley’in, T.S. Eliot’ın katıldığı diploma töreninde on dakikalık bir konuşma yaptı; bu konuşma savaş sonrası Avrupa’sının yazgısında bir dönüm noktası oldu. “Bütün dünyada ... bugüne kadar bildiğimiz hayat tarzının durumu, sözcüğün tam anlamıyla çok nazik,” uya-

³³ a.g.y.

rısında bulunduktan sonra Marshall, Yeni Dünya'nın geniş çaplı bir para ve malzeme yardımı programıyla Eski Dünya'nın imdadına koşması ve çöküşünü önlemesi çağrısında bulundu. "İstikrarsızlık yaygınlaştı. Bizim bugüne kadar bildiğimiz Avrupa'nın çehresini, özgür insanlığın ve özgür uygarlığın çıkarlarına ters düşecek biçimde değiştirmeye yönelik planlar var," diyordu Marshall. "Onların kendi sorunlarını kendi olanaklarıyla çözmelerini beklersek kurtulma şansları olmayacaktır; ekonomik sıkıntılar öylesine fazla, toplumsal rahatsızlıklar öylesine şiddetli, siyasal belirsizlikler öylesine yaygın ki aynı inanç ve mirası paylaştığımız Batı Uygarlığı'nın tarihsel temeli, Almanya'da yok etmek için savaştığımız zorbalığın imgesiyle yeni bir biçim alacaktır."³⁴

Bunları söylerken General Marshall'ın bakışları ilkbaharın güneşli bir gününde toplanmış olan öğrencilerin yüzlerinde dolaştı, öğrencilerin yüzlerinde daha önce John Crowe Ransom'ın görmüş olduğu şeyi gördü: "Harvard'ın genç mezunları/El feneri gibi ışık saçıyordu ve sabırsızlanıyorlardı/Dağılmak için, söndürmeye kıyamayacağınız meşaleler gibi."³⁵ Konuşmasını resmi bir kürsüden yapmayıp burada yapmayı seçmiş olması boşuna değildi. Bunlar Amerika'nın "apaçık ortada olan yazgısını" gerçeğe dönüştürmekle görevli adamlardı, komünizmin karanlığının yutma tehdidinde bulunduğu değerler çevresinde dünyayı düzenleme görevi kendilerine verilmiş seçkinlerdi. Daha sonra Marshall Planı olarak anılacak olan planı yürürlüğe koyma görevi onların atalarının mirasıydı.

Marshall'ın konuşması Truman'ın, hemen Truman Doktrini olarak kutsanan birkaç ay önceki ideolojik savaş çağrısını vurgulamayı amaçlıyordu. Komünistlerin iktidarı ele geçirme tehlikesinin baş gösterdiği Yunanistan'daki durum üzerine Mart 1947'de Kongre'de bir konuşma yapan Truman, dünyanın sonundan söz edermiş gibi ifadeler kullanarak yeni bir Amerikan müdahaleciliği dönemini başlatma kararının alınmasını istedi: "Dünya tarihinin şu içinde bulunduğumuz anında neredeyse her ulus iki

³⁴ George C. Marshall, Harvard Açış Konuşması, 5 Haziran 1947, yayımlandığı yer: *Foreign Relations of the United States*, cilt 3, 1947, Washington: United States Government Printing Office, 1947.

³⁵ John Crowe Ransom, "New England Öğrencilerine Hitaben Yapılan Konuşma" (Harvard Phi Beta Kappa Poem), 23 Haziran 1939, *Selected Poems*, New York: Knopf, 1964.

hayat tarzı arasında bir seçim yapmak zorundadır,” dedi. “Pek çok durumda da özgür bir seçim değildir bu. Hayat tarzlarından biri çoğunluğun iradesiyle seçilmiş olandır ... İkincisi ... çoğunluğa zorla kabul ettirilen azınlığın iradesiyle. Şiddet ve baskıya başvurmak, basın ve radyoyu sıkı bir denetim altında tutmak, seçim sonuçlarını önceden ayarlamak, kişisel özgürlükleri baskı altına almak kaçınılmaz hale gelir. Benim inancıma göre Birleşik Amerika, silahlı bir azınlığa ya da dışardan gelen bir baskıya boyun eğmeye razı olmayan ve bu girişimlere karşı direnen özgür halklara destek vermelidir. Özgür halkların kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesine yardımcı olmalıyız.”³⁶

Truman’dan sonra söz alan Dışişleri Bakanı Dean Acheson, Kongre üyelerine şunları söyledi: “Ta eski çağlardan bugüne kadar eşi benzeri görülmemiş bir durumla karşı karşıyayız. Roma ve Kartaca’dan bu yana yeryüzünde böylesi bir güç kutuplaşması görülmedi. Dahası bu iki gücün arasında, kapanması olanaksız ideolojik bir uçurum bulunuyor.”³⁷ Truman’ın Kongre’ye hitaben yaptığı konuşmanın taslağını hazırlamış olan Dışişleri Bakanlığı memuru Joseph Jones, Başkan’ın sözlerinin etkisinin ne kadar büyük olduğunun farkındaydı. “Cesaretle harekete geçmeyi önleyen bütün engeller yıkılmıştı,” diyordu. İşleri siyaset oluşturmak olan kişilerin hepsi aynı kanıdaydı, “dünya tarihinde yeni bir sayfa açılmıştı, onlar insanların en şanslıydı, büyük bir ulusun uzun yılları kapsayan hayatında bile pek ender rastlanacak bir dramda rol alıyorlardı.”³⁸

Truman’ın konuşmasını dinleyenler savaş sonrasında Amerika’nın oynayacağı rolün klasik boyutta bir rol olduğunu kavramışlardı, daha sonra General Marshall’ın açıktan açığa o kadar antikomünist olmayan konuşmasını bu bağlamda değerlendirdiler. İki konuşma -ekonomik yardım paketi ile ideolojik bir zorunluluk- bir araya gelince mesaj apaçık ortadaydı; Avrupa’nın bir geleceği olacaksa bu gelecek artık bir *pax Americana*’ya bağlı olacaktı.

Sovyetler’in 17 Haziran tarihli *Pravda* gazetesi Marshall önerisine çatıyor, bu öneriyi Truman’ın “başka devletlerin içişlerine

³⁶ Harry S. Truman, Kongre Konuşması, 12 Mart 1947, basılı kaynak, Harry S. Truman, *Memoirs: Year of Decisions*, New York: Doubleday, 1955.

³⁷ Dean Acheson’dan alıntı, Joseph Jones, *Fifteen Weeks*, New York: Viking, 1955.

³⁸ Joseph Jones, a.g.y.

karışma programıyla ve dolarlarla siyasal baskı yapma planı”nın³⁹ bir mantısı olarak görüyordu. Marshall, Sovyetler’i de Avrupa’nın yaralarının sarılması programına katılmaya davet etmişti, “ama bu öneri,” diyordu George Kennan, “samimi değildi, onların reddedecekleri şekilde yapılmıştı.”⁴⁰ Beklendiği gibi de oldu, plana katılmayı reddettiler. İtirazları abartılmış olabilir ama aslına bakılırsa Sovyetler Birliği, planın insancıl amaçlarla pek de açık olmayan siyasal bir gündemi birleştirdiğinde haklıydı. Sovyetler Birliği’yle işbirliği öngörülerek hazırlanmış bir plan olmadığı gibi, tam tersine Moskova ile Moskova’ya yakın rejimler arasında duvar çekme hedefine yönelik Soğuk Savaş mantığıyla hazırlanmış bir plandı.⁴¹ Marshall planlamacısı Dennis Fitzgerald daha sonra şöyle yazdı: “Komünistlere bu yerlere burunlarını sokma fırsatı vermememizin çok önemli olduğu açıklanmasa da biliniyordu.” “Tartışmalarda her zaman savunulan bir şey vardı; biz X, Y, Z gibi yapılması şart olan şeyleri görüp yapmazsak komünistler bu durumdan yararlanır, kendilerine propaganda malzemesi yaparlar.”⁴² Planın yönetici yardımcısı Richard Bissell bu görüşü destekliyordu: “Kore Savaşı başlamadan önce bile Marshall Planı’nın asla hepten bir fedakarlık planı olmadığı çok iyi anlaşılmıştı. Umulan şeydu: NATO ittifakının birer üyesi olarak Batı Avrupa ülkelerinin ekonomilerini güçlendirmek, onların değerini de arttıracaktır, onlar da sonuçta Soğuk Savaş mücadelelerini destekleyecek şekilde savunma sorumluluklarını üstleneceklerdir...”⁴³ Bu ülkelerin “Soğuk Savaş çabalarına destek” anlamında başka sorumluluklar da üstlenmeleri gizliden gizliye bekleniyordu, bu amaçla da Marshall Planı’nın paraları Batı’da kültürel mücadeleye aktı.

5 Ekim 1947’de Komünist İstihbarat Bürosu ilk toplantısını Belgrad’da yaptı. Bir önceki yılın eylül ayında Moskova’da Komintern’in yerini almak üzere kurulmuş olan Kominform, Stalin’in siyasal savaşının yeni harekât üssüydü. Belgrad toplantısı Truman Doktrini’ne ve Marshall Planı’na açık açık meydan

³⁹ *Pravda*, 17 Haziran 1947.

⁴⁰ George Kennan’dan alıntı, Walter L. Hixson, *George f. Kennan: Cold War Iconoclast*, New York: Columbia University Press, 1989.

⁴¹ Walter L. Hixson, a.g.y.

⁴² a.g.y., Dennis Fitzgerald’dan alıntı.

⁴³ Richard Bissell, *Reflections of a Cold Warrior: From Yalta to the Bay of Pigs*, New Haven: Yale University Press, 1996.

okumak için kullanıldı, her ikisi de “Amerika’nın dünya hakimiyeti kurma özlemlerine”⁴⁴ hizmet edecek “saldırgan” birer manevra olmakla suçlandı. Stalin’in insafsız kültür politikasının mimarı olan Andrei Zdanov Batı Avrupa’nın komünistlerine, “ülkelerini ekonomik ve siyasal bakımdan boyunduruk altına almak isteyenlere karşı verilecek savaşta, ulusal onur ve bağımsızlık davası uğruna çarpışmaya hazır bütün güçlerin başında yer almakta kararlı oldukları takdirde, Avrupa’ya hakim olma planlarının hiçbirinin başarılı”⁴⁵ olamayacağını söyledi. Marshall konuşmasını nasıl Amerika’da aydınların özyurdunda yapmayı seçtiyse, Zdanov da dünya aydınlarına seslenmiş, onlardan komünizmin bayrağı altında kalemlerini kullanmalarını ve mürekkeplerini Amerikan emperyalizminin suratına fırlatmalarını istemişti. “[Avrupa’dakil] Komünist partiler, aydınları etkilemekte hayli başarılı oldu. Bunun en iyi kanıtı söz konusu ülkelerde en iyi bilim, sanat ve edebiyat adamlarının Komünist Partisi çatısı altında toplanmasıdır; aydınlar arasında ilericiлик mücadelesi hareketine önderlik etmeleri, yorulmadan sürdürdükleri yaratıcı mücadeleyle komünizm davasına her gün yeni yeni aydınların katılımını sağlamalarıdır.”⁴⁶

Aynı ay daha sonra Kominform’un ideolojik saldırı birlikleri Doğu Berlin’de Kammenspiel Tiyatrosu’nda toplanan Yazarlar Kongresi’nde bir araya geldiler. Tam “tartışma” (böyle bir şey yoktu kuşkusuz) bitmek üzereyken, sivri sakallı ve şaşılacak derecede Lenin’e benzeyen genç bir Amerikalı kürsüye fırladı ve mikrofonu kaptı. Kusursuz bir Almanca ile tam otuz dakika konuştu; Hitler’e karşı seslerini yükseltme yürekliliğini gösteren yazarları övdü, Nazi rejimi ile komünist polis devleti arasındaki benzerlikleri sayıp döktü. Tehlikeli zamanlardı bunlar. Komünist propaganda harekâtının tutanaklarını karmakarış etmek ve çizgisini saptırmak için insanın ya deli ya da gözü kara olması gerekirdi ya da her ikisi birden. Melvin Lasky’ydi bu kişi.

1920’de Bronx’ta doğmuş olan Melvin Jonah Lasky, Yidiş konuşan büyükbabasının “hakim varlığının” gölgesinde büyümüştü, bu sakallı ve bilgili adam sayesinde genç Lasky Yahudile-

⁴⁴ Entelektüel Özgürlükler İçin Savaşan Amerikalılar, “Dünya Barışı Adına Kültürel ve Bilimsel Konferans Üzerine Ortak Bildiri”den bir alıntı, Mart 1949 (ACCF/NYU).

⁴⁵ Andrei Zdanov, “Uluslararası Durum Raporu”, *Politics and Ideology*, Moskova: 1949.

⁴⁶ a.g.y.

rin efsaneleriyle beslenmişti. New York'ta City College'ın "en iyi ve en parlak" mezunu olan Lasky heyecanlı tartışmaların yapıldığı bu okuldan sağlam bir anti-Stalinist olarak çıkmıştı, fikir mücadelesini -bazen de kaba kuvvete başvurmaya- seviyordu. Önce devlet memuru oldu, Özgürlük Abidesi'nde rehber olarak çalıştı, daha sonra Sol Levitas'ın anti-Stalinist dergisi *New Leader*'da görev aldı. Daha sonra askere yazıldığında Amerika'nın Fransa ve Almanya'daki 7. Ordusu'nda savaş tarihçiliği görevinde bulundu, askerlikten ayrıldıktan sonra Berlin'de kalarak hem *New Leader*'ın hem de *Partizan Review*'ün Almanya muhabirliğini yaptı.

Kısa boylu ve tıknaz biri olduğu için Lasky omuzlarını geriye atar, göğsünü şişirirdi, sanki dövüşmeye hazır bekliyormuş gibi. Doğuluların gözlerine benzeyen gözlerini kısarak ölümcül bakışlar fırlatırdı, City College'a egemen olan hoyratlıktan kaptığı bir münasebetsizlikti bu ve hayatı boyunca bundan pek kurtulamadı. Onun başkasını etiketlemek için kullandığı sözleri kullanırsak, militan bir antikomünist olarak "Cebelitarık'taki kaya kadar sağlam"dı. Gözünü budaktan sakınmaz, kararlı, kurt gibi vahşi Lasky, Soğuk Savaş'ın kültürel seferberliklerinde fırtına gibi eserken hesaba katılması gereken bir güç durumuna gelecekti. Doğu Alman Yazarlar Kongresi'nde bir bomba etkisi yaratan protestosu ona, "Berlin'deki Soğuk Savaş'ın Başoyuncusu" unvanını kazandırmıştı. Yaptığı hareket Amerikalı yetkilileri bile afallatmıştı, onu kapı dışarı etmekle tehdit ettiler. Amirlerinin ödleğinden dehşete düşen Lasky, Berlin için şu benzetmeyi yapmıştı: "19. yüzyıl ortalarında Birleşik Amerika'daki sınır kasabaları da böyleydi herhalde - ufukta Kızılderililer görüldüğü zaman hemen tüfeğe sarılmak zorundaydınız, yoksa kafanız giderdi. Ama o günlerde sınır kasabaları Kızılderililere karşı dövüşen savaşçılarla doluydu... Burada pek az insanda o yürek var, yüreği olanlar da tüfeği ne yöne doğrultacaklarını bilmiyorlar."⁴⁷

Ama Lasky şerifi tanıyordu; askeri vali, General Lucius Clay onu kasabadan kovmak şöyle dursun kanadının altına almıştı. Lasky, General Clay'e bir itirazda bulunmuş, Sovyetler'in yalanı yıldırım hızıyla dünyada dolaşırken, hakikatin henüz çizmelerini bile ayağına giymediğini ileri sürmüştü. 7 Aralık 1947'de Clay'in bürosuna teslim ettiği dilekçede güçlü kanıtlarıyla bir gerçeği or-

⁴⁷ Melvin Lasky'den Dwight Macdonald'a, 10 Ekim 1947 (DM/STER).

taya koyuyordu, bu belge Amerikan propagandacıları arasında büyük bir sarsıntıya yol açtı. “Melvin Lasky Önerisi” olarak bilinen bu belge, sahnelenecek olan kültürel Soğuk Savaş için Lasky’nin kendi kişisel planıydı. “Uluslararası birlik ve barış gibi yüksek ülküler bir gerçeği gözden kaçırmamıza yol açtı; Birleşik Amerika’ya karşı siyasal ve planlı bir savaş hazırlanmakta, yürürlüğe konmaktadır; bu savaş hiçbir yerde Almanya’daki kadar amansız değildir,” iddiasında bulunuyordu. “Kuşaklar boyu Avrupalıları beslemiş, Goebbels’in çalıştırdığı Nazi propaganda makinesiyle doruğuna ulaştırılmış olan o aynı eski antidemokratik, anti-Amerikan formüller [metinde aynen böyle deniyor] yeniden gündeme getirildi. Yani, Amerika’nın sözümona ekonomik konulardaki bencilliği (Bir Shylock* olarak Sam Amca); sözümona köklü siyasal gericiliği (“paralı asker kapitalist basını” vb.); sözümona kültürünün ipe sapa gelmezliği (caz ve swing manyaklığı, radyo reklamları, Hollywood “saçmalıkları”, “açık saçık kadın fotoğrafları ve baldır bacak”); sözümona ahlaki ikiyüzlülüğü (Zenci sorunu, yarıcılar, marabalar) falan falan...”⁴⁸

Lasky olağandışı bir dille sorunu tanımlamayı sürdürüyordu: “Yıllardır Birleşik Amerika’da benimsenmiş olan ‘Sen aydınlat, insanlar doğru yolu bulur’ formülü, Almanya (ve Avrupa) için kolay dönüşüm beklentisi pompalayan abartılı bir formüldür... İlkel bir mağara adamını ormanlardaki gizemli otlara inancından vazgeçirmeye çağdaş ve bilimsel tıp bilgilerinin yeteceğini ummak aptallıktır... Birleşik Amerika’nın dış siyaseti aleyhine ve özellikle Avrupa’da Marshall Planı’nın başarısı aleyhine çalışan çeşitli -siyasal, psikolojik, kültürel- unsurlarla savaşı kazanmış değiliz.” “Şimdi bize gereken şey,” diyerek soluksuz devam ediyordu Lasky, “asıl ‘etkin’ hakikatin kendisidir, ‘mücadeleye atılacak’ kadar yürekli bir hakikat, ‘seyirci’ gibi davranmış olanı değil”. “Sakin yanılmayın,” diye uyarıyordu, “Soğuk Savaş’ın özü *kültürel* kapsamlıdır. İşte Amerikan programındaki boşluk burada yatmaktadır, Amerikan dış siyasetinin düşmanları en çok bunu kötüye kullanmaktadır... Boşluk ... gerçek ve ciddi bir boşluktur.”⁴⁹

* Shakespeare’in *Venedik Taciri* adlı oyunundaki tefeci.

⁴⁸ Melvin Lasky, “The Need for a New Overt Publication”, 7 Aralık 1947 (OMGUS/ RG260/NARA).

⁴⁹ a.g.y.

Lasky'nin sözünü ettiği “gerçek ve ciddi” boşluk “eğitimli ve kültürlü sınıfları kazanma” konusundaki başarısızlıktır; Amerikan davası için gerekli olan “ahlaksal ve siyasal toplum önderleri uzun vadede” bu sınıflardan çıkacaktır. Bu eksikliğin, yayımlanacak yeni bir dergiyle bir oranda giderilebileceğini ileri sürüyordu; dergi bir yandan “Alman-Avrupa düşüncesinin itici gücü olarak yapıcı bir dinamo işlevini yerine getirecek”, öte yandan “Amerikan demokrasisinin arkasında, Avrupa geleneğiyle Amerikan geleneğini birbirine bağlayan kültürün bütün alanlarında, sanatta, edebiyatta, felsefede elde edilmiş çok çeşitli başarılarla büyük ve ilerici bir kültürün yattığını”⁵⁰ gösterecekti.

İki gün sonra Lasky yayımlanmasını istediği “*American Review* dergisi için bir taslak” sundu; derginin amacı “Amerikan demokrasisine esin kaynağı olan düşüncelerin, manevi hayatın, yazınsal ve düşünsel ürünlerin geri planını sergileyerek Amerikan siyasetinin Almanya ve Avrupa'daki genel hedeflerini desteklemek” olmalıydı. Onun iddiasına göre dergi “Eski ve Yeni Dünya'nın ortak mülkü olan insan ruhunun bütün alanlarında Amerika'nın ve Amerikalıların kusursuz başarılar elde ettiğini” gösterecekti, bunu yaparak da “Alman aydınlarının büyük bir bölümünü komünizmin etkisine karşı korumak”⁵¹ yönünde atılmış ilk ciddi adım olma niteliğini kazanacaktı.

Sonuçta *Der Monat* adlı aylık bir dergi yayımlanmaya başlandı; dergi Alman ve Amerikan aydınları arasında ideolojik bir köprü oluşturmayı ve Lasky'nin çok açık bir biçimde belirttiği gibi, “Amerikan siyasetinin Almanya ve Avrupa'daki genel hedeflerini” destekleyerek Amerika'nın dış dünyayla ilişkilerindeki siyasal çıkarlarının korunmasını hedefliyordu. General Clay'in desteğiyle 1 Ekim 1948'de yayımlanan, editörlüğünü Lasky'nin yaptığı dergi önce Münih'te basılıyor ve Berlin'e, abluka sırasında kentin biricik ulaşım olanağı olan müttefik uçaklarıyla taşınıyordu. İleriki yıllar içinde *Der Monat* Marshall Planı'nın “gizli fonları”ndan destek aldı, daha sonra Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın kasasından, ardından Ford Vakfı'ndan gelen paralarla, en sonunda da yine CIA'dan gelen dolarlarla desteklendi. Sırf para

⁵⁰ a.g.y.

⁵¹ Melvin Lasky, “Towards a Propectus for the ‘American Review’”, 9 Aralık 1947 (OMGUS/RG260/NARA).

kaynağı bakımından dergi k  lt  rel alanda kesinlikle Amerikan Soğuk Savaş stratejilerinin bir   r  n  yd   - ve bir   rneğı.

Der Monat, eğitimli se  kinlerin savaş sonrası d  nyasını yok olmaktan kurtarabileceğine inancın bir mabediydi. Lasky, Josselson ve Nabokov'u birleştiren şey, onların Amerikan işgal y  netimiyle yakın ilişkilerinin yanı sıra bu inan  tı. Kısa bir s  re sonra, "Sizi ne silah kurtarabilir ne de para, sizi ancak d  ş  nen bir azınlık kurtarabilir;   nk   d  nya artık d  ş  nmediğı i  in, yalnızca harcadığı i  in son nefesini vermek   zere,"⁵² diyerek Amerika'yı uyaran Jean Cocteau gibi onlar da Marshall Planı'nın dolarlarının tek başına yeterli olmayacağını anlamışlardı. Parasal yardım yoğun bir k  lt  rel savaş programıyla desteklenmeliydi. Bu tuhaf    l   -siyasi militan Lasky, s  permarket satınalma g  revlisi Josselson ve besteci Nabokov- artık kendilerinin   nderliğinde Soğuk Savaş'ın en b  y  k gizli harek  tlarından biri haline gelecek olan Batılı aydınları, Amerikan davasına kazanma savaşının   n safında yer alıyordu.

⁵² Jean Cocteau'dan alıntı, Serge Guilbaut, "Postwar Painting Games", *Reconstructing Modernism*, Cambridge: MIT Press, 1990.

Tanrı'nın Seçkin Kulları

Masumiyet diye bir şey yoktur. Suça biraz da olsa bulaşmış masumiyetten daha iyisi düşemez payımıza.

Mickey Spillane'nin *Kiss Me, Deadly* yapıtında Mike Hammer

Amerikan davası, Truman Doktrini'nde ve Marshall Planı'nda zaten açıkça dile getirilmişti. Amerika'nın barış zamanı ilk haber-alma örgütü, Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (CIA) kurulmasıyla artık Soğuk Savaş'ta yeni bir dönem başlamış oldu. 26 Temmuz 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası'yla kurulmuş olan Teşkilat başlangıçta askeri ve diplomatik istihbaratın eşgüdümünü sağlama amacını taşıyordu. En önemlisi ise (son derecede kapalı bir dille ve aynı yasa gereği kurulmuş olan) Ulusal Güvenlik Konseyi'nin kendisine yöneltebileceği, ne olduğu belirsiz “kamuyu ilgilendiren hizmetleri” ve “bunun gibi başka işlev ve görevleri” yerine getirme yetkisinin bu teşkilata verilmiş olmasıydı. Daha sonra resmi bir raporda, “1947 Yasası'nda CIA'ya açıkça haber toplama ya da başka ulusların işlerine gizlice burnunu sokma yetkisi verildiği anlamına gelen hiçbir ifade yoktu,” deniyordu. “Ama ‘bunun gibi başka hizmetler’ şeklinde lastikli bir ifade vardı ve bütün Amerikan başkanları Teşkilat'ı casusluk, gizli eylem, sözde askeri harekât, teknik haber toplama gibi işlere sürebilmek için bu ifadeye sığındı.”¹

¹ *Final Report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities*, Washington: United States Government Printing

CIA'nın kuruluşuyla birlikte Amerikan politikalarının geleneksel paradigmalarında büyük bir düzeltme yapıldı. Teşkilatın kuruluşuna olanak hazırlayan koşullar “gerekli yalan” ve “kabul edilebilir inkâr” kavramlarının barış zamanına özgü meşru stratejiler olarak kurumsallaşmasına yol açtı ve uzun vadede gerek ülke içinde gerek dışında, hiç kimseye hesap verme sorumluluğu duymadan, yetkisini kötüye kullanma gücüne sahip, görünmez bir yönetim katmanı oluştu.

Sınırsız bir etki gücüne sahip olma deneyimini en iyi örnekleyen kişi, Norman Mailer'ın *Harlot's Ghost* adlı o müthiş romanında, adını romana veren kahramandır. Harlot, “Her yerden haber sızdırıyoruz,” der. “Sözgelimi, bol ürün almak, bir dış siyaset gere iyse, o zaman gelecek yıl havanın nasıl olacağını bilmek zorundayız. Nereye baksak, her konuda aynı ihtiyaç göze çarpıyor; mali işler, medya, emek ilişkileri, ekonomik  retim, Tv'nin sözü edilmeye değer sonuçları. Meşru olarak ilgilenebilece imiz bütün bu şeylerin sınırı nereye kadardır?.. Hiç kimse bilmiyor, iyi yerlere yerleştirilmiş kaç tane boru hattımız var - çeşitli beyin takımlarında Pentagon'un kaç tane önemli adamı, komodor, kongre  yesi, profesör, erozyon uzmanı,   renci önderi, diplomat, şirket avukatı, daha bilmem kim var! Bunların hepsi bize girdi sağlıyor.”²

Hava yolları, radyo istasyonları, gazeteleri, sigorta şirketleri, taşınmaz malları olan CIA'nın dünya olaylarındaki payı on yıllar içinde öylesine müthiş bir şekilde arttı ki insanlar her çalının ardında CIA'nın varlığından kuşkulanmaya başladılar. Teşkilat çalışanlarından biri daha sonra şöyle yakınıyordu:

“Dorothy Parker ve Parker'ın söylediği sözler nasıl yeriliyor ya da  v l yorsa, CIA da yaptığı, yapmayı aklından bile geçirmediği pek çok şey için suçlanıyor ya da övülüyor.”³ Domuzlar Körfezi gibi felaketle sonuçlanan harekâtların CIA'nın genel imgesini düzeltmeye pek yararı dokunmadı. Dünyaya bakış açıları bir sürü aynayla çarpıtılmış gaddar, düzenbaz, “ irkin” Amerikalılarla dolu basmakalıp, olumsuz bir CIA imgesi çıktı ortaya.

Office, 1976. Bundan sonra bu rapordan, oturma başkanı Senatör Frank Church' n adıyla “Church Komisyonu Nihai Raporu, 1976” olarak söz edilecektir.

² Norman Mailer, *Harlot's Ghost*, Londra: Michael Joseph, 1991.

³ 25 Nisan 1966 tarihli *New York Times*'dan bir alıntı.

Kuşkusuz tarih bu imgeyi doğrulamaya devam ediyor. Truman Doktrini ile bu doktrinden esinlenmiş olan Ulusal Güvenlik Yasaları, dış ülkelerde saldırganlık ve müdahaleciliği onaylıyordu. Ama imparatorluğun korsanlığının derecesi, CIA ile ilgili daha az vahim bazı doğruların genellikle gölgede kalmasına yol açıyor. Başlangıçta bu kurumda çalışanlar “batının özgürlüğünü komünizmin karanlığından kurtarmak” gibi özel bir görev duygusuyla hareket ediyorlardı, bir görevlinin yaptığı benzetmeye göre, “Tapınak Şövalyeleri mezhebi mensuplarının ruh hali”⁴ vardı onlarda. İlk başta doğu kıyısının ve Ivy League* “aristokrasisinin” etkisi egemendi, bunlar eylemlerinin sağlam gerekçesini Aydınlanma geleneğinde ve Bağımsızlık Bildirgesi’nin kutsadığı ilkelerde bulan İngiliz hayranı kültürlü kişilerdi.

Bu bakımdan CIA’nın belirleyici özelliği, kendi selefi olan Stratejik Hizmetler Dairesi’nden (OSS) geliyordu; söz konusu daire Pearl Harbor’ın ardından, 1941’de kurulmuş, 1945 Eylül’ünde, barış dönemi “Gestapo”suyla çalışmak istemediğini söyleyen Başkan Truman tarafından feshedilmişti. Bu ilkel korku, bir kulüp, bir kolejliler kulübü havası taşıyan OSS gerçekliğinin pek azını yansıtıyordu. Gazeteci Drew Pearson bu kulübü “acemi diplomatlardan, Wall Street bankacılarından, acemi dedektiflerden oluşan, Washington’da bugüne kadar görülmüş en sık kulüp”⁵ olarak tanımlamıştı. Tom Braden’ın hatırladığına göre, “OSS’lilerin hepsi, içinde bir karabina, birkaç el bombası, altın paralar, ölüm hapı bulunan bir çıkın taşırlardı. Tom Braden (Pancho Villa’ya karşı gösterdiği kahramanlık yüzünden “Vahşi Bill” takma adıyla anılan) OSS’nin şefi William Donovan’ın yakın çalışma arkadaşıydı. “Donovan bir keresinde ölüm hapını Dorchester Oteli’nin bir çekmecesinde unutmuştu, David Bruce’a Fransa’dan bir telgraf çekirtti, oradaki hizmetçiye o hapı gönderdtti. Çok acayip bir tipti Bill Donovan, yaşadığı dönemde bir efsaneydi. Bir keresinde bana şöyle dedi: ‘Braden, sıkışırsan bıçağını çek ve doğruca adamın hayalarına sapla.’”⁶

⁴ William Colby, *Honorable Men: My Life in the CIA*, New York: Simon & Schuster, 1978.

⁵ Kuzeydoğu Amerika’da kolejlerarası spor ligini oluşturan, aralarında Harvard’ın da bulunduğu, yüksek standartlı kolejler. Binaları geleneksel olarak sarmaşık kaplı olduğu için bu lig “Sarmaşık Ligi” olarak anılıyor (ç.n.).

⁶ R. Harris Smith’in *OSS* adlı yapıtında bir alıntı.

⁶ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

Pek az şeyi yasaklayan, aslında her şeyi onaylayan yasalarla yönetilen OSS'liler kendilerini savaş dönemi Avrupa'sında konsül yetkisine sahip, yeni zamanların Roma valileri gibi dolaşırken buldular. 1944 sonbaharında Almanlar çekildikten sonra B kre 'e gelen ilk OSS'li, Romanya Bakanlar Kurulu toplantılarının düzenli bir konu u haline geldi ve meslektaşlarına övünerek şunları anlatıyordu: "Bir oylama yapmadan önce bana ne d   nd   m  soruyorlar... Benim istediğim bütün yasaları oybirliğiyle çıkartıyorlar. Bir ülkeyi yönetmenin bu kadar kolay olduğu ölsem aklıma gelmezdi."⁷ Ama OSS'liler i te bunu yapmak için, ülkeyi yönetmek için yeti tirilmi lerdi. Donovan adamlarını, Amerika'nın tüzel, siyasal, akademik, kültürel oluşumunun tam çekirdeğinde bulunan kişiler arasından seçerek, Amerika'nın en güçlü kurum ve ailelerinden gelen bir seçkinler ordusu kurdu. Mellon ailesinin  yeleri Madrid'de, Londra'da, Cenevre'de, Paris'te casusluk görevlerinde bulundular. Paul Mellon Londra'daki  zel Harekât Başkanlığı'nda çalıştı. Kız kardeşi (bir zamanlar dünyanın en zengin kadını olarak tanınan) Ailsa, Paul' n komutanı, Londra'daki OSS'nin  efi David Bruce ile evliydi; David Bruce ise kendisi de bir milyoner olan Birleşik Amerika senat rlerinden birinin o luydu. J.P. Morgan'ın oğullarının her ikisi de OSS mensubuydu. Vanderbilt, DuPont, Standard Oil'in sahibi Archbold, Equitable Life Sigortası sahibi Ryan, Macy ma azalarının sahibi Weil, Whitney ailelerinin hepsi, Donovan'ın gizli ordusunun çeşitli kademelerinde temsil ediliyordu.

OSS  alı anları arasında daha başka şunlar vardı: Seyahat kitapları yayımcısı Eugene Fodor; daha sonraları Sophia Loren'in oynadığı İtalyan ve Amerikan filmlerinin yapımcısı olacak olan New Yorklu gazeteci Marcello Girosi;  nl  romancı Tolstoy'un göçmen torunu, OSS'nin Lhasa görev heyeti  yelerinden Ilia Tolstoy; daha sonraki günlerde OSS'nin gizli haber dosyalarını Chungking'de korumu  olan ünlü  ef Julia McWilliams Child. Winston Churchill'in bir polo oyuncusu olan sosyetik kuzini Raymond Guest, Fransa ve İskandinavya'daki OSS harek tlarında renkli bir simaydı. Antoine de Saint-Exup ry, Donovan'ın yakın arkadaşı ve i birlik isiydi, Hemingway de  yleydi, Hemingway'in oğlu John da OSS'de çalışıyordu.

⁷ R. Harris Smith'in a.g.y.'inde bir alıntı.

Eleştirmenlerden biri, OSS personelinin çoğunun “OSS’yi belki de sıradan askerlik hizmetinden bir kaçış olanağı, bir çeşit eğlence gibi gören hoppa gençlere benzedik”lerinden⁸ yakınıyordu ama Donovan’ın hizmetindeki yüksek kademeli görevlilerin her birinin “yasadışılıkla, gelenek karşıtlığıyla özdeşleşerek bir bankacı, bir müteveli ya da yüksek düzeyli bir politikacı olarak geleceğini tehlikeye attığını”⁹ düşünenler de vardı. OSS’nin dağıtılmasıyla birlikte geleceğin bankacılarının, mütevellilerinin, politikacılarının çoğu sivil hayata döndüler. Avrupa’daki OSS harekâtlarını yönetmiş olan Donovan’ın parlak yardımcısı, Allen Dulles New York’ta hukukçuluğuna devam etti, orada sürekli bir Amerikan istihbarat servisi oluşturma seferberliği için kolları sıvayan gayriresmî bir kadronun merkezindeki adam durumuna geldi. “Park Bulvarı Kovboyları” takma adıyla anılan bu kişilerin arasında Theodore’un torunu Kermit “Kim” Roosevelt; Allen Dulles’in Kontes Ciano’nun elinden ünlü Ciano günlüklerini almasına yardımcı olan Tracy Barnes; işgal altındaki Almanya’dan ordu istihbaratı dedikoduları taşıyan Richard Helms ve Frank Wisner; kısa süre sonra Dünya Bankası’nın Paris bürosu başkanı olacak olan Royall Tyler vardı.

Geleceklerini tehlikeye atmak şöyle dursun, OSS’deki hizmetleri ünlerine ün katmış, başlangıçta onların bir araya gelmelerinde rol oynamış eski okul arkadaşlığı bağına yeni bağlar eklenmişti. Bunun yanı sıra yasadışı ve gelenekdışı alışkanlıkları CIA için zengin bir kaynak oluşturacaktı. İşte Amerika’nın yönetim odalarında, akademik kurumlarında, belli başlı gazete ve medya kuruluşlarında, hukuk firmalarında, yönetim görevlerinde etkili olan ve yeni palazlanan Teşkilat’ın kadrolarını doldurmaya başlayan bu tarihsel seçkinler, bu *Ivy League* kolejli-leriydi. Bunların pek çoğu Washington’da toplanmış olan yüz kadar zengin ailenin çocuklarıydı, bu aileler “dinazor” olarak bilinirdi çünkü onlar atalarına yol göstermiş olan piskoposlar ve ihtiyarlar heyeti sisteminin değerlerinin bekçiliğini yaparlardı. Sağlam kafa ve atletik vücut sahibi olma ilkesine göre eğitilen, yüksek kibarlık kurallarını öğrenen, somut Hıristiyan ahlâkına sahip bu kişiler, Muhterem Peder Endicott Peabody gibi kişileri

⁸ a.g.y.

⁹ a.g.y.

kendilerine örnek alıyorlardı; Peabody'nin Eton, Harrow, Winchester çizgisini sürdüren Groton Okulu ulusal önderlerden pek çoğunun  itim yuvası olmuştu. Hristiyanlık değerlerinin, ayrıcalıklı görevlerin   retildi i bu okuldan demokrasiye inanm   kişiler olarak mezun oluyor ama ba ıbo    itlik ili e soğuk bakıyorlardı. Willy Brandt'ın o  nl  "Biz halkın oylarıyla seçilmiş insanlarız, seçkinler değiliz," sözünün tam tersi söz konusuydu; bunlar seçilmiş insanlar sınıfına değil seçkinler sınıfına giren insanlardı.

OSS'de görev almam   olanları savaş yıllarını D    leri'nde yükselerek geçirdiler. Charles "Chip" Bohlen gibi adamların çevresinde dolanıyorlard . Bohlen daha sonra Fransa'ya büyükelçi olarak atanm  tı. 1940'ların başlarında Bohlen'in Georgetown'ın Dumbarton Bulvarı'ndaki evi aydınların u rak yeri idi; aydınlar burada, Washington çevrelerinde zaten "Peygamber" olarak saygı gören Isaiah Berlin ile George Kennan çevresinde toplanıyorlard . O günlerin tanıklarından biri Kennan, Bohlen ve Berlin'i "aynı kumaştan yapılmış, huyu suyu denk bir   l " olarak tanımlam  tı. Bohlen, Kremlinoloji olarak bilinen yeni ve  a da  bir bilim dalının kurucularından biriydi. Rusya'da ya am  tı; Rusya'daki liderleri, bürokratları tanıyordu; ideolojik kaynakçayı biliyordu, klasikleri sayabilirdi. 1930'lu yılların sonlarındaki tasfiyelere, kovu turmalara, Zhdanov'un "kültür politikaları"nın bütün sonuçlarına tanık olmuştu. Bohlen, "Son söz olarak iki ünlü söz vardır," derdi sık sık. "Bunlardan biri 'alkol bana bir şey yapmaz' sözüdür,  teki 'Ben Ruslardan anlarım.'" Daha iyi anlamak için o, o zamanlar Adalet Bakanlığı'nda  alı an Nicolas Nabokov ile Isaiah Berlin'in yardımına başvurdu. Bohlen, Nabokov'dan "en değerli psikolojik hazinemiz" diye söz ederdi, Nabokov da bu iltifat  karşılıksız bırakmaz, Bohlen için " rnek aldığım insan, akıl hocam," derdi.

Nabokov daha sonra, "Bu yeni dostlarımızın 'Joe Amca' ile ilgili yanılsamaları vardıysa bile çok az vardı," diye yazıyordu. "O yılların Washington'ında, hatta bütün Amerika'da onlar, bir değil birçok bakımdan, zamana ayak uydurmayan insanlardı. Amerika'da herkes Sovyetler'e karşı iyi duygular besliyordu, Dumbarton Bulvarı'ndaki evde hiç kimse bu duyguları payla mıyordu. Amerikan kamuoyunun büyük çoğunluğu Rusya'ya karşı    yıl içinde iki kez duygu de i ikli i yaşadı. İlkin, Polonya'nın

bölünmesinden ve o “vahşiyane” Fin Savaşı’ndan sonra herkes *düşman* kesildi. Gazetelerdeki karikatürlerde Stalin kurtla ayı karışımı çirkin bir yaratık olarak çiziliyordu. Sonra birden rüzgâr Rusya’nın *lehine* döndü. 1941’de Rusya Naziler tarafından işgal edildikten sonra, Stalin birden güzelleşti, Kremlin’i Germen güruhuna karşı koruyan zırhlı bir şövalye olarak çizilmeye başlandı ya da Margaret Bourke-White’in fotoğraflarında inceleştirilmiş ve putlaştırılmış haliyle görülüyordu. Daha sonra, 1943’te Rusya’ya karşı olumlu duygular, Stalingrad ile birlikte daha da pekişti. “Bakın göreceksiniz,” diyordu inançlı Amerikalılar, “Komünizm Rusya’ya asla eski şekliyle geri dönmeyecek. Savaştan sonra orası farklı bir ülke olacak. Stalin, patriği sürgünden geri çağırmadı mı? Yazarları ve şairleri çağırmadı mı? Stalin subayların rütbelerini geri vermedi mi; ulusun tarihsel kahramanlarını, hatta Alexander Nevsky ve Büyük Pedro gibi çarları, azizleri yeniden eski saygınlıklarına kavuşturmadı mı?” Dumbarton Bulvarı’nın kuşkucuları için bu hiç de böyle değildi. Bir keresinde Kennan’ın dediği gibi onlar “Stalinizm’den geri dönüş”¹⁰ olmadığını biliyorlardı.

Dumbarton Bulvarı’ndaki kuşkuculara başka katılanlar da oldu: David Bruce, Averell Harriman, John McCloy, Joseph ve Stewart Alsop, Richard Bissell, Walter Lippmann, Bundy kardeşler. Tutkulu düşünceler ve alkolle ısınan uzun tartışmalar sonucunda yeni bir dünya düzeni öngörüsü biçim almaya başladı. Uluslararasılık meraklısı, katı birer yarışmacı olan bu insanların kendi değer sistemlerine karşı, bu değer sistemini başkalarına da önerme görevlerinin olduğuna dair sarsılmaz bir inançları vardı. Yeni çağın Roma soylularıydı bunlar, demokrasi şövalyeleri, bunda hiçbir çelişki görmüyorlardı. Amerika’nın dış politikasını yürüten ve içerde yasaları şekillendiren seçkinlerdi bunlar. Vakıfların beyin takımlarında, kibar beylerin kulüplerinin yönetim kurullarında yer alan bu yüksek memurlar, kurumsal ilişkilerle ve kendi üstünlüklerine olan sarsılmaz inançlarıyla birbirlerine kopmamacasına bağlıydı. Savaş sonrası *pax Americana’yı* yerleştirmek, daha sonra da haklılığını kanıtlamak onların göreviydi. CIA’ya güçlü destek bunlardan geldi, CIA kadrolarını öncelikle okul, iş ya da “eski gösteri”de, yani OSS’de rol almış arkadaşları doldurdu.

¹⁰ Nicolas Nabokov, *Bagázh*.

Amerikan seçkinlerinin ortaklaşa paylaştıkları inançların en başta gelen sözcüsü George Kennan'dı. Kennan, diplomat-bilim adamı, Marshall Planı'nın mimarı, Dışişleri Bakanlığı'nın Siyaset Planlama Teknik Personeli'nin müdürü olarak CIA'nın kurucularından biriydi. 1947'de İtalya'ya doğrudan bir askeri müdahaleyi savunuyordu çünkü ona göre İtalya'nın komünistlerin desteklediği bir iç savaşa sürüklenmesi an meselesiydi. "Bunun sonunda şiddetin tırmanacağını kabul etmeliyiz, belki de İtalya politik olarak ikiye bölünecek," demişti Dışişleri'ne, "ama belki de bu bizim muhalefetimiz olmadan kazanacakları kansız bir seçim zaferinden iyidir, çünkü o durumda Komünistler bütün yarımadayı tek bir darbeyle ele geçirecekler ve bütün çevre ülkelere bir korku dalgası yayılacaktı."¹¹ Bereket versin Truman bu düşüncesizce yapılmış öneriye yüz vermedi, ama onun yerine İtalyan seçimlerine gizlice müdahale etme yetkisini de vermemezlik etmedi. 1947 Temmuz'unda Kennan görüşlerini değiştirmişti ama Sovyet tehdidinin doğasına ilişkin görüşleri değişmemişti, bu tehditle başa çıkma yöntemleri konusunda farklı düşünüyordu. *Foreign Affairs* adlı dergide yayımlanan "X" başlıklı ünlü makalesinde Soğuk Savaş'ın ilk yıllarına egemen olan savını dile getiriyordu. "Bağnaz ideolojisiyle" Kremlin'in "dünyanın güç havzasındaki her köşeyi ve bucağı ele geçirme" çabası içinde olduğunu belirttikten sonra, "değişmeyen bir karşı güç" ve "çok sıkı, çok dikkatli bir denetim" politikası öneriyordu. Bu politikanın bir parçası olarak da "propaganda ve siyasal savaş tekniklerinin azami derecede geliştirilmesi"¹² gerektiğini savunuyordu, Avrupa'nın ideolojik ve politik olarak denetlenmesi işini yürütmek üzere kurulmuş olan Siyaset Planlama Teknik Personeli'nin müdürü olarak kendisi bu teknikleri uygulayacak en uygun kişiydi. "Dünyadan ne kaparsak kârdı," diye yazıyordu daha sonra bu daireyle ilgili olarak.¹³

1947 yılının Aralık ayında Ulusal Savaş Koleji'nde yaptığı bir konuşmada, Amerika'nın savaş sonrası diplomasisinin önemli bir oluşturucusu olarak "gerekli yalan" kavramını ilk kez ortaya

¹¹ George Kennan'dan alıntı, Walter L. Hixson, *George F. Kennan*.

¹² George Kennan, ("X" olarak), "The Sources of Soviet Conduct", *Foreign Affairs*. cilt 26, Temmuz 1947.

¹³ *International Herald Tribune*'ün 28 Mayıs 1997 sayısında George Kennan'ın Ulusal Savaş Koleji konuşmasından yapılan alıntı.

atan kişi Kennan'dı. "Komünistler", demişti, "Avrupa'da çok güçlüler; hiç utanmadan, büyük bir ustalıkla söyledikleri yalanlar sayesinde ... bize göre çok güçlü durumdalar. Bize karşı gerçek dışı, akıl dışı şeyleri silah olarak kullanıyorlar. Onların yalanlarına karşı biz akılcılık, doğruculuk, dürüstlük, iyi niyetli ekonomik yardım silahlarını kullandığımız sürece savaşı kazanabilir miyiz?" diye soruyordu. Hayır, Sovyetler'in yalanlarına karşı Amerika'nın kendi amaçlarını kabul ettirmek istiyorsa yeni bir dönemi, gizli savaş dönemini kucaklaması gerekiyordu.

19 Aralık 1947'de Truman'ın Ulusal Güvenlik Konseyi'nin çıkardığı bir kararnameyle -NSC-4A ile- Kennan'ın siyasal felsefesi yasal yetkiye kavuşmuş oldu. NSC-4A kararnamesinin çok gizli bir ekinde Merkezi İstihbarat'ın müdürüne, Amerika'nın komünizm karşıtı politikalarını desteklemek üzere "gizli psikolojik eylemler"e girişmesi talimatı veriliyordu. Bu tür eylemlerin eşgüdümü sağlanırken ya da bunlara onay verilirken izlenecek usullerin ne tuhaftır ki belirtilmediği bu ek, savaş sonrasında gizli harekâtlara izin veren ilk resmi yetki belgesi oldu. Daha sonra 1948'in Haziran ayında George Kennan'ın hazırladığı yeni -ve daha açık- bir kararnameyle, NSC-10/2 ile birlikte bunlar Amerikan istihbaratını ileriki on yıllarda gizli siyasal savaşın çırpıntılı sularına iten belgeler oldu.

Büyük bir gizlilik içinde hazırlanmış olan bu kararnamelerde "[Amerika'nın] güvenlik anlayışının sınırları, temelde Amerika'nın kendi suretinde bir dünya yaratmasını gerekli kılacak kadar"¹⁴ genişletilmişti. "Birleşik Amerika'nın ve öteki Batılı güçlerin amaçlarını ve eylemlerini karalamak ve boşa çıkarmak için" Sovyetler Birliği ile onun uydusu olan ülkelerin "şeytanca" bir gizli eylem programı başlattıkları inancından yola çıkılarak hazırlanan NSC-10/2, hükümete her türlü gizli harekât izni veriyordu: "doğrudan önleyici eylemlerde bulunma, bu amaçla propaganda, ekonomik savaş, sabotaj, anti-sabotaj, tahrip, tahliye gibi önlemlere baş vurma; düşman yönetimleri devirmek, bu amaçla yeraltı direnişçilerine, hareketlerine, gerillalara, özgürlükçü sığınmacı gruplara destek vermek."¹⁵ NSC-10/2'de ifade edildiği gibi söylersek, bütün bu eylemler "öyle bir şekilde plan-

¹⁴ Deborah Larson, *The Origins of Containment: A Psychological Explanation*, New Jersey: Princeton University Press, 1985.

¹⁵ Ulusal Güvenlik Konseyi Kararnamesi 10/2, *Cburch Komitesi Nihai Raporu*, 1976.

lanmalı ve uygulamaya konmalıdır ki Birleşik Amerika hükümetinin bu eylemlerdeki sorumluluğunu yetkisiz kişiler açıkça göremesin, gören olursa da Birleşik Amerika hükümeti bunu inandırıcı bir şekilde reddedebilsin.”¹⁶

NSC-10/2'ye göre gizli harekâtlar için özel bir kadro oluşturuldu, bu iş CIA içinde ama Dışişleri'nin Siyaset Planlama Teknik Personeli başkanlığının politika ve personelinden yararlanılarak yapıldı (bir başka deyişle Kennan'ın denetimi altında). Bu teknik personel daha sonra Siyaset Koordinasyon Dairesi (Office of Policy Coordination, OPC) adını aldı, yani “amacını aslında hiç ele vermeyen ama güven uyandıran”¹⁷ bir ad. Gizli eylem şöyle tanımlanıyordu: “Birleşik Amerika'nın dış politikası doğrultusunda hükümetleri, olayları, örgütleri ya da kişileri etkilemek üzere yapılan ama Birleşik Amerika hükümetinin ilişkisinin belli olmayacağı örtülü eylem.”¹⁸ Aslına bakılırsa kapsam ve gizlilik sınırları olmayan OPC, Amerika'da barış zamanı daha önce örneği görülmuş bir şey değildi. İşte Allen Dulles'ın ve Park Bulvarı Kovboyları'nın kurulması için seferber oldukları kirli işler bölümü buydu. Bu yeni harekâtın başına geçmek üzere aralarından seçilen kişi Frank Wisner'dı. Wisner, George Kennan'ın hazırladığı aday listesinden seçilmişti.

Eski bir Wall Street avukatı olan, Mississippi vurgusuyla genizden konuşan ve Virginia Üniversitesi'nde düşük engelli yarış şampiyonu olmak gibi alışılmamış bir özelliğe sahip bulunan Frank Wisner, Avrupa'daki eski OSS seferberliklerinde görev yapmış bir kişi, Gizli Haberalma Şubesi'nin başkanıydı. Savaştan sonra askeri istihbaratta kalmış, kendisine Gehlen örgütüyle, yani Amerikalılar tarafından Rus casusluğu yapmak üzere, aynen korunmuş olan Alman Ordusu'nun istihbarat birimiyle gizli ilişki kurma görevi verilmişti. Wisner ahlâksal kaygılar ve tartışmalarla vakit kaybedecek cinsten bir adam değildi. İlk OSS'de, daha sonra CIA'da yakın çalışma arkadaşı olan Harry Rositzke'nin açıkladığı gibi, “antikomünist olduğu sürece her türlü alçağı kullanmak gibi aşağılık bir işi”¹⁹ bu. Allen Dulles, Wisner'ın SS Ge-

¹⁶ a.g.y.

¹⁷ a.g.y.

¹⁸ a.g.y.

¹⁹ Harry Rositzke'den alıntı, Evan Thomas, *The Very Best Men: The Early Years of CIA*, New York: Touchstone, 1996.

nerali Reinhard Gehlen ile ilişkileri için, “Onu kulübünüze davet etmenize gerek yoktu,” diyor.²⁰

Wisner, subayları için fazladan birkaç bisiklet daha istediğinde amirleri mırın kırın edince öfkelenerek askeri istihbarattan istifa etmişti. Bunun ardından Dışişleri'ne katıldı. Dışişleri'nde aslında kendi kişisel istihbarat grubunu yönetmeye devam etti, bu grup hükümet bürokrasisine çok gizli olarak yuvalanmış kişilerden oluşuyordu. İşte şimdi Siyaset Koordinasyon Dairesi'nin, yani OPC'nin kanadı altında CIA'ya sızanlar bu gruptaki kişilerdi. Wisner OPC'nin başına geçtiği zaman da Nazileri kiralama işini bırakmadı. CIA çalışanlarından birinin daha sonra açıkladığına göre, “Wisner savaştan sonra bir sürü faşisti içimize aldı, gerçekten de bazı berbat insanları alabiliyordu çünkü güçlüydü.”²¹ “Pek çok kilidi açan bir anahtardı, zeki, etkileyici bir adamdı, çok büyüleyiciydi, hayalgücü genişti, her şeyin ama *her şeyin* yapılabileceğine ve kendisinin yapabileceğine inanırdı.”²²

Wisner'ın başkanlığında OPC, CIA içinde en hızlı büyüyen unsur oldu. CIA'lı bir Genel Müfettiş Yardımcısı olan Edgar Applewhite'a göre, CIA personeli “kendilerine her türlü yetkiyi tanıdılar, daha önceki teamüller onları engellemiyordu. Ne isterlerse yapabiliyorlardı, yeter ki Başkan'dan söz ederken kullandığımız deyimle ‘üst makam’ o yapılacak olan şeyi açıkça yasaklamamış olsun. Son derece aristokratça ilkeleri olan, erkek ile kadın arasındaki hayat konusunda dar kafalı, çok romantik, saldırgan insanlardı. Gökten inmiş bir görevle karşı karşıyaydılar ve Tanrı bilir, ne biçim bir fırsatla! Bunu sonuna kadar kullandılar!”²³

OPC'nin harekâtlarını kolaylaştırmak için Kongre, Merkezi İstihbarat Teşkilatı 1949 yasasını çıkardı, bu yasaya göre CIA Başkanına para harcama yetkisi veriliyordu, harcamaların hesabını vermek zorunda değildi. Bunu izleyen birkaç yıl içinde OPC'nin eylemleri -harekâtlarının kapsamı, insan gücü ve bütçesi- bir polip gibi büyüdü. 1949'da 302 olan personel sayısı 1952'de 2812'ye çıktı, buna bir de okyanusötesi ülkelerdeki 3142 an-

²⁰ Allen Dulles'tan alıntı, Evan Thomas, a.g.y.

²¹ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Ağustos 1996.

²² Harrison E. Salisbury, *Without Fear or Favor: The New York Times and its Times*, New York: Ballantine, 1980.

²³ Edgar Applewhite'tan alıntı, Evan Thomas, a.g.y.

laşmalı personel eklendi. Aynı dönem içinde bütçesi 4,7 milyon Amerikan dolarından 82 milyon dolara yükseldi. Bu genişlemeyi körükleyen şeylerden biri de içerde proje talebi yaratan bir düzenlemeydi. OPC eylemleri parasal bir sistem çevresinde programlanmıyor, projeler çevresinde programlanıyordu. Bunun içeriye yansıyan önemli -ve sonuçta da zararlı- etkileri oldu: "OPC içindeki bir kişi kendi başarısını, başlattığı ve yürüttüğü projelerin sayısına ve önemine göre değerlendiriyordu, başkaları tarafından da böyle değerlendiriyordu. Bunun sonucu olarak OPC'de çalışan kişiler ve OPC'nin bölümleri arasında olabildiğince çok sayıda proje oluşturma yarışı başladı."²⁴

Başlangıçta CIA, "baraka" olarak bilinen, geçici ve iğreti, Capitol'ın ve Washington Mail yürüyüş alanının çevresine dağılmış binalara yerleşmişti. İşe yeni başlayan görevliler bu binalarda, binaların tozlu koridorlarında "savaş ve acil seferberlik atmosferine" kendilerini kaptırmış halde dolaşıyordu. "Salonlar, toplantılara koşan, koşarken birbirlerine bir şeyler danışan, kendilerine ayak uydurmaya çalışan yardımcılarına kısa talimatlar veren heyecanlı ve kaygılı adamlarla, kadınlarla doluydu. Hepsi de komünizm belasına karşı komünist olmayan bir liberalin en iyi savaşılabileceği yer olarak Teşkilat'a koşmuşlardı; aralarında eski, deneyimli OSS'liler de vardı, heyecanla dolup taşan yeni insanlar da, Jedburghlu iş arkadaşları da, *Ivy League* üniversitelerinden yeni mezun olmuş, yepyeni ve cesur fikirlerle dolu, kumlu ceketli, pipolu, savaş sonrası döneminin seçkinleri de."²⁵

Bu savaşın ön cephesi elbette Washington'da değil Avrupa'da açılmıştı. Berlin'e yarım saat uzaklıkta Tempelhof Hava Üssü'ne bir büro açan OPC, memurlarını Almanya'ya sızdırır gibi görünüyordu. O dönemde öteki CIA bölümlerine ek olarak, Alman istasyonuna bağlı 1400 teknisyen çalışıyordu.

Almanya'da OPC'nin işe aldığı ilk kişilerden biri Josselson'dı. Josselson (asla tamamlanmayan anıları için) tuttuğu bir notta şöyle diyordu: "Görev sürem ... 1948'de sona eriyordu. Ama bana göre sivil hayata dönmek demek, Birleşik Amerika'nın büyük mağazaları için satın alma memurluğu dünyasına dönmek

²⁴ *Church Komitesi Nihai Raporu*, 1976. "Wisner'in bürosunda en çok projeyi hangi yönetici üretirse o kazanırdı. Wisner'in modeli hukuk bürosuydu; ne kadar çok müşteri, ne kadar çok dava, o kadar çok ödül." Evan Thomas, a.g.y.

²⁵ William Colby, a.g.y.

demekti, benim için özellikle ilginç bir iş değildi bu, bunu düşündükçe içim kararıyordu. İşte tam o günlerde istihbaratta çalışan bir arkadaşım beni Almanya'daki 'birlik'in şeflerinden biriyle tanıştırdı. Bunu Washington'da iki ya da üç görüşme izledi, ardından sonu gelmez formlar doldurup sorulara yanıt verdim, daha sonra uzun bir bekleyiş dönemi başladı, bu arada FBI, o beceriksiz yöntemleriyle geçmişimde küçültücü bir şey olup olmadığını bulmaya çalışıyordu. 1948'de temiz kâğıdım geldi, 'birlik'e katıldım, birliğin Gizli Eylem (GE) Berlin istasyonu şefi oldum, Gizli Eylem casusluk ya da istihbarattan (FI) farklıdır. 'Gizlilik' yanı dışında, bu aslında psikolojik savaşın bir devamıydı, ancak bu kez Sovyetler'e ve Doğu Almanya'ya yönelik bir savaş. Savunma amaçlıydı çünkü Sovyetler, Soğuk Savaş'ı çoktan başlatmışlardı.²⁶

Josselson, 1944'te ilk Amerikan birlikleri dalgasıyla Almanya'ya gelmiş ve OPC'de çalışmış olan Lawrence de Neufville'i işe almıştı. Neufville 1948'in başlarına kadar Berlin'deki sivil yönetime danışmanlık yaptı. Daha sonra CIA'nın Almanya'daki ilk görevlilerinden biri olan John Baker ona iş önerdi. John Baker, daha sonra Moskova'daki Birleşik Amerika Büyükelçiliği'nde İkinci Sekreter olarak görev yaparken, Sovyetler tarafından "diplomatik elçiliklere özgü davranış normlarını sürekli olarak ihlal ettiği" (yani casusluk yaptığı) için *persona non grata* (istenmeyen kişi) ilan edilecek olan o ünlü kişiydi. Neufville daha sonra, "CIA'da çalışmak üzere başvurmuş falan değilim," demişti. "Bulduğum yerden çok memnundum, anayasa üzerinde çalışıyordum, Adenauer hükümetinin kurulmasına yardımcı oluyordum. Çok heyecan vericiydi. Ama daha sonra bir gün John Baker odama çıktı geldi ve Teşkilat'a katılmamı istediğini söyledi."²⁷ Neufville öneriyi kabul etti, Amerikan Yüksek Komiseri John McCloy'un bürosunda ona "yalandan" bir görev verildi. İlk işi, Berlin'deki istihbarat çevrelerinde efsane haline gelmiş olan Josselson'ı işe almak oldu.

Bu arada acaba Nicolas Nabokov arkadaşının yeni işinden haberdar mıydı? Josselson haddinden fazla özel bir insandı, istihbarat dünyasına ondan uygun birini bulmak olanaksızdı. Do-

²⁶ Michael Josselson, "The Prelude to My Joining The 'Outfit'", (MJ/HRC).

²⁷ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

  u Berlin’de yaşayan bazı akrabaları 1949 başlarında onun izini bulduklarında, o onlara kendisini bir daha aramamalarını söyleyerek ilişkiyi bıçak gibi kesti attı. Onlar da buna alınıp “Amerikalıla mı ” kuzinlerinin kendilerini be enmedi ini d    nd ler. Aslında onların güvenliği kaygılandırmı tı onu. Bir Doğu Berlinli için Amerikan gizli servisinde çalışan bir akrabası olmak hemen tehlikeyi davet etmek anlamına geliyordu. Ama Nabokov belki de Josselson’ın yeni yönelimini çok iyi biliyordu. O günlerde Berlin’de kullanılan bisikletlerin sayısından daha fazla sayıda casusu vardı ve Nabokov bunların pek  o uyla yan yana  alı mı tı.

Aslında  yle görünüyor ki Nabokov’a da CIA’ya katılma  onerisi yapılmıştı. 1948’de devlet hizmetinde çalışmak için i  başvurusunda bulundu. Özünde bürokratik bir i  değildi, Dı ı leri’ne katılmanın onu ilgilendirece ini sanmak safdillik olur (CIA’lılar Dı ı leri’ni k   mserlerdi, “varsa yoksa politika, sınav çekmek yok” diye), bu durumda onun başvurusunun Allen Dulles ile ili i ini d    nrsek, istihbaratta görev almaya çalıştığı sonucuna varabiliriz. Ama başvurusu bir engele takıldı, güvenlikten temiz ka ıdı alamadı. Destekçisi George Kennan buna çok içerledi, ona başvurusunu geri çekmesini bildirdi: “Sana bu tavsiyede bulunmamın tek nedeni - bunu yaparken büyük bir üzüntü ve kaygı duydu umu bilmelisin, kendimi tatmin edecek şekilde bu konuyu aydınlığa kavu turamamı  olmam ve yine Devlet hizmetinde çalışma tasarından vazgeçmezsen daha başka tatsızlıklarla kar ıla mayaca ın konusunda sana güvence verememdir ... Tek s yleyebilece im şey, bana kalırsa, bir bütün olarak ele alındığında hükümetin bu konudaki hareket tarzının uzak g r   l kle hiç ilgisi yok, haksız ve yanlış; duyarlı, zeki, değerli insanların hizmetinden yararlanma isteğiyle ba da m yor... Bence hükümet senin  onerini kullanma hakkını kaybetmiştir ve bu yaptığının cezasını çekecektir, senin yerinde olsaydım şimdilik bu konuyu tamamıyla kapatırdım.”²⁸ Hiç değilse bir süreliğine Nabokov kapı dışında bırakılmıştı.

Pekiye, Melvin Lasky’ye n’oldu? CIA’nın durmadan genişleyen kadrosu için o bulunmaz bir aday değil miydi? Daha sonra Lasky’nin bir ajan olduğu iddia edilecekti. O bunu hep reddetti. *Humboldt’s Gift*’teki Thaxter’in başına gelenler onun da ba ı-

²⁸ George Kennan’dan Nicolas Nabokov’a, 14 Temmuz 1984 (NH/HRC).

na geldi, dedikodular “onun gizemine gizem kattı”. Daha sonraki yirmi yıl içinde CIA'nın Kültürel Soğuk Savaşı'nın ön cephesinden hiç eksik olmaması dikkatlerden kaçmayacaktı.

Waldorfta Marksistler

Yani diyorum ki, faşizm ya da komünizm, fark etmez, ben aşktan yanayım ve insanların fikirlerine gülüyorum.

Anaïs Nin

25 Mart 1949, New York'ta yağmurlu ve çamurlu bir salı günü. Park Bulvarı ile 50. Sokağın köşesinde Astoria Waldorf Otel'i'nin önü; küçük, düzensiz bir protestocu kalabalığı; çoğunlukla gri gabardin ceketli adamlar, kaldırımında bir halka oluşturmuşlar, gevşek gevşek duruyorlar. Otelin içiyse çok hareketli. Yılın bu zamanı otelin bu kadar dolu olması görülmüş şey değildi, özellikle bir müşteri vardı ki hayli fazla sorun yaratıyordu.

Onuncu kattaki lüks balayı dairesi olan 1402 numaralı odadan durmadan birbiri ardına istekler yağıyordu. Önce odaya birkaç telefon daha bağlanması istendi, daha sonra otelin telgraf odasına dikte ettirilen telgraflar yağmur gibi yağmaya başladı; daha fazla masa lambasına gerek vardı, daha fazla her şeye... Oda servisine telefonların arkası kesilmiyordu - hamburger, salata, steyk tartar, ilave siparişler, kırmızı şarap, bira, buz lütfen. Sıradan balayı müşterilerine benzemiyorlardı.

Garsonlar sersemlemiş halde otel dairesine girdiklerinde tuhaf bir sahneyle karşılaşılıyorlardı. Odanın içi telefon kablolarından geçilmiyordu, karmakarışık kablo ağının ucundaki her bir telefon almacının başında biri, almaca eğilmiş hararetili hararetili konuşuyordu. Odada ne kadar boş yer varsa hepsi insanlarla ya

da yıkılmak üzere olan üst üste yığılmış kâğıtlarla doluydu. Ortallığı sigara dumanı kaplamıştı. İki sekreter not alıyor, bir asistan banyoya kurulmuş teksir makinesini çalıştırıyordu, yerler üst üste yığılmış mürekkepli kâğıtlardan görünmüyordu. Bunca cür-cuna yetmezmiş gibi sürekli ziyaretçiler gelip gidiyordu.

Bu patırtının arasında garsonlar, ellerindeki koca tepsileri yatağın kenarına düşmeyecek şekilde yerleştirip bahşiş toplamak için dolaşırken eğlenceye katılanların bazıları kaygılı kaygılı öylece bakıyorlardı. Hesabı kim ödeyecekti? Bu odayı kiralamış olan New York Üniversitesi'nden felsefeci Sidney Hook sanki bu işin dağ gibi yükselen maliyetini hiç umursamıyordu. Bu balayı dairesinde Sidney Hook'un yanında Mary McCarthy ile üçüncü kocası gazeteci Bowden Broadwater vardı; romancı Elizabeth Hardwick ile kocası, şair Robert Lowell da oradaydı; Nicolas Nabokov, gazeteci ve eleştirmen Dwight McDonald, İtalyan gazeteci ve eski Munzenberg müttefiki Nicola Chiaromonte, Arthur Schlesinger, *Partizan Review* editörleri William Phillips ile Philip Rahv, antikomünist sendika liderleriyle dostluk kurmuş işçi muhabiri Arnold Beichman, bir başka işçi uzmanı Mel Pitzele, Kadın Giyim İşçileri Sendikası'ndan David Dubinsky vardı. İş tanımını farklı olmasına karşın Dubinsky bu karmakarışık küçük aydınlar parlamentosunda kendini olağanüstü rahat hissediyordu.

Aşağıda, Waldorf Astoria'nın balo salonunda, otelin zaten sayısı artırılmış olan personeli konferans için hazırlanmış salonunda son düzeltmelerin yapılmasına yardımcı oluyorlardı. Salonun en uzak köşesinde yarım ay biçimindeki bir kürsünün çevresine çiçekler yerleştiriliyordu. Mikrofonlar denetleniyordu - bir ki, bir ki. Konuşmacılara ait sahanlığın arkasındaki duvara üzerinde "Dünya Barışı İçin Kültür ve Bilim Konferansı" yazılı bir bez asılmıştı. Konferansa katılacak bin delegeden bazıları açılış töreni için gelmeye başlamıştı bile. Konuklar döner kapılardan otelin bekleme salonuna girerken dışarıdaki göstericiler onları soru yağmuruna tutuyorlardı. Lillian Helmen, Clifford Odets, Leonard Bernstein, Dashiell Hammett girerlerken onlara "Yumoş-lar!" diye bağırdılar. Özel hakaretleri konferansın "sponsor"luğunu yapan *Ivy Leagueli* milyoner Corliss Lamont'a saklamışlardı. Phillips Academy ile Harvard'da eğitim görmüş olan Lamont, Yatırım Bankası J.P. Morgan & Co.'nun başkanının da oğluydu ve

aristokratlardan yeterince yedek kuvvet topladığı için öfkeli protestocuların hakaretlerine aldırılmıyordu.

Bu protestoyu, sağcılar, Amerikan Lejyonu ile bazı Katolik ve yurtsever dernekler ortaklaşa düzenlemişti. Onların sorunu, Sanat, Bilim ve Meslek Ulusal Konseyi'nin desteklediği bu konferansın Sovyetler için yalnızca bir "kamuflej" olmasıydı. Onlara göre komünistler buraya, iddia ettikleri gibi, Birleşik Amerika ile Sovyetler Birliği arasında düşünce alışverişi ve iyi niyet adına değil, Amerika'ya propaganda yapmaya gelmişlerdi. Aslında böyle düşünmekte haksız değillerdi. Konferans, Kominform'un bir girişimiydi, Amerika'nın kendi arka bahçesinde kamuoyu oluşturmaya yönelik bir pervasızlıktı. Sovyet Yazarlar Birliği yöneticisi A.A. Fadeyev başkanlığındaki heyet, aralarında bulunan, delegasyonun gururu besteci Dmitri Şostakoviç ile birlikte Waldorf'un odalarına güzelce yerleşmişlerdi. KGB'li "dadı"ları ve komünist parti üyeleri *beklenmedik bir şekil alan* bu olay için birbirlerini kutlayabilirlerdi. Dışarıdaki göstericilerin söylemek istediği şuydu: Kızılar yalnızca yataklarımızın altına saklanmıyor, koynumuza giriyor.

Oturumlardan birini yönetmek üzere davet almış ve kabul etmiş olan Arthur Miller, "Basında yer alan önemli bir habere göre, toplantıya katılmak üzere Waldorf Astoria'ya giren her kişinin önünü, tek sıra halinde duran rahibeler kesecek ve şeytana uyup yoldan sapmış olan bu kişinin ruhu için dua edeceklerdi," diye yazıyordu. "Konferans sabahı gerçekten de Waldorf'un kapısına doğru yürürken kaldırımda diz çökmüş iki tatlı rahibenin arasından geçmek zorunda kaldım. O günler için bile bu, düşünülmesi çok şaşırtıcı bir şeydi, bu simgesel hareketler ve sözler dünyası."¹

Sidney Hook ile balayı dairesindekilerin hepsi, dışarıdaki göstericilerle bir ilişkileri yokmuş izlenimi vermeye dikkat etsele de -"Yapabileceğimiz en tehlikeli iş ... komünistlerin foyalarını meydana çıkarmayı tutuculara bırakmak olur"- buraya bu amaçla gelmişlerdi. Eski Marksistler ve Troçkistler olarak kendileri de şu anda Sovyet konferansına katılmak üzere alt kata in-

¹ Arthur Miller, *Timebends*. Waldorf Astoria konferansı için ayrıca bkz., Carol Brightman, *Writing Dangerously: Mary McCarthy and Her World*, New York: Lime Tree, 1993. Nicolas Nabokov'un *Bagāzh: Memoirs of a Russian Cosmopolitan* adlı yapıtında anlattığı pek güvenilir olmasa da çok renkli öykü.

mekte olan Amerikan aydınları ve sanat ları gibi, bir zamanlar komünizmin aynı yörüngesinde dola mı lardı. Gerçekten de 1930'lerde New York "Sovyetler Birliği'nin en ilginç bölgesi" olarak tanımlanırdı. Ama 1939 Alman-Rus saldırımazlık anlaşması öylesine bir şaşkınlık yaratmıştı ki bu olay  zerine "New York kenti moral bozukluğu ve öfkeyle SSCB'yi bırakıp Amerika'ya d nm  t ".² Hook ve arkadaşları Marksist k ktencilikten siyasal merkeze ya da sa a kayan bu hareketin içindeydiler ama henüz komünizm sempatizanlı ından vazge memi  bazı meslektaşları vardı. Jason Epstein daha sonra, "Stalinciler hâlâ çok güçlü bir  eteydi," iddiasında bulundu. "Bugünkü, siyaseten doğruluk yandaşları neyse onlar da oydu. Bu yüzden de Stalincilerin kültür hakkını sorgulamak için yeterli neden vardı."³ Waldorf toplantısına katılanların sayısının hayli kabarık olması pek çok Amerikalı ideolo un korkusunu, komünizmin baştan çıkarıcı büyüsünün bozulmadığı, Stalin'in a ırılıklarına karşın komünizm d   n n hâlâ yaşadığı düşüncesini doğrular görünüyordu.

Arthur Miller daha sonra, "Benim için konferans yine de şu anda tehdit haline gelmiş iyi bir geleneği sürdürme çabasıydı," diye yazıyordu. "K  kusuz Eksen ülkelerine karşı bizim aramızdaki dört yıllık ittifak, 1917 Devrimi'yle ba lamı  bir d  manlı ı ertelemekten başka bir şey değildi ve Hitler'in ordularının yenilgiye u ratılmasından sonra yeniden alevlenmi ti. Öte yandan  u da doğruydu, Sovyetler direnmeseydi Nazizm, İngiltere de içinde olmak üzere bütün Avrupa'ya yayılacaktı ve Birleşik Amerika en iyi olasılıkla ya tam bir yalıtılmı lı a teslim olacaktı ya da en kötü olasılıkla başlangıçta çekinerek ama sonunda rahatça fa izme teslim bayrağını çekecekti - ya da ben öyle düşünüyordum. Bu bakımdan savaş sonrası birden Sovyet aleyhtarı kesilmek ve Nazilerden arınmış bir Almanya'nın yanında yer almak al aklıktı, gerçekten de Rusya'yı haritadan silecek ama aynı zamanda bizim kendi demokrasimizin de sonunu getirecek yeni bir savaş tehdidi demekti."⁴

Yukarıdaki balayı dairesinde herkes so ukkanlılı ını kaybetmeye ba lamı tı.    hafta önce bu konferansı engelleme kara-

² Lionel Abel'dan alıntı, Leonard Wallock (yay. haz.), *New York 1940-1965*, New York: Rizzoli, 1988.

³ Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

⁴ Arthur Miller, a.g.y.

rı alındı alınalı bu yeni oluşmuş grup kendi “ajitprop aygıtı”nı geliştirmek için gece gündüz çalışıyordu. “Düşman”ın hazırlık etkinlikleri izlendi; onları engellemek için tek bir amaçla kurulmuş, yeni yeni boy veren bir komitenin üyeleri arasında görev bölümü yapıldı. Uluslararası bir karşı-komitenin üyelerinin adları açıklandı, bunların arasında Benedetto Croce, T.S. Eliot, Karl Jaspers, André Malraux, Jacques Maritain, Bertrand Russell, Igor Stravinsky vardı. Hatta Nobel ödüllü Dr. Albert Schweitzer’in adının da listede olması, anlaşılan “Waldorf” konferansının sponsorlarından biri olarak düşman tarafın listesinde de adının bulunması sorun değildi. Waldorf Oteli’ne bir Truva atı gibi yerleşmiş olan bu grup, konferans yöneticilerine gelen mektuplara el koyuyor, resmi bildirileri ve haberleri saptırarak basını yanlarına çekme girişimlerini sabote ediyorlardı. Konferansın konuşmacılarını ve sponsorlarını, “komünist partisinin üyesi ya da aynı yolun yolcusu olduklarını” açıklamaya davet eden basın bildirileri yayımlayıp duruyorlardı. Vicdani rahatsızlık hissetmeyenler için Hook ile askerleri “Waldorf toplantısının liderlerinin gerçek ilişkilerini” kamuya açıklayarak süreci hızlandırıyorlardı. Böylece F.O. Matthiessen’in (aralarında Sleepy Lagün’ünü Koruma Komitesi de olmak üzere) birtakım “Paravan komünist örgütlerine” üye olduğu, bir basın bildirisiyle açıklandı. Howard Fast’in adı “propaganda romanları yazarı” listesine kondu, Clifford Odets (bilimsel olmaktan uzak bir şekilde) “Eski bir *Daily Worker* çalışanının tanıklığına göre bir başka komünist partisi üyesi” olarak sunuldu.

Konferansın açılış törenleri sona ermek üzereyken, tutanakların en iyi nasıl sabote edilebileceği konusundaki görüşler çılgınca farklılaşmaya başladı (tıpkı olayın daha sonra anlatılan hikâyeleri gibi). Kendini “küçük antikomünist otel dairesinin” feldmareşalliğine atayan Hook, savaş arkadaşlarına salondan yaka paça atılma patirtısından nasıl sağ salim kurtulunacağı konusunda bilgi verdi. Herkesin dikkatini üzerlerine çekmek için şemsiyelerini silah gibi kullanıp yere güm güm vuracaklar, sonra kendilerini sandalyelere bağlayacaklardı. Bu şekilde bağhyken dışarı atılmalarına olanak yoktu. Konuşma yapmaları engellenirse Hook’un kafadarları Beichman ve Pitzele tarafından muhabirlere teksir dağıtılacaktı.

Bu gerilla taktiklerine hiç gerek kalmadı (ama, ne olur ne olmaz,  emsiyeler g m güm yere vurulmad  değil). Bu sabotajc ların her birine iki dakikalık konuşma  ansı verilmesi hepsini çok  a ırttı ama Utahlı emekli piskoposun uzadıkça uzayan sıkıcı konuşmasının bitmesini beklemek zorundaydılar. Mary McCarthy soraca ı soruyu, Ralph Waldo Emerson'ı Amerikan komünizminin atası olarak tanımlayan, *Amerikan Aydınlanması* kitabının yazarı, Harvardlı parlak bilim adamı F.O. Matthiessen'e ayırdı. Acaba Matthiessen'e göre Emerson'ın Sovyetler Birliği'nde yaşamasına ve yazmasına izin verirler miydi? Bunu soruyordu. Matthiessen verilmeyece ini kabul etti ve -konuyla ilgisi olmayan "yılın en saçma lafı" kabul edilen-  u sözleri ekledi: "Lenin de Birleşik Amerika'da ya ayamazdı." Dwight Macdonald, Fadeyev'e neden Politbüro'nun eleştirel " onerilerini" kabul edip romanı *Genç Nöbetçi*'yi yeniden yazd  ını sorunca Fadeyev, "Politbüro'nun eleştirileri yapıtıma çok yardımcı oldu," dedi.

Nicolas Nabokov, konu macılardan birinin  ostakovi  olduğu bir panele katılmaya karar verdi. K rs de yer alan müzikçilerin arasında Nabokov'un tanıd  ı insanlar, hatta arkadaşları vardı. Onlara el salladı, onlar çekine çekine gülümseyerek karşılık verdiler. Son derece sıkıcı ve sonu önceden belli bir oturumda nihayet Nabokov'a söz verildi. "Falan falan tarihli, falan sayılı *Pravda*'da - her halinden bir ba yazı olduğu belli, imzasız bir makale yayımlandı. Batılı    besteciyle ilgiliydi: Paul Hindemith, Arnold Schoenberg, Igor Stravinsky. Bu makalede    de 'aydınlık düşmanı', 'yozlaşmış burjuva bi imcisi', 'emperyalist kapitalizmin u a ı' damgasıyla damgalanıyordu. Bu yüzden bu kişilerin bestelerinin 'SSCB'de  alınmasının yasaklanması' gerekiyordu. Acaba Bay  ostakovi  *Pravda*'da dile getirilen bu resmi görüşe kişisel olarak katılıyor mu?"⁵

"*Provokatsya!* [Provokasyon!]" diye bağırdı Rus yardak ılar, bu arada  ostakovi 'in kulağına KGB'li "dadı"dan gelen talimat fısıldandı. Bunun  zerine besteci ayağa kalktı, kendisine uzatılan mikrofonu aldı, kül gibi solmu  yüzüyle ba ını  ne e di, gözlerini taban tahtalarına dikti, Rusça olarak mırıldandı: "*Pravda*'da söylenenlere tamamıyla katılıyorum."

De  et verici bir hik yeydi bu.  ostakovi 'in konferansa katılmasını Stalin'in kendisinin emrettiği söylentisi ta buraya, bu

⁵ Nicolas Nabokov, a.g.y.

New York toplanısına kadar ulaşmıştı. Görenlerden birinin anlattığına göre, o “soluk yüzlü, ince bedenli, duyarlı bir insana benzeyen, omuzları sarkık, tedirgin, içe kapanık, yüzü gülmez - yürek burkucu zavallı” haliyle kurbanlık koyun gibiydi. Arthur Miller ise onu “bir taşbebek gibi kaskatı” duran, “küçük, zayıf, miyop” biri olarak tanımlamıştı. Onun için bağımsız bir ruhun göstergesi olacak en küçük bir şeyi dışavurmak bir ölüm kalım meselesiydi. Öte yandan Nicolas Nabokov 1939’da Amerikan vatandaşlığı olmuş Beyaz Rus bir göçmendi. Güvendenydi. Nabokov elleri bağlı bir adama yumruk atıyordu.

Bu çatışmanın yaşandığı sanat panelinin başkanı olarak Arthur Miller dehşet içinde kalmıştı. “o günü düşündüğüm zaman hâlâ aklımdan çıkmayan şey Şostakoviç’in anısıdır - ne maskaralıktı o olanlar! ... Kim bilir o odada neler düşünüyordu, ruhunda ne çatlaklar oluşuyordu, kim bilir nasıl bir haykırma isteği duyuyor ve kim bilir nasıl, Amerika’nın ekmeğine yağ sürerim korkusuyla, hayatını cehenneme çeviren ülkesine karşı yeni bir tartışmaya meydan veririm korkusuyla, bu isteği bastırmaya çalışıyordu.”⁶

Otuz yıl sonra Şostakoviç’in Batı’da yayımlanan anılarının içinde bu Waldorf olayının hikâyesi de vardı: “İlk ABD yolculuğumu hâlâ dehşetle hatırlıyorum. Ta Stalin’den başlayarak her renk ve kademedeki yönetim elemanından çok yoğun bir baskı gelmeseydi bu yolculuğa hiç gitmeyecektim. İnsanlar bazen ilginç bir yolculuk olsa gerekti, diyorlar, fotoğraflarda nasıl gülümsediğime bir baksanıza. Ölüme mahkûm bir adamın gülümsemesiydi bu. Kendimi ölü gibi hissediyordum. Budalaca soruların hepsine yarı bilinçsiz bir halde cevap verdim, ülkeme dönünce benim için her şey bitecek, diye düşünüyordum. Stalin, Amerikalıların burnuna halka takıp istediği yere sürüklemeyi severdi. Onlara bir adam gösterecekti - işte bakın, burada, güzel güzel yaşıyor- sonra onu öldürecekti. Pekiyi, neden burunlarına halka takıp dedim? Fazla sert kaçtı. O yalnızca aldanmak isteyenleri aldatırdı. Amerikalıların bizi umursadıkları falan yok, yaşamak ve rahat uyumak için onlar her şeye inanırlar.”⁷

⁶ Arthur Miller, a.g.y.

⁷ Dimitri Shostakovich, *Testimony: The Memoirs of Dimitri Shostakovich*, yay. haz. Solomon Volkov, New York: Harper & Row, 1979. Şostakoviç’in anılarının güvenilirliği konusunda kuşku bulunmaktadır. *Glasnost*’tan çok önce yayımlandıkları için

Konferans birkaç gün sürdü. T.S. Eliot konferansa karşı çıkan bir telgraf gönderdi. John Dos Passos'tan da bir telgraf geldi; Passos, Amerikan liberallerini Sovyet despotizmini gözler önüne sermeye çağırıyordu, böylece “despotizm kendi zehiriyle zehirlenip ortadan kalkacak”tı. Bir zamanlar antikomünizmin “yirminci yüzyılın temel budalalığı” olduğunu söylemiş olan Thomas Mann, konferansı destekleyen “bir telgraf gönderdi. “Tartışmalar” göstermelikti ve felaket derecede sıkıcıydı, ancak Norman Mailer denen genç bir adamın söze karışmasıyla biraz renklenmişti, (bir görgü tanığının “hazırlık sınıfı öğrencisi bir Frank Sinatra” olarak tanımladığı) Mailer, hem Sovyetler'i hem de Birleşik Amerika'yı barış içinde bir arada yaşama şansını en aza indirgeyen saldırgan dış politika programlarına sahip olmakla suçlayınca her iki taraf da neye uğradığını şaşırı. “Kapitalizm var oldukça savaş olacak. Doğru dürüst, eşitlikçi bir sosyalizm olmadan barış olmayacaktır,” dedi ve sözünü şöyle tamamladı: “Bir yazarın yapabileceği tek şey, bildiği doğruyu söylemek ve yazmaya devam etmektir.”⁸ Mailer'ın konuşması bir mucize etkisi yarattı, karşı gruplar birleşip konuşmayı yuhladılar.

Dışarıdaki protestocuların sayısı artık bini bulmuştu, ellerinde pankartlar taşıyorlardı. Bir görgü tanığı şaşıyordu, nasıl olur da “aşırı sağcıların ellerinin altında bu kadar çok sayıda gü-rültücü, kaba gangster” olurdu. Hook, Waldorf'un içindeki komünizm ile dışarıdaki, kaldırımdaki türden militan antikomünizmin birbirini beslediğini fark edecek kadar zeki-ydi. Kendisinin hazırladığı ve Mel Pitzele'in yürüttüğü bu saldırgan halkla ilişkiler programı artık etkili olmaya başlamıştı. Basın dünyasının kodamanlarından, paranoid bir antikomünist olan William Randolph Hearst bütün editörlerine Hook'un yaptıklarını alkışlamaları ve “Komüler”in konferansına, onların Amerikalı “yoldaşlar”ına saldırmaları emrini verdi.

Time-Life imparatorluğunun sahibi ve editörü olan Henry Luce, *Life* dergisinin Nisan sayısında, yozlaşan Kremlin'e ve Amerika'daki “safdiller”e iki tam sayfa ayırdı. Pasaport büyüklüğünde elli fotoğraf ile birlikte, McCarthy'nin resmi olmayan

Sovyetler'in bu anıları propaganda malzemesi olarak kullandığı kuşkusuz yaygındır. Ama ister propaganda olsun ister olmasın, Şostakoviç'in, bazı antikomünist Amerikalıların safdilligine içerleyen Doğulu sanatçılar bloğunu temsil ettiği görülebiliyor.

⁸ Norman Mailer'dan alıntı, Carol Brightman, a.g.y.

listesinin ön habercisi niteliğindeki bu yayın, önyargılı bir saldırıydı. Dorothy Parker, Norman Mailer, Leonard Bernstein, Lillian Hellman, Aaron Copland, Langston Hughes, Clifford Odets, Arthur Miller, Albert Einstein, Charlie Chaplin, Frank Lloyd Wright, Marlon Brando, Henry Wallace hepsi komünizmle flörtleşmekle suçlanıyordu. 1943 yılında bütün bir sayıyı SSCB'ye ayıran, Stalin'in resmini kapak yapan, Rus halkını ve Kızıl Ordu'yu öven aynı *Life*'ti bu.

Arthur Miller, "Soğuk Savaş'ın gittikçe artan baskıları karşısında, Sovyetler ile aramızda savaş zamanı mevcut olan ittifakı yangından kurtarma girişimlerine katılmak tehlikeli bir işti, bunu o zamanlar da biliyorduk," diye hatırlıyor. "Kavga gittikçe kızışıyordu ... Konferansın başlama tarihi yaklaşırken konferansa katılacak olanların başına bir şeylerin gelme olasılığının bulunmadığı söylenemezdi... Gerçekten de aylar sonra 'Waldorf Astoria Konferansı'nı desteklemiş' ya da 'Konferansa katılmış' bir kişi olmak, ülkeye sadakatsizliğin önemli bir ipucu haline gelecekti... Yazarlar ve sanatçılar toplantısının halkta bu kadar yaygın bir şekilde kuşku ve öfke uyandırması savaş sonrası dünyası için yepyeni bir şeydi."⁹

Tehlikeliydi elbette. Waldorf'ta -savaş öncesi genç kızların sosyeteye takdim balolarıyla ünlü bir otelde- "boy göstermiş" olanlar şimdi FBI müdürü J. Edgar Hoover'ın ilgi alanına giriyordu. Onun yönetimindeki Federal Araştırma Bürosu konferansı izlemek ve delegelerle ilgili rapor hazırlamak üzere ajanlarını göndermişti. FBI karargâhında ise genç Norman Mailer için bir dosya açıldı. Daha önce, 1930'larda ("gizli komünist", "açık komünist", "komünist..." olarak listeye alınmış olan) Langston Hughes, Arthur Miller, F.O. Matthiessen, Lillian Hellman, Dashiell Hammett, Dorothy Parker için zaten dosya açılmıştı, ama bunlara şimdi yeni sapkınlıkları işlendi.

Bazı durumlarda FBI, Waldorf "Komünistler"ini izlemenin ötesine geçti. Konferanstan kısa bir süre sonra bir FBI ajanı, "Little, Brown" yayıncılık şirketine gidip Howard Fast'ın *Spartaküs* adlı romanını J. Edgar Hoover'ın kitapçı raflarında görmek istemediğini söyledi.¹⁰ "Little, Brown" kitabın müsveddesini ya-

⁹ Arthur Miller, a.g.y.

¹⁰ *Spartacus*'un elyazmasını Hoover'ın okumuş olması olanaksız değilse bile olası değil. FBI'nın Amerikan yazarlarına karşı açtığı savaşta, yazarın statüsü hemen hemen her

zara iade etti, daha sonra yedi yayımcı daha aynı şeyi yaptı. Alfred Knopf, kitabın paketini bile açmadan geri göndermişti, bir vatan haininin yapıtını görmek bile istemiyordu. Kitap en sonunda 1950'de Howard Fast'in kendisi tarafından yayımlandı. "Stalincilerin kültür hakkı" gerçekten saldırıya uğramıştı.

Life dergisindeki yayımla birlikte, Waldorf'taki komünistlerle eski komünistler arasındaki *pas de deux* (ikili dans) artık bütün kamuoyunun dikkatini çeken bir gösteri haline gelmişti. Hook en güzel sahnenin koreografisini hazırladığı için kendini kutlamıştı: "Kremlin'in en çok önemseydiği girişimi bozguna uğrattık."

Sidney Hook 1902'de, New York'ta, Brooklyn'in o yıllarda görülmemiş derecede yoksul bir kenar mahallesi olan Williamsburg'de doğmuştu. Komünizmin yeşermesine çok elverişli bir yerdirdi burası, Hook da genç bir taraftardı. Kısa boyu, küçük yüzü, çerçeveli gözlükleriyle Hook köylü bir bilgeye benziyordu. Ama son derece aydıındı, hemen kavgaya tutuşmaya hazır, kafası işleyen bir tartışmacıydı. New Yorklu komünistler gibi kas gücü kullanmaya ve vurduğu yeri morartmaya meraklı biri olarak, Stalinizmden Troçkizme, Troçkizmden Buharinizme geçerek, kolayca fraksiyon değiştirdi. Amerikan Komünist Partisi için Lenin'in *Maddecilik ve Görgül Eleştiri* kitabının ilk çevirisinin hazırlanmasına yardımcı oldu. Moskova'daki Marx-Engels Enstitüsü'nde bir süre öğrenim gördü. Marksizm konusunda çeşitli makaleler yayımladı, bunların en ünlüsü "Niçin Bir Komünist"im başlıklı makaleydi, bunun üzerine Hearst, Hook'u New York Üniversitesi'nden attırmak için bir kampanya başlatmıştı.

Art arda gelen ihanetlerden, 1936-37'de Leon Troçki'nin ihanetten yargılanmasından, 1939'da Sovyetler ile Almanya arasında imzalanan saldırmazlık anlaşmasından, Stalin'in yargıya, kurama, siyasete ilişkin felaket hatalarından sonra New Yorklu pek çok aydın gibi Hook da komünizm inancını kaybetmeye başlamıştı. Komünist Parti'nin apaçık bir düşmanı olduğu için "devrim karşıtı bir sürüngen" olmakla suçlanmış ve Hook'un destekçileri de birer "solucan" olarak kapı dışarı edilmişti. 1942'de Hook yazar ve editör Malcolm Cowley'yi FBI'a ihbar ediyordu.

zaman içerik sorunlarından önce geliyordu. Örneğin Howard Fast'in Komünist Partisi üyesi olması ve Waldorf Konferansı'na katılması, Hoover'in nefretini çekmesine yetmişti. Bkz. Natalie Robins, *Alien Inks: The FBI's War on Freedom of Expression*, New York: William Marrow, 1992.

Williamsburglu devrimci Hook, tutucuların sevgilisi olmuştu.¹¹

27 Mart 1949 Perşembe günü, öğle sonrasının geç saatlerinde polis Beşinci Cadde ile Altıncı Cadde arasındaki 40. Sokak'ta bir adacığın etrafını kordon altına aldı. Uygun bir adı olan Özgürlük Evi'nin balkonundan Hook ve onun özel ordusu aşağıda, Bryant Meydanı'nda toplanmış büyük kalabalığa büyük bir mutlulukla el sallıyordu. Böyle gösterişli sahnelere özellikle meraklı olan Nabokov, onun "destek birliği ... harika bir reklamcılık örneği verdi," diyordu. Nabokov bu konferansın kapanış partisinden "Sovyetler Birliği'nde bestecilerin kötü durumu ve partinin Kulturapparat'ının despotizmi" konusunda bir konuşma yapmak için yararlandı. Özgürlük Evi'nde salonu hıncahınc doldurmuş olan kalabalığa seslenen Nabokov, bu "barış konferansında" Dimitri Şostakoviç'in nasıl kullanıldığını görerek üzüldüğünü söyledi. Çok alkış aldı. Daha sonra Nabokov, "salonun arka tarafından ayağa kalkan ve bana doğru gelen tanıdık birinin yüzünü gördüm. Onu Berlin'den tanıyordum, o da benim gibi OMGUS'ta çalışmıştı. Beni içtenlikle kutladı; 'Sen ve arkadaşların harika bir şey başardınız,' dedi. 'Berlin'de de böyle bir şey yapalım.'"¹²

Bu gelen "tanıdık" Michael Josselson'dı. Onun Waldorf Astoria Konferansı'nda ve daha sonra da Özgürlük Evi toplantısında bulunuşunun, Nabokov'un söylemeye çalıştığı gibi masum bir rastlantıyla ilgisi yoktu. Josselson patronunun, CIA'nın örtülü eylem büyücüsü Frank Wisner'in acil emriyle buradaydı. Bu "harika şey"e para desteği Wisner'in birliğinden geliyordu ve Josselson yatırımlarının nereye gittiğine bakmak için gelmişti. Dubinsky'nin -balayı dairesinde bulunuşu hep bir sır olarak kalan bu kişinin- özel işbirliğiyle CIA, Hook için Waldorf'ta bir müstahkem mevki elde etmişti (otel yöneticilerini tehdit etti, aydın dostlarına bir yer bulamazlarsa işçi sendikalarına oteli kapattıracağını söyledi), faturaları ödedi (Nabokov, balayı dairesine götürmek üzere Dubinsky'den CIA dolarlarını aldı), haberlerin başında geniş ve olumlu bir şekilde yer almasını sağladı.

Hook'un ajitprop etkinliklerinin ne şekil aldığını görmek için Melvin Lasky de Berlin'den gelmişti (geçen yıl Hook Amerikan Bölgesi'nin "eğitim danışmanı" olarak Berlin'e gittiğinde ikisi irtibata geçmişlerdi). Lasky, Waldorf Konferansı'nın kapışmalı

¹¹ Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

¹² Nicolas Nabokov, a.g.y.

geçmesinden çok heyecanlanmı tı,  ostakovi 'i özellikle kınıyordu. "Ağır  erecede çekingendi," demişti daha sonra. "Hiçbir şeye taraf olmak istemiyordu. Ama, Bay  ostakovi , sizden daha büyük, m ziginizden daha önemli şeyler var, ister be enin ister be enmeyin, daha yüksek bir amaç adına sizin giriş ücretini ödemeniz gerekiyor, diyen insanlar çıkıyor." ¹³

Hook ve arkadaşları Waldorf'ta paylarına d  en giriş ücretini ödedikleri kanısındaydılar. Ama çoğu onların karşı eylemini olanaklı kılan gizli düzenlemenin içinde yoktular. Nicola Chiaromonte, Hook'un ilişkilerinden ku kulanıyordu. Hafifçe  st  örtülü olarak Mary McCarthy'yi Hook'a ve Hook'un sa  kolu olan adamlarına biraz uzak' durması yönünde uyardı, bu çılgın hafta boyunca onların yayımladıkları basın bildirilerinde Birleşik Amerika'nın dış politikasını açıkça desteklediklerini gösteren cümleler vardı: "Son   z mlemede Hook ve adamları Dı ı leri'ni be endiklerini söylemiyorlar, Ruslara karşı Amerikan Devleti'nin varlık nedenini benimsemeye hazır olduklarını söylüyorlar." "Bu," diyerek sözünü sürdürüyordu Chiaromonte, " nceden kararla tırılmı  bir uymacılık hareketidir ve tam da demokratik açıdan hiç yapıcı olmayan bir harekettir." ¹⁴

Bunu hiç gecikmeden fark etmesi anlamlıdır ve siyaset uzmanı olarak Munzenber Tröstü'nde çalıştığı yıllar içinde algılama yeteneği geli mi  bir adama yakı an bir şeydir. Çünkü Chiaromonte henüz bilmemesine karşın gerçeğe çok yakla mı tı. Biraz daha yakla saydı Hook'la yalnızca Dı ı leri Bakanlığı'nın değil Amerika'nın casusluk teşkilatının da ilgilendiğini ke fedecekti.

Arthur Miller, Waldorf Konferansı'nın "tarih denen yol üzerinde bir 'U' virajı" olacağını sezdi. Kırk yıl sonra şunları yazıyordu: " imdi bugün bile o gecenin anısını gölgeleyen karanlık ve korkutucu bir şey var ... insanlar sanki Saul Steinberg'in karakalem bir resmindeki gibi oturuyorlar, kafalarının üstünde birer baloncuk, baloncukların içinde okunup anlaşılması kesinlikle olanaksız yazılar. Bir salon dolusu yetenekli insan ile birkaç gerçek d hi, hepimiz orada toplanmı tık, şimdi geriye dönüp bakıyorum da iki taraf da bütünüyle haklı değildi, ne Sovyet savunucuları ne de öfkeli kızıl düşmanları; daha basit söylersek, siyaset seçenek demektir, seçenekler de her zaman öyle bol değil-

¹³ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

¹⁴ Nicola Chiaromonte'den alıntı, Carol Brightman, a.g.y.

dir; bazen satranç tahtasında hiçbir taşı sürececek yer bulamazsınız.”¹⁵

Ama Waldorf Konferansı CIA'ya “Büyük Satranç” karşılaşmasında yeni hamleler yapma şansı verdi. Bir CIA ajanı, Donald Jameson bu olayın “katalizör” görevi gördüğünü hatırlıyordu. “Batı’da siyasal düzeyde ideolojik bir etki yaratma iddiasıyla yoğun bir kampanyanın başladığı uyarısıydı bu.” Hükümette, komünizm çılgınlığının hakimiyetinin göreneksel yöntemlerle savuşturulamayacağını anlamış olanlara güçlü bir mesaj verilmiş oldu. “Bu konuda bir şey yapmamız gerektiğini şimdi anlamıştık. Bu insanları baskı altında tutmak anlamında değil, çünkü bu insanların çoğu elbette ki soylu insanlardı. Artık Soğuk Savaş’ın sonu diyebileceğimiz bir sona yönelmiş, genel bir program çerçevesinde bir şey yapılmalıydı.”¹⁶

¹⁵ Arthur Miller, a.g.y.

¹⁶ Donald Jameson, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

Demokrasinin Deminform'u

*Seçkin bir Şövalye olduğum zaman
Kuşanırım sımsıkı zırhımı bedenime;
Sonra sağa sola bakarım, beni bekleyen ne iş var diye
Üzerine yürünecek biri var mı, kurtarılacak biri,
Yoksa bütün canavarlarla boğuşup
Canavarın ininden kaçırılacak biri.*

A.A. Milne, "Zırhlı Şövalye"

Waldorf Konferansı, bu konferansı destekleyen komünistler açısından yüz karasıydı. Bir görgü tanığının dediğine göre, "Bir propagandacı için kabustan farksızdı, bu fiyaskodan sonra Stalin Rusya'sının ideolojik ilgilerinin Amerika'daki ilerici geleneklere aşılana bileceği görüşüne alkış tutacak kimse kalmamıştı."¹ Amerikan Komünist Partisi artık geriliyordu, üye sayısı hiç bu kadar düşmemişti, saygınlığı bir daha eski düzeyine hiç ulaşamayacak şekilde azaldı. Bir komünist komplosu iddiaları tam ortalığı sarıldığı sırada Stalin'in taktik uzmanları Amerika'ya hemen hemen sırtlarını döndüler ve bütün çabalarını Avrupa'daki düşmanları etkisiz hale getirmeye ve kendi etkilerini yaymaya yönelttiler.

Avrupa'nın düşünen insanlarını, SSCB'nin dünyada değer verdiği biricik şeyin "barış" olduğuna inandırmaya çalışan Kominform'un kampanyasının 1949'da dinamitlenmesine yol açan iki olay oldu. Birincisi, Stalin'in Yugoslavya'nın lideri Mareşal Tito'

¹ Carol Brightman, *Writing Dangerously: Mary McCarthy and Her World*, New York: Lime Tree, 1993.

ya karşı takındığı sert tavrıydı. Sovyetler'in Balkanlar'daki hegemonyasını desteklemek uğruna Tito'nun kendi ulusal çıkarlarından vazgeçmeye yanaşmaması, Moskova ile Belgrad arasında şiddetli tartışmalara yol açmıştı. Stalin ekonomik ve askeri danışmanlarını Yugoslavya'dan çekti, bu bağımsız tavra karşı yıpratma politikası uyguluyordu. Buna karşılık Tito, durma noktasına gelen ekonomisini canlandırmak amacıyla Marshall Planı'ndan yararlanmak için Batı ile pazarlıklara başladı. Stalin'in o kaba "uluslararası komünizm" yorumu karşısında iyi niyetli Avrupalı komünizm sempatanları zor durumda kaldılar ve Tito'yu savunmak için yardımına koştular. İkincisi, 1949'da Rus atom bombasının patlatılmasıyla birlikte Sovyetler'in barış içinde birlikte yaşama çağrılarının inandırıcılığını kaybetmesiydi.

Sovyet propagandasının düzmece iddialarına İngilizlerin yanıtı gecikerek şekilleniyordu. Clement Attlee hükümetinin komünizmle savaşmak için 1948 Şubat'ında kurduğu Enformasyon Araştırma Dairesi (The Information Research Department, IRD) Dışişleri'nin en hızlı büyüyen bölümüydü. IRD'nin mimarı, Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, "Yalnızca maddi olanaklar bakımından üstün olmakla komünizmi geriletmeyi başaracağımızı düşünmek yanlış olur," açıklamasında bulunuyordu, "demokratik ilkelerin ve Hristiyanlığın dinsel ilkelerinin yardımına başvurmalıyız, Avrupa'daki Hristiyan duyarlılığının gücünü unutmayalım. Komünizmle yarışacak bir ideoloji ortaya koymalıyız".² Sorun buydu gerçekten de. Batı hükümetleri yalnızca Sovyet deneyimine çamur atmakla yetinemezlerdi, bir sistemin kendi içinde farklı bir gelecek önerme görevini de omuzlarında taşıyorlardı -önerdikleri kapitalist demokrasinin övünç kaynaklarının yanında başarıları hafif kalıyordu. Diplomat casus Robert Bruce Lockhart'ın iddiasına göre, "Dünyadaki sorun, Stalin ve ortaklarının Lenin'i bile şaşkınlık içinde bırakacak şekilde Slav yayılcılığının aracı haline getirdikleri komünizmin gücü değildir, komünist olmayan dünyanın ahlâk ve maneviyat açısından zayıflığıdır."³

Savaş zamanında sevimli bir Stalin imgesi yaratmakta İngiliz hükümetinin oynadığı rolü unutmak, Soğuk Savaş döneminin en

² Ernest Bevin, "Top Secret Cabinet Paper on Future Foreign Publicity Policy", 4 Ocak 1948 (IRD/FO1110/PRO).

³ Robert Bruce Lockhart, *The Diaries of Robert Bruce Lockhart, 1939-1965*, yay. haz. Kenneth Young, Londra: Macmillan, 1980.

önemli gerçeklerinden birini unutmak demektir. Nazilere karşı özgür dünya ile Rusya arasında kurulan ittifak, komünizmin saygın bir siyasal rejim olduğu yanılgısının doğmasına tarihin izin verdiği bir ana rastlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz hükümetinin karşı karşıya kaldığı sorun, daha önceki yıllarda yöntemli bir biçimde inşa ettikleri ya da savundukları yalanları yıkmaya işine neresinden başlayacakları sorunuydu. "Savaş sırasında bu adamı biz bu hale getirdik, ne korkunç biri olduğunu bilmiyor değildik ama bizim müttefikimizdi," diye açıklıyordu IRD'ye ikinci adam olarak alınmış genç diplomat Adam Watson. "Şimdi sorunumuz şuydu, 'Savaş sırasında yaratılmış Sevgili Joe Amca efsanesinden nasıl kurtulacağız?'"⁴ Pek çok İngiliz aydını ve yazarı savaş sırasında propaganda bölümlerinde devlet için çalışmışlardı. Her çareye başvurup korumaya çalıştıkları bu yalanları şimdi düzelterek İngiliz kamuoyuna doğruyu göstermeye çağırıyorlardı.

Enformasyon Araştırma Dairesi (IRD), bu zararsız adına karşın gizli bir Soğuk Savaş Bakanlığı'ydı. Bütçesi (örtülü ya da yarı örtülü eylem gerektirebilecek harekâtları istenmeyen kişilerin incelemesini engellemek için) gizli oyla belirlenen bu daireye 1953'te atanan casus Christopher "Monty" Woodhouse'a göre amaçları, "kaynağı belli olmayan propaganda üretmek, bunların dağıtım ve dolaşımını sağlamak"tı. IRD her türlü konuda "olgulara dayalı" raporları topluyor, bunları İngiliz aydınlar sınıfının üyelerine dağıtıyordu; onlardan beklenen şey, bu olguları kendi çalışmalarında dolaşıma sokmaktı. Bu uygulamanın ana ayırıcı özelliği kaynağın belirlenememesiydi, bu sayede aslında birbiriyile çelişen iki koşulu uzlaştırmak mümkün olacaktı. Bir yandan resmî olarak onaylanmış, para kaynakları gizli tutulan, kamunun hiç bilmediği bir antikomünizm kampanyasının varlığı korunurken, öte yandan IRD'nin malzemesi olabildiğince yaygın biçimde dolaşıma girebilecekti. "Birleşik Krallık'ta ve dış ülkelerde Dışişleri'nin antikomünizm kampanyası örgütlediği izleniminin kamuoyunda doğmaması önemliydi," diye yazıyordu IRD'nin şefi Ralph Murray. "Değerli desteklerini bizden esirgememeye hazır bazı insanların, Dışişleri'nde Sovyetler Birliği'ne yönelik propaganda üretmekle uğraşan meşum bir organdan antikomünizm

⁴ Adam Watson, telefon görüşmesi, Ağustos 1998.

brifingleri aldıkları ortaya çıkarsa o insanlar çok mahçup olurlardı.”⁵

“Yaptığınız iş, olguları sağlamaya dayanıyorsa, olguları çürütmek dümdüz propagandayı çürütmekten çok daha güçtür,” diye açıklamada bulunmuştu Adam Watson daha sonra. “Gerçeğin size en çok yararlı olacak yanını bulup çıkarma işidir bu.”⁶ Uygulamada bunun anlamı şuydu: IRD’nin amacı hem “Komünizmin ilke ve uygulamalarına hem de denetimsiz kapitalizmin yetersizliğine, toplumsal adaleti sağlamadaki başarısızlığına, ah-lâksal zaaflarına” saldırmak olduğu halde, “İngiliz Milletler Topluluğu’nun ya da Birleşik Amerika’nın herhangi bir üyesine saldırmasına ya da saldırır görünmesine”⁷ izin yoktu. Hakikatin bu tür zorunluluklara boyun eğmesi düşüncesi Noël Coward’ı çoktandır eğlendirmektedir, kısa süren istihbarat görevi sırasında üzerinde “çok gizli” damgası bulunan belgelere “çok doğru” damgasını vurmak çok hoşuna gidiyordu.

IRD’nin en önemli ilk danışmanlarından biri Macaristan doğumlu yazar Arthur Koestler’di. Onun önderliğinde çalışan bu daire, sol kanat politika geleneğine uyararak, genel anlamda güç merkezinin karşısında bir yere kendilerini yerleştiren kişi ve kuruluşlara kucak açmanın yararını fark etmişti. Böyle bir kucaklamanın iki yararı vardı. Birincisi; “ilerici” gruplara yaklaşmak ve böylelikle onların etkinliklerini izleyebilmek, ikincisi; bu grupların etkisini azaltabilmek için ya onları içerden etkilemek ya da üyelerini paralel -ve biraz daha az köktenci bir foruma çekmek.

Çok geçmeden Koestler’in kendisi IRD’nin propaganda kampanyasından yararlanmaya başladı. Sovyet zulmünü anlattığı için *Öğle Karanlığı* Koestler’in bir antikomünist olarak tanınmasını sağlamıştı, bu dairenin himayesinde kitap Almanya’da dağıtıldı. İstihbaratla yakın ilişkisi bulunan ve kendi adını taşıyan yayınevinin sahibi Hamish Hamilton ile yapılan bir anlaşma sonucu Dışişleri 1948’de kitaptan 50.000 adet satın alarak dağıttı. İşin tuhafı, aynı zamanda, “Fransız Komünist partisi [kitabın] kaç kopyası varsa hepsinin hemen satın alınması talimatını vermişti ve nerede ne bulunursa satın alınıyordu, yeni baskılarının yapıl-

⁵ Sir Ralph Murray’dan Savunma Personel Şefi’ne, Haziran 1948 (IRD/FO1110/PRO).

⁶ Adam Watson, telefon görüşmesi, Ağustos 1998.

⁷ Ernest Bevin, “Top Secret Cabinet Paper on Future Foreign Publicity”, 4 Ocak 1948 (IRD/FO1110/PRO).

maması için bir neden yoktu, böylece K[oestler] Komünist Partisi'nin paralarıyla zenginleştikçe zenginleşiyordu.”⁸

Koestler yalnızca Dışişleri Bakanlığı'nın propaganda kampanyasına danışmanlık etmekle kalmıyordu. 1948 Şubat'ında Birleşik Amerika'da bir konferans turuna çıkmıştı. Mart ayında William “Vahşi Bill” Donovan ile, General'in New York'un Sutton Place mevkiindeki kent evinde tanıştı. Donovan hem Amerika'nın savaş zamanı istihbarat servisinin şefi hem de daha sonra yeni kurulan CIA'nın mimarlarından biri olarak, Amerika'nın istihbarat ve dış politika seçkinlerinin çekirdek kadro üyelerinden biriydi. Bütün ömrünce antikomünist olmuş ve 1959'da penceresinden görünen 59. Cadde köprüsünün karşı tarafından Manhattan'a girmekte olduğunu saptadığı Rus birliklerini rapor ederken öldüğü ana kadar, nöbetçi kulübesini terk etmemişti. Eskiden Sovyetler Birliği'nin savaş öncesi paravan örgütleri ağının (şefleri Willi Munzenberg'in adıyla tanınan “Munzenberg Tröstü”nün) gerisindeki beyin olan Koestler kadar, Sovyet propaganda makinesinin nasıl çalıştığını içerden bilen birini bulmak olanaksızdı. Birleşik Amerika'ya gelmeden az önce Koestler, Fransa'ya yeni atanmış büyükelçi Chip Bohlen ve André Malraux ile tanışmış ve onlarla Kominform'un “barış” saldırısına en iyi nasıl karşılık verilebileceğini tartışmıştı. Amerika'ya giderken gemide, bir rastlantı sonucu, Allen Dulles'in erkek kardeşi ve geleceğin Dışişleri Bakanı John Foster Dulles ile tanıştı, ikisi aynı sorunu tartıştılar. Şimdiyse Koestler ile Donovan oturmuş Sovyet propagandasına karşı ne yapılabileceğini konuşuyorlardı. Koestler günlüğüne “Psikolojik savaş gereği tartışıldı,” diye not etmiş ve Donovan'ın “birinci sınıf bir beyin” olduğunu eklemişti. Bu rastlaşmanın önemini hafife almamak gerekir.

Arthur Koestler 1905'te orta sınıf bir ailenin oğlu olarak doğmuştu. Aziz Paul benzeri bir değişim geçirerek 1930 başlarında Komünist Partisi'ne katıldı. Daha sonra yazdığına göre, Marx'ı ve Engels'i okumak “birden baş döndürücü bir özgürleşme etkisi yaratmıştı” 1932'de Rusya'ya gitti ve Komünist Enternasyonel'in parasal desteğiyle bir propaganda kitabı olan *Beyaz Geceler ve Kızıl Günlere Dair* kitabını yazdı. Rusya'da Nadejda

⁸ Mamaine Koestler, *Living with Koestler: Mamaine Koestler's Letters 1945-1951*, yay. haz. Celia Goodman, Londra: Weidenfeld & Nicolson 1985.

Smirnova adlı bir sekretere deli gibi açık oldu. Onunla birkaç hafta ge  irdi, daha sonra   nemsiz bir nedenden dolayı onu gizli polise ihbar etti. Kadından bir daha haber alınmadı. Hitler'in Almanya'da başarı kazanmasından sonra Paris'teki Alman s  rg  nlerine katıldı, Willi Munzenberg'le orada g    birli  i yaptı. 1936'da, belki de Munzenberg adına casusluk yapmak i  in İspanya'ya gitti. Siyasi bir tutuklu olarak g  zaltına alındı, ilk karısı Dorothy Ascher'in etkili   abaları sonucunda İngiliz h  k  metinin araya girmesiyle salıverildi. 1938'de Kom  nist Partisi'nden istifa etti; Stalin'in kitle halinde tutuklamalarından, g  stermelik duruşmalarından nefret ediyor ama h  l   Bol  şevik   topyanın ger  ekle  tirilebilir bir   ey oldu  una inanıyordu. Bu inancını da Hitler-Stalin Paktı'nın bir belirtisi olarak Ribbentrop'un geli  i onuruna Moskova havaalanına gamalı ha  lı bayrak dikildi  i ve Kızıl Ordu bandosu "Horst Wessel Lied"i   almaya ba  ladığı zaman b  sb  t  n kaybetti. Sava   sırasında Fransa'da g  zaltındayken *   le Karanlık  ı*ny yazmı  tı; ideoloji adına i  lenen su  ları anlatan bu kitap, d  nemin en etkili kitaplarından biri haline geldi. Koestler serbest bırakılınca (Fransız Yabancı Lejyonu aracılığıyla) İngiltere'ye ge  menin yolunu buldu, orada bir s  re yine g  zaltında kaldıktan sonra   nc   Birlikler'e yazıldı. Daha sonra anti-Nazi propagandacısı olarak Enformasyon Bakanlı  ı'nda g  rev aldı ve bu g  rev ona İngiliz vatandaşlığı kazandırdı.

1948'deki Amerika konferans turunun hedefi, "Sol kanatın yontulmamı  larını"⁹ h  l   kafalarında var olan karı  ıklık ve yalanlardan kurtarmaktı. Amerikan aydınlarını, gen  li  in k  kten de  i  imcilik heveslerini bırakıp iktidar yapısıyla i  birli  i yapmak gibi ciddi bir giri  imde bulunmaya   a  ırıyordu: "  lkenizin ilerici aydınlarına d   en g  rev, ulusun geri kalan bireylerinin dev sorumluluklarının farkına varmalarına yardım etmektir. Soyut k  ktencili  in o rahat ara b  lgesinde sekterlik kavgaları yapma zamanı ge  ti. Amerikan k  ktencilerinin biraz b  y  mesi gerekiyor

⁹ "Sinclair Lewis'in 1922'de o zekice yazılmı   romanında, orta ya   bunalımı ya  ayan ve bohemli  in, yapay radikalizmin   ekimine kendini kaptırarak Amerikan de  erlerini terk eden, romana adını vermi   anti-kahramanı" George Babbitt'teki gibi, David Cesarani, *Arthur Koestler: The Homeless Mind*, Londra: William Heineman, 1998. Cesarani'nin son derece g  zel biyografisinde Koestler'in 1948'de Birle  ik Amerika'ya yaptı  ı yolculuk ayrıntılarıyla anlatılır.

artık.”¹⁰ Böylece Koestler yeni bir savgüderlik (angajman) dönemi çağrısı yapmış oldu, aydınlar ulusal çabaları haklı gösterme görevinin kendilerine düştüğüne inanarak, artık tarihe aykırı bir şey durumuna gelen tarafsızlık ya da bağımsızlık ayrıcalığından uzak duruyorlardı. Kısa bir süre sonra Jean-Paul Sartre, “Yazar için kaçış yolu olmadığına göre biz onun kendi dönemine sıkı sıkı sarılmasını istiyoruz; bu, onun biricik şansdır; bu dönem onun için yaratıldı, o da bu dönem için,” diye ilan edecekti. “Amacımız birlikte çalışmak ve çevremizdeki toplumda belli değişikliklerin olmasını sağlamaktır.”¹¹ Sartre ile Koestler arasındaki fark, savgüderliğin (angajmanın) niteliğinde değil nesnesindeydi. Sartre devlet kurumlarına kesinlikle karşıydı, ona göre bu kurumlar doğrunun ya da aklın yanında yer alanları uzlaşmaya zorlamanın aracından başka bir şey değildi, oysa Koestler meslektaşlarını yönetim kadrolarında iktidar seçkinlerine yardımcı olmaya çağırıyordu.

Koestler, New York'ta Donovan ile tanıştıktan hemen sonra Washington'a gitti; orada basın toplantılarına, öğle yemeklerine, kokteyllere, akşam yemeklerine katıldı. Köktencilikten yola çıkarak iktidar kurumlarına doğru şaşırtıcı bir hızla yol almış bir Amerikan aydını olan James Burnham onu, çok sayıda Dışişleri Bakanlığı görevlisiyle, başkan yardımcısıyla, gazeteci ve sendikacıyla tanıştırdı. İşte onlara bir iki şey söyleyebilecek bir adam bulmuştu.

Teşkilat'ta bir süredir evrilip çevrilen bir düşünce vardı. Komünistlerle savaşmak için eski komünistlerden daha iyisi bulunabilir miydi? Koestler'in danışmanlığında bu düşünce artık şekil almaya başladı. Ona göre, komünizm efsanesini yok etme savaşı, ancak solda olup da komünist olmayan kişiler harekete geçirilir ve bir ikna seferberliği başlatılabilirse kazanılabilirdi. Koestler'in andığı kişilere zaten Dışişleri Bakanlığı'nda ve istihbarat çevrelerinde bir grup olarak ad konmuştu - Komünist Olmayan Sol. Arthur Schlesinger'in “sessiz devrim” olarak tanımladığı şey sırasında devlet öğeleri, komünizmden hayal kırıklığına uğramış, ama hâlâ sosyalizmin ideallerine bağlı aydınları daha iyi anlar ve onların düşüncelerini destekler hale gelmişti.

¹⁰ Arthur Koestler'den alıntı, Ian Hamilton, *Koestler: A Biography*, Londra: Secker & Warburg, 1982.

¹¹ Jean-Paul Sartre, *Les Temps modernes*, Ekim 1954.

Gerçekten de CIA için Kom n st Olmayan Sol'u destekleme takti i "ileriki yirmi yıl içinde Teşkilat'ın komünizme karşı düzenlediği siyasal harekâtların kuramsal temelini olu turacaktı".¹² CIA'nın aydınlarla bir noktada bulu masını, hatta bir kimlik kazanmasını sağlayan bir stratejinin ideolojik temelini Schlesinger *Vital Center* adlı kitabında anlatıyordu; 1949'da yayımlanmış, ufuk açıcı kitaplardan biriydi ( teki ikisinden biri *The God That Failed* [Ba arısızlı a U rayan Tanrı],  teki de Orwell'ın *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* yd ). Schlesinger solun  ok   n n ve bunun sonucu olarak, yozla an 1917 Devrimi'nin ardından gelen ahlâk felcinin haritasını çıkarmış, "bir özgürlük alanı yaratmak için savaşan grupları bir araya getirecek bir ilke" olarak "Kom n st Olmayan Sol"un evriminin izini s rm   t .  şte "köktencilik ruhunun onarımı" bu grup içinde gerçekleşecek, "komünistlere vitrine konacak lamba bırakılmayacak"tı. Bu yeni direniş hareketinin etkinlikleri için, diyordu Schlesinger, "bağımsız bir üsse," gerek var. "Gizlilik, para ve zaman gerekiyor, 3. hamur k  ıt, benzin, ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü, korkmama özgürlüğü gerekiyor."¹³

Schlesinger'in daha sonra hatırladı ına göre, "Bütün bu Kom n st Olmayan Sol'u [harekete geçmeye] d rt kleyen tezi hepsi, Chip Bohlen, Isaiah Berlin, Nicolas Nabokov, Averell Harri-man, George Kennan hararetle desteklemi ti". "Totaliterli e karşı en etkili yolun demokratik sosyalizm olduğunun hepimiz farkındaydık. O dönemde Amerikan dış politikasında bu, kulaktan kulağa fısıldanan -ya da hatta gizli- bir tema haline gelmişti."¹⁴ Ba  harfleriyle kısaltılan Non-Communist Left (Kom n st Olmayan Sol) NCL, kısa zaman içinde Washington'da bürokrasi dilinde sık sık kullanılan bir tanım haline geldi. Bir tarihçi, "Kartvizit sahibi bir gruptular neredeyse," diye yazıyordu.¹⁵

¹² Michael Warner, "Origins of the Congress for Cultural Freedom", *Studies in Intelligence*, cilt 38/5, Yaz 1995. CIA'nın Tarih Teknik Personeli'nde  alı an Warner'in, başka bilim adamlarına kapalı olan, tasnif edilmiş malzemeye ulaşma olanağı vardı. Böyle olduğu için de çok değerli bir makaledir. Ama içinde çeşitli yanlışlar, bilerek eksik bırakılmış şeyler bulunmaktadır, makaleyi okurken bunun unutulmaması gerekir.

¹³ Arthur M. Schlesinger, Jr., *The Vital Center: A Fighting Faith*, Cambridge: Riverside Press, 1949.

¹⁴ Arthur Schlesinger, söyleşi, New York, Ağustos 1996.

¹⁵ Carol Brightman, söyleşi, New York, Haziran 1994.

Bu “kartvizit sahibi grup” ilk kez, komünizm düşüncesinin başarısızlığını kanıtlayan makalelerin toplandığı *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı* kitabının kalkanının ardına sığınarak bir araya geldi. Kitaptaki ateşleyici ruh Arthur Koestler'di. Koestler, William Donovan'la ve Birleşik Amerika'nın öteki istihbarat strateji uzmanlarıyla görüştüktan sonra büyük bir heyecan içinde Londra'ya döndü. Kitabın yayımlanışının daha sonraki öyküsü, Komünist Olmayan Sol ile Amerikan hükümetinin “kara meleş” arasındaki anlaşmanın ana örüntüsünü oluşturur. 1948 yazında Koestler bu düşüneyi, Psikolojik Savaş Yönetimi (psychological Warfare Executive, PWE) Almanya şubesi şefi olan Richard Crossman ile tartışmıştı. Crossman “insan kitlelerini istediğı gibi yönlendirebileceğini” düşünen ve “birinci sınıf bir propaganda uzmanı için gerekli zihinsel kıvraklıkları gösterebilen”¹⁶ biriydi. New College'da (savaş sırasında PWE ile ilişkileri olan) Isaiah Berlin ile birlikte hocalık yapan Crossman, bir zamanlar “ilkeleri olmayan, çok hırslı” biri olarak tanımlanırdı, “bir adım daha yükseğe çıkabilmek için anasının ölüsünün üzerine basabilecek” biri.¹⁷ Crossman'ın *Günümüzde Platon* (1937) adlı kitabında öykü anlatıcısı olan kişi, parlamenter demokrasinin aslında bir “aldatmaca, arkasında hükümeti ve devlet aygıtını gizleyen, rengârenk boyanmış bir tahta perde” olup olmadığını sorguluyordu. Aynı şey, *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı* için de söylenebilir.

27 Ağustos 1948'de Crossman eski bir psikolojik savaş emektarı olan Amerikalı C.D. Jackson'ın da projeye katılmasına önayak oldu. “Size bu mektubu bir konuda fikrinizi almak için yazıyorum. Harpers Yayınevi'nden Cass Canfield ile benim buradaki editörüm Hamish Hamilton, gelecek ilkbahara *Yok Olan Hayaller* adlı bir kitap yayımlamayı öneriyorlar; ben de bu kitabın editörlüğünü üzerime aldım. Belli başlı aydınların kısa hayat hikâyelerinden oluşacak, aydınlar nasıl komünist ya da komünizm sempatizanı olduklarını, onlara komünizmin dünyanın umudu olduğunu düşündürten şeyin ne olduğunu, onları nelelerin hayal kırıklığına uğrattığını anlatacaklar.”¹⁸ C.D. Jackson, eski bir komünist olan yazar Louis Fischer'ın Amerika'nın yok olan hayallerinin temsilcisi olarak davet edilmesini önerdi.

¹⁶ Robert Bruce Lockhart, a.g.y.

¹⁷ a.g.y.

¹⁸ Richard Crossman'dan C.D. Jackson'a, 27 Ağustos 1948 (CDJ/DDE).

Crossman daha sonra Melvin Lasky'nin kapısını çaldı. Lasky, Amerika'nın Almanya'daki gayriresmi olarak resmi propaganda görevlisiydi, komünizme karşı aydınların direnişinin örgütlenmesi gerektiğini ilk savunanlardan biriydi. Crossman kitap için topladığı yazıları hemen Lasky'ye gönderiyordu, Lasky de *Der Monat* bürolarında onları hemen çevirtiyordu. Amerikan Yüksek Komisyonu 1950 yılı Değerlendirme Raporu'na göre "*Başarısızlığa Uğrayan Tanrı*"daki makalelerin biri dışında hepsi *Der Monat* için özel olarak kaleme alınmış makalelerdi ya da derginin telif hakkı ödediği makaleler. *Der Monat*'ın 25. sayısında bütün makalelerin yayımlanması tamamlanmıştı".¹⁹ Crossman İngilizce basımının editörlüğünü yaptı ve kitabı 1950'de Koestler'in yayımcısı Hamish Hamilton yayımladı. Amerikan basımının sorumlusu ise Crossman'ın Savaş İstihbarat Dairesi'nden yakın arkadaşı (daha sonra Allen Dulles'in yayımcısı) olan Cass Canfield'di. Bu bilgiler ışığında *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı* entelijansiyanın imzasını taşıyan bir kitap olduğu kadar istihbaratın da ürünüydü.

Kitaba Ignazio Silone, André Gide, Richard Wright, Arthur Koestler, Louis Fischer, Stephen Spender katkıda bulunmuştu. Yazdığı önsözde Crossman, "Bizim amacımız ne antikomünizm propagandası selinin sularını daha da kabartmak ne de kişisel inançların savunulmasına zemin hazırlamaktı," diye belirtiyordu.²⁰ Gelgelelim kitap bu reddedilen iki amaca da hizmet etti. Hepsi birlikte Marksist ütopyanın başarısız olduğunu kanıtladılar, ama makaleler son derece kişisel öykülerden, farkına vardıkları yalanları ve ihanet duygularını dile getirme isteği duyan bireylerin *apologia pro politica sua*'larından oluşuyordu. Kolektif bir günah çıkarma eylemi olan kitap, aynı zamanda bir muhalefet beyanı, pek çok kimsenin o günlerde bir sapkınlık olarak niteleneceği bir eylem, yani Stalinizmin reddiydi. Savaş sonrası dönemi için yeni bir vahiy kitabıydı; bu kitapta yer almak, ileriki yirmi yıl içinde resmi kültür dünyasına bir pasaport almak anlamına geliyordu.

Başarısızlığa Uğrayan Tanrı kitabına katkıda bulunan altı kişiden üçü daha önce Willi Munzenberg için çalışmış kişilerdi. Bir zamanlar din inancının şaşılasi bir şey olduğunu, dağları yerin-

¹⁹ HICOG Frankfurt, "Evaluation Report", 1950 (SD.CA/RG59/NARA).

²⁰ Richard Crossman (yay. haz.), *The God That Failed* (Başarısızlığa Uğrayan Tanrı).

den oynatabildiğini, bununla da kalmayıp “ringa balığının bir yarış atı olduğuna insanı inandırabildiğini” söylemiş olan Koestler, Munzenberg’in en ateşli müritlerinden biriydi. 1930’larda Amerika’da, Ed Murrow’un 1950’lerdeki ününe sahip olan gazeteci Louis Fischer’in meslek hayatının biçimlenişinde, Munzenberg’in yanında bir komünist olarak çalışırken edindiği deneyimlerin çok rolü vardı. 1927’den sonra eylemli bir partili olmayı yavaş yavaş bırakan Silone’nin ağzında “boşa harcanmış bir gençliğin kül tadı” kalmıştı. 1931’de Komünist Partisi kendisinden Troçki’yi lanetleyen bir beyanat vermesini isteyince partiyle bütün bağları koptu. Kendinden isteneni yapmayı reddetti, parti de onu “klinik bir vaka” olarak niteleyerek üyelikten attı. Savaş sırasında İsviçre’de kendisi gibi huzursuz bir sürgünlük hayatı yaşayan eski Alman komünistlerine bir konuşma yapan Silone şöyle demişti: “Geçmişimiz yüzünden, o geçmişten bizde kalan yaralar yüzünden direncimiz zayıflamamalı. Hatalar, dikkatsizlikler, söylenmiş ya da yazılmış budalaca şeyler yüzünden moralimizin bozulmasına izin vermemeliyiz. Şu anda bizden beklenen şey, bir irade, öylesine has bir irade ki varlığımızın en kötü yanından *-Etiam peccatâ*’dan- yeni bir güç doğsun.”²¹

Başarısızlığa Uğrayan Tanrı paravanının ardında bu eski Sovyet propagandacıları yeniden geridönüşüm işleminden geçirildi, üzerlerindeki komünizm lekesi çıkarıldı; onların eski inançlarını kaybedişlerini, bir zamanlar yağladıkları Sovyet propaganda makinesini sabote etmek için bulunmaz bir fırsat olduğunu gören devletin strateji uzmanları onlara kollarını açtı. “Başarısızlığa Uğrayan Tanrı Çetesi” artık CIA’nın sözlüğüne girmiş yeni bir terimdi, bir görevlinin dediği gibi, “hayal kırıklığına uğramış olan, hayal kırıklığına uğrayabilecek olan ya da henüz belli bir tavır almamış olan, bu yüzden de bir tavır alacakları zaman bir ölçüde akranlarının etkisinde kalabilecek aydınlar topluluğu”²² anlamına geliyordu.

Başarısızlığa Uğrayan Tanrı, Birleşik Amerika’nın resmi ajansları tarafından Avrupa’nın her yerine dağıtıldı. Özellikle Almanya’da çok reklamı yapıldı. Enformasyon Araştırma Dairesi de kitabı pompaladı. Koestler mutluydu. Sovyet tehdidine karşı stratejik olarak düzenlenmiş bir tepki ortaya koyma planına

²¹ Ignazio Silone, *Emergency Exit*, Londra: Gollancz, 1969.

²² Lee Williams, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

omuz verenler vardı. Matbaalar harıl harıl kitabı basarken, kendisi Melvin Lasky ile buluşup çok daha büyük, daha kalıcı bir şeyi tartıştı.

Başarısızlığa Uğrayan Tanrı, komünizmden dönmek isteyenlerin çok sıcak karşılandığını gösterdiyse bile, örgütlü antikomünizmin sunağında konuşmaya herkesin hazır olmadığı da doğrudur. Kominform bu suskunluğu kendi çıkarına kullanmakta gecikmedi. Sonu felaketle biten Waldorf Astoria toplantısından sonra 1949 Nisan'ında Paris'te yapılacak olan Dünya Barış Konferansı'nın hazırlıkları sırasında eskisinden çok daha titiz davranıyordu. O yılın Mart ayına ait bir IRD şifresinde şu tahminde bulunuluyordu: "Öngörülen teknikten ve Kongre'nin düzenleniş şekline göre, Sovyetler Birliği bu toplantıyı kendi kafasının içindekileri onaylatmak için kullanmak uğruna ne mümkünse yapacak."²³ Kominform'un izleği şu olacağı benziyordu: "Birleşik Amerika ve Batı demokrasileri savaş kışkırtıcısıdır, faşisttir, Kremlin ile yandaşları barışsever demokrasilerdir." Bütün diplomatik görevlilerden "bu Kongre'nin propaganda değerini sıfıra indirecek ne kadar eylem varsa hepsini araştırıp bulma"ları²⁴ istendi.

Ama CIA içindeki Amerikalı "kuzinler", Paris toplantısını konuşmaya başlamışlardı bile. Waldorf Konferansı'nın kapanışının ertesi günü Frank Wisner'ın kafadarı Carmel Offie, Dışişleri Bakanlığı'na Paris Barış Konferansı için ne yapmayı düşündüklerini sormuştu. Offie, Wisner'ın işçi ve göçmen sorunlarına bakan özel yardımcısıydı, OPC'nin en önemli paravanlarından biri olan Özgür Bir Avrupa İçin Ulusal Komite'yi, ayrıca Avrupa'daki anti-komünist örgütlerle ilgili harekâtları yönetiyordu. Offie çoğunlukla Irving Brown ile ilişkideydi. Brown, Amerikan Emekçi Federasyonu'nun (American Federation of Labour, AFL'nin) Avrupa temsilcisiydi; bu gösterişsiz unvan, savaş sonrası Avrupa'sında son derecede önemli siyasal bir göreve paravanlık ediyordu. Amerikan vergi mükelleflerinin ödedikleri vergilerin ve Marshall Planı'nın "benzeri" fonların büyük bir bölümü Brown aracılığıyla harekâtların çarkını döndürmeye harcanıyordu.

Meslekten bir Dışişleri görevlisi olan Offie her bakımdan tekinsiz bir kişiydi. Bir kez çirkindi ve personel toplantılarında

²³ IRD, Çok Gizli Şifre, 24 Mart 1949 (IRD/FO1110/PRO).

²⁴ a.g.y.

öteki erkeklerin meme başlarını çimdikleyerek onları eşcinselliğiyle rahatsız ederdi. Bir keresinde Lafayette Parkı'nda genel tuvaletlerin çevresinde dolanıp durduğu için tutuklanmıştı, bu olaydan sonra CIA'daki kod adı "Keşiş" oldu - gülünç derecede aykırı bir ad. Savaşın sonra Dışişleri'nden atıldı çünkü diplomatik postayı yasadışı para aktarımı için kullanmıştı (ayrıca elmas, yakut ticareti de yapıyordu, bir keresinde 300 Fin istakozu sevk etmişti). Gelgelelim güçlü dostları vardı. Chip Bohlen ile George Kennan onu Moskova Büyükelçiliği günlerinden tanıyorlardı, onu kadroya almaya Wisner'ı ikna eden de Bohlen'di. OPC'de çalışırken Wisner'a gönderilen belgeleri son gören kişinin Offie olduğu söyleniyordu, ayrıca 2 milyon doları kayıplara karışmadan önce gören son kişi de oydu.²⁵

Offie ile Wisner şimdi de Paris Konferansı'na karşı orkestrasyonu çok iyi düşünülmüş bir yanıt planlıyorlardı, çünkü bu konferans Dışişleri Bakanlığı'nı kara kara düşündürmüştü, "masum insanların kandırılıp [Kremlin] çizgisine çekilmesinden" ve "bu sahte barış hareketinin saflarına katılmasından"²⁶ korkuluyordu. Wisner, Ekonomik Koordinasyon Yönetimi'nden (yani Marshall Planı yöneticilerinden) Averell Harriman'a bir telgraf çekerek, bir karşı gösterinin harcamaları için beş milyon frank (yaklaşık 16.000 dolar) istedi. Propaganda ve psikolojik savaş çalışmalarının en büyük destekçisi olan Harriman, Amerikan siyasetinin yüksek bürokratları arasında Rusya'nın Batı'ya karşı ideolojik bir savaş ilan ettiğini ve "Moskova'dan esen bu fesat rüzgârına karşı"²⁷ savaşmanın yollarının bulunması gerektiğini anlayan ilk kişiydi. Örtülü harekâtlar için -Wisner'ın "şekerleme" olarak söz ettiği- Marshall Planı fonlarından onlara para göndermek onu fazlasıyla mutlu etti.

Irving Brown aracılığıyla OPC, toplama kamplarıyla ilgili çeşitli kitapların (*Les Jour de Notre Mort*, *L'Univers Concentrationnaire*) yazarı, Fransız sosyalisti David Rousset ve onun soldan geriye çark etmiş bir gazete olan *Franc-Tireur*'deki dostlarıyla ilişki kurdu. Rousset, CIA'nın teşvikiyle yapılacak direniş gününü *Franc-Tireur*'ün desteklediğinin ilan edilmesine izin vermeye razı oldu.

²⁵ Anthony Carew, "The American Labor Movement in Fizzland: The Free Trade Union Committee and the CIA", *Labor History*, cilt 39/1, Şubat 1998.

²⁶ Michael Warner, a.g.y.

²⁷ Robert Bruce Lockhart, a.g.y.

Sovyetler adına -“A’dan Z’ye kadar Kominform’un marifeti olan”- ana konferansa İlya Ehrenburg ile Aleksandr Fadeyev katıldı; onlara ek olarak Paul Robeson, Howard Fast, Hewlett Johnson, Fransa’nın Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı Frédéric Joliot-Curie, Danimarkalı yazar Martin Andersen-Nexo, İtalyan sosyalist Pietro Nenni de katılanlar arasındaydı. Charlie Chaplin bir destek mesajı yolladı. Bir Rus Ortodoks papazı konferansı kutsadı, Paul Robeson “Ole Man River” şarkısını söyledi. Picasso, uzun yıllar boyu komünistlerin “barış” hareketinin saygın bir simgesi haline gelecek olan o  nl  “Barış Güvercini”ni yayımladı. Konferansı düzenleyenlerden biri, inatçı kom n st şair Louis Aragon, Picasso’nun stüdyosunda son yapt  ı resimlerin dosyasını kar ıtırırken ta baskı bir kumru deseni gördü. Kumrunun pençeleri, tozluk gibi, beyaz tüylerle kaplıydı. Aragon bunu bir güvercine benzetti ve Picasso’nun izniyle bu, o  nl  “Barış Güvercini” oldu. Kısa zaman sonra, CIA’nın desteklediği Paix et Libert  hareketi tarafından, “patlayan güvercin” (“La colombe qui fait Boum!”) şeklinde, Amerika’nın resmi büroları aracılığıyla bro  rlere, el ilanlarına, af slere basılıp dünyaya dağıtılan bir karikatürle alaya alınacaktı.

Rousset’nin karşı-konferansı, Sava a ve Diktat rl  e Karşı Uluslararası Direni  Günü 30 Aralık 1949’da yapıldı, Eleanor Roosevelt’ten, Upton Sinclair’den, (sarsılmaz bir Cumhuriyetçi olma yolunda ilerleyen ve Dwight Macdonald’a göre “Rusya’dan ve komünizmden” hastalık derecesinde korkan) John Dos Passos’tan, Julian Huxley’den, Richard Crossman’dan gelen destek mesajlarıyla gerekli onayı almış oldu. Konferansa gelen ve harcamalarını OPC’nin üstlendiği delegeler arasında Ignazio Silone, Carlo Levi, her yerde hazır ve nazır Sidney Hook, *Studs Lonigan*’ın yazarı James T. Farrell, Franz Borkenau ile Fenner Brockway vardı. Ama çok iyi planlanmış olmasına karşın başarı-sız bir gün oldu. Sidney Hook, “Otuz yıl önce, küçük bir  ocukken Madison Meydanı’nda nutuk çekenleri dinledi im günden bu yana bu kadar bayağı, bu kadar boş laf dinlemedim,”²⁸ diye belirtiyordu raporunda. Ak am toplantısında bazı anar istler mikrofonu kapıp toplantıyı topa tuttular, bunun  zerine Hook delilerin tımarhaneden bo and  ını ve “sol psikopatlar ko u u”nın idareyi ele aldığını söylüyordu.

²⁸ Sidney Hook’tan alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

Konferans'ta aynı zamanda Richard Wright'ın kişiliğinde *Kulturkampf*'ın ilk kurbanını verdiği de ilan ediliyordu. Hook'a göre "tıpkı komünistlerin Robeson'ı kullanmaları gibi Sartre'ın Amerikan kültürüne karşı kendisini bir sopa olarak kullanmasından" Wright "gurur duyuyordu".²⁹ Wright, *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı*'ya katkıda bulunmuştu ama şimdi ona antikomünist lobi tarafından kuşkuyla bakılıyordu, çünkü Stalinizmden kopuşu "siyasal olmaktan çok, kişisel" bir nedene dayanıyordu ve "işin gerçek yüzünü hiçbir şekilde kavrayamamıştı".³⁰ *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı* grubu içinde Wright, bu havariler grubunun üyeliğini kaybeden tek kişiydi. Daha sonraki on yıl içinde Paris'teki hayatı ve hareketleri, 1960'ta gizemli bir şekilde ölünceye kadar CIA ile FBI tarafından izlendi.

Wisner ile Dışişleri Bakanlığı'ndaki dostları Paris'te yapılan karşı-konferanstan hayal kırıklığına uğradılar. Belli başlı Stalin karşıtlarının katıldıkları ve Fransız Komünist Partisi'nden gelen sert tepkileri alevlendiren konferansa "çok köktenci ve tarafsızlık yanlısı"³¹ bir hava egemen olmuştu. Daha da kötüsü anti-Amerikancılık rüzgârlarının esmesiydi. "Fransız halkı, genel olarak, Amerikan hayatı ve kültürü konusunda insanı hayrete düşürecek derecede bilgisiz," diye yazıyordu Hook. "Onların kafasındaki Amerika imgesi, okudukları toplumsal protesto ve başkaldırı romanlarından (Steinbeck'in *Gazap Üzümleri*, doğru ve *tipik* olarak kabul ediliyor), Amerikan yozlaşmasını anlatan romanlardan (Faulkner), gerzekliklerden (Sinclair Lewis), gördükleri Amerikan filmlerinden, komünist olmayan basına her zaman sı-zan komünizm barajına maruz kalmaktan doğan izlenimlerden oluşuyor. *Amerika'nın Fransa'daki demokratik siyasetinin en temel, en acil görevi, bana öyle geliyor ki Fransız halkının bilgilendirilerek eğitilmesidir ve bu konuda etkili olabilecek neredeyse hiçbir şey yapılmamıştır.*"³²

Avrupalıların zihinlerini Amerika'nın en seçkin romancılarının felçli imgelerinden arındırarak anti-Amerikancılığın ortadan kaldırılabileceğini düşünen Hook'un bu görüşü insana tuhaf geliyor. Aslında onun savunduğu şey, devletin yurtdışındaki "de-

²⁹ Sidney Hook, "Report on the International Day of Resistance to Dictatorship and War", *Partisan Review*, cilt 16/7, Güz 1949.

³⁰ a.g.y.

³¹ Michael Warner, a.g.y.

³² Sidney Hook, "Report on the International Day ...", a.g.y. [italikler Hook'a ait].

mokratik siyaseti” ile  eli ti ini d   nd   , Amerikan hayatının ifadesi olan şeyleri yok etmekte. Ifade  zg rl    ilkesini bundan daha fazla çarpıtan bir şey olamazdı, ifade özgürlüğünün kanatları altında liberal demokrasiyle ba da mayan bir şey öneriliyordu.

Ama Hook bir konuda haklıydı. Sartre’ın Paris’inin *homme de bonne volont *’sini atomlarına ayır tırmak zor olacaktı. Doğu Almanya’daki ayrıcalıklı hayatının rahatlığı içinden Stalin’i “haklı görülebilecek halk katili” olarak öven Brecht gibi Sol Kıyı aydınları da kendilerinin artık “doğruyu” aramayı bıraktıklarını, “kuşatılmış, ufalanan bir ortodokslu un savunucusu”³³ olduklarını g remiyodardı. Sartre, Rusya’yı özgürlüğünün koruyucusu olarak yüceltmeye devam ediyor, onun “aziz”i Jean Genet ise Gulaglar’ın varlığını inkâr ediyordu.  rthur Koestler, i te yolda ların dünya ba kentiydi bu, diyordu; Koestler’in “Fransız gribine yakalandıkları” tanısını koyduğu pek çok Avrupalı aydının hu uyla baktığı Picasso, Camus, Anouilh gibi orta yetenekli, mesleklerinde hızla yükselmek isteyen eli  abukların başkenti. İstese Komünist Partisi bir telefonla Paris’ten bütün Fransa’yı teslim alır, diye özetlemişti Koestler.

Wisner, Fransa’da bir antikomünizm seferberliği başlatmak için uygun kişileri henüz bulmadı ını çok iyi biliyordu. Bu seferberlik için zaten sürekli bir  s düşünmekte olduğunu gösteren sözlerle kaygılarını dile getirdi: “Sürekli li i olan bir örgütün bu tür bir önderinin olması (küçük bir DEMİNFÖRM’a sahip olma) düşüncesini yozla tıracak, çeşitli keçilerin ve maymunların deli saçması i lere kalkı masıyla sonuçlanacaktır, bunlar yaptıkları antikalıklarla ciddi ve sorumluluk sahibi liberallerin çalışmalarının ve sözlerinin değerinin büsbütün gözden d  mesine yol açacaktır. Böyle bir gösteriyi destekleme konusunda bizim ciddi ku kularımızın olması gerekir.”³⁴

Sovyetler’in propaganda zırhını delmenin g  l   nden umutsuzluğa kapılan, bir zamanlar Munzenberg Tröstü  yesi olan bir takım Alman aydınları oturup bir plan hazırladılar. 1949 yılının Ağustos ayında Frankfurt’taki bir otel odasında Melvin Lasky ile bulu an Ruth Fischer ve Franz Borkenau (bir zamanlar Ko-

³³ Arthur Miller, *Timebends*.

³⁴ Frank Wisner’dan alıntı, Michael Warner, a.g.y.

mintern'in resmi tarihçisi), aydınların örgütlü direnişinin hizmetine sunulacak köklü bir yapı oluşturma düşüncelerini taslaklaştırmaya başladılar. Fischer, Gerhart Eisler'in kız kardeşiydi, Gerhart 1946'da "Sovyetler'de En İyi Komünist" nişanını almış bir Sovyet teknisyeniydi, ertesi yıl vize sahtekarlığı yapmaktan suçlu bulundu. Gerhart o tarihten sonra Doğu Almanya propaganda bürosu yöneticiliğine terfi etmişti ve bu sıfatıyla Ruth'un planlarına karşı Sovyetler'in vereceği cevabı hazırlamaktan sorumluydu. Ruth'un kendisi de Alman Komünist Partisi'nin başkanıydı, daha sonra onun hizibi Moskova'dan gelen emir üzerine partiden uzaklaştırıldı; böylece Ruth da Stalin'den (ve erkek kardeşinden) kopmuş oldu. Şimdi bir Amerikan diplomatına yazdığı mektupta planlarını anlatıyordu: "Paris'e son gelişimde galiba bu plan üzerinde zaten konuşmuştuk ama şimdi konuya daha somut bir şekilde yaklaşabilecek durumdayım. Yani tabii Berlin'de büyük bir anti-Waldorf-Astoria Konferansı düzenlemekten söz ediyorum. Bütün eski komünistleri bir araya getiren bir toplantı olmalı, ayrıca anti-Stalinist Amerikan, İngiliz ve Avrupalı aydınları temsil eden bir grup da toplantıya katılmalı, bunlar Tito'nun, Yugoslavya'nın, Rusya'daki sessiz muhalefetin, uydu devletlerin yanında yer aldıklarını açıklamalı ve Politbüro'ya kendi cehennemlerinin kapısında dünyayı zindan etmeliler. Bütün arkadaşlarım, doğru dürüst düzenlenirse bunun çok etkili olacağını ve Moskova'ya da yansıyacağını düşünüyor."³⁵

Frankfurt toplantısına Michael Josselson katılmış mıydı? Elbette, planı ilk duyanlardan biriydi ve kısa bir süre sonra bunu Lawrence de Neufville ile tartışacaktı, Neufville de taslak öneriyi eylül ortalarında Carmel Offie'ye teslim edecekti. Neufville daha sora şöyle yazıyordu: "Fikir Lasky, Josselson ve Koestler'den geldi, ben de Washington'ın gerekli desteği vermesini sağladım. [Wisner'ın yardımcısı] Frank Lindsay'e rapor ettim, herhalde o da bunu Wisner'a götürmüştür. Onay almak için yalvarmak zorunda kaldık. Marshall Planı o günlerde CIA tarafından her yerde gizli ödenek olarak kullanılan bir fondu, yani para bulamak diye bir sorun hiçbir zaman yoktu. Tek sorun onay almak sorunuydu."³⁶

³⁵ Ruth Fischer'den alıntı, Michael Warner, a.g.y.

³⁶ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

“Josselson  nerisi” olarak bilinmeye başlayan  neri Wisner’in masasına 1950 yılının Ocak ayında geldi. Yanıt beklerken haddinden fazla sabırsızlanan Lasky bu arada planı daha da genişletmiş, Batı Berlin Belediye Başkanı Ernst Reuter’i, bu fikri onaylayan ve destek sözü veren belli başlı bazı Alman akademisyenleri, gönüllüler listesine kaydetmişti. Hepsi birlikte bir daimi encümen oluşturdular ve “ zg r dünya”nın aydınlarına birer davetiye göndererek onları Berlin’e  a ırdılar, Berlin’de saf tutup sayıyı artırmalıydılar. Lasky’nin kendi hesabına çalışması yine de o kadar uygun kaçmamıştı. “Amerikan işgal hükümetinin bir çalışanı olarak Kongre adına eylemlerde bulunması, bazı gözlemciler için, bu olayın arkasında Birleşik Amerika hükümetinin bulunduğunu gösteren bir kanıttı.”³⁷

OPC  alışanları Josselson’ın planına devam ettiler, 50.000 dolarlık bir bütçesi olan resmi bir proje taslağı hazırladılar, Wisner da projeyi 7 Nisan’da onayladı. Wisner bir tek koşul eklemişti. Planla uzmanca denebilecek bir şekilde ilgilenen Lasky ile James Burham, Berlin’de “varlıkları komünistlerin eline silah vermek anlamına geleceği için” ortalıkta g r nmeyeceklerdi. Wisner’in çekincelerini   rendi i zaman Josselson, Lasky’yi savundu. “Burada başka hiç kimse, kuşkusuz hiçbir Alman böyle bir başarı kazanamadı,”³⁸ diye telgraf çekti. Bu aşamada Lasky geri dönemeyecek kadar yol almıştı. Kendini, Kültürel  zg rl k Kongresi adıyla anılacak olan, yakın gelecekteki kongrenin Genel Sekreteri ilan etti, davetiyeler onun ve Belediye Başkanı Reuter’in adına basıldı, programlar onların adına düzenlendi. Halkla ilişkiler konusunda Lasky’ye, Waldorf’ta tam zamanında ortaya çıkmış olan Arnold Beichman yardımcı oldu.

Amerika’da James Burnham ile Sidney Hook, Amerikan delegelerinin hazırlıklarıyla u raşıyordu. Her ikisi de işin içinde OPC’nin olduğunu biliyorlardı (ama Hook anılarında, belki de önemli olmadığını d şunerek bundan söz etmeyi ihmal etmişti). Amerika’dan katılacak olanların biletlerini OPC aldı, seyahat acentesi gibi “ eşitli aracı örgütleri” kullandı. Bu ayarlamaların içine Dışışleri Bakanlığı da karışmıştı. Dışışleri Kamu Işleri Bakan Yardımcısı Jesse MacKnight, bütün bunlardan öylesine etki-

³⁷ Michael Warner, a.g.y.

³⁸ a.g.y.

lenmişti ki, Berlin'deki toplantı daha yapılmadan CIA'yı, sürekli-lik ilkesine dayanarak kongrenin harcamalarını üstlenmeye zorladı.³⁹ Bu kez böyle bir iyimserlik fiyaskoyla sonuçlanmadı.

³⁹ a.g.y.

Asıl Amaç Haçlı Seferi Başlatmak

*Hayaletlerim yeni bir şey söylediler bana
Kore'ye doğru yürüyorum;
Ne yapacağımı söyleyemem size
Asıl amaç haçlı seferi
Yankee Doodle haydi yürü vesaire*

Robert Lowell, 1952

23 Haziran 1950 gecesi geç saatte Arthur Koestler ile karısı Maimaine, Paris'ten Frankfurt'a giden trene binmek üzere Gare de L'Est'e geldiler, Frankfurt'tan Berlin'e devam edeceklerdi. Vagonlarını ararlarken Jean-Paul Sartre ile burun buruna geldiler, o da başka bir kongreye gidiyordu ama aynı trende yolculuk ediyordu. Sartre her zamankinin tersine yalnızdı ve Koestler, ("Castor" adını taktıkları) Simone de Beauvoir yanında olmadığı için sevindi. Akşam yemeği için yanlarına aldıkları yiyecekleri paylaştılar, komünistlerden gelen ölüm tehditleri üzerine (komünistlerin günlük gazetesi *L'Humanité*'de Koestler'in Paris yakınlarında, Fontaine le Port'taki villası Verte Rive'in işaretlendiği bir haritanın yayımlanmasından sonra) Fransız Emniyeti'nin Koestler'e verdiği koruma görevlisi de yanlarındaydı. Bu ideolojik muhalifler arasındaki dostluk son yıllarda giderek bozulmuştu ama hâlâ birbirlerine karşı duydukları sevgi devam ediyordu ve tren sıcak yaz gecesinde hızla ilerlerken birbirleriyle şakalaşabiliyorlardı. Albert Camus ile birlikte Sartre, Koestler'in kongresini tanımayaarak katılmayı reddetmişti. Ama Koestler o gece trende kendisinin

ve Simon de Beauvoir'ın siyasetinin ısıısıyla dostluklarının buharlaşmakta olduğunu itiraf eden Sartre için üzülmüştü.

Koestler, trenine binerken Amerikan delegeleri de yirmi dört saat sürecek Almanya yolculuğu için okyanusu açacak uçaklarına yerle iyordu. Berlin'deki Sovyet barikatı son zamanlarda kalkmış olmasına karşın batı bölgesine ancak askeri uçaklarla ula ılabiliyordu; yani delegeler, Koestler'in daha sonra "uçakla havadan aydın indirme" harekâtı dediği, yolculuğun son evresi için C-47' lere bineceklerdi. Delegelerin arasında James T. Farrell, Tennessee Williams, aktör Robert Montgomery, Amerika Atom Enerjisi Komisyonu Başkanı David Lilienthal, *New Leader*'ın editörü Sol Levitas, Carson McCullers, *Pittsburg Courier*'ın zenci editörü George Schuyler, zenci gazeteci Max Yergan bulunuyordu. Nobel  d l  sahibi genetikçi Herman Muller yanına tuhaf bir şey almıştı; savaş sırasında stoklarını kaybetmiş olan Alman bilim adamlarına armağan olarak be  bin Drosophila meyve sine i.

Arthur Schlesinger Jr. ile Sidney Hook, Boston'dan oraya kadar birlikte seyahat etmişlerdi, Hook g r n  e göre Berlin'e gitmenin ne kadar tehlikeli olacağı düşüncesinden sarho lamı tı. "Kom n stlerin dört yandan saldıraca ı yolunda tuhaf bir düşüncesi vardı," diye hatırlıyor Schlesinger. " ok heyecanlıydı. Galiba çoğu  yleydi. Bütün kavganın yapıldığı yerde olacaklarını düşünüyorlardı - özellikle savaşa katılmamış olanlar."¹ Waldorf Astoria'da ilk kez kanın tadını tadan Hook tam tekmil bir seferberlik başlatmak için yanıp tutu uyordu. "Bana yüz milyon dolar ile bin tane adanmış insan verin," diye haykırdı, "size yemin ediyorum, Stalin'in imparatorlu unda halk kitleleri arasında -evet, hatta askerler arasında- öyle bir demokratik huzursuzluk dalgası yaratırım ki gelecekte uzun yıllar i  sorunlarla u ra maktan başka bir şey yapamazlar. O insanları ben bulabilirim."² Dört yanı kom n stlerle sarılı bir kente uçan Hook, Rusların kente y r yece ini, "bu durumda delegelerin birkaç saat içinde [Doğu Alman askeri polisince] tutuklanaca ı"nı³ hayal ediyordu.

Nicolas Nabokov, karısı Patricia Blake ile birlikte, CIA'nın kullandığı "aracı"  irketlerden biri olan Youth Argosy adlı bir şirketin i letti i tarifesiz u a a binerek, mayıs ayında, kongreyi

¹ Arthur Schlesinger, söyleşi, New York, Ağustos 1996.

² Sidney Hook, *Politics*, Kı  1949.

³ Sidney Hook, "Berlin Kültürel  zg rl k Kongresi", *Partisan Review*, cilt 17/7, 1950.

planlamak üzere Berlin'e geldi. Chip Bohan "hem Sovyetler'in hem de Nazilerin en devamlı günah keçileri"⁴ olan sanatçılar adına barikatlar dikmek üzere oraya elinden geldiğince erken gitmesi için onu zorladı. Nabokov'un hemen ardından James Burnham geldi, ikisi kongrenin yönetim aygıtını oluşturmak üzere Josselson, Lasky, Koestler, Brown ve Silone ile buluştular; karar-gâhları Lasky'nin eviydi.

Akşam yemeğinde bir araya gelen grubun toplantılarından birinde Silone savaş sırasında kendi ülkesindeki direniş hareketi içinde, İngiliz ya da Amerikan istihbaratının ajanı olduğu ortaya çıkan herkesi nasıl kovduğunu çünkü "kendi savaşını" vicdanı rahat olarak yapmak istediğini anlatmıştı.⁵ Bu cümlelerin Josselson, Burnham ve Lasky'nin boğazından nasıl geçtiğini siz düşünün. Çünkü onlar herhalde Silone'nin bilmediği şeyi biliyorlardı; yani şu anda onun başka birinin yürüttüğü bir savaşın parçası olduğunu. Silone'nin durumu, insanların temiz ülkülerinin sömürüldüğü bir çağda, hayatın acı cilvelerini özetleyen bir durumdu. 1920'lerde Sovyetler adına bir yeraltı ağı yönetmiş, daha sonra buna üzölmüşü. 1928 ile 1930 arasında Mussolini'nin gizli servisi OVRA ile işbirliği yaptı (bu ilişkinin gerisindeki koşullar dehşet vericiydi; erkek kardeşi faşistler tarafından tutuklanmıştı, bir İtalyan hapishanesinde yatıyordu, daha sonra o hapishanede ölecekti). OVRA ile bağıını koparmak için 1930 Nisan'ında yazdığı mektupta "yalan yanlış, düzmece, kuşku verici, gizemli"⁶ her şeyi hayatından çıkarmaya kararlı olduğunu söylüyordu. 1942'de, "Bugün bize düşen ahlâksal görevlerin en önemlisi ruhlarımızı genel olarak top ateşinin güröltüsünden, propaganda savaşının yörüngesinden, gazetecilik saçmalıklarından uzak tutmaktır,"⁷ diye yazıyordu. Silone savaş sırasında İsviçre'de sürgündeyken, o sıralarda Amerika'nın Avrupa'daki istihbarat şefi olan Allen Dulles'in bağlantı kurduğı kişiydi; 1944'ün Ekim ayında OSS ajanı Serafino Romualdi sözde Fransız direnişçilerine iki uçak dolusu silah ve cephane getirmek için Fransa-İsviçre sınırına gönderilmişti. "Normal kanallar dışında" başka bir kanal kullanılarak planlanmış olan gerçek görevi ise Silone'yi İtalya'ya

⁴ Nicolas Nabokov, *Bagázh*.

⁵ Ignazio Silone'den alıntı, yay. haz. Celia Goodman, *Living With Koestler*.

⁶ Ignazio Silone, 3 Nisan 1930, *La Stampa*'da basılmış, 30 Nisan 1996.

⁷ Ignazio Silone'den alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

ka ırmaktı. Şimdi de 1950’de Silone bir kez daha gizli bir d n-
yanın içine çekiliyordu. Onu savunanlar Kültürel  zg rl k
Kongresi’nin gizli desteğinden haberinin olmadığını ileri sürü-
yorlar. Ama onun dul karısı Darina, başlangıçta bunun “Ameri-
kan Dı ı leri’nin bir harekatı” olduğundan ku kulandı ı için pek
katılmak istemediğini hatırlıyordu. Silone’yi asla sevmemi  olan
Koestler, kongreye birkaç gün kala bir arkadaşına şöyle demişti:
“Silone’nin temelde dürüst biri olup olmadığını hep merak ettim.
Şimdi biliyorum ki değil.”⁸

İngiliz delegeleri -Hugh Trevor-Roper, Julian Amery, A.J.
Ayer, Herbert Read, Harold Davis, Christopher Hollis, Peter de
Mendelsshon da- gizli ba ı  alıyorlardı; Berlin seyahatlerinin
masrafları Enformasyon Araştırma Dairesi aracılığıyla Dı ı leri
tarafından gizlice kar ılanıyordu. Fransa’dan Raymond Aron, Da-
vid Rousset, R my Roure, Andr  Philip, Claude Mauriac, Andr 
Malraux, Jules Romains, George Altman gelmişti; İtalya’dan
Ignazio Silone, Guido Piovene, Altiero Spinelli, Franco Lom-
bardi, Muzzio Mazzochi, Bonaventura Tecchi vardı. 25 Haziran
akşamı onlarla birlikte 200 delegenin çoğu gelmişti. Amerikan
bölgesindeki otellere ve konutlara yerle tirildiler, çoğu yol yor-
gunu olduğu için o ak am erkenden yatağa girdi.

Ertesi sabah uyandıklarında komünistlerin desteklediği Ku-
zey Kore birliklerinin 38. paraleli geçerek Güney’i hızla işgal et-
tikleri haberiyle kar ıla tılar. 26 Haziran Pazartesi günü, öğleden
sonra, Kültürel  zg rl k Kongresi’nin açılış töreni için Titania
Palas’ta toplandıkları zaman Berlin Filarmoni Orkestrası onları
Egmond Uvertürü’n n karanlık na melerinin i  dünyasına ta ı-
dı, kendilerini karanlık ve destansı bir dramın oyuncularını olarak
gören dinleyiciler için (dikkatle seçilmiş)  ok uygun bir par ay-
dı.

Berlin’in Belediye Başkanı, (kendisi bir zamanlar Lenin ile
yan yana  alı mı  bir komünist olan) Ernst Reuter, delegeleri ve
4000 dinleyiciyi, özgürlükleri için savaşırken ölenler ya da hâlâ
toplama kamplarında  r yenler için bir dakika say ı duru unda
bulunmaya davet etti. A ı  konuşmasında Berlin dramının  ne-
mini vurguladı: “Etkisini kaybetmiş görünen özgürlük sözcüğü-
n n, bu sözcüğün değerini bilen, yani onu bir zamanlar kaybet-

⁸ Arthur Koestler’den alıntı, Peter Coleman, a.g.y.

miş olan kişi için eşsiz bir anlamı vardır.”⁹

Daha sonraki dört saat içinde delegeler bir tartışma panelinden çıkıp ötekine koştu; Doğu Berlin’i Batı’dan ayıran hattı, Brandenburg Kapısı’nı, Postdamer Meydanı’nı görmek için katıldıkları, rehberli turlardan dönüp basın konferanslarına, kokteyl partilere, özel olarak düzenlenmiş konserlere koşular. Beş ana tartışma, beş ana başlık altında toplanmıştı: “Bilim ve Totalitarizm”, “Sanat, Sanatçı ve Özgürlük”, “Özgür Bir Toplumda Vatan-daş”, “Barış ve Özgürlüğün Korunması”, “Özgür Bir Dünyada Özgür Bir Kültür”. Komünizme en iyi nasıl karşı konabileceği konusunda hemen bir kutuplaşma ortaya çıktı; Arthur Koestler’in yaptığı konuşma ile Ignazio Silone’nin yaptığı konuşma, bu kutuplaşmayı en iyi şekilde özetliyordu. Koestler, Batılı aydınları bir *Kampfgruppe*, komünizmi devirmeye açık şekilde adanmış bir savaş müfrezesi oluşturmaya çağırırdı. “Schlesinger oradaydı, kabuk gibi kupkuru, coşkuz bir konuşma yaptı. Onun arkasından Koestler çıktı, çok duygulu bir konuşma yaptı, pek çok kişiyi etkiledi. Bu bir haçlı seferiydi - Koestler işin rengini değiştirmişti,”¹⁰ diye hatırlıyor, CIA adına olayları izleyen Lawrence de Neufville.

Saldırgan Soğuk Savaş üslubunu James Burnham’ın yaptığı “iyi” ve “kötü” atom bombaları ayrımı özetliyordu, bu tez bir ay önceki akşam yemeğinde Koestlerler üzerinde denenmişti. O gün Burnham, Amerika Birleşik Devletleri’nin belli başlı bütün Rus kentlerine bomba atarak Rusya’yı nasıl bir günde felce uğratacağını açıklamıştı, “Bu fikirden hayli memnun görünüyordu,” diye belirtiyordu Mamaine Koestler (ayrıca “Burnham çok tatlı ve kibar görünümlü biri ... ama amaca giden yollar konusunda K[oestler] kadar ince eleyip sık dokumuyor - ‘bazı belli durumlarda işkenceyi reddetmek zorunda’ olmadığını da söyledi,” diye de belirtiyordu).¹¹ Burnham şimdi de tutmuş gerçekliği taşlaştıran ve Soğuk Savaşı (her iki kampta da) körükleyen nedenlerden biri olan bir dil kullanarak, “şu anda Sibiry’a da ya da Kafkaslar’da depo edilmiş ya da daha sonra edilecek olan Paris’i, Londra’yı, Roma’yı, Brüksel’i, Stockholm’ü, New York’u, Chicago’yu, ... Berlin’i, genel olarak Batı uygarlığını yok etmek üzere tasarılanmış

⁹ Ernst Reuter, Kültürel Özgürlük Kongresi broşüründe alıntı, tarihsiz (CCF/CHI).

¹⁰ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

¹¹ Mamaine Koestler, yay. haz. Cecilia Goodman, a.g.y.

bombalara karşı” olduğunu söyledi. “Ama,” dedi, “... Los Alamos’ta, Hanford ve Oak Ridge’de yapılmış, Kayalık Dağların ya da Amerikan çöllerinin kim bilir neresinde saklanan, Batı Avrupa’nın özgürlüklerini beş yıl süreyle savunmuş -özgürlüklerin biricik savunucusu olmuş- bombaların karşısında değilim.”¹² Buna André Philip yanıt verdi; atom bombası atıldığı zaman bomba “dost düşman, özgürlük savaşçısı düşmanı tanımaz”.

Burnham ile Hook silahlarını, Sovyetler Birliği’ni lanetleyen Amerika’yı ahlâk terazisinde tartmaya kalkışanlara çevirdi: “Kendi bakış açılarını savunmak için bile kongreye katılmayı kabul etmeyen Sartre ile Merleau-Ponty, Hitler’e karşı direnişçileri desteklerken Fransızların ve Amerikalıların zencilere yaptıkları hak-sızlıkların basbayağı farkındaydılar,” diye iddia ediyordu Hook. “Ama Batılıların komünizmin saldırısına karşı kendilerini savunmalarını hiçbir şekilde haklı göremiyorlar çünkü zenciler henüz eşit muamele hakkını kazanamadılar.”¹³ George Schuyler’e göre o günler hiç de uzakta değildi. Schuyler’in hazırlattığı, Amerika’da zencilerin durumunun her gün biraz daha iyileştiğini, bunun da kapitalist sistemin değişikliklere sürekli kendini uyarlama yeteneği sayesinde başarılabildiğini gösteren bir rapor, delegeler arasında elden ele dolaştı. Zenci gazeteci Max Yergan, Roosevelt döneminden bu yana Afrikalı Amerikalıların kaydettikleri ilerlemeler konusunda bir tarih dersiyle Schuyler’i doğruladı.

Sosyalizmden sağa kayış yörüngesi üzerinde yalnızca ılımlı merkezin üzerinden atlayıp geçmiş olan Burnham’ın, solun omurgasız adamlarıyla kaybedecek zamanı yoktu. “Kendi ağzımızdan çıkan sözlerin tuzağına bile bile yakalandık, onların tutsağı olduk - bizi zehirleyen solun bu zokasını yuttuk. Komünistler bizim dilsel teçhizatımızı yağmaladılar, bizi kendi sloganlarımızın ipliyle sımsıkı bağladılar. ‘Komünist Olmayan Sol’un ilerici insanı, gerçek komünistlerin karşısında bir suçlu gibi sürekli titriyor. Aynı dili kullanan ama kararlı ve korkusuz bir şekilde hareket eden komünisti, komünist olmayan solcu, kendisinin yürekli bir kopyası gibi görüyor.”¹⁴ Burnham orada durmuş, komünist ol-

¹² James Burnham, “Rhetoric and Peace”, *Partisan Review*, cilt 17/8, 1950.

¹³ Sidney Hook, a.g.y.

¹⁴ James Burnham, a.g.y.

mayan sola çatarken bazı delegeler kendi kendilerine, sağın önerdiği (Koestler'in Incil'den alıntılardığı, "Evetiniz evet, hayırınız hayır olsun!" duasıyla dondurulmuş) siyah ya da beyaz bir dünyanın liberal demokrasi için aşırı solcuların önerdikleri dünya kadar tehdit edici olup olmadığı sorusunu soruyordu.

Hugh Trevor-Roper, Koestler'in başlattığı, öteki konuşmacıların benimsediği kışkırtıcı konuşma tonundan ürkmüştü. "Ciddi tartışma anlamında pek az şey vardı," diye hatırlıyordu. "Bana kalırsa, ortada düşünce diye bir şey yoktu. Aynı üslupla [Sovyetler'in barış konferansına] verilen bir karşılıktı - aynı dil kullanılıyordu. Bense Batılı bakış açısının, daha iyi ve daha uzun ömürlü bir seçenek olarak ortaya konup savunulacağını ummuş, bunu beklemiştim. Onun yerine suçlamalar yapıldı. Çok olumsuz bir izlenim yaratıldı; sanki, tepeleyn şunları, demekten başka söyleyecek bir şeyimiz yokmuş gibi! Franz Borkenau da bir konuşma yaptı; gerçekten çok sert, neredeyse çılgınca bir konuşmaydı. Almanca konuşuyordu; bunu söylerken üzüldüyorum ama onu dinlerken, onu onaylayan dinleyici kalabalığının ulumalarını duyduğum zaman, evet, dedim kendi kendime, belki de yedi yıl önce aynı insanlar Sports Palast'ta Dr. Goebbels'in ağzından çıkan, komünizme yöneltmiş aynı suçlamaları aynı şekilde onaylıyorlardı. Peki, dedim, biz hangi insanlarla özdeşleşiyoruz böyle? Buna çok üzülmüştüm. Kongre sırasında bir an bana sanki şeytanı tepelemek için iblisi yardıma çağırıyormuşuz gibi geldi."¹⁵

Sidney Hook, Koestler'in yardımına koştu, ama arkadaşının "çarpım tablosunu ezbere okurken bile o tabloyu bazı insanları öfkeliendirecek şekilde okuyabileceğini" kabul etmek zorunda kaldı. Koestler'in sinir bir huyu vardı, ne zaman güzel bir laf etse pişmiş kelle gibi sırtırdı. Silone ondan çok daha esnekti, Batı'da Hristiyanlığa özgü toplumsal ve siyasal reform ruhunun kendisinin tek başına, komünizm tanrısından ateşi çalacağını söyledi. André Philip de ılımlı görüşü temsil ediyor, Amerika ile Rusya arasında bir orta yol öneriyordu: "Bugün Avrupa uzun sürmüş, acılı bir hastalıktan sonra bitkin düşmüştür. Amerikalılar bize bu hastalığı iyi edecek penisilini gönderiyorlar, Sovyetler'se mikrop. Tabii ki hangi doktor olsa ikisinin karışımını tercih eder. Ama Avrupalılar olarak bizim görevimiz, bir daha ilaca ihtiyacımız

¹⁵ Hugh Trevor-Roper, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

olmaması için bir an önce mikroplarla başa çıkmak olmalıdır.”¹⁶

Sertlik yanlılarına göre bu “eşit uzaklık” formülünün sapkınlıktan kalır yanı yoktu. Melvin Lasky, Robert Montgomery’nin, “Özgürlük odasında tarafsız bir köşe yoktur!” haykırışına uyarak, “Bir fikir ya da hareket olarak tarafsızlığı Sovyetler destekliyordu,”¹⁷ diye ilan etmişti. Bu sözlü haçlı seferine katılmak istemeyen İngiliz delegeleri Talleyrand’ın öğüdüne sarıldı - “sur-tout pas de zèle.”* Hugh Trevor-Roper, “Borkenau ile Koestler gibi insanlar kişisel suçlarından kurtulsun diye niçin bütün dünyanın ateşe verilmesi gerekiyor, anlayamıyordum,”¹⁸ dedi sonunda.

Siyasal inancını değiştirmiş insanların, dünyadaki başka insanlara da değiştirtmelerinin yerinde olacağı düşüncesi Berlin Kongresi’nin en önemli konusu haline geliyordu. “Daha sonra Herr Grimme ayağa kalktı, sis borusu gibi bir sesi olan sıradan bir papazdı, bütün bu somut sorunların aslında dinsel sorunlar olduğunu ileri sürdü,” diyordu Sidney Hook. “Birtakım içi boş cafcaflı laflar etti, ancak en sonunda sadede gelerek sözü kişilere getirip Koestler’le ilgili aşağılayıcı sözler kullandı; ‘siyasal dönek’lerden biri olduğunu, bir zamanlar ateşli bir savunucusu olduğu şeyleri şimdi şiddetle eleştirdiğini, böylece de diyalektik maddecilikten asla vazgeçmediğini gösterdiğini söyledi.”¹⁹

Koestler asla komünist olmamış kişilerin, kendisi gibi döneklere içerlediğinin zaten farkındaydı. Koestler bu savları tekrarlayarak şöyle yazıyordu: “Eski komünistler, bir zamanlar anti-Nazi sığınmacılar gibi can sıkıcı Kasandrallardan farksızdı; onlar aynı zamanda cennetten kovulmuş birer melekti ve cennetin sanıldığı gibi bir yer olmadığını ortaya çıkartma densizliğinde bulunuyorlardı. Katoliklikten ya da komünistlikten dönmüş olanlara bütün dünya saygı gösterir ama hangi inançtan olursa olsun, inancını kaybetmiş rahipten nefret eder. Bu tavır, dininden dönenlerin sevilmemesi olarak açıklanır. Oysa dönek de eski inançlarından ya da inançsızlıklarından dönmüş olan kişidir ve onlara hâlâ sadık kalanlara zulmetmeye hazırdır. Yine de o bağışlanır

¹⁶ André Philip, “Tutanakların Özeti”, Berlin 1950 (CCF/CHI).

¹⁷ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

* Fr. Özellikle gayretkeşlik etmeden (ç.n.).

¹⁸ Hugh Trevor-Report, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

¹⁹ Sidney Hook, a.g.y.

çünkü bir inanca ‘bağlanmıştı’, oysa eski komünist ya da papazlıktan ayrılmış kişi bir inancı ‘kaybetmiştir’ - bu yüzden de yanılığımızı gösterme tehdidi taşıyan, o iğrenç, korkutucu boşluğu bize hatırlatan bir kişi haline gelir.”²⁰

“Can sıkıcı Kasandralar” sorunu resmi çevreleri de kaygılandırıyordu. Uluslararası İstihbarat’tan sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Edward Barrett, “Eski komünistleri ... kahramanlaştırmak ve onlara yüksek payeler vermek, her şeyden önce hiçbir zaman komünist olmayacak kadar sağduyulu davranmış insanlara, bu insanların yukarıdan bakarak nutuk çekmesine izin vermek gibi son zamanlarda görülen bir eğilimi” sorgulamak zorunda hissetti kendini. “Bazılarımız tipik eski komünistin -özellikle şu son günlerin eski komünistinin- jurnal eden, tiyo veren biri olarak çok önemli olduğuna ama ölümsüz doğruların sözcüsü olarak hiç önemli olmadıklarına inanıyoruz.”²¹ Gittikçe daha iyi anlaşıldığına göre Birleşik Amerika Devleti’nin, komünist olmayan sola kucak açması olgusu bazı önemli siyaset oluşturunucularından saklanacaktı.

Olup biten her şeyi izlemesine karşın Josselson ortalıkta görünmüyordu. Hugh Trevor-Roper’ın bu yaratılan haçlılık havasına gösterdiği tepkiyi korku ve kaygıyla gözlüyordu. Trevor-Roper ile gruptaki öteki İngilizler fırsatını buldukça kendilerinin buna karşı olduklarını açıkladılar. Ama oturumlar sırasında podiyuma çıkan “yöneticiler” (en başta da Lasky) sözü “masaları yumruklayanlara” vermekten özenle sakınırken, bu iş gittikçe güçleşiyordu. Lasky her yere yetişiyor, birtakım şeyleri ayarlıyor, ona buna yaltaklanıyor, basın bildirimlerini kaleme alıyor, *Stalingrad*’ın Alman yazarı, Stuttgart’da saklanan eski komünist Theodore Plievier’in salona gösterişli bir şekilde girişini sahneliyordu. Plievier, Kongre’ye göndereceği mesajını önce kayda almıştı. Ama Kore’nin işgal edildiğini duyunca Berlin’e uçu, Berlin’i ziyareti sırasında Sovyetler ya da Doğu Almanlar tarafından

²⁰ Arthur Koestler’den alıntı, Ian Hamilton, *Koestler*.

²¹ Edward Barrett, *Truth is Our Weapon*, New York: Funk & Wagnalls, 1953. Barrett’in kanılarını daha başka pek çok kişi paylaşıyordu. Bir keresinde Amerikalı bir gazeteci Koestler’e karşı çıkmış, “bir zamanlar komünist olan kişiler çenelerini kapayıp ıssız bir adaya çekilseler daha iyi olur, böyle ortalıkta dolaşıp ‘başka insanlara akıl vermek yerine,’ demişti. Eski komünistlerin ‘ihbarcı’ ya da ‘ispiyoncu’ olarak yararından Barrett’in söz etmesi yine de ilginç. ABD’nin, Komünist Olmayan Sol’u kucaklama gizli stratejisinin hemen kabul gördüğünü gösteriyor.

ka  ırılma tehlikesini hi  e saydı (oysa b  yle bir felaket olasılı  ı en aza indirgenmi   durumdaydı       Amerikalılar yirmi d  rt saat n  bette olacak ki  ilerle onun g  venli  ini sa  lamı  lard  ).

Lasky'nin ortalarda   ok g  r  nmesi OPC'de Wisner'ı   fke-lendirdi. Bu konuda kaygılanmakta haksız de  ildi. Kongre'den bir g  n   nce 24 Haziran'da Do  u Alman H  k  meti Propaganda   efi Gerhart Eisler'in b  rosundan bir deme   yayımland  , bu deme  te Do  u Berlin'deki Kom  nist K  lt  r Evi'nde   ıkan yangın "Amerikan polisinin casusu Melvin Lasky"nin yakın   evresine dayandırılıyordu. Amerikan gazetelerinde aktarılan Eisler'in demecinde, kom  nistlerin kul  b  n   yakma giri  iminin amacı bel-liydi; K  lt  rel   zg  rl  k Kongresi'nin (Eisler'in tanımına g  re "aydınl  r aras   alt   g  nl  k bir emperyalist bisiklet yar    "nın) a  ı-lı  ının bir prel  d   olması isteniyordu ama bu plan amacına ula-  amad  , alevler kısa zamanda s  nd  r  ld  . Bu konu kendisine so-ruldu  unda Lasky her zamanki alaycılı  ıyla, "Evet, do  ru. Bir helikopterden patates b  ce  i kılı  ına girm     ate  b  cekleri atarak o evi yakmaya   alı  tık,"²² diye yanıtladı. Ama Wisner bu   akaya g  lmedi, Berlin'e telgraf   ekerek Lasky'nin Kongre ile g  r  n  r bir ba  ının hi  bir   ekilde kalmamas  ı talimatını verdi.

Ama Kongre'nin   evresinde d  n  p dola  an s  ylentilerin k  -k  n   kazımak Lasky'yi sahne gerisine   ekmekten   ok daha faz-lasını gerektiriyordu. Delegeler faturaları kimin   dedi  i konu-sunda ileri geri konu  maya ba  ladılar. Avrupa'nın meteli  e kur-  un attı  ı bir zamanda b  ylesine g  rkemli boyutlarda bir Kong-re'nin yapılması, bunun,   rg  tleyicilerinin iddia ettikleri gibi şöyle kendili  inden geli  mi   "ba  ımsız" bir olay olmadı  ı dedikodula-rını do  rulamaya yetiyordu. Lawrence de Neufville'in   ylesine   ok parası vardı ki parayı nereye harcayaca  ını bilmiyordu: "Pa-ranın nereden geldi  ini bilmiyorum. Bana   ek falan veren olma-d  , mark olarak elimde para var g  r  n  yordu, o kadar. Herkesin vardı."²³ Bu, Trevor-Roper'in g  z  nden ka  mad  , bir   eylerden ku  kulanmaya ba  lamı  tı. "Oraya gitti  imde g  rd  m, her   ey   y-lesine   atafatlı bi  imde d  zenlenmi  ti ... ki g    l   bir devlet   rg  -t  n  n parasal deste  i olmadan bunun yapılamayaca  ını ... anla-dım. Bu y  zden de bunun,   u ya da bu   ekilde, Amerikan h  k  -meti tarafından d  zenlendi  i ta ba  ından itibaren bence kesindi.

²² Melvin Lasky'den alıntı, *Boston Globe*, 24 Haziran 1950.

²³ Lawrence de Neufville, telefon g  r    mesi, Londra,   ubat 1997.

Bu benim için daha işin başında apaçık ortadaydı.”²⁴ Yıllar sonra CIA’nın adamı Tom Braden, Kongre’nin arkasında kimin olduğunu bilmek için basit bir sağduyuya sahip olmanın yeteceğini düşünüyordu: “O yıllardan söz ederken Avrupa’nın beş parasız kaldığını unutmamalıyız. Size üç beş kuruş verebilecek tek yer büyük bir olasılıkla bir suç örgütü olabilirdi. *Hiç para yoktu ortada*. Bu yüzden de doğal olarak parayı Birleşik Amerika’dan bekliyorlardı.”²⁵

Kongre 29 Haziran’da Koestler’in yaptığı dokunaklı bir konuşmayla sona erdi. Koestler, Funkturm Sporthalle’de toplanmış 15.000 kişiye muzaffer bir şekilde seslendi: “Dostlarım, özgürlük, saldırganı kısıkvrak yakaladı!” Daha sonra Özgürlük Manifestosu’nu okudu, kültürel özgürlüğün yeni bir anayasası olarak sunulan bildirgede on dört madde yer alıyordu. Lasky’nin Charlottenberg’te Hotel am Steinplatz’daki üssünde bütün gece süren oturumda, Koestler tarafından kaleme alınmış olan manifestoyu, Mamaine Koestler’e göre, “o [Koestler], Burnham, Brown, Hook ve Lasky, saldırgan taktikleriyle zorla kabul ettirdiler, böylece [manifesto] hiçbir muhalefetle karşılaşmadı”.²⁶ Ama bildirgenin Marksist düşüncelere tahammülsüzlük ifade eden bir maddesine İngiliz grubu şiddetle karşı çıktı, o yakışık almaz sözlerin metinden çıkarılmasını istedi. Aslında İngilizler -tıpkı Amerika’daki dış siyaset yapımcılarının pek çoğu gibi- kongredeki antikomünist militanları da yönlendiren bir varsayıma, yani Marx ve Lenin’in yazdığı yazıların “siyaset felsefesi” olmadığı, “Sovyet stratejisinin uygulama elkitabı” olduğu varsayımına karşı çıkıyorlardı.

İngilizlerin istedikleri düzeltmeler yapıldıktan sonra manifesto, Kültürel Özgürlük Kongresi’nin ahlâksal ve felsefi temeli olarak kabul edildi. “Kaybettikleri özgürlükleri yeniden kazanmaya, şu anda sahip oldukları özgürlüklerini korumak ve genişletmeye kararlı olan herkes”e hitap eden belgede şöyle deniyordu: “Düşünce özgürlüğünün insanın elinden alınmayacak bir hakkı olduğu bizce çok açıktır... Bu özgürlük her şeyden önce, insanın bu özgürlüğe sahip olma ve düşüncelerini, özellikle de yönetenlerin düşüncelerine uymayan düşüncelerini ifade edebilme hakkıyla belirlenir. ‘Hayır’ deme hakkından yoksun kalan

²⁴ Hugh Trevor-Roper, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

²⁵ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Haziran 1994.

²⁶ Mamaine Koestler, Cecilia Goodman, a.g.y.

bir insan köleleşir.”²⁷ Özgürlük ile barışın “birbirinden ayrılama-yacağı” dile getiriliyor ve şu uyarıda bulunuluyordu: “Barış ancak, yönetilenler tarafından hükümetin işlerinin incelenip denetlenmesine hükümetler razı oldukları zaman sürdürülebilir.” Öteki maddelerde de özgürlüğün önkoşulunun “farklı görüşlerin hoşgörülmesi” olduğu vurgulanıyor, “Hoşgörü ilkesi mantıksal olarak hoşgörüsüzlük uygulamasına izin vermez,” deniyordu. Hiç kimse “hiçbir ırk, ulus, sınıf ya da din, özgürlük düşüncesini temsil etme ya da herhangi bir ülkü, herhangi yüksek amaç adına başka grupları ya da başka inançlara mensup kişileri özgürlüklerinden yoksun bırakma hakkına sahip değildir. Biz inanıyoruz ki bir toplumun tarihe katkısı, o toplumun üyelerinin gerçekten yararlandıkları özgürlüğün boyutları ve niteliğiyle ölçülmelidir”. Böylece devam eden Manifesto’da, “baskı araçları insanlık tarihinde daha önce görülmüş despotluklarını kat kat aşan” totaliter devletlerde özgürlüklerin kısıtlanması kınanıyordu. “Böyle bir tehdit karşısında kayıtsız ya da tarafsız kalmak,” deniyordu, “insanlığa ihanet demektir, özgür düşünceden vazgeçmek demektir”. “Mevcut özgürlüklerin savunulması, kaybedilmiş özgürlüklerin yeniden kazanılması”, ayrıca (Hugh Trevor-Roper’ın ısrarı üzerine) “yeni özgürlük alanlarının yaratılması ... günümüz sorunlarına yeni ve yapıcı yanıtların bulunması”²⁸ konusundaki kararlılık dile getiriliyordu.

Barikatlardan okunacak bir manifestoydu gerçekten de bu. Hiç yanından ayrılmayan Amerikalı iki koruma görevlisine karşın çağdaş bir Robespierre’e benzeyen Koestler bunun heyecanıyla titriyordu. Bireylerin ve kurumların tam bir ifade özgürlüğüne, düşüncelerin ve görüşlerin engellenmeden serbestçe ortaya konmasına adanmışlığını ölçmekte kullanılacak bir çerçeveydi bu. Komünistler ve faşistler *habeas corpus* ilkesini yöntemli olarak çiğnerlerse, işte *habeas animam* ilkesine yapılacak saldırılara karşı bir direnme andı vardı burada. Bu belge özgürlük için bir turnusol kâğıdıydı. Bununla Kültürel Özgürlük Kongresi ya ayakta kalacak ya da yıkılacaktı.

Kongre kapanırken kongrenin Washingtonlu hamileri tebriklere başladılar. Wisner bu işe emeği geçen herkesi “yürekten” kutladı. Wisner’ı ise patronları, yani siyasetçiler kutladı. Savun-

²⁷ *Kültürel Özgürlük Kongresi Manifestosu*, Temmuz 1950 (CCF/CHI).

²⁸ a.g.y.

ma Bakanlığı temsilcisi General John Magruder “en üst entelektüel düzeyde yapılmış, ustaca gizlenmiş bir harekât ... en iyi şekilde yürütülmüş, geleneksel olmayan bir savaş” olarak övdü. Başkan Truman’ın kendisinin de “çok memnun” olduğu bildirildi. Almanya’daki resmi Amerikan işgal görevlileri bunun sayesinde “Batı Berlin’in moralinin fark edilir şekilde düzeldiği” kanısındaydılar “ama en önemli etkisinin, 1945’ten bu yana siyasal anlamda oradan oraya sürüklenip duran Batı aydınları üzerinde görüleceğine inanıyorlardı”. Raporlardan birinde iddia edildiğine göre, Kültürel Özgürlük Kongresi, “gerçekten de belli başlı kültür önderlerinin kendi yüksek, kayıtsız tarafsızlıklarını bırakıp totalitarizme karşı cephe almaya itti”.²⁹

Bu belki de biraz abartılı bir sonuçtu, hükümetteki yüksek düzeyli strateji uzmanlarına kongreyi allayıp pullayarak yutturmak niyeti taşıyordu. Kuşkusuz Hugh Trevor-Roper ile İngiliz heyeti henüz ikna olmuş değildi. İngiltere’ye döndükten hemen sonra Trevor-Roper’a, Amerikan Dışişleri Bakanlığı görevlilerinin İngiliz Dışişleri’ndeki eşitlerine, “Sizinkiler bizim Kongre’mizin tadını kaçırdı,” diye şikayet ettikleri haberi geldi. Trevor-Roper’ın Berlin olayında Amerikan hükümetinin rolü konusundaki kuşkularını doğrulamaya bu yetmişti. Ama aynı zamanda Trevor-Roper’ın davranış tarzından resmi düzeyde rahatsızlık duyulduğunu da ortaya koyuyordu. Josselson -ayrıca onun CIA’daki amirleri- İngiliz aydınlarını kendi projelerinin içine çekebilmek için yeni çabalarda bulunmaları gerekeceğini anlamışlardı.

²⁹ Bir alıntı, Michael Warner, “Origins of the Congress for Cultural Freedom”, *Studies in Intelligence*, cilt 38/5, Yaz 1995.

“Kongre Harekâtı”

Gerçeği söylemeli, büyük bir seferberlik ilan ederek sesimizi bütün dünyaya duyurmalıyız. Bu görev bizim dış siyasetimizin öteki öğelerinden ayrı ve farklı bir şey değildir.

Başkan Harry Truman, 1950

Bazı İngiliz delegelerinin oyunbozanlık etmesine karşın Wisner, Berlin Kongresi'ne yaptığı yatırımın karşılığını fazlasıyla almaktan memnundu. Henüz geleceği karanlık olmasına karşın bu da CIA'nın “Propaganda Aktifi Defteri”ne eklenmişti, yani teşkilatın güvenebileceği ve sayıları durmadan artan kanalları ve bireyleri belgeleyen resmî listeye. Gayriresmî çevrelerde bilinen “Wisner'ın Wurlitzer'i” takma adı, Teşkilat'ın bu “aktif”i nasıl kullanmayı umduğunu ortaya koyuyordu; bir düğmeye bastığında Wisner hangi sesin çıkmasını istiyorsa o sesin çıkmasını sağlayabilirdi.

Wisner, Berlin Kongresi boyunca Melvin Lasky'nin tavus kuşu gibi ortalıkta dolaşmasına öyle öfkelenmişti ki bu sorunu ele almaya karar verdi. Daha önce Lasky'nin sahneden geri çekilmesi yönündeki talimatı açıkça göz ardı edilmişti, bu yüzden çok öfkelenerek “Berlin Kültürel Özgürlük Kongresi: Melvin Lasky'nin Faaliyetleri” diye bir kurumiçi hatırlatma notu kaleme aldı, notta Lasky'nin ortalıkta görünmesine izin verilmesinin “büyük bir aptallık” olduğu dile getirilerek şöyle deniyordu: “Dışış-

leri'ndeki en iyi dostlarımız da bunu böyle görüyorlar... Benim sandığımdan daha köklü ve talihsiz bir eğilimi ele veriyor bu, güvenlik kaygısını hiç umursamadan, çok önemli başka teknik kaygılara hiç aldırmadan işin kolayına kaçma (işleri en kolay yoldan halletme) dürtüsüne insanların dayanamadığını gösteriyor.”¹ Wisner açıkça şunu söylüyordu:

O bildiğini okuyan Lasky, Kültürel Özgürlük Kongresi'nden atılmadıkça CIA bu örgütü desteklemeye devam etmeyecekti.

Wisner'ın notu Almanya'ya telgrafla bildirildi. “OPC subayı bunu alınca kendini tutamayıp patladı, aşırı duygusal bir protesto telgrafı gönderdi ama yapılacak bir şey yoktu. Lasky'nin gitmesi gerekiyordu, OPC onun bu projeden atılmasının yolunu arıyordu.”² Bunun iki açıklaması olabilirdi: Ya Lasky'nin OPC ile bir tür ilişkisi vardı ve gizlenmeyi kabul etmediği için gerçekten de güvenlik açısından bir tehlike oluşturunuyordu ya da her zaman iddia ettiği gibi Lasky bağımsız bir teknisyendi ve bu durumda onun atılması CIA'nın zor kullanmaya yönelik pek çok taktığının ilkiydi. Lasky'yi atma işi OPC subayı Michael Josselson'a verilmişti, Lasky'nin kafası attığı zaman patlama eğilimi, ona gelecekte pahalıya mal olabilirdi. Lasky ile Josselson'ın arasında, gözlemcilerin daha sonra gördükleri gibi, kopması olanaksız, çok sıkı bir bağ vardı. Bu ilişkinin gerisinde yatan psikolojinin derinliğini ölçmek olanaksızdı. Lasky'nin, kendisinin her bakımdan üstü durumunda bulunan Josselson üzerindeki etkisi görülmemiş bir şeydi. “Josselson bazen Lasky'nin inatla söz dinlememesi karşısında ne yapacağını şaşırırdı,” diye yazıyor, Kongre'yi içerdan tanıyan biri. “Bazen Lasky'nin sözlerinin ve hareketlerinin sonuçlarını düşünememesi onu çileden çıkarırdı ama aynı zamanda ona sonsuz bir hayranlık, hatta şaşkınlıkla bakardı.”³ Bazılarına göre Lasky'nin Josselson üzerindeki nüfuzunun Oidipus'vari bir yanı vardı. “Josselson, Lasky'ye hiçbir zaman sahip olmadığı bir oğula duyduğu hayranlığı duyardı, onu her zaman sa-

¹ Frank Wisner, “Berlin Congress for Cultural Freedom: Activities of Melvin Lasky”, Michael Warner, “Origins of the Congress for Cultural Freedom”, *Studies in Intelligence*, cilt 38/5, Yaz 1995.

² Michael Warner, a.g.y. Ayrıca bkz. Evan Thomas, *The Very Best Men: The Early Years of CIA*, New York: Touchstone, 1996, dipnot, sayfa 263.

³ Edwarg Shils, “Remembering the Congress for Cultural Freedom”, 1990 (yayımlanmamış provalar).

vunurdu,”⁴ diye hatırlıyor Natasha Spender. Lasky bu lakaba karşı çıkar, aralarındaki ilişkiyi “kardeşçe” olarak tanımlamayı tercih ederdi.⁵ Hangisi doğru olursa olsun, Josselson fazla dikkat çekecek biçimde Lasky’yi savunmasının kötü bir taktik olduğunu fark etmişti. Bu yüzden Lasky’nin projeden resmen atılmasını öneren Wisner’in isteğini yerine getirdi. Gayriresmî olarak Lasky, Kongre yaşadığı sürece Josselson’ın en yakın danışmanı olarak kaldı. Sırada daha başka ödüller de vardı.

Lasky ayakaltından çekildikten sonra Wisner, Kültürel Özgürlük Kongresi’ne sürekli bir yapı kimliği kazandırma işine girdi. 1950 başlarında OPC’nin Proje İnceleme Heyeti tarafından sürekliliğine onay verildi, kod adı da QKOPERA⁶ oldu. Wisner’in ilk kararlarından biri, Kongre’nin harekât üssünü Berlin’den Paris’e taşımaktı. Ekibi Berlin’de bırakmanın çok güçlü simgesel nedenleri vardı, ama güvenlik tehlikesi çok yüksekti; karşı tarafın sızması çok kolaydı.

Wisner, Kongre’yi CIA adına, Lawrence de Neufville’in emri altında yönetme görevini Josselson’a önerdi; Neufville Teşkilat’ı Fransız Emek masasından denetleyecekti. Her ikisi de kabul ettiler, Almanya’daki Amerikan işgal hükümetindeki paravan görevlerinden istifa ettiler ama kod adlarını -(Josselson) “Jonathan F. Saba” adını ve (de Neufville) “Jonathan Gearing” adını- bırakmadılar. Daha sonra Wisner, Irving Brown’ı, Berlin Kongresi’nden hemen sonra oluşturulan yönetim kuruluna anahtar üye olarak atadı ve Kongre’nin demirbaşı haline getirdi. “Bütün Koestlerleri, Siloneleri bir araya toplasanız, onların hepsinden daha yararlı” biri olan Brown, bir zamanlar “tek kişilik bir OPC” ve “E. Phillips Oppenheim romanından fırlamış bir kişi” olarak tanımlanmıştı. Eski bir Komintern delegesi olan, şimdi Amerika’nın işçi hareketiyle CIA’nın gizli ilişkilerini yürüten Jay Lovestone’un yanında çalışıyordu. Brown gizli yollardan hedeflere ulaşma konusunda son derece becerikliydi ve 1948’de OPC başkanlığı için George Kennan tarafından aday gösterilmişti ama görev sonunda Frank Wisner’a verilmişti.⁷ “Irving’in (Brown)

⁴ Natasha Spender, söyleşi, Maussane, Temmuz 1997.

⁵ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

⁶ “Bütün CIA harekâtlarının gizli birer adı vardır, bu adın önünde de güvenlik parolası olarak iki harfli bir ‘diyagraf’ bulunur.” Evan Thomas, a.g.y.

⁷ George Kennan’dan Robert Lovett’a, 30 Haziran 1948 (SD.PPW/RG59/NARA).

CIA'ya ait olmayan tek bir kuruşunun olduğunu gördüğümü *hiç* sanmıyorum,” diye hatırlıyordu, kısa zaman sonra QKOPERA'yı üstlenecek olan Tom Braden. “İşçi sendikalarından geldiğini söylediler. Bu iyi bir kamuflajdı. Brown veznedardı ama harekâtların planlanmasına katılırdı. Çok tanıdığı olan zeki biriydi.”⁸

Yönetim kuruluna atanan bir başkası da James Burnham'dı. Siyaset yapıcılar arasından ve istihbarat çevrelerinden hiç eksik olmayan Burnham, Kongre'nin başarısı için vazgeçilmez bir kişi, aydınlar ile Wisner'ın bürosu arasında önemli bir halka olarak görülüyordu. Daha sonra Watergate'in “muslukçu”larından biri olarak ortaya çıkacak olan, CIA'nın pis düzenbazı Howard Hunt, “Burnham, aslında bizim örgütümüzü ilgilendiren her konuda OPC'nin danışmanıydı,” diye yazıyordu. “Avrupa'yla pek çok bağlantısı vardı, eski bir Troçkist olduğu için içte ve dıştaki komünist partileri ile mücadele örgütleri konusunda uzman gibi bir şeydi.”⁹

Burnham'ın geçmişte bir Troçkist olması herkesin de hoşuna gidiyor değildi. Bir CIA yetkilisi olan Miles Copeland'e göre başlangıçta “Burnham'ın ‘aşırı sol’ ile flörtleşmesi herkesi telaşlandırmıştı (Sidney Hook, Irving Kristol ve Daniel Bell'in de içinde bulunduğu bir ‘hücre’nin üyesi değil miydi o?) ama birisi birinin, ‘Jim *ciddi* bir komünist olsaydı partiye katılırdı, yalnızca bir Troçkist olarak kalmazdı’ dediğini hatırladı da her şey yoluna girdi. Üstelik aşırı soldan aşırı sağa kaymış biri olarak CIA'nın hazırda bekleyen danışmanlar ekibinde iyi arkadaşları vardı.” Burnham'ı “su katılmamış bir kapitalist ve emperyalist, anacığın, elmalı turtaya, beyzbola, köşedeki dükkâna ve ... Amerikan tarzı demokrasiye inanan” biri olarak tanımlayan Miles Copeland, ondan şu ilkeyi öğrendiğini söylüyordu: “Yönetimde olan bir grubun ilk görevi yönetimde kalmaktır.”¹⁰ Soğuk Savaşçılardan biri ondan “kirli işler bölümünün çok konuşkan bir yorumcusu”¹¹ olarak söz ediyordu. 1953 başlarında Tahran'da Dr. Musaddık'ın iktidardan uzaklaştırılması, onun yerine Şah'ın getirilmesiyle sonuçlanan CIA'nın AJAX Harekâtı'nda çok önemli bir

⁸ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

⁹ E. Howard Hunt, *Undercover: Memoirs of an American Secret Agent*, California: Berkeley Publishing Corporation, 1974.

¹⁰ Miles Copeland, *National Review*, 11 Eylül 1987.

¹¹ C.D. Jackson'dan Abbott Washburn'e, 2 Şubat 1953 (CDJ/DDE).

rol oynayacaktı. Wisner planın fazlaca kaba olduğuna karar vermişti, “bir Machiavelli parmağının dokunuşu” gerekiyordu, yani Burnham’dan bir tarih dersi almak gerektiğini söylemek istiyordu. *Machiavelliciler* adlı, CIA taktisyenlerinin elkitabı haline gelen kitabında Burnham Machiavelli’ye ek olarak Avrupa’nın belli başlı modernist düşünürlerinin, Mosca, Pareto, Michels, Sorel’in fikirlerinden, “eşitlikçi siyaset kuramına karşı çıkmak ve bir eşitlikçilik çağında bile seçkinler yönetiminin hâlâ gerekli ve kaçınılmaz olduğunu göstermek için” yararlanıyordu. Burnham’ın eski tanıdıklarından bir kadın, Burnham’ı yalnızca Machiavelli’den söz ederken heyecana kapıldığını gördüğünü söylemişti.¹²

Irving Brown’ın, Josselson’ın, de Neufville’in, daha önce atılmış olmasına karşın hiç yılmayan Lasky’nin yanı sıra Burnham da Kültürel Özgürlük Kongresi’ne süreklilik kazandırmaya çalışıyordu. 1950 sonlarında Brüksel’de toplanan yönetim kurulu temmuz ayında Lasky’nin hazırladığı bir belgeden hareketle örgüt için bir işleyiş yapısı tasarımladı. Kurulda bulunanlar arasında Ignazio Silone, (Alman Parlamentosu’nda sosyalistlerin lideri) Carlo Schmid, Yahudi sosyalist Eugene Kogon, (Norveç İşçi Partisi Başkanı) Haakon Lie, (İngiliz Parlamento Üyesi) Julian Amery, (Polonyalı yazar ve sanatçı) Josef Czapski, David Rousset, Irving Brown, Nicolas Nabokov vardı.

Aslında kabul edilen yapı Lasky tarafından hazırlanmış olanıydı; yirmi beş kişilik bir Uluslararası Kurul atandı, beş tane de fahri başkan. Bunların çalışmalarını yönlendiren beş kişilik bir İcra Kurulu vardı -Yetkili Müdür, Yayımlar Müdürü, Araştırma Müdürü, Paris Bürosu Müdürü, Berlin Bürosu Müdürü- bunları da Genel Sekreterlik denetleyecekti. Lasky’nin çizelgesindeki yapı, Kominform örgütününkine tıpatıp benziyordu. Bir tarihçi, “Tıpkı Komünist Partisi’ninki gibi adları vardı,” diye belirtiyordu. “CIA bu kültür kuruluşlarını Komünist Partisi’nin gölge örgütleri şeklinde oluşturmuştu, özündeki gizlilik de bunun içindeydi. Gerçekten de birbirlerine nazire yapar durumdaydılar.”¹³ Nicolas Nabokov bir keresinde Kongre’nin yönetim aygıtından söz ederken şaka yollu “bizim Politbürolu çocuklar” demişti.

Kasım toplantısında tartışılanlar arasında Arthur Koestler’in “Geçiş Döneminde Acilen Yerine Getirilmesi Gereken Görevler”

¹² James T. Farrell’dan Meyer Schapiro’ya, 11 Eylül 1941 (MS/COL).

¹³ Carol Brightman, söyleşi, New York, Haziran 1994.

başlıklı raporu da vardı. Bu raporda Koestler, Berlin Kongresi'nin ardından hemen tamamlanması gereken "teknik g  revler"i ana   izgileriyle belirtiyordu. Berlin Kongresi'nde tarafsızlar tarafından   eşitli kereler hakarete uğramış olan Koestler, "Batı'da Siyasal Kampanya" başlığı altında ş  yle diyordu: "Bizim amacımız h  l   kararsızlık g  sterenleri kendi yanımıza   ekmektir, bir yandan Joliot-Curielerin, üçte yandan *Les Temps moderne*, gibi k  lt  rel tarafsızlık yandaşlarının etkisini kırmaktır."¹⁴

Amerikan Soğuk Savaş siyasetinin temel ama  larından biri, tarafsızlığın d  ş  nsel temeline karşı   ıkmaktı, bu şimdi Kongre'nin resmi "  izgisi" olarak kabul ediliyordu. CIA'dan Donald Jameson ş  yle a  ıklamıştı: "Eh, Doğu Doğu'dur, Batı da Batı, ikinizin de canı cehenneme,' diyenler   zel bir ilgi odağı oluşturuyorlar. Onları hiç değilse her konuda biraz Batı'dan yana bir yerlere itmeye [  alıştık]. Tarafsızlığın ... tehlikeli olduğuna inanan pek   ok kişi vardı. Azalacağı umulan bir tutumdu. Ama üçte yandan, tarafsız diye hiç kimsenin boğazına sarılıp, 'Sen de beş para etmezsin, kom  nistlerden farkın yok,' denemeyeceğini herkes kabul ediyordu     nk   bu, onları sola itmek anlamına gelir, bunu da tabii kimse istemezdi. Ama hedefin tarafsızlar olduğuna kuşku yoktu."¹⁵

Koestler'in kendisi de bir hedefti. Onun raporu y  netim kurulunda onun gıyabında tartışılmıştı. Kurulun   yesi bile değildi. Uyuşmazlıklara karşı hoşg  r  s  zl  ğ  , akıldışı   fkesi, kendinin dahi olduğunu arsızca ileri s  r  p kasılması karşısında Washington onun kendileri i  in bir artıdan   ok, bir eksi olduğu kanısına varmıştı. Haziran kongresinden bu yana Koestler, Verte Rive'deki evinde Burnham, Brown, Raymond Aron, Lasky ve "  ekirdek kadro"nun   teki   yeleriyle birlikte d  zenli olarak toplantılar yapıyordu. Mamaine'in dediğine g  re "Kongre onun i  in bayağı bir saplantı haline gelmişti" ve "g     bela uyuyabiliyordu". Bu toplantılar g  zden ka  mıyordu. 1950 Ağustos'unda Fransız kom  nistlerinin haftalık dergisi *L'Action*, Koestler'in Burnham ve Brown ile birlikte evinde ter  rist milis g  c   planladığı gibi hayali bir sonuca vardı.

¹⁴ Arthur Koestler, "Immediate Task for the Transition Period", 4 Temmuz 1950 (IB/GMC).

¹⁵ Donald Jameson, s  yleşi, Washington, Haziran 1994.

Kültürel Özgürlük Kongresi, temel görevlerinden birini başarmak, yani iki arada bir derede kalanları kazanmak istiyorsa ılımlı bir tutum takınmak zorundadır, diyordu artık Josselson. Merkezin buna tepkisi, Koestler’in örgütteki önemli görevinden uzaklaştırılması yetkisini ona vermek oldu. Böylece Kültürel Özgürlük için Manifesto kaleme almış olan adam, şimdi bir kenara itilmişti. Manifesto’nun üçüncü paragrafında şöyle deniyordu: “Barış ancak, bütün hükümetler, icraatlarının denetimini ve teftişini yönettikleri halklara bırakılırsa sürdürülebilir.”¹⁶ CIA, Koestler’i kenara iterek ve böyle en büyük aydınlar ve “özgür düşünenler” topluluğu olacak olan bir grubu üstü kapalı şekilde yöneterek, aslında para yatırdığı haklar bildirgesinin kendisini kendisi çiğniyordu. Teşkilat, ifade özgürlüğünü geliştirmek için önce özgürlüğü satın alıyor, sonra kısıtlıyordu. Düşünce pazarı hiç de görüldüğü gibi özgür değildi. Koestler için bu, altından kalkamayacağı bir ihanetti. “Sinir bunalımı” gibi bir şey geçirdi, Birleşik Amerika’ya uçtu, Kültürel Özgürlük Kongresi onun düşüncelerinin yörüngesinden uzaklaşırken olanları acıyla seyretti.

Arthur Schlesinger, Kongre’nin önemli bağlantı halkalarından bir başkasıydı. Stuart Hampshire, Isaiah Berlin, Stephen Spender’in “aparat, denetim grubu” adını taktıkları şeyin bir parçasıydı. Berlin toplantısından sonra Irving Brown’a kutlama mektubu yazan Schlesinger heyecanla, “Bana kalırsa biz burada son derece güçlü bir siyasal ve düşünsel savaş aracına sahip olabiliriz,”¹⁷ diyordu. Schlesinger savaş sırasında Stratejik Hizmetler Dairesi’ndeki (OSS’deki) deneyimleri dolayısıyla bu konularda bir şeyler biliyordu, OPC’deyken Araştırma ve çözümleme bölümüne verilmişti, tüvit ceket havasının estiği bir yer olması dolayısıyla “üniversite kampüsü” takma adını almış bir bölümdü.

Schlesinger o eski OSS’liler “kulübü”yle yakın ilişkilerini sürdürüyordu, kulüp üyelerinin çoğu, kendisi de içinde olmak üzere, daha sonra önde gelen birer devlet yetkilisi ve başkan danışmanı oldu. Allen Dulles’ı tanıyordu, Dulles onu 1950’de Özgür Avrupa Radyosu’nun İcra Kurulu’nun başına geçmeye davet etti, radyo o yıl CIA tarafından kurulmuştu (paravan bir örgüt olan Özgür Avrupa Ulusal Komisyonu aracılığıyla kamudan gizlenmişti). Schlesinger’in, Avrupa’daki Marshall Planı şefi Averell

¹⁶ *Kültürel Özgürlük Kongresi Manifestosu*, Temmuz 1950 (CCF/CHI).

¹⁷ Arthur Schlesinger’den Irving Brown’a, 18 Temmuz 1950 (IB/GMC).

Harriman'ın yardımcısı olarak çalışırken de örtülü harekâtlarla ilişkisi olmuştu. "Sovyetler Birliği'nin, aydınları örgütlemek için çok para harcadığı, buna karşılık olarak bizim de bir şeyler yapmamız gerektiği yönünde genel bir kanı vardı,"¹⁸ diye hatırlıyor Schlesinger. Harriman'ın emrinde çalışırken Avrupa İşçi Sendikalarına kardeş kuruluşların fonlarını gizlice dağıtma işine bu-
laşmıştı, çoğu kez Irving Brown ile iş yapıyordu.

Schlesinger'in Brown ile aralarındaki dostluk bir sırrı paylaşmaktan dolayı iyice pekişmişti. Çünkü Schlesinger ta başından beri Kültürel Özgürlük Kongresi'nin gerçek kaynağını bilen ve Teşkilat'tan olmayan üç beş kişiden biriydi. "İstihbaratla ilişkileri sayesinde Berlin'deki kongrenin harcamalarını CIA'nın üstlendiğini" bildiğini, Schlesinger daha sonra kabul etmişti. "Kendi yandaşımız olan kişilere yardım etmenin mantıksız bir yanı yok gibi görünüyordu. CIA'nın bütün harcamaları içinde, Kültürel Özgürlük Kongresi bu harcamaları en çok hak eden ve başarılı olmuş bir girişime benziyordu."¹⁹

Schlesinger'in ilk görevlerinden biri Kongre'nin fahri koruyucularından Bertrand Russell'ı istifa etmekten vazgeçirmektir. Filozof, Trevor-Roper'ın *Manchester Guardian*'da yayımlanan o "sevimsiz raporlarını" okuduktan sonra istifa etme tehdidinde bulunmuştu, raporda Berlin'deki olaylar, rahatsız edici bir şekilde, bir Nazi toplantısında meydana gelmiş gibi tanımlanıyordu. 20 Eylül 1950'de Koestler ile birlikte Londra'da Russell'ı ziyaret eden Schlesinger, Russell ona (A.J. Ayer'ın onayladığı) Trevor-Roper raporunu okuyunca nasıl telaşlandığını ve bu yüzden çekilme kararı aldığını anlatırken dinliyordu. Russell, Koestler'e karşı soğuk davranıyordu (filozof bir zamanlar Mamaine Koestler'e asılmıştı, bu olaydan sonra iki adam arasındaki kıskançlık, dostluklarını engellemeye devam etmişti), ama sonunda onun ve Schlesinger'in ricasını kabul etti.

Bütün dünyada tanınmış bir matematikçi ve filozof olan Bertrand Russell, 1950'de her yerde adı geçen biriydi; İngiliz Liyakat Nişanı'nı ve Nobel Ödülü'nü o yıl kazanmıştı. Lenin ile tanışmış ve ondan hoşlanmamıştı: "Katliama uğrayanların düşüncesi karşısında kaba kaba gülmesi kanımı dondurdurdu ... En canlı anılarım onun dar görüşlülüğü ve Moğol gaddarlığıyla ilgili."

¹⁸ Arthur Schlesinger, söyleşi, New York, Ağustos 1996.

¹⁹ a.g.y.

Russell 1948’de Westminster Okulu’nun bombalarla tahrip olmuş salonunda yaptığı bir konuşmada Stalin’i atom bombasıyla tehdit etmeyi önerince dinleyicilerini çok ürkütmüştü.²⁰ O günlerde Russell “amansız şekilde komünizm düşmanıydı ve bizim tarafta askeri güç ile yeniden silahlanmanın *bütün* öteki şeylerin önüne geçmesi gerektiğinde ısrar ediyordu”.²¹ Russell, IRD tarafından da ödüllendiriliyordu, payına “ara sıra küçük ama yağlı lokmalar” düşmesi onu mutlu ediyordu. Ama o zamanlar Russell bir “şahin”se, 1950 ortalarında da nükleer silahsızlanma yanlısıydı (Bir şair onun için “Aristokrat kışını/Londra’nın kaldırım taşlarının üzerine koydu/Kraliçeler ve komünistlerle yan yana,” diye yazmıştı).²² Güttüğü siyaset, rüzgâra göre yön değiştirmiş gibi görünüyordu, Kongre’ye ve bu işe para yatıran Amerikalılara, koruyuculuğunun sürdüğü yıllar içinde, 1956’da nihayet istifa edinceye kadar, pek çok sindirim güçlüğü yaşattı. Ama şimdi adı vitrini süslüyor ve bazılarının fark ettiği gibi Josselson şöhret tılsımına karşı zaafını tatmin ediyordu.

Russell gibi öteki fahri başkanların hepsi de filozoftu, “yeni doğmuş olan ‘Euro-Amerikan ruhu’nun bütün temsilcileri de öyleydi”.²³ Benedetto Croce siyasal olarak tutucuydu ve monarşi yanlısıydı, sosyalizmle ya da örgütlü dinle uğraşacak zamanı yoktu (kitapları Vatikan Yasak Kitaplar Dizini’ne alınmıştı). Şimdi, seksenli yaşlarında İtalya’da Mussolini’nin despotizmine açıkça meydan okumuş, direnişin manevi lideri olarak benimsenmiş bir insan, antifaşizmin iyi konuşan bir sözcüsü olarak çok saygı görüyordu. Ayrıca müttefiklerin İtalya çıkartmasının arifesinde William Donovan için değerli bir bağlantıydı. Croce 1952’de öldü, onun yerini Don Salvador de Madariaga aldı; Avrupa Hareketi dolayısıyla onun da Donovan ile sıkı ilişkisi vardı. Leon Troçki’yi Savunma Kurulu’nun başkanı olan John Dewey, pragmatik Amerikan liberalizmini temsil ediyordu. Alman varoluşçu Karl Jaspers, Üçüncü Reich’in amansız eleştirmenlerinden biriydi. Bir Hristiyan olarak bir zamanlar Jean-Paul Sartre’ı, On

²⁰ Peter Vansittart, *In the Fifties*, Londra: John Murray, 1995.

²¹ Robert Bruce Lockhart, *The Diaries of Robert Bruce Lockhart, 1939-1965*.

²² James Simmons, “The Ballad of Bertrand Russell”, *Judy Garland and the Cold War*, Belfast: Blackstaff Press, 1976.

²³ Giles Scott-Smith, *The Politics of Apolitical Culture: The Congress for Cultural Freedom and the Cultural Identity of Post-War American Hegemony 1945-1960*, yayımlanmamış doktora tezi, Lancaster Üniversitesi, 1998.

Emir'i kabul edip etmediğini herkesin huzurunda açıkça söylemeye davet etmişti. Liberal Katolik bir hümanist olan Jacques Maritain bir Fransız direniş kahramanıydı. Aynı zamanda Nicolas Nabokov'un da yakın arkadaşıydı. Isaiah Berlin'e de bu filozof koruyucular g ldestesine katılması önerisinde bulunulmuştı, ama o böyle antikomünist bir hareketi açık açık desteklemenin Doğu'daki akrabaları için tehlike yaratacağı gerekçesiyle bunu kabul etmemiştir. Yine de Kongre'yi elinden geldiğince desteklemeye söz verdi. Lawrence de Neufville'in aklında kaldığına göre, Berlin, Kongre'yi mali bakımdan CIA'nın gizlice desteklediğini bildiğı için böyle davranmıştı. "Işın içinde bizim olduğumuzu biliyordu," demiştir de Neufville. "Ona bunu kim söyledi bilmiyorum ama Washington'daki arkadaşların biri olabileceğini düşünüyorum."²⁴

Bütün profesyonel örgütlerde olduğu gibi, ilk günlerde üyeler bazı görevleri kapmak için itişip kakışırken, görev yerleri dama taşı gibi sürekli değışiyordu. Hayatında hiç komünist olmamış olan, tarafsız bir ülkenin vatandaşı, İsviçreli Denis de Rougemont'u İcra Kurulu Başkanı yapmışlardı. *L'Amour et L'Occident*'ın yazarı olan Denis de Rougemont, Marksist olmayan, anti aşist soldan geliyordu. Savaştan sonra "Amerika'nın Sesi" radyosunda yayıncılık yapmış, Avrupa Federalistler Birliğı'nde Francois Bondy ile yakın i birliğı halinde çalışmıştı, Cenevre'deki (bugün de hâlâ varlığını sürdüren) Avrupa Kültür Merkezi'nde (Centre Europ en de la Culture'de) Federalistler Birliğı'nin amaçları doğırtusunda (daha sonra bilgisinin olmadığını söylediğı) CIA'dan gelen örtülü yardımlarla çalışmalarını sürdürecekti.

Josselson, Genel Sekreterlik görevinin kendi adayı olan Nicolas Nabokov'a verilmesi için çok fazla lobi çalışması yaptı, Nabokov kendisi bilmiyordu ama Berlin Kongresi'nde nutuk çekerken önemli bir rol için sınav vermişti: "Bu Kongre'den hareketle bir savaş  rg t  kurmalıyız. Bir daimi encümenimiz olmalı. Eylem amaçıyla bu encümenin bütün kişilere, savaşan bütün örgütlere, her türlü savaş yöntemine kucak a tığından emin olmalıyız. Bunu yapmazsak, er ya da geç, hepimizin sonu ip olacak. Saat çoktan on ikiyi vurdu."²⁵ Nabokov usulünce o göreve seçildi.

²⁴ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

²⁵ Nicolas Nabokov, Kültürel  zg rl k Kongresi'nde yapılan konuşma, Berlin, Temmuz 1950 (CCF/CHI).

Eski arkadaşı Josselson dışında Nicolas Nabokov’un güçlü destekçileri vardı. O “safkan Amerikalı” Chip Bohlen vardı örneğin; 1940’ların başlarında Amerika’nın Nabokov için “gerçek bir anavatan” olmasını sağlayan ve Nabokov’un kendi deyimiyle, kendisi için “bir model, bir akıl hocası, çoğu zaman da bir teselli kaynağı” olarak kalacak olan Bohlen. Sonra George Kennan vardı, daha önce devlet hizmetinde çalışmak için başvuruda bulunan Nabokov’un bu isteği geri çevrildiği zaman çok mahçup olmuş olan Kennan. Nabokov’un adı aynı zamanda duyarlı hizmetlerde kullanılmak üzere tavsiye edilen ve 1950’de Ordu Bakanlığı Dairesi’nde dağıtılmış olan çok gizli, psikolojik savaş personeli listesinde bulunuyordu.²⁶ Böyle güçlü siyaset adamlarından tanıdıkları olmak Nabokov’un birkaç yıl önceki gibi güvenlik soruşturmasından geçememesi tehlikesini ortadan kaldırmıştı.

Para kasası Irving Brown, Nabokov’a 6000 dolar önerdi. İki çocuk okutan, yapmakta olduğu işten, yani Peabody Konservatuvarı’ndaki ve Sarah Lawrence Koleji’ndeki öğretmenlik görevinden 8000 dolar kazanan Nabokov’a daha fazlası gerekiyordu: “Unutma ki bu görevde temsilcilik harcamaları da olacak. Parti falan verecek değilim ama pek çok insanla görüşmem, onlara dil dökmem, yemeklere davet etmem falan gerekecek.”²⁷ Aslında Nabokov parti vermeyi çok seviyordu, ondan sonraki on altı yıl içinde pek çok parti verecek ve bol bol CIA’nın kesesinden harcayacaktı. Yine de şimdilik Nabokov’un ücret sorunu çözülmeden kalmıştı. Gizli ödenek olarak dağıtılacak büyük bir fona erişme olanağı olan Irving Brown’ın elinin altında daha pek çok olanak vardı. Kongre’yi bütün yüreğiyle destekliyordu ama asıl eğitimi eldeki paraları, Marshall Planı malzemesinin ve Amerikan silahları sevkinin her gün engellendiği Marsilya’daki komünist tersane işçileri sendikalarının direncini kırma girişiminde bulunan, CIA destekli Force Ouvrière’e harcamaktı. 1951 Ocak ayında Nabokov’un maaşını artırma sözünü veren James Burnham’ın işe karışmasıyla sorun çözüldü. Nabokov, “Hayli önemli sayılabilecek gelir kaybımı telafi etmek için burada başka düzenlemeler yapılacak ve bu, Avrupa’daki harekât defterlerinde görünmeye-

²⁶ C.D. Jackson’dan Tyler Port’a, 8 Mart 1950 (CD/DDE).

²⁷ Nicolas Nabokov’dan Irving Brown’a, 6 Aralık 1950 (IB/GMC).

cek,”²⁸ diyordu Brown’a, besbelli ki Burnham’ın bu esnek muhasebesinden hiç rahatsız olmuyordu. İlk bir iki yıl Burnham gerçekten de Nabokov’a para “akıttı”.

Lasky’nin Berlin’de kalıp *Der Monat*’ın editörlüğünü üstlenmesine karar verildi, derginin bürosu Kongre’nin Almanya’daki kardeş kuruluşunun karargâhı haline geldi. Josselson ile Neufville Paris’e ta ınacaklar, oradaki ana büronun başına geçecekler ve kendisine uygun bir gayrimenkul kiralayıp döşeme talimatı verilmiş olan Irving Brown ile ilişkiye geçeceklerdi. Josselson ile Neufville tam Almanya’dan ayrılmak üzereyken Washington’daki CIA karargâhında yeni ve heyecan verici bir gelişmenin yaşandığı haberini aldılar. Allen Dulles, Teşkilat’a katılmış ve yanında Tom Braden adında bir yardımcı getirmişti. İ ler de i ecekti.

Allen Dulles, CIA’ya 1950’de Harekât Müdür Yardımcısı olarak katıldı. Çok geniş kapsamlı bir görevdi bu, Dulles’a istihbarat toplama ve Frank Wisner’in bölümü Siyaset Koordinasyon Dairesi’ne teftiş sorumluluğu yüklüyordu. Dulles’ın ilk icraatlarından biri Tom Braden’i i e almak oldu; Braden onun en atılgan OSS subaylarından biriydi, sivil hayata döndükten sonra yüksek görevlerde bulunan pek çok kişiyle ilişkisi vardı. Sırım gibi vücudu, kum rengi saçları, sert çizgili, yakışıklı yüzüyle John Wayne, Gary Cooper ve Frank Sinatra karışımı biriydi. 1918’de Iowa’da, Dubuque’de do mu  olan Braden’in babası sigortacıydı, annesi ise a k romanları yazarıydı. Annesi ona Ring Lander’ı, Robert Frost’u, Ernest Hemingway’i sevmeyi   retmi ti. 1940’da Dartmouth’da Siyasal Bilimler’den mezun oldu, daha sonra savaş patlayınca öylesine heyecanlandı ki İngiliz Ordusu’na yazıldı. 8. Ordu, 7. Tümen’e verildi -ünlü   l Fareleri’ne- orada Stewart Alsop ile arkadaş oldu. Her ikisi de daha sonra OSS’ye katılacak ve Fransa’nın işgal altındaki bölgesine para  tle inerek ormanlarda çoğu komünist olan direni  ilerle birlikte sava acaklardı. Savaştan sonra Braden ile Alsop ortak bir kitap yazdılar, *Sub Rosa: The OSS and American Espionage* (Gizli Olarak: OSS ve Amerikan Casusluk Faaliyetleri), bu kitapta OSS, bu kurumda  alı an-

²⁸ Nicolas Nabokov’dan Irving Brown’a, 17 Ocak 1951 (IB/GMC). Bu fazladan bah i in tam olarak kaynağı meçhul. Ama kısa süre sonra Nabokov’un ek geliri, Kültürel  zg r k Amerikan Komitesi’nin giderleri arasında gösterildi, bu giderler de CIA’ya paravanlık eden Fairfield Vakfı’ndan sağlanan ba ı larla kar ılanıyordu.

lara “Kral Arthur’dan bu yana hiçbir savaşta yaşanmamış en şaşırtıcı serüvenleri yaşama olanağı sağlayan” bir kurum olarak tanımlanıyordu.

Sivil hayata döndükten sonra Braden beş yıl, sürekli bir istihbarat servisinin kurulması için çalıştı. 1950 sonlarında Allen Dulles ona telefon edip CIA’da kendisinin yardımcısı olmasını önerdi. Braden kabul etti. “Homer D. Hoskins” kod adını alan Braden’in başlangıçta bir makamı yoktu, sözümona Wisner’in OPC’sine atanmıştı ama gerçekte doğrudan doğruya Dulles için çalışıyordu. Birkaç ay içinde komünistlerin propaganda saldırılarıyla ilgili mahrem bilgiler edildi, Amerikalıların buna verdikleri karşılığın da fazla beğenilecek bir yanı olmadığını öğrendi. “Bu gelişmeleri izlerken, ne tuhaf, diye düşündüm kendi kendime; Komünist Parti dışında herhangi bir şeye katılmaktan korkan komünistler, örgütlü savaş sayesinde büyük kitleler halinde kendilerine katılan yandaşlar kazanırken, her şeye katılan biz Amerikalıların burada sus pus oturması.”²⁹

İleride CIA müdürü olacak olan William Colby de aynı sonuca varmıştı: “Komünistler ‘örgüt silahı’ dedikleri şeye inançlarını hiç gizlemiyorlar. Partiyi ana kumanda merkezi olarak örgütlüyorlar, ama sonra başka paravan grupları da örgütlüyorlar -kadınları, kültür gruplarını, işçi sendikalarını, çiftçi gruplarını, kooperatifleri- örgütlemelik bir şey bırakmıyorlar, böylece ülke insanlarının olabildiğince çoğunu bu gruplara dahil ediyorlar, böylece onları aslında komünist liderlerin emri ve hatta disiplini altına alıyorlar.”³⁰

Braden şöyle bir mantık yürütüyordu: “Karşı taraf Sovyet destekli ya da teşvikli değil de yerli malıymış gibi gösterip kamufle ettiği düşünceleri kullanabiliyorsa, biz de yerli malıymış gibi gösterilerek kamufle edilen düşünceleri kullanabilmeliyiz.”³¹ Wisner’in OPC’sini gözden geçiren Braden, belli bir odağı olmayan projelerin birikmiş olduğunu gördü. CIA görevlilerinden biri orayı “harekât çöplüğü” diye tanımlıyordu. “Uluslararası Örgütler Şubesi vardı ama Teşkilat’ın bütün ıvır zıvır işlerine bakılan, tamamıyla önemsiz bir yerdi,” diye hatırlıyor Braden. “Al’e

²⁹ Tom Braden, “I’m Glad the CIA is ‘Immoral’” (CIA’nın Namuslu Olmadığına Seviniyorum), *Saturday Evening Post*, 20 Mayıs 1967.

³⁰ William Colby, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

³¹ Tom Braden, a.g.y.

(Allen Dulles'a) gittim ve 'Bütün bu i leri bir tek bölümde topla- sak olmaz mı?' dedim. Belki Al de böyle bir öneriyle gelmemi bekliyordu."³²

Dulles bunu heyecanla desteklerken CIA  alı anları  a kın- lıkla kar ıladılar, onlar örtülü harekâtların Jacobo Arbenz gibi "dost olmayan" yabancı liderlerin iktidardan uzaklaştırılmasını örgütlemek anlamına geldiğine inanıyorlardı. Yeni palazlanan Teşkilat yarı yarıya bir fak lteyse (zaten  niversite kampüsü ola- rak biliniyordu), yarı yarıya da hırsız/polisti. Pipo içen Yalelilerin yanı sıra, Braden'ın dediğine göre, savaşın bittiğini anlamamı  insanlar da vardı. Tehlikeli olacak derecede bildiğini okuyan bu adamların kafa yapısı, Mançurya'yı bombalayarak Kore Savaşı'nı genişletmek isteyen General MacArthur'un ya da 1950'de dünya- yı yeni bir küresel yangına kendini hazırlaması için uyarın De- nizcilik Bakanı'nın kafa yapısına benziyordu. Braden, "Beni daha çok komünistlerin ateşe tuttukları *düşünceler* ilgilendiriyordu, Guatamela'yı havaya uçurmak değil," diyordu. "Ben daha ziyade bir 'aydın'dım, gaza gelen tiplerden değildim."³³

Braden'ın bölüm  efi, akıllalmaz küçük oyunlarla öneriyi en- gellemeye çalıştı, ona göre bu "bölümün sınırlarını açıyor"du. "Kıran kırana" bir savaş ba ladı, savaşı Braden kaybetti. Hemen Dulles'ın odasına ko tu ve istifa etti. Dulles telefonu kaptı, Frank Wisner'ı aradı. "Neler oluyor?" diye sordu. "Allen, Wisner'a göre daha üst kademedeydi," diyor Braden. "Tamamıyla benim tara- fımı tuttu. Uluslararası  rg tler Bölümünü (International Or- ganizations Division, IOD) i te böyle kurdum; bölüm, Planlar Müdür Yardımcısı'nın, yani Wisner'ın emrinde  alı acaktı. Ama benim Wisner'ı taktı ım yoktu, onu atlayarak do ruca Allen'a gidiyordum. Bu i leri yaparken çok dikkatli olmak zorundaydım çünkü Frank benim  st md ."³⁴

Bu Uluslararası  rg tler Bölümü, IOD'nin kurulu u, yeni bir Ulusal Güvenlik kararnamesinin, NSC-68'in çıkışıyla aynı zamana denk geldi ve etkinlikleri bu kararnameyle onaylanmış oldu. 1950 Mart'ında, Siyaset Planlama Teknik Personeli'nin (Kennan'ın yerine gelmiş olan) yeni müdürü Paul Nitze tarafın- dan kaleme alınmış olan NSC-68 "Soğuk Savaş'ın belge olarak en

³² Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

³³ a.g.y.

³⁴ a.g.y.

üstün simgesi” haline geldi; bu belge, yol gösterici ruhu Kremlin’de ikamet eden tek parça bir komünizmin mevcut olduğu varsayımına dayanıyordu.³⁵ Kararname şöyle sona eriyordu: “Hem pratik hem ideolojik kaygılar ... bizi, özgürlük fikrinin üstünlüğünü yapıcı uygulamalarla göstermekten başka çaremizin olmadığı sonucuna götürüyor.” Filozof Karl Jaspers kısa bir süre önce, “Gerçeğin de propagandaya gereksinimi” olduğunu ilan etmişti. İşte Amerikalı Soğuk Savaşçılara, yalana karşı doğrunun kazanmasını güvenceye almak için “yapıcı” önlemler alma yetkisini veren, bu fermanı. NSC-68’e göre, bütçeden ayrılan para bu işin önemini gösteriyordu. 1950’de psikolojik savaşa harcanan 34 milyon dolar, ileriki iki yıl içinde dört katına çıkarılacaktı.

Dışişleri Bakanı Edward Barrett, “İnsanların beyinlerini ele geçirme yarışında doğruları söylemek, özellikle Amerikan silahı olabilir,” dedi. “Tek başına bir silah olamaz çünkü doğrular ancak somut eylemler ve siyasetlerle birleştiği zaman güçlüdür ... hava kuvvetleri ne kadar gerekliyse son derece becerikli ve somut bir seferberlikle doğrular için mücadele etmek de o kadar gereklidir.”³⁶ İçinde bulunulan yüzyıl nasıl Amerikan yüzyılıysa, doğrular da Amerika’ya ait olmalıydı. Doğruyu hakim kılmak için yalana başvurmak gerekiyorsa vurulacaktı. Koestler’in deyişiyle “yarı doğru adına yüzde yüz yalanla savaşmak”tı bu.

“IOD’nin amacı,” diyordu Braden, “Sovyetler’de önerilen şeye karşı aydınları birleştirmektir. Dünyanın bir tür faşist ya da Stalinci sanat, edebiyat, müzik kavramına teslim olacağı düşüncesi korkunç bir olasılıktır. Sanatçı olan, yazar olan, müzisyen olan herkesi, bu insanların peşine takılmış olan herkesi birleştirmek, Batı ile Birleşik Amerika’nın ifade özgürlüğüne ve düşünce üretimine adanmışlığını, *insanın ne yazması, ne söylemesi*,

³⁵ Ulusal Güvenlik Kurulu Kararnamesi, Mart 1950, Scott Lucass’ın alıntısı, “The Psychological Strategy Board”, *International History Review*, cilt 18/2, Mayıs 1996. Ayrıca bkz. Trevor Barnes, “The Secret Cold War: The CIA and American Foreign Policy in Europe 1946-56, part II”, *The Historical Journal*, cilt 25/3, Eylül 1982. Barnes, Kremlin’in bütün dünyaya hâkim olmak gibi bir ana planı olduğu düşüncesine birtakım CIA uzmanlarının kuşkuyla baktıklarını ortaya koyuyor. Dünya komünizmiyle ilgili çok gizli bir inceleme olan ve 1949 sonlarında başlatılmış Parçalı Bilmece Projesi’nde, Kremlin’in başka ulusların komünist partilerini istediği gibi yönlendirmesine karşın, böyle bir ana planının olmadığı sonucuna varılıyordu. Belki de proje SSCB ile ilgili görüşlerini yeniden gözden geçiren Kennan’dan etkilenmişti. Ama varolan sonuçlar öylesine aykırıydı ki Teşkilat’ın kendi içinde bile gizli tutuldu.

³⁶ Edward Barrett, *Truth is our Weapon*.

ne yapması, nasıl resim yapması [vurgular Braden'a ait] gerektiğini gösteren katı sınırların olmadığını göstermek istiyorduk, oysa bunlar Sovyetler Birliği'nde vardı. Bence bu işi bihakkın iyi de yaptık."³⁷

IOD, Wisner'ın yönetimindeki Komünist Olmayan Sol'a rehberlik eden ilkeler ne ise o ilkelere göre çalışıyordu. Solcu grupları desteklemenin amacı, onları ortadan kaldırmak ya da hatta onlara hakim olmak değildi; amaç, ihtiyatı elden bırakmadan onlara yakın olmak, bu tür grupların düşüncelerini izlemektir; fazla gelen buharı dışarı atabilsinler diye onlara sözcülük edecek birini bulmaktı; nihayet çok "radikallesirlerse" son çare onların propagandalarını, belki de eylemlerini veto etmektir. Braden, Avrupa'da yeni açılmış olan IOD'lere açık talimatlar gönderdi: "Para miktarını özel örgütlerin kuşku uyandırmadan harcayabilecekleri miktarlarla sınırlı tutun; Amerika'nın çıkarlarının boyutlarını gizleyin; örgütün resmi Amerikan siyasetini her yönüyle desteklemesini istemeyerek dürüstlük imgesini koruyun."³⁸

Braden'ın yeni bölümü, Kültürel  zg rl k Kongresi gibi tüzel kuruluşlara daha iyi bir kurumsal taban sağlamak için oluşturulmuştu, o yüzden de yöneticileri şimdi Braden'a karşı sorumluydular. Kongre'nin gerçek hedefi artık açıklık kazanmıştı. Bir fesat yuvası olmayacaktı, Batı Avrupa'da komünist fikirlerin ilerleyişine dur diyebilmek için çıkartma yapılacak bir kıyı olacaktı. Aydınları, komünistlerin paravan örgütlerinden ya da yoldaş örgütlerden kopmaya ikna etmek için kendi akranlarının yaygın ve tutarlı bir biçimde sürdürecekleri bir baskı seferberliğinden yararlanacaklardı. Aydınlr, geniş kitlelere değil, hükümet politikalarını saptayan baskı gruplarından ve devlet adamlarından olu-

³⁷ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Haziran 1994. Braden başka bir ifade kullanıyordu: "Picasso'nun aklını çelme savaşı". Sözcük anlamıyla alındığında kuşkusuz bu Sisypheus'un işi gibi bir işti. ABD ordusunda askerlik yapan Amerikalı genç ressam Cleve Gray, Paris kurtulduktan sonra hacca gider gibi Picasso'un stüdyosuna gitti,  gleden sonra geç bir saatte stüdyoya vardığında Picasso'yu yataktan yeni kalkmış halde, i donuyla buldu. Picasso yatağının yanında ayakta dikiliyor, bir elinde komünistlerin gazetesi *L'Humanit *'yi tutuyordu, öteki elini, k hyası Jaime Sabart s'ye uzatmıştı, gömleğinin kolunu geçirsin diye, sonra gazeteyi öteki eline aktardı ve Sabart s  teki kolunu geçirdi. Picasso tam komünist partisine katılmak üzereydi, "insan tatlısı pınarına gider gibi komünist partisine gidiyor" diyordu bütün dünyaya. Bu sahne Anthony Beevor ile Artemis Cooper'ın *Paris After the Liberation 1944-49*unda anlatılıyor.

³⁸ Tom Braden, "I'm Glad the CIA is 'immoral'", *Saturday Evening Post*, 20 Mayıs 1967.

şan küçük bir seçkinler topluluğuna yönelik kuramlar ve savlar geliştirmeye teşvik edilecekti. İstihbarat toplama merkezi olmayacaktı, CIA'nın öteki bölümlerindeki ajanlara orayı bu amaçla kullanmaya kalkışmamaları uyarısında bulunuldu. Kongre, Amerikan dış siyasetinin (NATO üyeliği ve CIA'nın para akıttığı Avrupa hareketi aracılığıyla) birleşik bir Avrupa kurmayı, Almanya'yı yeniden birleştirmeyi kapsayan hedeflerini “bağımsız” olarak destekleyecekti. Amerikan kültürünün başarısı için çalışan gizli bir ajan gibi davranacak, Avrupa'da, özellikle Fransa'da hakim olan, Amerikan kültürünün kısır olduğu algısıyla ilgili olumsuz klişeleri yıkmaya çalışacaktı. Amerikan demokrasisinin, Amerika'nın vatandaşlık hakları sicilinin öteki yönlerine yöneltilen olumsuz eleştirileri yanıtlıyacaktı.

Yönetim Kurulu tarafından yeni baştan güçlendirilen Kongre'yi harekete geçirmeleri için seçilmiş olan kişilerin hepsi, güvenlik denetiminden geçmek zorundaydılar, denetim “örgütü”yle sıkı ilişki içinde olan kişiler de, Kongre'de gelecekte çalışacak olan kişiler de öyle. CIA için Michael Josselson ile Lawrence de Neufville vardı. Onların ihtiyaçlarını, özel olarak görevlendirilmiş bir subay karşılıyordu, üç yıllık vardiya süresince o kişi Washington'da kendisiyle eşit rütbedeki bir kişiyle ilişkide olacaktı, o kişi de bir IOD Şube Şefi'ne karşı sorumlu olacaktı. Üçüncü Şube Şefi, Kongre'ye bakıyordu. IOD, Bölüm Şefi Yardımcısı'na ve Bölüm Şefi'ne (Braden'a) karşı sorumluydu. Kongre büyüdükçe, çeşitli Teşkilat personeli kongrenin para işlerine ve eylemlerine bakmakla görevlendirildi. Kongre başlangıçta Koestler'in öngördüğü gibi, “az parayla, pek az personelle, arkamızda Kominform olmadan” ve “Willi Munzenberg'inki gibi küçük, üç beş kuruluşluk bir harekât”³⁹ olmamış, tam tersine artık CIA'da en hızlı büyüyen bölümlerden birinin “aktif” haline gelmişti.⁴⁰

³⁹ Arthur Koestler'den Bertrand Russell'a, 1950, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*'de alıntı.

⁴⁰ Öteki Şube Şeflerine IOD'nin filizlenen paravan örgütler grubunun sorumluluğu verilmişti, Sovyetler'in dolambaçlılığına yumruk yumruğa cevap vermek için Braden'in oluşturduğu bir gruptu bu. Komünistlerin desteklediği Uluslararası Demokrat Avukatlar Demeg'i'ne karşılık Uluslararası Hukukçular Komisyonu'nu kurmuştu; Dünya Barış Konseyi'ne karşılık Özgür Avrupa Ulusal Komisyonu vardı; Kominform'un desteklediği Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu'na karşılık Uluslararası Kadınlar Komitesi kuruldu; Uluslararası Öğrenciler Birliği'ne karşılık içine CIA'nın sızdığı Ulusal Öğrenci Derneği; Demokratik Gençlik Dünya Federasyonu'na karşılık Dünya Gençlik Meclisi; Uluslararası Gazeteciler Örgütü'ne karşılık Özgür Gazeteciler

Team le sadık kalarak Braden QKOPERA harek tını “bölüm dışı”nda yürütmeye karar verdi, bu yüzden Neufville’e, Wisner’in Fransız masası  efine faaliyetleriyle ilgili hiçbir şey söylememesini tembih etti. Allen Dulles, Braden’ı atlayarak Neufville’e gizlice “Irving Brown’ın pe ini bırakmamasını ve neler yaptığını öğrenmesini,” söylemişti, Neufville ise kısa bir süre sonra Dulles’a “bunun neredeyse olanaksız” olduğunu “  nk  harekâtı sanki kendi harek tıymı  gibi” y r tt   n , “neler yaptığını konusunda asla fazla bir şey”⁴¹ s ylemedi ini bildirdi. Dulles’ın, Wisner’in ve Braden’in hiçbir zaman iyi birer yönetici olmak gibi bir  nle-
rinin bulunmaması hiç de  a ırtıcı değildi.

Josselson ile Neufville, Paris bürosunu kurmakta gecikmediler ve Teşkilat dilinde bütün paravan faaliyetlerdeki i  düzenlemeler için kullanılan deyimle “ev i lerini” yoluna koydular. Onlar demirba  eşyalarla falan u ra ırken Nabokov Genel Sekreter olarak yeni görevine ba lamak üzere geldi, New York’tan Patricia Blake ile birlikte d’Assas Sokağı’na, Luxembourg Bahçesi’ne bakan küçük bir daireye ta ındı. Şu anda temsil ettiği örgüt için, “Batı dünyasında modern  a da daha önce  rne i görülmüş bir şey değildi,” diye yazıyordu. “Daha önce hiç kimse beyinleri ipotek altına alanlara karşı ideolojik bir savaş vermek ya da eskimi  bir deyimle ‘kültür mirasımızı’ korumak üzere bütün dünyadaki aydınları ve sanatçıları seferber etmeye  alı mamı tı. Bu tür ideolojik savaş, bugüne kadar Stalincilerin ve Nazilerin do u tan gelen yetene iydi... Manikeistlerin kendi uydurmaları olan doğruluk tuzağına d  meden Stalinizme karşı akılcı bir şekilde, so ukkanlılık ve kararlılıkla düşünsel bir savaş vermek bana önemli görünüyordu, hele hele Amerika’da bu ideolojik savaşın giderek zıvanadan çıkmış bir  ılgınlı a, haçlı paranoyasına d n  t   bir zamanda.”⁴²

Hiçbir zaman azalmayan bir enerji ve istekle Nabokov, Kültürel Soğuk Savaş’ın emprezaryosu olarak yeni i inin başına geçti. Mayıs ayında Paris’te bir basın toplantısında Kongre, taraf de i tirmi  değerli bir aydını, basına “sundu”. Bu kişi Polonya Büyükelçiliği’nin genç Kültür Ate esi, * orak  lk *’nin çevirmeni  a-

Uluslararası Federasyonu; Dünya Sendikalar Federasyonu’na karşılık  zg r Sendikalar Uluslararası Federasyonu.

⁴¹ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi,  ubat 1997.

⁴² Nicolas Nabokov, *Bag zh*.

ir Czeslaw Milosz’tu. Milosz 1949’da Waldorf Astoria’daki konferansa katılmış ve orada, Mary McCarthy’ye göre “demokratik sol ile” ilk karşılaşmasından sonra “bize âşık olmuştu”. Nabokov’un çok görkemli bir şekilde sahnelediği Milosz’un melekler safına katılışı olayı Kongre’nin ilk golü oldu.

Bunun hemen ardından Nabokov, yanında Denis de Rougemont ile birlikte *Synthèses* dergisinin verdiği bir yemekte konuşma yapmak üzere Brüksel’e gitti. Daha sonra hemen Amis de la Liberté’nin çalışmalarına destek vermeye koştı, Amis de la Liberté, Kongre’nin Rotary Kulüp gibi bir koluydu, Fransız öğrenci grupları için bütün Fransa’da ve Paris’teki Maison des Jeunesses des Amis de La Liberté’de toplantılar düzenliyordu. Mayıs ortalarında Nabokov yine yollardaydı; bu kez Berlin’e gidiyordu, orada “Totaliter Sistemde Sanat” konulu bir konuşma yapacaktı. James Burnham’a, “Bu benim için elbette bir ‘Kongre Yolculuğu’ değildi,” diye yazmıştı, “benim için Almanya’daki harekât sahasıyla ilk ‘Temas’ımdı”.⁴³ Bu, Kongre yetkililerinin yaptıkları çeşitli keşif yolculuklarının ilkiydi, böyle yolculuklar sonucunda yalnız Avrupa’da (Batı Almanya, Büyük Britanya, İsveç, Danimarka, İzlanda’da) değil başka kıtalarda -Japonya’da, Hindistan’da, Arjantin’de, Şili’de, Avustralya’da, Lübnan’da, Meksika’da, Peru’da, Uruguay’da, Kolombiya’da, Brezilya’da, Pakistan’da- kardeş kuruluşlar mantar gibi üredi.

Beri yandan Paris’te Nabokov, Kongre’nin *Preuve* (“kanıt” ya da “ipucu”) adlı ilk dergisinin yayıma başlamasında önemli bir rol oynadı. Büyük Fransız dergileri geleneğine uygun olarak kültürel ve siyasal bir dergi çıkarma düşüncesi ilk kez 1951 Şubat’ında İcra Kurulu’nun Versailles’daki toplantısında tartışılmıştı. Yapılması gereken şey *Les Temps Modernes* ile yarışabilecek bir dergi çıkarmak ve Sartre’ın kalesinden bu tarafa geçecekleri yüreklendirmektir. “Gerçek düşman kimdi?” diye sormuştu bir tarihçi daha sonra. “Sovyetler Birliği ya da Moskova değildi. Onların akıllı fikri Sartre ve Simon de Beauvoir’daydı. ‘Öteki taraf onlardı.’”⁴⁴ Kongre’nin iç işlerini bilen biri “Hedef, Sol Kıyı aydınlarıydı,” diye doğruladı. “Ya da belki de onları dinleyen insanlardı hedef.”⁴⁵ Ama bu *compagnons de route*’u (yoldaşları) daha orta

⁴³ Nicolas Nabokov’dan James Burnham’a, 6 Haziran 1951 (CCF/CHI).

⁴⁴ Carol Brightman, söyleşi, New York, Haziran 1994.

⁴⁵ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

bir *arrondissement*'a (bölgeye) çekebilecek çapta bir editör bulmak kolay olmadı. 1951 Haziran'ında Nabokov umutsuzluk içinde Burnham'a yazıyordu: "Fransızca dergi sorunu uykularımı kaçırıyor. Derginin editörlüğünü üstlenecek Aron ya da Camus çapında birini bulmak öylesine güç ki ... buradaki zorluk, insanların adanmışlıktan söz edip durmalarına karşın kendilerini adanmak istememelerinde. Bir tembellik, devinimsizlik ya da istersen yorgunluk diyelim, öyle bir hava var, her gün bununla savaşması gerekiyor insanın."⁴⁶

Bir Fransız editör bulamayan İcra Kurulu bu görevi François Bondy'ye vermeyi kararlaştırdı; Bondy 1939 Stalin-Hitler anlaşmasına kadar Komünist Partili olmuş, anadiliyle, Almanca yazan İsviçreli bir yazardı. 1950'de Kongre Sekreteryası'na (kilit önemde bir göreve, Yayınlar Müdürlüğü'ne) atanmış olan Bondy *Der Monat*'dan Melvin Lasky ile, "zamanımızın belli başlı editörlük danışmanı" dediği kişiyle birlikte çalıştı. Bondy'nin yönetiminde *Preuves*'ün ilk sayısı 1951 Ekim'inde nihayet yayımlandı. Atlantik'ten yana olmak, tarafsızlık karşıtlığı, Amerikancılık konusunda bir oybirliği yaratmayı amaçlayan *Preuves* hiç kuşkusuz ki Kongre'nin bir iç organıydı, hem onun sesi olma hem de etkinlik ve programlarının reklamını yapma görevini üstlenmişti. Bu haliyle Manes Sperber'in deyiimiyle "une hostilité presque totale" ile ("neredeyse tam bir düşmanlık"la) karşılandı, ama Bondy hem sağdan hem soldan gelen amansız saldırılara göğüs gerdi.⁴⁷

Bu ilk günlerde Kongre neredeyse bütün dünyada kuşkuyla karşılanıyordu. Kongre'yi destekleyen taraftarlar bu kuşkuların o günlerde çok moda olan Amerikan karşıtlığının uzantıları olduğuna kendi kendilerini inandırdılar; bunu yapmayı başaramayanlarsa kuşkularını yücelterek işin içinden çıktılar. Kötülemeciler her fırsatta Kongre'nin "özgür" ve "bağımsız" bir örgüt olarak yasallığını sorguladılar. Bunca saldırıya karşı ayakta kalması, Kongre'nin (kendi "içinde" ve "dışında") amaçlarına inanmış kişilerin ısrar ve inadını gösteriyor. *Franc-Tireur*'ün editörü George Altman ile François Bondy 1950 sonlarında İtalya'daki kardeş bir kuruluşa destek sağlama işlerini halletmek için Roma'ya gittiklerinde, kendilerine sürekli, "Bütün bunların parasını kim ödüyor?", "Özgürlük' derken Amerikan kapitalizmi mi demek

⁴⁶ Nicolas Nabokov'dan James Burnham'a, 27 Haziran 1951 (CCF/CHI).

⁴⁷ Peter Coleman, a.g.y.

istiyorsunuz?” soruları soruluyordu. Onların dediğine göre, bütün toplantılarına komünist gözlemciler katılıyor gibiydi, İtalyan aydınların pek çoğunun “totaliterliğin iğvasına” kapılmaya hazır olduğu çok açıktı. Alberto Moravia gibi bazı başkalarının komünizmden çok yeni faşizmle ilgilendikleri rapor ediliyordu. Josselson’a verdikleri raporda Bondy ile Altman, İtalyan aydınlarının taşralılığını, Amerikan karşıtlığını vurgulamışlardı. İtalya’da Kongre için “büyük olanaklar” vardı, ama bu olanaklar ancak “dolaylı ve değişik biçimde, son derece gizli ve yavaş hareket”⁴⁸ edilirse olgunlaşacaktı.

Kültürel Özgürlük İtalyan Derneği 1951 sonlarında Ignazio Silone’nin başkanlığında kuruldu ve yüz tane kadar bağımsız kültür grubu federasyonunun merkezi durumuna geldi, dernek bu gruplara; konuşmacı, kitap, broşür, film ve uluslararası bir ortam sağlıyordu. *Libertà della Cultura*, daha sonra *Tempo Presente* adlı bültenleri yayımladılar, editörlüğünü Silone ile Nicola Chiaromonte yapıyordu. Ama bu kardeş İtalyan Derneği daha toplanır toplanmaz fire vermeye başladı. Nabokov, Kongre’nin çıkarlarının baltalanmasını engellemeye çalışmak üzere Roma’ya gönderildi ama Bondy ve Altman gibi o da aydınların çok kayıtsız, Kongre ile ilgili “tuhaf dedikoduları” dinlemeye çok hevesli olduklarını gördü. “Bizim İtalyan biriminin Silonevari uyuşukluğu”ndan Irving Brown’a şikâyetle bulunan Nabokov, İtalyan “aparatu”nın damarlarına kan pompalamak için köklü önlemlerin alınması gerektiğini söylüyordu. “Silone göklerin görünmezinin [aynen böyle] tahtında oturuyor ve bürodaki çocukların işlerini yapmalarına engel oluyor. Ona iki mektup yazdım, yaz tatilinden bir günlüğüne aşağı inip burada, Roma’da beni görmesi için telgraf çekerim [metinde böyle] ... cevap falan arama. Her gün onlarca kişiyle görüşüyorum. Çoğu bize katılmaya, çalışmaya, yardım etmeye hazır (Moravia da bunların içinde) ama herkes burada tek söz sahibi kişi Silone olduğu sürece hiçbir iş yapılamayacağını söylüyor,” diye sızlanıyordu Nabokov.⁴⁹ Derneğin, Kili-se’ye karşı “Don Kişotvari”, “kavgacı”, “saldırgan” tavrından panikleyen Nabokov, Jacques Maritain’e de mektup yazıp ondan “Vatikan yetkililerine uzun bir mektup yazarak” Kültürel Özgür-

⁴⁸ François Bondy ve George Altman’dan Michael Josselson’a, Ekim 1950 (IB/GMC).

⁴⁹ Nicolas Nabokov’dan Irving Brown’a, 3 Eylül 1951 (IB/GMC).

l k Kongresi ile İtalyan Derneği'nin "farklı politikaları" olduğunu açıklamasını istedi.⁵⁰

Nabokov aynı zamanda 1951'in Ocak ayında Whitehall'daki Yazarlar Derneği'nde kurulmuş olan kardeş kurulu , Kültürel  zg rl k İngiliz Derneği için destek sağlamak amacıyla Londra'ya da gitti. Orada T.S. Eliot, Isaiah Berlin, Lord David Cecil, İngiliz Kültür Heyeti ve BBC'nin    nc  Program başkanları, İşçi Partisi'nin o tarihte Genel Sekreteri olan Richard Crossman ile bulu an Nabokov, Kongre'nin İngiltere'de güçlü müttefikleri bulunduğu haberini Paris'e ulaştırma olanağına sahip oldu. Ayrıca Burnham'a  unu söyledi: "Pek  o u [İngiliz aydını] Kongre'mizin sizin tarafınızdan denetlenen yarı gizli bir Amerikan  rg t  olduğunu düşünüyor... Bana kalırsa biz Kültürel  zg rl k Kongresi'nin Amerikan gizli servis ajanı olmadığını Avrupalı aydınlara kanıtlamak için çaba harcamayı hiç elden bırakmamalıyız."⁵¹ İstihbarat servisleriyle çalışan "kurt" i birlik ilerin normal olarak tercih ettikleri dili kullanan Nabokov, Burnham'dan "buradaki durumun temel paradoksunu", "Amerika'daki arkadaşlarımıza" iletmesini istedi: " ok az zamanımız kalmış olabilir ama sanki dünyanın bütün zamanı bizimmi  gibi  alı malıyız. 'Kongre Harek t 'nı totalitarizme karşı geniş ve sağlam bir cepheye dönüştürmek çok zaman alacak ve ne yazık ki bu i  çok da para gerektirecek."⁵²

⁵⁰ Kilisenin nüfuzuna karşı feryat eden İtalyan  rg t n n gürültüsünün bastırılmasını gerektiren sağlam nedenler vardı. O günlerde Lawrence de Neufville, komünistlerin egemen olduğu emekçi grupları karşısında CIA'nın bütün Avrupa'da Katolik sendikaları kullanma girişiminin bir parçası olarak Vatikan ile son derece hassas görüşmeler yapıyordu. CIA'nın "aktifleri"nden birinin kiliseyi açık açık ele tirmesinin CIA için olası utancı büyüktü.

⁵¹ Nicolas Nabokov'dan James Burnham'a, 6 Haziran 1951 (CCF/CHI).

⁵² a.g.y.

Bonbon Şekeri

Hepsini harcayamazdık. Bir keresinde, hatırlıyorum, Wisner ve murakıpla buluşmuştuk. Aman Tanrım, dedim, bu kadar parayı nasıl harcarız? Hiç sınır yoktu, hiç kimse de hesap vermek zorunda değildi. Hayret edilecek bir şeydi.

Gilbert Greenway, CIA ajanı

Soğuk Savaş kültürünün pazar yerinde küçük bir köşe sahibi olmak önemli miktarda yatırım gerektiriyordu. Başlangıçta CIA'nın kültür programlarının para muslukluğunu yapmak Irving Brown'a düşmüştü. "Brown'a bütçeden 15.000 dolar, 10.000 dolar, 5000 dolar veriyordum, ama bu paraları ne yaptığından hiç emin alamıyordum," diye hatırlıyor Braden.¹ Ama Brown'ın elinin altındaki fonların yanında bunlar küçük cep harçlığı kalırdı. Lawrence de Neufville'in daha sonraki açıklamasına göre, "Bu işin anahtarı eş-ülke fonlarıydı." "Birleşik Amerika Kongresi'nde hiç kimse, 'Aa, bakın, bizim vergi paralarımızla ne yapıyorlar,' diyemezdi çünkü o bizim paramız değildi, Marshall Planı'nın yan ürünüydü."² Marshall Planı'nın uygulanmaya başlandığı ilk yıllarda yeni bir adım atıldı ve fonların çift yönlü işe yaraması için yardım alan her ülkenin Amerika'dan aldığı yardım miktarına eşit miktarda bir parayı merkez bankasına yatırarak yabancı yardım ça-

¹ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

² Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

balalarına katkıda bulunması önerildi. Amerika ile o ülke arasında yapılan karşılıklı bir anlaşmaya göre bu fonlar birlikte kullanılabilirdi. Nakit paranın büyük bölümü (% 95'i) o ülkenin hükümetinin yasal hakkı olarak kaldı, % 5'i ise para bankaya yattıktan sonra Birleşik Amerika'nın malıydı. Bu "e -ülke fonları"nı -yılda kabaca 200 milyon doları bulan gizli bir fonu- CIA, savaş kasası olarak kullanabilecekti.

1930'lu yıllarda Yale'de ve MIT'de ekonomi hocalı ı yapmış olan Richard Bissell, 1950 yılının Aralık ayında Marshall Planı'nın yönetici yardımcısıydı. Bir gün Wisner, Bissell'in Washington'daki bürosuna uğradı. Wisner'ı Georgetown kli i aracılığıyla toplumsal ilişkileri sonucu tanıyan Bissell onu, "bizim en iç halkadaki kişilerin -bizim  stlendi imiz resmi girişimlerin pek  o uyla ilişkisi olmuş üst düzey memurların- bir parçası" olarak tanımlıyor. Bissell'in hatırladı ına göre Wisner ona şöyle demiş: "Paraya ihtiya ı vardı, benden OPC'nin örtülü harekâtlarının harcamalarını karşılamak üzere, yüzde be lik e -ülke fonlarından makul miktarda bir para istedi... Acaba bu fonların örtülü harekâtları da kapsadığı hiç kimsenin aklına gelmiş midir, bunu bilmek g  . Bunun yarı karanlıkta kalmış bir bölge olduğu kesin. Bu istek karşısında  a ırdım çünkü örtülü eylemlerden hiç habirim yoktu. Wisner, Harriman'ın bu uygulamayı onayladığı konusunda bana güvence vererek, hiç değilse benim bazı kaygılarımı gidermek için zaman harcadı. Paranın nasıl kullanılacağını öğrenmek için onu sıkıştırmaya başlayınca bunu bana s ylemeyece ini belirtti... Marshall Planı'nda çalışan bizler, CIA'nın daha önceki örtülü eylem programlarından para almış pek çok kişiyle, doğrudan ya da dolaylı olarak, ili kimiz oldu."³

E - lke fonları Harriman başkanlığında Marshall Planı yönetimi sırasında, 1949 Nisan'ında uluslararası bir gün olan, Sava a ve Diktat rl  e Karşı Uluslararası Direni  Günü'nde OPC'nin karşı hareketini paraca desteklemek için kullanılmıştı. Bu fonlar ayrıca 1948 İtalya seçimleri sırasında da çok i e yaramı tı. Irving Brown artık CIA'nın gizli  dene ini Marshall Planı'nın "bonbon  ekeri" ile çoğaltma olanağına sahipti. Brown aracılığıyla finanse edilmiş olan çok sayıda örtülü proje arasında, 1951'deki Kültürel  zg rl k Kongresi'nin ana yönetim giderleri için 200 bin dolar

³ Richard Bissell, *Reflections of a Cold Warrior*.

(1999'un parasıyla 1,5 milyon) ayrılmıştı. Bununla François Bondy'nin, Denis de Rougemont'un, (Altman'ın himaye ettiği ve veznedarlığa atanan) Pierre Bolomey'nin, bir yöneticinin ve çeşitli sekreterlerin maaşları ödendi. Bondy ile Rougemont maaşlarını dolar olarak alıyor, Brown maaşını, American Express aracılığıyla Lozan'daki Société de Banque Suisse'e aktarıyordu. Geri kalanların maaşları frank olarak ödeniyordu. O günlerde sekreteryayı yürütmek için aşağı yukarı toplam beş milyon frank gerekiyordu. Brown aynı zamanda Les Amis de la Liberté'yi yuvarlak hesap bu miktarla çeviriyordu. Almanya'daki özel bir hesaba, oradaki Kongre bürosu için 40.000 Alman markı yatırılıyordu, bunun içinde maaşlar ve büro giderleri vardı. İtalya bürosuna *Nuova Italia* dergisinin editörü Codignola Trista'nın hesabı aracılığıyla ayda birkaç bin dolar gönderiliyordu. Kültürel Özgürlük İngiliz Derneği sekreteri Michael Goodwin, St. James Park'taki Westminster Bankası'nda mevcut hesabına yatan ayda 700 poundu kullanma yetkisine sahipti.

Brown, Kongre'ye Haussman Bulvarı'nda sürekli bir mekân buluncaya kadar Kleber Caddesi'ndeki Baltimore Otel'i'nin odaları örgütün geçici karargâhı işini gördü. Marshall Planı'nın Emek Bölümü'nde çalışan genç bir Amerikalı bayan, bir akşam bir içki içmek için habersizce uğradığında, Brown'ın telefonunun yanında bir isim listesi gördü, isimlerin karşılarında dolar olarak bazı miktarlar yazılıydı. Brown beklenmedik konuğuna içki hazırlamak üzere dışarı çıkmıştı. Kadına sanki dairede başka biri varmış gibi geldi. Sonunda daha fazla saklanamayan Josselson banyodan çıktı, görünmemek için hemen ortalıktan yok oldu. İki yıl sonra Josselson'ın karısı olacak olan Diana Dogde bu sahneyi çok komik buldu. Josselson çok utanmıştı.

Baltimore Otel'i'ndeki bu sahne Kültürel Özgürlük Kongresi'nin başlangıçtaki bir özelliğini, hemen anında hareket etme özelliğini gösteriyor. "Başlangıçta," diyordu Neufville, "amaçlar çok belliydi, neyin en iyisi olduğunu düşünüyorsak onu yapıyorduk".⁴ Yavaş yavaş, CIA bu tür harekâtları denetlemek ve bunlara "önderlik" etmek için bir bürokrasi oluşturdukça işler ortak yürütölmeye başlandı. "Kongre'nin üst düzey insanların -aralarında Lasky ve başkaları olmak üzere- bazıları ile Teşki-

⁴ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

lat'ın sorumlu kişileri arasında çeşitli toplantılar yapılıyordu,"⁵ diye hatırlıyor, QKOPERA ile ikinci dereceden ilişkisi olan, CIA'nın Rusya işleri uzmanı Donald Jameson. " o u kere toplantı odasında on ya da on beş kişi olurdu. Oturur, ne yapılması, ne zaman yapılması gerektiğini konuşurduk, serbestçe bir fikir alışverişi şeklinde geçerdi daha çok. Teşkilat'ın emir-komuta zinciri içindeki kişilerinin yarattıkları havaydı bu, bence bunu yapmakla çok akıllıca davranıyorlardı. Aslında bu yapılmamış olsaydı, karşı taraftaki -Kongre cenahındaki- kişiler toplantıyı terk ederlerdi. Bence hiç değilse pek çoğu böyle yapardı. Bir çeke ihtiyaçları olduğu için Teşkilat'a yapışıp kalmayı düşünen zamane erkeklerinden değillerdi."⁶

Jameson'ın masanın öteki tarafı olarak söz ettiği kişiler Josselson, Nabokov, Lasky, Bondy, bazen de İngiliz IRD'sine uzanan hattı oluşturan Malcolm Muggeridge'den oluşuyordu. CIA'nın  nderli ine taraf olmak üzere seçilmiş olan grup, "aparat" buydu, bu önderlik çok kibarca yapılıyordu ama aslında Washington'ın Kongre'nin izlemesini beklediği siyasal çizgi çizilmiş oluyordu. Jameson'ın açıkladığı gibi, bir karşılıklılık söz konusuydu. CIA, Amerikan dış politikasının hedeflerini bildiriyor, buna karşılık bu hedefleri belirlemek için kullanılacak yöntemlerin ve ileri sürülecek görüşlerin oluşmasını, Batı Avrupa'nın düşünsel akımları konusundaki bilgileriyle kolaylaştıracak ya da hatta değişmesine yol açacak insanları dikkatle dinliyorlardı.

Teşkilat'ın emir-komuta zincirinin bir parçası olduğu açıkça görülen Josselson da Kongre'nin çıkarlarını temsil etme görevini çok ciddiye alıyordu. Teknik olarak Neufville onun amiriydi ama amirlik tasladı ı olmazdı pek. "Josselson'ı her gün görüyordum, her gün değilse bile her hafta. Yapmak istediği bir şey varsa o şeyi koltu umun altına alır Washington'a giderdim," diyor Neufville. "Benim de aklım yattıysa -çoğunlukla yatardı- yardım etmek için elimden geleni yapardım. Görevimi, Josselson gibi benden daha iyi bilen insanları dinleyerek Kongre'nin gelişmesini kolaylaştırmaya çalışmak olarak görürdüm. Josselson çok başarılıydı."⁷

⁵ Donald Jameson, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

⁶ a.g.y.

⁷ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, şubat 1997.

Tom Braden daha sonra, "Josselson dünyanın adı anılmayan kahramanlarından biridir," demişti. "Bütün bu akıl almaz işleri Avrupa'nın, temel özgürlük inançları ötesinde pek fazla konuda fikir birliğine sahip olmaları gerekmeyen aydınlarıyla birlikte yaptı, durmadan toplantıdan toplantıya koşuyor, tek tek kişileri, grupları ziyaret ediyor, hepsini bir arada, örgütlü halde tutuyor, hepsine bir şeyler yaptırıyordu. Tarihe geçmeyi hak ediyor."⁸ Aynı şekilde Schlesinger de Josselson'ı "bir orkestrada her çalgıyı" çalabilen "eşi görülmemiş biri" olarak hatırlıyor. Ama Josselson'ın, bu kahramanlara özgü yaradılışının karanlık bir yanı vardı. Hiç konuşmadan dinleme sabrını bazen, hiç dinlemeden konuşan insanlar taşıırdı. İş arkadaşlarından biri, "Mike bazen bütün bu gevezeliklere dayanamazdı. Bazen bu insanları fazlaca müşkülpesent, fazlaca kuralcı bulurdu. O zaman elleriyle kulaklarını kapar ve 'Yeter! Daha fazla dinlemek istemiyorum. Biz işimize bakalım!' derdi,"⁹ diye hatırlıyor. "Hayli patavatsızdı, hemen tepesi atardı." Kongre çevresinden bir başkası Josselson'ın "hemen hemen her zaman duygusal patlamanın eşiğinde"¹⁰ durduğu kanısındaydı. Annesinin eskiden "olay çıkardığını" bir keresinde ağzından kaçırın Josselson, öfkesini denetlemek için elinden geleni yapardı. Çatışmaya girmez, genellikle ortama "son derece ağır bir hava"nın hakim olmasına yol açar ama sessiz bir öfkeyle dolu bu havayı, kapkara gözlerinin sert bakışları deler geçerdi. 1950'lerde CIA ile kısa ve mutsuz bir flörtleşmesi olmuş olan yazar Ben Sonnenberg 40 yıl sonra Josselson'ın yüreğinin karanlığını hatırlayınca titremişti. "Josselson adını duyunca hâlâ içimi karalar basar," dedi.¹¹

⁸ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Haziran 1994.

⁹ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

¹⁰ Walter Laqueur, "Anti-Communism Abroad: A Memoir of the Congress for Cultural Freedom", *Partisan Review*, İlkbahar 1996.

¹¹ Ben Sonnenberg, söyleşi, New York, Şubat 1997. Jasper Ridley 1952 sonlarında Kültürel Özgürlük İngiliz Derneği'nin sekreterliğine atandıktan sonra, bir zamanlar Komünist Partisi üyesi olduğunu neden sakladığını açıklaması için Paris'e çağrıldı. Diana Josselson'a göre kocası "CIA'daki Kongre çalışanlarının güvenlik soruşturmasını yapmakla yükümlüydü" ve bu dikkatsizlik Washington'ın gözünde onun "çok aptal" durumuna düşmesine yol açmıştı. Kendisine bu suç tebliginin öyküsünü anlatan Ridley'in söyledikleri ürpertici: "Nabokov beni sorguya çekti ama onun soruları ile benim yanıtlarım, odada dolaşan Josselson'ın hayret sesleriyle, böğürerek sorduğu sorularla kesiliyordu... Sanki despotluk, kabadayılık eden bir Sovyet 'aparatchik'ini oynayan bir aktördü." Jasper Ridley, telefon görüşmesi, Ağustos 1997.

Josselson aydınlara özgü kararsızlıklara dayanamazdı, çünkü elindeki iş onun için acilen yapılmalıydı. Bu bakımdan Irving Brown, Kültürel Özgürlük İngiliz Derneği'nin bölünmeler ve iç mücadeleler karşısında yıkılmak üzere olduğunu, "resepsiyonlar ve seri partileri" vermekten başka bir işe yaramadığını söyleyince (bir üye "tek yaptıkları iş ünlü aydınları Soho lokantalarına yemeğe götürmek," demişti), Josselson İngiltere'deki kardeş kuruluş üzerinde otoritesini kullanmaya karar verdi. 1951'in Ocak ayında kurulan dernek kötü bir başlangıç yapmıştı. Başkan Stephen Spender kısa zamanda Fahri Sekreter Michael Goodwin ile anlaşmazlığa düştü; 1951 sonunda İcra Kurulu dağılmaya yüz tuttu. 1877'de *Nineteenth Century and After* (On Dokuzuncu Yüzyıl ve Sonrası) adıyla yayına başlamış olan ünlü aylık dergi *Twentieth Century*'nin editörü olan Goodwin, Paris bürosu için önemli bir bağlantı halkasıydı, 1951 başlarında Paris Bürosu, öfkeli bir ev sahibine derginin borcunu ödeyip Henrietta Sokağı'nda yeni bir büroya taşınmasını finanse ederek dergiyi kapandıktan kurtarmıştı, bu yeni büro da İngiliz Derneği'nin karargâhı haline geldi. Daha sonra *Twentieth Century*'ye, geriye kalan baskı ve kağıt borçlarını ödemesi için 1951 Ağustos'unda, biri 2000 dolarlık, biri 700 poundluk iki acil para yardımında daha bulunuldu, ayrıca "derginin aylık açığını kapamak" için her ay 150 pound gönderiliyordu. Daha sonra BBC'de Konulu Film ve Drama Müdürü olacak olan Goodwin, Josselson'a İngiltere'de *Twentieth Century* gibi bir araç sunmakla kalmamış, İngilizlerin örtülü kültürel propaganda çabaları için yararlı bir bağlantı halkası sağlamıştı. Enformasyon Araştırma Dairesi'nde anlaşmalı olarak çalışıyordu.

Goodwin'in dergisine Josselson para yardımında bulunmuştu çünkü, *Twentieth Century* dergisinin *New Statesman and Nation*'daki görüşleri çürütmeyi kendine görev edineceği konusunda anlaşmışlardı. Goodwin 1952'nin Ocak ayında yazdığı bir mektupta bu seferberliğin giderek ivme kazandığını doğruluyor ve *Twentieth Century*'nin "*New Statesman*'daki çeşitli konular üzerine yorum bombardımanını" sürdürdüğünü, bu bombardımanın "onların bakış açısını yöntemli bir biçimde toptan geçersizleştirme boyutuna" ulaştığını bildiriyordu. Ayrıca fazladan Glasgow'da yayımlanan ve "bu ülkede Stalinizmi savunan belki

de başlıca kaynak olan”¹² üç aylık bir dergi, *Soviet Studies*’in kuyusunu kazmaya hazırlanıyordu.

Ama Josselson *Twentieth Century*’ışinden hiçbir zaman tam olarak mutlu değildi. Michael Josselson’ın karısının söylediğine göre, “Yeterince dinamik değildi. Doğru bir araç değildi.”¹³ Goodwin’in *New Statesman*’a saldırılarının hepsi iyiydi hoştu ama Nabokov’un 19 Aralık 1951 tarihli bir mektubunda işaret ettiği sorunları, dergi konu etmekte yetersiz kalmıştı; Nabokov mektubunda Uluslararası İcra Kurulu’na “genel bir hoşnutsuz”luğun hakim olduğunu söylüyordu. “Bay Spender size ve Editörler Kurulu’nuza Irving Brown, Rougemont ve benim tarafımdan onaylanmış acil ve önemli değişikliklerin neler olduğunu söyleyecek,” diye yazıyordu Nabokov sertçe.¹⁴ Bu değişikliklerin acilen yapılmasını, yoksa Kongre’nin yardımının kesileceğini ekliyordu. Bu mektuba Goodwin hemen 31 Aralık’ta yanıt verdi: “Dergi bağımsızlığını sürdürmedikçe, derginin bağımsız olduğu bilinmedikçe kimseye bir yararı olmaz ... [derginin] ‘ipleri’ başkalarının elinde olmaksızın çalışmasına izin verilmelidir.”¹⁵

Goodwin için işler gittikçe kötüleşiyordu. 1952’nin Ocak ayında, İngiliz Derneği’nin Sekreteri olarak Goodwin’in yerine başkasını getirmek için yapılmış gibi görünen *darbenin* gerisinde Spender vardı ve ona kısa bir azil notu gönderdi. Spender’in kendisi birkaç hafta önce Woodrow Wyatt ve Julian Amery ile birlikte, küskün olarak istifa etmiş ve Nabokov’a neden böyle davrandığını açıklamak üzere Paris’e geleceğini bildirmişti. Paris’te Kongre’nin çekirdek grubunu, İngiliz Derneği’nin başında Goodwin olduğu sürece derneğin çalışamayacağına inandırdı ve onlardan Goodwin’in işine son verildiğini bildiren bir mektup aldı, Goodwin’e gönderdiği mektup buydu. Goodwin ise Wyatt’ın istifasından Spender’ı sorumlu tuttu ve Nabokov’dan Spender’in “haddini aşmamasını” sağlamasını rica etti. Ama Goodwin yine de çekilmek zorunda kaldı. Spender yeniden İcra Kurulu’na katıldı, kurulun ipleri artık bundan böyle Malcolm Muggeridge, Fredric Warburg ve “üçlü yönetimin üçüncü kişisi olarak onların kuyruğuna takılmış olan” Tosco Fyvel’in elindeydi. Herkesin

¹² Michael Goodwin’dan Nicolas Nabokov’a, 19 Aralık 1951 (CCF/CHI).

¹³ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

¹⁴ Nicolas Nabokov’dan Michael Goodwin’e, 19 Aralık 1951 (CCF/CHI).

¹⁵ Michael Goodwin’dan Nicolas Nabokov’a, 31 Aralık 1951 (CCF/CHI).

sı , budala bir insan olduğunda fikir birliği ettiği bir kişi olarak Spender, bu durumdan yararlanıp istediği şeyi elde etme konusunda kaya gibi bir kararlılık gösterdi.¹⁶ W.H. Auden onun için “Dostoyevski’nin Kutsal Budalası” ve “Parsifal’in karikatürü” di-yordu. Isherwood ise onun fars yoluyla do rulan sergileyen “temelde komik bir kişi” olduğunu söylüyordu. Onu “ rkek  a k-ın” (Ian Hamilton) ya da içinde “hiçbir şeyin dış çizgilerinin olmadığı” “gevşek mafsallı, bulanık, bulutlu, sulu bir beyin” (Virginia Woolf) olarak görenler vardı.  eli ki ve belirsizlik  ukurlarıyla dolu bir hayatta Spender bu ku kulu aynaların arkasına gizlenme yeteneğini zaten kazanmış durumdaydı.

Goodwin’in istifası Josselson için müthiş bir darbe oldu, onun şahsında somutlanan Enformasyon Araştırma Dairesi ile doğrudan bağlantısını kaybetti. Ama IRD bu açığı kısa zamanda kapattı, kendi adamı John Clews’u İngiliz Derneği’ne Genel Sekreter olarak yerleştirdi. Clews hemen orayı IRD malzemesinin dağıtım merkezi olarak kullanmaya ba ladı, Nabokov’a yazdı  mektupta 1952’nin Haziran ayında Hannah Arendt ile uzun bir konuşma yaptığını anlattıktan sonra şöyle devam ediyordu: “Onu bizim Dı i leri’nin bir iki uzmanıyla tanıştırdım, bunun sonucu olarak yeni kitabı için ona gereken pek çok kaynak malzemeleri ula tırıyorum ... Buraya gelmek ve Hannah Arendt’inki gibi bağlantılar kurmak isteyen bildiğin başka kişiler varsa bana bildir, ben her şeyi ayarlarım.”¹⁷ Clews ayrıca Josselson’a da malzeme gönderiyor ve belgeleri rahatça kullanabileceğini söylüyor, Josselson’ı (sanki uyarılmaya ihtiya ı varmış gibi) “ama kaynağın asla açıklanmaması” konusunda uyarıyordu.

Clews’un atanı ıyla İngiliz Derneği’ndeki sorunlar bir süreliğine çözülmüş gibi görünüyordu. *Tribune*’ın editörü ve Kongre’nin Yönetim Kurulu’nun önemli bir  yesi olan Tosco Fyvel, “Londra’da yapılacakları uzaktan izlemeyi” kabul etti. Ama Josselson hâlâ tatmin olmuş değildi. Berlin’deki a ılı tan sonra Hugh Trevor-Roper’ın kamuya açık eleştirilerinin kuşku mirası

¹⁶ Jasper Ridley yekten düşmanlık yeteneğine sahip bir Spender hatırlıyor. O günlerde Kültürel  zg rl k İngiliz Demeki ile ilgili bazı konuları tartışmak üzere onu evinde ziyarete gittiğinde Spender’ı  elik gibi soğuk bir ruh hali içinde buldu, karısı Natasha Litvin “hatta daha düşmanca [bir tavır içindeydi], beni selamlama ya da kafasını çevirip bana bakma gereği bile duymadan piyano  almaya devam etti,” demişti. Jasper Ridley, telefon görüşmesi, Ağustos 1997.

¹⁷ John Clews’dan Nicolas Nabokov’a, 27 Haziran 1952 (CCF/CHI).

devam ediyordu, pek çok İngiliz aydını gerçek kaynağı karanlık görülen bir örgütle özdeşleşmeyi istemiyordu. Sorun, pek çok İngiliz aydınının Amerikan hükümetinin elinin kendi pastalarına uzandığını görmüş olmasındaydı. Kültürel Özgürlük İngiliz Derneği'nden bir subay, "Bu konuda şakalaşıyorduk," diyordu. "Arkadaşlarımızı yemeğe götürür, onlar parayı ödemeye davranınca, 'Yo, hayır, merak etme, Amerikalı vergi mükellefleri ödüyor parayı!' derdik."¹⁸ Böyle yağcılıkların gerekli olduğuna daha pek çok kişiyi ikna etmek gerekiyordu.

¹⁸ Jasper Ridley, telefon görüşmesi, Ağustos 1997.

Cette Fête Américaine*

Şu Eisenhower müsrifliği...

Elizabeth Bishop

1951'in başlarında Nabokov, Irving Brown'a gizli bir not olarak büyük bir sanat festivali planının taslağını gönderdi. Her zaman-ki gibi acemice söz dizimiyle (Nabokov'un yazılı İngilizce'sinde, Josselson'a çok normal gelen üslup rahatlığı yoktu ve Nabokov dilbilgisi hatası yapmamayı bir türlü öğrenememişti) amacının "Avrupa'daki en nitelikli Amerikan sanat örgütleriyle Avrupa örgütleri arasında ilk yakın işbirliğini ve Amerika'nın sanat ürünle-riyle, *tam bir eşitlik temeli çerçevesinde*, Avrupa'nın sanat ürün-leri arasında ilişkiyi" sağlamak olduğunu açıklıyordu. "Böylece Amerikan uygarlığı ile Avrupa uygarlığı arasındaki dayanışmayı ve karşılıklı bağımlılığı göstermek, özgür dünyanın kültür hayatı üzerinde son derece yararlı küresel bir etki yaratacaktır. Başarılı olursa Avrupa'daki o çirkin, (Stalincilerin başarıyla pompaladık-ları) Amerikan kültürünün aşağı bir kültür olduğu efsanesi yok edilecektir. Özgür dünyanın kültürü, totaliter dünyanın 'olma-yan' kültürüne meydan okumuş olacak, bu özellikle Fransız ay-dınları için cesaret verici 'manevi bir onarım' yerine geçecektir, çünkü Fransa'da ve Avrupa'nın büyük bir bölümünde bütünlü-ğünü ve önemini kaybetmiş olan kültür hayatına bir tür anlam ve amaç kazandıracaktır."¹

* Fr. Şu Amerikan Şenliği.

¹ Nicolas Nabokov'dan Irving Brown'a, tarihsiz, 1951 (IB-GMC).

Brown bu düşünceyi kuşkuyla karşıladı; Josselson, Neufville, Lasky de öyle. Nabokov “hayallerinin festivali” için -ve o kadar büyük miktarda para için- onay alabilmek amacıyla bütün ikna gücünü seferber etmek zorunda kaldı. Lasky, Nabokov’dan her zaman rahatsız olmuştu, onu burun kıvrarak “devrimin züppesi” olarak tanımlardı. “Nicky gibi insanlar havai fişeklere, sıklığa, tantanaya kesinlikle bayırlılar.” City College ideoloğu Lasky, Nabokov’un, eşi benzeri olmayan aristokrat bohemlik ayıbını kabul etmekte zorluk çekiyordu. Ama yine de Nabokov’un “biraz renk, gösteriş, propaganda, havai fişek, bayram ya da her neyse havası katıp daha fazla izleyici çekmek, yalnızca asık suratlı, gözlüklü, durmadan ideoloji için çalışan aydınlar olmadığını, eğlenceden hoşlanan, güzel şeyleri seven kişiler olduğunu gösterme” planının “olumlu sonuçlar” verebileceğini kabul etmek zorundaydı.²

Öte yandan, Uluslararası Örgütler Bölümü’nde Tom Braden heyecanlıydı. Nabokov’un “Kültürümüzün sağlamlığı ve anlamı konusunda hiçbir ideolojik polemik, bu kültürün ürünlerinin kendisi kadar etkili olamaz”³ iddiası, Braden’in beyninde bir şimşek gibi çıkmıştı, Braden son zamanlarda Dışişleri Bakanlığı’nın koruması altında Varşova’da sahnelenmiş bir oyun görmüş ve oyunu “onların başka pek çok işi gibi korkunç” bulmuştu: “Paris’teki insanları bırakın, Waterloo’daki, Minnesota’daki insanları bile etkileyemezdi. Dışişleri Bakanlığı’nın akım derken bilmem ne dediği ortadaydı. Bu iş onlara göre değildi, ellerindekini nasıl kullanacaklarını bilmiyorlardı, yaptıkları her şey üçüncü, dördüncü sınıftı.”⁴ Anmaya değer (1951-52’de Avrupa’da turne yapan Frank Lloyd Wright Show gibi) birkaç örnek dışında Dışişleri Bakanlığı’nın girişimleriyle ilgili bu iddia doğru çıktı. “Amerikan hayat tarzını yüceltmek için, ‘Birleşik Amerika’da Naylon Üretimi’ sergisi gibi vitrin sergileriyle kimi etkileyebilirsiniz? ‘Beyaz tuvaletler içinde o ıslıl ıslıl ve sevimli’ Smith College şarkıcılarının ‘sadeligi ve zarifligi’ Fransız seyircisini, kültürün merkezinin Amerika’ya kaydığına inandırmaya yeter mi hiç?’⁵ Ame-

² Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

³ Nicolas Nabokov’dan Irving Brown’a, tarihsiz, 1951 (CCF/CHI).

⁴ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

⁵ Marsilya Amerikan Konsolosluğu, Kamu İşleri Memuru Thomas Jennings’dan Dışişleri Bakanlığı’na, “Güney Fransa’da Smith College Singers konseriyle ilgili rapor”, 11 Ağustos 1932 (SD.CA/RG59/NARA).

rika'nın zaferlerini gösteren bir fotoğraf sergisine kim gider?" diye soruyordu Braden. "Bence bunların hepsi saçma sapan şeyler. Yaparsanız en iyisini yapın. Al (Allen Dulles) ile ben daha iyisini biliyorduk. Kendini beğenmişlik gibi gelebilir ama biz böyle düşünüyorduk. *Biz biliyorduk*. Sanat ve müzikten biraz anlıyorduk, Dışışleri anlamıyordu."⁶

Braden aynı zamanda *New York Times*'dan "Amerika'nın 'kültür savaşı'nın önemini görememe aptallığını" eleştiren bir yazı kesmişti, yazıda Sovyetler Birliği'nin kültür propagandasına yalnızca Fransa'da harcadığı paranın, Amerika'nın bütün dünyada harcadığı paradan fazla olduğu belirtiliyordu. Amerika'nın *Kulturkampf*'a kesin bir şekilde girebilmek için büyük ve parlak bir şey yapması gerekiyordu. Nabokov'un planı işte bunu vaat ediyordu, 1951 Nisan'ının sonunda CIA'da projeyi gözden geçiren kurulda Braden bu festivalin onayını güvenceye aldı.

15 Mayıs 1951'de Kültürel Özgürlük Kongresi'nin İcra Kurulu, Uluslararası Sekretarya'nın Genel Sekreteri olarak Nabokov'a planı yürürlüğe koyma talimatını verdi. Nabokov hemen Amerika'ya uçmak için kendine birinci mevki bir uçak bileti aldı, "eski dostu" Igor Stravinsky'yi görmek için ilkin Hollywood'a uğradı. Stravinsky, (tıpkı Schoenberg ve Thomas Mann gibi, bir ara orada yaşayan Bertolt Brecht gibi) Güney Kaliforniya'nın "limon ağaçları, plaj oğlanları, neo-Bauhaus mimarisi, şık hamburgerleri arasında neredeyse hiç tanınmadan yaşamak için Avrupa gemisini terk etmiş olan tanrılardan biriydi".⁷ Bu birbirini tutmaz şeyler arasında Stravinsky, Beyaz Rus dostunu karşıladı ve festivale katılacağına söz verdi. Nabokov, Tinseltown'da, José Ferrer ile bir toplantıda el sıkışma fırsatını bulacak kadar uzun kaldı, Nabokov'un planları Ferrer'i öylesine heyecanlandırmıştı ki daha sonra Ferrer, Nabokov'a mektup yazıp Hollywood'a dönmelerini söyledi; orada bol para vardı, oradan kasalarını doldurarak dönebilirdi, kendisi de ona yardım etmek için elinden geleni yapacaktı.

Nabokov Amerika'da büyük bir hızla tur attıktan sonra koltuğunun altında anlaşmalar, festivale katılma vaatleriyle Avrupa'ya geri döndü, festivalin tarihi saptanmıştı, 1952 Nisan'ıydı. Igor Stravinsky, Leontyne Price, Aaron Copland, Samuel Barber,

⁶ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

⁷ Susan Sontag, "Pilgrimage", *The New Yorker*, 21 Aralık 1987.

New York City Bale Topluluğu, Boston Senfoni Orkestrası, New York Modern Sanat Müzesi, James T. Farrell, W.H. Auden, Gertrude Stein, Virgil Thomson, Allen Tate, Glenway Westeatt - Nabokov'un programında bunların hepsinin adları vardı. Avrupa'ya döndükten kısa bir süre sonra programdaki adlara şunlar eklendi: Jean Cocteau, Claude Debussy, William Walton, Lawrence Olivier, Benjamin Britten, Viyana Operası, Covent Garden Operası, Balanchine trupu, Czeslaw Milosz, Ignazio Silone, Denis de Rougemont, Andr  Malraux, Salvador de Madariaga, Guido Piovene.

Nabokov'un kendisi bir besteci olduğu için festivalin müzik bölümünün yavaş yavaş en önemli bölüm halini alması  a ırtıcı değildi. Bu bölümde Nabokov sanatta Stalincili e tek tek bestecilerle karşı çıkmayı amaçlıyordu. "Festivalin ve festival programının siyasal, kültürel ve ahlâksal anlamı açık olmamalı" deniyordu yaptığı  oneride. "A a ık mantıksal sonucu çıkarmak halkın kendisine bırakılmalı. İcra edilecek yapıtların hepsi Stalinciler ve Sovyet estetik ileri tarafından "biçimci, geri ve yoz" olarak damgalanan türden, Rus bestecilerinininkiler de  yle Prokofief, Schostakovich [böyle yazılmış], Scriabine ve Strawinsky [böyle yazılmış]".⁸ Waldorfta Nabokov, Stravinsky'yi m zi e amansızca saldıran Stalin'e karşı çıkmaya  a ırmı tı, şimdi o sahne kre endo yapacaktı.

Nabokov'un görkemli planları, CIA'nın yeni yeni ortaya çıkan kültürel propaganda aygıtı için ilk ciddi sınav olacaktı. Braden'ın yeni palazlanan IOD'sinin örgütleme becerileri ve fon oluşturma yeteneği gerçekten sınavdan geçecekti. New York'ta bir festival hesabı açıldı, Kültürel  zg rl k Amerikan Komitesi, CIA ve Dı ı ları Bakanlığı fonlarını ağlama görevini üstlendi. Para, festivalin nakit akışıyla ilgilenmek üzere CIA tarafından kurulduğu ifade edilen paravan bir kurulu  ya da "boru hattı" olan Fairfield Vakfı aracılığıyla akıtılıyordu ama daha sonra Teşkilat yardımlarının Kongre'ye aktarılmasında kullanılan belli ba lı kanal olarak bu vakıf yararlı g r ld  u için ya atıldı. Festivalin İngiliz kanadına yapılacak para yardımları IRD ve Woodrow Wyatt ile yapılan görüşmeler sonucunda sağlama alındı; Wyatt, "Maliye Ba sekreteri Bay Gaitskell'in kişisel dostu" olarak daha fazla para bulacağını söyledi.

⁸ Nicolas Nabokov'dan Irving Brown'a, tarihsiz, 1951 (IB/GMC).

Braden'ın IOD'si Bostan Senfoni Orkestrası'yla görüşmeleri doğrudan kendisi yaptı. Nabokov, orkestranın artistik müdürü, eski dostu Charles Munch'un payını zaten sağlama almıştı. Ama sorunlar vardı. Orkestranın yol masrafları Nabokov'a göre "korkunç"tu. Ayrıca festival çok kazançlı olan pop müzik mevsimine denk geliyordu, yani orkestra belki de gelir kaybıyla karşı karşıya kalacaktı. Ama Braden dünyada Amerika'nın en iyi orkestrası olarak bilinen bir orkestrayı elinden kaçırmaya hazır değildi. O yüzden *Time-Life*'tan izin alarak Eisenhower'ın seçim kampanyası için çalışan ve ateşli bir Soğuk Savaş eri olan Charles Douglas Jackson'a başvurdu. "C.D." olarak bilinen Jackson aynı zamanda Boston Senfoni Orkestrası mütevelli heyeti üyesiydi. Paravan kuruluş Fairfield Vakfı'nın başkanı ve festivalin "koruyucu meleği" C.D., Julius Fleischmann'la birlikte orkestrayı festivale katılmaya davet etti. Resmen Kültürel Özgürlük Kongresi adına hareket ediyorlardı. Gayriresmi olarak CIA'yı temsil etmekteydiler, CIA bu yolculuğun masrafları için ("önemli kişi ve kuruluşların" bağışları olarak listeye konmuş olan) 130 bin doları şimdiden vermişti.

1 Nisan 1952 günü Yirminci Yüzyılın Başyapıtları ya da Oeuvre du Vingtième Siècle Festivali, Boston Senfoni Orkestrası'nın, otuz dokuz yıl önce aynı orkestrayı yönetmiş olan orkestra şefi Pierre Monteux yönetiminde çaldığı *Bahar Ayini* ile açıldı. Göz kamaştırıcı bir olaydı; dinleyiciler arasında, bir yanında Fransa Cumhurbaşkanı Vincent Auriol, öteki yanında Madam Auriol ile birlikte Stravinsky oturuyordu. Bunu izleyen otuz gün içinde Kültürel Özgürlük Kongresi tarafından Parisliler müzik bombardımanına tutuldular; senfoni, konçerto, opera ve bale eseri olarak yirminci yüzyıl bestecilerinden yetmişten fazlasının yüz kadar eseri çalındı. Dokuz tane orkestra vardı, bunların arasında Boston Senfoni Orkestrası, Viyana Filarmonik, (Marshall Planı tarafından finanse edilen) Batı Berlin RIAS Orkestrası, Cenevre İsviçre Romande, Roma Santa Cecilia Orkestrası, National Radiodiffusion Française vardı. Üstüne üstlük bir de Hitler ya da Stalin tarafından yasaklanmış (Alban Berg gibi, kimileri ikisi tarafından da yasaklanma onuruna erişmiş) besteciler de bulunuyordu. 1933'te Yahudi olduğu ve "dekadan müzik" bestelediği için Almanya'dan sürülmüş olan, müziğini Rus müzik "eleştirmenleri"nin "estetikten, uyumdan yoksun, karmakarışık, anlam-

sız” buldukları, Avusturya doğumlu Arnold Schoenberg’in “Avrupa ve Amerika’da pek çok sözde modernistin körü körüne hayran olduğu grafik, çizgisel, sözde kontrpuan” okulunun kurucusu olan ve Stalincilerin bu yüzden alaya aldıkları, Nazi Almanyası’ndan kaçan Paul Hindemith’in; *Sovyetkaya Muzika*’ya göre, “modernizmin elem çiçekleri”nin “dışavurumculuk ağacı”nın altında yeşermesine zemin hazırlayan Claude Debussy’nin eserleri çalındı.

Ayrıca “yüzyılımızın yaratıcı çalışmalarının gücünü” temsil etmek üzere Samuel Barber, William Walton, Gustav Mahler, Erik Satie, Béla Bartók, Heitor Villa-Lobos, Ildebrando Pizzetti, Vittorio Rieti, Gianfranco Malipiero, (*Sovyetkaya Muzika*’da “kapitalist bir kentin züppe burjuvalarının beğenilerinin uşağı olmuş av köpekleri” olarak Darius Milhaud ile birlikte listeye alınan) George Auric, Arthur Honegger, Jean Françaix, Henri Sauguet, (Sovyet müzikologlarının ve eleştirmenlerinin adlarını asla ağızlarına almayacakları sahte otoritelerle, psikiyatrist Freud ve Borneigg, filozof Bergson, “ganster” Raymond Mortimer ve Bertrand Russell ile birlikte aynı listeye alınan) Francis Poulenc ve Aaron Copland’ın eserleri seçilmişti. 1939’da Paris’e kaçmış olan Stravinsky kendi eseri *Oedipus Rex*’i yönetti, sahne tasarımını ve koreografiyi Jean Cocteau yapmıştı. (Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi son anda Cocteau’nun festival programından çıkarılması başvurusunda bulundu, 9 Nisan 1952’de Nabokov’a çektikleri telgrafta Cocteau’nun “Yunanistan’da Sovyet casuslarının idamını protesto eden, komünist işi belgeyi imzaladığını” yeni öğrendiklerini bildiriyorlardı. “Bu öylesine komünist işi bir şey ki burada onun adının gösteri programından çıkarılması kanısı hakim.” Çıkarılmadı.)

Gertrude Stein’in *Üç Perdelik Dört Aziz*’inin Virgil Thomson tarafından yapılan uyarlamasının parasını Dışişleri Bakanlığı ödedi ve Leontyne Price başrolü oynadı. Nabokov daha sonra Schlesinger’e yazdığı mektupta övünüyordu: “Bu kadın benim sayemde meslek hayatında başarılı oldu, bu yüzden başkası istese yapmayacağı şeyleri benim için yapmaya hazırdır.” Ne tuhaftır ki Frank Wisner’in kız kardeşi Elizabeth de kendisinden Wisnerlerin “çikolata renkli kız kardeşleri” olarak söz eden Leontyne Price’ı kendisinin keşfedip ünlendirdiği iddiasında bulunuyordu. O çağın en büyük sopranelerinden biri olan Leontyne

Price'ın zenci olmak gibi bir üstünlüğü daha vardı - hiç değilse ona destek verenlere yarayan bir üstünlük. 15 Kasım 1951'de Amerikan Komitesi'nden birdenbire Festival Sekreteri olarak boy gösteren (festival biter bitmez de ortadan yok olan) Albert Donnelly Jr., Julius Fleischmann'a şöyle yazıyordu: "Burada ilgili arkadaşlar arasında zenci bir şarkıcının adı geçiyor, Leontine [böyle yazılmış] Price, bana kalırsa Bay Nabokov'un himayesine aldığı biri. Harika olsa gerek. Nabokov'un ağzını ara bakalım, *Dört Aziz* için onunla anlaşmaya çalışalım mı? Bu konuyu henüz Virgil Thomson ile konuşmadım. Ayrıca hakim kanıya göre psikolojik nedenler yüzünden *Dört Aziz*'deki bütün kişilerin Amerikan zencisi olması gerekiyor. Böylece hem 'baskı altındaki ırk' propagandasına karşı, hem de kendi zencilerimizi 'dışarıya' bırakmadığımız için yabancı zenciler kullanmak zorunda kaldığımız yolundaki eleştirilere karşı bunu yapmalıyız."⁹

Resim ve heykel sergisinin kreatörlüğünü James Johnson Sweeney yaptı; Sweeney sergiyi düzenleme işini üstlenen New York'taki Modern Sanat Müzesi'nin eski müdürüydü ve eleştirmendi. Amerika'daki koleksiyonlardan Matisse'in, Derain'in, Cézanne'ın, Seurat'ın, Chagall'ın, Kandinsky'nin, yirminci yüzyıl başına ait başka modernist ustaların eserleri toplandı; bunlar, çok uygun bir adı olan *Liberté* (özgürlük) gemisine yüklenerek 18 Nisan'da Avrupa'ya gönderildi. Sweeney'nin basın demecinde serginin propaganda değeri açıkça dile getirilmiyordu. Eserlerin çoğu "halkları özgür dünya koşulları altında yaşayan pek çok ülkede" üretilmiş olduğu için "çağdaş sanatçıların bir özgürlük ortamında yaşayıp çalışmalarının ne kadar istenir bir şey olduğunu" başka söze gerek bırakmadan açıkça gösterecekti; "Sergide, Nazi Almanyası'nda ya da günümüz Sovyet Rusyası'nda ve Sovyet uydusu ülkelerde, hükümetlerin pek çok resim ve heykeli 'yoz' ya da 'burjuva' sanatı damgasıyla damgalamalarından anlaşılacağı üzere, asla görülemeyecek, sergilenmesine asla izin veril-

⁹ Albert Donnelly, Jr.'dan Julius Fleischmann'a. 15 Kasım 1951 (ACCF/NYU). Amerika ancak uygun türde bir Afrikalı-Amerikalıyı "dışarı" bırakmaya niyetliydi, ABD'nin çıkarlarına zarar verme tehdidi taşıyanları değil. Ünlü kongre üyesi ve eski Harlem papazı Muhterem Peder Adam Clayton Powell 1955 Bandung Kongresi'ne katılacağını açıkladığı zaman C.D. Jackson, "[Powell'in] Çok yakın bir geçmişte komünistlerle flört etmesinin hayli şaşkınlık yarattığı" gerekçesiyle Nelson Rockefeller'ı onun vize almasını engellemesi gerektiğine inandırma girişiminde bulundu. C.D. Jackson'dan Nelson Rockefeller'a, 28 Mart 1955 (CDJ/DDE).

meyecek ba yap tlar yer alacaktır.”¹⁰ Bu bir çeşit tersine bir *Entartekunst* olacaktı,  zg r dünyanın “resmi” sanat , totaliterlerin nefret etmekten ho landıkları ne kadar şey varsa oydu. Bunlar Avrupa kökenli ba yap tlardı ama hepsinin sahibi Amerikan koleksiyoncular  ya da m zeleriydi, bunun bir anlam  vardı: Modernizm varlığını -ve geleceğini- Amerika’ya bor lıydu. Resim ve heykel sergisi (Herbert Read’in çok fazla retrospektif bulmasına, yirminci yüzyılın sanatını *olup bitmiş*, kapanm   bir dönem olarak sunduğu için ele tirmesine karşın)  ok başarılı oldu, Modern Sanat Müzesi Müdürü Alfred Bart’a göre, savaştan bu yana hiç bu kadar fazla seyirci çeken bir sergi olmam  tı.

Hasisli iyle  nl  multimilyoner Julius Fleischmann tam arad   ortam  bulmuştu, CIA’nın parasını tabak içinde sunuyor, bundan dolayı saygınlık kazanıyordu. “O”nun 7000 dolar  açan katkısıyla sergi Tate’e g t r lebildi ve Büyük Britanya Sanat Kurulu’ndan bu katkısı dolayısıyla bol bol teşekkür aldı, kurul serginin “yankılar uyandıran bir başarı” kazand  n  bildirdi. “Daha şimdiden 25.000’den fazla ziyaretçi sergiyi gezdi ve basın sergiye sayfalarında geniş yer verdi.”

Edebiyat tart  maları kar  k bir i ti. Allen Tate, Roger Caillois, Eugenio Montale, Guido Piovene, James T. Farrell, Glenway Westcott, William Faulkner, W.H. Auden, Czeslaw Milosz, Ignazio Silone, Denis de Rougemont, Andr  Malraux, Salvador de Madriaga, Stephen Spender konuşma yaptı. Basın fazla ilgilenmedi. Ele tirmenler birinci sınıf yazarların çapı ile vasat yazarları arasındaki e itsizli i fark etmişler, “uzadıkça uzayan” konuşmalardan sıkılm  lard . *Carrefour*’un (Stalin kar  tı ve solcu olarak genellikle sevimli bulunan) muhabiri, Stephen Spender’  dinlemiş ama ancak “tu la kırmızısı yüzü”nden ve “sonsuzluğu işaret eden kabarık saçları”ndan söz etmişti. İ lerinde “en iyi ... aklı başında, ne dediği anlaşılır biri” olarak nitelenen Denis de Rougemont, “toplum ve yazar sorununu çok iyi bir şekilde ortaya koydu”. Ama Guido Piovene “g mle inin kolalı yakası kadar katı bir konuşma yaptı. Ne dediğini anlamak g  ; birden artık onu dinlemedi inizi fark ediyorsunuz ... Kapıda rastlad  m İtalyan bir gazeteci can  sıkıldı   için d  arı  ıkt  n  söyledi bana. ‘Yazarlar yazmak için do mu lar,’ dedi. Bunun bir başka önemli

¹⁰ James Johnson Sweeney, basın açıklaması, 18 Nisan 1952 (ACCF/NYU).

doğru olduğunu düşündüm”.¹¹ Albert Camus ile Jean-Paul Sartre’in yokluğuna üzülen bir başka eleştirmen, toplantıya katılan Fransız aydınlarının hepsinin -Raymond Aron, André Malraux, Rene Tavernier, Jules Monneret, Roger Nimier, Claude Mauriac, Jean Amrouche- “siyasal düşüncelerinin aynı” olduğunu söyledi, bunları dinleyen dışardan biri “bizim estetik ve ahlâk kavramlarımız konusunda” yanlış fikir edinecekti.

Sartre festivale katılmayı kabul etmemiş, “bu kadar da anti-komünist” olmadığını söylemişti. Katılmış olsaydı kendi romanı *Bulantı*’nın kahramanı gibi “o mutlu, makul kişilerin arasında kendini yalnız” hissedebilirdi: “Bunların hepsi zamanlarını kendilerini anlatmaya harcarlar, mutlulukla görürler ki hepsi de aynı düşüncededir.” Simone de Beauvoir bir *roman à clef** olan, *Mandarenler*’de aynı iç sıkıntısını anlatıyordu: “Hep aynı yüzler, aynı çevre, aynı konuşmalar, aynı sorunlar. Bütün bunlar değişikçe tekrarlar da artıyordu. Sonunda insan kendini sanki diri diri gömülmüş gibi hissediyordu.”

İlkin *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı* vardı. Şimdi anlaşılan bu cemaat başarısızlığa uğramayacak olanını bulmuştu: Antikomünizm Tanrısı. Kuşkusuz Sartre tarzı kolektif olmayan, bireyci varoluşçuluğun temelde taraflararası anlaşmaya dayanan ilerici bir kültür öngören aydınlar ile toplumda aydınları destekleyen -siyasal ve “özel” - bir kesim arasında olumlu ilişkilerin varlığını kabul eden bu cemaat üyelerine önereceği hiçbir şey yoktu. Sartre düşman olarak görülüyordu, bunun nedeni yalnızca komünizm karşısındaki tutumu değildi, savunduğu bireycilik öğretisiydi (ya da anti-öğretisi), bu öğreti Amerika’nın Kültürel Özgürlük Kongresi gibi örgütlenmeler aracılığıyla arka çıktığı federalist “insanlık ailesi” şeklindeki toplum anlayışıyla sürtüşüyordu. (Bu arada Sovyetler Birliği’nin de Sartre’ı aynı derecede sevimsiz bulduğunun belirtilmesi gerekiyor, varoluşçuluğu “mide bulandırıcı ve kokuşmuş bir karışım” olarak niteliyorlardı.)

Amerikalılar Paris’te olmaktan mutluydular. Aynı günlerde Avrupa’da seyahatte olan Elizabeth Hardwick ile Robert Lowell, festivale uğramadan edemediler, orada bulunanların hepsinin “harika vakit geçiriyormuş” gibi bir hallerinin olduğunu iletiler.

¹¹ Alıntı, Paris Amerikan Büyükelçiliği’nden Dışişleri Bakanlığı’na rapor, “Kültür Özgürlük Kongresi’ne Yerli Basının Tepkisi”, 9 Mayıs 1952 (SD.CA/RG59?NARA).

* Fr. İçinde gerçek kişilerin uydurma adlarla yer aldığı roman türü (ç.n.).

The New Yorker'a "Genet" olarak yazı yazan Janet Flanner, Mayıs 1952 sayısındaki "Paris Mektubu"nu bütünüyle festivale ayırdı. "Kusur bulmaya meraklı Fransız gazeteleri öylesine çok mürekkep harcadı, tartışmalarla öylesine çok Franko-Amerikan nefesi tüketildi ve genelde gözü ve kulağı okşayan öyle çok şey vardı ki buna, hayranlıkla, görülmemiş derecede rağbet gören bir fiyasko demek yanlış olmaz," diye yazdı.¹² Bu konuda yazan başkaları gibi o da edebiyat konferanslarını "sıkıcı" buldu. Faulkner, "Kongre komitesinin saptadığı 'Yalıtılmışlık ve İletişim' ya da 'Başkaldırı ve Paylaşma' gibi saçma konularla" ilgili olarak söyleyecek zekice bir şey bulamadı, "hayal kırıcı bir şekilde anlaşılmaz birkaç söz mırıldanmaktan başka hiçbir şey" söyleyemedi. Toplantıya katılmayı kabul etmiş, "herhangi edebi değeri olan" tek kişi "General de Gaulle'ün şu anki siyasal vekili André Malraux idi, o da [topu topu], 'Amerika artık Avrupa'nın parçasıdır,' dedi."¹³

"Cette Fête Americaine" Fransızların yemek masalarının en hararetli konuşma konusu haline geldi. Komünist olmayan günlük gazete *Combat* için bu konuda dizi yazı yazan Guy Dumur, sözünü şöyle bağlıyordu: "Bu kültürel eğlencelerin bir Avrupa Ordusu kurulması konusundaki antlaşmaya ve Amiral Fechteler raporuna [burada düzmece olabilecek bir rapordan söz ediliyor, Amiral güya Ulusal Güvenlik Kurulu'nu uyarmış, en geç 1960'ta savaşın çıkması kaçınılmazmış] bağlanması şaşırtıcıdır, bu rapor ister doğru olsun ister yanlış, Amerikan karşıtlığı masalını beslemiş ve Avrupa'nın büyük korkularını körüklemiştir. Amerikalılarda olan (Fransızlarda pek olmayan) bu sinir bozucu şovenizm ve aşağılık kompleksi ... Amerikalıların biraz beceriksizce saygı göstermeye çalıştıkları Avrupa sanatlarının sergileniş şeklinin karikatürleştirilmesiyle kendine tuhaf ama açıklanabilir bir çıkış yolu bulmuştur."¹⁴

Combat'taki bir başka yazıda "NATO Festivali"yle alay ediliyor, "bu olayların gürültülü bir şekilde sunulması"ndan yakınılıyor ve "en iyiler arasında Fransız besteciler unutulmuştu, belki de kimse onları Alabama ya da Idaho'da dinlemediği için ... Ama

¹² Janet Flanner, "Paris Mektubu", *The New Yorker*, 20 Mayıs 1952.

¹³ Janet Flanner, "Özgür Dünya Sanatı Festivali", *Freedom and Union*, Eylül 1952.

¹⁴ Guy Dumur, *Combat*, alıntı, Paris Amerikan Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na rapor, "Kültürel Özgürlük Kongresi'ne Yerli Basının Tepkisi", 9 Mayıs 1952.

bütün bu girişimin arkasına saklanmış çok özel bir hedef olmasaydı biz bunu ulusal bir onur sorunu yapmayabilirdik. Özgürlük ve Kültür'ü tanımlamak bir Kongre'ye düşmez; bu iki şeyin en belirgin özelliği, onlarda sınır ve önyargıya, destekçilere yer olmamasıdır ... Bize gelince, 'özgürlük' ve 'kültür' sözcüklerinin hiçbir uzlaşma düşüncesi taşımayan sözcükler olarak algılandığı bu gazetede, bizler bu sözcüklerin festivalin gösterileriyle bağlantılı kullanılmasına esef etmekten başka bir şey yapamıyoruz. Bu olayların değeri ve önemi ne 'aşka gelmiş' Barnum'un ne de 'Atlantik' bayrağının yardımına bağlıdır," deniyordu.¹⁵

Festivalin propaganda yönünü gözlerden saklamak isteyen Nabokov'un bu planı tutmamıştı. Janet Flanner'a göre, "Bu girişim, savaştan bu yana, özel ya da resmi, en büyük kültür propagandası girişimiydi ... propagandanın odak noktası doğal olarak komünizm karşıtlığıydı". Yirminci yüzyılın başyapıtlarını Kongre'nin siyasal bir gündemle sıkı sıkıya ilişkilendirmesi, sanatın önyargıya yardımcı olmasından bıkmış olan Fransa'da büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. Paris Operası Bale Topluluğu Müdürü Serge Lifar, festivali düzenleyenlere yazdığı açık bir mektupta, büyük bir öfkeyle Kongre'yi Fransa'da "[komünizmin] olası ve öngörülemez kültürel tahakkümüne karşı" "kesinlikle anlamsız" bir haçlı seferi başlatmakla suçladı. Anlaşıldığına göre Lifar, Vichy dönemini unutarak, "Fransa 'manevi' evcilleştirmenin asla düşünülemez tek ülkedir," diyordu. "Fransa'nın düşünce özgürlüğü ve birey bağımsızlığı konusundaki uzun mücadeleler tarihine bakarsanız, siz buraya hangi cesaretle gelip özgürlükten söz ediyor, bizim sanat etkinliklerimizi eleştiriyorsunuz, bunu anlamak güç olur. Sayın baylar, büyük bir hata yaptınız. Ruh, uygarlık, kültür açısından Fransa'nın kimseden akıl sormaya gereksinimi yoktur, o başkalarına akıl verir."¹⁶

Solcu ve günlük bir gazete olan *Franc-Tireur*, Lifar'ın Fransa'nın savunucusu olarak konuşma hakkını kendinde bulmasına karşı çıktı, "Fransa'nın davasını savunmak ona düşmez," deniyordu, "özgürlük ve insan onuru davasına adanmışlıkla sanatın yararının birbiriyle bağdaşmaz şeyler olmadığı dikkate alınırsa, hele bu davaların Bay Lifar'ın dans etmesine engel olmayan Al-

¹⁵ *Combat*, a.g.y.

¹⁶ Serge Lifar, a.g.y.

man işgali zamanındaki gibi ayaklar altına alındığı bir zamanda,” deniyordu. *Touch *.” Makale şöyle devam ediyordu: “Lütfen, politikayı ya da propagandayı bir yana bırakalım. Sanat ve bilim alanındaki yaratıcı beyinleri devletin ya da  efin hizmetine girmeye iten  u kasvet verici yutturmacayı, ruhun istediği yere uçup gitmesine izin veren  zg r dünya icat etmedi ... Özgürlüğün kanatları henüz kesilmiş değil.”¹⁷

Franc-Tireur o birkaç yıl  ncenin “pek de iyi saklanamayan anti-Amerikancılı ından” kendini kurtarmı a benziyor ve festivale tam destek veriyordu.  u andaki editörü -Kongre’nin yönetim kurulunun  yesi olan- Georges Altman’dı. *Figaro Litt raire* de olumlu bakıyor, festivali “tarafsız sanat çalışmalarının önemli bir kanıtı” olarak övüyordu. Bu da  a ırtıcı değildi çünkü gazetenin ba edit rl   n , Raymond Aron’un arkadaşı olan Maurice No l yapıyordu. No l’i Kongre’ye tanıtan da Aron’d . En önemli gazete *La Figaro*, ba edit r Bay Brisson’un hizmette kusur etmemesi sayesinde Kongre ile aynı çizgideydi, uzun   le yemekleri sırasında Nabokov onu tavlamayı ba armı tı.

Kongre kom n st basından iyi bir dayak yedi. *L’Humanit * festivale u ursuz bir planın parçası olarak saldırdı, planın amacı “Birleşik Amerika’nın ülkemizi ideolojik olarak istila etmesini kolaylaştırmak, Fransızların kafalarına savaş yanlısı, fa it e düşünceler sokmaktır, bunların kabul edilmesiyle Fransız aydınlarının Avrupa Ordusu’nun bir takviye gücü olan ‘kültür ordusu’na yazılmaları mümkün olacaktır ... Sözümona ‘güvenlik kredileri’ aracılığıyla Burnham’ın oluşturduğu ve Amerika Kongresi’nin onayladığı kültürel de i toku  programları, sızma, casusluk, propaganda programlarını desteklemeye yarayan bir ara tır... Henry Luce’un o  nl  ‘Yirminci Yüzyıl büyük oranda bir Amerikan yüzyılı olmalıdır’ sözü bize ‘Yirminci Yüzyıl Festivali’ denen girişimin gerçek yüzünü göstermektedir.”¹⁸ *Comba *’ta yer alan bir makalede şöyle deniyordu: “Birleşik Amerika bugün Roma Imparatorlu u’nun bir zamanlar Yunanistan’a karşı oynadığı rolü oynuyor. Yeni Hadrianuslar artık imparator (hatta ‘ba kan’) bile değiller, bunlar bankacı ya da otomobil  reticisi.”

* Fr. Tam isabet ( .n.).

¹⁷ *Franc-Tireur*, a.g.y.

¹⁸ *L’Humanit *, a.g.y.

Diana Josselson bu yılların Paris’inde Amerikan karşıtlığı rüzgârlarının doludizgin estiğini hatırlıyor; “Her yerde “Yankee Go Home” zihniyetiyle karşılaşıyordunuz. Tanıştığınız insanlar gerçekten böyle değillerdi ama onlarda da tipik bir Amerikalının kaba olduğu düşüncesi vardı.” Pek çok Amerikalı, kendi eli-açıklıklarına karşı bu hiç de cömert olmayan tepkiyi alınca irki-liyordu. C.D. Jackson, “Kederlenecek olsam Avrupalıların yaptıklarına bayağı kederlenirdim,” diye itiraf ediyor. “Nasıl olur da Avrupalılar ağızlarının yarısıyla ‘Amerikalılar, ülkenize dönün’ derken, öteki yarısıyla ‘Tek bir Amerikan tümeni bile Avrupa topraklarını terk ederse dünyanın sonu gelir’ derler, bu bana biraz aptalca geliyor, Avrupa’nın o ünlü mantıklı düşünce alışkan-lığına hiç uymuyor.”¹⁹

Hepsinin üzerine, Nabokov’un festivaliyle “zaten düğümlen-miş olan Franko-Amerikan propaganda ilişkilerine”²⁰ sonunda bir düğüm daha eklendi. Festivalin iyi bir fikir olduğuna hiç inanmamış olan Neufville daha sonra şöyle dedi: “Manşet haberi olarak çok pahalıya patlamış görünüyordu. Ama Washington bunu programa almıştı, çok iyi bir fikir olduğunu düşündükleri için bize para pompalıyorlardı. Deyim yerindeyse çığ gibi büyü-müştü. Başarılı olmuş muydu? Peki, neyi başarmaya çalışıyordu? Kültürel özgürlük mesajını yaymayı başarmış mıydı? Bilmiyo-rum. Bir manşet haberi olarak bence galiba amacına ulaştı. Yani, bütün bu patırtının patronu olarak Fleischmann’ı takdim etmeyi başardı. Karışık bir çabaydı. Büyük bir vitrinde Birleşik Ameri-ka’dan gelen şeyler Avrupa kültürüyle birlikte sergilenerek yarış-tırılmıştı ve [Washington’ı] bu çok heyecanlandırmıştı.”²¹

Melvin Lasky heyecanlanmadı. “Boston Senfoni Orkestrası bize bir gemiye mal oldu,” diye yakındı. (Aslında bütün orkest-rayı Avrupa’ya getirmek 166.359,84 dolara patlamıştı.) Lasky şöyle devam ediyordu: “Bence [festival] hava cıvaydı. Yabancılar Amerikalıların müzik yapabildiğini düşünse ne olur, düşünmese ne olur. Gökten para yağıyor falan değildi, insanların dediği gibi tonla para yoktu - az para vardı. Bu yüzden böyle gözalıcı şeyler için büyük paralar harcamak - bunun hiçbir anlamı yoktu.”²² Di-

¹⁹ C.D. Jackson’dan Klaus Dohrn’a, 16 Ağustos 1956 (CDJ/DDE).

²⁰ Janet Flanner, “Özgür Dünya Sanatı Festivali”, *Freedom and Union*, Eylül 1952.

²¹ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

²² Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

ana Josselson sözünü şöyle tamamlıyordu: “O günlerde Fransa’da Amerikan kar ıtlı ı son sınırındaydı, Nicolas’ın festivali bunu değiştirme amacını taşıyordu. M thi  heyecan vericiydi. Ama Kongre’nin arkasında Amerika’nın bulunduğu düşüncesi daha fazla ağırlık kazanmış oldu.”²³

Yine de festivalin elle tutulur gözle görülür iki sonucu oldu. Birincisi, Boston Senfoni Orkestrası Amerika’nın bu konudaki virt  zl   n  gösteren bir reklam panosu gibi kullanıldı. Paris Festivali’ndeki başarılı konserinden sonra orkestra, Avrupa’nın en belli ba lı şehirlerini dola tı, bunların arasında Lahey, Amsterdam, Brüksel, Frankfurt, Berlin, Strasbourg, Lyons, Bordeaux, Londra bulunuyordu. Amerikan kültürünün karşı konmaz gücü olarak CIA’nın eski ajitprop çevrelerine verdiği bir yanıt haline geldi.

C.D. Jackson, “Boston Senfoni’nin Avrupa turnesinde kazandığı olağanüstü başarı ve gördüğü ilgi,” diye yazıyordu heyecanla, “başarılması kolay bir i  değildi ama Büyük Dava açısından bakılırsa yapılması gerekliydi ve daha önce dökülen kan, gözyaşı ve tere de iyordu. Bizim Avrupa’da en büyük değilse bile en büyük sorunlarımızdan biri, koka kola, banyo küveti ve tanklar dışında Avrupa’da Amerika’nın hiçbir  eyinin kabul görmemesidir... Düşünce ve kültür alanında Boston Senfoni’nin katkısı büyük değil, ölçülemeyecek kadar büyüktür.”²⁴ Braden da aynı şekilde heyecan içindeydi, daha sonra hatırladı ına göre, “Paris’te Boston Senfoni Orkestrası Birleşik Amerika adına alkı land ı zaman büyük bir sevinç” duymuştu, “John Foster Dulles ya da Dwight D. Eisenhower yüz konuşma yapmış olsalardı bu kadar alkı  alamazlardı.”²⁵

Festivalin ikinci başarısı Kongre’nin görünüşte saygın bir destekçisi olarak Farfield Vakfı’nın kabul görmesini sağlamaktı. Bunun anlamı  uydu: Irving Brown artık kendi gizli  deneginden para ayırmak zorunda değildi ve artık geriye çekilmeye ba lamı tı. Farfield, 30 Ocak 1952’de “kar amaçlı olmayan” bir örgüt olarak  irketle ti. Bir bro  re göre, “ zg r dünyanın kültürel mirasını korumak, sanat, edebiyat ve bilim alanlarında sürekli bilgi alı veri ini, bilginin yayılmasını kolaylaştırmak isteyen Ame-

²³ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mayıs 1996.

²⁴ C.D. Jackson’dan Francis Hatch’e, 5 Eylül 1952 (CDJ/DDE).

²⁵ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Haziran 1994.

rikalı özel bireyler tarafından kurulmuştur. Bu amaçla Vakıf, en son kültürel gelişmeleri yorumlama ve herkese duyurma uğraşı içinde olan gruplara ve örgütlere; sanat, edebiyat ve bilim alanlarında yaptıkları çalışmalarla kültürün gelişimine değerli katkılarda bulunan gruplara para yardımıyla bulunur. Vakıf, programları dünyadaki ulusları birbirine bağlayan kültürel bağları güçlendirmeye ve özgür bir kültürün geleneklerini paylaşan bütün halklara düşünsel ve kültürel gelişim için totalitarizmin ne büyük bir tehlike oluşturduğunu göstermeye yönelik örgütlere yardımda bulunur.”²⁶

Farfield’in ilk başkanı, CIA’nın en önemli tek paravan kişisi milyoner Julius “Junkie” Fleischmann’dı, maya ve cin üretiminin elde edilmiş büyük bir servetin mirasçısıydı, Cincinnati’nin biraz dışında, Indian Hill’de oturuyordu. *The New Yorker*’a para yardımıyla bulunmuştu, şişkin bir sanat hamiliği portföyüyle övünüyordu. New York Metropolitan Operası’nda bir müdürlük, Monte Carlo Diagilev Rus Balesi’nde ve New York Bale Vakfı’nda bir müdürlük görevi vardı, Londra Kraliyet Sanat Derneği’ne, Yale Drama Okulu danışma kuruluna üyeydi, pek çok Broadway temsiline parasal destek sağlamıştı. Michael Josselson ondan “kültür dünyasının Amerikalı Mesen’i” olarak söz ederdi. Kültürel Özgürlük Kongresi’ne para desteği vermek için CIA, kişisel serveti ve çeşitli sanat hamilikleriyle, ondan âla ve güvenilir bir koruyucu sanat meleği bulamazdı.

Braden daha sonra Junkie’yi “hükümete hizmet etmek isteyen zenginlerden” biri olarak tanımladı. “Onlar bu işten kendilerine belli bir özsaygı payı çıkarıyorlar. Komünistlere karşı bu gizli savaşın kapılarının kendilerine açılmasından dolayı kendilerini önemli hissedecek yaradılıştaki insanlardır bunlar.”²⁷ Wisner’in OPC’sinin daha ilk günden itibaren inançlı bir üyesi olan Junkie, Washington gezi parkındaki kulübelerin tozlu koridorlarının müdavimlerindendi ve örtülü eylemlere (başlangıçta Fleischmann Vakfı aracılığıyla) paravanlık etme rolüyle övünüyordu. Ama Uluslararası Örgütler Bölümü’nün kurulmasının ardından gelen çalkantılı dönem sırasında Junkie itilip kakılır olmuştu. “Sorun, onun bunu çok ciddiye almasındaydı,” diyordu Braden. “Kendisini paravanların patronu olarak görmeye başladı. Onlar yalnızca

²⁶ Farfield Vakfı broşürü (CCF/CHI).

²⁷ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Ağustos 1996.

onun adını kullanıyorlardı, ama o bu yalanı sahi sandı. Hatırlıyorum, bana neler istediğini söylemeye başladı. Vakfının şunu değil bunu yapmak istediğini söylerdi bana. Benimse ihtiyacım olan en son şeydi bu... Sonunda bir çeşit iş olsun diye Farfield'i önerdik. Ama bu yalnızca bir paravandı. Başkanı olan her kimse yalnızca bir ad olarak orada bulunacaktı. Bizim New Yorklu arkadaşlarsa sırf bize iyilik olsun diye yönetim kurulunda görünüyorduk.²⁸

"Farfield Vakfı bir CIA vakfıydı, daha böyle pek çok vakıf vardı," diye devam etmişti Braden açıklamasına. "Vakıfların adlarını çeşitli amaçlarla kullanıyorduk ama vakıf yalnızca *kağıt üzerinde* vardı. New York'ta zengin ve tanınan birine gidiyorduk, ona 'Bir vakıf kurmak istiyoruz,' diyorduk, ne yapmak istediğimizi anlatıyorduk, kimseye söylemeyeceğine dair şeref sözü verdiriyorduk, o da 'Tabii, kurarım,' diyordu. Sonra onun adını taşıyan antetli mektup kağıdı bastırıyorduk, al sana bir vakıf. Gerçekten çok basit bir işti."²⁹

Farfield Vakfı'nın başkanı olarak Junkie neler döndüğünden habersiz olan yabancılara Kültürel Özgürlük Kongresi'nin özel koruyucu meleşği olarak tanıtılabilirdi. Diana Josselson, "Herkeşe gösterilebilecek bir patronun olması iyiydi," diyordu, "bu rolden çok hoşlanan bir adamdı. Ama ilişki güç ve sıkıcı olmaya başladı çünkü Michael büyük patrona büyük bir saygı gösterisi yapayım derken daha önemli şeylerle ilgilenmeyi ihmal ediyordu".³⁰

Farfield'in müdürleri her ay New York'ta toplanıyordu, toplantıda Kongre'den de bir "konuk" bulunurdu - Nabokov, Josselson ya da Muggeridge. Ödemeleri onaylar, hiç soru sormazlar, Muggeridge'nin "komedi" dediği oyunu bir vatan hizmeti yapar gibi oynarlardı. Ayrıca yılda bir kez yönetim kurulu toplantısı olurdu, Diana bunu "tabii, koca bir fars" olarak tanımlamıştı. "Michael rolünü oynardı, Junkie de. Bütün ilişkiler bir bakıma fars gibi bir şeydi çünkü düpedüz tiyatro oynardık. Önceden hazırlanmış belli hareketler yapıldı yalnızca."³¹

Kongre'nin Genel Sekreteri olarak Nabokov elbette o alamet festival sırasında Paris bürosuna gösterilen olağanüstü cömertliği

²⁸ Tom Braden, telefon görüşmesi, Ekim 1997.

²⁹ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Haziran 1994.

³⁰ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

³¹ a.g.y.

hangi hükümet ajanına borçlu olduğunu biliyordu. Yıllar sonra Josselson'a, "Kraliçe Juliana Fleischmann'ın" hiçbir zaman akla yakın biri olmadığını itiraf etmişti. "Zenginler yönetimi yanlısı Junkie'yi" her zaman için "kötü bir kanal" olarak görmüştü. Ama Nabokov resmen hiçbir şey bilmiyordu ve "Ne tuhaf, para meselesi bir an için bile aklımdan geçmedi," diyordu (hiç akıl alır gibi bir şey değildi bu). "Belki de geçmesi gerekirdi, Amerikan işçi sendikalarının dehşet pahalı bir modern sanat festivaline para vereceğini düşünmek güçtü, hem de Amerika'da yapılmayan, başka bir yerde de değil, Paris'te yapılan bir festivale ... 'Düşlerimin festivaline' Amerika'nın casusluk kurumunun para yardımında bulunacağını düşümde görsem inanmazdım, ayrıca benim Paris'e birinci mevki uçak biletimin parasını işçi sendikasının Avrupa'daki temsilcisi, o neşeli Brown Bey tarafından ödendiğini de bilmiyordum. Kısa, çok kısa bir süre sonra da aynı casusluk kuruluşu, bu 'ara istasyon' işi gören vakıfları kullanarak bizim Kültür Kurulu, Amerikan kolejleri, başka ülkelere sığınmış orkestralar falan gibi gruplara para pompalıyordu."³²

"Nabokov gerçekten de hesaplı kitaplı bir aldatmacanın içinde yer aldığını bilmiyor, fark etmemiş olabilir miydi? Yoksa o da kendi çağdaşlarının pek çoğu gibi, Graham Greene'nin Alden Pyle'i gibi, bir başka Sessiz Amerikalı haline mi gelmişti? "Ne dediğimi duymadı bile; demokrasinin ikilemlerinin ve Batı'nın sorumluluklarının içine gömülüp kalmıştı bile; herhangi bir kişiye yararlı olmak değildi amacı -bunu kısa süre sonra öğrendim- bir ülkeye, bir kıtaya, dünyaya yararlı olmaktı. Eh, bütün evreni düzeltme fırsatı eline geçmişti şimdi, keyfine diyecek yoktu."³³

³² Nicolas Nabokov, *Bagázh*.

³³ Graham Greene, *The Quiet American*, Londra: Bodley Head, 1955.

Konsorsiyum

"Efendim - siz neyin kralısınız?"

"Her şeyin," dedi Kral, görkemli bir basitlikle.

Küçük Prens,

Antoine de Saint-Exupéry

Kültürel özgürlük ucuza patlamadı. Bundan sonraki on yedi yıl içinde CIA Kültürel Özgürlük Kongresi'ne ve ilgili projelere on milyonlarca dolar pompalamak zorunda kaldı. Bu tür bir adanmışlıkla CIA, Amerika'nın Kültür Bakanlığı gibi çalışıyordu.

Teşkilat'ın bir Soğuk Savaş silahı olarak kültür seferberliği yürütme çabalarının temeli "özel" grupların ya da "dostlar"ın örgüt ağını, resmi olmayan bir konsorsiyumun içine sistemli bir biçimde dahil etmeye dayanıyordu. Bu hayır vakıflarının, iş dünyasının anonim şirketlerinin, başka kurumların ve bireylerin bir girişim koalisyonuydu, bunlar CIA'nın Batı Avrupa'daki gizli programlarına paravanlık etmek ve para pompalamak için CIA ile elele çalıştılar. Ayrıca bu "dostlar"ın yurtiçinde ve dışında hükümetin çıkarlarına sözcülük edeceklerine güvenilebilirdi ve sözcülük ederken de bunu kendi istekleriyle yapıyormuş gibi görüntüsü verebilirlerdi. Bu kişiler ve kuruluşlar "özel" konumlarını korurlarken aslında CIA'nın tayin ettiği birer risk yatırımcısı, Soğuk Savaş sermayedarı gibi hareket ediyorlardı.

Bu konsorsiyumun arkasındaki kişi Allen Dulles'dı; Dulles savaştan sonra, kardeşi John Foster Dulles ile birlikte Sullivan ve Cromwell hukuk şirketinin ortağıyken vakıflarını kurmaya baş-

lamıştı. 1949 Mayıs ayında Allen Dulles, “  zel bir Amerikan vatandaşları grubu”nun girişimiyle kurulmuş gibi g  r  nen ama aslında CIA’nın en azgın paravan kuruluşlarından biri olan   zg  r Avrupa   lk  s   Ulusal Komisyonu’nun başkanlığını   stlenmişti. 11 Mayıs 1949’da, New York’ta şirketleşen   zg  r Avrupa   lk  s   Ulusal Komisyonu, A.ř.’nin a  ıklanan amacı, “Sovyet istibdadıyla etkin şekilde savaşmak i  in programlar geliştirirken, s  rg  ndeki DoĒu Avrupalıların   eşitli ve   ok sayıdaki becerilerinden yararlanmak”tı.¹ “Bu savaşın fiziksel g    kadar d  ş  ncelerin g  c  yle de kazanılabileceĒine inanan” Komisyon, kısa s  re sonra K  lt  rel SoĒuk Savaş’ın b  t  n alanlarına el atacaktı. Dışışleri Bakanı Dean Acheson, “Dışışleri bu grubun oluřtuĒunu g  rmekten   ok mutludur,” a  ıklamasını yaptı. “Bu   rg  t  n amacının benzersiz bir ama   olduĒu kanısındadır ve bu alana girişini alkışlamaktadır, onu y  rekten onaylıyor.”² Bu a  ık kutsamanın amacı Komisyon’un resmi k  kenini ve yalnızca makbuzsuz fonlar aracılıĒıyla giderlerinin y  zde 90’ını karşılayan CIA’nın isteĒi doĒrultusunda   alıřtıĒı ger  eĒini g  zlerden gizlemektir. Acheson’ın onayının arkasında bir başka gizli ger  ek vardı. Komisyon’un kuruluş t  z  g  nde, “Anonim şirketin etkinliklerinin hi  biri propaganda amacıyla yapılamaz” maddesi olmasına karşın,   zellikle ve kesinlikle bu ama   i  in kurulmuştu.³

Aralık 1950’de CIA’ya ge  en Allen Dulles,   zg  r Avrupa   lk  s   Ulusal Komisyonu’nun “B  y  k Beyaz Kurye G  revlisi” oldu, bir yıl   nce kurulduĒu tarihten bu yana Wisner’in OPC’si adına burayı y  neten Carmel Offie ile birlikte   alışıyordu. Dulles kurulları oluşturma, b  t  ceden ayrılacak payları sonuca baĒlama, stratejileri belirleme işlerini   stlendi. İlk   zerk devlet kurumlarından birinin   nc  lerinden olan Dulles, Amerika’nın SoĒuk Savaş programının başarisının “h  k  metten baĒımsız g  r  nme,

¹   zg  r Avrupa Komisyonu Anonim şirketi Sertifikası, 11 Mayıs 1949 (CJD/DDE).

² Dean Acheson’dan alıntı, G.J.A. O’Tooie, *Honorable Treachery: A History of U.S. Intelligence, Espionage, and Covert Action from the American Revolution to the CIA*, New York: Atlantic Monthly Press, 1991.

³   zg  r Avrupa Komisyonu Anonim şirketi Sertifikası, daha   nce a.~.y. Komisyonun “Dostluk İstasyonları   zerine Gizli Rapor”una g  re, belli başlı ama  larından biri “Sovyet g    merkezi   zerindeki   okertici psikolojik baskılan artırmak” ve “saldırgan bir soĒuk savaş adına yeni psikolojik silahlar öğretmek”ti. Raporda aynca “eylem baĒlantısı olmayan propaganda silahı, sonunda propagandayı yapana   evrilir” iddiası ile ri s  r  l  yordu, 1956’da Macaristan’da olacaklar d  ş  n  l  rse   ok yerinde bir uyarıydı bu (bkz. 18. B  l  m).

özgürlük sever insanların doğal inançlarını temsil edermiş görüntüsü verme yeteneğine”⁴ bağlı olduğunu anlamıştı. Yalnızca bu yönden Özgür Avrupa Ülküsü Ulusal Komisyonu A.Ş., Soğuk Savaş dönemimde CIA’nın önderlik ettiği dış siyaset aygıtını “şirketleştirme” hareketi için bir paradigma oluşturmaktadır.

Kurullarla, alt kurullarla, müdürler ve mütevellilerden oluşan idare heyetleriyle genişleyen Özgür Avrupa Ülküsü Ulusal Komisyonu A.Ş. *Amerika’da Kim Kimdir* kataloğuna dönüşen üyelerinin listesiyle övünüyordu. Birbiriyle bağlantılı olmak çok önemliydi ve Paul Valéry’nin şaka yollu söylediği, “Avrupalıların en büyük isteği Amerikalılardan oluşan bir kurul tarafından yönetilmektir,” sözüne yeni bir anlam kazandırıyordu. Listede kimler yoktu ki; Almanya’da Yüksek Komiser olarak *Der Monat*’a yeşil ışık yakan Lucius Clay, Cowles Yayıncılık Grubu’nun Başkanı ve Farfield Vakfı’nın mütevelli heyeti üyesi Gardner Cowles, General Motors’ın Başkanı Henry Ford II, pek çok aile vakfını CIA’nın ara kanal olarak kullanmasına izin veren Modern Sanat Müzesi mütevelli üyesi Oveta Culp Hobby, Soğuk Savaş Kardinali Francis Spellman, psikolojik savaşın deneyimli elemanı ve *Time-Life* yöneticisi C.D. Jackson, Amerika’nın NATO Büyükelçisi John C. Hughes, Junkie Fleischmann, Arthur Schlesinger, Cecil B. DeMille, Spyros Skouras, Darryl Zanuck, Dwight D. Eisenhower. İşadamları vardı, avukatlar, diplomatlar, Marshall Planı yöneticileri, reklam şirketi yöneticileri, medya patronları, film yönetmenleri, gazeteciler, sendikacılar ve tabii CIA ajanları hem de çok sayıda.

Bu adamların hepsi ne yaptığını bilerek çalışıyorlardı. Teşkilat için “bile bile” çalışan biri demek “onların dünyasının adamı” olmak demektir; onların “dilini, şifre sözcüklerini, göreneklerini, tanınma simgelerini bilirdi. ‘Bile bile’ çalışmak demek, o kulübün üyesi olmak demektir. O dili konuşmak demektir. Yüksek işareti anlamak demektir. Kardeşlik bağının gücünü bilmek demektir. ‘Bilmeyen’ler dışarda, açıkta kalır, çevrelerinde neler olup bittiğini bilmez, istihbaratın kapalı çemberindekileri yönlendiren seçkin kavramlardan bihaber olurlardı.”⁵ Amerikalı yurttaşları gizli projelerde çalıştırmanın ne kadar kolay olduğunu hatırlayan

⁴ Blanche Weisen Cook, *The Declassified Eisenhower: A Divided Legacy of Peace and Political Warfare*, New York: Doubleday, 1981.

⁵ Harrison E. Salisbury, *Without Fear or Favor*.

CIA ajanı Donald Jameson şöyle diyordu: “O günlerde Amerika’da benim gidip, ‘Ben CIA’danım, sizinle şu şu konuları konuşmak istiyorum,’ diyemeyeceğim neredeyse hiç kimse yoktu, bunu dediğim zaman da en azından beni saygıyla karşılarlar ve benimle adam gibi konuşturlardı.”⁶ CIA ajanlarının, birinin kapısını çalması pek ender gerekirdi - kapılar açıktı.

Bu “özel” teknisyenlerden oluşan çekirdek kadro işbaşına geldikten yalnızca on iki ay sonra, Dulles’in deneme niteliğindeki (daha sonra bilinen adıyla) Özgür Avrupa Komisyonu’nu “çok önemli ölçekte harekâtlarıyla geniş kapsamlı, iyi tanımlanmış bir program” haline getirdi. “Düşüncelerin zaferi” için çalışanların “elinin altında” “tam zamanında, iyi biçimlendirilmiş” bir araç vardı. Personel sayısı 413’tü, bu kişilerin 201’i, çoğu Avrupa kökenli Amerikalıydı, 212’si Doğu Avrupa kökenli sürgün “uzmanlar”dı.⁷ Birinci yılın bütçesi tek başına 1.703.266 dolardı. Bundan ayrı olarak 1950 yılında Berlin’de komisyonun himayesinde kurulan Özgür Avrupa Radyosu’na (Radio Free Europe, RFE’ye) 10 milyon dolar ayrılmıştı. Birkaç yıl içinde RFE, yirmi altı istasyondan on altı dilde yayın yapan bir kurum haline geldi, radyoda “Stalin rejimini destekleyen herkese karşı ‘sert nutuklar’ yayınlanıyor, Demosthenes’in ya da Cicero’nun malumu olan bütün etkili konuşma hilelerine” başvuruluyordu.⁸ Demir Perde gerisindeki insanlara muhbirlik çağrısında bulunuluyor, komünistlerin yayınları izleniyor, Batılı aydınların komünizm karşıtı konferanslarının ya da yazılarının altına imza atılıyor, yapılan “çözümleme” bilim adamlarına ve gazetecilere dağıtılıyordu (Kültürel Özgürlük Kongresi’yle bağlantılı kişiler de bunların arasındaydı).

Özgür Avrupa Komisyonu’nun, fon oluşturma işine bakan Özgürlüğün Haçlıları adlı bir kolu vardı, Ronald Reagan adlı genç bir aktör bunun sözcülüğünü ve reklam işlerini yürütüyordu. Özgürlüğün Haçlıları, ileride CIA’nın müdürü olacak olan Bill Casey’nin yürüttüğü, New York’ta Uluslararası Sığınmacılar Komisyonu denen bir programa para desteği sağlamak için para aklamakta kullanılıyordu; bu komisyon iddia edildiğine göre, eski Nazilerin Almanya’dan gizlice Birleşik Amerika’ya getirilmesi

⁶ Donald Jameson, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

⁷ Özgür Avrupa Ulusal Komisyonu Şirketi, “Üyelere Rapor”, 5 Ocak 1951 (CDJ/DDE).

⁸ Philip Barbour, Özgür Avrupa Radyosu Komisyonu, Frank Altschul’a, “Araştırma Bölümü Raporu”, 23 Mart 1950 (FA/COL).

işinin koordinasyonunu yürütüyordu, bu kişilerin komünizme karşı savaşta devlete yardımcı olmaları bekleniyordu.

Dulles, CIA memurlarını kilit noktalara yerleştirerek bu komisyonu sıkı bir denetim altına almıştı. “Eldeki kanallar dışında” çözülmesi gereken bir sorun çıktığı zaman Dulles’in yapması gereken tek şey komisyon yöneticilerini New York’ta bir kulüpte ya da otelde toplantıya çağırmak olurdu. Çok gizli damgasını taşıyan belgelerde Dulles’in Knickerbocker Kulübü’nde ve Drake Otelinde yaptığı çeşitli toplantıların kayıtlarını bulabiliyoruz (otelde yapılanlar bu amaçla kiralanmış bir yatak odasında yapıldı. Otel odalarından kaç tane Soğuk Savaş seferberliği başlatılmıştı acaba?) Öteki toplantılar ya Allen Dulles’in ya da Frank Wisner’in CIA karargâhındaki odalarında olurdu.

Humboldt’s Gift romanındaki öykü anlatıcısı, “USA büyük bir harekâttı, çok büyük,” diyor. Bu korsan gemisine tayfa olarak yazılan Amerika’nın seçkinlerinin adanmışlığı için Henry Kissinger şöyle yazıyordu: “O kuşağın Amerikalıları bu sorumlukları büyük bir kararlılık, hayal gücü ve beceriyle üstlenmenin onurunu her zaman taşıyacaklardır. Avrupa’nın yeniden inşasına yardım ederek, Avrupa’yı birleşmeye yönlendirerek, ekonomik işbirliği kurumlarını oluşturarak, ittifaklarımızı devam ettirerek özgür olma olasılığının ortadan kalkmasını engellediler. Bir yaratıcılık patlamasının yaşandığı bu dönem, Amerikan tarihinin en görkemli dönemlerinden biridir.”⁹ CIA’nın bir kurye görevlisi ve Groton Okulu’nun eski bir mezunu olan Henry Breck bunu başka türlü dile getirdi: “Elbette, gerçek bir savaşın içindeyseniz iyi dövüşmeniz gerekir - üst tabakalara mensup insanlar iyi dövüşür. Kaybedecek en çok şeyi olan onlardır.”

Beck’in üst tabaka insanları, kulüplerde ya da otel odalarında bir araya gelip kafa kafaya vermedikleri zamanlarda kendilerini aynı adanmışlıkla eğlence işine veriyorlardı. Canlı, özgüvenli, çenebaz insanlar olarak Wisner ve iş arkadaşlarına dünyayı komünizmden kurtarmak ne kadar çekici geliyorsa, bir partide eğlenmek de o kadar çekici geliyordu. Wisner, Yengeç Yürüyüşü denen dansı severdi. Martini tüketiciliği dillere destan olan (bazen de eline ne geçerse içen) Angleton, partilerde serbest danslardan, Elvis Presley danslarına geçer, coşku içinde zikzaklar çir-

⁹ Henry Kissinger, *The White House Years*, Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1979.

zerdi, çoğu kez de tek başına. MI6'nın  efi olan ve "C" olarak bilinen Maurice Oldfield de severdi dans etmeyi. "Maurice ... Rhode Island'a bizi ziyarete gelir, ağaçların altında bütün gece dans ederdi," diye hatırlıyor Janet Barnes.¹⁰ Dünya tuha la ır, " rg  karma ıla ırken" onlarınki gerçekten de "her anı heyecanlı bir  m rd ".

Böyle partilere giden, müthiş içen adamların gündüz i lerini yapmaya devam etmeleri  a ılacak bir şeydi. Yeni bir dünya düzeninin simsarları olarak onların pili t kenmiyorsa, yalnızca muhtemel kazançları çok büyük olduğu için t kenmiyordu. Ertesi günü gidip çalışma masalarına oturduklarında yatırımlarını güvenceye almanın, aktiflerini artırmanın yeni yollarını bulmakla u ra ıyorlardı.  rt l  eylem ajanı William Colby, "Genellikle parayı kendi banka hesaplarına yatırmayı ve çeşitli şekillerde katkıda bulunmayı ve harcamayı kabul edecek Amerikalılara ulaşmaya  alı ıyorduk," diyordu. "Bir Amerikan kurumuna, şirketine ya da her neye olursa olsun gidip de 'Bu parayı aktarmak için  lkene yardımcı olmak ister misin?' dediğimizde, 'Hay hay, seve seve,' derlerdi. Dünyanın istediğiniz her noktasına para aktarmak kolaydır. Tek kere de büyük bir ödeme yapamayabilirsiniz, ama doğru yere ulaşacak küçük  demeler yapabilirsiniz. Bu i i benim bazen yapt ım gibi, daha da apaçık bir şekilde yapabilirsiniz;   ülke parasını desteler halinde arabamın arkasına koyarak yola çıkar, yolda başka birinin arabasına aktarırdım."¹¹

Teşkilat ile bu şekilde işbirliği yapmayı kabul etmiş olan Amerikalılara ve Amerikan  irketlerine "sessiz boru hatları" denirdi. Bu işbirliği bunun tam tersi şekilde de kurulabiliyordu. " o u kez  zel Amerikalı gruplar bize gelirdi," diye hatırlıyor, kurye görevlisi Lee Williams. "Yalnız biz onlara gitmezdik. Yapt ımız için ahlâka uygun olup olmad  ı kaygısını ortadan kaldıran bir amaç ortaklığı vardı."¹²

1956'da, Macaristan ayaklanmasından hemen önce, Gal  z m Suyu  irketi'nin başkanı, (aktifi 14 milyon doları bulan)

¹⁰ Janet Barnes'dan alıntı, Evan Thomas, *The Very Best Men* (En İyi Sa dı lar). CIA, Thomas'ın kitabı için gerekli malzemeye ulaşabilmesi için büyük kolaylıklar sağladı, "En İyi Sa dı lar"ın aileleri de öyle yaptılar. Bu bakımdan hem tarihsel bir çalışma hem de kolektif bir biyografi olarak bugüne kadar bu konuda anlatılanların en g veniliri, böyle olduğu için de ona çok şey borçluyum.

¹¹ William Colby, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

¹² Lee Williams, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

Kaplan Vakfı'nın başkanı ve kasadarı J.M. Kaplan, Allen Dulles'a bir mektup yazarak komünizme karşı savaşta hizmete hazır olduğunu belirtti. Kaplan sonu gelmez enerjisini, "her düşünce ve şeytanlıktan yararlanarak komünistlerin komplosunu boşa çıkarmak, her türlü uygun fırsatı aramak ve yaratmak gibi öncelikli bir amaca harcamaya adamayı" öneriyordu.¹³ Dulles bunun üzerine bir CIA "temsilcisinin" Kaplan ile bir randevu ayarlamasını sağladı. Kaplan Vakfı kısa bir süre sonra CIA'nın projeleri için ayrılan gizli fonların güvenilir bir "ara istasyonu", bir aktifi olarak görülebilirdi, bu projeler arasında Kültürel Özgürlük Projesi ile Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi'nin başkanlığını yapmış eski bir sosyalist, Norman Thomas yönetimindeki bir enstitü vardı.

Teşkilat'ın projelerine büyük miktarlarda para aktarmanın en uygun yolu hayır vakıflarını kullanmaktı, böylece para alanlar kaynağını merak etmemiş olurlardı. 1950 ortalarında CIA bütün gücüyle vakıf alanının kapılarına yüklendi. Bu döneme ait rakamlar elimizde yok ama 1952'de bir Kongre komisyonunun Birleşik Amerika vakıflarını araştırmak üzere atadığı müşavir şu sonuca vardı: "Birbirine sıkı bağlarla bağlı kişilerden oluşan, kendi kendini idame ettiren bir grubun elinde eşi benzeri görülmemiş miktarda bir güç artarak birikiyor. Anonim şirket yönetimlerinde olduğu gibi bunlar hisse sahipleri tarafından denetlenmiyor; iktidardaki hükümet gibi halk tarafından da denetlenmiyor; kiliseler gibi yerleşik, köklü değerlerin yasaları tarafından da denetlenmiyor."¹⁴ 1976 yılında ABD'nin istihbarat eylemlerini araştırmakla görevlendirilen bir kurul, 1960'ların ortalarında CIA'nın vakıf alanına ne oranda sızdığıyla ilgili olarak şunu saptadı: 1963-66 arası 164 vakıf tarafından yapılmış 10.000 doların üzerindeki 700 bağışın 108 tanesi kısmen ya da bütünüyle CIA'nın kasasına gitti. Daha da önemlisi aynı dönemde bu 164 vakfın uluslararası etkinlikler için yaptığı bağışların hemen hemen yarısı CIA içindi.

Ford, Rockefeller, Carnegie gibi "hayır amaçlı" vakıflar "gizli para aktarmanın en iyi ve en güvenilir aracı" olarak görülüyor-

¹³ J.M. Kaplan'dan Allen Dulles'a, 10 Ağustos 1956 (CDJ/DDE).

¹⁴ *Cox Komisyonu Nihai Raporu*, 1952, alıntı, René Wormser, *Foundation: Their Power and Influence*, New York: Devin-Adair, 1958.

du.¹⁵ 1966'da yapılan bir CIA araştırmasında belirtildi ine göre bu teknik, " zellikle demokratik bir şekilde yönetilen  ye örgütlerinde etkiliydi, örgütler kendilerini eleştiren düşmanlarını, gizli işlerden habersiz kendi  yeleri ile işbirlikçilerini sahte olmayan, saygın, özel gelir kaynaklarına sahip olduğuna inandırmak zorundaydılar." Kuşkusuz bu CIA'ya 1950'lerin başından itibaren "gençlik gruplarını, işçi sendikalarını,  niversiteleri, yayınevlerini, başka özel enstitüleri etkileyecek, sınırsız denebilecek sayıda örtülü eylem programını" fonlama olanağı verdi.¹⁶

Braden, "CIA'da bir kamuflaj şubesi vardı, bu şubenin görevi harek tlarımızda kullandığımız vakıflar gibi paravanlar bulunmasına yardımcı almakt ," diye açıklıyor. "Ayrıntılarla ben hiç ilgilenmezdim. Maliye Bölümü bu işle u raşırd , kamuflaj görevlisiyle konuşurdu. Kullandığımız bir d zenekti bu yalnızca. Farfield Vakfı bunlardan biriydi. Hepsinin adını bilmiyorum, hatırlamıyorum. Ama para trafiği böyle zikzaklı bir yol izlerdi. CIA'nın parasız kalması gibi bir tehlike hiç yoktu."¹⁷

Paranın çizdiği bu zikzaklar, kimileri paravan, kimileri boru hattı olarak iş gören bir sürü ev sahibi vakfın arasına kadar uzanırd . CIA parasının "akış"ını bile bile kolaylaştırd ı bilinen 170'ten fazla vakıf vardı, bunların arasında (Farfield için ara istasyonluk eden) Hoblitzelle Vakfı, (Farfield'e ba ışta bulunan) Miami Bölge Vakfı, (CIA kuklas ) Price Vakfı, (sahte Price Vakfı'ndan CIA parası alıp bunu Farfield'e aktaran) Rabb Hayır Vakfı, (Farfield gibi kukla bir idare heyeti olan, CIA'nın paravan kuruluşu) Vernon Vakfı, Whitney Tröstü bulunuyordu. Bunların yönetim kurullarına Amerika'nın önde gelen toplumsal, mali, siyasal eliti   reklenmişti. Bu vakıfların kendilerini " zel" ilan etmeleri boşuna değildi. Daha sonraları yapılan bir şaka vardı, Amerika'da bir hayır kurumunun ya da kültürel örgütün yazılı belgelerinde " zg r" ya da " zel" sözcükleri geçiyorsa bu bir CIA paravan örgütüdür. Işbaşında olan konsorsiyum buydu, eski okul arkadaşları şebekesinden, OSS şebekesinden, yönetim kurullarından para topluyordu.

Yalnızca Farfield Vakfı'nın yönetim kurulu bile bu içiçe geçmiş ilişkilerin haritasını gözler önüne sermeye yetiyor. Vakf n

¹⁵ *Churh Komisyonu Nihai Raporu*, 1976.

¹⁶ a.g.y.

¹⁷ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Haziran 1976.

Başkanı olan Junkie Fleischmann, Wisner'in OPC'sinin kontrat danışmanıydı, daha sonra da Kültürel Özgürlük Kongresi'nde CIA'ya bilerek paravanlık etti. Kuzeni Jay Holmes 1953'te New York'ta anonim şirket haline gelen Holmes Vakfı'nın başkanıydı. Holmes 1957'de Kültürel Özgürlük Kongresi'ne küçük küçük katkılarda bulunmaya başladı. 1962'den itibaren Holmes Vakfı, CIA parasının Kongre'ye aktarılmasında resmen ara istasyonluk etmeye başladı. Junkie'nin başkanlığını yaptığı Fleischmann Vakfı da Farfield Vakfı'na para bağışında bulunanlar listesindeydi. Fleischmann Vakfı'nın yönetim kurulunda, 1960'ların başlarında müdür olarak Farfield'in başına getirilen, Junkie'nin yeğeni Charles Fleischmann da vardı.

Farfield'in mütevellilerinden biri de Cass Canfield'di, Amerika'nın en tanınmış yayıncılarından. Gret ve Dunlop'ın, Bantam Books'un müdürüydü, Harper Brothers'ın editörler kurulunda müdür ve başkanı. Canfield, *Başarısızlığa Uğrayan Tandır*'nın Amerikalı yayımcısıydı. Hem eski bir psikolojik savaş ajanı olarak hem de Allen Dulles'in 1963'te *The Craft of Intelligence* (İstihbarat Sanatı) adlı kitabını yayınlamış yakın bir arkadaşı olarak, istihbarat dünyasında pek çok tanıdığı olan biriydi. Canfield ayrıca 1940'ların sonlarında Birleşik Dünya Federalistleri için hem bir eylemci olarak çalışmış hem de para toplamıştı. O zamanki başkanı Cord Meyer'di, daha sonra Tom Braden'in yardımcısı olmuş ve kullandıkları bir tekniği şöyle açıklamıştı: "Profesyonel örgütlerde, sendikalarda ya da işçi sendikalarında etkili görevlerde bulunan üyelerimizi, o kuruluşların yıllık toplantılarında bizim yararımıza olacak kararların alınması için lobicilik yapmaya yönlendirirdik."¹⁸ 1954'te Canfield, Demokratik Sanat Kurulu'na başkanlık etmişti. Bunun ardından, 1945'te Amerikan tiyatrosunun dışişleri şubesi olarak yeniden canlandırılmış olan ANTA'nın (American National Theatre and Academy - Amerikan Ulusal Tiyatrosu ve Akademisi'nin) kurucu üyelerinden biri oldu, CIA'nın bir başka "sessiz boru hattı" Jock Whitney de aynı kuruldaydı. Canfield, Frank Platt'ın arkadaşıydı, Platt da Farfield'de bir müdürdü, bir CIA ajanıydı. 1960'ların sonlarında Platt, Michael Josselson'ın Harper'da Canfield'in yanında bir iş bulmasına yardımcı olmuştu. Canfield aynı zamanda Fransa-Ame-

¹⁸ Cord Meyer, *Facing Reality: From World Federalism to THE CIA*, Maryland: University Press of America, 1980.

rika Derneği'nin mütevellilerinden biriydi, müteveli heyetinde C.D. Jackson, (Columbia Üniversitesi Başkanı) Grayson Kirk, David Rockefeller, (dernek başkanı olarak) William Burden da bulunuyordu.

William Armistead Moale Burden, Fransa-Amerika Derneği'nin başkanı olduğu gibi Farfield'in de müdürüydü. Yat kulübü başkanı Vanderbilt'in torununun torunu olan Burden'in, Amerikan sisteminde önemli bir yeri vardı. D   İlişkiler Konseyi'nin bir  yesi ve ba kanıyd ; bu Konsey, Amerika'nın tüzel ve toplumsal seçkinlerinden oluşan özel bir beyin takımının toplandığı yerd . Konsey d   politika oluşturan gölge bir birim gibi çalışıyordu ( teki  yeleri arasında Allen Dulles, John McCloy ve David Rockefeller bulunuyordu). Burden savaş sırasında Nelson Rockefeller'in istihbarat aygıtında çalıştı ve New York'taki Modern Sanat Müzesi'nin dan ormanlar kurulunun başkanlığını yaptı. 1956'da müzenin müdürü oldu. Aynı yıl D    leri Bakanlığı'nın "Yabancı Kitaplar" bölümünün dan  ma kurulunda da vardı. Daha  nce D    leri Bakanı'nın havacılıktan sorumlu yardımcılı ını yapm  tı, havacılık yatırımlarına özel bir ilgisi olan bir para babasıyd ; New York'taki Brown Brothers, Harriman ve  irketi, Scudder, Stevens ve Clark ile ortaklıkları vardı, aralarında Amerikan Maden Ltd.  irketi, Birleşik Sülfür ve Petrol Anonim  irketi, Cerro de Pasco Anonim  irketi, Honover Bankası'nın da bulunduğu çeşitli şirketlerde m d rd . Harvard'da ve MIT'te fakülte kurullarında konuk üyeydi, devlet destekli "Fransa'ya Selam"ın (Paris, 1955 ilkbaharı) e ba kanıyd , 1960'da Brüksel'de Amerikan b y kel isiydi.

Farfield yöneticilerinden biri de Gardner Cowles'd . Iowa merkezli Gardner Cowles Vakfı'na ba ı ta bulunmuştu, vakfın vergi ba ı ıklı ı olan k lleyetli aktifi, Cowles'ın başkanı olduğu Cowles Dergiler ve Yayıncılık  irketi'nin büyük k rlarından geliyordu.  zg rl k Haçlıları'nın da üyesiydi, " zel ba ı lar"la Amerikan Tarih Derneği tarafından yayımlanan *Tarih* dergisinin sponsoruydu. Dergi,  zg rl k Haçlıları'nın bir yayını olduğu kadar Soğuk Savaş'ın da bir yayınıyd , sponsorlar listesinde William Donovan, Dwight D. Eisenhower, Allen Dulles, Henry Luce'un adı vardı.

Farfield Vakfı'nda en uzun süre yönetici müdürlük yapmış olan kişi John "Jack" Thompson'd , 1956'dan 1965'e kadar bu

görevde kalmıştı. Thompson'ı CIA'ya alan Cord Meyer'dı; Meyer onu 1945'ten bu yana, yani yeni Birleşmiş Milletler örgütünün yapısını belirlemek üzere toplanmış olan San Francisco Kongresi'nde, Thompson ile birlikte Amerikan delegasyonunda yardımcıları olarak bulundukları günlerden beri tanıyordu. Daha önce Lionel Trilling yönetiminde Columbia'da bir öğrenci olan Thompson, New York'ta edebiyat çevrelerinde iyi tanınırdı. Michael'ın kızı Jennifer Josselson, ondan "Jack Amca" diye söz ederdi.

Farfield'daki müdürler arasında şunlar vardı: Hem John hem Bobby Kennedy'nin hem de Arthur Schlesinger'in yakın arkadaşı, New Yorklu avukat (aynı zamanda William Donovan ve Cass Canfield ile birlikte Acil Kurtarma Kurulu üyesi) olan William Vanden Heuvel; Trinton Yayıncılık Başkanı, Hobe Sound Şirketi (Florida) Başkan Yardımcısı, ANTA Uluslararası Değişim Programı, Drama Danışmanlar Heyeti Üyesi Joseph Verner Reed; (1956'da Farfield'e önemli bir katkıda bulunmuş) Fred Lazarus Vakfı'na en büyük bağışı yapmış olan, daha sonra Ulusal Sanat Vakfı danışman üyeliğine getirilen Fred Lazarus Jr.; Birleşik Toplum Savunma Hizmetleri A.Ş.'nin Başkanı olan, Shelter Rock Vakfı'na karısı Jean ile birlikte bağışta bulunan Donald Stralem (Shelter Rock Vakfı 1962 yılında, yani Farfield'de Fleischmann'ın yerine Stralem'in başkan olduğu yıl Kültürel Özgürlük Kongresi'ne ulaştırılacak olan CIA parasını sırtlanıp Farfield kasalarına taşımıştı); *New York Herald Tribune*'un eski editörü Whitelaw Reid; Kuzey Carolina Hanes Vakfı'nın Müdürü Ralph P. Hanes. Junkie'nin iyi arkadaşı olan Hanes ve karısı Barbara, Fleischmannlar ve Wisnerlerle birlikte Bahama yolculuğu yapmışlardı. Son olarak da elbette Michael Josselson vardı, vakfın antetli kağıtlarında uluslararası müdür olarak onun adı görölüyordu, CIA'dan gelen masasını vakıf aracılığıyla alıyordu.

Aile içi evliliklerin egemen olduğu Farfield hiç de tek örnek değildi. O dönemde Amerika'daki gücün belirleyici özelliği buydu. İşte bu özel patronluk sistemi, Amerika'nın çıkarlarını savunmaya -ve tanım gereği kendi çıkarlarını da korumaya- soyunan küçük benzeşik gruplara modellik etmiştir. Piramidin en üstünde hizmet vermek kendine saygısı olan her WASP'ın* tutkusuydu. Bunun ödülü ya Ford Vakfı'nın ya da Rockefeller Vak-

* Beyaz Anglo-Sakson Protestan (ç.n.).

fi'nin müteveli heyeti  yeli iydi, bu vakıfların her ikisi de ABD d   politikasının bilinçli ajanıydılar, müdürleri ve görevlileri ya Amerikan istihbaratıyla yakından ilişkiliydi ya da istihbarat  ye-siydi.

1936'da anonim  irket haline gelen Ford Vakfı, 1950'lerin sonunda, aktifi toplam 3 milyar doların üzerine çıkan Ford aile-sinin vergi ba ı ıkl ı olan en değerli vakfıydı. Dwight Macdo-nald'ın unutulmayan tanımıyla, "kocaman bir para g l , bütün çevresi ondan pay almak isteyen insanlarla sarılı"ydı. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan yeni koşullarda vakfın kültür politikasını belirleyen kişiler, Amerika'nın dünya sahne-sinde gittikçe büyüyen varlığını destekleyen siyasal zorunluluk-ları çok iyi kavramı lardı. Bazen Ford Vakfı sanki uluslararası kültürel propaganda alanında hükümetin bir uzantısıymı  g -r nt s  veriyordu. Vakfın tarihinde Avrupa'daki örtülü eylem-lerle yakın ilişkisini, belli projelerde Marshall Planı ve CIA ile birlikte  alı t ğını gösteren olaylar vardı. Bu karşılıklı ilişkiler, e -ülke fonlarının Frank Wisner'a verilmesini onaylayan Mar-shall plancısı Richard Bissell 1952'de Ford Vakfı'na geldiği za-man daha da gelişti; Bissell "devlet hizmetinde çalışan bir kişi yapt ı  i  dolayısıyla ne kadar etkili olabilirse özel bir vakıfta çalışan kişinin de o kadar olmasını engelleyen hiçbir şey"¹⁹in ol-mad ı öngörüsünde bulunmuştu. Ford'da görev yapt ı süre içinde Bissell, "karşılıklı olarak" yeni düşünce arayışları içinde Allen Dulles ile aralarında Groton'dan eski sınıf arkadaşı Tracy Barnes'in da bulunduğu  teki CIA görevlileriyle sık sık g r   -yordu. 1954 Ocak ayında birden vakıftan ayrılıp Allen Dulles'in özel yardımcısı olarak CIA'ya katıldı ama vakfın Soğuk Savaş düşüncesinin  nc  kolu konumuna gelmesine yardımcı olmadan yapmadı bu  i .

Bissell doğrudan doğruya 1950'de Ford Vakfı'nın başkanı olan Paul Hoffman'ın emrinde  alı mı tı. Marshall Planı yöneti-cili i görevinden do ruca buraya geçen Hoffman, Avrupa'nın so-runları ve bu sorunlarla ba a çıkmakta düşüncelerin gücü konu-sunda yoğun bir kurs g rm   t . Psikolojik savaş dilini iyi konu-suyordu ve Arthur Koestler'in 1950'deki ("Dostlar,  zg rl k öz-g rl  e saldıranı kısıktırak yakaladı!") haykırı ını yankılar  ekil-

¹⁹ Richard Bissell, *Reflections of a Cold Warrior*.

de “barış savaşı”ndan söz ediyordu. Aynı zamanda Ford Vakfı sözcüsü Robert Maynard Hutchins’in görüşünü de paylaşıyordu, ona göre de Dışişleri Bakanlığı’na “ülke içinde öylesine çok siyasal müdahale yapılıyordu ki Bakanlık artık Amerikan kültürünün tam bir fotoğrafını sunamaz” olmuştu.

Ford Vakfı’nın uluslararası kültür diplomasisinde savaş sonrası ilk girişimlerinden biri 1952’de yürürlüğe konan Kültürlerarası Yayınlar Programı’ydı; programın başına (George Orwell ve Henry Miller yayımlamış olan) New Directions dizisinin yayımcısı ve avangardizmin çıkarlarının saygın koruyucusu James Laughlin geçti. Başlangıç olarak verilen 500.000 dolarlık bağışla Laughlin *Perspectives* dergisini çıkarmaya başladı; dergi Fransa, İngiltere, İtalya ve Almanya’da (bütün bu ülke dillerinde yayımlanarak) komünist olmayan solu hedefliyordu. Derginin amacı, onun vurguladığına göre, “solcu aydınları diyalektik savaşta *yenmek* değil, onları daha çok estetik ve akılcı tartışmalarla ikna ederek mevcut konumlarını terk etmeye *ikna etmek*”ti. Ayrıca dergi “yurtdışında Amerika’nın maddecilikten uzak kazanımlarına duyulan saygıyı artırarak barışa katkıda” bulunacaktı.²⁰

Yönetim kurulu tıka basa Soğuk Savaşçılarla dolu olan Kültürlerarası Yayınlar Programı da “bir kitle tapıncı cehennemi olarak yaygınlık kazanmış olan Amerika imgesinden” yapıtlarının zarar gördüğünü düşünen Amerikan aydınlarını hedefliyordu. Malcolm Cowley *Perspectives*’i ilk destekleyenlerden biriydi; dergi “filmlerde, soğuk dedektif hikâyelerinde, yazısı az reklamı bol çizgi roman ve dergilerdekinden” çok daha farklı bir Amerika imgesi sunuyordu. Perry Miller adlı bir akademisyen, “içinde Amerikan tarzının propagandasını yapan hiçbir şey olmamalı; bunun olmaması başlı başına en iyi anlamda propaganda demektir,” demişti.²¹ *Perspectives* asla bu beklentileri karşılayamadı. Irving Kristol ondan, “şu rezil Ford Vakfı dergisi,” diye söz ediyordu.²² Bu başarısızlığın ardından Ford Vakfı’nı Lasky’nin *Der Monat*’ının sponsorluğunu üstlenmeye razı etmek kolay oldu. 1948 Ekim’inde Lucius Clay’in arka çıkmasıyla kurulan ve Amerikan Yüksek Komisyonu’nun “Gizli Fon” aracılığıyla finanse

²⁰ James Laughlin’den alıntı, Kathleen D. McCarthy, “From Cold War to Cultural Development: The International Cultural Activities of the Ford Foundation 1950-1980”, *Daedalus*, cilt 116/1, Kış 1987.

²¹ Alıntı, Kathleen D. McCatrhay, a.g.y.

²² Irving Kristol’den Stephen Spender’a, 25 Mart 1953 (CCF/CHI).

edilen *Der Monat*'ın resmî himayecileri, derginin bağımsız olma iddiasına fazlaca zarar verdiler. Lasky bunun yerine bir başka yerden para bulmak istiyordu, Almanya'da Clay'in emrinde çalışmış bir vakıf yöneticisi olan Shepard Stone'un yardımıyla sonunda Ford Vakfı'ndan bir bağış koparmayı başardı ve 1954 Ekim sayısında "Bu andan itibaren tamamıyla ve kesinlikle özgür ve bağımsızız," diye ilan etti.

21 Ocak 1953'te yeni seçilen Eisenhower'ın emri altında çalışan CIA'daki geleceğinden kuşkuya düşen Allen Dulles, arkadaşı David Rockefeller ile öğle yemeği yemek üzere buluşmuştu. Rockefeller, Dulles'in Teşkilat'tan ayrılmaya karar verdiği takdirde Ford Vakfı'nın başkanı olmaya davet edilmesinin normal olarak beklenebileceğini kuvvetle ima etti. Dulles'in gelecek korkusu çekmesine gerek yoktu. Bu öğle yemeğinden iki gün sonra *New York Times* Allen Dulles'in Merkezi İstihbarat'ın müdürü olacağı haberini verdi.

Bundan kısa bir süre sonra Ford Vakfı'nın başkanı açıklandı; John McCloy'du, yirminci yüzyıl Amerikan gücü ve etkisinin ilk örneği. Ford Vakfı'na gelinceye kadar Savaş Bakanı yardımcılığı, Dünya Bankası başkanlığı, Almanya Yüksek Komiserliği yapmıştı. 1953'te o da Rockefeller Chase Manhattan Bankası Başkanı ve Dış İlişkiler Konseyi Başkanı oldu. John F. Kennedy'nin öldürülmesinden sonra Warren Komisyonu'na atandı. Bu sırada yedi büyük petrol şirketinin Wall Street avukatı ve sayısız anonim şirketin müdürü olarak iş hayatını sürdürdü.

Almanya'da Yüksek Komiserlik yaptığı sırada, aralarında Lawrence de Neufville de olmak üzere, onlarca CIA ajanını perdeleme işini üstlendi. Resmen kendisinin emri altında çalışmalarına karşın onlar gayriresmi olarak Washington'daki kendi şeflerine karşı sorumluydular, McCloy'a gerçekte ne dolaplar çevirdiklerini söyleme zorunlulukları pek azdı. Siyasette bilgi ve deneyim sahibi olan McCloy, Ford Vakfı'nın başkanlığına geldiği zaman CIA'nın vakfa duyduğu kaçınılmaz ilgiye yararlı bir açıdan baktı. Vakfın CIA ile ilişkileri yüzünden dürüstlük ve bağımsızlık ününün zedelendiğini düşünen bazı yöneticilerin kaygılarını dikkate alarak, CIA ile işbirliği yapmazlarsa CIA'nın nasıl olsa düşük düzeylerdeki görevlere kendi adamlarını yerleştirerek vakfa sızacağı görüşünü ileri sürdü. Bu soruna McCloy'un önerdiği çözüm, Ford Vakfı içinde tek başına CIA ile ilgilenecek bir

yönetim bölümü oluşturmaktı. Teşkilat, vakfı bir ara istasyonu ya da paravan olarak kullanmak istediği zaman, başında McCloy ile birlikte iki kişinin daha bulunacağı üç kişilik kurula her seferinde danışılacaktı. McCloy'un özyaşam öyküsünün yazarının açıklamasına göre, "Bu özel kurula gidip anlatacaklar, bu kurul bunun makul bir şey olduğu, vakfın uzun dönemli çıkarlarına aykırı olmadığı kanaatine varırsa proje o zaman önerinin kaynağını bilmeyen içerdeki personele ve vakıf görevlilerine aktarılacaktı."²³

Bu düzenleme yapıldıktan sonra Ford Vakfı komünizme karşı siyasal savaşta CIA'nın seferber edebileceği örgütlerden biri olarak resmen çalışmaya başladı. Vakfın arşivleri pek çok ortak projenin varlığını ortaya koyuyor. George Kennan'ın önemli bir rol oynadığı bir CIA paravan kuruluşu olan Doğu Avrupa Vakfı, parasının büyük bir bölümünü Ford Vakfı'ndan alıyordu. Vakıf, yasaklanan Rus yapıtlarını satın almak ve Batı klasiklerini Rusçaya çevirtmek için Ford Vakfı'ndan 523 bin dolar alan Çehov Yayınevi ile yakın ilişkiler kurdu. Bill Casey'nin Uluslararası Kurtarma Kurulu'na 500.000 dolar verdi, CIA'nın bir başka paravan kuruluşu Dünya Gençlik Meclisi'ne yüklü bağışlarda bulundu. Ayrıca Dış İlişkiler Konseyi'ne tek büyük bağışı yapmıştı; konsey bağımsız bir beyin takımı grubundan oluşuyordu, Amerika'nın dış siyasetinde çok etkili olmuştu, çok sıkı gizlilik kurallarına göre çalışıyordu (hala da öyle), kayıtlarının 25 yıldan önce açıklanması yasaktı.

1947'de Washington'da kurulmuş olan Çağdaş Sanatlar Enstitüsü, Ford Vakfı'ndan külliyetli bir bağış aldıktan sonra uluslararası programını 1958'de genişletti. ÇSE'nin mütevelli heyetinde CIA'nın Yıllık Ulusal Tahminler Yönetim Kurulu üyesi ve eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson'ın damadı William Bundy vardı. Onun erkek kardeşi McGeorge Bundy 1966'da Ford Vakfı'nın başkanı oldu (Ulusal Güvenlikten Sorumlu Başkan Özel Yardımcılığı görevini, yani başka bazı şeylerin yanı sıra CIA'yı izleme görevini bırakıp doğrudan doğruya bu göreve gelmişti.) Vakfın eliaçıklığından yararlananlar arasında Herbert Read, Salvador de Madariaga, Stephen Spender, Aaron Copland, Isak Dinesen, Naum Gabo, Martha Graham, Robert Lowell, Robert Penn Warren, Robert Richman vardı; bunların hepsi ÇSE'nin Kültürel

²³ Kai Bird, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

Önderler Kongresi'nin burslularıyd . Aslında bu kongre Kültürel  zg rl k Kongresi'nin bir uzantısıyd ,  zg rl k Kongresi ise Ford Vakfı'ndan en büyük ba ı ı, 1960'ların başlarında yılda 7 milyon dolar alan bir kurulu tu.

Kültürel  zg rl k Kongresi'ne destek veren ilk CIA elemanlarından biri Frank Lindsay'di, Neufville 1950 Berlin  zel toplantısının hazırlıkları sırasında onun emrinde çalışıyordu. Lindsay eski bir OSS'liydi, 1947'de Amerika'nın Soğuk Savaşı yürütmek üzere örtülü bir eylem gücü oluşturmasını öneren ilk notlardan birini yazmıştı. Bu not Frank Wisner'ın dikkatini çekti, onu OPC'de Avrupa harekâtlarını yürütmeye  a ırd . OPC'nin  ef yardımcısı olarak Lindsay (1949-51) Batı Avrupa'da "geri hizmet" gruplarını oluşturmaktan sorumluydu. 1953'te Ford Vakfı'na katıldı, oradayken istihbarat grubundaki arkadaşlarıyla sıkı ilişkisini sürdürdü.

Vakıfta Lindsay'e daha sonra Waldemar Nielsen katıldı, Lindsay'in personel müdürü oldu. Nielsen orada bir CIA ajanı olarak çalıştı. 1960'da Başkan'ın Yurtdışı İstihbarat  alı maları Komitesi'nin Yönetici M d rl  n  yaptı. Çeşitli maskeler altında Nielsen, C.D. Jackson ile de birlikte çalıştı, ikisi birlikte "bu kentte yüksek görevlerde bulunanların pek çoğunun arasında psikolojik etmenlerin hiç dikkate alınmamasını" ele tirdiler. Nielsen'in ayrıca bütün y re iyle desteklediği Kültürel  zg rl k Kongresi'yle de çok yakın ilişkisi vardı.

Kongre ile Ford Vakfı arasındaki en önemli bağlantı halkası Shepard Stone'du; Amerikan hükümetinin ve özel grupların dünyanın i lerine karışmasını sağlayacak yapılar ve işlemler konusunda uzman olmakla tanınıyordu. Savaştan  nce *The New York Times*'ın pazar eki editörü olarak G-2'ye (ordu istihbarata) hizmet etmeye devam etti, daha sonra Almanya'da John McCloy'un emrinde Kamu İ leri Müdürü oldu, bu maskenin arkasına gizlenerek *Der Monat*'a hükümetin destek vermesi olanağını sağlamış oldu. Psikolojik savaşın emektarlarından olan McCloy, 1951'de Psikolojik Strateji Yönetim Kurulu'nun görevden ayrılan müdürünün yerine Stone'u tavsiye edecek kadar be eniyordu. Stone bu görevi  stlenmedi, Ford Vakfı'na katıldı. Meslek hayat  boyunca CIA ile öylesine sıkı ilişkiler içindeydi ki pek çok kişi onun bir CIA ajan  olduğunu sanıyordu. Bir ajan, biraz üstü kapalı olarak, "Shep CIA'nın adam  değildi, o sularda çok balık av-

lamış olabilir ama değildi,”²⁴ diyordu. 1953'te Josselson'ın daveti üzerine bir ayını Avrupa'da geçirdi, Kongre'nin önemli kişilerini ziyaret etti. 1954'ten itibaren Ford Vakfı'nın Uluslararası İşler Bölüm Müdürü olarak Stone'un Kongre için değeri daha da arttı.

Rockefeller Vakfı, Amerika'nın Soğuk Savaş düzeneginin en az Ford kadar ayrılmaz bir parçasıydı. 1913'te kurulan vakfa en büyük bağışta bulunan kişi o efsanevi John D. Rockefeller III'tü. Vakfın 500 milyon doları aşan aktifi vardı; bunun içine, 1940'ta New York'ta kurulmuş önemli bir beyin takımı kuruluşu olan Rockefeller Kardeşler Fonu A.Ş.'deki 150 milyon dolar girmiyordu. 1957'de bu fon, dönemin en etkili beyinlerini Özel Çalışma Projesi içinde bir araya getirdi, amaç Amerikan dış siyasetini tanımlama girişiminde bulunmaktı. Alt Tartışma Grubu II, Uluslararası Güvenlik Hedefleri ve Stratejisi çalışmasına ayrılmıştı, üyeleri arasında Henry ve Clare Booth Luce, Laurence Rockefeller, (Jock Whitney'in şirketini temsilen) Townsend Hoopes, Nelson Rockefeller, Henry Kissinger, Frank Lindsay, CIA'dan William Bundy bulunuyordu.

Rockefeller'ın milyarlarıyla ABD hükümeti arasındaki yakınlaşma Ford'unkini bile çok gerilerde bırakmıştı. John Foster Dulles, daha sonra Dean Rusk, Rockefeller Vakfı başkanlığından doğruca Dışişleri Bakanlığı'na atlamıştı. Soğuk Savaş'ın öteki ağır topları, örneğin John J. McCloy ve Robert A. Lovett, Rockefeller mütevellileri olarak sivrildiler. Nelson Rockefeller'ın bu vakfın baş sorumlusu olması ABD istihbarat çevreleriyle sıkı ilişkide bulunması sonucunu getirdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Latin Amerika'daki bütün istihbarattan sorumlu olan kişi oydu. Daha sonra Brezilya'daki meslektaş Albay J.C. King Batı küredeki gizli eylemlerin CIA şefi oldu. 1954'te Nelson Rockefeller, Eisenhower tarafından Ulusal Güvenlik Konseyi'ne atandı, oradaki görevi çeşitli örtülü harekâtlara onay vermektir. CIA etkinlikleriyle ilgili en küçük bir bilgiye ihtiyacı olduğu zaman eski dostu Allen Dulles'tan doğrudan brifing istemesi yeterdi. CIA etkinliklerinin en tartışılabilirlerinden biri 1950'lerde yapılan MK-ULTRA (ya da “Mançuryalı Aday”) girişimi, kafalara hükmetme araştırmaları programıydı. Bu araştırma, Rockefeller Vakfı bağışlarıyla desteklenmişti.

²⁴ John Hunt, söyleşi, Uz, Temmuz 1997.

Savaş sırasında kendi istihbarat b  l  m  n   y  neten Nelson Rockefeller, OSS'nin saflarında yer almıyordu ve ger  ekten de William Donovan ile aralarında   m  r boyu s  ren bir d    manlık olu  mu  tu. Ama OSS emektarlarına kar  şı bir   nyargısı yoktu ve pek   o  una Rockefeller Vakfı'nda i   verilm  ti. 1950'de OSS'li Charles B. Fahs vakfın sanat b  l  m  n  n ba  ına getirildi. Yardımcısı bir ba  ka OSS'li Chadbourne Gilpatric'di; o da buraya do  rudan do  ruya CIA'dan gelmi  ti. K  lt  rel   zg  rl  k Kongresi'yle esas ba  lantı bu ikisi aracılı  ıyla kuruluyordu ve bunlar Rockefeller'ın b  y  k yardım paralarını Josselson'ın birli  ine da  ıtmaktan sorumluydular.

Nelson Rockefeller kadar   nemli biri de karde  i David'di. Chase Manhattan Bankası Vakfı'nın ba  ı  lar kurulunu denetliyordu, bankanın kendisinin o zamanki başkanının yardımcısı, Dı   İli  kiler Konseyi m  teveli   yesi, Uluslararası İli  kiler Evi Y  r  tme Kurulu Ba  kanı, Allen Dulles ile Tom Braden'ın yakın arkada  ıydı. Braden, "Yaptı  ımız i  lerle ilgili David'e sık sık Allen'ın izniyle yarı resmi olarak   zet bilgi verirdim," diye hatırlıyor. "Bizimle aynı kafa yapısına sahipti ve yaptı  ımız her   eyi onaylıyordu. O da benim gibi So  uk Sava  ı kazanma yolunun *bizim* yolumuz oldu  u d    ncesindeydi. Bazen David bana b  t  cemizde olmayan i  leri yapmam i  in para verirdi. Fransa'daki davalarımız i  in bana   ok para verdi. Avrupalı gen  ler arasında birle  ik bir Avrupa fikrini yayma konusunda   alı  an biri i  in bana 50.000 dolar verdi  ini hatırlıyorum. Bu adam bana projesiyle birlikte geldi, ben de David'e s  yledim, o da bana 50.000 dolarlık bir   ek verdi. Bu denklemde CIA hi   yoktu."²⁵

Bu serbest giri  im i  leri h  k  metin korsanlık uygulamalarına yeni bir anlam kazandırdı ve Amerikan dı   siyasetinin So  uk Sava   yıllarında yarı   zelle  tirilmesinin ka  ınılmaz bir yan   r  n  yd  . Daha ileriki yıllarda Oliver North t  r   felaketler yine de aynı k  lt  rden do  mu  tu.     yle bir kar  ıla  tırma yapmak yanlı   olmaz;     nk   tıpkı "dik bakı  ları, amansız g  rev duygusu, ama  ca giden yolların a  ık  a mubah oldu  u inancıyla"²⁶ Irangate'in mimarı gibi, CIA'nın bu ilk zamanlardaki dostları da yaptıklarından ya da ama  larından bir an olsun ku  ku duymadılar.

²⁵ Tom Braden, s  yle  i, Virginia, A  ustos 1996.

²⁶ Neil Berry, "Encounter", *London Magazine*,   ubat-Mart 1995.

Hakikati Görmeyenlere Gösterme Savaşı

Yidişçe yazmak yetmez; insanın söyleyecek bir şeyi olmalı.

Y.L. Peretz

Nicolas Nabokov'un 1952'de düzenlediği o büyük sanat festivali, Amerika'nın örtülü propaganda yeteneğinin kapsamını sınama olanağı sağladı. Ama Marshall McLuhan'ın "mesaj ortamdır" sözünün henüz anlaşılmayı beklediği bir dönemde strateji uzmanları şimdi de mesaj neydi, diye düşünüyorlardı. Ya da eski OSS'li, Eisenhower'ın özel danışmanı Walt Rostow'un daha sonra diyeceği gibi; "Kirli oyunların en kötü yanı ne diyeceğimizi bilmememizdi."¹ Mesajın ne olduğunu reklam yöneticisinden daha iyi kim bilebilirdi?

1950'lerin başlarında tek bir adam Amerikan kültürel savaşının gündemini belirlemekte herkesten çok şey yapmıştı. Özgür Avrupa Ulusal Komisyonu'nun başkanı, daha sonra psikolojik savaş konusunda Eisenhower'ın özel danışmanı olarak C.D. Jackson, Amerika'da en etkili gizli strateji uzmanlarından biriydi. 1902'de New York'ta doğmuştu, babası Avrupa'dan mermer ve taş ithalatı yapan zengin bir sanayiciydi. 1924'te Princeton'dan mezun olduktan sonra "C.D." aile şirketine çalışmaya başladı ve Avrupa'da seyahat etmediği yer kalmadı, daha sonraki yıllarda kendisi için değerli bir kaynak olacak olan ilişkiler kurdu. 1931'

¹ Walt Rostow, telefon görüşmesi, Temmuz 1997.

de Henry Luce'un *Time-Life* imparatorluğuna reklam amiri olarak katıldı. Savaş sırasında Amerika'nın önde gelen psikolojik savaş uzmanıydı; Sınırötesi, Kuzey Afrika ve Ortadoğu Savaş İstihbarat Dairesi'nde şef yardımcısı, daha sonra SHAEF'in (Eisenhower'ın emrindeki Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force'un) Psikolojik Savaş Bölümü'nde (PWD) şef yardımcısı olarak çalıştı.

Savaştan sonra C.D. Time-Life Şirketi'ne döndü, orada *Time*'in başkan yardımcısı oldu. Allen Dulles'in New York çetesi-nin militanı, Park Bulvarı Kovboyları'ndan biriydi. Daha sonra 1951'de Amerikan istihbarat hizmetlerinin yeniden düzenlenme-sini ileri süren, CIA'nın sponsorluk ettiği bir çalışmada yer alma-ya davet edildi. Bu da ona, Hakikati Görmeyenlere Gösterme Sa-vaşı ile, başkanı olduğu Özgür Avrupa Ulusal Komisyonu aracılı-lığıyla CIA'nın örtülü harekâtlarının "dışarıdan" müdürlüğünü yürütme görevini getirdi. Bu görevdeyken -aralarında General Eisenhower da olmak üzere- kendi adlarını Komisyon'a ödünç vermeye hazır kalburüstü Amerikalıların listesini tamamladı. Jay Lovestone ve ara ara Arthur Schlesinger ile birlikte Özgür Avrupa Radyosu Yönetim Kurulu'nda yer aldı. Aynı zamanda Birleşik Zenci Koleji Vakfı'nın müdürü, (Soğuk Savaşçı Henry Cabot Lodge, Jacob Kaplan, Edward Taft ile birlikte) Boston Senfo-ni'nin mütevelli heyeti üyesiydi, Lincoln Sanat Planlama Merke-zi'nin, (Cornelius Vanderbilt Whitney ile birlikte) Metropolitan Opera Derneği'nin, New York Carnegie Şirketi'nin yönetim ku-rullarında da yer alıyordu.

Eisenhower, C.D. Jackson'ı savaş zamanı Avrupa ve Afrika seferlerinden iyi tanıyordu; seyircileri istediği gibi yönlendirme sanatını ondan öğrenmişti. Eisenhower, C.D.'nin etkisiyle seçim kampanyası sırasında bir halkla ilişkiler şirketiyle anlaşmayı ka-bul etmiş, böylece bunu yapan ilk başkan adayısı olmuştu. Eisenhower Amerika Birleşik Devletleri'nin on dördüncü başkanı olarak Beyaz Saray'a adım atar atmaz çok önemli bir atama yaptı. C.D. Jackson, Başkan'ın Psikolojik Savaş Danışmanı olacaktı, ya-ni C.D. neredeyse sınırsız yetkilerle gayriresmî propaganda ba-kanlığı oluyor demektir bu.

C.D.'nin ilk işi Amerika'nın örtülü savaş yetkisini tek elde toplamak oldu. O sıralarda psikolojik savaş ve propaganda hare-kâtları yetkisi Dışişleri Bakanlığı, (Marshall Planı'nı yürüten)

Ekonomik İşbirliği Yönetimi, askeri istihbarat, CIA, CIA içinde ama çoğu kez hayli bağımsız çalışan Wisner'ın OPC'si arasında paylaşılmıştı. Bu hükümet dairelerinin örgütsel anlaşmazlıklarla, daireler arası rekabet dolayısıyla delik deşik olduğunu gören C.D., bunların hepsinin “profesyonel bir amatörlük” içinde davrandıkları kanısına vardı ve “Washington’da tam bir politika kıtlığı, tam bir boşluk,” olduğundan yakındı. Onun iddiasına göre, “hem bir fırsat hem bir sorun” vardı, “Fırsat, dünya dinamiğimizi yeniden yakalama fırsattır, dolarlardan değil düşüncelerden söz ediyorum. Şimdiye kadarki -kendimizi koruma ve dolar- dinamiğimizin yerini eski zamanlardaki Amerikan dinamiği, yani bir ölküye adanma dinamiğinin alması gerekiyor. İşte bu noktada Amerikan önerisini bütün dünyada yeniden diriltmek fırsatıyla karşı karşıyayız ... sorun, korkup geri çekilmek zorunda kalmadan bu şeyin dinamiğini nasıl koruyacağımız sorunudur.” Kısacası gerekli olan şey, hedefi “vuruşmak zorunda kalmadan Üçüncü Dünya Savaşı’nı kazanmak” olan “ABD psikolojik savaşının siyasal bir planı”ydı.²

Eisenhower bir basın toplantısında, “Soğuk Savaş’ta bizim amacımız toprak kazanmak ya da güç kullanarak istediğimizi yaptırmak değil,” diye açıklamıştı. “Bizim amacımız daha köklü, daha kapsamlı, daha bütünlüklü bir amaç. Biz dünyaya barışçı yollarla doğruyu göstermeye çalışıyoruz. Göstermek istediğimiz hakikat de Amerika’nın barış içinde bir dünya, bütün halkların bireylerinin kendilerini ne kadar geliştirebileceklerse o kadar geliştirme fırsatına sahip olacağı bir dünya istediğidir. Bu hakikatı göstermek için kullanacağımız araçlar genellikle ‘psikolojik’ olarak anılıyor. Bu terimden korkmayın. ‘Psikolojik Savaş’ insanların kafalarına ve iradelerine hükmetme savaşıdır.”³

Hükümet içinde örtülü harekâtların birbirleriyle yarışmasının, parçalı bir şekilde dallanıp budaklanmasının önüne geçmek için Savunma Bakanlığı ile CIA, psikolojik harekâtların eşgüdümünü sağlamak üzere bağımsız bir yönetim kurulu önerdi. Dışişlerinin direnmesine karşın George Kennan bu düşüncenin bayraktarlığını yaptı ve Başkan Truman’ın 4 Nisan 1951’de bir Psikolojik Strateji Komitesi (Psychological Strategy Board) oluştu-

² C.D. Jackson, “Toplantı Notları”, 28 Nisan 1952 (CDJ/DDE).

³ Dwight D. Eisenhower’dan alıntı, Blanche Weisen Cook, *The Declassified Eisenhower*.

rulması için gizli bir talimat imzalamaya razı edilmesine aracı oldu. İ te C.D. Jackson'ın, yapılması çağrısında bulunduğu "siyasal plan"ı hazırlama talimatı bu (Orwell tarzı adı, kısa süre sonra ba  harfleriyle PSB olarak kısaltılacak olan) kurula verildi.

PSB'nin "  retisel" ve "ideolojik" planı ilkin PSB D-33/2 olarak anılan bir strateji belgesinde sunuldu. Belgenin kendisi hâlâ dosyada duruyor ama kaygılı bir PSB b rokratu, Charles Burton Marshall, yazd  ı kurumiçi uzun bir yazıda belgede kendisini en çok düşündüren bölümlerden bol bol alıntılar yapmış. "Bir hükümet kendisine ait çok kapsamlı bir   retisel sistemle her şeye müdahalede bulunur da nasıl totaliter olmaz?" diye soruyordu. "Belgede bu yok. Gerçekten de  e itlili in yerine tekli i kabul ediyor. 'Belli bir toplumsal inanç ve yapıyı' haklı gören, 'insanların özlemlerini yönlendirecek ilkeleri' sunan, 'insan düşüncesi-nin bütün alanlarını' - 'antropolojiden ve sanatsal yaratıdan tutun toplumbilime, bilimsel y ntembilime kadar düşünceyi ilgilendiren ne kadar alan varsa hepsini' kucaklayan bir sistem önermesinde bulunuyor." Daha sonra PSB'nin amansız bir d   manı haline gelecek olan Marshall, belgede yapılan bir  a rıyı, 'yöntemli ve bilimsel bir temele' dayandırılarak 'Amerikan tarzı hayat'ı betimleyen düşünceler üretecek 'bir düzenek' oluşturma çağrısını ele tiriyordu. Marshall'a göre, 'bir e   d m  rg t '  er evesi içinde 'öğreti üretimi' öngörüyordu. 'D   ncelerin üretimini ve dağılımını hızlandıracak hızlı ve olumlu eyleme prim' veriyor ... bu çabadan doğacak ve yalnızca komünizme karşı çıkma amacını değil, aslında 'Amerikan çıkarlarına d   man öğretiler' için düşünsel bir  s sağlayarak 'bütün dünyadaki   retisel düşünce kalıplarını yıkma' amacını taşıyacak 'uzun dönemli düşünsel bir hareket'in habercili ini ediyor"du. Vard  ı sonuç çok katıydı: "Bundan daha  l  totaliterlik olamaz."⁴

Marshall aynı zamanda PSB'nin "Pareto, Sorel, Mussolini falan gibileri hatırlatır şekilde" seçkinlerin rolünü vurgulayan "akılcılı a aykırı toplumsal kuramlar"a yaslanması sorununu ele alıyordu. Bu adamlar James Burnham'ın *Makyavelistler* kitabında kulland  ı modeller değil miydi? Belki de PSB D-33/2 kaleme alınırken el altında bu kitabın bir kopyası vardı. Elbette Marshall'ın şimdi karşı  ıkt  ı şey Burnham'ın seçkinler yönetimi ku-

⁴ Charles Burton Marshall'dan Walter J. Stoessel'e, 18 Mayıs 1953 (CDJ/DDE).

ramıydı. “Bireyler üçüncülüğe sürgün ediliyor,” diye devam ediyordu Marshall. “Yalnızca sözümona seçkinler önemli. Seçkinler ‘öğretisel konulara ilgi duyan, bunları istedikleri gibi kullanabilecek yetenekte’, sayıca sınırlı bir grup olarak tanımlanıyor, kamuoyu önderlerinin ‘tavır ve görüşlerini biçimlendirir ya da hiç değilse yönlendirirken’⁵ söz konusu önderlerin iplerini ellerinde tutan düşünce insanlarıydı bunlar. Marshall’ın yorumuna göre PSB her alanda, üyelerini “planlamayı yapanların felsefesine” hazırlayacak şekilde seçkinler üzerinde çalışmayı planlıyordu. Yerel seçkinleri kullanmak, çalışmanın “yerel bir gelişme olarak görünmesini” ve Amerika bağlantısının gizlenmesini sağlayacaktı. Ama bu yalnızca yabancıları hedef alan bir şey değildi. Belgede Amerikalılara propaganda yapmak amacı hiç geçmiyordu ama askerlik hizmeti yapanlara düşünce aşılama programı uygulanmadı değil, askerlerin resimli romanlarının içine doğru düşünceler şırınga edildi, vaizlerden bunların propagandasını yapmaları istendi.⁶

Bay Marshall’ın sivri eleştiri okları Amerika’nın gizli kültürel savaş programını tam on ikiden vurmuştu. PSB’nin öğretisi belgesinde desteklenen “seçkinler kuramı”, CIA’nın komünist olmayan sola kucak açıp Kültürel Özgürlük Kongresi’ne destek verirken kendini haklı göstermek için kullandığı modele tıpatıp uyuyordu. “Planlamayı yapanların inandıkları felsefe”yi geliştirmek için seçkinlerden yararlanma konusuna değinen CIA ajanı Donald Jameson şunları söylediği zaman hiç de şaka yapmıyordu: “Bu etkinlikler aracılığıyla Teşkilat’ın pekiştirmek istediği tavırlar açısından bakarsak şunu açıklıkla görürüz: Onlar Birleşik Amerika’nın yaptığı her şeyin doğru olduğu inancına kendi *mantıklarıyla*, *kendi kanaatlarıyla* ulaşmış insanlar yaratmak istiyorlardı.”⁷

⁵ a.g.y.

⁶ a.g.y.

⁷ Donald Jameson, söyleşi, Washington, Haziran 1994. “CIA açısından bakılırsa, bir köpeğin boynuna uzun bir tasma kayışı bağlayıp gezdirmek gibi bir şeydi bu. Kendilerinin özgürlüğe ve bağımsızlığa adandıkları söylenen aydınlar konusunda Teşkilat’ın başarılı olmasının en önemli nedeni, aydınların hepsinin değilse bile çoğunun hiçbir şey ‘bilmemesi’nin daha iyi olacağını düşünmesiydi, çünkü Teşkilat’ın temel politikalarıyla temelde anlaşıyorlardı ya da sanki ‘haberleri yokmuş’ gibi davranmalarına izin verilirse daha yararlı olabilir, daha fazla işbirliği yapabilirlerdi.” Richard Elman, *The Aesthetics of the CIA* (yayımlanmamış elyazması).

Ama Marshall'ın eleştirilerine kulaklar sağırdı. PSB Müdürü Raymond Allen co arak  u fiyakalı açıklamayı yaptı: “Bağımsızlık Bildirgesi’nde ve Anayasa’da ifadesini bulan ilkeler ve ülkülerin ihracı gerekir ... onlar bütün insanların mirasıdır. Biz bütün insanların temel dürtülerini harekete geçirmeliyiz, Kansas’taki  ift i için de Pencap’taki  ift i için de bunların de i medi ine inanıyorum.”⁸ 1952 Mayıs’ında yeni güçlendirilmiş PSB, CIA’nın kod adı “Paket” olan psikolojik savaş programının hız ve zamanlamasını denetleme görevini resmen üstlendi. Böylece CIA’nın sınır ötesi ülkelerde komünizmin baştan çıkarmakta çok başarılı olduğu gazetecileri, yorumcuları, sanatçıları, profesörleri, bilim adamlarını kapsayan “fikir önderleri” üzerinde baskı yapma seferberli ini denetleme olanağını kazandı. Bu etkili kişileri “bağımsızlık ve özgürlük” davasının saflarına yeniden çekebilmek; “seminerler, sempozyumlar, özel sayılar, yüksek düşünce dergileri, kitaplıklar, üstün yetenekli kişiler, profesörler falan arasında de i  toku lar yapmak şeklindeki entelektüel harekâtlar” gerek-tiriyordu. Bu çerçevede  imdi PSB Yeniden Manevi Silahlanma Hareketi’ni,  zg rl k Haçlıları’nı,  zg r Avrupa Radyosu’nu, Paix et Libert ’yi, Kültürel  zg rl k Amerikan Komitesi’ni, hatta hatta gemilerden yapılan yayınlarla, “   boyutlu filmler”le, “halk  arkılarının, folklorun, halk masallarının, gezgin öykü anlatıcılarının kullanılması”nı kapsayan harekâtları denetliyordu. 1953 Haziranı’nda PSB’nin “  reti Programı” tek parçadan, yani “Paket”ten oluşuyordu, yeni bir belgede “psikolojik hedef” söyle tanımlanıyordu: Hedef; “Amerika’nın ve  zg r Dünya’nın amaçlarına düşman olan komünizm ile başka   retilere düşünsel bir taban oluşturan   retisel düşünce kalıplarını bütün dünyada kı-rabilmek” için, “aydınlara, bilim adamlarına, fikir önderi gruplara hitap etmek”tir. Yürütülen mantığa göre bu ikna seferberliği, “inanmı  kom nistlerde [ve] ... y kselmekten başka bir şey düşünmeyen kişilerde kabul edilmiş düşünce kalıplarına karşı bir kuşku, kafa karı ıklı ı, inançsızlık” yaratacaktı. CIA’ya “bu programın hedeflerine hizmet eden bütün eylemlere yüksek düzeyde ve sürekli destek sağlaması”⁹ talimatı veriliyordu. Kurulmasının üzerinden henüz iki yıl geçmeden PSB, “sonunda kendini dış si-

⁸ Raymond Allen’dan alıntı, Scott Lucas, “Psikolojik Strateji Kurulu”, *International History Review*, cilt 18/2, Mayıs 1996.

⁹ Psikolojik Strateji Kurulu, “US Doctrinal Program”, 29 Ekim 1953 (PSB/DDE).

yasetin geliştirilip uygulamaya konması işinin vazgeçilmez bir parçası olarak kabul ettirmeyi başardı”.¹⁰

PSB’de, PSB bünyesindeki devlet dairelerinde dönen gizli dolapları öğrenmekte hiç rakibi olmayan C.D. Jackson “derin devlet” olarak bilinecek olan iktidarın kapalı halkasında en çok aranan kişi oldu. Bir Doğu hükümdarı ya da Delfi bilicisi gibi oturan Jackson’a ziyaretçilerin biri gidip biri geliyordu, çok çeşitli konularda onun bilgeliğinden yararlanmak istiyorlardı. Bu ziyaretçilerin ayrıntılı isim listesi gizlilik dünyasını çok iyi kavramamızı sağlar. Koltuklarının altında öğreti savaşı planlarıyla PSB bürokratları geliyordu, bu planların arasında helyumlu balonlarla Demir Perde gerisine her türlü yazılı propaganda malzemesi atmak vardı. Enformasyon Araştırma Dairesi’nden Adam Watson, İngilizlerin psikolojik savaş siyasetleri konusunda C.D.’ye bir not sunmak üzere geldi; Watson, İngilizlerin psikolojik savaş siyasetlerinin “Haşmetmeaplarının Hükümeti açısından kesinlikle daha önce benzeri görülmemiş, eşsiz bir şey olduğu konusunda bana güvence verdi. Bu arada İngilizlerin bütün istihbaratı bizimle paylaştıkları, bizim onlarla hiçbir şeyi paylaşmadığımız sorununu dile getirdi. Buradaki teknisyenlerin bu durumu çok iyi bildiklerini, yakında bunun çözüleceğini umduğumu söyledim.” Watson, C.D. için önemli bir bağlantı halkası haline gelmişti, C.D. onunla Washington’daki İngiliz Büyükelçiliği’nde, CIA ile bağlantıyı sağlayan kişi olarak çalışırken tanışmıştı. O günden sonra C.D. “onunla çok yakın işbirliği içinde çalıştı” ve Watson’ı (Beyaz Saray’daki görevini kendisinden 1954’te devralan) Nelson Rockefeller’a “resmi olmayan, çok daha yararlı, rahat, eşit ilişkilerden gerçekten hoşlanan”¹¹ biri olarak tavsiye etti. Watson, Kültürel Özgürlük Kongresi’nin yıllarca gizli bile olsa güçlü bir müttefiki olduğunu kanıtladı. Kültürel Özgürlük Kongresi’nden Julius Fleischmann, “Metropolitan Operası’nın Avrupa yolculuğunun giderlerini Kültürel Özgürlük Kongresi’nin karşılama olanakları konusunu konuşmak üzere” ona gelmişti, daha sonra da “Kültürel Özgürlük Kongresi’nin sponsorluğunda yakında yapılacak olan bilim toplantısı konusu ile Miloscz [aynen böyle yazılmış] konusunu konuşmak üzere”¹² Daniel Bell geldi.

¹⁰ Scott Lucas, a.g.y.

¹¹ C.D. Jackson, kütük dosyaları (CDJ/DDE).

¹² a.g.y.

C.D. Jackson'ın Beyaz Saray'da varlığıyla Kültürel  zg rl k Kongresi, Washington'da kendine güçlü bir m t tefik buldu. Tom Braden, C.D. ile ilişki kurmak için hemen harekete geçti; ikisi daha sonra "birikmiş konuları" tartışmak üzere düzenli olarak bulu tular. Boston Senfoni'nin 1952 turnesi konusunda ikisinin işbirliği yapması C.D.'nin Kongre'nin yararlı olduğuna inanmasına yol açtı ve daha sonra Kongre'yi, "Avrupa ve Asya'daki aydınlar cephesinde gerçekten komünizm ve tarafsızlık karşıtı bir delik açmakta olan, bildiğim tek örgüt"¹³ diyerek  vd . Taraftarlarının pek  o una çok saygı duyuyordu; pek çoğunu devlet görevlerine tavsiye etmişti; bunların arasında Sidney Hook, (" kirli i ler bölümünün' ağzı iyi laf yapan bir yorumcusu") James Burnham, *New Leader*'ın editörü ("kesinlikle melekler sa‐ında") Sol Levitas, Luce'un sahibi olduğu *Fortune*'da çalışan ve C.D.'nin deyiimiyle "komünistlerin Soğuk Savaş teknikleri konusunda bilmediği olmayan"¹⁴ Daniel Bell vardı. Aynı zamanda Nicolas Nabokov'un da eski bir hayranıydı. 1950'de Ordu Bakanlığı Dairesi'ne teslim edilen, duyarlı görevlerde kullanılmaya elverişli psikolojik savaş personeli listesindeki Nabokov'u tavsiye eden de C.D.'ydi.

C.D.'nin Kongre ile ittifakı uzun yıllar sürdü (1954'te C.D. Amerikan Komitesi'nin yönetim kurulu  yesi oldu), bu ittifakın gizli desteğinin ona sağladığı saygınlık dışında pek çok başka yararları oldu. Luce'un dergisinde Kongre'nin bir paravana ihtiyacı olduğu zaman C.D. hemen imdada ko ar, bunu sa lardı. Özgür Avrupa Komisyonu ve  zg r Avrupa Radyosu ile bir yakınlaşma aranıyorsa C.D. gerekli bağlantıyı sağlıyordu. " zel" ba ı  gerekiyorsa C.D. gerekli paravanı sağlamak üzere çok geniş i  ba lantılarından yararlanırdı. Ama en önemlisi başkentte  a ılacak derecede az savunucusu olan bir örgüte kazandırdığı siyasal kimlikti. Lawrence de Neufville, "Washington'da bu  rg t  desteklediği bilinen hiç kimse yoktu, hiç kimse de böyle bilinmek istediğinden emin değildi," diyordu. "Pek çok kişinin kafasını karı tırıyordu. Onu biz yarattık ama Washington'da o  arkı döndürmeye yarayacak bir düzenek yoktu."¹⁵ Bu tür ku kular ba la-

¹³ C.D. Jackson'dan Henry Luce'a, 28 Nisan 1958 (CDJ/DDE).

¹⁴ C.D. Jackson'dan Abbott Washburn'e, 2  ubat 1953 (CDJ/DDE).

¹⁵ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Nisan 1997.

mında, Kültürel Özgürlük Kongresi ayakta kalmış, hatta gelişmiş olmasını Michael Josselson'ın kahramanca çabalarına borçludur.

Geride kalan son birkaç yılın iş yükünün yorgunluğuyla Michael Josselson insanların kafalarına ve iradelerine hükmetmek savaşına kısa bir ara verdi. 14 Şubat 1953'te Diana Dodge ile, medeni nikâhla evlendi, Lawrence de Neufville de tanıklık yaptı. Her ikisi de daha önce evlilik yapmıştı. Josselson 1940'ta, Havana'da Colette Joubert ile evlenmişti ama boşandılar ve yolları ayrıldı. Gizliliğe her zaman son derecede meraklı Josselson, ondan hiç kimseye söz etmedi. Ama soluk bir gazete kesigini saklamıştı, Şubat 1963 tarihli bir New York gazetesinde Colette'in tuhaf ölümünün haberi idi bu; New York'un yukarı doğu yakasında bir apartman dairesinde tecavüze uğramış, eli ayağı bağlanmış, ağzı tıkaçla kapanmış ve boğulmuş olarak bulunmuştu.

Michael ile Diana balayı için Mayorka'ya gittiler. Paris'e dönünce Michael "itirafta bulundu"; karısına CIA'da çalıştığını, Kültürel Özgürlük Kongresi'nin "sahibinin" Teşkilat olduğunu söylemişti. Michael'ın Kongre ile ilişkisine bakarak onun dışalım-dışsatım kartında belirtilenden daha başka biri olduğunu zaten fark etmiş olan Diana, bir zamanlar onun Ruslar için çalışmış olabileceğinden kuşkulanmıştı. "Doğru" tarafta olduğunu duyunca rahatladı. Diana'ya da bir kod adı verilmişti -"Jean Ensinger"- o andan sonra ikisi bir tür iş ortağı oldular.

Diana Josselson bu işe çok uygundu. Eski bir Fulbrightçi olarak emek meselelerini girdisi çıktısıyla biliyordu; bu bilgisi ilkin Amerika'da emekçilerin basın bülteninin editörlüğünü yapmaktan, daha sonra da Jay Lovestone ile Irving Brown'ın denetimi altında çalışan Marshall Planı Emek Dairesi'nde çalışmaktan geliyordu. "Gençtim, terütazeydim, işçi liderleriyle ilişkilerimde çok başarılıyım," diye hatırlıyordu Diana mutlulukla. Emek Dairesi'ndeki görevi gereği Avrupa'daki komünist sendikalar üzerine raporlar yazıyor ve bu sayede çok gizli bilgilere ulaşabiliyordu. Bu duyarlı görev CIA'dan izin belgesi gerektiriyordu. Diana daha sonra CIA'nın elinin altındaki eş-ülke fonlarının kendi maaşı ödenirken paravan olarak kullanıldığını öğrendi.

"Jean Ensinger" ile "Jonathan F. Saba" birlikte Washington'a ulaştırılmak üzere şifreli telgraflar ve notlar yazıyorlardı. Bunlar Josselsonların apartman dairesinde martiniler içilirken kurye görevlisine verilirdi. "Bütün kurye görevlileri, tabanında gizli bir

gözü olan aynı tip bond çantası taşırlar ve telgrafları o göze koyarlardı. Gerçekten çok komikti çünkü onları bir kilometre öteden tanıyabilirdiniz - hepsinin elinde aynı model çanta olurdu. Çok   lenceliydi. Gelen telgrafları okurduk ve ben onları tuvalete atar, sifonu çekerdim,”¹⁶ diye hatırlıyor Diana. Tam bu görev için biçilmiş kaftandı ve sır saklamayı çok iyi bilirdi, kendi annesinden bile. Bir keresinde kurye görevlisi Lee Williams, Josselsonların ilk ve tek çocukları Jennifer’a bebek maması almaya gitmişti. Döndüğünde Diana onu bebeğinin bakımına yardımcı olmak için Birleşik Amerika’dan gelmiş olan annesiyle tanıştırmak zorunda kaldı. Sehpanın  zerindeki *Jane Eyre* romanı gözüne ili ince kekeleyerek, “Anne, seni, şey - Bay Rochester ile tanıştırayım,” dedi. “A, ne garip. Bay Rochester. *Jane Eyre*’daki gibi!” diye haykırdı, hiçbir şeyden ku kulanmayan annesi. Diana’nın Lee Williams’ın gerçek adını kullanmaması, kullansa bile tek başına bir şey ifade etmeyecek olmasına karşın gizlemesi, bu “Büyük Oyun”a kendini ne kadar kaptırdığını gösteriyor. Diana’nın annesi için doğrusunu daha sonra öğrendiğinde “bu hik ye [onu da] çok heyecanlandırmı tı”.¹⁷

Michael’ın yaptığı için erbabı kesilen Diana, onun olağanüstü uzmanlığına her gün biraz daha hayran kalıyordu. Washington’ın baskılarıyla Kongre’nin çoğu kez dönek huylu aydınları arasında e g d m sağlama yeteneğine çok  a ıyordu. “O olmasa Kongre asla olmazdı,” demişti daha sonra. “Kongre’nin en hareketli döneminin havası öyle farklıydı ki, herhalde Kennedy yönetiminin ilk yüz gününde de böyle bir hava esmi ti. Heyecan ve hareket dolu günlerdi. İnsan kendini her yerde olup biten her şeyden haberdarmı  gibi hissediyordu. Her şey tomurcuk vermişti, müthiş bir canlılık vardı. Michael her şeyi bilirdi. Bir bakarsanız sabahleyin telefonda Bolivya’daki oyun yazarlarından söz ediyor, bir bakarsınız öğleden sonra Asya’daki yazarlardan söz ediyor, bakmı sınız ak am Nicolas ile ikisi dört dilde telefonda konuşuyorlar. Paris’te Stravinsky ile bir kahvede oturduğumu hatırlıyorum, karısı bana “blini”nin* nasıl yapıldığını anlatıyordu. Harika zamanlardı bizim için. Soğuk Savaş, Kültürel  zg rl k Kongresi - Fransız Devrimi ya da Oxford Hareketi gibiydi.

¹⁶ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

¹⁷ a.g.y.

* Havyar ile birlikte ikram edilen ince ve k  k   rek ( .n.).

Bize öyle geliyordu.”¹⁸

Josselsonlar, Avrupa’daki harekâtlarını düzenli olarak turlayan Tom Braden ile sık sık buluşuyorlardı. Bir lokantaya ya da Roland-Garros tenis turnuvasına giderlerdi, bazen de Braden’i Vélodrome d’Hiver’e bisiklet yarışlarına götürürlerdi, yani Vichy hükümeti zamanında kitle halinde toplanan Yahudilerin götürüldüğü, “o korkunç anıları olan stadyuma”. Josselsonlar aynı zamanda Irving Brown ile de düzenli olarak ilişkilerini sürdürüyorlar, bazen onunla L’Indifférent adlı eşcinsel gece kulübündeki masasında buluşuyorlardı. Bir keresinde kulübe geldiklerinde Brown’ı “Marsilyalı bir serseriye”¹⁹ büyük miktarda nakit para verirken buldular. Brown, o sıralarda “Akdeniz Komisyonu”nu kuruyordu; yani Marshall Planı yardımlarını ve NATO için gönderilen ABD silahlarını rıhtım işçileri gemilerden boşaltırken Fransız limanlarında nöbetçilik etmek üzere adam kiraliyordu. Brown’ın bu etkinlikler arasında ritim değiştirme yeteneği üzerine konuşurken Braden şöyle demişti: “Marsilya’nın rıhtımlarında salak komünistlerin pataklanmasında böylesine görünür bir rol alan birinin aynı zamanda Kültürel Özgürlük Kongresi’yle ilgilenmesi tuhaf.”²⁰

“Amerikan Emekçi Federasyonu’nun gerçek komünizm deneyimi vardı, savaşın başlatılacağı yer apaçık ki orasıydı,” diye yazmıştı Diana Josselson. “Brown güçlü kollar gerektiren işlere bayılırdı, Marsilya’da grev kırıcılığı falan gibi işlere. Michael ile ikimiz çok eğlenirdik, örneğin gece kulübüne gideriz, sendikalı bir külhanla karşılaşırız, Irving ona para veriyordur; eminim Irving’i de aydınlar o kadar eğlendiriyordu. Irving için Kongre kalabalığının -Picassolarından ya da Baudelairelerinden haberi yoktu ama- çekici yanı gözalıcılığıydı, ilişkilerin hoşluğuydu.”²¹

¹⁸ a.g.y.

¹⁹ a.g.y. Irving Brown çok sayıda, çok çeşitli kişilerle bağlantı içindeydi ve elinin altında onca nakit parayla kendisini bazı tehlikeli kişilerle ilişki içinde buldu. Son zamanlarda ortaya çıkarılan belgeler Federal Narkotik Büro’nun 1960’ların ortalarında Brown’ın ABD’ye uyuşturucu (ya da uyuşturucu kaçakçılığı yoluyla aklanmış para) soktuğundan kuşkulananarak onu izlemekte olduğunu gösteriyor. Belgeler Brown’ın o ünlü Fransız suç patronlarıyla ve onların mafyadaki İtalyan eşitleriyle bağlantısını gözler önüne seriyor. Federal Narkotik Bürosu, kısa notlar, Ekim 1965. Bana bu belgeleri gösterdiği için Tony Carew’a teşekkür ederim.

²⁰ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

²¹ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

Hafta sonları Michael ile Diana Sol Kıyı'daki antikacıları ve galerileri dolaşarak dinlenirlerdi. Açık havada sandviç ve hayat suyuyla (Aquavit ile)    le yemeği yer, sonra (Sartre'in en çok sevdiği) Caf  de Flore'da ya da Deux Magot'da çay içerlerdi. Pazar günleri Fontaienbleau'ya pikni e gider ya da Sen Irma ı'nda gemiyle dolaşırlardı. Bazen Neufville ile buluşurlar, hem gerçek dostluk hem de sırdaşlık ba ıyla birbirine ba lı hoş bir    l  oluştururlardı. Neufville ile çıktıkları bir alışverişten Josselson bir keresinde Braque tabloları sahibi olmanın gururuyla d nm ş t . Yıllar sonra Josselson'ın kızı Jennifer modern sanat uzmanı olduğu zaman onların sahte olduğunu istemeyerek açıkladı.

Josselson'ın onay mührünü taşıyan Paris Bürosu ile Kongre, komünizme karşı iyi örgütlenmiş, aydınların direniş merkezi olma  n n  kazanıyordu. *Preuves* aracılığıyla dönemin belli başlı sanatsal ve kültürel sorunları üzerine de söz alan, yüksek düzeyde siyasetin bir sesi olmuştu. Kongre'nin Almanya'daki  ye kuruluşu krizden krize sürüklenirken Josselson Kongre'nin oradaki çıkarlarını Melvin Lasky'nin (kısa süre sonra da Kongre'nin Ford Vakfı'ndan 1954'te devralmış olduğu *Der Monat*'ın) koruyaca ına güveniyordu. Başka ülkelerdeki  ye kuruluşları da yeni yeni süt dişleri çıkan bebekler gibi çeşitli sorunlar yaşadı; bunların hepsi aydınların, hizip kavgalarının, duygusal incinmelerin kurbanı olmadan bir arada çalışmalarının neredeyse olanaksız olduğunu gösteriyordu. Ama onların sorunları Amerikan Komite-si'ndeki kasırgalara göre bir bardak suda çıkan pek çok küçük fırtınaya benziyordu.

Yeni Oydaşma

Bir sanatçı bir tutucu olmalıdır. Çağının gidişine ayak diremeli, kapılıp gitmemelidir; biraz muhalefet etmelidir.

Evelyn Waugh

Ben Batı'yı seçiyorum.

Dwight Macdonald, 1952

1951'in Ocak ayında New York'ta kurulan Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi'nin arkasındaki en önemli güç Sidney Hook'tu; Hook komitenin ilk başkanıydı ve Lawrence de Neufville'in deyimiyle CIA'nın "sözleşmeler danışmanıydı". New York Koleji mezunlarından bir başkası, Irving Kristol, yönetici müdür olarak çalıştı ve kendisine bu görev için yıllık 6500 dolar maaş ödendi. Bu miktar 1954'te Kristol'un yerine Sol Stein geldiğinde 8500'e çıktı. Stein doğrudan doğruya Birleşik Devletler Enformasyon Hizmetleri'nden gelmiş, orada ideolojik çözümlemeler yapan bir bölümde çalışmıştı. Kongre'nin Amerika'daki resmi üye kuruluşu olarak Komite'nin amacı örgütün gövdesini oluşturan liberal kanat ile ortanın solu kanadı arasındaki büyük koalisyonu yansıtmaktı. Ama Kongre, Koestler gibi aşırı taraftarlarını bir kenarda tutmayı başarırken Amerikan Komitesi'ne karşı bu gücü gösteremedi. Komite kısa sürede tam ortasından, ılımlılar ve militanlar olarak ikiye bölündü. "O günlerde komünizme karşı ya 'sert'tiniz ya da 'yumuşak'" diye açıklıyordu Jason Epstein; hatır-

ladığına göre Diana Trilling, şehvi bir ruh haliyle, 'bir keresinde bir akşam yemeği toplantısında Lionel'in [Trilling] sandalyesinin arkasında ayakta dikilirken şöyle demişti: 'Siz erkekler hiçbiriniz bana göre yeterince SERT değilsiniz!' Komik insanlardı bunlar, gerçekten, bir bardak suda yaşıyorlardı."¹

Trillinglerle birlikte bir bardak suda yaşamak demek şaka yollu "Yukarı Batı Yakası kibutsu" olarak anılan güçlü bir tutucu aydınlar karışımı içinde yaşamak demekti. Bunların arasında James Burnham, Arnold Beichmann, (babası ünlü bir faşizm sempatizanı olan) Peter Viereck, sanat eleştirmeni Clement Greenberg, *Commentary*'nin editörü ve Luce yayıncılıkta yöneticilerin komünizm konusunda resmi olmayan danışmanı olan Elliot Cohen vardı. Hem üslup hem de içerik olarak onlarınki *yüksek* düzeyde komünizm karşıtlığıydı. "Beichmann ve Trillingler (özellikle Diana) gibi insanlar fena halde Amerikancıydı, bizim görevimizi iyi yapmadığımızı düşünüyorlardı," diye hatırlıyor Irving Kristol.² İçyüzünü bilenlerden bir başkası şunları hatırlıyordu: "Amerikalıların çoğunun arasında ateşli bir üstünlük duygusu gibi bir şey vardı: Savaşı kazandık, şimdi Avrupa'yı yeniden, istediğimiz gibi düzenleyebiliriz. Bu kişiler çoğunlukla New Yorklu hızlı tüfeklerdi; onlar ahlâk yönünden yüksek bir uzlaşmazlık yolunu seçiyorlar, bizim tarzımızı düzeysiz bir tavizcilik olarak görüyorlardı. Hatta bazıları komünistlerin Kongre'ye bile sızmış olduğu kanısındaydı."³

Amerikan Komitesi'nin ılımlı kanadını temsil edenler arasında Arthur Schlesinger, Soğuk Savaş ilahiyatçısı Reinhold Niebuhr, James T. Farrell, *The New Yorker*'dan Richard Rovere, Sosyalist Parti'nin eski başkanı, altı kez Amerikan başkan adayı olmuş Norman Thomas, *Partisan Review* editörü Philip Rahv vardı. İki hizip arasında gidip gelenler de bulunuyordu; (daha sonra ateşli bir Reagan yanlısı olacak olan) Irving Kristol, *Partisan Review* editörü Philip Rahv, Sidney Hook. Özellikle Hook bu iki kanat arasında barışın sürdürülmesiyle ilgileniyordu; o sıralarda CIA Müdürü Walter Bedell Smith (1953'te Allen Dulles onun yerine gelmişti) ve Psikolojik Strateji Komitesi'nin (Hook'un özyaşam öyküsünde toplantıları anılmaya değer gö-

¹ Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

² Irving Kristol, söyleşi, Washington, Temmuz 1996.

³ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

rülmüyor) ilk müdürü Gordon Gray ile Komite'nin çıkarlarına destek oluyordu.⁴ Yüksek düzeyli istihbarat yöneticileriyle bu ilişkiler, Hook'un gizli kültürel savaşa yatırımının, kabul etmeye hazır olduğundan çok daha bilerek yapılan bir yatırım olduğuna tanıklık ediyor. *The New York Times* dergisinin 1951 Mart sayısındaki "Büyük Yalana Karşı Çıkmak-Temel Bir Strateji" adlı makalesi PSB, C.D. Jackson ve CIA tarafından kesilip dosyaya konmuştu. Bu makalede Hook uluslararası komünizmin demokrasi için oluşturduğu tehlikeyi tanımlıyor ve "demokrasinin ayakta kalabilmesi için her türlü etkili siyasal savaş olanağının" sonuna kadar kullanılması çağrısında bulunuyordu. "Demokrasiler Sovyetler Birliği'nin totaliter rejimine karşı saldırıya geçmeli ve saldırıya devam etmeli ... Bu siyasal savaşın ne kadar başarılı olacağını önceden söylemek olanaksız. Ama kuşkusuz yarım düzine bombacının bu savaşı başlatmak için yapacağı masrafa değer."⁵ Hook için Amerikan Komitesi, Amerika'nın siyasal silah deposunda bir bazukaydı ve Hook her zamanki tutkusuyla komisyonun durumunu sağlamlaştırmak için çalışıyordu.

Amerikan Komitesi ile Kongre arasında siyasal uyumu sağlama çabasında olan Hook ılımlılardan medet umuyordu. Ama Schlesinger ve arkadaşları yola gelmez sertlik yanlıları kliğine söz geçiremediler ve Komite ile Paris bürosu arasındaki anlaşmazlık su yüzüne çıkmakta gecikmedi. Amerikalılar Nabokov'un o müthiş Paris Festivali'ne burun kıvrıyor, Kongre'yi hoppalıkla suçluyorlardı. Siyasal görüşleri bakımından James Burnham'dan topu topu biraz daha az aşırı olan Elliot Cohen soruyordu: "Bu tür gürültülü reklamlarla işlevimizi ve hedefimizi göremez duruma geliyoruz, biz göremezsek bunu görecektir başka kim var?"⁶ Bir başkası da "züppelerin ve estetik delillerinin" ruhunu okşayan ve Kongre'nin "ciddi bir düşünsel güç" olma ününe zarar veren bir şey olarak alaya alıyordu.⁷

⁴ Gordon Gray'in Sidney Hook'a yazdığı 4 Ekim 1951 (GG/DDE) tarihli mektupta Hook'un CIA ve Psikolojik Strateji Kurulu ile bağlantısından söz ediliyor. Lawrence de Neufville'e göre Hook "karşılıklı çıkar konularında CIA'nın daimi danışmanı" idi. 1955'te durumu kötüye giden Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi'ne mali destekte bulunulmasını güvenceye almak için Allen Dulles ve CIA'da Cord Meyer ile yapılan görüşmelerde doğrudan yer almıştı.

⁵ Sidney Hook, "To Counter the Big Lie-A Basic Strategy", *New York Times Magazine*. 11 Mart 1951.

⁶ Elliott Cohen'den alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

⁷ Norbert Muhlen'den alıntı, Peter Coleman, a.g.y.

Gücün büyüğü Amerikan Komitesi'nde çok açıkça ortadaydı, 1952'de yapılan *Partisan Review* sempozyumuyla bu en yüksek noktasına ulaştı; sempozyum, aydınlarla ulus devlet arasında yeni ve olumlu bir ilişkinin varlığını doğruladı. Sorunları birbirine ekleyen sempozyum "Ülkemiz ve Kültürümüz" adını aldı. Editörlerin yazdığına göre amacı "Amerikan aydınlarının Amerika'yı ve Amerikan kurumlarını artık yeni bir gözle görmeleri gerçeğini" incelemektir. "Daha on yıl falan öncesine kadar Amerika genellikle sanata ve kültüre düşman bir ülke olarak düşünülürdü. O günlerden bu yana durum yavaş yavaş değişmeye başladı, artık pek çok yazar ve aydın kendisini ülkelerine ve kültürlerine daha yakın hissediyor ... Siyasal anlamda, Amerika'da mevcut olan türden bir demokrasinin doğasında gizli, olumlu bir değer var olduğuna inanılıyor. Bu yalnızca bir kapitalizm efsanesi değil, Rus totalitarizmine karşı savunulması gereken bir gerçekliktir ... Avrupa artık bir sığınak değildir; Amerikan hayatıyla ilgili eleştirilerin ilham kaynağı ve haklı gerekçesi olan zengin kültür deneyimi yuvası olmaktan çıkmıştır. Çark devrini tamamladı, artık Batı Uygarlığının koruyucusu Amerika'dır."⁸

1930'larda New York'taki aydınların tek tartışması neredeyse yalnızca Moskova'ydı; kendilerini ilgilendiren sorunların konuşulduğu bir dergi de vardı, *Partisan Review*; City Collegeli bir Troçkist grup tarafından çıkarılıyordu. Komünistlerin hakim olduğu John Reed Kulübü'nün organı olan *Partisan Review*'de Marksist düşünceleri aktarmak için aydınlar özgü bir dil yaratılmıştı. Ama 1939-40 olaylarından sonra palamarsız kaldılar. Almanya ile Sovyetler arasında saldırmazlık anlaşmasının imzalanması üzerine pek çok aydın rotasını Leninist komünizm Ortodoksluğundan, muhalif Troçkizmin radikalizmine çevirmişti. Bazıları solu hepten terk edip siyasal yelpazenin ortasına ya da sağına kaydı. *Partisan Review* şimdi Stalinizm karşıtlığını dile getirmek ve komünist olmayan bir bağlam çerçevesinde radikalizmi yeniden tanımlamak için bir karşı dil oluşturmaktaydı.

Nedamet getiren pek çok mirasyedi gibi Amerika *idea'sına* dönen aydınlar ve sanatçılar 1930'larda yaşanan "karanlık dönem"den çıkıp "hayatta ve bilinç dünyasında yeni olanakların birden ve görmezden gelinmeyecek şekilde ortaya çıkışının sevincini" keşfettiler. "Dışarıda, şimdiye kadar, öyle görünüyor ki,

⁸ "Our Country and Our Culture", *Partisan Review*, Mayıs-Haziran 1952.

başını kaldırıp bakma zahmetine girmedikleri bir dünya vardı; Marksizmin at gözlüklerini sevinçle fırlatıp atan herkes o dünyaya bakmaya koşmuştu.”⁹ Kendilerini böylesine kesin bir şekilde hayal kırıklığına uğratmış olan tarihsel mutlakların yerine koyacak bir şey arayan bu yeniden doğmuş aydınlar, yanıtı “Amerika”da ya da daha kestirmesi “Amerikancılık”ta buldular. Aaron Copland’ın “Sıradan İnsana Övgü” sünün yazısal eşdeğeri olan *Partisan Review* sempozyumu sanki ilk kez keşfediliyormuş gibi, Amerika’nın keşfi hareketinin işaretlerini verdi. “Amerikan sanatçıları ve aydınları yeni bir duygu olarak, kendi ülkelerine ait olma duygusunu kazandılar,” diyordu William Philips, “kendi yazgılarının ülkelerinin yazgısına bağlı olduğunu genel olarak hissetmeye başladılar”.¹⁰ Aydınlar da Amerika’ya karşı hoş bir bağlılık duygusu gelişirken, Amerika da onlara başka bir gözle bakmaya başladı. Lionell Trilling’in gözlemine göre, “düşünce yetisi tarihte belki de hiç görülmemiş bir şekilde güçle özdeşleşmiş durumdaydı ve kendi başına bir çeşit güç olarak algılanıyordu”.¹¹

“Belki de Fransız Devrimi’nden bu yana ilk kez bir aydın topluluğunun önemli oluşturunucuları, karşı olmanın *bir zorunluluk* olmadığına, insanın düşünsel ve sanatsal dürüstlüğünden ödün vermeden ülkesini destekleyebileceğine karar vermişlerdi,” diyordu tarihçi Carol Brightman.¹² Aydınların bu yeni algısı *Time* dergisi “Parnasus: Kıyıda Kıyıya” adlı makaleyi kapak konusu yaptığı zaman doğrulanmış oldu. Makale şöyle bitiyordu: “Karşı çıkan insanın yerini ... olumlayan insan aldı - işte zaten ulus yeni oluşurken aydınların oynadığı rol de buydu.”¹³ Ayrılcı Marksistlerin “hayır”cı olmaktan çıkıp “evet”çi olmaya başladıkları bir zamandı bu; City College ideologlarının, Dwight Macdonald gibi daha huysuz savaş arkadaşlarıyla birlikte sınıf mücadelesi iştahlarını kaybettikleri bir zamandı ve gözü yükseklerde olan öğrencilerin onlardan tavsiye mektubu istemeleri hiç olmayacak bir şey değildi “Büyük bir hızla nasıl değişip liberalken radikal, serinkanlı bir komünizm sempatizanyken ateşli bir

⁹ Norman Podhoretz, *Making It*, Londra: Johnathan Cape, 1968.

¹⁰ William Phillips’ten alıntı, Leonard Wallock (yay. haz.), New York.

¹¹ Lionel Trilling’den alıntı, Leonard Wallock, a.g.y.

¹² Carol Brightman, söyleşi, New York, Haziran 1994.

¹³ Leonard Wallock’un alıntısı, daha önce a.g.y.

Stalincilik karşıtı oldum, hâlâ şaşıyorum,” diye yazıyordu Macdonald daha sonra.¹⁴ Bu siyasal dönüşümü anlatan yaşamöyküsü yazarı, sözünü şöyle tamamlıyordu: “Dwight’ın bağımsızlığı, kendi ağzıyla ilan ettiği olumsuzluğu, milliyetçiliğin gerektirdiği hiçbir bağlılığı kabul etmemesi, onun siyasal perspektifini belirlemiş ve siyasal hayatını beslemiştir. Bu bir yeminine ihanet meselesi değildi ancak o kendi acılı çözümlerinin arasından geçerek ‘daha az kötü’ dışında geçerli bir siyasal konumun bulunmadığı noktasına ulaşmıştı. Bu onun için cesaret kırıcı bir ikilemdi. Radikalizm ya da hiç değilse muhalefet geleneğiyle kendini özdeşleştirmeye devam etmesine ve Amerikan milliyetçiliğine, emperyalizmine, kitle kültürüne karşı olan yabancılaşmış bir seçkinler sınıfının üyesi hissetmesine karşın, bilerek olmasa bile, ülke dışında Amerika’nın gücünün, ülke içindeyse yerleşik kurumların devamını dileyen biri durumuna gelmişti.”¹⁵ Philip Rahv bu tür gelişmeleri artan bir kaygıyla izliyordu ve şu uyarıda bulundu: “Stalinizm karşıtlığı adeta profesyonel bir duruş halini aldı. Bu öyle çok şey demek oluyor ki neredeyse bütün öteki kaygı ve düşünceleri dışlıyor, sonuçta da Stalinizm karşıtlığını asla dönüştüremeyeceği bir şeye dönüştürmeye çalışıyorlar; topyekûn bir hayat görüşüne -daha azına razı değiller- hatta bir tarih felsefesine.”¹⁶

“Profesyonel” Stalinizm karşıtlığının karargâhı Kültürel Özgürlük Amerika Komitesi ile, editörleri bu komitenin üyesi olan dergiler, yani *Commentary*, *New Leader*, *Partisan Review*’dü. Ama şimdi tam merkez güçlenirken *Partisan Review* yıkılmak üzereydi, bunun bir nedeni Birleşik Amerika Hazinesi’nin derginin vergi bağışıklığını kaldırma tehdidiydi. Sidney Hook 10 Ekim 1952’de Dışişleri Bakanı Yardımcısı Howland Sargeant’a etkileyici bir itiraz mektubu yazdı, “ülke dışında, özellikle aydınlar arasında komünizm ideolojisine karşı” etkili bir savaş aracı olmuş *Partisan Review*’ü savunarak vergi bağışıklığının korunmasını rica etti. Daniel Bell de harekete geçti, 10.000 dolarlık bir bağışla dergiyi kurtarmış olan Henry Luce ile tartışmalara “aracılık” etti (Luce aynı zamanda Amerikan Komitesi’ne Time şirketinin hisse

¹⁴ Dwight Macdonald, “Politics Past”, *Encounter*, Mart 1957.

¹⁵ Michael Wreszin, *A Rebel in Defense of Tradition: The Life and Politics of Dwight Macdonald*, New York: Basic Books, 1994.

¹⁶ Philip Rahv’dan alıntı, Hugh Wilford, *The New York Intellectuals*, Manchester: Manchester University Press, 1885.

senetlerinden 71 pay bağışlamıştı). Daniel Bell daha sonra şöyle yazıyordu: “Benim bildiğime göre bu bağış yazarlara, *Partisan Review*’ün bazı editörlerine bile duyurulmadı.”¹⁷ Luce’un bu yatırımına karşı ne beklediği açık değil. Jason Epstein’in daha sonra iddia ettiğine göre, “*Partisan Review*’de yayımlananlar hemen *Time* ve *Life*’ta balon gibi şişiriliyordu.”¹⁸ Kuşkusuz Luce’un bir zamanlar Amerikan Komünist Partisi’nin yetkili sesi olan dergiye yaptığı cömert katkı, Soğuk Savaş sırasında o çok tartışılan Amerikan aydınlarının “radikalizminin törpülenmesi”ne yeni bir anlam katıyor.

Partisan Review’ün parasal sorunları konusunda CIA’yı ilkin Irving Brown uyarmıştı. Luce’un yaptığı bağıştan bir yıl önce Sidney Hook, Brown’a bir mektup yazarak *Partisan Review* ile *New Leader*’ı yaşatabilmek için yardım istemişti. “Avrupalı dostlarımızın pek çoğu bize Batı Avrupa’da Amerikan karşıtlığı ile özellikle *tarafsızlık* eğiliminin arttığını söylüyorlar. Bu tam da o güzelim tarafsızlık karşıtı demokratik organ *New Leader*’ın artan maliyetler dolayısıyla kapanma tehlikesiyle karşılaştığı bir zamanda oluyor. “Bunun kapanması,” diye yazıyordu Hook, “tam bir kültürel felaket olur.”¹⁹ Aynı şey *Partisan Review* için de geçerliydi, Brown’dan her iki derginin de yabancı ülkelerde dört-beş bin adet dağıtılmasının güvenceye alınmasına yardımcı olmasını istedi. Brown sorunu Uluslararası Örgütler Dairesi’nde çalışan Braden’a aktardı. Bunun hemen ardından *New Leader*’ın editörü Sol Levitas, kendini Tom Braden’in odasında buldu. “Aman Tanrım, adamın masanın öbür tarafında oturmuş benden para dilenişini hatırlıyorum,” diyordu Braden.²⁰

Troçki ve Buharin ile birlikte çalışmış bir Rus göçmeni olan Levitas’ın Amerikan istihbarat topluluğunda güçlü destekçileri vardı. C.D. Jackson onu “Atlas Okyanusu’nun her iki yakasında da var olan gerçekten de nesnel, çarpıtılmamış, Amerikan yanlısı, yüksek nitelikli, sol kanat edebiyatının en iyi örneklerini seçme işini çok iyi yaptığı” için övdü ve onun “kesinlikle meleklerin safında” olduğunu söyledi.²¹ Hiç kuşku yok Allen Dulles da

¹⁷ Daniel Bell’den John Leonard’a, editör, *Sunday Times Book Review*, 16 Ekim 1972 (MJ/HRC).

¹⁸ Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

¹⁹ Sidney Hook’tan Irving Brown’a, 31 Ekim 1951 (IB/GMC).

²⁰ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Ağustos 1996.

²¹ C.D. Jackson’dan Abbott Washburn’e, 2 Şubat 1953 (CDJ/DDE).

böyle düşünüyordu. Levitas 1949'da Dulles'in bir yazısını yayımlamıştı, o yazıda Dulles bir "iç güvenlik kurulunun" ABD'deki hainleri araştırması ve "onları yok etmek için demokrasinin kurumlarından yararlanmasını" savunuyordu. Allen Dulles Amerika'daki istihbarat hizmetini Beyaz Saray'ın yeniden örgütlemesine yardım ederken sanki "MI5'in başı olan kişi *New Statesman*'e yazı yazmış gibi"ydi.²² Yine aynı günlerde *New Leader* 40.000 dolarlık borcunu ödemek için deli gibi para bulmaya çalışırken 1950 Nisan'ında yeni *New Leader*, genel biçimi *Time* dergisine benzeyen pahalı bir dergi olarak çıktı. Braden'in karşısında oturan Levitas iki yıl sonra dergisini kurtaracak bir başka koruyucu melek bulmuştu. Braden *New Leader*'a para yardımında bulunmayı kabul etti, gerekli ayarlamaları yapıp kendi bürosunda Levitas'a üç kez nakit para verdi. "Büyük bir para değildi," diyor Braden, "belki de her seferinde on bin dolar dolaylarında bir paraydı. Ama bu miktar dergiyi batmaktan kurtarmaya yetti."²³

Bu arada Braden'in yardımcısı Cord Meyer *Partisan Review*'ün sorunuyla ilgileniyordu. Luce'un 10.000 dolarlık bağışına ek olarak dergi 1953 başlarında Amerikan Komitesi'nin "festival hesabı"ndan, yani Nabokov'un bir önceki yılki zırzoplulğundan hâlâ kalmış olan paralardan 2500 dolar almıştı. Hatırlanacağı gibi festival hesabı CIA dolarları için boru hattı işini görüyordu, düzmece Fairfield Vakfı sırtlanıyordu dolarları. *Partisan Review*'e söz konusu bağış yapıldığı zaman William Philips Amerikan Komitesi'nin Kültür İşleri Sekreteriydi. Philips daha sonra bu bağışı hatırlamadığını söyledi, kendi dergisinin CIA'dan yardım almadığı konusunda her zaman ısrarcıydı.

Amerikan dergilerine para yardımında bulunarak CIA, kendi yasasını çiğniyordu çünkü yurtiçindeki örgütleri desteklemesi yasaktı. *New Leader* ve *Partisan Review* söz konusu olduğundaysa bu yasal duyarlılığı göz ardı etmek için çok inandırıcı iki neden vardı. Birincisi, bu dergiler, ortak paydaları komünizm karşıtlığı olan ama coğrafi ve kültürel farklar yüzünden birbirlerinden uzakta bulunan Amerikalı ve Avrupalı aydınlar için ideolojik birer köprübaşı işlevini görüyordu; ikicisi, *Partisan Review* ile

²² Richard Fletcher, "CIA Parası Yüzünden İngiliz Sosyalizminin Dışları Döküldü," Philip Agee ve Louis Wolf, *Dirty Work: The CIA in Western Europe*, New York. Dorset Press, 1978.

²³ Tom Braden, telefon görüşmesi, Haziran 1998.

New Leader düşünce pazarında kendi konumlarının ciddi biçimde sorgulanmak üzere olduğunu keşfettikleri zaman -yakında bu da olacaktı- duyacakları tahmin edilen öfkeye karşı bu para yardımı, Josselson'ın tanımıyla koruyucu bir “kalkan” işi gördü.

“X” Dergisi

Öyleyse ne yapacağız? Olabildiği kadarıyla görgül olguları mı esas alacağız - algılama mekanizmasını değiştirmeyi seçen herhangi birinin bunları değiştirebileceğini hiçbir zaman unutmadan.

Aldous Huxley, *Eyeless in Gaza*

1953 ile 1990 yılları arasında yayımlanan *Encounter* dergisinin savaş sonrasının düşünce tarihinde kilit önemde bir yeri vardı. Edebiyatçıların katıldığı bir kokteyl parti gibi canlı ve netameli olabiliyordu. Nancy Mitford “İngiliz Aristoktasisi” başlıklı ünlü makalesini orada yayımlamıştı, İngilizlerin toplumsal törelerini sert ve alaycı bir dille çözümleyen bir yazıydı. Isaiah Berlin’in “Olağanüstü Bir On Yıl”ı, Rus edebiyatı üzerine unutulmaz dört makale, Vladimir Nabokov’un Puşkin üzerine yazdığı yazı, Irving Howe’ın Edith Wharton yazısı, David Marquand’ın “Liberalizmin Yeniden Doğuşu” üzerine yazdığı yazı, Jorge Luis Borges’in öyküleri, Richard Elmann’ın eleştirel denemeleri, Jayaprakash Narayan, W.H. Auden, Arnold Toynbee, Bertrand Russell, Herbert Read, Hugh Trevor-Roper -yani o yılların en iyi beyinlerinden bazıları- bu dergide yayımlanmıştı. Amerika’da, İngiltere’de, Asya ve Afrika’da okunuyordu. Kültür konularıyla hiç ayrım gözetmeden ilgilenen dergide pek çok siyasal konuda tuhaf bir suskunluk ya da yalnızca üstü kapalılık göze çarpıyordu. Her hal ve durumda kesinlikle ideolojikti ve komünizm karşıtı Soğuk

Savaş düşüncesinin ta kendisi niteliğindeydi. Kârı zararını asla karşılamıyor, önemli ölçüde açık veriyordu, zarar etmekten kurtulmak için satışını iki katına çıkarması gerekiyordu. İstihbarat sahibiydi. İstihbarat dünyasıyla fütursuzca bağlantılıydı. Michael Josselson ondan “en büyük varlığımız” diye söz ediyordu.

Savaş sonrasının güç koşulları yüzünden Cyril Connolly’nin *Horizon*’ı 1950’de sıkıntıya düşmüştü, bunun hemen ardından John Lehmann’ın *Penguin New Writing*’in başına da aynı şey geldi. *London Magazine* parasal yönden sıkıntıdaydı, Rockefeller Vakfı’nın cömert bağışına karşın F.R. Leavis *Scrutiny*’yi neredeyse kapatmak üzereydi. Yalnızca *The New Statesman and Nation* iyi durumdaydı, haftada 85.000 gibi bir tiraj, yıpratılma girişimlerinin karşısına duvar gibi dikiliyordu. Josselson’ın *Twentieth Century*’ye yaptığı gizli para yardımları bu seferberliğin bir parçasıydı. Dergi, Kültürel Özgürlük İngiliz Derneği ile birlikte para aldığı gibi açıkça, “*The New Statesman and Nation* ile sürekli kalem dalaşına girme” talimatı da alıyordu.¹ 1950’deki Berlin Kongresi’nde İngilizlerin kayıtsızlığını unutmayan CIA, en az *New Statesman*’e yakın olanlar kadar, pek çok İngiliz aydınının da yargı yeteneğini körelten tarafsızlığın sisinin içine nüfuz etmek istiyordu. Kingsley Martin’in Moskova’dan tamamıyla bağımsız bir toplumsal perspektif düşüncesini kucaklamayı beceremeyen dergisi, Amerikalı Soğuk Savaşçılar için kanayan bir yaraydı.

New Statesman’ın çift taraflı siyasasına, “yumuşak başlılığına”, “korkunç basitleştirmelerine” karşı bir sesin yükselmesi İngiliz istihbaratını da ilgilendiriyordu. Dışişleri görevlileri tarafından malzemesi iktibas edilerek dünyanın çeşitli yerlerine dağıtılan *Tribune*’a Enformasyon Araştırma Dairesi’nin desteği bu yönünde bir hareketti. IRD’yle yakın ilişki içinde olan Malcolm Muggeridge ile Woodrow Wyatt, *Tribune*’un editörü Tosco Fyvel ile

¹ Jasper Ridley, telefon görüşmesi, Ağustos 1997. “*The New Statesman*’ın yeni bir hedef olduğu düşüncesine tamamıyla katılıyorum, bu konuda ne gerekirse yöntemli bir biçimde yapılmalıdır,” demişti Michael Goodwin, 15 Ocak 1952’de Nicolas Nabokov’a (CCF/CHI). Goodwin’in çabaları gizli sponsorlarını mutlu etmek için yeterli değildi. Washington’ın *New Statesman*’ın etkisini sifıra indirme merakını Kültürel Özgürlük Kongresi üstlendi. Kongre derginin “uzlaşmacı tavrını ve komünizm karşısındaki ahlâk gevşekliği içinde olmasını” lanetliyor, bütün dünyada İngilizce okuyan aydınlarla dağıtılmak üzere “*New Statesman and Nation*’ın bir envanterinin yayımlanmasını” öneriyor; totalitarizmle uzlaşma çizgisini ortaya koyuyordu. “Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi, Hatırlatma notu”, 6 Ocak 1955 (ACCF/NYU).

1950 Nisan’ında buluşup derginin geleceğini tartıştılar ama Muggeridge’nin çıkardığı sonuç şuydu: “Besbelli ki fena çuval-lamışlar, ben Soğuk Savaş açısından *New Statesman*’e karşı bir saldırı silahı olarak devam etmeleri gerektiğini söyledim. En bi-rinci önermelerimden birini geliştirdim - yani *New Statesman*’ın bir propaganda aracı olarak en büyük başarısının, zeki olmak solcu olmak demektir, önermesini herkese kabul ettirmiş olma-sıdır, oysa bunun tam tersi doğrudur.”²

IRD’nin *Tribune*’a verdiği destek Fyvel’i derginin uzun ömür-lü geleceğine inandırmaya yetmedi, 1951 sonlarında yeni bir “Anglo-Amerikan, ortanın solu yayını”ndan söz ediyordu. Fyvel, Irving Brown’a yazdığı mektupta böyle bir yayınlı ilgili planların ileri bir aşamasına gelindiğini söylüyordu, “çeşitli kişiler başla-mam için sabırsızlanıyor. Konuyu doğrudan ya da mektup aracılı-ğıyla Denis Healey, Maurice Edelman, Dick Crossman, Arthur Schlesinger, David Williams ve daha başkalarıyla tartıştım - apa-çık ortada olan nedenler yüzünden bu Kültürel Özgürlük Kong-re-si etkinliklerinin dışında bir şey.”³ Dergiyi Kongre’nin dışında tutmanın nedenleri apaçık ortadaydı, Fyvel’in de bildiği gibi, Amerikan hükümeti İngiltere’de propaganda etkinlikleri yürüt-memek kararı almıştı. CIA “[Teşkilat] parasının özellikle bu ülkede kullanılmaması konusunda fiilen bir moratoryum ilan etmişti. Bu konuda bir centilmenlik anlaşması vardı.”⁴ Ama bu değişmek üzereydi.

İngiliz İstihbaratı ile CIA birbirinden bağımsız olarak, İngil-tere’de komünizm karşıtı aydınlar cephesinde gözlemlenen açığı giderebilecek bir dergi çıkarma düşüncesini tartışıyordu. Bu iki yanlı çabalar Frank Wisner’in girişimiyle 1951 başlarında Lond-ra’da yapılan zincirleme toplantılarda ortaya döküldü. Wisner, Washington’da oturan ve MI6-CIA arasındaki gizli halkayı oluş-turan Kim Philby ile birlikte, İngiliz istihbaratıyla “ortak mesele-leri” tartışmak üzere Londra’ya gitti (Philby’nin arkadaşları Bur-gess ve Maclean’ın Sovyetler Birliği’nden kopmasına daha aylar vardı). MI6’nın ve Dışişleri Bakanlığı mensuplarının katıldığı bu toplantılarda, Philby’ye göre Wisner, “en sevdiği konulardan biri üzerinde etraflıca durdu: Bizim ilgilendiğimiz, görünüşte saygın

² Malcolm Muggeridge, *Like It Was*, Londra: Collins, 1981.

³ Tosco Fyvel’den Irving Brown’a, 4 Ağustos 1951 (IB/GMC).

⁴ C.D. Jackson’dan Wiliam Griffin’e, 11 Mayıs 1953 (CDJ/DDE).

gruplara verilen gizli fonların kaynağının kamufle edilmesi zorunluluğ  konusu. ‘Asıl mesele,’ dedi Wisner, her zamanki resmiyetten uzak üslubuyla, ‘kendi kişisel servetlerini istedikleri şekilde kullanabilecek kişilerle açık işbirliğini güvenceye almaktır.’” Bu noktada Philby bir D   ler  görevlisinin aldığı notu görünce güldü, notta şöyle yazıyordu: “Kendi kişisel servetlerini istedikleri gibi kullanabilecek kişiler: Zenginler.”⁵

Kremlin’in yazma ve konuşma kurallarının baskısından kurtulmuş sol bir sözlüğü destek vermeyi amaçlayan yüksek düzeyli bir yayın yapma sorunu, ilk kez i te Wisner’in bu “ zel görev”le gittiğı Londra’da ortaya atıldı. Her iki servis de aynı şeyi yapmak istediklerini gördüler. Wisner ve onun Gizli İstihbarat Servisi (Secret Intelligent Service, SIS) ile karşı taraf, bunun saçmalık olacağı konusunda birle tiler ve ortak hareket etme kararı aldılar. 1951 sonlarında bu ortak öneriye en yüksek makamlardan onay çıktı ve öneri aşağıya gönderildi. Philby bu i i Washington’daki yardımcısı John Bruce Lockhart’a havale etti; Lockhart, 1917’de Sovyetler tarafından casusluktan tutuklanan ve Kremlin’de hapishanede yatan, her iki savaşın da istihbarat ulularından biri olan o  nl  Robert Bruce Lockhart’ın yeğeniydi. Amcasının yıldızı sönerken genç Lockhart  rnek bir istihbarat görevlisi olarak parladı. Savaş sırasında İtalya’da “C”nin (SIS) askeri kanadının ba kanıydı, Avrupa’daki komünist örgütlere sızma konusunda uzmandı. Washington’da çok saygı gören bir ki iydi, Frank Wisner ile yakın ilişkisi vardı. Wisner, oğlu Frank Wisner Jr.’ı Rugby Collegene sokmak isteyince, aynı okulda öğrenim görmüş olan Lockhart bunu ayarlamaktan büyük bir mutluluk duydu. Wisner, Lockhart’a güveniyordu ama Philby’ye hayır. Buna karşılık Philby de Wisner’a karşı duyduğı soğukluğ  saklayamıyordu; onu utandıracak şekilde, “böylesine önemli bir görevde, ba ı kabakla an, kendini çok önemseyen,  i manca ve gençten bir adam,”⁶ diye tanımlıyordu.

John Bruce Lockhart da Neufville ile iyi ilişkiler içindeydi; onunla, savaştan sonra Almanya’da, gizli irtibat kurmuştu. Şimdi de Lockhart, Neufville ve Josselson için IRD’den Christopher Monty Woodhouse ile Londra’da bir buluşma ayarladı. Woodhouse uçarı, yetenekli bir adamdı. Euripides ve Lucretius’u on bir

⁵ Kim Philby, *My Silent War*, New York: Grove Press, 1968.

⁶ a.g.y.

yaşındayken okumuştı, savaştan önce Oxford’da New College’da Richard Crossman ile Isaiah Berlin’in öğrencisi oldu (Berlin derslerinde “tiz bir arı vızıltısını andıran alçak sesle konuşan” ve “Oxford’da ‘epistemolojik’ sözcüğünü tek heceli bir sözcük gibi söyleyen tek kişi olarak” tanınıyordu).⁷ Woodhouse 1939’da üniversitenin iki bölümünü birden birincilikle bitirdikten sonra savaş patladığı zaman üniversitede kalmayı ve Platon ile Aristoteles okutmayı hayal eden biriydi. Savaş patladıktan sonra eğitimi hayli farklı bir alana kaydı -“kışla talimi, atış talimi, paraşütçülük, gerilla savaşı, sabotaj, istihbarat”- bütün bunların sonu da işgal altındaki Yunanistan’da kahramanca bir gerilla savaşında çarpışmak oldu.⁸

Eski ekolden atılgan ve gözü kara bir casus olan Woodhouse, İran’ın Başbakanı Muhammed Musaddık’ın devrilmesi hazırlıklarında önemli bir rol aldı, CIA ile SIS’in ortaklaşa yönettikleri ve aşırı sağ Şah monarşisini iktidara getiren darbeye Kim Roosevelt ile birlikte çalıştı.⁹ Woodhouse Tahran’dan döndükten sonra kendisine Enformasyon Araştırma Dairesi’ni maskeleyen iş verildi. St. James Parkı metro istasyonunun karşısında SIS’in sağladığı ayrı bir büroyu yönetiyordu. Bu büronun personeli Dışişleri’nin düşük kademeli üç beş elemanından oluşuyordu, bunlar sözde IRD’ye kayıtlıydılar ama aslında Woodhouse’un emrinde yarı bağımsız bir ekip halinde çalışıyorlardı.

Kendi kulübü olan The Reform’da “iş görüşmesi” yapmak istemeyen Woodhouse, üyeleri arasında yabancı üye olarak Neufville’in bulunduğu, Pall Mall Caddesi’ndeki Royal Automobile Kulübü’nde buluşmayı kabul etti. Neufville ile Josselson bu toplantı için Paris’ten Londra’ya geldiler. İşte 1952 ilkbaharı sonlarında İngiliz ve Amerikan istihbaratları, savaş sonrası düşünce tarihinin en önemli müdahalelerinden birini burada planladılar. Kulübün yemek salonunda öğle yemeği yerlerken, yeni ve ciddi bir derginin çıkarılması ve örtülü olarak finanse edilmesi planının ana hatlarını belirlediler. Proje için onay verme yetkisi kendisinde olan Woodhouse hiç duraksamadan bu izni verdi. Dışişleri’nin çeşitli coğrafi bölümleri için işe yarar bir şey olan bu pro-

⁷ Christopher Montague Woodhouse, *Something Ventured*, Londra: Granada, 1982.

⁸ a.g.y.

⁹ Kim Roosevelt 1958’de CIA’dan ayrıldı, başka uluslararası müşterilerin yanı sıra İran hükümetini temsil eden Washington’daki bir halkla ilişkiler şirketine ortak oldu.

je Woodhouse için “yelpazenin [daha] dünyasal ucunda” duruyordu. Ama o psikolojik savaşın ateşli bir savunucusuydu, bu öneri de tam ona g reydi. Kulüpteki konuşmanın havası bunun örtülü propaganda mücadelesine incelikli bir katkı olması gerektiği konusunda onda hiçbir ku kuya yer bırakmamı tı.

Tek koşulu İngilizlerin bu çorbada ka ı ının olmasıydı. Dergiyle ilgili “harekât” niteliğindeki işlemler konusunda Kültürel  zg rl k Kongresi’nin, saptanacak bir CIA kurye görevlisi aracılığıyla Woodhouse’a danı masına karar verildi. Ayrıca SIS projesiyle parasal bir ilişkiyi sürdürmek, IRD’nin gizli oyuyla küçük bir katkıda bulunmak istiyordu. Woodhouse bu paranın İngiliz editör ile sekreterine ayrılmasını önerdi. Böylece İngiliz uyruklu kişilere CIA’nın para ödemesi gibi uygunsuz bir durumun  n ne geçilmiş olurdu.

Dahası, Dı ı leri’nin böyle bir projeyle ilgilenmesinin en başta gelen nedeni Asya, Hindistan ve Uzakdoğu’daki aydınlara komünizm kar tı düşünceler taşıyacak bir araca sahip olmaktı. Bu etki alanlarına derginin dağıtılmasını güvenceye almak için Dı ı leri Bakanlığı belli sayıda dergiyi satın alacak ve bunları İngiliz Kültür Heyeti aracılığıyla dağıtılmak üzere postalayacaktı. Bunun dışında derginin parasal yükümlülüğünü Kültürel  zg rl k Kongresi  stlenecekti. Ku ku uyandırmamak için dergi ticari bir işletme gibi çalışmaya y nlendirilecekti ama Josselson fonların Fairfield Vakfı aracılığıyla ellerine geçeceğini doğruladı. Son olarak Josselson, Woodhouse’a derginin editörlüğünü birlikte üstlenecek iki adayın belirlendiğini söyledi. Her iki servisin de güvenlik soru turmasına tabi olmak üzere, bu iki adaya Kültürel  zg rl k Kongresi’nin i  önerisinde bulunmasına karar verildi. Şu anda çalışır durumdaki yapı korunmak kaydıyla Josselson ile Neufville’in projeyi yürütmesi, sonra tekrar Woodhouse ile görüşmeleri kararı alınarak toplantı sonlandırıldı. Bu arada Woodhouse IRD’nin parasını bu yeni dergiye akıtmaya aracı olacak uygun “paravanlar” -Wisner’in “zenginler”ini- aramaya ba lamı tı.

Ortak editörlük görevinin Amerikalı adayı Irving Kristol’d , yani Kültürel  zg rl k Amerikan Komitesi Yönetici Müdürü. 1920’de New Yorklu bir giyim eşyası ta eronunun oğlu olarak do mu , 1936’da City College’a girmişti, orada Irving Howe, Daniell Bell, Melvin Lasky ile arkadaş oldu. Kolejdeyken kom -

nizm karşıtı solcu bir örgüt olan Genç Sosyalistler Birliği'yle ve Troçkistlerle ilişki kurdu. Ufak tefek yapıları olan Kristol bu açığı, bütün City College öğrencileri gibi geliştirdiği güçlü kaslarıyla bir siyasal duruş sahibi olarak kapattı; her an hasmına yumruğunu indirmeye hazır haliyle, daha sonra boksör bir aydın olarak ünlenecekti. 1940'ta çok iyi bir dereceyle mezun olduktan sonra Chicago'ya yükleme işçisi olarak çalışmaya gitti, askere çağırılınca kadar eski Troçkistlerin dergisi *Enquiry*'nin yayıma hazırlanışına yardım etti. 1944'te piyade olarak askere alındıktan sonra Fransa ve Almanya'da çarpışmalara katıldı ve 1946'da terhis oldu. İngiltere'ye gidip *Commentary*'de çalışmaya başladı, 1947'de New York'a döndüğünde derginin yönetici editörü olmuştu.

İngiliz aday Stephen Spender'dı. 1909'da ünlü, liberal bir ailenin oğlu olarak doğmuştu, korunan bir çocuktu (“Anambabam beni kaba çocuklardan uzak tuttu”),¹⁰ gevşek, rahat mizaçlı, ütöpik düşüncelere eğilimli biri olarak büyüdü. 1920'lerde Oxford'dayken W.H. Auden'in etkisinin altına girdi ve bu etki hayat boyu sürdü. Auden, ilk kitabı *Poems*'in yayımlanışından kısa süre sonra üne kavuşmuştu, şiirlerinde iki savaş arası dönemin cinsel ve siyasal ruh halinin dumanı tütüyordu. Hemen 1930'ların şairi olarak, Cecil Day Lewis, Louis MacNeice ile özdeşleştirildi; otuzlu yıllar edebiyatın en derinlerindeki odalarına siyasetin girdiği, birkaç haftalığına da olsa Spender'in Komünist Parti'ye katıldığı yıllardı. Onunkisi daha çok “salon Bolşevizmi”ydi, Spender'in kelebek gibi uçucu siyasetinin tipik bir örneği. Daha sonra kendisi bu inanç ve karar değişikliklerini, “benim su katılmamış derecede saf ve açık bir insan olmamdan” kaynaklanmıştı şeklinde tanımlayacaktı.¹¹ Anita Kermode, Henry James'in söylediği (Emerson ile ilgili) ünlü sözü -“ipucu var, labirent yok”- Spender'ı tanımlamak için tersine çevirmişti: “İpuçsuz bir labirent”.¹² James tarzı bir başka söz de ona çok uyuyordu; “Kulpu olmayan” bir adamdı.

Spender, Kongre dergisinin iki editöründen biri olarak seçilmesinin nedeninin *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı*'daki yazısı ol-

¹⁰ Stephen Spender, “My Parents”, *Collected Poems, 1928-1985*, Londra: Faber & Faber, 1985.

¹¹ Stephen Spender, *Journals, 1939-1983*, Londra: Faber & Faber, 1985.

¹² Anita Kermode, söyleşi, Devon, Temmuz 1997.

duğu tahmininde bulundu daha sonra. Onu iyi bir aday haline getiren şey komünizmi reddetmesinden belki de daha çok ABD ile olumlu ilişkileriydi. 1942'de Spender Amerika için bir zafer ve övgü yazısı yazmıştı - "Avrupa'da Beyinlere Hükmetme Savaşını Kazanabiliriz." Bu yazıda şunları iddia ediyordu: "Amerikan siyasetinin kendisine samimiyetleri tartışılır müttefikler ve yarım ağızlı dostlar bulduğu yerde, Amerikan ifade özgürlüğü en büyük başarılarıyla, bugün en önemli şey olan Avrupa düşüncesini kendi safına çekebilecek bir sahiciliğe sahiptir ... Amerika bunu yapmayı seçseydi bugün Avrupa'da bir öğretmen rolü oynayabilir; Amerikan uygarlığında en iyi olan şeyleri, Amerikan özgürlük anlayışını, binlerce öğrenciye öğretebilirdi ... Çünkü bugün propagandadan, siyasal dayaktan hiçbir şey beklememek gerçekçilik olur; yapılacak iş Avrupalılara Amerikan uygarlığının, eğitim ve kültürünün en büyük çağdaş başarılarının neler olduğunu göstermektir."¹³ Spender heyecanını zor bastırıyor, "Amerikalı ya da İngiliz bir edebiyat adamının ağızından çıkacak tek bir söz"ün Avrupalı öğrenciler tarafından "neredeyse bir mucize" olarak algılandığını söyleyerek devam ediyordu. Marshall Planı, onun yazdığına göre, iyiydi hoştu ama "Batı'nın Avrupa'daki eski uygarlığını, Yeni bir Avrupa'nın, yani Amerika'nın inanç, deneyim ve bilgisiyle güçlendirmek" gerekiyordu.¹⁴ Bu tür duyguları başka Batılı aydınlar da dile getiriyordu. Raymond Aron, "Stalin karşıtı olan biri için Amerika'nın önderliğini kabul etmekten başka bir yol almadığına kesinlikle" inandığını ilan etti.¹⁵ Spender ve Aron gibi kişiler Avrupa'nın ayakta kalabilmesini Amerikalıların kurtarıcılarının gelişine bağladıkları zaman, Amerika'nın *kultur-kampf*'a müdahalesinin yerel destek bulamadığı söylenemezdi (daha sonra söylendiği gibi).

Gelecekteki patronları için Spender'ın daha başka çekici özellikleri vardı. "MacSpaunDay" (MacNeice, Spender, Auden, Day Lewis) grubunun bir üyesi olarak Londra'nın edebiyat aristokrasisiyle arada önemli bir köprü oluşturunuyordu, bu aristokrasi hâlâ Bloomsbury döneminin züppe aşırılıklarının pek çoğunu

¹³ Stephen Spender, "We Can Win the Battle for the Mind of Europe", *New York Times Magazine*, 25 Nisan 1948.

¹⁴ a.g.y.

¹⁵ Raymond Aron, "Does Europe Welcome America Leadership?", *Saturday Review*, 13 Ocak 1951.

elinden bırakmamıştı ama üyeleri Spender’ın çekiciliğine kapılmakta gecikmediler. Berlin’de Kongre ilk kez sahnede görüldüğü zaman Josselson İngiliz delegelerinin muhalefetine birinci elden tanığı olmuştu ve Amerikan strateji uzmanları burunlarından kıl aldırmayan İngiliz aydınlarının havasından ürkmüşlerdi. “Bütün bunların gerisinde yatan bir şey var,” diye açıklamıştı Stuart Hampshire. “1949’da, bence Ford Vakfı Londra’ya geldi, bir otelde büyük bir toplantı düzenlendi ve önde gelen aydınlar o toplantıya çağrıldı. O zamanlar onların sermaye rezervleri sterlinin bütün yüz ölçümünden fazlaydı. Böylece aydınlar geliyor ve Ford Vakfı onlara dünyayı sunuyor ama onlar, ‘Biz halimizden memnunuz, teşekkür ederiz. Biz ruhların sahibiyiz, bu bize yeter,’ diyorlar. İngilizler hiç etkilenmemişti. Bir şeyler istemediler değil ama bunlar öyle küçük şeylerdi ki Amerikalılar onların deli olduğunu düşündü. Bunun gerisinde yatan şey, çok derin, Freudluk bir Amerikan karşıtlığıdır; Empson ve Forster gibi kişilerin örneklediği bir tür Winchester College züppeliği ile Çin solculuğu karışımı. Bir keresinde Forster’ın New York’ta Lionell Trilling’de kaldığını hatırlıyorum. Forster için bir kitap yazmış ve o güne kadar hiç İngiltere’ye gitmemiş acıklı bir İngilizsever olan Trilling çok tedirgindi. Forster ona bir gömlek satın alması gerektiğini söylemiş, Trilling de onu Brooks Brothers’a götürmüş. Ama Forster dükkana girince şöyle bir bakıp, ‘Aman Tanrım, buradan benim bir şey satın almam olanaksız,’ demiş. İşte bu her şeyi özetliyordu.”¹⁶

Savaşın sonra işgal altındaki Almanya’da İngiliz Denetleme Komisyonu’nda çalışmış olan Spender, kültür siyaseti alanında hükümetin tam aradığı adamdı. Almanya’dan sonra Spender uzun süre Amerika’da kaldı ve orada John Crowe Ransom, Allen Tate, tutucu ikili Ben Tate ile Senatör Edward Taft onu kanatlarının altına aldılar. İngiliz meslektaşlarının gönlünü kazanan Spender, o aynı çekiciliğiyle, Amerikalıların inatçı müttefiklerini kazanmak için gereksinim duydukları ilk adımı atacak kişi olabildi. Ama karısı Natasha’nın dediğine göre onun en dayanılmaz yeteneği kolayca kandırılabilen biri olmasıydı. “Tabii,” diyordu, “bir paravan olarak seçilmek için gerekli en doğru güven belgelerine sahipti. [Komünist] dönemlerin en önemlilerinden biriydi,

¹⁶ Stuart Hampshire, söyleşi, Oxford, Aralık 1997.

onu aldatmak fazlasıyla kolaydı           saft . Babasını Lloyd George aldatm   . Aile olarak herkese güvenirler; insanların kendilerine yalan söylüyor olabileceği ak llarından bile geçmez.”¹⁷ Bu do u tan gelme naifli in bedeli ilerde ağır olacaktı.

Cincinnati’de hocal k yapmakta olan Spender 1953  ubat’ında Josselson’dan bir mektup aldı, Josselson onu “*Preuves*’ n İngilizce baskısını” tart  mak üzere Paris’e  a ır yordu. Spender konuyu Kristol’den   renmi ti: “Birkaç hafta önce kısa bir ziyaret için Paris’e gittiğimde zamanımın çoğunu Mike Josselson, François Bondy ve Mel Lasky ile [bu konuyu] tart  arak geçirdim;  stelik Josselson ile ikimiz Warburg, Muggeridge ve Fyvel ile konuşmak için bir g nl   ne Londra’ya gittik.”¹⁸

Bu Londra ziyaretinden kısa bir süre sonra Neufville ve Josselson yine Woodhouse ile bulu tular. Bir yayın “pazarlı ı” yapılması konusunda anla t lar, buna göre Orwell’in yayımcısı Fredric Warburg dergiye şirketinin adını ödünç verecekti. Josselson, Warburg’a yazd   bir mektupta, “*Encounter*’ın yayını ve da ıtımıyla ilgili olarak sunulacak bütün faturaların hemen ödenmesi sorumluluğunu”, ayrıca yayın yoluyla hakaretin bütün yükümlülüklerini Kongre’nin tamamıyla  stlenece ini bildiriyordu. “Derginin editörlük yönüne ne kendisinin ne şirketinin hiçbir şekilde bir etkisinin söz konusu olmayacağı” da a ıklan yordu.¹⁹

İkinci kere bulu tuklarında artık Woodhouse ile Neufville sık  dost olmuş durumdayd lar. Neufville’in güvenlik belgeleri Woodhouse’ nkinden daha az etkileyici değildi. Londra’da do mu , New College ve Harvard’da eğitim görmüş, daha sonra Reuters muhabirli i yapm   . “ ok iyi anla ıyorduk, d   ncelerimiz tamamıyla uyu uyordu,” diye hatırlıyordu Woodhouse. “Amerikalı meslekta larımla aram her zaman çok iyiydi, ka ık olmadıkları sürece,” diyen Woodhouse, pek çoğunun ka ık olduğunu söylemek istiyordu. “Larry ne zaman Londra’ya gelse bulu urduk. Ya da ben Washington’a gittiğimde oradaki adamım Adam Watson ile birlikte onu görmeye giderdik.”²⁰ Bundan sonraki iki yıl içinde, Neufville Amerika’ya dönünceye ve Woodhouse Uluslararası İlişkiler Kraliyet Enstitüsü’nün müdürü oluncaya kadar

¹⁷ Natasha Spender, telefon g r   mesi, Ağustos 1997.

¹⁸ Irving Kristol’dan Fredric Warburg’a, 26  ubat 1953 (ACCF/NYU).

¹⁹ Michael Josselson’dan Stephen Spender’a, 27 Mayıs 1953 (CCF/CHI).

²⁰ Christopher Montague Woodhouse, telefon g r   mesi, Temmuz 1997.

ikisi düzenli olarak buluştu. Kulüpte içki içerlerken, sorumluluklarının çakıştığı tek alan olduğu için *Encounter* ile ilgili "harekât ve yöntemler"i, genel olarak da "İngiliz harekâtı"nı tartışarlardı.

"Harekâtlar ve yöntemler" başlangıçta Woodhouse'un deyişiyle "bir para akışı ve bir bağlantı hattı" ayarlamak anlamına geliyordu. "O günlerde her şeyin bir sistemi olduğunu unutmayın. Tamamıyla kendiliğinden, doğal bir yöntemle bulunuyordu bu sistem," diye açıklıyordu daha sonra Neufville.²¹ Bu doğaçlamaya yardım etmek ve MI6 ile Kültürel Özgürlük Kongresi arasında çöpçatanlık yapmak üzere Malcolm Muggeridge görevlendirilmişti. Muggeridge, Croydon'daki bir İşçi Partisi platformunda babasıyla birlikte "Kızıl Bayrak" şarkısını söylediği günden bu günlere, çok uzun bir yolculuk sonucunda ulaşmıştı. Kafasındaki Rusya ütopyasının yıkılışını anlatan *Winter in Moscow* (Moskova'da Kış, 1933) adlı kitabı soldan biri tarafından yazılmış ve Sovyet efsanesini gözler önüne seren ilk kitaplardan biriydi ve bu kitap onun bir MI6 ajanına dönüşümünün işaretiydi. Kültürel Özgürlük Kongresi'nin yönetim kurulunun bir üyesi olarak, kongrenin tarafsızlık karşıtlığı, Amerikan yanlılığı çizgisiyle tıpatıp aynı çizgide olan biriydi ve şöyle bir mantık yürütüyordu: "Yirminci yüzyıl ortalarının dünyasında özgürlüğün temel direğinin Amerika olduğunu milyonlarca başka Batı Avrupalı gibi kabul ediyorsam, bu Amerikan kurumlarının kusursuz, Amerikalıların her zaman efendi uslu ya da Amerikan hayat tarzının harika olduğu anlamına gelmez. Bu benim insanlık tarihinin en korkunç çelişkilerinden birinde, herkesin eninde sonunda seçmek zorunda kalacağı iki taraftan birini seçtiğimi gösterir; her güçlüğe katlanarak seçtiğim tarafta kalmayı önerdiğimi gösterir; yeter ki bende cesaretimi yitirmemeye yetecek bir yürek, bu amaçtan sapmama ya da kuşkuya düşmeme izin vermeyecek akıl, Bunyan'ın öğüdüne uyup varmak istediğim hedefin önemini düşünerek yolda karşılaşacağım tehlike ve hakaretlere dayanacak kadar, ait olduğum uygarlığa ve bu uygarlığın temeli olan dine inanç olsun."²²

"Bir ayinde," diye yazıyordu Muggeridge *The Infernal Grove*'da (Cehennem Korusu), "buhur ve cüppe ya da bir ruh çağırma

²¹ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Nisan 1997.

²² Malcolm Muggeridge, "Anatomy of Neutralism", *Time*, 2 Kasım 1953.

seansında karanlık ne kadar önemliyse istihbaratta da gizlilik o kadar önemlidir ve bir amaca hizmet edip etmediğine bakılmaksızın korunmalıdır.”²³ Gereklili inden kuşku duysa bile, biraz hançer ve pelerin, biraz entrikadan hep heyecanlanan Muggeridge, Kongre’nin bu yeni yayın girişiminin içinde olmaktan mutluydu. İlk işi derginin güvenilir özel destekçileri olacak “zengin insanlar”ı bulmaktı. Fleet Caddesi’ndeki bir birahane de buluştuklarında Muggeridge, Woodhouse’a para aktarma kanalı arayışları sırasında bu işi yapmaya gönüllü iki aday çıktığını söyledi.

Birincisi göçmen film yönetmeni Alexander Korda’ydı. Ian Fleming’in arkadaşıydı ve (uluslararası film dağıtımında danışman olarak yanında çalışmış olan) Robert Bruce Lockhart’ın işvereni olarak Korda’nın İngiliz istihbaratıyla yakın ilişkileri vardı. Muggeridge’nin  nerisi  zerine Korda IRD’nin yeni dergiye yapacağı para yardımı için kendi banka hesabını “boru hattı” olarak kullanmasına izin vermeyi kabul etti. Muggeridge’nin bulduğu öteki boru hattı, eski arkadaşı Lord Victor Rothschild’dı. Rothschild 1960’ların ortalarına kadar dergiyle yakın ilişki içinde olmuştu ama her zaman bir gölge olarak, asla açıktan açığa değil.

Hâlâ   z m bekleyen pratik sorunlar vardı ve Muggeridge ile Warburg -artık CIA kurye görevlileri onlardan “Kuzinler” diye söz ediyordu- 1953 yılı şubat ayı sonlarında pürüzleri gidermek üzere Paris’e gittiler. O tarihte Kültürel  zg rl k İngiliz Derneği’nin sekreteri olan Jasper Ridley’e onların biletlerini satın alması, otel paralarını ödemesi talimatı verilmişti. Geriye döndüklerinde Warburg Paris’teki “harcamaları” için Ridley’den İngiliz Derneği hesabına kendisine 100 *pound*’luk bir  ek yazmasını istedi. Kendisinin haftalığı 10 pound olan Ridley çok şaşırdı. “Bana kalırsa Warburg ya 100 *pound*’u cebe attı ya da o çekici karısı Pamela de Bayou’ya mücevher aldı,”²⁴ tahmininde bulundu daha sonra.

5 Mart 1953’te Michael Josselson, Stephen Spender’a bir mektup yazarak Muggeridge, Warburg, Fyvel, Nabokov, Bondy ile kendisi arasında yapılan toplantıyı anlattı. “*Horizon*’dan daha geniş bir okuyucu kitlesine seslenen bir dergi istiyoruz; daha çok

²³ Malcolm Muggeridge, *Chronicles of Wasted Time: The Infernal Grove*, Londra: Collins, 1973.

²⁴ Jasper Ridley, yazara mektup, 31 Aralık 1997.

Der Monat gibi. Kristol ile ikiniz editör olarak harika bir ikili olurdunuz. Bir yazı kurulu da olmalı, belki de Muggeridge ile Warburg kurulda bulunmalı; Hook 1953 Temmuz’undan itibaren bütün bir yılı Avrupa’da geçirecek. Muggeridge ile Warburg, bu arada Bay Muggeridge’in İngiliz Derneği için toplamayı başardığı bütün fonları dergiye yatırmak istiyorlar.”²⁵ Bu düzenlemeden söz ederek Spender, Kristol’e şöyle yazıyordu: “Öyle görünüyor ki ikimizin işvereni de İngiliz Komitesi olacak.”²⁶ Bu konuda yarı yarıya haklıydı. Amerikalı olan Kristol’e CIA’nın Farfield Vakfı aracılığıyla para ödenecekti, Spender’a İngiliz hazinesinin gizli oylamasıyla.

1953 Mart’ında Kristol Paris’e taşınmıştı ve dergi için örnek hazırlamakla uğraşıyordu. “Kongre’nin sözcüsü olacak” bir dergi öngören Paris bürosu, Josselson’ın talimatıyla dört ayrı kapak tasarımı hazırladı. Ne Kristol ne de (hâlâ Birleşik Amerika’da bulunan) Spender bir başlık üzerinde anlaşabilmişlerdi. İşlevsel bir başlık olan “Bakış” çok basit bulundu; bunun üzerine düşünme düşünme beyinleri çatladı, kavram dizinini karıştırdılar, ne buldularsa olmadı; “Sempozyum”, “Kültür ve Siyaset”, “Kongre”, “Tanık”, “Ufuk”, “Tanıklık”, “Yazı ve Özgürlük” (Kristol “özgürlük” sözcüğünden kaçınmak istiyordu, “can sıkıntısı kokusu” taşıdığı için), “Ulak”, “Denizler Ötesi”, “Doğu-Batı Dergisi” “Pusula” “Bağlantı” “Karşılıklı İlişki” “Değişim” “Şimdiki Zaman”, “Dönüm Noktası”, “Dairenin Çevresi”. Bir keresinde Kristol bu dergiden “X Dergisi” diye söz etti.²⁷ Belki de geride yatan gizlilik ruhu düşünülürse en uygun ad buydu. “Encounter” (karşılaşma, mücadele) başlığı ilk kez 27 Nisan 1953’te Kristol’ün Warburg’a yazdığı bir mektupta geçiyordu ama Kristol bu başlıkta ısrar etmediğini söyledi.

30 Nisan 1953’te Alexander Korda 250 *pound*’luk ilk çekini yazdı. Sözde Victor Rothschild da aynı şeyi yaptı ama “bağışları”nın ne zaman başladığına dair hiçbir kayıt yok. İngiliz istihbaratı bu şekilde kendini gizleyerek başlangıçtan itibaren *Encounter’a* para pompaladı. Düzenli olarak *Encounter* bürosuna gelen kahverengi bir zarfla para akışı artıyordu. Kuryelik yapan kişi Woodhouse’un personelinden biriydi. Derginin büro yöneticisi

²⁵ Michael Josselson’dan Stephen Spender’a, 5 Mart 1953 (MJ/HRC).

²⁶ Stephen Spender’dan Irving Kristol’e, tarihsiz (ACCF/NYU).

²⁷ Irving Kristol’dan Stephen Spender’a, 26 Mart 1953 (ACCF/NYU).

(daha sonra yönetici editörü) Margot Walmsley de  yleydi, IRD'deki büro memurluğu görevinden do ruca bu göreve getirilmiş ve yirmi yıldan fazla bir süre Dı ı leri'nin *Encounter* ile arasındaki "bağlantı hattı" olarak kalmıştı. Walmsley daha sonra Frank Kermode'a, *Encounter* ile ilgili bilmek istediği "her şeyi" kendisine s yleyebilece i itirafında bulunarak onu mutlu etmişti. 1997'de  len Walmsley bir Dı ı leri  alı anı olduğunu asla açıklamadı.

Daha sonra IRD, Secker and Warburg'da özel bir hesaba para yatırıyor, Warburg, veznedarlı ını yapt ı Kültürel  zg rl k İngiliz Derneği'ne ödenmek üzere aynı miktarda bir  ek yazıyordu. Artık IRD'nin *Encounter*'a para akıtmasına yarayan bir paravandan başka bir şey olmayan İngiliz Derneği de aynı miktarda parayı dergiye devrediyordu. İstihbarat dilinde bu tür fon düzenegine "  l  geçiş" deniyordu. Böylece Majestelerinin Hükümeti Stephen Spender'in maa ını d nd re dola tır  ödüyordu. Woodhouse'in kendisi bu düzenlemeden Spender'a hiç söz etmedi, söz etmesi için pek çok fırsat çıkmış olmasına karşın etmedi. "Onun çocuklarıyla benimkiler aynı anaokuluna gidiyordu, orada birbirimize rastlardık," diye hatırlıyor Woodhouse. "Onun bilmeyebilece i aklıma gelmezdi, bu yüzden de bu konudan ona özellikle söz etmek gereğini duymadım. O tür bir dünyada bize verilen talimat böyleydi."²⁸ Spender daha sonra bu düzenlemelerden kendine hiç söz edilmediği için kızmı tı.

Haziran 1953'te *Encounter* dergisi kurulmuştu ve çalışmalarını sürdürüyordu; Kültürel  zg rl k İngiliz Derneği'nin Oxford Caddesi'nde 119 no'lu binadaki bürosundan yönetiliyordu, daha sonra Haymarket'taki bürolarına ta ındı. Baskı masraflarıyla başka giderleri ilk on iki ay, Farfield Vakfı'nın ba ı ı olan, Kristol ile Spender'a Josselson'ın "kimseye söylemeyin" dediği 40 bin dolarla karşılandı. Mayıs'tan bu yana Londra'da olan Kristol' n karısı, tarihçi Gertrude Himmelfarb ile küçük çocukları William da Londra'ya geldiler. Bundan kısa bir süre sonra da Spender Cincinnati'den geldi. Kristol ile Spender 1953 Aralık ayında kayıtlara geçen Encounter Ltd.'nin hissedarıydı, çoğunluk hisseleri Farfield Vakfı'nın başkanı olarak Junkie Fleischmann ile Kültürel  zg rl k Kongresi'nin kasadarı olarak Pierre Bolomey'in elinde bulunuyordu.

²⁸ Christopher Montague Woodhouse, telefon görüşmesi, Temmuz 1997.

Daha sonra bu hikâyeyi anlatırken hem Spender’in hem Kristol’un aralarındaki işbirliğini bir çeşit balayı olarak nitelemeleri dikkat çekiciydi. “Stephen ile ikimizin çok farklı iki insan olduğumuz düşünülürse, galiba şaşılacak derecede iyi geçiniyorduk,”²⁹ diyordu Kristol. Spender da, “Irving Kristol ile çalışmaktan çok mutlu oldum.”³⁰ Daha sonra nasıl birbirlerini dost bildilerse, o zaman da öyle biliyorlardı. Ama iş ilişkileri daha en başından itibaren sorunluydu. Spender çatışmaktan ürken, kolayca boyun eğen, duygusal biriydi ve bir editör olarak “sapı samandan ayıramıyordu”.³¹ Kristol, tam tersine, inatçı, uzlaşma bilmez, Brooklyn tartışmalarının yapıldığı yıllar içinde duygusal ya da entelektüel açıdan saygın tutumlara karşı katılaşmış biriydi. Lasky ve Hook gibi ufak tefek yapıları olan Kristol onlar gibi de kolay öfkelenirdi. Bir CIA görevlisi, “Brooklynli eski bir Troçkist olan Irving Kristol’un oraya gidip bütün o İngiliz aydınlarıyla uğraşması, onların yazılarını düzeltmesi çılgınlık gibi bir şeydi!” diyordu.³² Ama Kristol’e dikkat etmesi gerekenler yalnızca Spender ile İngiliz aydınları değildi. Josselson da seçtiği adamın çapını kısa sürede anlamıştı. Kristol’un telefonda Josselson’a bağırıldığını, “bir aile dergisi” istiyorsa, kendisine bir başka editör bulabileceğini söylediğini Stephen’dan duyduğunu hatırlayan Natasha Spender, “Irving, Paris bürosuna söylemediğini bırakmıyordu,” diye hatırlıyordu.³³

Temmuz ayında Kristol çıkarmayı düşündükleri derginin ilk sayısının içindekiler listesini Josselson’a gönderdi. Hindistan üzerine Denis de Rougemont’un bir yazısı, Albert Camus’dan ölüm üzerine kısa bir yazı, Virginia Woolf’un not defterlerinden birkaç sayfa, iki tane kısa Japon öyküsü, Christopher Isherwood’un Ernst Toller ile ilgili bir anısı, Rosenberglar üzerine Leslie Fiedler’dan bir yazı, Nicolas Nabokov’un Sovyet müziğini konu alan bir yazısı, André Malraux’nun *Sessizliğin Sesleri* adlı yapıtı üzerine Josef Czapski’nin yazdığı bir inceleme, Kongre’nin “Bilim ve Özgürlük” konferansı ile ilgili Irving Kristol’un bir yazısı,

²⁹ Irving Kristol, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

³⁰ Stephen Spender, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

³¹ Philip Larkin, *Selected Letters of Philip Larkin, 1940-1985*, Londra: Faber & Faber, 1992.

³² John Thompson, telefon görüşmesi, Ağustos 1996.

³³ Natasha Spender, söyleşi, Maussane, Temmuz 1997.

Doğu Almanya ve Çekoslovakya'daki son ayaklanmalar üzerine Herbert Lüthy'nin bir yazısı, Edith Sitwell'in Hollywood yazısı. Muggeridge, Spender, Hugh Seton-Watson, J.K. Galbraith, Nathan Glazer kitap tanıtma yazıları yazma sözü vermişti. Koestler ile Aron'un yazıları, Nabokov'un Kristol'ü, onların fazla militan birer komünizm karşıtı olduğu konusunda uyarması üzerine ilk sayıdan çıkarıldı.

Birinci sayının programının yeterince siyasal olmadığı kaygısına kapılan Josselson, Kristol'e bu kadarını yazmıştı. Kristol ters bir yanıt verdi: “‘Siyasal içeriğin’ beklentileri karşılamadığı yolundaki üstü kapalı sözlerine katıldığımdan ben emin değilim. Bu derginin elbette bir ‘kültür’ dergisi olması gerekiyor - edebiyat, sanat, felsefe ve bunun gibi şeylerle birlikte siyaset, ‘kültür’ün asli bir parçası olarak alınıyor, doğrusu da budur. Özel olarak siyasal makalelerin yazınsal makalelere oranı her sayıda değişecektir. Birinci sayıda siyaset bir oranda ikinci planda çünkü olabildiğince çok okuyucuya ulaşmak istiyoruz. Kongre'nin ne istediğini ve bu hedefe nasıl ulaşılacağını çok iyi biliyorum. Ama Paris bürosunun soluşunu ensemde hisseder, onlardan talimat üstüne talimat alırken çalışmam.”³⁴

Bir başka öfkeli mektupta Kristol yine Josselson'ı paylıyordu: “Burada, Londra'da bizler beceriksiz birer geri zekâlı değiliz, durumu Paris'teki sizlerden daha iyi değerlendirdiğimize samimiyetle inanıyorum. Sen ve senin meslektaşların üstünü örtmeyi iğrenç mi buluyorsunuz? Evet, belki haklısınız. Ama belki yanılıyorsunuz - ne de olsa uzmanlık alanınız değil dergi kamufلاجı. Bence kamufلاج iyidir, daha da iyi olabilir tabii; Muggeridge çok iyi olduğunu düşünüyor ... Birinci sayının yeterince politik olmadığını mı düşünüyorsun? E, yanılıyorsun ... Belki de ben kendimi kandırıyorum, ama gerçekten de Kongre'nin *Encounter*'da kendisine tutunacak bir dal bulduğunu ve bunun senin hiç fark etmediğin kadar önemli olduğunu düşünüyorum. Anlaşılan *Preuves* düzeyinde bir başarıya ulaşırsak mutlu olacaksın. Sen ne diyorsun yahu, biz onun çok ötesine geçtik (tabii ben yine kendi kendimi kandırmıyorsam). Birkaç ay içinde bizim yalnızca İngiltere'de değil Asya'da da İngiliz dilinin *tek* dergisi olma olasılığımız çok güçlü. Bize birkaç ay verin yeter, Doğu'da da Batı'da da

³⁴ Irving Kristol'den Michael Josselson'a, 15 Eylül 1953 (CCF/CHI).

aydınların ilahı olacağız -Asyalı ya da Avrupalı, Amerikalı- bir yazar bu dergide yayımlanmak için can atacaktır. Bunu çok ciddi söylüyorum; yanıyorsam kendine bir başka editör bulman gerekir. Ama bize bunu başarabilmemiz için zaman tanımalısın, bildiğimiz gibi editörlük yapmalıyız ... Satışlar konusundaki tavrın beni şaşırtıyor. Seni asıl ilgilendiren şeyin satışların olmadığını, derginin ‘etkisi’nin olduğunu söylüyorsun. Ama bunların biri ötekinin ölçüsü değil mi?”³⁵ Kristol *Encounter*’ın nasıl bir parasal yapı iskelesiyle ayakta tutulmasının gerektiğini bilseydi bu son sorunun gereksiz bir soru olduğunu bilirdi.

Şurası açıktı ki Kristol, Josselson’ın megafonlu bir sokak satıcısı olmayacaktı. Spender meslektaşının sağlam duruşunu tanımlamak için “Kristol Gücü” kavramını icat etmişti. Bir kez daha tehdit etmeye kalkarsa Josselson gerçekten de kendine bir başka editör bulacaktı. Ama şimdilik *Encounter*’ın istikrara gerekisini vardı ve Josselson’ın Kristol’ü orada tutmaktan başka seçeneği yoktu.

Paris bürosu Kristol ile savaşı kazanmış, Koestler ile Aron dergiden çıkarılmıştı ama bunun karşılığında Leslie Fiedler’in bir makalesinin dergiye girmesini kabul etmişlerdi, bu makaleden de rahatsız oldular. Başlangıçta Kristol arkadaşı Fiedler’dan Karl Marx üzerine bir makale yazmasını istemişti ama Fiedler pek hevesli görünmedi, onun yerine Rosenberglar üzerine bir şey yazmayı önerdi. Kristol birinci sayı için kışkırtıcı bir şey istiyor idiyse bulmuştu.

Asılacakları sabah Julius ve Ethel Rosenberg, Sing Sing hapisanesindeki hücrelerinde oturmuş, küçük çocukları Robert ile Michael’a bir mektup yazmışlardı. “Bizim suçsuz olduğumuzu ve kendi vicdanımıza yalan söyleyemeyeceğimizi unutmayın,” diye bitiyordu mektup. 19 Haziran 1953 günü akşamı saat sekizden hemen sonra, yani Yahudilerin Cumartesi’sinin başladığını gösteren günbatımına henüz daha dakikalar varken, evliliklerinin on dördüncü yıl dönümünde, Rosenberglar elektrikli sandalyede idam edildiler. Önce Julius, sonra Ethel. Sandalyeye kayışlarla bağlanmadan önce Ethel kadın gardiyana döndü, uzanıp elini tuttu, onu kendine doğru çekip yanağından öptü.

Rosenberglar 1951 Mart’ında atom bombasının sırlarını Sovyetler’e satmakla suçlanmışlardı. Yargıç Kaufman verdiği mah-

³⁵ Irving Kristol’dan Michael Josselson’a, 16 Eylül 1953 (CCF/CHI).

k miyeti düşünmek için bir sinogoga çekildikten sonra mahkemeye geri dönmüş, “Tanrı korkusu olan bir ulusu yok etmeye yönelik  eytani bir komplo” olarak nitelediği eylemleri yüzünden Rosenbergleri  l me mahkum etmişti.³⁶ Daha  nce Amerika’da bar   zamanı casusluk suçu i leyip de ölüm cezasıyla cezalandırılan olmam  tı. Bu olayın uyandırdığı uluslararası tepkiler Soğuk Savaş hamleleri ba ladı ından bu yana Amerikalı propagandacıların kar ıla tıkları en acil sorundu. Asıl önemli olan Rosenberglerin suçu değildi (onların *suçlu* olduklarından çok az kuşku duyulabilirdi); pek çok gözlemciye göre bu dava itiraz kabul etmezdi. Ama bu hükümde itiraza yer olmadığına, cezanın suça uygun olduğuna dünyayı inandırmak Amerikan strateji uzmanlarına d   yordu.

“Su suz iki insan  l me mahkum edildiği zaman, bu bütün dünyayı ilgilendirir,” diye haykırm  tı Jean-Paul Sartre; fa izmi “kurbanlarının sayısıyla değil, kurbanlarını nasıl  ld rd   yle” tanımlıyordu. İdamın “bütün bir ulusu kana bulayan yasal bir linç” olduğunu da eklemi ti.³⁷ Bu konunun bütün dünyayı ilgilendirdi inden emin olmak için komünistler dört koldan çalışıp ölüm cezasının hafifletilmesi için bir kampanya ba lattılar, komünistlerin denetimi altındaki basında buna geniş yer verildi, komünist paravan örgütlerince Amerikan büyükelçiliklerine dilekçeler yazıldı. Londra binlerce kişinin imzaladığı binlerce dilekçe ve protesto aldı. Paris günde ortalama elli telgraf, mektup, dilekçe aldığını duyurdu.

Özellikle Fransa’da Rosenberg davası, Amerikan hükümetiyle payla acak kozu olan herkesin simgesel bir buluşma noktasında bir araya gelmesine yol açtı. Fransa’nın her yerinde protesto gösterileri yapıldı, pek çoğu da Amerikan karşıtı bir harekete dönüştü. Concorde Meydanı’nda yapılan bir “Lib rez les Rosenbergs” mitinginde bir kişi öldürüldü.³⁸ Bar   zamanı ölüm cezasının uygulanmasından “midesi bulanm  ” olmasına karşın Melvin Lasky, “moda olan Amerikan kar ıtlı ı kızgınlıkları”nın bir ürünü olarak bu protestolarla alay ediyordu.³⁹ Kuşkusuz Rosen-

³⁶ Yargıç Irving Kaufman’dan alıntı, *New York Times*, 5 Nisan 1951.

³⁷ Jean-Paul Sartre’dan alıntı, Stephen J. Whitfield, *The Culture of the Cold War*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1991.

³⁸ Ben Bradlee, *A Good Life Newspapering and Other Adventures*, Londra: Simon & Schuster, 1995.

³⁹ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

bergleri savunmak için oluşturulmuş olan komünist destekli lobilerin hiçbirisi Fransa’da Rosenbergleri Savunma Komisyonu’nun kurulduğu gün Çek Komünist Partisi’nin on bir eski liderinin Prag’da idam edildiği gerçeğini açıklamıyordu. Stalin’in herhangi bir faşist ülkede öldürülen komünistlerden daha fazlasını öldürdüğü gerçeği de konuşulmuyordu ya da Sovyetler Birliği’nde işe iki kez beş dakikadan fazla geç kalan işçilerin çalışma kamplarına gönderildiğinden de söz edilmiyordu; Puşkin’in yüzüncü doğum yılı için kendilerine heykel yarışmasına girmeleri söylenen sanatçılar arasında birincilik ödülünün Stalin’i Puşkin okurken gösteren heykeltıraşa verildiği de konuşulmuyordu.

Yine de Melvin Lasky’nin çözümlemesi tuhaf derecede basitti. Paris’teki Amerikan Büyükelçisi Douglas Dillon 15 Mayıs 1953’te Dışişleri Bakanı’na çektiği bir telgrafta bakanı, Fransa’daki insanların büyük çoğunluğunun “ölüm cezasının haksız olduğu görüşüne kuvvetle” inandıkları, “cezanın hafifletilmesini isteyen kişilerin hepsine bilinçsiz komünist budalalar olarak bakılmaması” gerektiği konusunda uyardı.⁴⁰

Ölüm cezasının hafifletilmesi kampanyasını komünistlerin bir komplosu olarak görüp geçmenin olanaksızlığı açıkça ortadaydı. Bir Amerikan istihbarat raporunda ileri sürüldüğüne göre, Batı Avrupa’da “ölüm cezasının hafifletilmesi talepleri çok yakın zamanlarda sosyalist ve bağımsız basında görülmeye, resmi sosyalist gruplardan gelmeye başladı ve İngiltere’de bir emekçi kesimi affı destekliyor. Komünist olmayanlardan gelen bu tür taleplerin kökeninde Rosenberglere suçlarıyla ilgili bazı kuşkular yatıyor, ayrıca onları idam etmek, sonuçta birer kurban durumuna getirmek varken cezaları hafifletilirse komünistlerin eline daha az koz verilmiş olacağı kanaati de hakim.”⁴¹

Amerika’nın bütün psikolojik savaş aygıtı büyük bir sınavla karşı karşıyaydı. Temmuzda Rosenberglere idam edilinceye kadarki altı ay içinde, komünist olmayan dünyayı Amerikan adaletinin adil olduğuna inandırmak için bütün kaynaklarını seferber etti. Psikolojik Strateji Komitesi’ne (FSB) bu seferberliğin eşgüdümünü sağlama görevi verildi, seferberliğin ana hedefi Rosenbergleri olumsuz bir komünist imgesi çerçevesi içine yerleştir-

⁴⁰ Douglas Dillon’dan Dışişleri Bakanlığı’na, 15 Mayıs 1953 (CJD/DDE).

⁴¹ İstihbarat Araştırma Bürosu’ndan Bowen Evans, Psikolojik Strateji Kurulu’ndan Jesse MacKnight’a, 14 Ocak 1953 (PSE/DDE).

mekti - “kanlı kurbanlar” isteyen canavar bir komünist imgesinin. Kurul, büyükelçiliklerden gelen yazışma metinlerine ve CIA raporlarına dayanarak Başkan’ı ve adamlarını bilgilendirmek için raporlar topladı ve ülke dışında Amerikalıların çalıştığı bütün görev merkezlerine talimatlar gönderdi. Ama Rosenbergları “adil bir şekilde suçluluğu kanıtlanmış ve isnat olunan suç işlemiş” olarak gösteren PSB kaynaklı raporlara Avrupa basınında çok yer verilirken, pek çok Amerikalı diplomat da cezanın hafifletilmesi için bastırmaya devam ediyordu. Fransa’da Büyükelçi Dillon “idamın Batı Avrupa’da yaratacağı kötü etki” konusuyla çok ilgilirdi ve mahkûmiyetin “daha yüksek ulusal çıkarlar” açısından yeniden değerlendirilmesini ısrarla istiyordu.⁴²

PSB “Rosenberglerin idamını bütün boyutlarıyla, özellikle böyle bir kararın dış dünyadaki psikolojik etkisini, ABD’nin saygınlığını, liderlik konumunu nasıl etkileyeceğini”⁴³ incelerken, C.D. Jackson biraz farklı bir rota izliyordu. Rosenbergların “bu ülkeye yapmış oldukları şey için yüz kez tavada kızartılmayı hak ettiklerini” düşünmesine karşın, onlara kendi ağızlarıyla suçlarının itiraf ettirilmesinden yanaydı. Böyle bir şey yaptırılırsa kuşkusuz davanın rengi tamamıyla değişirdi. Başsavcıya elden teslim edilen, 23 Şubat 1953 tarihli bir mektupta Herbert Brownell şöyle diyordu: “Rosenberglerin hiç değilse bir tanesini konuşturmayı bir kez daha denemeye değer... Rosenbergları konuşturmak bir ‘işkence sorunu’ değil, bir psikiyatri sorunudur. O yüzden acaba Dr. Karl Binger gibi işinin ehli Yahudi bir psikiyatrist bulunamaz mı; önümüzdeki otuz gün içinde bu adam onların güvenini kazanmaya çalışır, onlar çözülme işaretleri verirlerse, bu çabalar sürdürülürken infaz işinin 30 ya da 60 gün ertelenmesi ayarlanabilir.”⁴⁴

Mayıs ayında C.D.’nin aklına başka bir şey geldi. Beyaz Saray’ın not kağıtlarına “dosyaya konmak üzere” şunları yazdı: “Brownell ile konuştum, Rosenberglere karşı sinir savaşı yürütmesi gerektiğini söyledim, örneğin gerekirse başkan idamı bir süreliğine ertelemeli. Brownell gardiyan kadının kendini sevdirmeyi başardığını söyledi, buradan bir sonuç alma umutları var-

⁴² Douglas Dillon’dan Dışişleri Bakanlığı’na, 15 Mayıs 1953 (CJD/DDE).

⁴³ Charles Taquey, Psikolojik Strateji Kurulu’ndan C.E. Johnson’a, 29 Mart 1953 (CJD/DDE).

⁴⁴ C.D. Jackson’dan Herbert Brownell’a, 23 Şubat 1953 (CJD/DDE).

mış. Brownell’a erkek gardiyan, kadın gardiyan, hapishane doktoru, başka ilgili kim varsa hepsinin onlarla konuşup oynanan oyunun içinde dönen entrikaları onlara anlatmalarını, işi oluru-na bırakmamalarını ısrarla söyledim. Brownell bu konuda bir şeyler yapmayı kabul etti.”⁴⁵ Kadın gardiyanın kendini ne kadar sevdirdiği bir tahminden öteye gitmiyor. Ama Ethel’in son hareketine bakılırsa hayli yakınlık kurduğu sonucu çıkarılabilir.

Idam için kararlaştırılan tarihte, yani 19 Haziran 1953’ta kabine toplantısında tedirgin görünen Eisenhower, Rosenberg kararıyla ilgili “aldığı mektuplara yansıyan samimi bir kuşku ögesi”nin dikkatini çektiğini kabul etti ve, “böylesine açık seçik bir davada yargı sistemimize saldırılmasını tuhaf bulduğunu söyledi.”⁴⁶ Herbert Brownell, “burada söz konusu olan kuşku [değil] ... yalnızca işin teknik yanı,” diyerek Eisenhower’ı rahatlatmak istedi. “Halk teknikten anlamaz,” diye atıldı Eisenhower. Buna Brownell’in yanıtı şöyle oldu: “Kararı kim verecek, baskı grupları mı yoksa yargı mı? Komünistlerin amacı Dwight Eisenhower’a baskı yapılabileceğini göstermek.”⁴⁷ Bu kez Eisenhower sabırsızlanarak Brownell’a kendisinin yalnızca “dürüst vatandaşlar” için kaygılandığını söyledi. Bu kez de C.D. Jackson söze atıldı ve bazı insanların ölüm cezasını anlamakta zorlandıklarını çünkü Klaus Fuchs gibi aynı suçtan yargılanan başka casuslara verilmediğini düşündüklerini kabul etti. Bunu da C.D.’nin arkadaşı (kısa bir süre önce komünizme karşı taktik uzmanı olarak Eisenhower’ın danışmanlığına atanmış olan) Henry Cabot büyük bir güven içinde yanıtladı: “Her şey kolayca açıklanabilir.” “Bana o kadar kolay açıklayamazsınız,” diye güldü Eisenhower.⁴⁸

Cezanın hafifletilmesi umutları yavaş yavaş tükenirken Michael Josselson bile merhamet çağrısı yapacak kadar duygulanmıştı. “Michael onların suçlu olduğunu ama idam edilmemeleri gerektiğini düşünüyordu çünkü bu halkla ilişkiler açısından çok kötü bir şeydi. Eisenhower’a kendisi şahsen bir telgraf gönderecek cezanın hafifletilmesini istedi,” diye hatırlıyordu Diana.⁴⁹ Ayrıca Josselson 13 Haziran 1953’ta Denis de Rougemont’un Beyaz

⁴⁵ C.D. Jackson, “Dosya için hatırlatma notu”, 27 Mayıs 1953 (CJD/DDE).

⁴⁶ Kabine toplantısı notlarının müsveddeleri, 19 Haziran 1953 (WHO/DDE).

⁴⁷ a.g.y.

⁴⁸ a.g.y.

⁴⁹ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

Saray'a bir telgraf çekmesi işini ayarladı. Batı Birliği'nin telgrafında, "Yazarlar, bilim adamları, Sanatçılar Derneği, Uluslararası Kültürel Özgürlük Kongresi ile birlikte sizden Rosenberglerin cezasının hafifletilmesini arz ederler," deniyordu. "Biz inanıyoruz ki böyle bir şey yaptığınız takdirde Batı demokrasisinin insancıl geleneğine uygun bir davranışta bulunacak ve bütün dünyada özgürlük davasına hizmet edeceksiniz."⁵⁰ Hatta Papa XII. Pius bile işe karıştı, Eisenhower'dan adaleti iyikle yumuşatmasını istedi ama nafiye. "İdam bizi mahvetti. Çok aptalca bir şeydi," diyordu Diana.⁵¹

Temmuz sonlarında Leslie Fiedler'in "Rosenberg Davasına Bir Sonsöz" başlıklı yazısı Irving Kristol'un eline geçti. Genç Komünistler Birliği'nin ve Sosyalist İşçi Partisi'nin eski bir üyesi olan Fiedler, 1940'ların başlarında soldan kopmuştu ve şimdi "öylesine bulanık psikolojik çözümlemelerle, bütün sola nedamet çağrılılarıyla dolu, komünizme nefret kusan [yazılar yazıyordu] ki Harold Rosenberg dayanamayıp 'Liberalizmi ve Suçlu Geçmişi Masaya Yatırmak' başlıklı uzun bir eleştiri yazısı yayımladı."⁵² İşte Fiedler, Rosenberg davasıyla ilgili düşüncelerini bu ruh hali içinde kaleme aldı.

Fiedler'a göre başlangıçta komünistlerin bile bu karıkocayla özdeşleşmek akıllarına gelmedi çünkü bu ikisi "onların bütün casusluk çalışmalarının tam göbeğindeydi ve suçlu oldukları açıkça ortada"ydı. Bir, "gerçek" Rosenberg davası vardı, bir de "efsane" Rosenberg davası. Bu ikincisine göre, komünizm sempatizanlarının çok dikkatli orkestrasyonu ile yaratılan bir efsane sayesinde onlar Dreyfus geleneği içinde birer kurbana dönüştürüldü. Böylece "eski büyük davaların bayrakları sallanırken", liberal kafalı insanlar dünyanın her yerinde "ahlâksal şantaj" gibi bir şeyin kurbanı oluyorlardı.⁵³ Fiedler, Rosenberglerin çektiği acılardan ve ölümlerinden komünistleri sorumlu tutuyordu; bu "kamuoyu oluşturan komünistlerin tam istedikleri, ağızlarını sulandıran bir şeydi, Amerika'da zencilere karşı her ırk ayrımcılığı

⁵⁰ Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi'nden Başkan Eisenhower'a, 13 Haziran 1953 (CCF/CHI).

⁵¹ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

⁵² Alıntı, Hugh Wilford, *The New York Intellectuals*.

⁵³ Leslie Fiedler, "A Postscript to the Rosenberg Case (Rosenberg Davasına Bir Sonsöz)", *Encounter*, Ekim 1953.

olayı da kendilerinin haklılığını gösteren yeni bir kanıt olarak ağızlarını böyle sulandırır”. Fiedler, ben oradaydım, diyordu, Amerikan karşıtlığıyla bayram eden Avrupa’nın tam ortasında. Roma’da “Amerikan Büyükelçiliği’nin önünde biriken ve haykıran komünist kalabalığının içindeki yüzleri” görmüştü, o yüzlerde “yalnızca sevinç” okunuyordu. “Rosenberglerin Katillerine Ölüm!” diye bağırışlar, sonra gidip “iyi bir iş başarmış olmanın mutluluğuyla masaya, şarabın başına oturmuşlardı”. Rosenberglere gelince, onlar, evet “itici, cezalandırılmayı hak eden” insanlardı ama yine de “insan”dılar, çocuklarıyla ilgileniyor, “bademcik ameliyatıyla, aile anlaşmazlıklarıyla uğraşıyor”lardı. Ama Fiedler bu karı-kocayı o kadar itici buluyordu ki Rosenberglere “insanca” bir öykünün içine yerleştirmekte güçlük çekiyordu, bu yüzden onların “resmi birer klişeye” dönüşerek “insanlıktan çıktıklarını”, son nefeslerini verinceye kadar öyle kaldıklarını iddia ediyordu. “Onların bize sundukları şey bir şehitlik parodisi, gerçekten acıklı olamayacak kadar saçma,” diye yazıyordu. Karı-kocanın Sing Sing’deki ayrı hücrelerinden birbirlerine yazdıkları mektuplardan söz eden Fiedler, Ethel Rosenberg’in yazınsal üslubuna (ya da üslupsuzluğuna) öfkeleniği kadar Julius’un karısına ve suç ortağına karşı yeterince içten davranmamasına da kızmış görünüyordu. “Komünist casusların gerçek kurbanların inanmışlığı ve ateşliliğiyle mahkemede yalan söylemelerine alıştık; bir tanesinin adını vermek gerekirse en yakın örnek Alger Hiss; ama biz hiç değilse karılarına karanlıkta, doğruyu fısıldadıklarını sanıyorduk.”⁵⁴ Ama onlar birbirlerine bile şifreyle konuşuyorlardı, bu yüzden de Fiedler soruyordu, bunlar “şehit ya da kahraman - hatta insan bile [olmadıklarına göre] ... Onlarda ölmemiş ne kalmıştı?”⁵⁵

Sidney Hook makalenin provalarını gördüğü zaman telaşlandı. James T. Farrell bir keresinde Hook için, “o tarihin yaşayan karmaşık gerçekliğini bir mantık makinesinden geçirir ve kıyma gibi kıyar. Bir şeyi ‘seçip vurgu’larken öyle bir elçabuk-

⁵⁴ Alger Hiss geleceği parlak bir diplomattı, 1949’da Dışişleri Bakanlığı’nda onun bir Sovyet casusu olduğu yönünde kuşkular belirdi. Federal bir jüri tarafından yalan yere yemin etmekle suçlandı, bu dava gazete sayfalarını doldurdu, Amerikan halkını fazlasıyla meşgul etti. Sonunda -casusluktan değilse bile- yalan yere yemin etmekten suçlu bulunarak Ocak 1950’de beş yıl hapse mahkûm oldu.

⁵⁵ Leslie Fiedler, “A Postscript to the Rosenberg Case (Rosenberg Davasına Bir Son-söz)”, *Encounter*, Ekim 1953.

luğuyla [böyle yazılmış] yapardı ki bu işi... Her türlü sorun, çelişki ... onun başını ağrıtabilecek ve bunları çözmesi gerekecek.”⁵⁶ Hook kendisindeki bu kusurları görmese bile başkalarında kolayca götürdü, Fiedler’ın bu çözümlemesinin Kongre’nin başını ağrıtabileceğinden emindi. Kendisine provaları göndermiş olan Kristol’e yazdığı mektupta yazının şu savunma notuyla birlikte yayımlanmasını tavsiye etti: “Bu sözler ölmüş insanlara karşı bir saldırı anlamına alınmamalıdır -çünkü insan olarak ölümlere saygılı olmamız gerekir- ama burada sorun Rosenberglarin siyasal hayatlarında birer insan olarak rol oynamayı bırakıp siyasal bir simgeye dönüşmeleridir. Biz bu yüzden insan kişiliklerinin bir çözümlemesini değil bir efsanenin çözümlemesini yapıyoruz.”⁵⁷ Hook’un önerdiği metnin biraz daha kısası Fiedler’ın yazının içine yerleştirilmesine yerleştirildi de o kadar bayağılığın yanında etkisi olmadı.

Fiedler’ın yazısının haberi hızla yayıldı ve 10.000 adet basılan *Encounter*’ın birinci sayısı bir hafta içinde tükendi (bunların kaç tanesini satışa çıkmadan önce Dışişleri’nin “satın aldığı” bilinmiyor. Tom Braden’a göre CIA aynı zamanda “dergiye okur kazandırmak için dağıtım paralarını da ödedi”). İngiltere’de yüksek düzeyli dergi kütüğünün varlığı düşünülürse *Encounter*’ın çıkışına kayıtsız kalınması olasılığı azdı. Adı herkesin ağzındaydı, derginin içeriğinin ateşli tartışmalara konu olmadığı hiçbir akşam yemeği toplantısı olmuyordu. Birkaç gün içinde serpintiler *Encounter* bürosuna tıka basa dolu posta çantalarıyla ulaşmaya başladı. Christopher Isherwood’dan bu “boğucu olmayan, heyecan verici” başlangıç sayısı için övgü geldi. Leonard Woolf dergideki bütün makaleleri “ortalamanın üstü”nde bulduğunu yazdı, Fiedler’ın yazısı ise “olağanüstü iyiydi”.

Melvin Lasky uzaktan, Fiedler’ın yazısının *Encounter*’ı çetin bir kavganın içine sürükleyeceğinin kesin olduğu sonucunu çıkardı. Bunun böyle olacağının işaretleri Spender’ın 22 Ekim 1953 sabahı aldığı üç mektupta vardı. Josselson’a yazdığı mektupta Spender, Forster’dan gelen mektuptan alıntılar yapıyordu, Rosenberglere ilgili makaleye özel olarak içerlediğini belirten Forster, “gerçek bulgulardan söz etmiyorum, bunlar doğru da

⁵⁶ James T. Farrell’dan Meyer Shapiro’ya, 4 Eylül 1940 (MS/COL).

⁵⁷ Sidney Hook’tan alıntı, Irving Kristol’dan Michael Josselson’a, 4 Ağustos 1953 (CCF/CHI).

olabilir; ben Ethel Rosenberg'in son günlerinin ele alınış tarzındaki aşağılayıcılıktan, haşinlikten söz ediyorum. En kötüsü de yazının o 'sevecen' son bölümü, sanki işte burada insanlıkdışı bir davranışta bulunmuş bir insan görüyorsunuz, bu makalenin yazarı olan insan onu bağışlayacaktır dermiş gibi, gizemli bir güvence veriliyor orada. *Kendisi* ölüme mahkûm edilseydi nasıl davranırdı acaba, merak ediyorum."⁵⁸

Spender, Rosenberg yazısından Czeslaw Milosz'un da hoşlanmadığını aktardı Josselson'a. Daha da kötüsü T.S. Eliot, kendisinden bir makale isteyen Spender'a verdiği yanıtta, "Amerika'nın himayesinde yayımlandığı o kadar belli" olan *Encounter*'ın etkililiği konusunda kuşkuları bulunduğunu söylüyordu. Amerikan kamuoyunu etkileyecek bir şey söylemek istiyorsa bunu Amerika'da, Amerikan tüketicileri için yayımlanan bir gazetede söylemesi daha iyi olmaz mıydı? "Burada önemli olan," diye açıklıyordu Spender, "Eliot'ın söylediği şeydir, yani derginin Amerikan propagandasının üzerini İngiliz kültürü cilasıyla örten bir dergi olma tarzında bir ünü olmasıdır, bizim unutturmaya çalışmamız gereken şey de budur."⁵⁹ "Güttüğümüz siyasetler bizim Amerika'dan destek aldığımızı bilen kişiler yüzünden kuşku uyandıracaktır," diyen Hugh Gaitskell ile aynı fikirde olan Spender, "açıkça komünizm karşıtı olan düşünceler kendi amaçlarını baltalamaktan başka işe yaramaz," sonucunu çıkarıyordu. Josselson'a mektupları "çok rahatsız edici" bulduğunu söyledikten sonra, "Kendi kişisel konumum açısından konuşacak olursam, makalelerime sokuşturduğum, Amerika'nın amaçlarına hizmet edecek dolaylı eleştiriler benim için çok acı vericidir," diye devam ediyordu.⁶⁰ "O günlerde İngiltere'de olgunluğa erişmemiş bir Amerikan karşıtlığı vardı," diyordu Natasha Spender. "Belli başlı, saygın insanların kafaları Amerika'yla ilgili, Amerika'nın buluş çağında bir ülke olduğu falan gibi tutucu klişelerle doluydu. Bu insanlar Stephen'ı sürekli eleştiriyor, *Encounter*'ın tek sayısını bile evlerine sokmayacaklarını çünkü 'Amerikan' dergisi olduğunun kabak gibi ortada olduğunu söylüyorlardı. Bu da onu çok sinirlendiriyordu çünkü Amerika'da kaldığı zamanlarda hay-

⁵⁸ E.M. Foster'dan alıntı, Stephen Spender'dan Michael Josselson'a, 4 Ağustos 1953 (CCF/CHI)

⁵⁹ Stephen Spender'dan Michael Josselson'a, a.g.y.

⁶⁰ a.g.y.

ran kaldığı meslektaşlarını savunmak istiyordu.”⁶¹

Besbelli ki bir de Fiedler’ı savunmak Spender’a fazla geliyordu. Monty Woodhouse, Spender bir anlamda öfkelenip artık bu “propaganda eylemi’nin parçası olmak istemiyorum” dediği zaman “düşecek gibi olduğunu” hatırlıyordu. “Bana kalırsa o komünistlere karşı entelektüel tepkinin yararlı olup olmayacağı konusunda benim ve hepimizin görüşlerini paylaşıyordu. Ben onun bir aydın olarak bir şekilde hayal kırıklığına uğradığını söylemesinin basitlik olduğunu düşünüyordum.”⁶² Spender, Rosenberg makalesinin herkesi kızdırmadığını elbette kabul ediyordu ve o makaleyi “tamamıyla propaganda değil” diyerek savunuyordu da. Ama o makalenin genel olarak “*Encounter*’ın içinde bir tür Truva Atı olarak” görüldüğü konusunda derin kaygıları vardı.⁶³

Spectator’da Anthony Hartley’in tanıtma yazısında söylenmek istenen de buydu, bundan da fazlasıydı; derginin ilk sayısında “resmi kültür tantanasına benzer bir şeyler”in sezildiğinden söz ediliyor, “*Encounter* Soğuk Savaş’ın bir silahından öte bir şey olmayacaksa çok yazık,” deniyordu.⁶⁴ Cambridge Üniversitesi’nde hoca olan eleştirmen Graham Hough *Encounter*’dan “o tuhaf Anglo-Amerikan süt bebesi” diye söz ediyor ve iddia ettiği kadar özgür olmadığını ileri sürüyordu. “‘Takıntı’lardan ya da ‘saplantılar’dan arınmış değil,” dedikten sonra, “gerçekten de çok tuhaf bir kültür anlayışı”nın olduğunu ekliyordu. *Encounter*’ın sponsorlarına yandan bir darbe indirirken, “[Fiedler’ın] yazısını

⁶¹ Natasha Spender, telefon görüşmesi, Mayıs 1997.

⁶² Christopher Montague Woodhouse, telefon görüşmesi, Aralık 1997. Woodhouse bu olayın nerede geçtiğini hatırlamıyordu. Ara sıra Spender’a kalabalık dost toplantılarında rastlıyordu. Aynı zamanda *Encounter*’ın yazarlarındandı ama MI6 ile bağlantılarını hem derginin editörlerinden hem de okurlarından saklamaya özen gösterdi.

⁶³ Stephen Spender’dan Michael Josselson’a, 22 Ekim 1953 (CCF/CHI).

⁶⁴ Anthony Hartley, *The Spectator*, 9 Ekim 1953. O tarihte Hartley’in kuşkuları var idiye bile kendi kendisini yanıltığına inandırmış olsa gerekir. 1962’de *Spectator*’ın yabancı editörü olduğunda maaşının yarısı *Encounter* tarafından ödeniyordu, sonunda Melvin Lasky ile birlikte *Encounter*’ın eşeditörü olmuştu. Bu tür geçişlerin belli bir modeli gibi bir şey vardı. Josselson gerek *Encounter*’ın gerek Kongre’nin eleştirmenlerini izliyor ve enerjisini, onları “kendi tarafına” çekmeye harcıyordu. David Daiches *New Statesman*’da *Encounter*’ın “kuşkuyla” karşılandığını “çünkü para desteği aldığı”nın açıkça belli olduğunu ve insanların dergiyi “kimin desteklediğini, ‘çizgisini’ kimin belirlediğini bilmek istediklerini” yazdıktan yalnızca birkaç ay sonra *Encounter*’ın açtığı “*New Statesman*’ın hegemonyasının kökünü kurutma” seferberliğinde kazanç hanesine yazılacak küçük ama önemli bir şeydi. Neil Berry, “*Encounter*”, *London Magazine*, Şubat-Mart 1995.

yazmaya ya da basmaya olanak tanıyan kültürel özgürlük anlayışını düşünmek,” istemediğini söylüyordu.⁶⁵

Daha da zarar verici olan şey *Sunday Times*’ın “Atticus” sütununda dergiden “Amerikan işgali altındaki ülkelerin polis dergisi” olarak söz edilmesi idi. *Listener*’da yazan A.J.P. Taylor, Rosenberg yazısı üzerine kopan gürültüyü es geçerek, “Derginin bu sayısında herhangi bir okuyucunun kızıp dergiyi yakmasına ya da burun kıvrıp çöp sepetine atmasına yol açacak hiçbir makale yok. Makalelerin hiçbiri özellikle yıkıcı değil... Hepsi de çocukların rahatça okuyabileceği tehlikesiz şeyler. Çoğu yazıları yaşlılar, düzenin adamları yazmış,” diye yakınıyordu.⁶⁶ Mary McCarthy, Hannah Arendt’e “*Encounter*’ı gördün mü?” diye sormuştu. “Üniversite öğrencileri tarafından çıkarılan, çoktan ölmüş, taşlaşmış bir lise dergisi gibi, bugüne kadar yayımlanmış en yavan şey, kuşkun olmasın.”⁶⁷

Spender özel konuşmalarında arkadaşlarına Fiedler’in yazısını yayımlamaya hep karşı olduğunu söylemişti ama “daha birinci sayıda her konuda Kristol’e karşı çıkmanın” doğru olmayacağı duygusuna kapılmış ve ayrıca Kristol’ün bu yeni ortamda kendine bir ad yapma isteğini de anlıyormuş. Ama ayrıca şu sırrı da vermişti: Fiedler’in yazısı “belli tipte bir Amerikan aydınının ne kadar korkunç olabileceğini, İngiliz okurlarının kendilerinin görmesine” izin vermenin iyi bir yoluydu.⁶⁸ Bu, Fiedler’in derinlikten yoksun biri olmasına üzülen ve makalenin yaygın olan bir inancı, “Amerika’da herkes bir ilan tahtasında yaşar” inancını pekiştirmekten başka işe yaramadığını yazan Harold Rosenberg’in görüşünü yankılıyordu.

Fiedler’in makalesi *Encounter* okuyucularını ikiye böldüğü gibi iki editörün de arasını açmış, aradaki soğukluğu artırmıştı. 1954 Mart’ında Spender, Josselson’a yazdığı mektupta hiçbir önerisini Kristol’ün kabul etmediğinden yakınıyor, Kristol bazı konularda “kendi bilgisizliğini kabul” etmedikçe *Encounter*’ın şu anda gelmiş olduğu noktadan geriye gitme tehlikesiyle karşı kar-

⁶⁵ Graham Hough, BBC Radyosu’nun Üçüncü Programı için yayın metni, Mayıs 1954 (CCF/CHI).

⁶⁶ A.J.P. Taylor, *Listener*, 8 Ocak 1953.

⁶⁷ Mary McCarthy’dan Hannah Arendt’e, Carol Brightman (yay. haz.), *Between Friends: The Correspondence of Hannah Arendt and Mary McCarthy 1949-1975*, Londra: Secker & Warburg, 1995.

⁶⁸ Richard Wollheim, telefon görüşmesi, Aralık 1997.

şıya bulunduğunu s  yl  yordu. Ayrıca Kristol'  dergiyi sanki Spender orada yokmuş gibi y  netmekle suçluyordu. (Gerçekten de o yıl çoğu zaman orada değildi çünkü, Natasha Spender'a göre, "Josselson ile Nabokov" ona Kongre adına bir yabancı   keye gitmesini rica ediyorlardı). "Sana  imdi bu mektubu yazıyorum çünkü s  zl  olarak kaç kez şikayette bulundum ama hiç etkisi olmadı," diyor, Kristol'  azarlıyordu Spender. "Bana ya da herhangi bir başkasına danı maya niyeti olmayan biri olarak, dergiyi daha da iyileştirme planlarımla   n  tıkamayaca ından emin olmalıyım."⁶⁹ Josselson, Spender'ın tarafını tuttu ve Kristol'e sık sık yazıp     tleri gözardı ettiği için onu azarladı; derginin görünüşünü iyile tirmesini, " imdiye kadar okurlara sunduğumuz ve yalnızca dergiye zarar veren 'ıvır zıvır' yerine gerçekten okunmaya değer bir şeyler sunması" uyarısında bulundu.⁷⁰

Encounter'ın yayına başlamasından iki yıl sonra Spender-Kristol ilişkisi onarılamaz derecede bozulmu tu. Spender, "Irving ile çalışmayı olanaksız buluyorum çünkü işbirliği yapmaya elverişli bir yapı, bir kumaş yok onda," dedi Josselson'a. "Bu yüzden [onunla] birlikte çalışmaya devam etmek d r     olmaz diye d    n yorum."⁷¹ Josselson bu durumu düzeltmeye u ra ırken bir başka, daha önemli bir sorun  ıktı.

⁶⁹ Stephen Spender'dan Irving Kristol'e, 24 Nisan 1954 (CCF/CHI).

⁷⁰ Michael Josselson'dan Irving Kristol'e, 4 Ocak 1954 (CCF/CHI).

⁷¹ Stephen Spender'dan Michael Josselson'a, 10 Temmuz 1955 (CCF/CHI).

Kutsal Kuşku

Hiçbir hırçın hizip sakın

Kateşizmimizi bozmasın.

John Crowe Ransom, *İki Saygıdeğer Büyüğümüz*

Rosenberg davası Amerika'nın önüne sancılı bir ikilem çıkarmıştı. McCarthy'nin dalkavuğu Roy Cohn, Avrupa basınında Rosenberglerin idamında rol oynamakla açıktan açığa övündüğü zaman bu, yargılamanın McCarthy cadı avıyla ilişkili olduğu kuşku-
kularını güçlendirdi. Teknik açıdan birbirinden ayrı konular ol-
malarına karşın Avrupa'da iki olgunun birbirinden ayrılamaya-
cağı duygusu yayıldı.

McCarthy, pek çok Avrupalının Amerika'da ve Sovyetler Bir-
liği'nde "paralel iğrençlikler" bulmaya hazır oldukları bir za-
manda ortaya çıktı. McCarthy seferberliğinin en civcivli zama-
nında Fransa'daki genç bir Amerikan diplomatının karısı, "Ze-
hirli gaz, korkunç güçlü bir rüzgâr gibi Atlas Okyanusu'nu aşı-
yor,"¹ diye yazıyordu. Wisconsin senatörü aklının kılığını ağız
kalabalıklığı ve kökleşmiş uçkağıtıcılığıyla kapatmaya çalışıyordu
(savaşta aldığı bir yara yüzünden topalladığını söylüyordu ama
aslında merdivenden düşmüştü). Mamaine Koestler onu tiksini-
dirici buluyor, "kocaman, kıllı pençeli serseri" olarak tanımlıyo-
du (ama öte yandan da bu adamın "köstebekler" in ipliğini paza-
ra çıkararak çok iyi bir iş yaptığına inanıyordu gizliden gizliye).

¹ Susan Mary Alsop, *To Marietta from Paris*.

Richard Rovere, “Amerikan zihniyetinin karanlık köşelerine [onun] kadar hızlı ve şaşmaz bir şekilde”² sızmayı başaran hiçbir çağdaş siyasetçisinin olmadığını yazıyordu. 1950’lerin başlarında McCarthy “büyük bir komplo”dan söz edip duruyordu, “bu öylesine dev boyutlu, öylesine iğrenç bir iblislikti ki insanlık tarihinde şimdiye kadar görülmuş bütün girişimler bunun yanında solda sıfır kalır”dı. Alger Hiss’in, Rosenberglerin ve Amerika’daki başka Sovyet yanlısı ajanların yargılamalarından cesaret alan, bu yargılamaların kendi Orwell tarzı saptamalarının geçerliliğini gösterdiğini düşünen Joe McCarthy, General George Catlett Marshall’ı bile Kremlin siyasetine hizmet etmekle suçladı. Onun o kabadayı başkanlığı döneminde yapılan, Amerika’yı Tehdit Eden İç Düşmanlar Komisyonu’nun oturumlarında, suçlamalar ve kara listeler sıradan birer olay haline geldi. Arthur Miller’a hapis cezası verildi (daha sonra yüksek mahkemeye başvurusu üzerine kaldırıldı). Lillian Hellman kara listeye alındı, Hellman bu dönemi “Utanmaz Çağ” olarak adlandırdı.

Arthur Miller, “Kendi parasıyla yayımladığı dört sayfalık haftalık bülteninde, her sorunun komünizme çatmak için kullanılması kuralına uymadan, sorunları ısrarla irdeleyen I.F. Stone dışında, bu sert rüzgârın karşısında titremeden durabilmiş başka bir gazeteci hatırlamıyorum şu anda,” diye yazıyordu. “Dünyanın en küçük komünist partisine sahip olan Birleşik Amerika sanki her an kanlı bir devrim olacakmış gibi davranıyordu...”³ 1950’de komünist parti üyelerinin sayısı 31.000 kadardı, 1956’da bu sayı birkaç bine düştü, bunların da çoğu gizli FBI ajanlarıydı. William Colby, “Komünist Partisi’ni, ajanlarının üyelik aidatlarıyla FBI’nin ayakta tuttuğu söylentisine her zaman inandım,”⁴ di-yordu. Yazar Howard Fast’e göre, “Birleşik Amerika’nın Komünist Partisi aslında o günlerde Adalet Bakanlığı’nın bir şubesi-ydi.”⁵

Kromdan yapılmış yüzgeç kuyruklu yeni Cadillac’lar, kısa çorap ve Jell-O, Hula Hup’lar, Frigidaire’ler, Chesterfield’ler, blenderlar, golf, Ike Amca’nın tebessümü, Mamie’nin şapkaları: Şık Elliler’e hoş geldiniz. *Life* dergisinin Amerikası buydu, tüke-

² Richard Rovere’dan alıntı, Stephen Whitfield, *The Culture of the Cold War*.

³ Arthur Miller, *Timebends*.

⁴ William Colby, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

⁵ Howard Fast’ten alıntı, Natalie Robins, *Alien Ink*.

tim ekonomisinin patladığı bir yer, rahat bir toplum. Ama bunun gerisinde bir başka Amerika vardı - düşünceli, kasvetli, rahatsız, bir Paul Robeson plağına sahip olmanın yıkıcılık olarak görüldüğü bir Amerika; *Amerikan Tarihinin Keşfi* adını taşıyan, yazarlarından biri Yaleli bir tarihçi olan bir ders kitabında çocuklara şu öğüdün verildiği bir ülke: “FBI, Amerikan yurttaşlarını, komünistlik yaptıklarından kuşkulandıkları bütün Amerikan yurttaşlarını doğrudan FBI bürolarına rapor etmeye çağırmaktadır. FBI bu tür raporların doğru olup olmadığını saptamak için, özgür ulusumuzun yasaları çerçevesinde, bunları süzgeçten geçirmek konusunda uzmandır. Amerikalılar birtakım kuşkuları olduğunda, dedikodu yapmak, yayın yapmak yerine bu kanala yönelirlerse Amerikan geleneğine uygun bir çizgide davranıyor olacaklardır.”⁶ Bir tarihçi, “Genç gammazları pohpohlamak totaliter toplumların bir özelliği idi ama ihbarı ‘Amerikan gelenekleri’ listesine dahil etmek Soğuk Savaş’a düştü,” diye yazıyordu.⁷ Bu melankolik ruh halinin özü, James Dean’ın *Weltschmerz*’iyle, burnunu karıştıran Marlon Brando’nun kayıtsızlığıyla, Lenny Bruce’un başvurduğu sözlü şiddetle belgelenmişti, bunlar daha sonra görülecek olan kitle halinde protesto hareketlerinin ilk dışavurumlarıydı. Ama bunlar tek tek olaylardı, karanlık dokundurmalardı, “resmi” kültürün gürültüsü içinde, düşük çeneli Michael Spillane’in nefret dolu, sinir bozucu gevezeliklerinin ya da Kaptan Amerika’nın, yani Nazilerle savaşmayı bırakıp kolayca komünistleri enselemeye geçen ve “Komünistlerden, casuslardan, vatan hainlerinden, yabancı ajanlardan sakının! Kaptan Amerika, arkasındaki bütün sadık ve özgür adamlarıyla birlikte sizi arıyor, siz korkak alçakların en sonuncusu enseleninceye kadar savaşmaya hazır!”⁸ diyen komik kahramanın gürültülü serüvenlerinin arasında kayboluyordu.

Bu, McCarthy’nin “korkunç ikili”si Roy Cohn ile David Schine’in Amerikası’ydı. Bir yorumcu Cohn’ı “kendisiyle konuşulması olanaksız” biri, Schine’i “altın yaldızlı bir terbiyesiz” olarak tanımlamıştı. Cohn parlak bir hukukçuydu, on dokuz yaşında Columbia’dan hukuk diploması almıştı, yirmi beş yaşında

⁶ Alıntı, Stephen Whitfield, a.g.y.

⁷ Stephen Whitfield, a.g.y.

⁸ Alıntı, Taylor D. Littleton ve Maltby Sykes, *Advancing American Art: Painting, Politics and Cultural Cofrontation*, Alabama: University of Alabama Press, 1989.

McCarthy'nin, Amerika'y  Tehdit Eden   D   manlar Komisyonu'nda dan   man  oldu. Son derece h rs li ve küstah olan Cohn, Amerikan ulusal mar  n  her duyduğunda a lard . Otelleri olan, hali vakti yerinde bir babanın oğlu olarak David Schine, Andover ve Harvard'da eğitim g rm   t  ve Cohn'ın en yakın arkada  yd . Schine gece kulüpleri, hızlı arabaları, ilgiyi çok severdi. 1953 başlarında Cohn ona McCarthy'nin alt komisyonunda i  buldu. *Komünizmin Tarifi* adlı manyakça bir kitabın yazar  olmak d   nda Schine'in bir özelliği yoktu, babasının sahip olduğu otellerde Gideon'ın  ncili'nin yanına onun kitabının bir kopyası konurdu.

1953 ilkbaharında, Rosenberg davasının etkisiyle Amerika'nın Avrupa'daki varlığına içerleme duygusu yaygın biçimde ortaya çıkarken, Cohn ile Schine Amerika'nın resmi enformasyon, ileri karakollarını teftiş turuna  ıktılar. Kremlin tarafından 5 Mart günü açıklanan Stalin'in ölümünün hemen ardından gelmişlerdi Avrupa'ya. Ama geldikten sonra yaptıkları şey, insanların kafalarında hâlâ yaşayan Stalinizmin kötü kokularını kuvvetle hatırlatan bir şeydi. Yedi  lkedeki Birleşik Amerika Enformasyon Ajansı (United States Information Agency-USIA) kütüphanesini ziyaret ettikten sonra raflardaki    milyon kitaptan otuz bininin yazarının "komünizm yanlısı" olduğu ilan edildi ve bu kitapların raflardan indirilmesi istendi. Yılda 36 milyon kişinin ziyaret ettiği kendi kütüphanelerini savunmaktan uzak olan D     leri Bakanlığı, "herhangi tartışmalı bir kişinin, bir komünistin, komünizm sempatizanının, vb."  r n  olan, tablo da içinde olmak üzere, her türlü malzemeyi yasaklayan rezil bir talimat gönderdi. Böylece Kafkavari bir karanlık içinde, yüzlerce Amerikan yazarının, sanatçısının yapıtı siyasetin   p sepetine emanet edildi.

Bunun ardından kitap yasaklama hız kazanırken D     leri Bakanlığı ile (Berlin, Bremen, Düsseldorf, Frankfurt, Hamburg, Munich, Hanover, Stuttgart, Freiburg, Nuremberg, Paris) USIA elçilikleri arasında telgraflar gelip gitmeye ba ladı: "Bütün Amerika H user'lerin raflarından Sartre'ın bütün kitaplarını indirin." "Aşağıdaki listede adları bulunan bütün yazarların bütün kitaplarını raflardan kaldırın: Hammett, Dashiell; Kay, Helen; Weltfish, Gene; Hughes, Langston; Seaver, Edwin; Stern, Bernhard; Fast, Howard." "Aşağıdaki listede adları bulunan yazarların bütün yapıtlarını k t phanenizden kaldırın: Abt, John; Julius, J.;

Singer, Marcus; Witt, Nathan.” “Aşağıdaki yazarların hiçbir yapıtı bundan böyle kütüphanede bulundurulmayacaktır: Dubois, W.E.B.; Foster, William; Gorki, Maksim; Lysenko, Trofim; Reed, John; Smedley, Agnes.”⁹ Herman Melville’e mızrak saplanmış, Rockwell Kent’in resimlediği bütün kitaplar geri çekilmişti. 20 Nisan 1953’te Paris’teki Amerikan Büyükelçiliği’nden Dışişleri Bakanlığı’na şu telgraf çekildi: “Aşağıda adları bulunan kitaplar Paris’teki ve taşradaki USIA kütüphanelerinden geri çekilmiştir: Howard Fast’in *The Proud and the Free*, *The Unvanquished*, *Conceived in Liberty* adlı kitapları; Dashiell Hammett’in *The Thin Man*; Theodore Huff’in *Charlie Chaplin* adlı kitapları; Langston Hughes’un *Weary Blues*, *Ways of White Folks*, *Big Sea*, *Fields of Wonder*, *Montage of a Dream Deferred*, *Not Without Laughter*, *Histoires des Blancs* adlı kitapları.”¹⁰

Hükümet ajansları ve elçilikler McCarthy’ye yaltaklandıkça Amerikan kültürünün saygınlığı ayaklar altında çiğnenip yok oluyordu. USIA’in 1953’te yurtdışına gönderdiği kitapların, başlık olarak, sayısı 119.913’ten 314’e düştü. Kütüphanelerden çekilen kitapların pek çoğu Nazilerin yaktığı kitaplardı. İkinci bir kez yanan odunların üzerine atılan kitaplar arasında Thomas Mann’ın *Büyülü Dağ*’ı, Tom Paine’in *Seçilmiş Eserler*’i, Albert Einstein’ın *Görecelik Kuramı*, Sigmund Freud’un yazıları, Helen Keller’ın *Niçin Sosyalist Oldum*’u, John Reed’in *Dünyayı Sarsan On Gün*’ü vardı. Thoreau’nun “Sivil İtaatsizlik” başlıklı denemesi Maocu Çin ile aynı zamanda Birleşik Amerika tarafından yasaklandı. Durdurulması olanaksız gibi görünen McCarthy rüzgârıyla sürdürülen kültürel temizlik, Amerika’nın ifade özgürlüğü habercisi olma iddiasının iflası oldu.

Nobel ödüllü ünlü Nazi karşıtı yazar Thomas Mann, Amerikan vatandaşı olarak kurtulduğunu sandığı totaliter dürtülerden umduğu kadar korunamadığını gördü. McCarthy yandaşları tarafından komünizme karşı yumuşak davranmakla suçlandıktan, *Plain Talk* dergisi tarafından “Amerika’nın bir numaralı komünizm sempatizanı” olarak etiketlendikten sonra “klimalı bir kâbus”¹¹ olarak tanımladığı Amerika’dan ayrılmak için can atıyor-

⁹ Dışişleri Bakanlığı ve USIA telgrafları, Nisan-Temmuz 1953 (SD.CA/RG59/NARA).

¹⁰ Paris Amerikan Büyükelçiliği’nden Dışişleri Bakanlığı’na, 20 Nisan 1953 (SD.CA/RG59/NARA).

¹¹ Thomas Mann’ın yeniden Avrupa’ya “iltica” etmeye hazırlandığı haberi üzerine Tom

du. Cohn ile Schine'in bir başka gözdesi de Dashiell Hammett'ti; Hammett 1951'de, tutuklanan komünistlere kefarete parası sağlamak için oluşturulmuş Vatandaşlık Hakları Kefaret Fonu'na katkıda bulunanların kimliğini açıklamayı reddettiği için kendisine verilen altı aylık hapis cezasının yirmi iki haftasını hapiste geçirmişti. 1953'te McCarthy'nin Senato Daimi Araştırmalar Alt-komisyonu'nda tanıklık etmeye çağrıldı, yine ad vermeyi reddetti, bu kez Beşinci Değişiklik Maddesi'ne sığındı. Cohn ile Schine bunun üzerine kitaplarının Dışişleri Kütüphaneleri'nden çekilmesini istediler. *The Adventures Of Sam Spade*'in NBC tarafından radyodan kaldırılması üzerine Hammett, başlıca gelir kaynağını kaybetmiş oldu. İki dünya savaşında Amerika için savaşmış olan bu yazar, 1961'de yoksulluk içinde öldü. Kendi isteği üzerine, FBI'ın engelleme çabalarına karşın Arlington Ulusal Mezarlığı'na gömüldü.¹²

Dışişleri Bakanlığı'nın talimatlarıyla yasaklanmış, yaşayan yazarların çoğunun J. Edgar Hoover'ın FBI'ında da kalın -ve çoğunlukla gülünç- dosyaları vardı. Robert Sherwood'un, Archibald MacLeish'in, (dosyasında FBI ihbarcısı olarak Sidney Hook'un adı bulunan) Malcolm Cowley'nin, John Crowe Ransom'ın, Allen Tate'in, Howard Fast'in, F.O. Matthiessen'in, Langston Hughes'un ve elbette Waldorf Astoria Konferansı'ndaki bütün *igrenç* insanların eylem ve hareketleri izleniyordu. Ernest Hemingway FBI'ın gözetimi altında olmaktan arkadaşlarına yakındığı zaman arkadaşları onun gerçeklikle ilişkisinin zayıflamakta olduğundan kuşkulandılar. 1980'de açıklanan ve 113 sayfa tutan dosyası, Hemingway'in kuşkularını doğruluyordu. 25 yıldan fazla bir süre Hoover'ın adamları onu izlemiş, konuşmalarını gizlice dinlemiş, onu rahat bırakmamıştı. İntiharından kısa bir süre önce, şiddetli bir depresyon geçiren Hemingway, Minnesota'da bir kliniğe takma bir adla yattı. Klinikteki bir psikiyatrist FBI ile temasa geçip Hemingway'in bu şekilde kaydedilmesine bir itirazlarının olup olmadığını öğrendi.¹³

Şair William Carlos Williams'in dosyasında onun için "bir şifre" olarak yorumlanabilecek "dışavurumcu' bir üslup" kulla-

Braden'in "fazlasıyla paniklediği" hatırlanıyor. Mann gerçekten de 1952'de Avrupa'ya kesin dönüş yaptı.

¹² Stephen Whitfield, a.g.y.

¹³ Natalie Robins, a.g.y.

nan “bir tür dalgın profesör” deniyordu. Williams 1952’de Kongre Kitaplığı’na Şiir Danışmanı olarak atandığında güvenlik soruşturmasına takıldığı için bu hizmeti yerine getiremedi (bu kadro 1956’ya kadar boş kaldı). 1951’de FBI’nın Güvenlik Listesi’nde şair Louis Untermeyer’in adı vardı (ulusal güvenlik tehlikesi taşıyan insanlar sınıfına giriyordu).¹⁴ Bundan kısa bir süre sonra Untermeyer evine kapandı, neredeyse bir buçuk yıl evinden çıkmadı, “ezici, felç edici bir korku” yüzünden kımıldayamıyordu.¹⁵ Denemeci Murray Kempton, Hoover’ın “zırdeli” olduğuna inanıyordu, herhalde “bir yerlerde kendisine saygı duymayan birilerinin olabileceği kuşkusuyla geceler ona zehir oluyordu”.¹⁶

10 Temmuz 1953’te kültürel sansür sorununu tartışan Eisenhower kabinesi şu sağlıksız sonuca vardı: “Elemeden geçirirsek budala ya da Nazi durumuna düşeriz. Bunu sessiz sedasız yapmak gerekir. Şimdi son amaç yasaya uygun yeni kitaplar seçmektir.”¹⁷ Onlardan beklenen güçlütepki bu değildi. Bütün Avrupa’daki Amerikan bürolarına kitap yasağını eleştiren mektuplar yağıyordu. Savaş sonrası Almanya’daki kütüphanelerin raflarından *Mein Kampf*’ı, “şaka konusu oluncaya kadar” indirmeme kararı alan İngilizler çok lastikli davranıyorlardı. Sorun bir oranda Eisenhower’ın McCarthy ile birlikte bataklığa gömülmek yerine, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles’in onayladığı bir strateji olan kendi antikomünizm seferberliğiyle McCarthy’yi gölgeleyebileceğini düşünmesinden kaynaklanıyordu. Bu arada McCarthy’nin Eisenhower ile ilgili kuşkuları yok değildi. Savaş sonrası Ike’in yüksek komutası altında Avrupa’da -özellikle Almanya’da- Amerikan hükümeti bürolarına komünistlerin ağırlıklı bir şekilde sızdıkları yolunda dedikodular dolaşıyordu. Şaşırtıcı olan şey Nicolas Nabokov’un bu yangına körükle gitmesi, Alsop kardeşlere bu sızma olayının ciddiyeti konusunda bilgi vermesi, aslında kumandanın Eisenhower’ın elinden çıkıp Komünistlerin Beşinci Kolu’nun eline geçtiğini iddia etmesiydi.

Dışişleri’nin Amerika’nın Sesi yayınlarına da saldırılıyordu. McCarthy, Amerika’nın yabancı yayın servislerine sızmış olan komünistlerle ilgili çılgınca öykülerin öne çıkarıldığı, televiz-

¹⁴ a.g.y.

¹⁵ Arthur Miller, a.g.y.

¹⁶ Murray Kempton’dan alıntı, Natalie Robins, a.g.y.

¹⁷ Kabine toplantısı notlarının müsveddeleri, 10 Temmuz 1953 (WHO/DDE).

yondan yayınlanan duruşmaları sahnelerken bu servisin kurulmasına katkıda bulunmuş olan personel resmi işlemler beklenmeden hemen işten çıkarılıyordu. 1953 Mart'ında Amerika'nın Sesi Radyosu yapımcılarından biri aşağıya, müzik kütüphanesine telefon edip "Hindistan Türküsü"n n kaydını istedi ama kütüphaneci ona bu kaydı veremeyeceklerini söyledi       "Rimsky Korsakov bir Rus, Ruslara ait hiçbir Şey kullanamayız," dedi.

McCarthy D     eri Bakanlığı'na amansızca saldırıyordu, Dean Acheson'ı -" izgili k lotlu, yapmacık İngiliz İngilizcesi meraklısı, kendini be enmi  Ő  diplomat"- "komünistleri pı pı lamak"la suçlamaya kadar vardırđı işi. Truman Doktrini'nin mimarı olan Acheson'ı komünistlere karşı yumuşak davranmakla suçlamak biraz bo a kürek sallamak oldu. McCarthy'nin kendisi bile buna b y   bir olasılıkla inanmıyordu. Ama Acheson'ın bıyı ına balmumu sürmesi, takım elbiselerini Savile Row'dan satın alması gerçeği gerçek bir su lamaydı. Kendisinden  nceki Mussolini gibi McCarthy de kendi ya ıyla kavrulma yanlısıydı - "Amerika'da Yapılmıştır" etiketi istiyordu. Acheson gibi insanların İngilizle mi  değerlerini reddeden h d  lerin s zc s y  . McCarthycilik ileri gelenlere karşı popülist bir   keyle fitili ate lenmi  bir hareket - ya da bir hakaretti. McCarthy'nin bayağı demogojisini de yönetici seçkinler kendilerine bir hakaret sayıyorlardı. O İngiltere'de A.L. Rowse'un k   msedi i "Budala Halk"ı temsil ediyordu; sıradanlı a, taşra kafasına, o korkunç orta tapıncına gerileyen soylu be eniye hakaret ediyordu. Joseph ve Stewart Alsop kardeşler gibi siyasetin kodamanlarının gözünde McCarthy " lkenin dış politika seçkinlerine karşı duyulan   kenin kazanını karıştıran bir popülist"ti. "Ayrıca D     eri Bakanlığı'na saldırılarını da savaşın sona eri inden bu yana Amerikan dış siyasetine y n vermiş olan uluslararasılık felsefesine bir saldırı olarak görüyorlardı. Bunu kimse açıkça söylemiyordu ama McCarthy D     eri'nin uluslararasılık yanlılarını ala a ı edebilirse, bunun sonucunun yeni bir yalnızlık dalgası olacağını kardeşler görebiliyordu."¹⁸

McCarthy döneminde CIA Genel M fetti li i görevinde bulunmuş olan Lyman Kirkpatrick, "federal hükümetteki hemen hemen b t  n liberallerden kuşku duyuluyordu," dedi. "Su la-

¹⁸ Robert W. Merry, *Taking on the World: Joseph and Stewart Alsop, Guardians of the American Century*, New York: Viking Penguin, 1996.

maların, yargılamaların giyotinle sonlandığı Fransız Devrimi sırasında var olması gereken atmosfere benzer bir atmosfer vardı. Washington'da giyotin yoktu ama bir insanın meslek hayatını sona erdirecek, hayatını altüst edecek belki de daha kötü bir yazgı söz konusuydu.”¹⁹ Dışişleri Bakanlığı'nın moralini düzeltmemesiye bozduktan sonra McCarthy gözünü CIA'ya çevirdi, yani “kendisine özellikle daha büyük bir kişisel ün sağlaması açısından daha önemli bir hedefe”.²⁰

CIA'nın Uluslararası Örgütler Bölümü çevresinde öbeklenmiş “uluslararasılık yandaşları” kaybedecek çok şeyleri olan kişilerdi. 1952 sonlarına doğru McCarthy CIA'nın “komünizm yanlısı örgütlere büyük paralar bağışladığını” öğrendikten sonra senatörün kuşkuları Braden'ın örgütüne yöneldi.²¹ Bu önemli bir andı. McCarthy'nin resmi olmayan antikomünizmi CIA'nın en yetkin, en etkili, Komünist Olmayan Sol cepheler ağını parçalamak, belki de göçertmek üzereydi. “CIA'nın kültür politikası serüvenindeki tuhaflıklardan biri, yapılan şeylerin Birleşik Amerika Enformasyon Ajansı ya da bunun gibi bir kuruluş aracılığıyla açıkça ve herkesin gözü önünde yapılamamasıydı,” diye açıklıyor Arthur Schlesinger. “Yapılamamasının nedeni de Joe McCarthy'ydi, çünkü Joe McCarthy Birleşik Amerika Hükümeti'nin komünist olmayan sol dergilere, sosyalist ve Katolik sendikalara para yardımı yaptığını bilseydi kıyameti koparırdı. Bu yüzden McCarthy'ye takılmamak için CIA bu işleri gizli yaptı.”²² Kültürel Özgürlük Kongresi ile bağlantılı bir CIA görevlisi, “Bunların bütçe dışında tutulması gerekiyordu,” diye belirtiyor, “çünkü hiçbirisi Kongre'den geçemezdi. Nasıl bas bas haykıracaklarını düşünün siz: ‘Bunların hepsi komünist! Hepsi eşcinsel!’ ya da işte her neyse.”²³

Tarihçi Kai Bird'ün açıklamasına göre, “Bu gizli harekâtların pek çoğu, ne gariptir ki, McCarthy yüzünden tehlikeye giriyordu çünkü McCarthy bir noktada onların üzerindeki örtüyü kaldırıbilirdi; çünkü onun açısından bu, yani CIA, solcularla elbirliği yapan bir Amerikan ajansıydı”. “Utanç verici bir şeydi, Ameri-

¹⁹ Lyman Kirkpatrick, *The Real CIA*, New York: Macmillan, 1968.

²⁰ a.g.y.

²¹ Roy Cohn, *McCarthy*, New York: New American Library, 1968.

²² Arthur Schlesinger, söyleşi, New York, Haziran 1994.

²³ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

ka'nın akılcı bir siyasal düşünce mücadelesi yapabilecek geli mi , demokratik bir toplum olduğu kanısını sarsan bir şeydi. Ama aynı zamanda bir siyasal oybirliği oluşturmak, Batı Avrupa'yı NATO içinde ve bir Batı ittifakı içinde tutmak gibi uzun vadeli içermeleri olan belli ba lı istihbarat harekâtlarını berhava etme tehditi taşıyordu."²⁴

McCarthy'nin tazıları Teşkilat'ın Komünist Olmayan Sol programının çevresinde dola ıp koku almaya çalışırken, CIA olabildiğince geriye çekilme gereği duyuyordu. Ama tam bu önemli anda Kültürel  zg rl k Amerikan Komitesi harekete geçti. 1952'nin Mart ayı başlarında McCarthy'ye gösterilecek tepkiyi tartışmak üzere Komite kapalı bir toplantı yaptı. Komite'de büyük fikir ayrılıklarının olduğu hemen anlaşıldı. James T. Farrell ile Dwight Macdonald'ın McCarthycili in tehlikesi konusunda hiç ku kuları yoktu. Farrell'in iddiasına göre, "Stalincilik tehdidi dünyada olmasa bile Amerika'da kol geziyordu". "Ama McCarthyci aydınl r grubunun gelişimini izliyoruz."²⁵ McCarthycili i "hiçbir şey bilmemecilik" olarak, hiç gereği yokken insanları uymacılı a, tutuculu a zorlama olarak tanımlıyordu. Macdonald iki tutum  oneriyordu; "hilesiz" tutum ... yani, vatandaşlık hakları ve kültürel özgürlük konularında komünistlerle komünist olmayanlar arasında ayırım yapmamak; 'hileli' tutum, yalnızca düzmece kanıtlarla ya da ortada kanıt falan olmadan komünizmden ceza görmüş ... insanları savunmak."²⁶ Komite'nin birinci tutumu benimseyece ini umuyordu, ama en azından ikinciyi kabul etmeliydi. Bertram Wolfe buna karşı  ıktı: "Bugün Amerika'da karşı ka ıya olduğumuz tehlikeler, doğrudan doğruya 'bizlerin' görevimizi yapmamamızın, Stalincileri ortaya  ıkarmamamızın sonucudur. Biz bunu yapmazsak 'eli sopalı adamlar' yapacak."²⁷

Bir başka  ye, Komite'yi "basmakalıp tartışmalara kendini kaptırma, ardından da 'resmi' duruşu benimseme" eğilimine karşı uyardı: "Komite hükümetin mevcut çizgisinin savunuculu unu yapma rolünü oynuyor. Yeni sorunlar ve konular bulmalı, onlarla ilgilenmelidir. Geriye kalan şeyler büyük bir propaganda

²⁴ Kai Bird, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

²⁵ James T. Farrell'dan alıntı, Kültürel  zg rl k Amerikan Komitesi, "Planlama Konferansı Tutanakları", 1 Mart 1952 (IB/GMC).

²⁶ Dwight Macdonald, a.g.y.

²⁷ Bertram Wolfe, a.g.y.

makinesiyle halledilecektir.”²⁸ Bu görüşü destekleyen, *The New York Times*’ın editörü Richard Rovere şöyle dedi: “Komünist yönetimin totalitarizmine karşı olunabileceği gibi McCarthyciliğe de karşı olunabileceğini ülkenin insanlarına, Avrupa’daki insanlara göstermek bizim görevimizdir. Burada asıl sorun kültürü siyasetin belirlemeye başlamasıdır.”²⁹ Ama çoğunluğun görüşünün sözcülüğünü yapan Sidney Hook, Daniel Bell, Clement Greenberg, William Philips, McCarthy’nin toptan kınanmasına destek vermeyi kabul etmediler.

Bu farklı tutumları Hannah Arendt’e yazdığı mektupta anlatan Mary McCarthy, “Hook grubunun çizgisinin” ipuçlarını da veriyor, “McCarthy’nin yapıp ettikleri ... *kültürel* özgürlük komitesinin ilgi alanına girmezmiş gibi görünüyor,”³⁰ diyordu. Kendisine gizlice söylendiğine göre “burada bir komünizm tehdidinin gerçekten de olmadığını kabul eden Komite, Batı Avrupa’da komünizmle ya da daha doğrusu bir tehdit olarak birinci sıraya yükselen tarafsızlıkla savaşmak için esas olarak fon toplamakla ilgileniyor. ‘Aramızda kalmak’ koşuluyla [bana] fısıldandığına göre.”³¹ Öte yandan, diyerek sözünü sürdürüyordu Mary McCarthy, genellikle paylaşılan bir kanıya göre “savaşılması gereken en önemli şey buradaki tarafsızlık eğilimiydi. Hook ve Ortakları bir an bile savaşı bıraksalar Stalinizm [böyle yazılmış] yönetimde ve eğitimde yeniden söz sahibi olacak, sonuçta ülke dışında ödün vermek gerekecekti. Bunun sahici bir korku mu (öylesine tuhaf görünüyor ki) yoksa mantığa uygun bir açıklama mı olduğunu söyleyemem. Bu insanların Stalinizmin burada böylesine büyük bir tehdit halinde pusuda beklediğini, en küçük bir işaret üzerine yeniden dirileceğini ciddi olarak düşündüklerine inanmam ... Otuzlara damgasını basan durumun geri geleceği korkusuyla yaşıyorlar, o yıllarda komünizm sempatizanları öğretmenlik, yayımcılık, tiyatro falan gibi alanlarda güçlüydüler. Stalinizm o zamanlar bir avanta kapısıydı; onlar bu kapıya sırtlarını dönmüşler, toplum tarafından küçümsenmiş, ekonomik yoksunluklar çekmiş, dedikodulara, iftiralara hedef olmuşlardı. Başarıya koşul-

²⁸ Boris Shub, a.g.y.

²⁹ Richard Rovere, a.g.y.

³⁰ Mary McCarthy’dan Hannah Arendt’e, 14 Mart 1952, Carol Brightman (yay. haz.), *Between Friends*, içinde.

³¹ a.g.y.

lanmış olan bu insanlar, grup halinde ilerleme ve kültürel tekellilik açısından bakıyorlar konuya ve otuzlarda Stalinizmin doruğuna ulaştığı o kısa dönem onları çok sarsmış ... D şlerinde hep bu dönemi görüyorlar; o günler bugünlere göre onların kafasında ‘daha gerçek’. O yüzden de şu anki olayların kötüye gittiğini pek fark etmiyor, ilgisiz bir konu olarak Senatör McCarthy’yi  nemsemiyorlar.”³²

McCarthycilik sorunu tartışmalarıyla Amerikan Komitesi’nde meydana gelen çatlak bir oranda gizli tutulmuştu. Ama 29 Mart’ta “ zg r Kültürü Savunma Komisyonu”nun üstlendiği ve yeterince uygun bir yerde, Waldorf Astoria’nın Starlight Salonu’nda yapılan açık bir tartışmada bu çatlak apaçık su yüzüne  ıktı. Sabah oturumunda Dwight Macdonald, Mary McCarthy, Richard Rovere yaptıkları konuşmalarda Senatör McCarthy’yi eleştirdiler. Ama   leden sonra 1930’ların başlarında Amerikan solunun sevgilisi olan Max Eastman, radikallikten uzaklaşma sürecinin nasıl tamamlanabilece ini gösteren bir konuşma yaptı. Cadı avı diye bir şeyin varlığını kabul etmeyerek komünistleri ve onların yol arkadaşlarını, “lekeleme takti i” diye bir terim uydurmakla suçladı. “Bu  ılgınlık günlerinde yarı yanmış bir cadı olarak,” dedi Eastman, “inanın bana cadı avı dediğiniz şey Amerikalıların gerçekten harekete geçtikleri zaman yapabilecekleri şeylerin yanında  ocuk oyunc  ı kalır”.³³ Bu kadarla da yetinmeyip ulusun yöneticilerini “ zg rl k düşmanlarının aramıza sızmasına karşı verdiğimiz savaşta bizi başarısızlığa” u ratmakla suçladı, ayrıca aynı suçlamayı  zg rl k Evi’ne, Demokratik Hareket Yanlısı Amerikalılara, (kendisinin de bir  yesi olduğu) Amerikan Sivil  zg rl kler Birliği’ne de yöneltti, hepsini “dünyada bütün özgürlükleri yok etmeye karar vermiş silahlı bir düşmana kültürel özgürlük adına yapabilecekleri en iyi yardımı yapan bulanık kafalı liberaller” olarak lanetledi.³⁴

Bazı raporlara göre dinleyiciler donup kalmıştı; bazılarına göre coşmuştu. O sabah yaptığı konuşmada Richard Rovere, Irving Kristol’  azarlamış, “başka insanların komünistler için hiç sakınmadan doğruyu söylemelerini isterken, sıra McCarthy’ye

³² a.g.y.

³³ Max Eastman, “Who Threatens Cultural Freedom in America”, 29 Mart 1952 (ACCF/NYU).

³⁴ a.g.y.

geline onun için de aynı şeyi yapmalarını” istediğini pek görmediğini söylemişti. McCarthy’yi suçladı, “herhangi bir Sovyet tarihçisinin doğruya saygısı ne kadar azsa” onunki de o kadar azdı; sonra da karamsar bir ifadeyle, “kesin ve belki de kaçınılmaz olan bir doğru varsa o da Kutsal Kuşku’nun bugün her tarafa kol gezdiğidir,” diyerek sözünü bağladı.³⁵ Şimdi Max Eastman’a göre bu tür düşünceler Rovere’nin kendisinin de Sovyet propagandasının ağına düşen bir avanak olduğunu gösteriyordu.

Toplantıdan sonra Rovere, Schlesinger’e yazdığı mektupta Eastman’ın fevranından duyduğu üzüntüyü dile getirdi ve ondan bu konuda bir şey yapmasını rica etti. Schlesinger kimden yardım istedi? Frank Wisner’dan. Schlesinger daha sonra, Berlin’de Kültürel Özgürlük Kongresi faaliyete geçmek üzereyken CIA’nın ilk başta bir yatırım yaptığını bildiğini ama ondan sonra “ödemeleri vakıfların yaptığını sandı”ğını, pek de inandırıcı olmayan bir şekilde, söyledi. “Herkes gibi ben de hileli bir yanının olmadığını düşünmüştüm ... Her şeyi CIA’nın ödediğini bilmiyordum.” Yarım yüzyıl sonra Schlesinger hâlâ CIA ile herhangi resmi bir ilişkinin varlığı konusunda sessizliğini bozmuyor: “Bazen Joe Alsop’ın evinde Frank Wisner ile karşılaştım, bana Amerikan Komitesi’nde neler olduğunu dostça denebilecek şekilde sorardı, ben de anlatırdım.”³⁶ Demek ki 4 Nisan 1952’de Schlesinger, Wisner’a yazdığı mektubu “dostça” bir şekilde yazmış ve ilişkide gönderdiği şeyler, Wisner’a göre, “hepsi bir araya geldiğinde insanı biraz telaşlandıran bir tablo çıkıyor ortaya”³⁷ Schlesinger’in mektubuna karşılık Wisner kurum içi bir hatırlatma notu kaleme aldı, “Rapor Edilen Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi Krizi” başlıklı bu not, olağanüstü aydınlatıcıdır ve tam metin olarak buraya alıntılanmaya değer:

Planlar Müdür yardımcısından (Wisner) Siyaset Koordinasyon Müdür Yardımcısı Vekili’ne CIA hatırlatma notu. İlg: Rapor Edilen KÖAK Krizi

1. İlişikte Arthur Schlesinger Jr.’ın bana yazdığı 4 Nisan tarihli mektup ile birlikte sunulmuş belgeleri bulacaksınız, hepsi bir

³⁵ Richard Rovere, “Communists in the Free Society”, 29 Mart 1952 (ACCF/NYU).

³⁶ Arthur Schlesinger, söyleşi, New York, Ağustos 1996.

³⁷ CIA Direktör yardımcısı Frank Wisner’den Siyaset Koordinasyon Direktör Yardımcısı vekiline, Michael Warner (yay. haz.), *Cold War Records: The CIA Under Harry Truman*, Washington: Center for the Study of Intelligence, CIA, 1994.

araya geldiğinde insanı biraz telaşlandıran bir tablo çıkıyor ortaya. Schlesinger'in mektubunu alıncaya kadar bu tür gelişmelerden haberim yoktu, OPC'nin bu konuyla ilgili acilen bir değerlendirme yapmasını istiyorum, hiç de bir bardak suda fırtına *olmayabilir*.

2. Benim bu karışık duruma resmi olamayan tepkime gelince, ne McCarthy yanlılarının ne karşıtlarının tutumu bizim açımızdan doğrudur, konunun bir kriz halini alacak bir noktaya ulaşması bir talihsizliktir. Aslında kültürel özgürlüğe ilgi duyan tek tek Amerikan vatandaşlarından oluşan, bağımsız bir Amerikan Kültürel  zg rl k Komitesi'nin McCarthycilik konusunda bir tavır *almak* zorunluluğunu nasıl duyduğunu anlayabiliyorum. Gelgelelim Kültürel  zg rl k Amerikan Komitesi'nin aslı böyle değil, benim hatırladı ım kadarıyla Avrupa'daki çalışmalara paravanlık etmek, onları perdelemek için bu Teşkilat tarafından kurulmadıysa bile bu Teşkilat'ın verdiği ilhamla kuruldu. Durum böyle ise, Komite'nin yönetim, eylem ve açıklamalarından kaçınılmaz olarak sorumlu olmamız bakımından Komite ile aramızda kopmaz ba lar var. Bu koşullarda ister lanetlemek ister arka çıkmak için olsun, McCarthycilik sorununu günde- me getirmek kanımca ciddi bir hataydı. Nedeni basit, bu bizi Amerikan iç siyasetinin son derece gerilimli bir sorununun içine  eker, bunun bizi sıkıntıya sokması, hiçbir şekilde bizi ilgilendirmeyen şeylere burnumuzu soktu umuz için eleştirilere hedef olmamız kaçınılmazdır.
3. Yukarıdaki çözümlmeyi ve tepkiyi doğru buluyorsanız, iş su yüzüne çıktığına göre ne yapmak gerektiğini *hemen* d ş nmemliyiz. Bana sorarsanız yapılacak şey, mümkün olursa, bu konudaki bütün tartışmaları ta başından itibaren kayıtlardan çıkar- mak ve konuyu bir kenara bırakmak. Bunun her iki hizibi de memnun etmeyeceğini biliyorum ama her iki hizibin üyelerine de Avrupa'dan, ABD dışındaki dünyadan söz ettiğimizi, amacımızdan sapmamamızı -saparsak i teki siyasal sorunlara karış- tı ımız için bütün girişimin gizlilik perdesinin kalkaca ını ve heder olup gideceğini- anlatmamız mümkün olabilir. Birlik ve uyum  a ırısı, bu değerli girişimin korunması  a ırısı başarılı olabilir. Hiç değilse benim d ş nebildi im tek çare bu.³⁸

Bu hatırlatma notu pek çok açıdan önemli. Arthur Schlesinger, Amerikan Komitesi'nde kendisini rahatsız eden gelişmeler konu-

³⁸ a.g.y.

sunda Frank Wisner'ı uyarıyor (Schlesinger daha önce Nabokov'a şikayette bulunmuş, örgütün "nörotik" antikomünistlerle kalbura döndüğünü, "bu rezillerin bir aracı" durumuna geldiğini söylemişti).³⁹ Bu, kendini "özgür", "bağımsız" bir kurum olarak, Batı Avrupa'da CIA'nın daha önemli girişimlerini gizleyen, "arkadan perdeleme"⁴⁰ olarak tanıtan Komite'nin dayandığı temeli apaçık ortaya koyuyor. Teşkilatın Amerikan Komitesi'nin yönetim, eylem ve açıklamalarından sorumlu olduğu konusunda Wisner'ın hiç kuşkusu olmadığını gösteriyor. Teşkilat'ın yarattığı bir sorun olarak, istediğini yapma ve söyleme özgürlüğü sorunu, Wisner'ın görüşüne göre, akademik bir sorundu. Gerçekten de iddia edildiği gibi -tek tek vatandaşlardan oluşan bağımsız bir grup- olsaydı, o zaman ne isterse yapabilirdi. Ama iddia edildiği gibi değildi; Wisner'ın Wurlitzer'iydi, öyle olduğu için de ya ses çıkaracaksa doğru bir ses çıkarmalı ya da sessiz kalmalıydı. Yasal açıdan elbette CIA'nın bir yurtiçi örgütün işlerine karışmaya hakkı yoktu. Wisner bu kadarını hatırlatma notunda kabul ediyor.

Tom Braden, "Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi yalnızca bir paravandı, Avrupa harekâtına Amerika'nın katkısı olduğu izlenimini vermek için kurulmuştu," diyordu. "McCarthy sorununun gündeme getirmeye başladıkları zaman, aman Tanrım, ne utanç verici bir şeydi, özellikle Allen (Dulles) için. Bir Amerikan komitesinin olmaması için yeterli bir nedendi bu, kuşkusuz Allen'ın düşüncesine göre. Kültürel Özgürlük Kongresi'nde McCarthy'ye karşı çıkan birinin varlığının böyle açıkça kabul edilmesi karşısında ağzı bir karış açık kalırdı. O da McCarthy'den nefret ediyordu elbette, ama McCarthy'ye çok çok dikkatle, ipek eldivenle dokunmak zorundaydınız; onun yoluna çıkma, yoksa onun burnunu sokmayacağı bir şey yoktur. Burnham gibi, Schlesinger gibi -bu düzeyde- insanların ayağa kalkıp McCarthy'ye açıkça itiraz etmeleri, olacak şey değildi, hiç değilse Allen'ın defterinde yazmıyordu."⁴¹

³⁹ Arthur Schlesinger'den Nicolas Nabokov'a, 18 Haziran 1951 (NN/HRC).

⁴⁰ 1976 *Curch Komitesi Nihai Raporu*'na göre "arkadan perdeleme", CIA'nın "bir ajanın ya da değerli bir elemanın güvenirliliğini sınamak için yapılabilecek bir araştırmaya ya da onun gibi şeylere karşı o ajanın güvenirliliğini kanıtlama ve ajanı gizleme düzenlemelerine destek sağlama" işi için kullandığı bir terimdi.

⁴¹ Tom Braden, telefon görüşmesi, Ekim 1997.

Kısacası Kültürel Özgürlük Kongresi ve ilgili kuruluşlar, siyaset gereği, McCarthyiliğe dokunmamalıydılar. Daha sonra bir İngiliz taraftar şunları hatırlıyordu: “Açıkça anlaşıldığına göre, Amerikan hükümetini ya da o günlerde Birleşik Amerika’da doğuşuna ulaşmış olan McCarthyiliği eleştirmememiz gerekiyordu.”⁴² “Harekâtlar ve Yöntemler” konulu toplantılarda Neufville ile Monty Woodhouse’ın tartıştıkları konulardan biriydi bu ve Dışişleri Bakanlığı’nın Enformasyon Araştırma Dairesi’ne gönderdiği, yaptıkları hiçbir şeyin “hiçbir şekilde Amerika Birleşik Devletleri’ne saldırı görünümü taşıması” talimatıyla noktalandı. *Encounter*’ın McCarthyilik konusuna katkısı işte bu bağlamda ele alınmalı. Genel olarak bu sorundan kaçınmayı başaran dergide bu konu ele alınıyorsa lanetleyici olmamaya özen gösterilerek alınıyordu. Son derecede şaşırtıcı bir denemede Tosco Fyvel, McCarthy’nin ortaya çıktığı zamanda Amerika’ya hakim olan ruh halinin 1914’te, yani “İngilizlerin yüz yıllık güvenlik duygularını kaybettikleri” bir zamanda İngiltere’ye hakim olan ruh haline benzediğini göstermeye kalkıştı. “Düşmana (barbarlara) karşı duyulan soğuk öfke, Britanya’nın davasının haklılığına duyulan güçlü inanç, sosyalistlere, barış yanlılarına, başka ayrılıkçılara duyulan öfke ve tahammülsüzlük” - bütün bunlar, Fyvel’in iddiasına göre, 1945’te barışın ilan edildiği gün, “yeni bir atom çağının başlaması ve Sovyetler Birliği’nin güçlü bir rakip olarak ortaya çıkması”yla “birden güvenlik duygusunu yitiren” Amerika’da yaşanan duygulara benziyordu. Bundan sonra meydana gelen şeyler, her ne kadar “acı verici” de olsa, yeni duruma uyarlanma girişimiydi. McCarthy’nin beğenilecek bir yanının olmamasına karşın bu olay, Amerika’nın “ısrarla yeni bir ulusal güvenlik, gerçekten de demokrasi için güvenli hale gelmiş bir dünya” arayışı olarak ele alınmalıydı. Bu, diyordu Fyvel, “Avrupa’nın bezginliğinin, bu tür bir başarıdan kuşkusunun” yanında bin kez tercih edilecek bir şeydir.”⁴³

Avrupalıların McCarthyiliğin temelinde yatan koşulları altında yanlış anladıkları fikrini benimseyen Leslie Fiedler, “dünyadaki tutarsız kapitalizm karşıtlarının” pek çoğu gibi “McCarthy’nin komünist sızıntılara köpürmesi, bu düşüncenin bütünüyle saçma olduğunu göstermeye yeten bir kanıttır,” diye düşünme-

⁴² Jasper Ridley, yazara mektup, 31 Ekim 1997.

⁴³ T.R. Fyvel, “The Broken Dialogue”, *Encounter*, Nisan 1954.

nin yanlış olduğunu ileri sürüyordu. Bu insanlar McCarthy tarafından suçlanan herkesin “çağrışım yoluyla suçsuzluğuna” inanarak hemen yardımına koşuyorlardı. Amerikalıların McCarthy korkusuyla sürekli “tir tir titredikleri” iddialarını “komik” bulan Fiedler, Wisconsin senatörünün bir yel değirmeninden farksız olduğunu, “savaşılacak gerçek canavarlar” varken “ona kılıç sallayarak zaman harcanmaması” gerektiğini söyleyerek sözlerini tamamlıyordu.⁴⁴

“Daha zararsız kötülük” kartını genç İngiliz muhafazakâr Peregrine Worsthorne da oynadı, *Encounter*’ın 1954 Kasım sayısında Amerika’nın “büyük zorluklarla dolu bir geçmişi” olduğunu ve “hiç kuşkusuz büyük zorluklarla dolu bir geleceği”nin olacağını söylüyor, “bu kaçınılmaz gerçeği ne kadar çabuk kabul edersek, hatalar üzerinde durmak yerine iyi yanlarından o kadar çabuk yararlanırsınız. Bir Amerikan Tanrısı efsanesi yaratıldı. Tanrı başarısızlığa uğradı. Ama yakından bakıldığında bir şeytana dönüşen komünist Tanrı’nın tersine Amerikan Tanrısı insanlaştı,” diyordu.⁴⁵ *Encounter*, haklı olarak, komünist bloktaki kültürel kısıtlamaları yılmadan masaya yatırmakla hatırlanır. Ama McCarthyciliği önemsizmiş gibi göstermesi bir körlüğü yansıtıyordu. Dergi başkasının gözündeki çöpü görürken kendi gözündeki mertegi görmüyordu.

Kuşkusuz özgürlük davasını her şeyden üstün tuttuklarını iddia edenlerin, bu özgürlüğe saldıran ya da lekeleyen bir şeyi beğenmemenin bir yolunu bulmaları normaldi. Amerikan Komitesi, McCarthycilik sorununu gündeme getirmekte haklıydı, CIA bu tartışmayı önlemeye çalışmakla hata yapıyordu. Ama Wisner bu tür titizliklere zaman harcayacak adam değildi. Yazdığı hatırlatma notunda “birlik ve uyum çağrısının, bu değerli amacın korunması çağrısının başarılı olabileceği” kanısındaydı. Bu çağrı hızla formüle edildi. 1952 Nisan’ında Paris’te yapılacak olan “Başyapıtlar” festivalinin hazırlıkları tamamlanırken Nabokov’un Arthur Schlesinger’e yazdığı mektup Wisner’in hatırlatma notunu anlaşılabilir bir şekilde tıpa tıpına yansıtıyordu: “Doğrusu Amerikan Komitesi’ndeki bir çatlak hiç hoşuma gitmez. Bu Kongre’nin ve bizim Fransız Örgütü’nün çalışmalarını tahmin edilemeyecek derecede tehlikeye sokar,” diye uyarıda bulunuyordu. “Avrupalı-

⁴⁴ Leslie Fiedler, “McCarthy”, *Encounter*, Ağustos 1954.

⁴⁵ Peregrine Worsthorne, “America-Conscience or Shield?”, *Encounter*, Kasım 1954.

lara McCarthy'nin bir insan olduğu, bir hareket olmadığı açıkça anlatılmalıdır⁴⁶... *McCarthy*'nin bireysel eylem ve yöntemlerine saldırmamız gerektiğine inanıyorum ama *McCarthyciliğe* karşı kararlar almanın yararını ve mantığını anlayamıyorum, çünkü hiç değilse Avrupalılarda bu, McCarthy'nin Birleşik Amerika'da sahici bir halk hareketinin temsilcisiymiş izlenimini uyandırır." Nabokov daha sonra Schlesinger'dan "Amerikan Komitesi'nde bir çatlağı önleyebilmek için elinden gelen her şeyi" yapmasını rica ediyordu. "Böyle bir kopmanın bizim buradaki çalışmalarımız için öldürücü bir darbe olacağı kanaatimi yeterince güçlü bir şekilde ifade edecek söz bulamıyorum,"⁴⁷ diyordu.

Kurye görevlisi Lee Williams, fazlaca çizgi dışına çıkan Kongre komisyonlarıyla ya da üye kuruluşlarla veya editörlerle sorunlar çıktığı zaman, Teşkilat'ın vetosunu, teşkilatın vetosuymuş gibi göstermeden uygun yere ulaştırmanın bir yolunun, bürokrasiyi tamamıyla atlayıp suçlulara, Kongre yapısı içinde "üst düzeyde görev sahibi" birinden doğrudan doğruya bir mesaj iletmek olduğunu açıkladı.⁴⁸ Bu görev genellikle Julius Fleischmann'a düşüyordu, bir keresinde *Encounter*'ın editörlerini, tartışmalı bir makaleyi yayımlamakta ısrar ederlerse para yardımının tehlikeye düşebileceği konusunda uyarıyordu. Nabokov da hem burada, Amerikan Komitesi'nin McCarthy mayın tarlasına girmesi sorununda, hem de gelecekteki olaylarda Fleischmann'inkine benzer bir işlev yüklenmiş benziyordu. Ya Nabokov kimin iradesiyle hareket ettiğini bilmeden bu tür olaylarda aracılık işi görecektir şekilde bir göreve "mevzilelendirilmişti" ya da daha büyük bir olasılıkla bunu bilmeden yapıyordu.

McCarthy'nin Haçlı Seferi'nin en civcivli günlerinde John Steinbeck, "Daha işin en başında bu şeylerden kaçacağımız yerde onlarla savaşıydık, şimdi başımıza gelen şeyler gelmezdi,"⁴⁹ diye yazıyordu. John Henry Faulk ise, "İşin en kötü yanı, McCarthy kurbanlarının ve genel olarak Amerikan halkının bu suç-

⁴⁶ "Bir olgu olarak değil, bir insan olarak McCarthy" sözü, CIA'nın konuya yaklaşım tarzını yansıtıyor. Nabokov'un bu konuda Wisner'in resmî "talimatına" uyduğu varsayımında bulunmak mantıksız olmaz, Leslie Fiedler da *Encounter*'daki denemesinde (a.g.y.) aynı şeyi yapıyor, çirkin suratlı, "felçli, kafası titreyen" bir canavar olarak McCarthy'nin üzerinde duruyordu.

⁴⁷ Nicolas Nabokov'dan Arthur Schlesinger'a, 21 Nisan 1952 (ACCF/NYU).

⁴⁸ Lee Williams, söyleşi, Washington, Temmuz 1996.

⁴⁹ John Steinbeck'ten alıntı, Peter Vansittart, *In The Fifties*.

luluk damgasını kabul etmeleridir,” diyordu. “Bu düzen bekçilerinin insanları suçlama, yargılama, mahkûm etme haklarını kabul ettiler. Hepimiz de sustuk. Sessizliğin bizi koruyacağını düşündük.”⁵⁰

Sovyet yazar ve sanatçıları Amerika’daki McCarthy harekâtının baskılarıyla karşılaştırılamayacak ölçüde baskı görmüşlerdi ama her iki senaryonun da benzer yönleri vardı. Alsop kardeşlerin “Capital Hill’deki McCarthy haydut inine” yaptıkları ziyaret Sovyet kabusunun bütün motiflerini taşıyordu, McCarthy’nin kendisi bir Stalin bürokratına ya da polisine hafifçe değil hayli benziyordu. Alsoplar, “Bekleme odası genellikle kaçak bakışlar fırlatan kişilerle dolu olurdu, sanki hepsi Dışişleri Bakanlığı’nın ayartılmış adamlarına benzerlerdi,”⁵¹ diye yazıyorlar. “Hafifçe kelleşmesine, sürekli titremesi yüzünden başının rahatsız edici bir şekilde sallanmasına karşın McCarthy, köşeli çeneli bir Hollywood detektifi gibi, kalıbı kıyafeti yerinde sayılabilecek biridir. Odasına gelen bir ziyaretçinin onu iri omuzları öne eğilmiş, koca elinde telefon, kim olduğu belirsiz bir dosta gizli talimatlar verirken bulması olasılığı çok yüksektir. ‘Ha, evet. Dinleyebilirim ama konuşamam. Dediğimi anladın mı? Ha? Bu adamla ilgili suç delillerini buldun mu sahiden?’ Senatör bu tiyatro oyununun, ziyaretçisi üzerindeki etkisini görmek için başını kaldırır. ‘Evet? Ha, sana söyleyeyim. Sanki laf arasında söylemiş gibi bundan Bir Numaralı kişiye söz et, tepkisi ne olacak bakalım. Tamam mı?’ Dram önemli bir sahne numarasıyla abartılır. Çünkü Senatör McCarthy konuşurken bazen bir kalemle telefon almacının ağızlığına hafif hafif vurur. Washington folkloruna göre gizli bir dinleme aletinin iğnesini sarsıp yerinden çıkartmak içindir bu. Kısacası Dışişleri Bakanlığı Senatör McCarthy’nin adamlarının casusluk ediyor olabileceklerinden korkarken besbelli ki Senatör McCarthy de Dışişleri Bakanlığı’nın adamlarının kendisini dinlediğinden korkar.”⁵²

Wisner’ın hatırlatma notunun kökeninde yatan mantık şuydu: Tartışma durduruldu çünkü McCarthy “nörotik bir korku ve ülke içi kuşku miyasması” üretiyordu, Birleşik Amerika dışında

⁵⁰ John Henry Faulk’tan alıntı, Peter Vansittart, a.g.y.

⁵¹ Joseph ve Stewart Alsop, “Why Has Washington Gone Crazy?”, *Saturday Evening Post*, 29 Temmuz 1950.

⁵² a.g.y.

bu CIA'nın kom n st olmayan sol ile bir noktada buluşma çabasının temellerinin ta kendisini tehdit ediyordu.

Ama Amerikan Komitesi'nin tutucu ögesi içinde Alsop hikâyesi hummalı bir hayalgücünün ürünü olarak bir kenara itildi. Sidney Hook, "Her Şeyi daha iyi bilmesi gereken, tarihimizde yaŗanmıŗ siyasi terör ve  steri dönemlerinin en kötüsünü yaŗadı ımızı iddia edenler var," diye yazıyordu. "Amerika'nın Şu anki durumunu böyle tanımlamak gerçekleri akıllmaz Şekilde abartmaktır."⁵³ Kristol de McCarthyili in "bir korku atmosferi" yarattığı iddiasıyla alay ediyordu. McCarthy'nin "Siyasal sapkınlıklarla ilgili Kongre Araŗtırmaları"yla "McCarthyci kalın kafalılı ının" Broadway'in baŗına bela olduğunu ileri süren Arthur Miller'a yanıt veren Kristol, *New York Times*'da Miller'ın "saçmalıklar yumurtlamaktan"⁵⁴ suçlu olduğunu söylüyordu. 1953'te Kristol' n McCarthy için söylediği söz ünlüydü: "Amerikan halkının Senatör McCarthy ile ilgili bildiği tek bir Şey vardır; onlar gibi o da açıkça komünizm d ŗmanıdır. Amerikan liberalizminin sözcüleri içinse böyle bir Şeyin söz konusu olmadığı kanısındadırlar." Aynı zamanda Stephen Spender kederli bir Şekilde Şu sonuca varıyordu: "Arada sırada bir Amerikan yazarı sofu bir komünizm karŗıtlı ı duygusuyla ha  çıkarır, insan kuŗkulanıyor, acaba Ave Maria söylemek yerine Ave McCarthy mi söylüyor, diye."⁵⁵

Josselson ta baŗından beri bir Amerikan Komitesi kurmaya karŗıydı ve McCarthy "dalga"sının ardından haklı çıktığını d ŗ nd . Braden da bunun akıllıca bir Şey olmadığını d ŗ nm ŗ, daha sonra Şöyle demiŗti: "Galiba bu Sidney Hook'un fikriydi ama ben bu fikrin yanlıŗ olduğunu d ŗ nd m. Paris'teki Kongre'ye rakip bir örgüt kurmak gibi geldi bu bana, ayrıca sertlik yanlıları dolduracaktı orayı. Amerikan Komitesi'nde kiŗilikleri McCarthy'ninkine hayli benzeyen bazı insanlar var. Iŗın daha da kötüsü bu insanların Dıŗıŗleri Bakanlığı'ndaki etkili kiŗilerin kulağına bir Şeyler söyleyebilecek kiŗiler olması, bu da Teŗkilat için sorunlar yaratabilir."⁵⁶ Bu  ekincelere karŗın Frank Wisner, o sırada Harekâtlar Dairesi Müdür Yardımcısı olan Allen Dulles'i

⁵³ Sidney Hook, "Büyük Yalana Karŗı  ıkmak-Temel Bir Strateji", *New York Times Magazine*, 11 Mart 1951.

⁵⁴ Irving Kristol, *New York Times*'a mektup, 10 Ağustos 1952 (ACCF/NYU).

⁵⁵ Stephen Spender'dan Czeslaw Milosz'a, 12 Ekim 1953 (CCF/CHI).

⁵⁶ Tom Braden, s yleŗi, Virginia, Temmuz 1996.

Kültürel Özgürlük Kongresi'nin bir Amerikan şubesinin açılmasının kaçınılmaz bir zorunluluk olduğuna inandırmayı başardı. Bu, diyordu Melvin Lasky daha sonra (belki de o zamanlar?) “salgın hastalığın bir parçası, üstü örtülü şeyin gerekli doğasıydı. Teşkilat içişlerine karışamazdı, oysa sizin bir Amerikan komitenizin olması gerekiyordu. Nasıl olmazdı? Açıklanması olanaksız bir anormallikti bu. Uluslararası olduğunuzu söylüyorsunuz, peki, Amerikalılar nerede? Bu tıpkı bir şampiyonluk maçına tek eldivenle dövüşmeye gitmeye benziyor. Bu üstü örtülü şeyin en zayıf noktasıydı, ama öyle olmak zorundaydı. Nasıl olmazdı?”⁵⁷

Yine de McCarthy'ye karşı çıkıp çıkmama konusunda medyada yapılan sert tartışmalar ve karşılıklı şikâyetler üzerine Komite'de çatlakların meydana gelmesi karşısında Josselson ile CIA'daki amirlerinin bu konuyla ilgilenmelerini gerektiren gerçek bir nedenleri vardı. Tehlike şuradaydı: Amerikan Komitesi dağılırsa bu insanlar bir başka ad altında yeniden bir araya gelecekti ama bu grupta Schlesinger, Rovere ile onların “duyarlı” dostları tarafından ılımlı kanat temsil edilmeyecekti. Josselson'ın son isteyeceği şey, Avrupa'daki çabalarla hayli anlaşmazlığa düşen sertlik yanlısı bir baskı grubuydu.

McCarthyciliğin tahribatına karşı Amerikan komitesinin kültürel özgürlüğü savunmasını bekleyenler hayal kırıklığına uğradılar. Josselson daha sonra, “Bu konudaki pısırık tutumu Kongre'nin bütün dünyada çok kınanmasına yol açtı,”⁵⁸ dedi. Kongre bit kitap yayımlamadı değil, ama (Midge Decter ile James Rorty tarafından yazılmış) *McCarthy ve Komünistler* adlı kitapta asıl eleştirilen şey McCarthy'nin komünist oldukları iddia edilen insanların peşine düşmesi değildi, tembelce yöntemleriydi. 1954'te yayımlanan bu kitap geç kalmış ve biraz kuşkulu bir katkıydı (bu kitabın yalnızca yayımlanmış olması bile Amerikan Komitesi'nin tutucu kanadından James Burnham'ın kopmasına yol açmıştı. Aşağı yukarı aynı günlerde Burnham *Partisan Review* ile bir ömür sürmüş ilişkisini de kesti). *Encounter* gibi Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi'nin, McCarthy'nin kültür için yarattığı tehlikeleri reddetmesi ya da önemsiz göstermesi rahatsız edici bir mirastır. Sorunun herhangi uzun soluklu bir çözümlemesinin

⁵⁷ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

⁵⁸ Michael Josselson'dan Shepard Stone'a, 12 Ocak 1968 (MJ/HRC).

yapılmam   olmasından üzüntü duyan Mary McCarthy, gözlemi-
ni Hannah Arendt'e yazm  tı: "Sol unsurlardan, anar  ist unsur-
lardan, nihilist unsurlardan, fırsat  ı unsurlardan olu  an tuhaf bir
ala  ım, hepsi kendilerini kuralına uygun bit *Narrenschiffe* [bu-
dalalar gemisi] içinde, muhafazak  r olarak tan ml  yorlar... Bu
yeni Sa 'ın en büyük çabası kendisini *normal* olarak kabul ettir-
mek ... bana kalırsa, çok geç kal nmad ysa, engellenmesi gereken
i te budur."⁵⁹

Senatör McCarthy CIA'ya saldırma planı yapt  ı bir sırada
Allen Dulles CIA'nın müdürü oldu. McCarthy'ye kar  ı  ıkama-
yan ve saldırgan bir antikom n st olan kardeşi John Foster Dul-
les'in tersine "o Wisconsinlı z p  kt n n" Teşkilat'a zarar verme-
sinin  n ne geçmeye kararlıyd . Emrinde  alı anları, kendisinin
kişisel izni olmadan McCarthy'ye giderlerse i ten ataca ı konu-
sunda uyard . Bazı CIA personeli McCarthy'nin çalışma arkadaş-
larından gizemli telefonlar alm  tı bile, bu çalışma arkadaşlarının
arasında Ulius Amoss adlı Baltimorelu karanlık bir tip vardı,
( nemli bir başarı olan) OSS'ten atılm   Yunan asıllı bir Ameri-
kalıyd , Enformasyon Vakfı Uluslararası Hizmetler adlı özel bir
istihbarat ajansı yönetiyordu, McCarthy CIA kurmaylarının pis-
liklerini meydana çıkarmak için bu ajansın sessizce ta eronlu u-
nu yapm  tı. Teşkilat personeline, birden kim oldukları bilinme-
yen kişiler tarafından telefon edilmeye ve " ok fazla içki i tikle-
rinin ya da biriyle 'i şkileri' olduğunun bilindiği" söylenmeye
ba landı, bir McCarthy müridine gidip "Teşkilat ile ilgili bildik-
leri her şeyi anlat rlarsa" telefondaki kişi bunları sorun yapmaya-
cakt .⁶⁰

Ama Amoss'un casusluk kurumunun üyeleriyle ilgili ciddi
bir araştırma yapması şöyle dursun bir zarf  bile doğru dürüst
a amayaca ı anlaşıldı. McCarthy'nin ilk bombası kendi yüzünde
patladı - 1953 Temmuz'unda William Bundy'ye saldırısı geri tep-
ti. CIA'nın Ulusal Tahminler Yönetim Kurulu'nun bir  yesi (ve
Dean Acheson'ın damadı) olan Bundy, Alger Hiss savunma fo-
nuna 400 dolarlık bir katkıda bulunmuştu. McCarthy'nin mantı-
 ına göre bu onun bir kom n st olduğu anlamına geliyordu.
Tom Braden, "Bu geldiği zaman ben tesadüfen Allen'ın odas n-

⁵⁹ Mary McCarthy'den Hannah Arendt'e, 2 Aralık 1952, Carol Brightman (yay. haz.),
Between Friends, içinde.

⁶⁰ Roy Cohn, a.g.y.

daydım,” diye hatırlıyordu, “Bundy de oradaydı. Allen ona, ‘Sen git, ben gereğini yaparım,’ dedi. Bundy birkaç günlük bir izin aldı, Allen doğruca Eisenhower’a gitti, şu Wisconsinlının pislikleriyle uğraşmaya niyetinin olmadığını söyledi.”⁶¹ Dulles aslında başkana, McCarthy’nin saldırıları durdurulmazsa istifa edeceğini söylemişti.

Eisenhower’ı harekete geçiren son damla bu oldu gibi görünüyor. Başkan yardımcısı Richard Nixon kamuya açık soruşturma planlarından vazgeçmesi için McCarthy’ye baskı yapmak üzere gönderildikten sonra senatör “CIA’yı kamuya açık duruşmalarla sorgulamanın genel çıkarlarla bağdaşmayacağına, bu konuyu belki de yönetimin ele alabileceğine” birden “ikna oldu”.⁶² Bu iş bir uzlaşma şeklini aldı, buna göre McCarthy Teşkilat ile ilgili şikâyetlerini Allen Dulles’in odasında gizli olarak iletmeyi kabul etti. Yanında CIA çalışanları arasındaki sözümona “eşcinsellerin” ve “zenginlerin” listesini getirerek CIA’da geniş bir iç temizlik yapılmasını istedi. Dulles buna uymazsa açık soruşturma yapmak tehdidinde bulundu. “Baskının bedeli ödendi. Güvenlik ölçütleri sıkılaştırıldı. Bir bakımdan CIA’nın kaybı Hollywood’un kazancı oldu. Klasik New York vurgusuyla konuşan, genç bir siyasal bilim mezunu, Peter Falk (ünlü *Komiser Columbo*) 1953’te CIA’nın eğitim programına başvurdu ama başvurusu geri çevrildi çünkü bir zamanlar sol bir sendikaya katılmıştı.”⁶³

Braden’ın IOD’sinde çalışanlar özel bir incelemeye tabiydiler çünkü onlar için siyasal liberalizm iddiası söz konusuydu. Braden’ın sendika harekâtları müdürü işten atıldı çünkü 1930’larda kısa bir süre Genç Komünistler Birliği üyesi olmuştu. Ama daha kötüsü de olacaktı. 1953 Ağustos’unun sonlarında Braden, Ford Vakfı’ndaki görevinden kısa bir izine ayrılan Richard Bissell ile birlikte Maine’de, onun *Deniz Cadısı* adlı yatındaydı. Penobscot Koyu’na demirlediklerinde Braden’a acil bir mesaj geldi, McCarthy’ciler, Teşkilat’ta “bir kızıl” yakalamışlardı. Söz konusu kişi Allen Dulles’in 1951’de işe aldığı, Braden’ın yardımcısı Cord Meyer Jr.’dı. Dulles ile Braden’ın ikisi de tatilde olduğu için Meyer’ın poposuyla McCarthy’nin tekmesinin arasına girecek kimse yoktu. Geçici bir süre için ücretsiz olarak Meyer’ın görevi askıya

⁶¹ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Ağustos 1996.

⁶² R. Harris Smith, OSS.

⁶³ a.g.y.

alınmıştı, bir güvenlik soruşturması bekliyordu, kendini yeniden Kafka'nın *Duruşma'sını* okurken buldu, "Niçin ve kimin tarafından su landı ını asla   renemeyen şaşkın kahramanının içine düştüğü durumu"⁶⁴ daha önce hiç anlamadığı kadar iyi anlıyordu.

Cord Meyer kızıl değildi. Hatta pembe bile değildi.    sayfa-
lık belgede listelenen suçlamaların arasında, sol görüşlü Har-
vardlı bir astronom olan Harlow Sharpley ile aynı konferans
platformunu paylaşması vardı. Amerika'yı Tehdit Eden I  D ş-
manlar Komisyonu tarafından komünist bir örgüt olarak adı anı-
lan Sanat, Bilim ve Meslekler Ulusal Konseyi ile ilişkisinden de
söz ediliyordu. Sözü edilen bu iki suç da savaş sonrası, Meyer'ın
Amerikan Eski Askerler Komisyonu'nun başkanlığını yaptığı za-
mana aitti, bu komisyon aşırı tutucu Amerikan Ordusu'na bir se-
 enek sunmak üzere tasarımlanmış liberal bir örgüttü, Meyer bir
dünya hükümeti kurulması çağrısında bulunan, liberalden çok
Ütopyacı olan Birleşik Dünya Federalistleri'nin kurucularından
biriydi.

Meyer daha sonra, "Benim bir  st m olan Tom Braden bana
hep arka çıktı, aklanaca ım konusunda hiçbir kuşkunun bulun-
madı ına inanmamı istedi,"⁶⁵ diye yazıyordu. Gerçekten de Mc-
Carthy'nin suçlamalarının doğru çıkma olasılığı yoktu. 1953' n
şükran Günü'nde, görevinin askıya alınışından iki ay sonra Me-
yer, Allen Dulles'tan bir telefon aldı. Sadakatsizlik suçlamaların-
dan tamamıyla aklanmıştı, Teşkilat'a geri dönmekte serbestti. Bu
hik ye Meyer'ın geri kalan hayatında iz bırakacaktı, bunun yanı-
sıra bu durum bize Soğuk Savaş Amerikası'nın büyük tuhaflikla-
rından birini gösteriyor; CIA'nın adamları günde 24 saat kom -
nizmi ezmek için uğraşırken, aynı amaca adandıklarını iddia
eden başka Amerikan yurttaşları kuyruk gibi onları izliyordu.
Romalı taşlama ustası Juvenalis, muhafızları kimin muhafaza et-
ti ini merak etmişti; burada merak edilecek şey, canavarları kıl-
ı tan geçirenleri kimlerin kılıçtan ge irdi iydi.

McCarthy'nin 1954 sonlarında nihayet yıldıızı söndü ve 1957'
de bir alkolik olarak öldü. Ama Dwight Macdonald'ın "gülünç
bir kahramanlık öyküsü" olarak tanımladığı McCarthycili in "si-
yasal tarihimizde bunca acayip, bunca olağanüstü olduğu için

⁶⁴ Cord Meyer, *Facing Reality*.

⁶⁵ a.g.y.

gelecekte arkeologların tarihe değil pekâlâ mitolojiye mal edebilecekleri bir ara dönem”⁶⁶ olarak görmesi, bir temenniden öteye geçmiyordu. Amerika McCarthy’nin hortlattığı şeytanlardan kurtulmak için ileriki yıllarda çok mücadele edecekti; o günlerde “onun benimsediği değerler, açtığı haclı seferinin gerekçesini oluşturan varsayımlar genellikle sorgulanmadan kaldı. Bir gözlemcinin dediği gibi, “McCarthy hatalı bulundu, başı ezildi ama McCarthyçiliğin, hayır”.⁶⁷ Doğruyu arayıp bulma isteği, her şeyin kökenine inme dürtüsü, düşünsel araştırma sürecinin ta kendisi, cadı avı çağrışımla lekелendi.

Yoksa bunun tam tersi mi oldu? Belki de sorulması gereken soru şudur: Truman Doktrini olmasaydı McCarthy olur muydu? Yargı yeteneğinin korku ve düşmanlıkla gölgelendiği yerde, Murray Kempton’ın tanımıyla “aşırı olana aşırı denetim” insanların, “normalin ne kadar kötü olduğunu” fark etmelerini engellediği yerde, doğruyu araştırmak için gerekli temel kurallardan ayrılmak, Soğuk Savaş düşüncesinin özünü mü oluşturuyordu? Senatör William Fulbright daha sonra, “İş komünizmle uğraşmaya gelince liderlerimiz kanıt ve çıkarımın normal kurallarından bağımsız hale geldiler,” iddiasında bulundu. “Her şeye karşın, iblise iyi davranıldığını duyan biri oldu mu hiç? Biz iblisin kafasında ne olduğunu bildiğimize göre, gerçekte ne yapmakta olduğu konusunda kılı kırk yarmak bilgiçlik taslamak olur... Komünizm karşıtı ideolojinin sonucu, bizi belli durumların belli koşullarını göz önüne almaktan kurtarmak oldu. ‘İnanç’ımız bizi, eski çağların inanan insanları gibi, görgül düşüncenin gereklerine uymaktan kurtardı... Ortaçağ teologları gibi bize her şeyi önceden açıklayan bir felsefemiz vardı, buna uymayan her şey kolayca düzenbazlık ya da yalan ya da yanılsama sayılabilirdi... [Katı komünizm karşıtlığının] kötücüllüğü, açıkça görülen bir yalandan kaynaklanmıyordu; gerçekliği çarpıtmasından, basitleştirmesinden, evrenselleştirmesinden, gökten inmiş bir doğru düzeyine çıkarılmasından kaynaklanıyordu.”⁶⁸

McCarthy CIA’da bir delik açmak yerine sonuçta CIA’nın saygınlığının artmasına katkıda bulundu. Onun sayesinde dış siyasetin “özgür düşünceli” insanları için CIA’nın sığınak gibi bir yer

⁶⁶ Dwight Mardonald’dan alıntı, Michael Wreszin, *A Rebel in Defense of Tradition*.

⁶⁷ Taylor D. Littleton ve Maltby Sykes, *Advancing American Art*.

⁶⁸ William Fulbright, “Korku Köleliği”, *The New Yorker*, 8 Ocak 1972.

olma  n  doğrulandı. 1954'te Teşkilat'a katılan Richard Bissell orayı, "hükümetin öteki bölümlerinde mücadele isteği ve ilerleme duygusu çoğunlukla kaybolmuş[ken], düşünsel mayalanmanın, mücadele itkisinin var olduğu, bir şeylerin yapıldığı bir yer"⁶⁹ olarak hatırlıyordu. Teşkilat'ın yöneticisi Allen Dulles da bundan güçlenmiş olarak  ıktı. Tom Braden'a göre, "G   onun avuçlarına oluk gibi akıyor, o da bunu CIA'ya akıtıyordu, bunun bir nedeni kardeşinin Dı ı leri Bakanı olmasıydı, bir başka nedeni ise İkinci Dünya Savaşı'nın  stat casusu olma  n nden dolayı ba ının üzerinde gizemli bir halenin bulunmasıydı, bir başka nedeni de New York'taki saygın avukatlık  irketi Sullivan ile Cromwell'in eski bir ortağı olmasının Kongre'deki küçük kasaba avukatlarını etkilemesi idi."  imdi de McCarthy'nin Teşkilat'a saldırmaları üzerine savaşı Dulles kazanmıştı; "Onun zaferi halkın antikomünizm 'davasısı' dediği şeyin saygınlığını b   k oranda arttırmı tı. Eisenhower, 'Kitapları yakanlarla bir olmayın,' demişti. Komünizmle sava manın k    yolu bu. İyi yolu CIA idi."⁷⁰

⁶⁹ Richard Bissell, *Reflections of a Cold Warrior*.

⁷⁰ Tom Braden, "CIA'da Yolunda Gitmeyen Ne?", *Saturday Review*, 5 Nisan 1975.

Yalana Karşı Müzik

ma non troppo

Düşünüyorum da, ünlüler yaratma ve yaratılan ünlülerin ünlerini sürdürme mekanizması, ululamaya uygun malzeme bolluğu içinde yüzüyor.

Philip Larkin

Tek bir önemli konuda tutarlı bir tutum sergileyemediği için sonu yaklaşmış olan Amerikan Komitesi'nin tersine Avrupa'daki Kongre, 1950'lerin ortalarında etki alanının sınırlarını sağlamlaştırmıştı. Josselson'ın sıkı denetimi altında, Sovyet mitosunun yanılma payını sorgulamaya uygun, kültürel ve felsefi bir çerçeve sunan Batı demokrasisinin üstünlüğünü gösterme kararında olan aydınların ciddi bir müttefiki olarak ün salmıştı. En çekirdek kadronun -ya da "aparât"-ın bileşimi değişmeden kalmasına karşın, Kongre artık seçkin aydınların ve sanatçıların adlarıyla süslü bir üye listesiyle övünebilirdi.

Julian Huxley, Mircea Eliade, André Malraux, Guido Piovene, Herbert Read, Allen Tate, Lionel Trilling, Robert Penn Warren, W.H. Auden, Thornton Wilder, Jayaprakash Narayan - bütün bunlar ve daha başka parlak adlar *Encounter*'ın, *Preuves*'ün, Kongre tarafından çıkarılan ya da Kongre'yle bağlantısı olan başka pek çok derginin sayfalarını süslüyordu. Latin Amerikan aydınlarının yönettiği, 1953'te Paris'te, romancı ve oyun yazarı Julian Gorkin'in editörlüğünde yayıma başlamış olan *Cuadernos* vardı. Viyana'da Kongre 1954 başlarında *Forum* dergisini çıkar-

maya başladı, aylık bir dergiydi, editörlüğünü Friedrich Torberg yapıyordu. Torberg'de insanları çeken ve çektiği ölçüde iten bir şeyler vardı, tuhaf bir kişiydi. Koestler ondan hayranlıkla söz ediyordu: "Tuna'nın son Mohikan'ı, belki de ancak bizim hayallerimizde var olmuş eski bir Viyanalı." Başkaları onu küstah ve hoşgörüsüz buluyordu. Komünistler ona "Amerikan ajanı... iftiracı... ihbarcı" diye saldırıyorlardı, dergisinin tarafsızlık karşıtı tavrını bir Amerikan komplosu olarak reddediyorlardı. *Forum* Kongre'nin her zamanki izleklerini temel aldı ve Torberg'in Paris sekreteryasıyla arası çok iyiydi. Ama Josselson zaman zaman onu zapturapt altına almak zorunda kaldı; bunun bir örneği, 1957'de *Forum* dergisi sağcı *National Review*'de yayımlanmış bir makaleyi yeniden yayımlayınca yaşandı. "Bu," dedi Josselson, "bir Kongre dergisinin saygınlığına yakışmıyor." Yola gelen Torberg, "Bir daha olmayacak," yanıtını verdi.

Kongre'nin *Science and Freedom* konulu bir konferansından sonra 1953 sonbaharında aynı adı taşıyan bir dergi yayımlanmaya başlandı. 1953 Temmuz'unda Hamburg'da yapılan konferansa Rockefeller Vakfı'ndan 10.000 dolar, Fairfield Vakfı'ndan 35.000 dolar bağış yapılmıştı. Derginin editörlüğünü aynı yıl yönetim kuruluna atanan Michael Polanyi üstlenmişti. Amerika'daki ayrımcılığa, Güney Afrika'daki ırk ayrımcılığına dikkat çeken Polanyi'nin dergisi Kongre'nin genelde suskun kaldığı konularda sesini yükseltiyordu. Çoğu insan henüz *détente* -yumuşama-sözcüğünün anlamını bilmezken dergi *détente*'i tanımıştı, Sovyet blokuyla düşünsel alışverişi, Batı'nın Soğuk Savaş tutumunun yumuşatılmasını destekliyordu. Ama iki yılda bir çıkan ve çok az okuru olan bir bülten olarak sesi, Soğuk Savaş polemiklerinin borazanları arasında düdüğü kadar zayıf kalıyordu.¹

Soviet Survey 1955'te, Kongre'nin İsrail'deki resmi temsilcisi olan tarihçi Walter Laqueur'ün editörlüğünde aylık bir bülten

¹ Josselson 1961'de *Science and Freedom*'ı kapatmaya karar verdi. Kingsley Martin'in iddiasına göre bu Soğuk Savaş kırılganlığının ruh haliyle alınmış bir karardı, çünkü Bilim ve Özgürlük Komitesi nükleer siyaset konulu herkese açık bir sempozyum düzenlemeyi planlıyordu. Josselson ateşli bir atom enerjisi savunucusuydu, Polanyi'nin amaçları konusunda pekâlâ kuşkuya düşmüş olabilir. Ama o günlerde Polanyi bir ruh hastasının bütün belirtilerini gösteriyordu, belki de bir sinir buhranı geçiriyordu, yani bunu bilmek güç. Josselson, dört ayda bir yayımlanacak, editörlüğünü Edward Shils'in yapacağı, *Minerva* adlı daha bilimsel ve yeni bir dergiye sponsorluk etmeye karar verdi.

olarak yayımlanmaya başladı. Josselson'ın "Sovyetler Birliği konusunda en iyi uluslararası uzmanlardan biri" olarak tanımladığı Laqueur, Mark Alexander takma adıyla Rusya konusunda kapsamlı yazılar yazıyordu. Onun yönetiminde *Soviet Survey*, Doğu Blok'undaki düşünsel, sanatsal, siyasal yaşamla ilgili araştırmalar yayımladı; bunlar "Batı yayımcılığında benzeri görülmemiş"² bir vukufu yazılmış yazılardı. "Heyecanın had safhada"³ olduğu iddiaları abartı olabilirdi ama derginin geniş ve ilgili bir okur kitle-sine sahip olduğu kesindi. İşin tuhafı komünistlerin bazı dergile-ri, *Soviet Survey*'den malzeme ödünç almayı yararlı buluyorlardı; bu da Josselson'ın kaleme sarılıp Laqueur'e kaygıyla, "Sovyet yanlısı yayınların, Sovyet propagandasının üzerine bizim malzeme-mimizin şekerini kaplamalarını istemiyoruz,"⁴ diye yazmasına yol açıyordu.

1956 yılının Nisan ayında İtalya'da *Tempo Presente*'nin ilk sayısı yayımlandı. Ignazio Silone ile Nicola Chiaromonte'nin editörlüğünde yayımlanan bu dergi *Nuovi Argomenti*'nin ilk ciddi rakibiydi, *Nuovi Argomenti* 1954'te Alberto Moravia tarafından kurulmuştu ve Sartre'ın *Les Temps Modernes*'ine benziyordu. *Tempo Presente* benzerliği bir adım daha öteye götürmüş, özellikle Sartre'inkinin bir yansıması olan bir ad seçmişti kendine. Kinikler daha sonra bunun düşünce hırsızlığı olduğunu, CIA'nın önemli stratejilerinden birinin, denetleyemediği radikalizme bir seçenek sunmak amacıyla "paralel" örgütler oluşturduğu ya da öyle örgütleri desteklediği iddialarının bir örneği olduğunu ileri sürdüler. Kuşkusuz *Tempo Presente* "1950'lerin sonlarında sayfalarını İtalyan Komünist Partisi'nden ayrılan pek çok yazara açtı,"⁵ bunların arasında Italo Calvino, Vasco Pratolini, Libero de Libero vardı. Derginin sayfaları Doğu Blok'unun muhalif yazarla-rına da açtı, Kongre'nin düzenli yazar kadrosuyla birlikte bun-lar komünist totaliterliğin sapıklıklarını sürekli topa tutuyorlar-dı.

Kongre daha uzak noktalarda da varlık gösteriyor, sesini komünizme ya da tarafsızlığa açık bölgelerde de duyuruyordu. Avustralya'da *Quadrant* adlı bir dergisi vardı, amacı "komüniz-

² Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

³ a.g.y.

⁴ Michael Jasselson'dan Walter Laqueur'e, 1 Nisan 1955 (CCF/CHI).

⁵ Peter Coleman, a.g.y.

min manyetik alanına korku verici bir boyutta” çekilen Avust-
ralya’nın o koca aydınlar ordusunun etkisini azaltmakt . Editörü,
Katolik  air James McAuley, “komünizm kar tı mevziler ancak
bir karşı çekim merkezi haline gelirse insanların beyinlerinin ka-
zanılabilece i”ne inanıyordu, onun yönetiminde *Quadrant* (hâlâ
yay mlanıyor) Avustralya’nın komünist olmayan sol çevrelerinin
canlı bir odağı oldu.⁶

Kongre Hindistan’da *Quest*’i yayımladı, ilk sayısı 1955 A us-
tos’unda  ıktı. Hintli komünistler edebiyat dili olmayan, yönetim
dili olan bir dille, İngilizce yayımlandığı için “sinsi” Amerikan
propagandası olarak dergiye saldırdılar ama Latin Amerika’daki
Cuadernos gibi o da Kongre için zorlu bir bölgede bir tutamak
sağlıyordu. Belki de J.K. Galbraith’ın “kitle halinde, merkezsiz
bir cehaletin içinde yeni bir geli meydi” yolundaki küçümseme-
sini hak etmiyordu. Kuşkusuz başbakan Nehru bir “Amerikan
paravan  rg t ” olarak Kongre’ye nasıl hiçbir zaman güvenme-
diyse, dergiden de ho lanmadı. Japonya’da *Jiyu* vardı, Kongre’nin
dergileri içinde en çok para desteği alanı buydu. Japon aydınları
arasındaki Amerikan kar ıtlı ını azaltma girişimleri başlangıçta
Çok entipüften giri imlerdi; bunun  zerine Kongre 1960’ta ya-
yımcısıyla bütün ilişkiyi koparıp Paris bürosunun doğrudan de-
netiminde, yeni bir ekiple yeni bir dergi çıkarmaya karar verdi.
Japonya’nın “ideolojik açıdan çok güvenilmez” olduğu, derginin
yarı bağımsız ellere bırakılamayaca ı sonucuna varıldı.⁷ 1960’la-
rın ortalarından sonlarına kadar Kongre yayın programını, stra-
tejik önemi olan öteki bölgeleri, Afrika, Arap dünyası ve Çin’i
kapsayacak şekilde genişletti.

CIA ajanlarından biri, “Asıl gizem, bu dergilerin nasıl  alı -
tı ıydı,” diyordu. “Bütün bu aydınlar bir kokteyl partiye bile bir-
likte gitmezdi ama hepsi *Preuves*, *Tempo Presente*, *Encounter*’da

⁶ James McAuley, “Avustralya’da Dört Aylık Bir Dergi için öneri”, tarihsiz (IB/GMC).
McAuley’in halefi Peter Coleman 1989’da *The Liberal Conspiracy*’yi (Liberallerin
Fesatı) yayımladı, kitap kendisini Kültürel  zg rl k Kongresi’nin eksiksiz öyküsü
olarak tanıttı. Oysa Coleman’ın kendisi de “CIA’nın için içine ne kadar girdiği konu-
sunda resmî kaynaklardan herhangi önemli bir haber” sızdırmayı ba aramadı ını ka-
bul etmişti. Böyle bir bilgi olmayınca da “Kimin kime, ne için, nasıl para verdiği,
‘minare ve kılıf sorusu”nun, tamamıyla göz ardı edilebilecek kadar önemsiz olduğu-
na karar verdi. Öyküsünü yazd ı örgütün eski bir yanda ı olarak Coleman ka ınıl-
maz olarak bir partizandı ama Kongre’nin resmî tarihçisi olarak sicili tertemizdir,
The Liberal Conspiracy paha biçilmez bir kaynaktır.

⁷ Peter Coleman, a.g.y.

toplantıydı. İşte bunu Amerika'da başaramazdınız. *Harpers* bunu yapamadı, *The New York Times* yapamadı. Isaiah Berlin ile Nancy Mitford'u ve bütün ötekileri bir araya getiremediler. Hatta Londra'dan döndükten sonra Irving Kristol bile bunu başaramadı. Bana kalırsa yanıt Michael Josselson'daydı."⁸ Evet, yanıtın yarısı buydu. Michael Josselson vardı, bir de Melvin Lasky vardı. İlişkiyi Diana Josselson açıklamıştı: "Michael yayımcı ve baş editördü. Lasky başkan yardımcısıydı, belli ölçüde de Michael'ın sözcüsüydü. Michael çeşitli editörler arasında düzenli aralıklarla, yapılan toplantıları düzenliyordu; Josselson ortada olmadığı zaman esas adamın Lasky olduğu anlaşılıyordu. Aralarında çok yakın ilişki vardı ve olaylara bakış tarzları benziyordu."⁹

Melvin Lasky'nin daha sonraki iddiasına göre Josselson başlangıçta Lasky'ye Spender ile birlikte *Encounter*'ın editörü olmasını önermiş ama Lasky, Berlin'den ayrılmak istememiş, kendisinin yerine Irving Kristol'u önermiş. Lasky'nin, 1950'de Berlin'de Kongre'nin düzenleme komitesinden kendisine çekilmesi talimatı verildiği zaman Wisner'in öne sürdüğü aynı nedenden dolayı, yani Amerikan hükümetiyle çok yakın ilişkiler içinde olduğu için Kongre'nin amiral gemisinin dümenine oturmamış olması olasılığı daha yüksek. 1953'te Lasky durumun artık böyle olmadığını ileri sürebilirdi. Dergisi *Der Monat*'ı artık Ford Vakfı finanse ediyordu ve *Der Monat*'ın koruyuculuğunda kitap yayınları yapması için ona 275.000 dolarlık bir bağış daha yapmışlardı. Ama Lasky'nin çevresinde, dağılması güç bir kuşku bulutu dolmaktaydı. Josselson elinden geleni yaptı; *Der Monat*'ı 1953 sonunda, yani Ford Vakfı'nın başlangıçta verdiği bağışın bittiği tarihte, Kongre dergileri kapsamına aldı. Böylece Josselson, Lasky'nin Kongre ile ilişkisini yasallaştırmış oldu. Kongre'nin dergilerinden birinin editörü olarak Lasky kendisini siyaset üretme aygıtının tam merkezinde buldu.

Encounter, *Der Monat* ve *Preuves*'ün editörlük siyasetinin eşgüdümünü sağlamak üzere kurulmuş olan "Üçlü Editörler Kurulu"nun bir üyesi olarak Lasky artık Kongre'nin izleklerinin nasıl dile getirileceğini saptayan küçük ekibin parçasıydı. Paris'te Josselson, Nabokov, Rougement'ın da katılmasıyla düzenli olarak toplanan kurul dergilerin başarı durumunu inceliyor, ileriki sayı-

⁸ John Thompson, telefon görüşmesi, Cenevre, Mart 1997.

⁹ Diana Josselson, Cenevre, Ağustos 1996.

larda tartışılacak konular üzerinde anlaşmaya varıyordu. Lasky ısrarla Birleşik Amerika tarafıyla ilgili tartışma konularının daha derinlikli bir şekilde işlenmesini (Eudora Welty'den "Ayrımcılık Karşısı" bir yazı istenebilirdi; birisi "Amerika'nın Yaptığı Büyük Patlama" diye bir şey yazabilirdi; Gian Carlo Menotti "kültürlüler ve kültürsüzler" konusu üzerinde durabilirdi) ve Sovyetler'le ilgili konuların daha çok vurgulanmasını istiyordu. Nefret edilen bir başka kişi -Kongre dergilerinde amansız bir nefretin hedefi olan kimse- de Jean-Paul Sartre'dı. Merleau-Ponty komünizmle bir ilgisinin kalmadığını ilan ettikten sonra, 1955'te Sartre'ın Merleau-Ponty'den kopuşu, Lasky'ye göre, Kongre'nin dergilerinde "Sartre est mort" (Sartre Öldü) başlığıyla verilmeliydi.¹⁰ *Encounter*'ın, *Preuves*'ün sayfalarında Sartre, komünizmin uşağı, aşağılık bir dalkavuk, siyasal ve edebi yazılarıyla komünizm sayıklamasının sürmesine katkıda bulunan biri olarak durmadan lanetleniyordu.

1956 Nisan tarihli bir rapor - "*Preuves, Der Monat ve Encounter* Üzerine Bazı Notlar" - Lasky'nin üç dergi üzerinde ne derecede etkili olduğunu ortaya koyuyor. Lasky bu raporda dergilerin başarısını özetledikten sonra onların gelecekteki gündemini belirliyordu. Dergiler, ona göre, "kendi kurumsal ağırlıklarıyla, toplumun bir parçası olarak, ortamın bir ürünü olarak kendilerini kabul ettirmişlerdi. Özgür, insancıl ve demokratik bir şekilde uluslararası (ve okyanusaşırı) alışveriş içinde bulunan iki eski ulusun kültürel hayatında simge haline geldi".¹¹ Ama editör meslektaşlarına "Amerika'yla ilgili konularda ABD'nin her zaman 'olumlu' yansıtılması, Avrupa'daki bütün Amerikan karşıtı tiplere hiç acımamakta ısrar edilmesi" uyarısında bulunuyordu. Lasky dergilerde yer alan bazı "Amerikan karşıtı dil sürçmeler"ini "üzüntüyle karşıladığını ve gelecekte bir daha tekrarlanmayacağını" belirtmesine karşın okyanusaşırı ülkelerle karşılıklı anlayış havasını fazla germenin doğru olmayacağı düşüncesindeydi. "Konuyu zorlayıp durmayalım. (Peki, bugün insanların bizi barbar olarak düşünmesini engelleyecek ne yaptık?) Bizim (maddecilik, kiniklik, yozlaşma, şiddet de içinde olmak üzere) haddinden fazla sorunumuz var -bizim durumumuz başkalarının gibi değil-

¹⁰ Melvin Lasky, "*Preuves, Der Monat ve Encounter* Üzerine Bazı Notlar", Nisan 1956 (CCF/CHI).

¹¹ a.g.y.

Amerikan bayrağı için olumlu bir övgü sözcüğü söylediğiniz zaman bunlar ortaya dökülür. Bırakın Avrupalı yazarlar homurdansınlar. Bırakın biraz biz kendimiz de homurdanalım (ne tuhaf, bizim çıkaracağımız en hoş seslerimizden biri olur bu.)”¹²

Aslında Lasky Amerikan yanlısı bir tutumdan şikâyetle Kongre dergilerini eleştirenlerin temelde haklı olduğunu onaylıyor. Özellikle *Encounter* şimdi Amerikan çıkarlarının koruyucusu bir “Truva atı” olduğu, “tuhaf bir kör noktasının bulunduğu - sanki yasak bölgeymiş gibi, ABD’yi eleştiren hemen hemen hiçbir makalenin yayımlanmadığı”¹³ suçlamalarını ele almalıydı. İlk yıllarda *Encounter* elbette Amerika’ya ve Amerikan kurumlarına karşı beslenen olumsuz duyguları ortadan kaldırmak için çok uğraştı. Amerikan karşıtlığı ya “Avrupalıların çoğu için psikolojik bir gereklilik”, onların hem “kendi kendilerinden nefret etmelerine” (çünkü “[onların] nefret ettikleri her şeyin efsane imgesi”ydi Amerika) hem de “kendi üstünlüklerine” (Fiedler) inanmalarına olanak tanıyan bir gereç olarak tanımlanıyordu ya da “İngiliz aydınlarının ulus olarak kendilerini aynada seyretmekten aldıkları hazzı” (Edward Shils) artırmanın bir yolu olarak ya da (1956’da, Soğuk Savaşçılığının doruğundayken Dwight Macdonald’ın dediği gibi) o “kansızlık hastalığı”yla, o “basmakalıp tepkiler”iyle, o “ahlakçılığın kendini beğenmişli”ğiyle *New Statesman and Nation* tarafından temsil edilen “çağdaş liberalizm”in bir refleksi olarak. Lasky’nin önerdiği şeyler ancak bir oranda başarılı oldu. A.A. Alvarez 1956’da bir değişiklik sezmişti -“bugünlerde *Encounter*’da sahici propagandanın paranoyak nabız atışları pek ender duyuluyor”¹⁴ - ama başkaları aynı kanıda değildi; “*Encounter*’ın ilk görevi Amerika’ya sadakattir,”¹⁵ diyen Conor Cruise O’Brien’in görüşünü paylaşıyorlardı.

CIA’nın Washington’daki karargâhına dönersek, orada *Encounter* bir “amiral gemisi” olarak görülüyor, Atlas Okyanusu’nun birbirinden koparamadığı, birbirine sıkı sıkıya bağlı kültürel bir topluluk düşüncesini pekiştirmenin bir aracı olarak övülüyordu. Hatta CIA ajanları için bir tanıtma kartı haline gelmişti. 1950 ortalarında kısa bir süre CIA’da çalışmış genç ve zen-

¹² a.g.y.

¹³ Robert Silvers’dan alıntı, Carol Brightman, *Writing Dangerously*.

¹⁴ Al Alvarez, *New Statesman*, 29 Aralık 1961.

¹⁵ Conor Cruise O’Brien, *New Statesman*, 20 Aralık 1962.

gin bir gezgin olan Ben Sonnenberg ile bir buluşma ayarlayan bir ajan ona, “Elimde *Encounter* dergisi olacak, böylece beni tanıyacaksınız,” demişti.

Kongre’nin dergilerine CIA’nın duyduğu güvenle yaptığı parasal yardımların boyutu atbaşı gidiyordu. Ayrıntıları fiilen elde etmek güç ama bazı para hesapları bazı arşivlerin tozlu köşelerinde günümüze kadar kalmayı başarmış. 31 Aralık 1958’de sona eren döneme ait Ödeme Raporu’na göre Kongre’nin “editörlük sekreteryası” için Farfield Vakfı yılda 18.660 dolar tutarında ödeme yapmış. Bunun içinde Bondy’nin, (herhalde) Lasky’nin, *Encounter*’ın Amerikalı editörünün (İngiliz editörün ücreti, hatırlanacağı gibi, İngiliz istihbaratının sorumluluğundaydı) ücretleri vardı. 1959’da *Encounter* Farfield’dan 76.230,30 dolar almıştı, (başlangıçtaki yıllık bağış miktarının -40.000 dolar- neredeyse iki katı). Aynı yıl *Cuadernos* 48.712,99 dolar, *Preuves* 75.765,07 dolar almış. Bunlara ek olarak Kongre dergilerinin “yönetimi” için 21.251,43 dolar ayrılmış. *Der Monat*’a yapılan bağışlar (yıllık yaklaşık 60.000 dolar) çeşitli paravan örgütler aracılığıyla yapılmış. 1958’de ayrılan fonlar Miami Bölge Vakfı aracılığıyla aktarılmış. 1960’a gelindiğinde bağış kanalları çeşitleniyordu, bu kez Florence Vakfı (27.000 dolar) ve Hoblitzelle Vakfı (29.176 dolar) aracılığıyla geliyordu, bu ikincisi hiç olmayacak bir kaynaktı, “Amacı ve Eylemleri” Amerikan Vakıfları kataloğunda “Teksas’ta, özellikle Dallas’ta, en başta fiziksel engellilere yardım eden kurumlara destek” sağlamak olarak ilan ediliyordu. Bu yol, 1960’ta aynı vakıflardan sırasıyla 18.000 ve 20.000 dolar almış olan *Tempo Presente* için de kullanılmıştı. 1961’de Kongre dergilerinin hepsine harcanan para 560.000 dolardı, bu miktar 1962’de 880 bin dolara çıkmıştı. Aynı zamanda Farfield’ın Kongre’ye aktardığı para (bir başka deyişle, ücretler, yönetim ve kira giderleri gibi harcamaların CIA’ya doğrudan maliyeti) yılda yaklaşık 1 milyon (ya da 1999’da 6 milyon) dolardı.

Lasky’nin iddiasına göre bu bir avanta kapısı değildi ama gerçekten de ona benzemeye başlamıştı. Jason Epstein, “Birden limuzinler kullanılmaya, f me somonlu falan partiler verilmeye, normalde Newark’a otobüs bileti alacak parası olmayanlar yaz tatili için Hindistan’a birinci mevkide uçmaya başladılar,”¹⁶ diye

¹⁶ Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

hatırlıyordu. Malcolm Muggeridge daha sonra, “Bütün bu etkinliğin en çok hızlandığı günlerde havayolları, yerkürenin yerleşilebilir her köşesine markalı kültür taşıyan yazarlarla, akademisyenlerle dolup taşıdı,”¹⁷ diye yazdı. Hatta İngiliz istihbaratı bile Amerikalı eşitlerinin kültürel Soğuk Savaş’a yatırdıkları paranın boyutu karşısında şaşır kalıyordu. “Princeton, Yale ya da Harvard’daki, Wall Street, Madison Bulvarı ya da Washington D.C.’deki o saf civciv yuvalarından çıkıp doğruca aramıza geldikleri zaman” Londra’da yaşanan o “mutlu günleri” hatırlayan Muggeridge, “Balayı günlerinin ne kadar kısa” sürdüğüne şaşıyordu; “Personel bakımından, harekâtın ölçeği ve heyecanı bakımından, hepsinden önemlisi de harcanabilir nakit bakımından bizim İngiliz örgütünü ne kadar kısa bir sürede geride bırakmışlardı. Dünyanın her yerine dal budak salmış OSS-CIA ağı bizim o efsanevi Gizli Servis’imizin pabucunu dama atmıştı, tek atlı eski bir arabanın yanında yağ gibi kayan bir Cadillac’tı sanki.”¹⁸

O Cadillac’la büyük bir mutluluk içinde Nicolas Nabokov seyahat ediyor, en iyi bildiği işle uğraşıyordu: Göz kamaştıracak şeyler düzenlemek. Nabokov’un akıllara durgunluk verecek çeşitlilikteki dostlarının ve ilişkilerinin Kongre’ye güvenilirlik ve saygınlık kazandırmak bakımından değeri ölçülemezdi. Bu dostlar için kullandığı sevgi sözleri, onların sevgi ve sadakatini güvenceye alma yeteneğinin bir tanıtıydı. Schlesinger’e “Arthuro,” diye hitap ediyordu; Isaiah Berlin’e “Carissimo”, “Sevgili Doktor”, “Amca”; Natasha Spender’a “Canikom”; Stephen’a “Milyii Stiva”; George Weidenfeld’e “Sevgili Königskind’im”; *Atlantic Monthly*’nin editörü Edward Weeks’e “Caro Ted”; Rockefeller Vakfı’ndan Edward d’Arms’a “Chat”.

Nabokov kendisi sıradan bir besteci olmasına, kesinlikle bir aydın olmamasına karşın savaş sonrası dönemin en büyük emperyolarından biriydi; nerede bir yetenek görse tanır, yaratıcı deha sahiplerini yüreklendirirdi. 1953-54 kışında Roma’daki Amerikan Akademisi’nin müzik direktörü olarak bir süreliğine Roma’ya yerleşti. Yani, 1952’deki Başyapıtlar Festivali’nden sonra Kongre’nin müzik dünyasında yapacağı ilk büyük çıkarma hareketini buradan çok rahat düzenleyebilirdi. Gerçekten de Nabokov

¹⁷ Malcolm Muggeridge, *New Statesman*, 19 Mayıs 1967.

¹⁸ Malcolm Muggeridge, *Esquire*, Ocak 1973.

kov'un şimdi düzenlemeye giriştiği festival birçok bakımdan, Paris girişimini geriye dönük olmakla eleştiren Herbert Read'e verilecek resmi bir yanıttı. Herbert Read, "O zaman, bundan sonraki sergimiz kendi halimizden pek hoşnut bir şekilde geçmişe bir bakış tarzında olmasın, geleceğe güvenle bakışımızı yansıtsın,"¹⁹ diye bastırıyordu. Bir basın toplantısı yapmak üzere 1953 Şubat'ında New York'a uçan Nabokov bu kez bu itiraza değindi. "O festivalle biz geçmişin kapısını kapattık," dedi. "Işın doğrusu, işte bizim büyük yapıtlarımız bunlardır, dedik. Yirminci yüzyılda üretilmiş olmalarına karşın onlar artık 'modern' değiller. Artık tarihin bir parçası oldular. Şimdi benim yeni bir planım var ... bugüne kadar yapılmış hiçbir beste yarışmasına benzemeyen bir beste yarışması yapacağız. On iki genç ve yetenekli ama uluslararası alanda tanınmamış besteciyi Roma'ya davet edeceğiz, bütün masraflarını karşılayacağız. Her biri bir partiyon getirecek ve bunlar icra edilecek... En sonunda, kongreye katılanlar arasından demokratik bir oylamayla seçilecek bir jüri bu on iki parça arasından birini seçecek. Sonra ödülün kendisi de duyanları şaşırtacak nitelikte: İlk para ödülü var; ikincisi, Avrupa'daki üç büyük orkestra ile Amerika'daki üç orkestra tarafından icra edilme taahhüdü veriyoruz; üçüncüsü, eser basılı olarak yayımlanacak, dördüncüsü önemli bir firma tarafından kaydı yapılacak. Bu kadarla da kalmıyor - aslında geri kalan on bir besteci de kaybetmiyorlar," diye sözünü sürdürüyordu Nabokov, daha ziyade Chicagolu bir propagandacı gibi konuşarak. "Kongre hepsine Roma'ya bedava uçak biletinin yanı sıra eserlerini basılı olarak yayımlama ve bölümlerin kopyalanma giderlerini ödeme vaaadinde bulunacak. Pekiyi," diyerek soruyordu, "buna ödül denir mi, denmez mi?"²⁰

1954 Nisan ortalarında yapılması ve iki hafta sürmesi planlanan Uluslararası Yirminci Yüzyıl Müziği Konferansı, Kongre'nin öncü besteleri desteklemeyi üstlendiğini duyurdu. Deney-sel müzik alanında öncü birliklerin bir parçası olarak Kongre'nin haritaya yerleşmesini sağlayacaktı bu. Ayrıca Stalin tarafından yasaklanmış müzik türünün parlak bir örneğini dünyaya sunuyordu.

¹⁹ Herbert Read, "Yirminci Yüzyılın Başyapıtları", konuşma, Paris, Nisan 1952 (ACCF/ NYU).

²⁰ Nicolas Nabokov, *New York Herald Tribune*, 8 Şubat 1953.

İtalyan yönetimi Nabokov'un Roma'daki American Express hesabına bu olay için ayrılmış yardım parasından 2,5 milyon lîret yatıracaktı ama para asla gelmedi (böylece paranın "Forum'un kalıntıları arasında bir yerde kaybolacağı"nı düşünen Nabokov'un korkmakta haklı olduğu ortaya çıktı). Önemli değildi, Fairfield Vakfı yeterince para akıtıyordu; paranın bir bölümü, toplam 25.000 İsviçre frangı (6000 dolar); keman ve orkestra için en iyi konçerto, kısa senfoni, sola ses ve enstrümanlar için oda müziği ödülleri kullanıldı. Basın bülteninde, "sanatın başlıca besin kaynağının özgürlük olduğunu kanıtlamak için düzenlenmiş" festivalin, "Amerika'nın cin ve yulaf üreticisinin mirasçısı Julius Fleischmann"ın cömert bağışıyla yapıldığı duyuruluyordu. Junkie, Boston Senfoni Orkestrası'yla pazarlık etmek için bir kez daha sahneye çıktı; Boston Senfoni, yarışı kazanan bestenin Amerika'daki ilk icrasının Tanglewood tarafından yapılmasını kabul etmişti (Tanglewood, Boston Senfoni'nin bir koluydu, 1953'te Kongre'nin uluslararası müzik danışma kurulunun on bir üyesinden yedisi Tanglewood müzik okulunun elemanıydı).

Âdeti olduğu üzere Nabokov ilk davetiyeyi eski dostu Igor Stravinsky'ye gönderdi, maestronun karısı ve sekreteriyle birlikte Roma'ya yapacağı yolculuğun giderlerinin 5000 dolarlık bölümünü ödemeyi öneriyordu. Stravinsky ayrıca festivalin müzik danışma kurulunun başkanlığını kabul etmişti, kurulda Samuel Barber, Boris Blacher, Benjamin Britten, Carlos Chavez, Luigi Dallapiccola, Arthur Honneger, Francesco Malipiero, Frank Martin, Darius Milhaud ve (Nabokov'a göre "Rockefeller Vakfı'ndaki bütün kızları ve oğlanları tanıyan") Virgil Thomson vardı. Charles Munch, Arturo Toscanini'nin de kurula davet edilmesini önermişti ama Nabokov, "çağdaş müzik sesleriyle ilişkili bir projede Toscanini adı[nın], en hafif deyişle, çağdışı" kalacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştı. "O büyük maestro ... çağdaş müziğin kararlı ve şaşmaz bir düşmanı oldu hep, pek çok kere de bu müziğin belli başlı ustalarına saldırdı."²¹

1954 başlarında Kongre, Nabokov'un yakın bir arkadaşı, gösterişli unvanına karşın bir Amerikan vatandaşı olan Kont Pecci-Blunt'ın lütfuyla Palazza Pecci'nin soylu yaşam çevresi içinde bir festival yönetim bürosu kurdu. Kasadar Pierre Bloomey,

²¹ Nicolas Nabokov'dan Julius Fleischmann'a, 6 Mayıs 1953 (ACCF/NYU).

Kongre'nin Basle'de, Chase National Bankası'ndaki hesabıyla bir kredi hattı oluşturdu, CIA parası bu hat aracılığıyla akıtıldı. Pecci-Blunt kişisel olarak festivalin gizli  dene ine 1300 dolarlık bir katkıda bulundu. Denis de Rougemont'un Centre Europ en de la Culture'  aracılığıyla 10.000 dolar daha geldi, Rougemont'un merkezi de bu parayı Fairfield Vakfı'ndan alıyordu. Rougemont'un örgütüne en yüksek fiyattan ödeme yapma izni verildi. Leontyne Price'ın yolculuğu ayarlandı; Aaron Copland'a, Michael Tippett'a, Joseph Fuchs'a, Ben Weber'a gidiş dönüş biletleri gönderildi.

Mart 1954'te Nabokov, festivalin programını açıklamaya hazır ı. Atonal, on iki ton müziği üzerinde odaklanan bu olayın estetik yönünü gösteren ok, Alban Berg'in, Elliott Carter'ın, Luigi Dallapiccola'n m, Luigi Nono'nun ilerici avantgarde'ını işaret ediyordu. "Yeni" besteciler arasında Peter Racine Fricker, Lou Harrison ve Mario Peragallo vardı; hepsinin eserleri çeşitli derecelerde on iki ton sisteminden etkilenmişti. Genelde iyi karşılandılar. *Musical America* dergisinde belirtildi ine göre, "konserlerden sorumlu danışma ve yürütme kurullarını oluşturan besteci ve eleştirmenlerin çoğu ... on iki ton ilkelerine ya da savunucularına yakınlıklarıyla bilinen kişiler değillerdi. Bu nedenle sundukları programlar şaşırtıcı olduğu kadar y reklendiriciydi de."²² On iki ton müziğinin en son müridi Stravinsky'ydi, onun Roma'daki varlığı "diziselcilik" Ortodokslu u içinde modernist yan kolların birbirine yaklaşmasında önemli bir dönüm noktası oluşturdu. Nabokov için, doğal aşama düzenlerinden koptu unu, müziğin i  mantığının daha önceki yasalarından kurtuldu unu ilan eden bir müziğin desteklenmesiyle verilmek istenen siyasal mesaj çok açıktı. Daha sonra eleştirmenler, acaba diziselcilik özgürleştirme vaadini yerine getirdi mi yoksa müziğin modernist bir çıkmazın içine girmesine yol açıp ancak giderek uzmanlaşan bir dinleyici kitlesi üzerinde etkili olan, değişmez formüllerin baskısı altında, kısıtlı ve anlaşılmaz bir müzik olarak o çıkmazda kalmasına mı yol açtı, diye sorgulayacakt . Susan Sontag, "acı acı b   rt lerine ve g mb rt lerine" diye yazıyordu, "saygılıydık - çirkin müziği sevmemiz gerektiğini biliyorduk; Toch'u, Krenek'i, Hindemith'i, Webern'i, Shoenberg'i falan ciddi

²² *Musical America*, Mayıs 1954.

ciddi dinliyorduk (çılgınca bir açlığımız ve sağlam midelerimiz vardı).”²³ Kongre’nin Roma’daki festivaline katılanlar arasında en saygılı olanlar bile icralardan biri “kendi kendine özel bir konuşma”ya dönüştüğü zaman ıslık çalmaya, bağırmaya başladılar. Hans Werner Henze’nin on iki ton operası *Boulevard Solitude*’un prömiyerinde izleyiciler sanki bir inilti bulvarında yolculuk ediyormuş duygusuna kapıldılarsa haklıydılar.

Pierre Boulez, belki de kendi adını taşıyan güç müzik markasının tehdit altında olduğunu hissettiği için Nabokov’a hakaretlerle dolu öfkeli bir mektup yazdı. Ona göre Nabokov on iki saplantısı olan -“On İki Kişilik Bir Konsey, On İki Kişilik Bir Komisyon, On İki Kişilik Bir Jüri”- ama yaratıcı sürecin ne olduğundan haberi olmayan küçük bürokratların besledikleri “bayağılık folkloru”nu destekliyordu. Boulez daha sonra Kongre’yi yüklü ödüller vererek genç bestecileri kullanmakla suçladı (Lou Harrison, Giseler Klebe, Jean-Louis Martinet, Mario Peragallo, Vladimir Vogel ödül kazanmıştı). “Bir Cincinnati bankeri herkesin karşısına geçip abartılı hareketler”le bir sessiz sinema oyunu oynayarak para savuracağına, bu adamlara sadaka dağıtılsaydı, diyordu, bu daha dürüstçe bir şey olurdu. Kongre’nin bundan sonra yapacağı işin “Yirminci yüzyılda prezervatifin rolü” konulu bir konferans düzenlemek olmasını önererek sözünü tamamlıyordu; ona göre bu konu Kongre’nin daha önceki etkinliklerinden “daha zevkli”ydi.²⁴ Hayretten ağzı açık kalan Nabokov yanıt olarak Boulez’in bu mektubunu gelecekte alt çekmecelerden birinde birinin bulmamasını dilediğini, çünkü o mektupta kendisinin “hem zekâsının hem de yargı yeteneğinin rezil” edildiğini yazdı. Bu konuyla uğraşacak ne zamanı ne de gücü olduğu için Boulez’den kendisine bir daha yazmamasını istedi.

Farfield Vakfı Roma festivaline katılan bestecilere ve icracılara para desteği sağlamak dışında, çoğunlukla Josselson’ın isteği üzerine, başka gruplara ve sanatçılara da çeşitli bağışlarda bulunuyordu. Ocak ayında Salzburg Mozarteum Akademie Orkestrası’na Uluslararası Gençlik Orkestra kursu için 2000 dolar verdi. Varşova’dan tüyler ürpertici bir şekilde kaçıp Zürih üzerinden Londra’ya gelen Polonyalı sürgün besteci Andrej Panufnik’e Josselson, Farfield’deki “özel isteğe bağlı fon”dan 1954 Eylül’ünden

²³ Susan Sontag, “Hacılık”, *The New Yorker*, 21 Aralık 1987.

²⁴ Pierre Boulez’den Nicolas Nabokov’a, tarihsiz, 1954 (CCF/CHI).

başlamak ve “on iki ay, aylık taksitler halinde ödenmek üzere yılda 2000 dolar”, karşılıksız burs verdi. Nabokov’a göre şükran duygusuyla dolu olan Panufnik kendisinin, “Kültürel Özgürlük Kongresi’nin ülkülerine bütünüyle inandığı için bizimle işbirliği ve güçbirliği yapmaya tamamıyla” hazır olduğunu söylemişti.²⁵

Yine 1954 Eylül’ünde Josselson, Yehudi Menuhin’in üstadı, sürgün Romanyalı müzikçi Georges Enesco’ya ayda 300 dolarlık burs bağladı. Enesco’nun bir yıl sonra 1955’te ölümünün ardından (Özgür Avrupa Komisyonu aracılığıyla ve) CIA’nın para desteğiyle yine Avrupa’da uzun uzun turne yapan Boston Senfoni Orkestrası tarafından verilen bir anma konserinin giderlerini Farfield ödedi.²⁶ Orkestra’nın 1956’daki başarılı turnesinden söz eden C.D. Jackson şunu söyleyecek kadar duygulanmıştı: “‘Kültür’ artık kadınca bir sözcük değil. Bizim gibi bir ulus, erkek bir ulus olabilir. Bizim gibi bir ulus ekonomik açıdan son derece başarılı olabilir. Ama tuhaf olan şu ki her şeyi bir arada tutan zamk, ulusun idealizm katsayısıdır... Ulusal idealizmin görünür, duyulur ve dokunulur ifadesi kültürdür. Kültürün dışavurumları içinde en evrensel olanı müziktir. Günümüz müzik kültürünün çeşitli dışavurumları içinde en iyisi Boston Senfoni Orkestrası’dır.”²⁷

1956 yılı, aynı zamanda Avrupa’da Metropolitan Operası’nın açılışına tanık olunan bir yıl oldu. C.D. yine oradaydı, yine destek veriyor ve “Birleşik Amerika kendisinin doğru imgesini yurtdışına yansıtmaya yönelik pek çok etkinlik ile ilgileniyor,” diyordu. “Bazen başarılı oluyoruz, bazen olamıyoruz. Bunun nebulamsı, karışık bir iş olduğunu kabul etmek gerekir. Ama Amerika’yı yansıtmak için şimdiye kadar denenmiş alanlar kadar başarılı olacağı neredeyse kesin olan tek alan kültür alanıdır - ancak elbette Amerikan kültürünü oluşturan şeyler arasından zeki-çe seçilmemiş ve yüksek nitelikli olmayan hiçbir şeyin dışarıya gönderilmemesi koşuluyla. Metropolitan’in onları çok şaşırtacağına inanıyorum.”²⁸ 1953’te turne görüşmeleri için Junkie Fleisch-

²⁵ Nicolas Nabokov’dan Julius Fleischmann’a, 7 Eylül 1954 (CCF/CHI).

²⁶ Enesco kendi vatani olan Romanya’ya gömülme isteğini dile getirmişti. Ama Diana Nabokov’a göre, Enesco 1955’te öldüğü zaman Nabov ile Josselson onun naaşının Fransa’dan dışarıya çıkarılmaması için çılgınca bir kavgaya giriştiler. Başarılı oldular ve Enesco Paris’te Père-Lachaise mezarlığına gömüldü.

²⁷ C.D. Jackson’dan Cecil Morgan’a, 26 Mart 1957 (CDJ/DDE).

²⁸ C.D. Jackson’dan Theodore Streibert’e, Direktör, USIA, 28 Temmuz 1955 (CDJ/DDE).

mann'ı davet eden Psikolojik Strateji Komitesi, Jackson ile anlaşmaya vardı ve bu işi finanse etmek üzere 750.000 dolar gibi yüklü miktarda bir kaynak oluşturdu. Bu paranın büyük bir bölümü CIA'dan gelmiş gibi görünüyor. C.D. bunun "bir kültür propagandası etkisi yaratmak için harcanacak korkunç bir miktar" olduğunu kabul etmesine karşın, Allen Dulles'a olası kazançlarını hafife almaması konusunda ısrar ediyor ve, "Berlin de içinde olmak üzere bütün Batı Avrupa başkentlerinde kesinlikle müthiş bir etki"²⁹ yaratacağını ekliyordu. Junkie kabul etti, bu turne için son derece oportünist davranıp bir bahane bulmuştu. "Birleşik Amerika bir potadır," diyordu "ve bizler, insanların ırk, renk ya da inanç farklılıklarını bir yana bırakıp bir arada barış içinde yaşayabileceklerini kanıtladık. 'Pota' ya da bunun gibi çarpıcı bir sözcükten bir izlek olarak yararlanabilir; Birleşik Amerika'da yaşayan Avrupalıların nasıl iyi geçindiklerini, bu yüzden de bir Avrupa Federasyonu'nun hiç de hayal olmadığını gösteren bir örnek olarak Metropolitan'ı kullanabilirdik."³⁰ Amerika'nın Soğuk Savaşçıları karmakarışık ağlarını işte böyle ördüler; Metropolitan Operası bu ağ içinde, dinleyicileri özgür dünya federalizmi kavramı çevresinde toplamak için kullanılabilirdi.

C.D. bir yandan Psikolojik Strateji Komitesi'nin Metropolitan Operası'nı turneye gönderme düşüncesi üzerinde çalışırken, öte yandan da opera topluluğunun planlarının bir başka, daha tartışmalı bir yönüyle uğraşıyordu. 1954 Mart'ında Metropolitan'ın Genel Yönetmeni Rudolf Bing'in 1953-54 sezonu için Wilhelm Furtwängler'ı konuk şef olarak atamak istediğini öğrendi. Kendisine Dışişleri Bakanlığı'nın bu atamaya itiraz etme olasılığının bulunup bulunmadığı sorulduğunda C.D. "Bay Furtwängler konusunda bakanlıktan hiçbir itiraz" gelmeyeceğini söyleyebilecek durumdaydı. Metropolitan açısından "bir halkla ilişkiler sorunu" olabileceği uyarısında da bulunmamazlık etmedi ama şu yüreklendirici sözlerle sözünü bağladı: "Benim naçizane düşünceme göre o buraya geldiğinde hiç kimse onun bir zamanlar Bel-sen Canavarı olduğunu umursamayacak."³¹

Bunu daha nazik bir şekilde ifade etmeleri gerekmesine karşın Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi'ndekiler de anlaşılan

²⁹ C.D. Jackson'dan Allen Dulles'a, 20 Mayıs 1953 (CDJ/DDE).

³⁰ Julius Fleischmann'dan C.D. Jackson'a, 17 Şubat 1953 (CDJ/DDE).

³¹ C.D. Jackson'dan George Sloan'a, 17 Mart 1953 (CDJ/DDE).

aşağı yukarı böyle düşünüyordu. 1955 Şubat'ında Berlin Filarmonik Orkestrası'nın New York'ta verdiği konserde Herbert von Karajan'ın sahneye çıkmasını Betar adlı Yahudi grubu protesto ettiği zaman -"Müzikseverler, bu gece verilecek aşağılık konsere gitmeyin!"- Komisyon, Müzisyenler Amerikan Komitesi'nin bu tür protestolara karşı çıkması için kulis yaptı. "Amerikan Kültür Topluluğu'nun üç yüz önderi" adına James T. Farrell'in imzasını taşıyan telgrafta Komisyon, Betar'ın protesto edilmesini "kültürel özgürlüğe bir tecavüz" olarak kınadı. İşin ilginç yanı Komisyon, von Karajan'ın Nazi partisinin eski bir üyesi olduğunu iddia eden Betar'ın bu iddiasına hiçbir noktada itiraz etmedi. Tam tersine bunun "esef edilecek" bir gerçek olduğunu kabul etti. Ama bu suçlamanın "siyasal olmayan bir nedenle burada bulunan orkestrayla" bir ilgisi yoktu, ayrıca Berlin Filarmonik'in "Avrupa'da özgür kültür davasına dikkate değer hizmetlerde bulunduğu, tek başına, yalıtılmış bir ileri karakolda Berlin halkının çevresini kuşatan Komünist yönetimin totalitarizmine karşı kahramanca direnişini simgele"diği³² unutuluyordu. Telgraf, orkestranın turne kazancının bir bölümünün Nazi kurbanlarına ayrılması önerisiyle sona eriyordu.

Amerikan Komitesi görünüşe bakılırsa 1953 "İlkeler Bildirgesi"nden ne kadar saptığının farkında değildi; bu bildirmede komite kendisinin "siyasal konularla esaslı surette ilgilendiğini" ilan ediyordu çünkü siyasal konular "kültürel özgürlük ve kültürel yaratıcılığın koşullarını etkileyen şeylerdir. Bu yüzden de [komisyon] sonuçta totalitarizmin her türlüşüne karşıdır çünkü totalitarizm bu koşulların olumsuzlanmasının ta kendisidir."³³ Bu aynı bildirmede "apaçık ve utanç verici bir gerçek olarak, bugün bile komünistlerle yandaşlarının, entelektüel çevrelerde ve kültür çevrelerinde, bir Nazi'ye ya da Neofaşiste hiçbir zaman gösterilmeyecek ölçüde saygı görmeleri" de kınanıyordu.

Amerikan Komitesi'nin von Karajan ve Furtwängler gibi kişilere karşı tavrındaki çelişkiyi -ahlâksal tutarsızlığı- görmemesi şaşırtıcı. Üç ay sonra, Soğuk Savaş'ın siyasal zorunluluklarının önüne kültür atını koşma stratejisinin mimarlarından biri olan George Kennan da aynı kafa karışıklığına yatkın olduğunu gös-

³² Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi'nden Al Manuti'yi, Amerikan Müzikçiler Federasyonu, 21 Şubat 1951 (ACCF/NYU).

³³ Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi, "İlkeler Raporu", 1953 (IB/GMC).

terdi. 12 Mayıs 1955'te Modern Sanat Müzesi Uluslararası Konseyi'nde bir konuşma yaparken aynı şeyden yakınıyordu: "Son yıllarda aramızda şiddetle eleştirilmesi gereken bir alışkanlık baş gösterdi, aslında totaliter bir alışkanlık bu, kültürel katkıları, o katkılarda bulunan kişilerin bizce siyasal renkleri ne ise ona göre yargılıyoruz. Bundan daha budalaca bir şey olamaz. Bir tablo, o tabloyu yapan ressam bir zamanlar şu ya da bu partili olduğu, şu ya da bu gruba katıldığı için daha iyi ya da daha kötü olamaz. Bir senfonik konserin değeri, bana kalırsa, şef bir zamanlar mesleğini hangi siyasal rejim altında icra ettiyse o rejimin doğasından etkilenmez ... Ne de olsa kültür olayları, ideolojik özelliklerinin temizliği için hayran olunacak insanları öne çıkardığımız, siyasal çiftlik hayvanları sergisi değildir."³⁴

Amerika'daki kültür Soğuk Savaşçıları kendilerini tehlikeli bir çelişkinin içinde buldular; hem Nazizmin gulyabanisinin yettiği yerde sanat ile siyaseti birbirinden ayırmak için çırpınıyor ama hem de komünizmle savaştıkları bir yerde böyle bir ayırım yapmak istemiyorlardı. Bu sefil mantık, ilk önce 1940'ların sonlarında Almanya'nın Nazilerden temizlenmesi sırasında ortaya çıkmıştı. Daha sonra Furtwängler, Yehudi Menuhin'in yanı sıra önemli konserlerle ödüllendirilirken, Melvin Lasky *Der Monat*'da Bertolt Brecht ile alay ediyordu.³⁵ Kültürel Soğuk Savaş'ın, Kültürel Özgürlük Kongresi'nin tek öncülü, yazarların ve sanatçıların ideolojik savaşıma katılmak zorunda olduğuydu. CIA'dan Lee Williams şöyle açıklıyordu: "Siz önde gelen yazarlardan, önde gelen müzikçilerden, ressamlardan söz ediyorsunuz - Camus'nün 'angaje' olarak nitelediği edebiyat için savaşıma düşüncesiyle aynı safta olmak isteyen herkes, yalnızca yazmaya değil, bir değerler sisteminin dışavurumu olarak yazmaya adanmış biridir. Biz bundan yanaydık, bundan yanaydık ve bunu destekledik."³⁶ Amerika'nın kültürel Soğuk Savaşçılarının işlerine geldiğinde bu kadar kolayca "angajelikten vazgeçmeleri" rahatsız edici bir şey.

³⁴ George Kennan, "Sanatta Uluslararası Alış-Veriş", *Perspectives*, Yaz 1956.

³⁵ Lasky'nin Macaristan Üzerine Beyaz Kitap'ı (*The Hungarian Revolution*) için kendisine araştırma asistanlığı yapan kişinin iğrenç bir Nazi olduğunu öğrendiği zaman ilk tepkisi pragmatik bir tepkiydi: "Aman Tanrım, şimdi kitaba saldıracaklar, bu adamın çağrışımlarıyla kitap lekelenecek." Ama Lasky, "en iyisi hiçbir şey yapmamakur," diye düşündü, "kaygılarımı içime gömdüm, projeye aynen devam etmesine izin verdim." Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

³⁶ Lee Williams, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

Amerikan Komitesi'nin, ipini pazara çıkarmaya kararlı olduğu komünizm sempatizanlarına ve tarafsızlara böyle bir hoşgörü gösterilmiyordu. Hiç kimse, Birleşik Amerika sınırları içinde aklı başında hiç kimse, hiç değilse 1950'lerin ortalarında, kültürel özgürlüğün en temel ve önde gelen düşmanının komünizm olarak görüldüğünü ciddi ciddi ileri süremezdi. Ama profesyonel komünizm düşmanları, bütün profesyoneller gibi kendi pazarlarını korumak, hatta büyötmek istiyorlardı. Amerika'da 1950'lerde -genellikle Beşinci Kol'un grafiğinin en düşük noktasına ulaştığının kabul edildiği bir zamanda- örgütlü, komünizm karşıtı çıkar gruplarının, baskı gruplarının kabaca sayısı eşi benzeri görölmemiş bir artış gösteriyor. Amerika'da savaşıllacak gerçek bir komünizm tehlikesi diye bir şey olmadığı için, komünizm düşmanları aslında, Churchill'in deyimiyle, "ölmüş bir insan gövdesine zincirle bağlanmış" gibiydiler.

James T. Farrell 1942'de, "Yavaş yavaş ve zamanla meslektaşlarınız çevrenize toplanacaklardır," diyerek doğru bir öngöröde bulunmuştu. "Meslektaşlarımla bunu yapacağına inanıyorum. Onların gelişme kapasitelerine, benim polislerim, ruhumun koruyucuları haline geleceklerine güvenim sonsuzdur. Onların utanma yeteneklerine duyduğum inancı kimse yıkamaz, benim bu inanç dogmamı sarsamazsınız. Amerika'nın ruhunun bütün bu küçük koruyucu melekleri."³⁷ Sertlik yanlıları Komite'ye kuşkuyla bakılmasına yol açmıştı, "doğrunun askerleri" olarak biliniyorlardı. Komite bütün oran duygusunu kaybetmiş, kültürel etkinlikler ve özgür düşünsel araştırmalar için gerekli toplumsal ve siyasal koşulların olgunlaşmasını sağlamak olarak açıklanmış amacından çok fazla sapmış görünüyordu. Schlesinger, "sanki, otuzların, kırkların eski ölü savaşlarını ellilerde yeniden yapıyormuşuz gibi, komünizm sempatizanlarına yapılan saldırılarda görölen kincilik öğelerine" karşı bir tiksintiden söz ediyordu, "Şimdi bizim eski hınçlarımızın acısını çıkarmak yerine yapılacak daha iyi işlerimiz var. Kültürel özgürlüğe adanmış bir komite yüce gönüllölük ederse, pek de hata etmiş sayılmaz".³⁸ Sol Stein'in Cornell Üniversitesi'nden bir meslektaşı benzer şeyler yazıyordu: "Sol, oğlum, sana gereken şey New York eyaletinin kuzeyi ya da Kansas ya da Seattle ya da ne bileyim, Manhattan'ın

³⁷ James T. Farrell'dan Meyer Shapiro'ya, 25 Temmuz 1942 (MS/COL).

³⁸ Arthur Schlesinger'den James T. Farrell'a, 16 Mart 1955 (ACCF/NYU).

ortası değil, oralardan uzak bir yerin temiz havası. 1930'ların sonlarındaki o amansız edebiyat savaşları, sonra günümüzün savaşları, bunlar sence gerçekten Birleşik Devletler tarihinde o kadar önemli mi?"³⁹

Sorun buydu. Amerikan düşünce tarihi geçen yirmi yıl içinde tahterevalli gibi, sağ parçalarına ayıran sol ile solu parçalarına ayıran sağ arasında gelip gitmişti ve bu şekilde birbirlerinin bağırsaklarını deşen insanlar hiç de iyi bir manzara oluşturmuyordu. Birbiriyle kavgalı akademik zeametlere bölünmüş olan iki hizip de çok önemli bir gerçeğin gözden kaçmasına yol açıyordu; ister McCarthycilik şeklinde olsun ister liberal antikomünizm ya da Stalinizm şeklinde, siyasette mutlakçılık sağ ya da solla ilgili bir şey değildi; tarihin doğruyu söylemesine izin vermemekle ilgiliydi. Jason Epstein, bir uzlaşmazlık ruh haliyle, "Öylesine yoz ki yozluğunun bile farkında değil," diyordu. "Bu insanlar 'karşı istihbarat'tan söz ettikleri zaman tek yaptıkları şey o sırada hangi ideolojiye inanıyorlarsa onu desteklemek için düzmece ve yoz bir değer sistemi uydurmak. Onların tek inandıkları şey güç, Amerikan siyasetine Çarist-Stalinist stratejileri bulaştırmak. O kadar yozlaşmış durumdalar ki belki de bunun farkında bile değiller. Hepsi küçük birer yalancı parti üyesi. Hiçbir şeye inanmayan, yalnızca bir şeylere *karşı* olan insanlar haçlı seferine çıkmamalı ya da devrim yapmaya kalkışmamalı."⁴⁰

Entelektüel Soğuk Savaşçıların pek çoğunun, "komünizm ile aralarında konturpuan ilişkileri" benzeri bir ilişki olduğundan söz eden, Özgür Avrupa Radyosu yöneticisi George Urban bunun "neredeyse amaçları hiç dikkate almadan tartışmak, savunmak ve savaşmak itkisine"⁴¹ bir tepki olduğu sonucuna varıyordu. "Karşı çıkışları haddinden fazla sert, alayları haddinden fazla açıktı; çözümleri geride bıraktıkları dünyayı çok fazla yansıtıyordu. Ters adım atıyorlardı ama yine de uygun adım yürüyorlardı."⁴²

³⁹ Clinton Rossiter'dan Sol Stein'a, 10 Kasım 1955 (ACCF/NYU).

⁴⁰ Jason Epstein, söyleşi, New York, Ağustos 1996.

⁴¹ Hannah Arendt bir keresinde eski komünistleri "başasağı duran" komünistler olarak tanımlamıştı. George Urban ile Arendt'in söylemek istedikleri şey Soğuk Savaş'ın bir muhalefet davası olduğu, bu yüzden de pek çok aydının kendine yakıştırdığı imgeye seslendiği idi. "Hedef kapitalizmden komünizme kaymış olsa bile muhalif söz dağıtıcı bozulmadan kalıyor, militan eleştiri duygusu korunuyordu." Andrew Ross, *No Respect: Intellectuals and Popular Culture*, Londra: Routledge, 1989.

⁴² George Urban, *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy: My War With in the Cold War*, New York: Yale University Press, 1997.

() sıralarda geçirdiği bir ameliyattan sonra iyileşme döneminde  ezlonga ba lanıp kalan -ama besbelli ki i siz kalmayan-Josselson, Sidney Hook'a " u anki [Amerikan Komitesi'nin] eceliyle ölmesinin, ilgili herkes için daha iyi olacağına her zamankinden daha çok" inand  nı yazıyordu. Ona göre bu grup "küçük kavgalardan başka hiçbir şey yapamayacak kadar geçimsiz"di.⁴³ Komitenin kendi eceliyle ölmesini sa layanın bir yolu da parayı kesmekti, Josselson da bunu yaptı. Fairfield Vakfı her ay Amerikan Komitesi'ne aktarılmak üzere yatırd  ı parayı 1953 başlarında kesti, böylece Paris bürosundan gelen yıllık 4800 dolar gelmeyince grup hemen finansman krizine girdi.

Bu komiteyi CIA'ya danışarak kurmuş olan Sidney Hook, Kongre'nin parasal ilişkilerini kesme kararı karşısında deh ete d  m  t . Komite'nin kendi kendine eriyip gitmesine karar veren Josselson'a aldırmadan, do ruca Allen Dulles'a gidip para istedi. Bu gelişme konusunda, bir zamanlar Amerika'nın sosyalist ba kan adayı olan, şimdi de Amerikan Komitesi'nde yönetim görevi bulunan Norman Thomas'a bilgi verildiği gibi, ("Amerikan aydınları yılda 20.000 dolar bulamadıkları için Batı Avrupa'da seslerini duyuramazlarsa, o zaman Gibbonlardan biri kalemini sivriltemeye ba lasa iyi olur," diye uyanan) Sol Stein'a da verilmişti. Dahası bu iki kişinin her ikisi de Psikolojik Strateji Komitesi  yesi ve CIA danışmanı olan "dostumuz Dr. Lilly" aracılığıyla istihbaratçılar arasında ayrı ayrı kulis yapıyordu. Norman Thomas'ın Allen Dulles'ın yakın arkadaşı ve komşusu olduğunu bilen Stein, Thomas'tan Dulles'a telefon etmesini, ona "bizim çalışmalarımızın onun çıkarına [olduğunu] hatırlat[masını] ve bizim yardımımıza ko makta acele edilmesi gerektiğini söyle[mesini]"⁴⁴ istedi. Thomas, "Allen'a daha başka zorlayıcı nedenler olmadan telefon etmenin yarardan ziyade zarar getireceğini" d   nd   n  söyledi, ama " ansımız yaver gider de Dulles bu hafta sonu kır evine giderse, pazar günü onunla ilişki kurmaya çalışırım," dedi.⁴⁵ Bu 1955 Nisan'ıydı. Mayıs'ta Komite'nin kasaları CIA'nın Asya Vakfı'ndan gelen 4000, Fairfield Vakfı'ndan gelen 10.000 dolar ba ı la dolmuştu. Josselson'ın hükmü ge memi ti.

⁴³ Michael Josselson'dan Sidney Hook'a, 23 Kasım 1955 (CCF/CHI).

⁴⁴ Sol Stein'dan Norman Thomas'a, 27 Nisan 1955 (ACCF/NYU).

⁴⁵ Norman Thomas'tan Sol Stein'a, 28 Nisan 1955 (ACCF/NYU).

Şimdi de Arthur Schlesinger, Cord Meyer'a bir mektup yazıp CIA'nın yeni cömertliğinden destek alan ve yine kendi önemlerine hiç güvenmeyen Komite'nin "bazı üyeleri"nden yakındı. Meyer yanıtında şu açıklamayı yaptı: "Öyle büyük miktarlarda ve sürekli yardımda bulunmak gibi bir planımız yok elbette, yakın geçmişte yapılan tek yardım Sidney Hook'un doğrudan doğruya kendisinden ve dolaylı olarak Norman Thomas'tan gelen acil yardım ricası üzerine yapıldı. Bir soluklanma olanağı sağlayan bu yardımla umarız o baylar, siz, akli başında öteki kişiler, yürütme komitesini yeniden oluşturur ve zekice bir program kaleme alırsınız... Lider kadrosunun yeniden yapılandırılmasının olanaksız olduğu ortaya çıkarsa, o zaman galiba bırakırız Komite eceliyle ölür ama bence dış ülkelerde bunun olumsuz yansımaları olur." Meyer mektubuna son verirken Schlesinger'e "sorumluzca konuşmaları durdurduğu" için teşekkür ediyor, "sorunu biraz ayırtılılarıyla konuşmak"⁴⁶ üzere kısa zamanda bir araya gelmeyi öneriyordu.

Dulles-Meyer stratejisi Josselson'ın korktuğu gibi yanlış çıktı. Yeniden dolar enjekte etmek New York'taki hızlı silahşörlerle Paris'teki bilginler arasında çıkacak son çatışmayı geciktirmekten başka işe yaramadı. Nabokov'un 1952 Paris Festivali'nden sonra su yüzüne çıkan karşılıklı güvensizlik ve sertlik iyice alevlendi. 26 Mart 1956'da *The Manchester Guardian* Bertrand Russell'in "Rosenberg duruşmaları sırasında FBI'nın yaptığı haksızlıklardan" söz eden ve Amerika'yı "Nazi Almanyası ve Stalin Rusyası gibi başka polis devletleriyle" karşılaştıran bir makalesini yayımladı. Josselson hemen tepki verdi, Irving Kristol'e hemen "Londra'da zeki bir muhabir bulup" Russell ile söyleşi yapmaya göndermesini önerdi; muhabir "Russell'in Rosenberg davasıyla ilgili yeni bir kanıt görmediğini, söylediği şeylerin komünistlerin propa-

⁴⁶ Cord Meyer'dan Arthur Schlesinger'e, 16 Mayıs 1955 (SCHLES/BU). Bu yıllar içinde Schlesinger CIA'lı arkadaşlarıyla yalnızca sosyal bir ilişkisi olduğunu hatırlıyor ama Boston'daki John F. Kennedy Kütüphanesi'nde saklanan belgeleri daha köklü bir ilişkiye işaret ediyor. Schlesinger, Cord Meyer'ın Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi'ndeki kolu olarak çalışmış görünüyor, yönetim toplantılarının tutanaklarını ona gönderiyor ve genellikle iç gelişmelerden onu haberdar ediyor. Bu düzen ne derece resmiydi, burası açık değil, ama Schlesinger, Başkan Kennedy'ye gönderdiği bir halırlatma notunda ikinci Dünya Savaşı yıllarından bu yana "aralıklı şekilde bir CIA danışmanı" olarak çalıştığını daha sonra kabul etti. Arthur Schlesinger, "Konu: CIA Reorganizasyon", 30 Haziran 1961 (NSF/JFK).

gandalarına dayandığını, bunaklıktan dolayı artık neyin propaganda neyin doğru olduğunu ayıramadığını”⁴⁷ göstermeliydi.

Ama Josselson çok dikkatli şekilde açıldırılmış bir söyleşiyle Russell’ın iddialarını çürütmeye hazırlanırken Amerikan Komitesi son nefesinde işe karışmaya karar verdi. Doğrudan doğruya Russell’a bir protesto mektubu gönderildi, mektupta Russell “nesnellik ve adillik ölçütlerinden müthiş bir şekilde sapmak”la ve “sizin de düşmanınız olduğunu varsaydığımız düşmana önemli bir hizmette” bulunmakla suçlanıyordu. Acaba Russell “kültürel özgürlük dostlarından herhangi birinin ve özellikle Kültürel Özgürlük Kongresi’nin bir görevlisinin ... Birleşik Amerika’daki adalet süreci konusunda yanlış ve sorumsuzca şeyler söylemesinin yakışık alır bir şey olup olmadığı”⁴⁸ düşünmüş müydü? Buna yanıt olarak Russell’ın Kongre’nin onursal başkanlığından çekilmesi hiç de şaşırtıcı değildi.

Josselson çok kızdı, Russell’a gönderilen mektubun “bize hiç söz hakkı tanımayacak şekilde ulaştırılmasına” da bir o kadar kızmıştı. Daha önce Josselson’ın onayı alınmadan Kongre’nin herhangi başka bir şubesi tarafından böyle bir mektubun gönderilmesi olacak şey değildi. Josselson Paris’teki Yürütme Kurulu’nu acil bir toplantıya çağırdıktan sonra, “Kongre ana gövdesi içinde, uluslararası ciddi sonuçları olabilecek bir harekette bulunurken bize danışma”⁴⁹ gereği duymayan Amerikan örgütüne kınama yazısı gönderdi. Russell’a istifasını geri aldirmek için artık çok geçti, Kongre’den dördüncü kez istifa ediyordu ve bu gerçekten de son istifası oldu. 1956 Haziran’ında Kongre’nin resmi mektup kağıdı başlıklarından adı kaldırıldı.

Sorun burada bitmedi. İki ay sonra James T. Farrell’in Amerikan Komitesi’nin ulusal başkanlığından çekilmesi bütün gazete manşetlerine yansımıştı. Farrell karışık bir adamdı. Yeminli bir komünizm düşmanıydı ama “Park Bulvarı Avangardizm”leri yü-

⁴⁷ Michael Josselson’dan Irving Kristol’e 7 Nisan 1956 (CCF/CHI). Kuşkusuz ki Russell bunak falan değildi ama “yanlış olan her şeyi söyleyebilmek için doksan yaşına kadar yaşamak” istemiş gibi görünüyordu. Josselson’a göre Russell artık doğru hiçbir şey söyleyemezdi, 1963 yılında “Bize bir iyilik yaparak ölür mü acaba,” diyordu. Michael Josselson’dan Edward Shils’e 10 Nisan 1963 (MJ/HRC).

⁴⁸ Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi, Bertrand Russell’a açık mektup, New York Times, 6 Nisan 1956 (ACCF/NYU).

⁴⁹ Kültürel Özgürlük Kongresi Yönetici Komitesi’nde Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi’ne, 24 Nisan 1956 (IB/GMC).

zünden doğru dürüst işlerini yapmayan ve avangardizm bahanesinin arkasına saklanan pek çok New Yorklu aydının tavrına tahammül edemiyordu. Kendisi bir zamanlar siyaseti reddetmişti; 1941'de Schapiro'ya yazdığı mektupta, "Bugünkü dünyada yapabileceğim pek çok şey olmadığına karar verdim, devlet adamı pozu atan yeterince insan var ortada. Bu yüzden ben çok çalışmak, kendi işimi yapmak istiyorum".⁵⁰ Ama daha sonra komünizme karşı haçlı seferi açma kışkırtmalarına dayanmak güç oldu, o da görev üstlendi. Sonunda komünizme değil komünizm sempatzanını olan haçlıların küçük şahinliklerine yenildi. Bir zamanlar George Orwell, "Tek bir şeye saplanma manyaklığı da aykırı düşünce korkusu da yaratıcılık yeteneklerinin dostu değildir," diye uyarıyordu. Farrell'ın istifa mektubundan Soğuk Savaş yorgunluğu kokusu sızıyordu. "Hiçbir zaman Amerikan hayatının derinlerine kök salamadık," diye yakınıyordu. "Bu ülkede sansüre karşı verilen savaşa yeterince katkıda bulunamadık ... Liberal anlayışa inanan herkesin bu anlayışın yeniden dirilişi için çaba harcamasının zamanı gelmiştir. ... Dış siyaset konusunda ve başka pek çok konudaki görüşlerimizle sürekli olarak siyasal bir komite olmanın sınırında duruyoruz. Böylece siyaset ile kültürü birbirine karıştırma tehlikesi içindeyiz." Ayrıca istifasının kişisel nedenini de açıklıyordu, bu Amerikan Komitesi'ndeki öteki yazarlara üstü pek de örtülü olmayan bir uyarı niteliğindeydi: "Daha iyi yazmak istiyorsam bu işe daha çok zaman ayırmalı ve çalışmalıyım."⁵¹

Farrell istifasını ilk önce *New York Times*'a açıklama kararı vermeseydi bununla her şey bitmiş olabilirdi. 1956 yılının 27 Ağustos gecesi geç saatte gazeteye telefon etti, anlaşılan içkinin etkisiyle çekinmeden konuşmuştu. Amerikan Komitesi'nin bir kitle örgütü olarak tutarlı olamamasını, Birleşik Amerika'daki sansür konusunda hiçbir şey yapmamasını, Amerika'daki sivil özgürlükler konusuyla ilgilenmemesini, McCarthy sorunu konusunda açık tavır alamamasını şiddetle eleştiriyordu. Müdürler Kurulu, Diana Trilling'i Farrell'ın istifasını kabul etmekle görevlendirdi. Diana buz gibi soğuk ve küçümseyici bir mektupla bu görevi yerine getirdi.

⁵⁰ James T. Farrell'dan Meyer Schapiro'ya, 5 Ağustos 1956 (MS/COL).

⁵¹ James T. Farrell, istifa mektubu, Norman Jacobs'a, 28 Ağustos 1956 (MS/COL).

Farrell'in istifasını Paris'te Josselson inanılmaz bir öfkeyle karşıladı ve öfkeli bir mektup yazdı: "Bayan Trilling'e telefonla haber verildiği an ile haberin basına yansıdığı an arasındaki 24 saatlik süreyi, Komite Jim Farrell'a istifa mektubunu geri çektirmek ve onun yerine ilgili bütün taraflara uygun gelecek bir başka istifa mektubu yazdırmak için kullanmalıydı; bunu niçin yapmadı anlayamıyoruz."⁵²

Artık bu kadarı fazlaydı. Irving Brown,    yıllık üyelik  den-tisinin Amerikan Komitesi'ne geri ödemesini isteyen bir mektup aldığında hiç oralı olmadı. Junkie Fleischmann 1956 Ekim'inde yönetim kurulundan ayrıldı, Paris harekâtının onu çok meşgul ettiğini söyledi. 31 Ocak 1957'de Sidney Hook, Nabokov'a Amerikan Komitesi'nin finansal dar boğazlar yüzünden "istemeyerek örgütün aktif hayatını askıya almak" zorunda kaldığını yazdı.

⁵² Michael Josselson'dan Norman Thomas'a, 27 Eylül 1956 (ACCF/NYU).

Ransom'ın Çocukları

Benim düşüncem şu ki, CIA yalnızca soyut ve pragmatik bir kültürel Soğuk Savaş yürütmedi; onların çok kesin amaçları, çok da kesin bir estetik anlayış vardı: Onlar Yüksek Kültürü temsil ediyorlardı.

Richard Elman

1954 Eylül'ünde Cord Meyer, CIA'dan "emekliye"¹ ayrılıp Kaliforniya'ya göç eden ve orada Nelson Rockefeller'ın kendisi için satın aldığı bir gazetenin editörlüğünü yapan Tom Braden'dan Uluslararası Örgütler Bölümü'nü devraldı. Meyer artık bir ahtapot haline gelmiş CIA'nın örtülü siyasal eylemler ile propaganda eylemlerinin en büyük biricik merkezini oluşturan bir bölümü devralmıştı.²

Dahası aynı ay Başkan Eisenhower'a sunulan çok gizli bir raporun gösterdiği gibi örtülü eylemlerin giderek daha önemli hale geldiği bir ortamda bunu yapmıştı: "Ulusal siyaset olarak kaldığı sürece bize gereken bir başka önemli şey de daha etkili, daha benzersiz, gerekirse düşmanın kullandığı örgütten daha acımasız, saldırgan, gizli bir psikolojik, siyasal ve yarı askeri örgüttür. Bu görevin hızla, randımanlı ve güvenli bir şekilde yerine

¹ CIA efsanesine göre "emelilik" yersiz bir sözcüktü. "Bir kez CIA'nın adamı oldun muydu, hep CIA'nın adamı olarak kalırsın" denirdi. Teşkilat'tan ayrılan kişiler CIA'ya sadık kalırdı (ve yararlı olurdu). Oysa, daha sonra pek çoklarının iddia ettiğine göre Braden bu ilk örneğe uymuyordu; aslında o doğruculuk yapıyordu.

² *Church Komitesi Nihai Raporu* 1976.

getirilmesini engelleyecek hiç kimse olmamalı. Açıkça beyan ettiği amacı, hangi şekilde ve neye mal olursa olsun dünyaya hakim olmak olan amansız bir düşmanla karşı karşıya olduğumuz çok açıktır. Bu tür bir oyunun hiçbir kuralı yoktur. Bu yüzden de kabul edilebilir insani davranış normları geçerli değildir. Birleşik Amerika ayakta kalacaksa Amerika'nın o köklü "dürüstlük" kavramları yeniden gözden geçirilmelidir... Amerikan halkının bu temelde iğrenç olan felsefeyle tanışması, onu anlaması ve desteklemesi gerekebilir."³

Yine de Uluslararası Örgütler Bölümü'ne verilen önem, bu bölüme atanan personelin kalitesine yansımıyordu. Tom Braden kendi yardımcısını hareketlendirmek için savaşıyordu ama tam bir kayıtsızlıkla karşılandı. "Adı Yarbay Buffington'dı. Her tarafa hatırlatma notları bırakıyor ama hiçbir iş yapmıyordu," diyordu Braden. "Zaman öldürmekten başka işe yaramıyordu, bütün gün hiçbir iş yaptığı yoktu. Sabah dokuzda gelir, şapkasını asar, *New York Times* okur, sonra eve giderdi."⁴ Paris'e gelen kuryelerin seceresini tutmak için Josselson ve onun yakın arkadaşları, onlardan şaka yollu George I, George II, George III falan diye söz ediyorlardı. George IV Lee Williams'tı, o da şaka yollu "beşlik-onluk" olarak biliniyordu (kod adıyla ilgili bir sözcük oyunuydu), kısaca "Bay Rochester" olarak. Williams kendinden öncekilerin çoğundan daha iyi bir izlenim yaratmıştı; gittikçe bürokratlaşan CIA kültürüyle, onun tam tersine nerdeyse bohem Kongre kültürünün ikisini birden kahramanca idare ediyordu. Williams'ın hatırladığına göre, "Bir keresinde Paris'te Mike'la yaptığımız bir toplantıdan sonra Cord [Meyer] ile birlikte arabada giderken Cord bana döndü ve 'Biliyor musun Lee, Mike seni *gerçekten* seviyor,'" demişti. "Eşşoğlu eşşek! Sanki buna şaşırmıştı. Ama Mike beni severdi çünkü ona işini öğretmeye kalkışmazdım - ayağının dibinde otururdum, ona karşı saygılıydım."⁵ Ama Josselson'ın gerçek müttefiki Lawrence de Neufville'di, o da Avrupa'da on yıl kaldıktan sonra ülkesine dönmek istiyordu. Özgür Avrupa Radyosu'nun New York bürosunda yeni bir paravan görevine atandı ve 1953 sonlarında Paris'ten ayrıldı.

³ "Yabancı İstihbarat Konusunda Doolittle İnceleme Raporu"ndan alıntı, Stephen Whitfield, *The Culture of the Cold War*.

⁴ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Ağustos 1996.

⁵ Lee Williams, söyleşi, Washington, Temmuz 1996.

Neufville'in arkasından asla onun gibisi gelmeyecekti, onun ardından Josselson Kongre'nin kurye görevlilerini giderek "elulakları" olarak düşünmeye başladı. "Başlangıçta CIA, Lawrence de Neufville gibi iyi yürekli ilginç insanlardan oluşuyordu," di-yordu Diana Josselson. "Ama daha sonra pek o kadar ilginç in-sanlar gelmez oldu, Michael da onları eskisi kadar sevmiyordu. Arada sırada bir kurye gelirdi, Michael'ın onlarla ilişki kurma-maya çalıştığını görürdüm ama onlar onu bırakmazdı. Michael onlardan önemli bir şey istemezdi. Onlarla arkadaştı; onlara aile-lerini, mesleklerini ilgilendiren şeyler sorardı; ona hayran olduk-larını düşünürdüm ama Michael Kongre'yi Teşkilat'tan ve ilişki-nin ortaya çıkma olasılığından koruma konusunda kararlıydı."⁶ Diana'ya göre Michael ile Teşkilat'taki meslektaşları arasındaki ilişki giderek bir pandomime dönüştü: "Onlar ipler kendi elle-rindeymiş numarası yapmak istedikleri için Michael belki de ge-lişmelerden onları haberdar etme, onların yanılısamanın sürme-sine yardımcı olma fırsatını iyi karşıladı." Kurye görevlileri Jos-selsonların dairesine geldikleri zaman onlara o olmazsa olmaz martini kokteyli görevi gereği sunan Diana daha sonra onları "gerekli bir bela" olarak defetmişti. "Onların benim gözümde hizmetçim kadar bile değeri yoktu."⁷

Cord Meyer'ın sorunlarından biri, Teşkilat personelinden bazılarını kendi bölümüne çekebilmektir. Uygun aday olmadığın-dan değildi. 1960'ların ortalarında CIA herhangi bir kolejin bü-tün öğretim elemanı ihtiyacını karşılayabilecek, yüzde ellisi yük-sek öğrenim diplomalı, yüzde otuzu doktoralı uzmana sahip ol-makla övünürdü, hatta bunu fark eden bir Dışişleri görevlisi, "CIA'da santimetre kare başına düşen liberal aydın sayısı bütün hükümettekenden fazla," demişti. Ama bu kolejli tipler bir kolej-de yapabilecekleri şeyleri yapmak için Teşkilat'a girmemişlerdi. Onlar serüven arıyorlardı, yüksek makamlarda görebilecekleri türden insanlara hizmet vermeyi gerektirecek bir iş değil. CIA görevlisi Donald Jameson, "Uluslararası Örgütler Bölümü'ndeki-lerin çoğunu [Teşkilat'ta görevli] pek çok kişi hava cıva olarak görüyordu; özellikle de yapmamız gereken şeyin yüksek istihba-rat olduğuna inanan, 'casusları işe alalım, belgeler elimize gelsin,

⁶ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mayıs 1996.

⁷ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1996.

gerisi fasafisodur,' diyenler,"⁸ diyordu. Lawrence de Neufville, "CIA'da bazı kişiler[in] bunca parayı bütün o solculara göndermenin doğru olmad   n "⁹ d   nd   n  do ruluyordu. Bu yüzden Cord Meyer gözünü başka yerlere çevirmeye ba ladı.

Lee Williams, "Cord ile birlikte e i benzeri bulunmaz, iyi marka bir aydın kazandık," diyordu. "Amerika'daki aydınlar toplumuna kimsenin giremeyece i rahatlıkla girebiliyordu ve edebiyat adamlarına karşı büyük bir saygısı vardı."¹⁰ 1939'da Yale'e girmiş olan Meyer "On yedinci yüzyıl metafizik şairlerinden ba layarak Yeats ve T.S. Eliot'ın modern  iirine kadar, bizlere bu yaratımın zarif ihti amına karşı sarsılmaz bir saygı ve bazılarımızda da yazma tutkusunu miras bırakmış olan Profesör Maynard Mack'ın   rencisi olarak"¹¹ İngiliz  iiri okumu tu. Meyer  iir yazmayı denedi, sonradan editörü olacağı *Yale Lit.*'de bazı "fena olmayan"  iirlerini yayımladı.

Meyer 1942'de İngiliz Edebiyatı bölümünden dereceyle mezun oldu. Savaş yüzünden edebiyat tutkusu söndü, ikizini bu savaşta kaybetmişti, kendisi de Guam'da Japonların bir el bombası ayağının dibinde patlad  ı zaman bir gözünü kaybetti (bu yüzden CIA'daki takma adı "Kiklops"tu). Daha sonra birkaç makale kaleme aldı, 1980'deyse anılarını yazdı: *Gerçeklikle Y zle mek*.

Yale Lit.'in editörü olarak Meyer, CIA'nın efsanevi karşı istihbarat  efi olan James Jesus Angleton'ın izinden gidiyordu. Edebiyatta bir radikal olan Angleton, Ezra Pound'u Yale'e tanıtım , 1939'da şiir dergisi *Furioso*'yu kurmuştu (Roma'da karşı-istihbarat  efli i yapt  ı sırada bile adı editör olarak dergide g r l yordu. Angleton, Teşkilat'ın *Ivy League* ile ilişkisini tanımlayan, daha sonra bilindiği şekliyle cep kaynağı"nda ("P" profesörün P'si)  ok önemli bir halkayı oluşturuyordu. "P kaynağı"nın başta gelen  yeleri arasında, Dulles'in i e aldığı, Yale mezunu William Sloane Coffin vardı. Coffin daha sonra Teşkilat'a katılma kararıyla ilgili şunları söylemişti: "Stalin'in yanında Hitler bir izci gibi kaldı. Ben fena halde Sovyet d  manıydım. Kore Savaşı'nın bi imleni ini bu ruh haliyle izledim. Ama çok yakından izlemedim, ne de nedenlerini sorguladım. 1949'da Yale'den mezun ol-

⁸ Donald Jameson, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

⁹ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi,  ubat 1997.

¹⁰ Lee Williams, söyleşi, Washington, Temmuz 1996.

¹¹ Cord Meyer, *Facing Reality*.

duktan sonra CIA'ya girmeyi düşünüyordum ama onun yerine ilahiyat fakültesine gittim. Union İlahiyat Fakültesi'nde bir yıl okuduktan sonra, Sovyetler Birliği'yle yapılan savaş tehlikeli görünmeye başlayınca fakülteyi bırakıp CIA'ya girdim, savaşta yararlı olmayı umuyordum. CIA komünist olmayan solu finanse etti; bunu yaparken de ileri sürülebilecek şartları en azda tuttular. O günlerde Amerikan siyasetiyle kavgalı değildim - ama, geriye dönüp bakınca, o kadar da saf ve lekesiz sayılmam."¹² Coffin'in işe aldığı *Ivy League*liler arasında Archie Roosevelt ile Archie'nin kuzini Kermit "Kim" Roosevelt vardı.

Bir başka Ivy League bağlantısı -ve "P kaynağı"nın en güzel örneği- Profesör Norman Holmes Pearson'dı; Viking'in beş ciltlik *İngiliz Dili Şairlerinin*, W.H. Auden ile birlikte editörü olarak tanınan saygın bir hümanistti, hem Amerikan Araştırmaları Derneği'nde hem de Çağdaş Diller Derneği'nde görevliydi, Bryher Vakfı müteveli heyeti üyesiydi, şair H.D.'nin vasiyet hükümlerini yerine getiren kişiydi. Pearson aynı zamanda ilk dönem OSS-CIA mensubuydu. En parlak beyinlerin çoğu Yale'de onun tezgâhından geçmişti, bunların arasında Angleton ile onun OSS'ye aldığı Richard Elmann vardı.¹³ Kendisi OSS'nin karşı-istihbarat şubesi X-2'de çalışıyordu; savaş sırasında Londra'da, kendisini daha sonra "naif" olarak tanımlayan Kim Philby'nin yanında çalıştı. Pearson, sayıları milyona varan düşman ajanı ve örgütüyle ilgili olarak savaş zamanı birikmiş dosyaları inceledi, "geleneksel Jefferson yönetim nosyonlarına aykırı olmasına karşın savaştan sonra da sürmesi gerektiğine inandığı" bir uygulamaydı bu. "Düşman' terimi yeni bir liberal tanım kazandıkça, bu tür tuhaf [aykırılık] itirazlarının ... hemen önüne geçilmiş oldu".¹⁴ Yale'e dönersek, Pearson "yurtiçinde ve dışında Amerikan araştırmalarının yayılıp tutunması" çalışmalarına başkanlık ediyordu. "Bizim dünyanın eyalet valisi olarak, savaş sonrası dönemdeki rolümüze çok uygun olduğumuzu anlamamıza olanak vermesi ve yönetilenler arasında bizim ileri kültürümüzün daha iyi anlaşıl-

¹² William Sloane Coffin'den alıntı, Jessica Mitford, *The Trial of Dr. Spock, the Rev. William Sloane Coffin, Jr., Michael Ferber, Mitchell Goodman and Marcus Raskin*, Londra: Macdonald, 1969. Coffin daha sonra ilk mesleğine döndü, Yale Üniversitesi'ne papaz oldu.

¹³ William Corson, *The Armies of Ignorance: The Rise of the American Intelligence Empire*, New York: Dial Press, 1997.

¹⁴ Doug Henwood, "Spooks in Blue", *Grand Street*, cilt 7/3, ilkbahar 1998.

masını sağlaması bakımından, yabancı alan çalışmaları gibi, bu yeni disiplinin de süper bir g    ısından çok  ık bir önemi vardır.”¹⁵ Thoreau’nun *Walden*’ının Rinehart baskısına Pearson’ın yazdığı  ns z bu g r  le tam bir paralellik içindedir. Pearson orada o büyük Amerikan bireycisinin radikalliğini en aza indirmekte, onu anar iyle  zde leşmekten kurtarmaya çalışmakta, onun yazılarının daha iyi bir yönetim tarzını desteklediğini vurgulamakta, “Amerikan tarzı hayatın temeli olduğunu d  nmekten ho landığımız bireysel özgürlüğün bir simgesi” olduğunu belirtmekteydi.

Pearson’ın himaye ettiği kişilerin en  nl s  James Jesus Angleton’dı. 1917’de Idaho’da doğmuş olan Angleton, ilk gençlik  ağında Worcestershire’deki Malvern Koleji’ne gönderilmişti, orada “İngiliz’den daha İngiliz” olmaya çalıştı, “Eski Dünya’nın kibarlıklarını ve sessiz  dlerini öğrendi ve bunları her zaman korudu. Gerçekten de bu yıllar ona, Yankee geçmişini gizleyen bir Avrupalı hali tavrı (uzun tatillerini İtalya’da geçiriyordu) ile hafif bir İngiliz vurgusu kazandırdı.”¹⁶ 1937’den 1941’e kadar Yale’deydi, orada gelecekte Ulusal Güvenlik Danışmanı olacak olan McGeorge Bundy, daha sonra *New York Times*’ın bilim editörü olacak olan Walter Sullivan,  air E. Reed Whittemore Jr. ile birlikte *Yale Lit.*’de çalıştı. 1938’de Angleton, Rapallo’da Ezra Pound ile tanıştı, aralarında çok sıkı bir dostluk kuruldu, Pound daha sonra onu “Birleşik Amerika’daki edebiyat dergilerinin en önemli umutlarından biri” olarak tanımladı. Angleton 1949’da vasiyetini yazdığı zaman Pound’a, E.E. Cummings’e ve *Furioso*’dan tanıdığı öteki şair dostlarına “bir  i e iyi cins sert içki” bıraktı ve  u iman ikrarıyla vasiyetini tamamladı: “Artık  unu söyleyebilirim; İsa’nın ruhuna, sonsuz hayata, bazen özgürlük hakkını, ruhun ifade hakkını k r  körüne koruma çabasında olan bu çalkantılı toplumsal sisteme inanıyorum. Kutsal İsa adına sizi terk ediyorum.” Bu d  ncelere karşın Reed Whittemore (annesi Meksikalı olan) Angleton’ın göbek adından utandığını söylüyordu çünkü bu ad “onun yüksek tabakadan bir İngiliz olmadığını gösteriyor, yansıtmaya çalıştığı imgeyi bozuyordu”.¹⁷

¹⁵ a.g.y.

¹⁶ Tom Mangold, *Cold Warrior: James Jesus Angleton, The CIA’s Master Spy Hunter*, New York: Simon & Schuster, 1991.

¹⁷ a.g.y.

OSS'ten gelen eski bir komplocu olan Angleton yeteneğini CIA'ya taşıdı ve orada Bizans entrikaları konusundaki yeteneğini, anlaşılan sınırsız derecede geliştirdi. İlk büyük başarısı, 1948 İtalyan seçimlerinde Hristiyan Demokratların zaferini garanti-lemek için Amerika'nın yürüttüğü örtülü harekâtın orkestrasyonunu yapmaktı. George Kennan ile Allen Dulles'in yakından izleyip desteklediği bu harekât, Amerika'nın Soğuk Savaş'ta ilk siyasal başarısıydı. Kim Philby'ye göre Angleton 1949'da CIA'nın Özel Harekât Dairesi'nin şefliğine terfi ettirilmişti. Yirmi yıl boyunca Teşkilat'ın Karşı-İstihbarat Teknik Personeli'nin (Counterintelligence, CI) başkanlığını yaptı ve 1954'ten itibaren müttefiklerin istihbaratlarıyla ilişkilerden sorumluydu. Genellikle duyarlı ve tehlikeli görevleri üstlenen, tamamıyla bağımsız gazetecilerden oluşan bir harekât grubunu yönetti. Zamanın CIA elemanları bu gruptan gerçekten de habersizdi, bunlar “kalın bir kar” örtüsünün altında çalışıyorlardı, onların sırlarını Angleton bürosundaki bir kasada kilitli tutuyor, onlara yalnızca kendisi ulaşabiliyordu.

Angleton olağanüstü seçmeci bir kişiydi, başarılı bir yaban orkide yetiştiricisi (ve Aaron Latham'ın bir *roman à clef* olan, *Anneme Orkideler*'inde “Anne”ye modellik etmiş), çok iyi bir olta balıkçısı, fotoğrafları yayımlanmış bir fotoğrafçı, usta bir mücevher ve deri işçisi, İtalyan operası hayranı, Paul Newman, Robert Redford, Marlon Brando, Peter Sellers, Shirley MacLaine hayranı, kriket maçları ve Avrupa futbolu meraklısıydı. Clare Booth Luce bir keresinde ona şunları söylemişti: “Hiç kuşku yok, sen istihbarat dünyasının türettiği en ilginç ve büyüleyici kişisin ve yaşayan bir efsanesin.”¹⁸ Bir seksen boyuyla, her zamanki koyu takım elbisesiyle Angleton, bir hayranın dediği gibi, “bir Byron”dı sanki, “çok sıksa, avurtları çökük”. Şair-casus imgesinin ta kendisi, Amerikan liberal edebiyat geleneğinin bir uzantısı olarak CIA mitolojisine esin kaynaklığı etmiş pek çok kişiden biriydi. Cord Meyer'ın çok yaygın olan “P kaynağı” ağı bağlantıları şimdi de onu Kenyon Koleji'ne çekmişti, orada çok sevdiği şairler, Allen Tate ile John Ransom Crowe hocalık ediyordu. Ransom, *Kenyon Review*'ü işte burada, 1938'de kurmuştu, bir kuşağın edebiyat duyarlığını biçimlendirmiş olan bir der-

¹⁸ Clare Booth Luce'tan, Tom Mangold, a.g.y.

giydi, o uyuşuk Kenyon kentinin durgun sularında kültürel Dow-Jones endeksinde değeri en tepedeki yerini hep korumuştı. Yine burada 1938'de, kampusün merkezinde "Gotik" bir bina olan Douglas Evi'nde kalanlar bir yetenek havuzu oluşturunuyordu; John Crowe Ransom'ın koruyucu kanatları altında bu çalışkan, ilginç şairler için burası "apayrı bir blok"tu. "Ransom'ın Çocukları" olarak bilinen bu grup içinde Robie Macauley, Randall Jarrell, John Thompson, David Macdowell, Peter Taylor, hepsinden yaşça daha büyük olan, öğretim elemanı Robert Lowell bulunuyordu.¹⁹

1937'de Michigan'da Olivet Koleji'nde öğrenci olan Robie Macauley, Katherine Anne Porter'ın ve Allen Tate'in derslerinde konferanslarını dinlemiş, Ford Madox Ford'un "unutulmuş savaşlardan artakalmış, emekli maaşı alan eski bir asker gibi" kampüste dolaştığına tanık olmuştu (Macauley daha sonra Ford'un *Parade's End* adlı kitabının 1961 baskısına önsöz yazdı). Savaş sırasında Macauley G-2'de, ABD Ordusu'nu Karşı-Istihbarat özel birliğinde, Nazileri izleyip yakalamakla görevli özel ajan olarak dört yıl çalıştı. Daha sonra bu deneyimini öyküleştirek *The End of Pity* öykü derlemesini yayımladı, bununla *Furioso* roman-öykü ödülünü kazandı. Iwoa Üniversitesi'nden bir lisanüstü derecesi aldıktan sonra Kenyon Koleji'ne dönüp *Kenyon Review*'de John Crowe Ransom'ın yardımcısı oldu. 1953 Ağustos'unda Ransom bir meslektaşına, "Merkezi Istihbarat'ta görev alacağı söylenen Robie orada görev almazsa onu kolej kadrosuna alma umudu"nun²⁰ yüksek olduğunu söylemişti. Cord Meyer kişisel olarak Macauley'e Uluslararası Örgütler Bölümü'nde iş önermişti. Macauley yaz sonuna kadar öneriyi düşündükten sonra kabul etti. "Cord onu Josselson ile çalışmak üzere kurye görevlisi olarak işe aldı çünkü bana göre onun doğru dili konuştuğunu düşünmüştü," diyordu Lee Williams.²¹

Meyer, John "Jack" Thompson'ı işe alarak Ransom'ın çocuklarından birinin daha eksilmesine yol açmıştı; Thompson 1956'

¹⁹ Ian Hamilton, *Robert Lowell: A Biography*, New York: Random House, 1982.

²⁰ John Crowe Ransom'dan David McDowell'a, 11 Ağustos 1953 (RH/COL). Ransom'ın himayesine aldığı kişiye CIA'nın iş önerdiği haberini duyunca kayıtsız kalması, onun pekâlâ Kenyon'da Meyer'ın resmi olarak gayriresmi "bağlantı hattı" olabileceği anlamına gelebilir.

²¹ Lee Williams, söyleşi, Washington, Temmuz 1996.

da Farfield Vakfı'nın Yönetici Müdürü oldu ve CIA ile anlaşmalı olarak bu görevi on yıldan fazla bir süre yürüttü. Kenyon'dan sonra bazı bilimsel makaleler kaleme aldı ve New Yorklu yazarlar arasında hayli önemli bir yeri vardı. Yakın arkadaşı Jason Epstein, "John Crowe Ransom ile Kaçkınlar Grubu, onu bir rastlantı sonucu tanımışlardı, daha sonra Thompson New York'ta Columbia Üniversitesi'nde İngilizce öğretirken Lionel ve Diana Trilling ile tanıştılar," diye hatırlıyor. "Acayip derecede züppe olan Trillingler Thompson ve karısına bayılıyorlardı. Bu yüzden Trilling, Jack'e Farfield Vakfı'nın müdürlüğünü önerdi, belki de Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi için ondan para alabileceğini düşünüyordu."²² O günlerde bu Thompson'a iyi bir fikir gibi göründü. "KGB milyonlar harcıyordu," diyordu, "ama bizim de dostlarımız vardı. Kimin hak ettiğini kimin etmediğini biliyorduk; en iyi kumaş nedir biliyorduk, bu paraların verildiği insanlar arasında bir Yahudi'nin, bir zencinin, bir kadının, bir Güneylinin kesinlikle bulunması gibi, o standart demokrasi fasaryasına çarpıp tökezlememeye çalışıyorduk. Dostlarımıza ulaşmak, onlara, yani bizimle aynı düşüncede olan, iyi şeyler yapmaya çalışan insanlara yardım etmek istiyorduk."²³ CIA ile uzun yıllar iş yapmış olmasına karşın Amerikan Profesörler Kataloğu'nun bir basısında, "Siyaset" başlığı altındaki Thompson maddesinde "radikal" sözcüğü kullanılıyor.

Thompson ve Macauley gibi Douglas Evi grubunun bir başka üyesini de Cord Meyer elindeki "önemli" bir kart olarak oyuna sürecekti ama sonu kara bir komediye dönüşmediyse bile felaket oldu. Ransom için o "bir öğrenciden öte", bir oğuldu. Bu oğulun adı Robert Lowell'dı.

Meyer şimdi de küçük bir deneme okulu olan Missouri'deki St. Louis'in daha az saygın sınıflarından genç romancı John Hunt'ı yeni görev alanlar listesine eklemişti. Oklahoma, Muskogee'de 1925'te doğan Hunt, New Jersey'de Lawrenceville Okulu'nda okumuş, daha sonra 1943'te Deniz Birliği'ne katılmıştı. 1946'da teğmen rütbesiyle terhis olduktan sonra, aynı yıl bir burs kazanarak Harvard'a girdi. Orada Harvard Liberaller Birliği'nin yayını olan *Student Progressive*'in editörlüğünü yaptı.

²² Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

²³ John Thompson'dan alıntı, Richard Elman, *The Aesthetics of the CIA* (basılmamış elyazması).

1948'de ek branşı Yunanca olarak İngiliz Edebiyatı'ndan mezun olduktan sonra o sonbahar evlendi ve Paris'e taşındı, orada roman yazmaya başladı, Sorbon'da derslere girdi, Hemingway'in Paris'te bir Amerikalı fikri onu büyülemişti. 1949 Temmuz'unda bir kızı oldu, daha sonra Amerika'ya dönüp Iowa  niversitesi'nin Yazarlar Atölyesi'ne katıldı, orada ayrıca klasik bilim bölümünde ders verdi. Yine orada Robie Macauley ile tanıştı. 1951'de Hunt, St Louis'deki Thomas Jefferson Okulu'na hoca olarak atandı, 1955 Haziran'ı sonuna kadar, yani Paris'te yazmaya başladığı romanı *Generations of Men*'i Atlantic, Little Brown Yayınevi basmayı kabul edinceye kadar orada kaldı. İ te Hunt'ı Kültürel  zg rl k Kongresi'ne kurye görevlisi olarak Meyer tam bu sırada i e aldı.

İ inin ağır baskısıyla kendi gergin yaradılı ının bir araya gelmesi sonucunda sağlığı etkilenen Josselson, 1955 Ekim'inde yetmiş dört ya ında ilk kalp krizini geçirdi. Bunun  zerine Meyer onun yükünü hafifletmek üzere Te men John Hunt'ı göndermeye karar verdi. Kendisine Hunt'ın  zge mi iyle birlikte koca bir liste halinde etkileyici tavsiye mektupları verilmiş olan Josselson, John Hunt'la mülakat yaparken tuhaf bir sessiz sinema oyunu başladı. Farrar Straus'tan John Farrar, "idarecilik yeteneği, politik bir kafası olduğu, hepimizin inandığı şeylere karşı görev duygusu taşıdığı" için Hunt'ı öneriyordu. Paris'te *Time-Life*'in editör yardımcısı Timothy Foote, "neredeyse bütün mantıklı girişimlerde onun el altında bulunmasının son derece yararlı" olacağından emindi ve "Amerika'nın sınırötesi dünyadaki sorumluluklarına kuvvetle inanan ama Birleşik Amerika'nın yabancı ülkelerdeki çabaları ya da etkisi için özür dilemek zorunda" olmadığı kanısı taşıyan biri olduğunu ekliyordu.²⁴ Josselson'ın 1956  ubat'ında kendisiyle mülakat yaptığı Hunt, bundan kısa bir süre sonra resmen Kongre sekreteryasına atandı. Tavsiye mektuplarının ve  zge mi in Hunt'ı gizleme düzeneğinin bir parçası olduğu, bu atamanın tamamıyla dürüstçe yapıldığı görüntüsünü vermek için dosyalarda saklanması gerektiği düşünülebilir.

Hunt Kongre için, o "benim Yale Kolejim, Harvard'ım"dı diyordu. Josselson'ın uzun yıllar hem dolarları hem de insan yaradılı larını büyük emek ve dikkatle yönettikten sonra kazandığı otoriteyi kazanmayı umamazdı ama Kongre, damarlarına zerk

²⁴ Timothy Foote'tan Michael Josselson'a, 5 Mart 1956 (CCF/CHI).

edilen bu yeni kandan yararlanmıştı. Meyer'ın işe aldığı kişilerle birlikte Kongre'nin CIA ile ilişkilerinde yeni bir dönem başladı. Kuryeliğe uygun kişiler bulma sıkıntısı sona erdi, Josselson Kongre'nin istemlerine entelektüel açıdan uygun yardımcılara kavuştu. Josselson ile Macauley özellikle çok iyi anlaşıyorlardı. Karılarını da yanlarına alarak birlikte arabayla seyahat ederlerdi, bazen onlara Hunt ile karısı da katılırdı. Fotoğraflarda güneşten kararmış ve dinlenmiş görünüyorlar, Macauley ile Hunt siyah çerçeveli güneş gözlükleri, keten pantolonları, güzel alabros kesimli saçları, sportmen görünüşleriyle 1950'lerin Amerikalılarının ilkörnekleri gibiydiler. İsteyken çoğu kez Teşkilat'la gırgır geçmek için yaptıkları bir şaka vardı. Yeni gelen CIA ajanı Scott Charles her gün büroya gelirken takip ediliyor olabileceğini düşünerek farklı bir yoldan geldiğini söylediğinde bu onlara çılgınca komik gelmişti.

1941 yılından beri Macauley'nin arkadaşı olan Diana Josselson, "Robie Macauley onlar [CIA] gibi düşünmüyordu ya da onlar gibi hareket etmiyordu. O alaycı ya da acıutıcı değildi," diyordu. "Michael'a karşı bir tek hatası vardı, Michael bir durumla ilgili olarak öfkeyle bir şey sorduğu ya da bir açıklamada bulunduğu zaman hiç cevap vermezdi. Michael gittikçe daha fazla öfkelenir, tansiyonu yükselirdi, aynı şeyi bir kere daha söylerdi, Robie öylece oturur, ağzını açmazdı. Bir keresinde ona Michael'a nasıl davranacağını bilmediğini söyledim, bir şeyler söylemeliydi, Michael'ın öyle burnundan solumasına izin vermemeliydi."²⁵

Meyer'ın yeni elemanlarla enerji nakli yapması Kongre'yle bağının sağlamlığını gösteriyordu ama işlediği hayrın pek de hayırlı olmadığı ortaya çıktı. Örneğin 1954'te Warren Manshel'in gelişine Josselson bozulmuştu çünkü Kongre "aparat"ı içinde Teşkilat'ın varlığının oranının bozulmakta olduğu kanısındaydı. Diana Josselson'ın dediğine göre, Manshel "CIA tarafından Kongre ile ilgili rapor vermek üzere gönderilmişti. Onu Michael'a postalamışlardı, Michael ona bir paravan bulmak zorundaydı. Elde var olan personelin dışında değişen pek çok ilişkinin bir parçasıydı o ve Michael ona tahammül etmek zorundaydı."²⁶ Paris bürosuna hesap kontrolörü olarak yerleştirilen Scott Charles'a da taham-

²⁵ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

²⁶ a.g.y.

mül etmek zorundaydı. “Onu biraz seviyordum,” diyordu Diana. “Michael öldükten sonra onun Cenevre üzerine yazdığı rehber kitabı yayıma hazırladım.”²⁷

1950’lerin ortalarında Josselson kendinin öncelikle Kongre’nin adamı olduğu duygusu içindeydi, Kongre’nin ihtiyaçlarını içgüdüsel olarak CIA’nınkilerden üstün tutuyordu. Kongre’nin Teşkilat’a yalnız para bakımından ihtiyacı olduğu kanısındaydı (Cord Meyer dolarlarından gözünü ayırmıyor, CIA veznedarı Ken Donaldson’ı Londra üssünün “Genel Komptrolörü” olarak Kongre’nin içine yerleştiriyordu). Josselson hatta Kongre’yi para yönünden Teşkilat’a bağımlılıktan kurtarmaya bile çalışmış, Ford Vakfı’na kendisi bu konuda bir girizgâh yapmıştı. 1950’lerin ortalarında birkaç milyon dolarla Kongre’yi destekleyen Ford Vakfı’nın bütün parasal yükü üstlenmeyi düşünmesini beklemek mantıklı olurdu. Ama Teşkilat Kongre’yi vakfın eline bırakmak istemedi ve Josselson’ın Ford Vakfı ile girişimi daha işin başında sonuçsuz kalmaya mahkûmdu.

Dönemin kültür hayatında CIA’nın varlığı azalmak şöyle dursun artıyordu. New York’tan Lawrence de Neufville, Josselson’a *Encounter*’da tartışılacak düşünceleri yazdı ve “bireyin vicdaniyla hiyerarşinin gereklerinin çatışması” konusunda bir yazı da ekledi, Josselson yazıyı hemen Spender ile Kristol’e tavsiye etti. Onlar tahminen böyle bir konunun incelikleriyle Josselson’ın özellikle ilgilendiğinden habersizdiler. Teşkilat’ın öteki üyeleri de kalemin çekim gücüne dayanamadılar. Jack Thompson *Hudson Review* gibi dergilerde yazmaya devam etti, 1961’de İngiliz şiiri üzerine göz kamaştırıcı bir inceleme olan *The Founding of English Metre*’ı yayımladı. Robie Macauley *Kenyon Review*, *The New Republic*, *The Irish University Review*, *Partisan Review*’de, *New York Times Book Review*’de yazıyordu. CIA’da çalıştığı süre içinde roman ve öykü yazmaya devam etti, örneğin *The Disguises of Love* (1954) ile *The End of Pity and Other Stories* (1958) bu dönemde yazıldı.

Londra’da Hodder and Stoughton şirketi, serbest yazarlık paravanının arkasına gizlenen ve Orta Asya’da yıllarca dolaşan bir başka CIA yetkilisi Edward S. Hunter’ın, Afganistan üzerine yazdığı bir kitabını yayımladı. Savaş sonrasında Almanya’daki

²⁷ a.g.y.

Amerikan askeri yönetiminin propaganda uzmanı olan Frederick Praeger'ın yirmi, yirmi beş kitabı yayımlandı, CIA'nın bunların ya yazılışında ya yayımlanmasında ya da dağıtımında payı vardı. Praeger ya kendisine yayım giderlerini sonradan ödediklerini ya da genellikle bir vakıf aracılığıyla, uğruna emek harcamaya değecek sayıda kitabı satın alma güvencesini verdiklerini söyledi.

CIA'nın Örtülü Eylem Teknik Personeli'nin şeflerinden biri, "Kitaplar bütün öteki propaganda araçlarından farklıdır," diye yazıyordu, "bunun en önemli nedeni bir okurun tutum ve davranışını bir kitabın, başka hiçbir araçla ölçülemeyecek oranda, değiştirebilmesidir [böylece de] kitaplar [uzun menzilli] stratejik propagandanın en önemli silahı olmaktadır."²⁸ CIA'nın gizli kitap programı, yine aynı kaynağa göre şu amaçla yürütülmüştü: "Yabancı yayıncılara ya da kitapçılara gizlice para yardımında bulunarak, bu işlerin gerisinde ABD'nin bulunduğunu hiçbir şekilde belli etmeden, yurtdışında kitaplar yayımlatın ya da dağıtın. Özellikle yazarının durumu 'nazik' ise, ABD yönetimiyle herhangi açık bir bağlantı dolayısıyla 'lekelenmemiş' olması gereken kitaplar yayımlayın. Ticari kârlılığını hiç dikkate almadan harekâtlara destek olacak kitaplar yayımlayın. Kitap yayımı ya da dağıtımını yapacak yerel ve uluslararası örgütler kurun, bunları paraca destekleyin. Bilinmeyen yabancı yazarların siyasal açıdan önemli kitaplar yazmalarını teşvik edin - gizli ilişki kurma olanağı varsa yazara ya doğrudan doğruya para yardımında bulunun ya da edebiyatın temsilcileri ya da yayımcılar aracılığıyla dolaylı olarak."²⁹

New York Times 1977'de en azından bin kadar kitabın yayımında CIA'nın payı olduğu iddiasında bulundu.³⁰ Teşkilat hiçbir zaman gizli yayın listesini açıklamadı ama şu yayınların CIA ilişkisi biliniyordu: Lasky'nin *La Révolution Hongroise*, T.S. Eliot'ın *The Waste Land* ile *Four Quarter's*inin çevirileri, doğal olarak Kültürel Özgürlük Kongresi'nin ya da şubelerinin yayımladığı kitaplar, şiir antolojileri, Herbert Lüthy'nin *Le Passé Présent: Combats d'Idées Calvin à Rousseau*, Patricia Blake'in *Half-Way to the Moon: New Writing from Russia* (1946, bir *Enco-*

²⁸ CIA, Örtülü Eylem Teknik Personel Şefi'nden alıntı, *Church Komisyonu Nihai Raporu*, 1976.

²⁹ a.g.y.

³⁰ *New York Times*, 25 Aralık 1977.

unter kitabı), Max Hayward ile Leopold Labedz'in yayıma hazırladığı *Literature and Revolution in Soviet Russia* (Oxford University Press, 1963), Kot Jelenski'nin *History and Hope: Progress in Freedom*, Bertrand de Jouvenel'in *The Art of Conjecture*, Roderick MacFarquhar'ın yayıma hazırladığı *The Hundred Flowers*, Nicolo Tucci'nin kendi yaşamını anlatan romanı *Before My Time*, Barzini'nin *The Italians*, Pasternak'ın *Doktor Jivago*, Machiavelli'nin *Prens*'inin yeni baskıları. Çehov Yayımcılık Şirketi adına Çehov'un yapıtları büyük ölçüde çevrildi ve dağıtıldı. Çehov Yayımcılık Şirketi'ne CIA gizlice para desteği veriyordu.

İlk uzmanlık alanı yazarlık olan John Hunt'a ek olarak Teşkilat, daha başka yazarlarıyla da övünüyordu. Paris'te, daha sonra o ünlü *Kar Leoparı*'nın yazarı olacak olan Yale mezunu Peter Matthiessen *Paris Review*'ün kurucularından biriydi ve yazarıydı, CIA'da çalışırken *Partizanlar* romanını yazmıştı. Cord Meyer'in işe aldığı kişilerden bir başkası da Charles McCarry'ydi, daha sonra ona Amerika'nın John Le Carré'si denilecekti. Bir de gösterişsiz başlıklarla *Polonya*, *Alaska*, *Teksas*, *Uzay* gibi, çok popüler olmayı amaçlayan kitaplar yazan James Michener vardı; onun yazarlık hayatı Teşkilat'ın büyümesine kapılmasıyla noktalandı. 1950'lerin ortalarında James Michener yazarlığını, CIA'nın Asya harekâtlarından birine sızmış olan radikalleri temizleme işinde bir paravan olarak kullandı. Bu iş için CIA'nın Asya Vakfı'na yerleştirilmişti. Daha sonra, "bir yazar hiçbir şey ya da hiç kimse için asla gizli ajanlık yapmamalı," demişti.

Bir de Howard Hunt vardı, *East of Farewell*, *Limit of Darkness*, (ona Guggenheim Bursu kazandıran) *Stranger in Town* gibi romanların yazarıydı. Wisner'ın OSS'inde çalışırken Howard Hunt, Gold Medal künyesiyle karton ciltli çeşitli özgün kitaplar hazırlamak üzere Fawcett Yayıncılık Şirketi ile anlaşma imzaladı. Meksika'da Marksist yazar ve aydın El Campesino'nun *Life and Death in the USSR* adlı kitabının yazılmasına destek verdi, kitap Latin Amerika'da baş gösteren Stalinci terörü kişisel olarak günışığına çıkaran ilk örneklerden biriydi. Kitap CIA'nın yardımıyla pek çok dile çevrilmiş ve dağıtılmıştı. Hunt ayrıca kurye görevlisi William Buckley'i bir başka aydının, Şilili Marksist yazar Eudocio Ravines'in, aynı derecede etkileyici kitabı, *The Yenan Way*'i bitirmesine yardımcı olma görevini verdi.

1961 sonlarında Howard Hunt, Tracy Barnes'ın yeni kurulmuş olan Yurtiçi Harekâtlar Bölümü'ne katıldı. Psikolojik Strateji Komitesi'nde başkan yardımcılığı yapmış olan Barnes, komünizm ile savaş silahı olarak edebiyatın kullanılmasını sarsılmaz bir inançla savunuyordu, CIA'nın yayın programını güçlendirmek için çok çalışmıştı. "Bu yeni bölüm CIA'nın öteki bölümlerinde istenmeyen personele ve projelere kucak açıyordu," diye yazmıştı Howard Hunt daha sonra, "bana gelen örtülü eylem projelerinin hemen hemen hepsi yayımcılık ve yayınlarla ilgiliydi. 'Önemli' kitaplara para yardımında bulunuyorduk; örneğin, Milovan Djilas'ın *The New Class*'ını desteklemiştik (komünist oligarşileri üzerine tam ve eksiksiz bir incelemeydi), bu şekilde desteklenmiş Frederick A. Praeger A.Ş. kitaplarından biriydi."³¹

Mailer'ın *Harlot's Ghost* adlı kitabındaki Harry Hubbard, "Herhangi hayalet bir adla CIA yanlısı birkaç romana yardımı sürdürüyordum ... ayrıca, eski komünizm tehdidinin yeni saldırısı üzerine arada sırada bir dergi yazısı yazmayı saymazsak, birkaç bilimsel çalışmayı yönetiyordum," diyor. Seyahat rehberlerinde bile CIA ajanlarının incileri vardı, çeşitli ajanlar ünlü Fodor seyahat rehberi kitaplarını paravan olarak kullanıp Avrupa'da dolaşmıştı. Eski bir OSS görevlisi olan Eugene Fodor bu uygulamayı savunmuş, rehberde katkıda bulunan CIA'lı yazarlar için, "hepsi son derece uzman, yüksek nitelikli kişilerdi. Kitaplara siyaset karıştırılmasına asla izin vermedik,"³² demişti. CIA yöneticisinin yönetici yardımcısı olan Lyman Kirkpatrick, daha önce Dışişleri Kamu Hizmetleri Yardımcısı William Benton'ın sahibi olduğu *Encyclopaedia Britannica*'ya her yıl "Dünyanın Orduları" makalesini yazardı. Bazen *New York Times*'daki ya da başka saygın el ilanlarındaki kitap tanıtma yazıları sözleşmeli CIA yazarları tarafından kaleme alınıyordu. CIA ajanı George Carver *Foreign Affairs*'deki makalelerini kendi adıyla imzalıyordu (ama patronlarının kim olduğunu hiç anmadan). İngiltere'de Monty Woodhouse, *Encounter* ve *Times Literary Supplement*'a yazı yazıyordu.

Casus olarak yazar, yazar olarak casus, yeni bir şey değildi. Somerset Maugham Birinci Dünya Savaşı sırasında edebiyatçı

³¹ E. Howard Hunt, *Undercover: Memoirs of an American Secret Agent. The New Class*, Kültürel Özgürlük Kongresi'yle ortak yayımlandı.

³² Eugene Fodor'dan alıntı, *New York Times*, 25 Aralık 1977.

kimliğini İngiliz Gizli Servisi'nin kendisine verdiği görevler için k l f olarak kullanm  tı. Daha sonra yazd  ı kendi yaşamıyla ilgili öykülerin topland  ı *Ashenden*, istihbarat görevlileri için  ncil gibi bir şeydi. Compton Mackenzie 1930'larda MI5 için çalıştı, daha sonra *Aegean Memories* (Ege Anıları) adlı kitabında SIS personelinin adlarını a ıklad  ı için Krali elerinin Hükümeti tarafından kovu turuldu. İkinci Dünya Savaşı sırasında -ve s ylen-di ine göre sonrasında- gizli ajanlık deneyimi Graham Greene'in romanlarına önemli oranda malzeme sa lam  tı. Bir keresinde MI5 için kulland  ı "dünyanın en iyi seyahat acentası" sözü  n-l d r.

"Aydınlar ya da belli tipte aydınlar istihbarat servisleri konusunda romantiktiler," diyordu Carol Brightman. " zellikle Yale gibi üniversitelerde istihbarat servisine girmek bir çeşit ol-gunluk çağına ulaşmak gibi bir şeydi."³³ Romancı Richard Elman için (Joyce'un biyografisini yazan Richard Ellmann ile kar  tır l-mamalı), ortak, estetik bir kaygı da söz konusuydu: "Bu insanla-rın ortak yönlerini dikkate almak da zahmete değer. Hepsi Hristiyandı ama T.S. Eliot tarzı, ba nazlıktan uzak bir dindarlık-tı bu. Komünizme, tanrıtanımazlı a kar   açıkları haçlı seferini onaylayan büyük bir güce, yüksek bir doğruya inanıyorlardı. T.S. Eliot, Pound, başka modernistler onların seçkinci duyarlılıklar na hitap ediyordu. CIA hatta T.S. Eliot'ın *Four Quartet*'ini çevir-tip  evirileri Rusya'ya uçakla havadan attırm  tı. Bunlar, en az Shaw ve Wells kadar "sıradan insanın [sosyalist]  a ı"ndan hoş-lanmayan insanlardı; onlar Sıradan Olmayan İnsan ve Yüksek Kültür istiyorlardı. Yani kültüre ister istemez para yatırıyor de- illerdi."³⁴

Hatta Allen Ginsberg, T.S. Eliot'ı, Eliot'ın arkadaşı James Jesus Angleton'ın ba ının altından çıkan bir komplonun parçası

³³ Carol Brightman, söyleşi, New York, Haziran 1994.

³⁴ Richard Elman, söyleşi, New York, Haziran 1994. Richard Elman aynı zamanda  u kanıdaydı: "CIA'nın d  sel edebiyata, bu edebiyatın yaratıcılarına ve yayımcılarına gösterdiği ilgi bazılarınca yanlış bir hayırseverlik ya da hatta totaliter zihniyete kar   Batı değerlerinin ve insan özgürlüklerinin savunuculu u olarak tanımlandı ama aynı zamanda Teşkilat'ın bir 'kirli oyunu', bilinçleri etkileme aracı, Teşkilat diliyle mikro-bun yayılmasını 'engelleme' girişimi olma amacını da taşıyordu." Richard Elman, *The Aesthetics of CIA* Ayrıca bkz. Jason Epstein, "CIA ve Aydınl r", *New York Review of Books*, 20 Nisan 1967. Burada Elman'ın iddiasına göre CIA ile müttefiklerini hareke-te geçiren şey "yüksek zihin gücüne duydukları çıkara dayanmayan bir sevgi ya da derin estetik kaygılar değildi, onlar Amerikan gücünü korumak ve geliştirmekle ilgi-liydi".

olarak gösteren bir şey yazmıştı. Ginsberg 1978'de yayımlanan "T.S. Eliot'ı Düşümde Gördüm" adlı karalamasında şöyle kurmaca bir sahne anlatıyordu: "Avrupa'ya giden bir teknenin kış güvertesinde başka birtakım yolcularla birlikte T.S. Eliot sezlongda uzanıyordu, geride mavi ve bulutlu bir gök, altımızda demir bir zemin vardı. 'Peki, siz,' dedim, 'şiir kuramının CIA'nın egemenlik alanına girmesine ne diyordunuz? Ne de olsa Angleton sizin arkadaşınız değil miydi? Sözümona Stalincilere karşı Batı'nın entelektüel yapısını yeniden güçlendirme planlarından size söz etmedi mi?' Eliot dikkatle dinledi - dikkatinin dağılmaması beni şaşırttı. 'Hakim olma yarışına girmiş olan her türlü adam var, siyaset ve edebiyat adamı ... örneğin sizin Guru'larınız, Teosofistler, ruh çağırıcılar, diyalektikçiler, çay falına bakanlar, ideologlar. Orta yaşlarımda ben böyle biriydim galiba. Ama, evet, Angleton'ın edebiyatla ilgili komplolarını biliyordum, onlar hoşuma gitmişti - iyi niyetli ama edebiyat açısından hiç önemi olmayan şeylerdi.' 'Ben onların bir önemi olduğunu sanıyordum,' dedim, 'çünkü eski kafalı pek çok aydının meslek hayatları gizli-den gizliye bununla besleniyordu, Batı'nın entelektüel tavrını etkileyen Akademi'deki düşünürler onunla geçiniyordu... Her şeye karşın entelektüel iklim devrimci ya da hiç değilse radikal olmalıdır, o doğal olmayan tekelin yarattığı rahatsızlığın, makineleşmenin ve tahakkümün kökenine inme eğilimini içinde barındırmalıdır... Vakıflar aracılığıyla hükümet bütün bir 'Savaş Uzmanlığı' bilim dalını destekliyordu... Eliot'ın üslubunu aşırı incelmışliğin ve yetkinliğin ölçütü haline getirmiş olan *Encounter* gibi dergilere para yardımıyla bulunmakla ... merkezden yönetilmeyen, özgür, bireyci ve hayati bir kültür yaratmak mümkün olmadı."³⁵

Angleton gibi insanların vurguladığı "yüksek" kültür hiç düşünmeden savunuluyordu. "Bir kimseyi ya da bir şeyi 'seçkin' olmakla eleştirmek aklımızın ucundan bile geçmezdi," demişti Kristol bir keresinde. "Seçkin olan bizlerdik -'mutlu azınlık', öteki insan kardeşlerimize bu dünyada kurtuluş yolunu göstermek için tarih bizleri seçmişti."³⁶ Modernist kültürle beslenerek

³⁵ Allen Ginsberg, "T.S. Eliot'ı düşümde gördüm", *City Lights Journal*, Ilkbahar 1978.

³⁶ Irving Kristol'den alıntı, Peter Steinfels, *The Neoconservatives: The Men Who Are Changing American Politics*, New York: Simon & Schuster, 1979. Christopher Lasch'ın belirttiği gibi, bir zamanlar Leninizmin peşine takılmış olan bu aydınların seçkinciliği hiç de çelişkili değildi: "Hatta maddeci içeriğinden (Leninizmin) koştuk-

yeti mi  olan bu se kinciler Eliot'a, Yeats'e, Joyce'a, Proust'a tapıyorlard . Kalabalıklara "istedikleri ya da istediklerini sandıkları şeyi vermenin değil -toplumun en zeki  yeleri aracılığıyla- istemesi gereken şeyi"³⁷ vermenin kendi görevleri olduğunu d   n yorlard . Bir başka deyişle, yüksek kültür komünizme karşı bir savunma hattı olarak önemli olduğu kadar, benze ik bir kitle halindeki topluma karşı, Dwight Macdonald'ın deh etle "Kitle kültüründen sızan çamur"³⁸ olarak gördüğü şeye karşı bir kale olarak da önemliydi.

Temelde demokrasiye karşı derin bir kuşku besleyen soylu sınıfın, demokrasi savunuculu u yapmasındaki çelişkiyi görme-mek g  . Kendilerini barbarlığa karşı k pr ba ını tutmuş prens-lerden oluşan bir seçkin sınıf olarak gören bu kişiler, modernisttiler ama modernizmden, modernizmin kan lekeleri taşıyan dalgasından korkuyorlard . Robert Lowell 1940'ta Kenyon Koleji'nde diploma töreninde yapt ı bir konuşmada bu aristokrasi-nin en gizli korkularını dile getirmişti: "     hepiniz biliyor-sunuz ki k lt rs zler ve barbarlar, uygarlığı kendi ruhsuzlukla-rıyla parça parça etme yönünde ilerlerken, bütün o yaldızlı e i-tim saraylarına gelecekler, Milton'a, Groton'a, St. Paul'a, St. Mark'a gelecekler ve oralarda ne yeterli ne insanca ne de kültür-l  olan öğrenciler şimdi ne yapıyorlarsa onu yapacaklar. O çökeli barbarlar ve k lt rs zler bu zavallı erkek arıları kovandan kova-caklar, eski unsurlardan kimse kalmayacak      bu yeni kan ve dünya, o yorulmak bilmez döngüsüne, yani gerileme, ilerleme ve tekrarlama döngüsüne geri dönecek."³⁹

Gelmekte olan yıkıma karşı savunmalarını güçlendirmeleri gerektiğine inanan Aurelianlard . Bunlar, 1949'da Ezra Pound'a *Pisan Cantos* için Bollinger  iir  d l 'nü vermeyi kararla tırmı  olan kişilerdi. Anlatılan bir anektoda göre, cömert bir hayırsever olan Paul Mellon, Allen Tate ile John Crowe Ransom'a solcu ya-

tan sonra bile, aydınları tarihin  nc  kolu olarak görme anlayışına sıkı sıkıya ba lı kaldılar." Christopher Lasch, "Kültürel Soğuk Savaş", *The Nation*, 11 Eylül 1967.

³⁷ Allen Tate'ten alıntı, Marian Janssen, *The Kenyon Review 1939-1970*, Mijmegen: M. Janssen, 1987.

³⁸ Dwight Macdonald'dan alıntı, Andrew Ross, *No Respect*. Aleksandr Soljenitsin daha çarpıcı da olsa benzer bir e retileme kullanarak Amerikan popüler kültürünü kapı-nın altından sızan cıvık hayvan gübresi olarak tanımladı.

³⁹ Robert Lowell, Diploma Töreni Konuşması, Kenyon Koleji, 1940, Ian Hamilton'ın a.g.y.'ndan alıntı.

zarların çokluğundan yakınmış. Mellon'ın kendisi sanat zevki yüksek ama siyasal olarak tutucu biriydi, Soğuk Savaş'ın iyilik melekleri için bu neredeyse olmazsa olmaz bir koşuldu. Tate yazarların her zaman yoksul kişiler olduğu, Mellon'ın onlara burslar, ödüller falan gibi şeyler vermek üzere bir miktar para ayırmasının iyi olacağı, böylece eli para görenleri hem daha mutlu edeceği hem de devrimcilik eğilimlerini azaltacağı anlamına gelen bir şeyler söyledi. İşte özel bir ödül olarak aşağı yukarı 20 bin dolar tutan Bollinger-Mellon Ödülü böyle ortaya çıktı.

“Ödülü niçin Pound’a verdiler?” diye sordu Richard Elman. “Çünkü o, onların korumak ve yaygınlaştırmak istedikleri yüksek yöneticilerin kültürünün en yüksek noktasını temsil ediyordu.”⁴⁰ Bu ödül büyük tartışmalara yol açtı, tartışmalarda Pound'un o sıralarda suç işlemiş akıl hastaları hastanesinde bulunmasının, İkinci Dünya Savaşı sırasında vatan hainliğiyle suçlanan tek Amerikalı olmasının da önemli bir payı vardı. Savaş zamanında Mussolini için yaptığı radyo yayınlarında Pound, “Bay Jewsevelt”e* “Franklin Finkelstein Roosevelt”e, “Kokuşmuş Roosenstein”a, “-ovskiler, hamursuzlar, yağlı insanlar”a verip veriyordu. *Mein Kampf*'ın “zekice çözümlenmiş tarih” olduğunu iddia ediyor, yazarını Jeanne d'Arc geleneğini sürdüren “bir aziz, bir şehit” olarak niteliyordu. Ona göre Amerika “haşarat istilasına” uğramıştı. *Poetry* dergisinin editörü Karl Shapiro, “Pound’a verilen Bollinger Ödülü’ne karşı çıkan tek kişi”nin kendisi olduğunu yazmıştı, “çekimser kalan Paul Green dışında... Eliot, Auden, Tate, Lowell - hepsi Pound’a oy verdiler. Faşistler.” William Barrett jüri kararına saldırınca Allen Tate onu düelloya çağırdı.

Ödülün Pound’a verilmesi kararı, 1930'lardan beri gündemden düşmeyen sanat/siyaset karşıtlığı tartışmalarını yeniden alevlendirdi ve soldakilerden pek çoğunun korktuğu şeyin doğruluğunu gösterdi: Kendilerine liberal diyenlerin arasında hakim olan bir eğilim vardı; bu kişiler -pek çoğu Amerika'ya rahatça gelip yerleşmiş- pek çok sanatçıyı, yaratıcılık yeteneklerini faşizme övgüler düzmek için kullanmaya iten tarihsel uzlaşmaları bağışlamak ya da hiç değilse görmezden gelmek eğilimindeydiler. Sanatın ve sanatçının bunca politikleştiği bir zamanda Bollinger jü-

⁴⁰ Richard Elman, söyleşi, New York, Haziran 1994.

* Roosevelt'in adına “Jew” (Yahudi) ekleyerek yapılan bir oyun (ç.n.).

risinin açıkladığı gibi, “ iirin niteliği dışında başka kaygıların kararda etkili olmasına izin vermek, ödülün önemine gölge d   r-
mek ve ilke olarak, uygar toplumun temel direği olması gereken
nesnel değerlendirmenin geçerliliğini reddetmek olurdu,”⁴¹ de-
mek yetmiyordu. Sanat nasıl bir yandan özerk olurdu, öte yan-
dan, gerektiğinde, siyasetin hizmetine gitmeye zorlanırdı?

⁴¹ Boningen jürisinden alıntı, William Barrett, “Ezra Pound’a  d l”, *Partisan Review*,
cilt 16/4, 1949.

Yankee Kerizleri

Ben herkesten iyi resim yaparım!

Jackson Pollock,
Kooning'in Düşünde

Başkanlığı sırasında Harry Truman erken kalkıp Ulusal Galeri'ye gitmeyi severdi. Henüz kent uyanmadan galeriye vardığında bekçiye sessizce başını sallardı, Başkan'ın kahvaltı öncesi galeri yürüyüşü için kapıyı açmak onun özel göreviydi. Truman bu ziyaretlerden zevk alıyordu ve onları günlüğüne kaydetmişti. 1948'de çeşitli Holbein'lara ve Rembrandt'lara baktıktan sonra defterine şu gözlemini not etmiş: "Kusursuz olana bakmak büyük bir zevk, sonra da o tembel, çatlak modernleri düşünmek. Bu tıpkı İsa'yı Lenin ile karşılaştırmaya benziyor." Genel olarak aynı yargılara varıyordu, Hollandalı ustaların yanında "günümüzün acemi ressamı, çabaları boşa gitmiş, sıradan insanlara benziyorlar, yani neyseler ona".

Modernleri küçümseyen Truman, deneysel ve özellikle soyut sanatı yozluk ya da yıkıcılıkla birleştiren pek çok Amerikalının görüşünü dile getiriyordu. Faşizmin kaba gücünden kaçmış olan Avrupalı öncüler kendilerini, modernizmin yine itilip kıldığı bir Amerika'da bulunca irkilmişlerdi. Kuşkusuz bu McCarthy gibi kişilerin kültürel köktencililiğiyle uyuşan bir şeydi ve Amerika'nın yurtdışında ifade özgürlüğünü savunurken yurti-

çinde bu türlü özgürlüklere öfkelenmesi gibi, kafa karıştırıcı bir sürecin parçasıydı. Kongre zemininde Missourili Cumhuriyetçi George Dondero'nun başlattığı yüksek oktanlı bir saldırı söz konusuydu, Dondero modernizmin Amerika'nın demir iradesini zayıflatmayı amaçlayan dünya çapında bir komplonun bir parçasından başka bir şey olmadığını açıkladı. "Modern sanat tamamıyla komünist sanattır," demişti ve daha sonra bunun çeşitli dışavurumlarının saçma sapan ama sanatsal yorumlarına geçmişti: "Kübizm tasarımlanmış düzensizlik aracılığıyla yıkıcı olmak amacındadır. Gelecekçilik makine mitolojisi aracılığıyla yıkıcılık etmek ister... Dadizm gülünçleştirerek yıkmayı amaçlar. Dışavurumculuk ilkel ve delice olanı taklit ederek yıkmak peşindedir. Soyutlamacılık beyin fırtınası yaratarak yıkıcı olmayı amaçlar ... Üst gerçekçilik akli inkâr ederek yıkıcı olmaya çalışır."¹

Dondero'nun bu evham dolu değerlendirmesi, adı sanı olan kişilerde de yankısını buldu, Kongre zemininde ve tutucu basın da bunların yeri göğü inleyen ithamları yer buldu. Bu saldırılar, "ultramodern sanatçılar farkında olmadan Kremlin'in aleti olarak kullanılıyor," iddiasına kadar vardı, bazı durumlarda soyut resimlerin aslında Amerika'nın stratejik müstahkem mevkilerini gösteren haritalar olduğu söylendi.² Muhaliflerden biri, "Modern sanat aslında bir casusluk aracıdır," suçlamasında bulundu. "Modern resimleri nasıl okuyacağınızı bilerseniz, onlarda ABD'nin müstahkem mevkilerinin zayıf noktalarını ve Boulder Barajı gibi önemli yapıları görebilirsiniz."

Modernistler için uygun bir zaman değildi. Dondero disiplin kurulunun saldırılarından en çok etkilenenler 1940'ların sonunda Soyut Dışavurumcular olarak ortaya çıkan ressamalar grubuydu. Aslında bunlar grup falan değildi -Kooning bir keresinde, "kendimizi adlandırmak korkunç bir şeydir," demişti- bunlar, herhangi bir biçimsel estetik ortak paydadan ziyade sanatsal serüven sevgisiyle birbirine bağlanmış, birbirine benzemeyen resamlardan oluşan bir topluluktu. Ama benzer bir geçmiş hepsini birbirine bağlıyordu: Roosevelt'in *New Deal* programı çerçeve-

¹ George Dondero'dan alıntı, William Hauptman, "The Suppression of Art in the McCarthy Decade", *Artforum*, Ekim 1973. 1957'de George Dondero, "sanatta komünizmi kongrede teşhir ettiği için" Amerikan Sanatçıları Profesyonel Birliği (AAPL) madalyası aldı. AAPL basın bildirisi, 30 Mart 1957.

² Harold Harby'den alıntı, William Hauptman, a.g.y.

sinde Federal Sanat Projesi için çalışmışlar, yönetim adına ödenekli sanat üretmişler ve sol siyaset içinde yer almışlardı. Bunların en başta geleni Jackson Pollock'tu; 1930'larda Meksikalı duvar ressamı David Alfalo Siquieros'un komünist atölyesiyle ilişkisi olmuştu. Adolph Gottlieb, William Baziotos, daha başka çeşitli Soyut Dışavurumcuların hepsi komünist eylemcilerdi. Onların komünizminin daha ziyade "kuramsal olmayan 'sol' ile bir yakınlık" tan öteye gitmemesi, özyaşam ile yapıtı birbirinden ayıramayan ya da ayırmak istemeyen ve sanatçının siyasi sicili ile sanatsal yaratisını üst üste koyup ikisini de lanetleyen Dondero ile müttefikleri için bir anlam taşımıyordu.³

Dondero'nun Soyut Dışavurumculukta komünistlerin bir komplosunun ipuçlarını bulduğu yerde, Amerika'nın nüfuzlu kültür adamları tam ters bir erdem buluyorlardı. Bu sanat onlara göre özellikle komünizm karşıtı bir ideolojinin sözcüsüydü; özgürlük ideolojisinin, özgür girişim ideolojisinin sözcüsüydü. Nonfigüratif olması ve siyasal içerikli olmaması bakımından toplumcu gerçekçiliğin tam antiteziydi. Sovyetler'in nefret etmekten hoşlandıkları sanat tarzının ta kendisiydi. Ama bu kadarla da kalmıyordu. Savunucularına göre, modernizm ilkesine *Amerika'nın* açık bir müdahalesiydi. Daha 1946'da eleştirmenler bu yeni sanatı, "bağımsız, özgüvenli bir sanat, ulusal iradenin, ruh ve özelliğin gerçek bir ifadesi" olarak alkışlıyorlardı. "Öyle görünüyor ki estetik özellik bakımından ABD sanatı, artık bir Avrupa etkileri ambarı değildir, bir araya gelmiş, derlenmiş, önemsiz ya da önemli zekalarca özümsemiş yabancı 'izmler'in bir amalgamı değildir."⁴

Bu yeni ulusal keşfin başlıca temsilcisi olarak yüceltilen kişi Jackson Pollock'tı. "O *en* büyük Amerikan ressamıydı," demişti bir ressam arkadaşı Budd Hopkins. "Böyle birinin olması gerekiyor, her şeyden önce onun gerçek bir Amerikalı olması gerekiyordu, Avrupa'dan devşirme değil. Büyük Amerikan maço değerlerine sahip olmalıydı -kuralsız bir Amerikalı olmalıydı; en ideali

³ Amerikan Düşmanı Eylemler Komisyonu bu sanatçıların komünizmle sıkı ilişkisini dikkatle belgelemişti, komisyonun dosyaları Mayıs 1947 tarihli Kongre Meclis Kaydı'ndan alıntılındı. Kara listede kırktan fazla ad var; bunların arasında William Baziotos, Stuart Davis, Arthur Dove, Adolph Gottlieb, Philip Guston ve John Marin de bulunuyor. Kongre Meclis Kaydı, 13 Mayıs 1947.

⁴ Frederic Taubes, *Encyclopaedia Britannica*, 1946.

suskun- bir de kovboy olursa daha da iyi. Kuşkusuz Doğulu olmamalı, Harvard'a gitmiş biri. Avrupalılardan o kadar etkilenmemiş, daha çok bizden -Meksikalılardan, Amerikan Kızılderililerinden falan- etkilenmiş olmalı. Kendi toprağımızdan fıskırmalı, Picasso'dan ve Matisse'ten değil. Amerikalıların en başta gelen kötü alışkanlığı, Hemingway alışkanlığı, sarhoşluk hakkı ona da tanınmalı.”⁵

Pollock'ın her şeyi buna uyuyordu. Wyoming'de, Cody denen yerde bir koyun çiftliğinde doğmuştu, New York sahnesine bir kovboy gibi girdi - sert konuşan, deli gibi içen, Vahşi Batı'dan kurşun atarak gelen biri. Böyle bir geçmiş kuşkusuz bir efsaneydi. Pollock hiç ata binmemişti, küçük bir çocukken Wyoming'den ayrılmıştı. Ama bu imge öylesine uygun, öylesine *Amerika'ya özgü* bir imgeydi ki kimse ona inanmamazlık edemedi. Willem de Kooning bir keresinde Pollock'ı, filmlerdeki kovboylar gibi bir barın kapısını hızla açıp içeriye dalarak, “Ben herkesten iyi resim yaparım!” diye bağırırken görür gibi olduğunu söylemişti. Onda Marlon Brando'nun gözüpekliliği, somurtkan James Dean'in isyancılığı vardı. Matisse'in -bir boya fırçasını bile artık zor tutup kaldıran, yaşlanmakta olan bir Avrupa modernizminin uzlaşmış ve iktidarsız, kâğıttan aslanının- yanında Pollock erkekliğin somut örneği idi. Hareketli boyama dediği bir teknik ortaya attı, buna göre -tercihen açık havada- düz bir satha koca bir tuval serilip üzerine boya damlatılıyordu. Kendilerine yol bulup tuvalin bir kenarından bir kenarına ulaşan çizgilerin boncuk gibi saçılmış düğümlerinde Pollock sanki Amerika'yı yeniden keşifle uğraşıyordu. Vecit halinde, derbeder, sarhoş Pollock'ın elinde modernizm korkunç bir sayıklamaya dönüşmüştü. Bir eleştirmen onu “erimiş bir Picasso” olarak tanımlamıştı ama ötekiler “Amerikan resminin zaferi” olarak onu kutlamaya koştular, onun resmi Amerika'nın ne olduğunu yansıtıyordu: Güçlü, enerjik, özgür, büyük. Amerika'nın, *Bay Smith Washington'a Gidiyor* ve daha sonra *On İki Öfkeli Adam* (Soyut Dışavurumcular bir keresinde kendilerine “Huysuzlar” adını takmışlardı) gibi Hollywood filmlerinde kutsallaştırılan o büyük, yalnız adam, korkusuz birey efsanesini ayakta tutan bir resim olarak görülüyordu.

⁵ Budd Hopkins'ten alıntı, Frances Stonor Saunders, *Hidden Hands: A Different History of Modernism*, Londra: Channel 4 Television, 1995.

1948'de kendisi de kavgacı, ayyaş, dikbaşı biri olan sanat eleştirmeni Clement Greenberg bu yeni estetik için bol keseden iddialarda bulunuyordu: "İnsan ... Arshile Gorky, Jackson Pollock, David Smith gibi onca enerji ve içerik yüklü yeni yeteneklerin sahneye çıkışıyla birlikte, son beş yılda Amerikan sanatının düzeyinin ne kadar yükseldiğini görünce ... ister istemez, çok şaşırtıcı ama, sanayi üretiminin ve siyasal gücün ağırlık merkeziyle birlikte Batı sanatının ana öncüllerinin de nihayet Birleşik Amerika'ya kaydığı gibi bir sonuca varıyor."⁶ Bir başka deyişle Amerika artık bir sanatçının "Avrupa'da olgunlaşmaya gitmek için *terk edeceği*"⁷ bir ülke değildi ... Bu iddiayı doğru bulmaktan çok, bu iddia ile ilgili görüşünü belirten Jason Epstein daha sonra şöyle demişti: "Amerika -ve özellikle New York- artık dünyanın siyasal ve finansal merkezi haline geldi ve tabii kültürel merkezi de oldu. Büyük bir ülke, o büyüklükte bir sanata sahip değilse ne işe yarar? Tıpkı Titoretto'suz bir Venedik ya da Giotto'suz bir Floransa olmayacağı gibi, büyük bir sanatınız olmadan da büyük bir güç olamazdınız."⁸ Soyut Dışavurumculuğun üstün bir gücün yükünü taşıyabilecek bir araç olduğu fikri tutmaya başladı. Ama böylesine siyasal ve ahlâksal bir düşmanlık içinde ortaya çıkması bunu yaygınlaştırmaya aday insanları önemli bir ikilem ile karşı karşıya bırakıyordu.

Dondero'nun eleştirilerinin saçmalığı açıkça ortadaydı ama bu eleştiriler 1940'ların sonlarında Dışişleri Bakanlığı'nın çeşitli kereler Amerikan sanatını bir propaganda aracı olarak kullanma girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasında etkili olmuştu. Bu geri kafalılar, 1947'de Dışişleri Bakanlığı'nın "İlerleyen Amerikan Sanatı" adlı sergisini geri çektiydikleri zaman ilk gollerini atarak erken bir galibiyet kazandılar. Sergide yetmiş dokuz "ilerici" eser yer alıyordu; bunların arasında Georgia O'Keeffe, Adolph Gottlieb, Arshile Gorky gibi ressamların tabloları da bulunuyordu; serginin Avrupa'ya, Latin Amerika'ya götürülmesi programlanmıştı. Sergi önce Paris'e gitti, sonra Prag'a geçti, orada öylesine büyük bir başarı kazandı ki Ruslar hemen rakip bir sergi gönderdiler. Bu Amerikan girişiminin resmi bahanesi "yabancı izle-

⁶ Clement Greenberg, "The Decline of Cubism", *Partisan Review*, Mart 1948.

⁷ Robert Hughes, *American Vision: The Epic History of Art in America*, New York: Knopf, 1997.

⁸ Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

yicilerin kafalarında çağdaş Amerikan sanatının akademik ya da taklitçi olduğu yolundaki her türlü düşünceyi yok etmek”ti.⁹ Bir eleştirmen, “Bu kez yurtdışına taklit konyak şişeleri içinde yerli *brandy* göndermiyoruz, sarhoş etmeyen rekolte üzüm suyu göndermiyoruz, bu kez fıçı içinde yıllandırılmış gerçek *bourbon* gönderiyoruz - buna siz ülkenin şarabı da deseniz yanlış bir şey söylemiş olmazsınız,”¹⁰ diye övünüyordu.

Sergi, Amerika’nın sanat davasına hizmet etmek şöyle dursun, zarar vereceğe benziyordu. Kongre’de şiddetle eleştirildi, bozguncu ve “Amerikan düşmanı” olarak lanetlendi. Konuşmacılardan biri “yabancılar Amerikalıların meyus, omuzları çökük ya da şekilsiz -kısmetlerine küsmüş, yönetim değişikliği isteyen insanlar olduklarını söylemek”te kötü bir niyet seziyordu. “Komünistler ile New Deal sanat projesine katılan komünizm sempatizanları, sanatı propaganda yollarından biri olarak seçtiler.”¹¹ Bir başkası, Jesse Helms’in saygıdeğer bir atası, “Bu tür zırvalara para harcansın diye vergi veren ahmak Amerikalılardan biriyim ben de,” diye haykırdı. “Bu Kongre’de böyle saçma sapan bir şeyin ... Amerikan hayatının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olduğuna inanan tek bir kişi varsa onu derhal bu şeyleri çizenlerin boşalttıkları tımarhaneye göndermek gerekir.”¹² Sergi iptal edildi, tablolar yüzde doksan beş indirimle, artık devlet malı olarak satıldı. Sergide yer alan ressamların çoğunun sol siyasete bulaşmış olduğu (o zamanlar özsaygısı olan öncü sanatçılar için olmazsa olmaz bir koşuldu bu) suçlamalarına karşılık Dışişleri Bakanlığı bir genelge yayımlayarak, bundan sonra komünistlik ya da komünizm sempatizanlığıyla ilgisi olan hiçbir ressamın resminin devlet kesesinden sergilenmemesi talimatını verdi. Böylelikle “avantgarde sanatın Amerikan düşmanı olduğu görüşü resmi politikaya girmiş”¹³ oluyordu.

Yüksek sanat sarayının kapılarına dayanmış barbarların bu korkunç bakış açısı şimdi yavaş yavaş kültür seçkinlerinin beyin-

⁹ Taylor D. Littleton ve Maltby Sykes, *Advancing American Art*, “Amerikan Sanatını Geliştirme’ projesi geniş bir kültür diplomasisi bağlamı içinde oluşturulmuş ve Amerika’nın uluslararası güvenilirlik, istikrar ve aydınlanma tanımının bir gölgesi olarak yansıtılmıştı.”

¹⁰ Alfred M. Frankfurter’den alıntı, Taylor D. Littleton ve Maltby Sykes, a.g.y.

¹¹ Alıntı, Taylor D. Littleton ve Maltby Sykes, a.g.y.

¹² Senatör Brown, Kongre Meclis Kaydı, 14 Mayıs 1947.

¹³ Jane de Hart Mathews, “Art and Politics in Cold War America”, *American Historical Review*, cilt 81/4, Ekim 1976.

lerine sızıyordu. Dwight Macdonald saldırıları *Kulturbolschewismus* olarak lanetledi, Amerikan demokrasisi adına yapılanların aslında sanata karşı totaliter rejimlerde görülen saldırıların bir benzeri olduğu iddiasında bulundu. Sovyetler -aslına bakarsanız büyük oranda Avrupa- Amerika'nın kültür açısından bir çöl olduğunu söylüyordu, ABD'nin Kongre üyelerinin davranışları da bunu doğrular gibiydi. Dünya'ya Amerika'nın büyüklüğüyle ve özgürlüğüyle boy ölçüşebilecek bir sanatının olduğunu göstermek isteyen yüksek düzeyli strateji uzmanları, ülke içindeki muhalefet yüzünden bu sanatı açık açık destekleyemeyeceklerini gördüler. Pekiyi, ne yaptılar? CIA'ya başvurdular. Böylece Soyut Dışavurumculuğu karalama girişimlerine karşı erdemlerini vurgulama savaşı başladı.

"Kongre üyesi Dondero ile çok sorunumuz oldu," diye hatırlıyordu Braden daha sonra. "Modern sanata dayanamıyordu. Bunun travesti bir sanat olduğunu düşünüyordu; günahkâr olduğunu, çirkin olduğunu düşünüyordu. Resme karşı amansız bir savaş açtı, yapmak istediğimiz bazı şeyleri -yurtdışına sergi göndermek, yurtdışına senfoni orkestraları göndermek, yurtdışında dergi çıkarmak gibi- Kongre'ye onaylatmamızı güçleştirdi. Bu işleri gizli yapmak zorunda kalmamızın nedenlerinden biri buydu; gizli yapılması gerekiyordu çünkü bir demokraside oya başvurulduğunda reddedilecekti. Açıklığı desteklemek için gizliliğe sığınmalıydık."¹⁴ Kültürel Soğuk Savaş'ta Amerikan stratejisinin o yüce çelişkisi işte yine burada ortaya çıkıyordu: Demokrasi içinde üretilmiş (ve demokrasinin dışavurumu olarak övünç kaynağı olmuş) sanatın tutunmasına yardımcı olmak için demokratik sürecin kendisini devre dışı bırakmak gerekiyordu.

CIA kendi hedeflerine ulaşabilmek için bir kez daha özel sektöre başvurmak zorunda kaldı. Amerika'da müzelerin ve sanat koleksiyonlarının çoğu -bugün de olduğu gibi- özel kişilere aitti, özel fonlarla destekleniyordu. Çağdaş ve avangard sanat müzelerinin en tanınmış New York'taki Museum of Modern Art (Modern Sanat Müzesi), MoMA'ydı. 1940'lı 50'li yılların büyük bir bölümünde başkanlığını Nelson Rockefeller yapmıştı, müzeyi 1929'da annesi Abby Aldrich Rockefeller kurdu (Nelson "Anne-min Müzesi" derdi). Soyut Dışavurumculuğun hızlı destekçile-

¹⁴ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Haziran 1994.

rinden biriydi, “serbest girişim sanat ” olarak söz ederdi bu resimden. Yıllar içinde sırf kendi özel koleksiyonundaki eserlerin sayısı 2500’ n üzerine  ıkt . Rockefellerların sahip olduğu Chase Manhattan Bankası’nın binalarının duvarlarını ve bekleme salonlarını kaplayan daha binlerce tablo vardı.

Sol görüşlü sanatçıları desteklemek Rockefellerlar için yeni bir şey değildi. Abby Aldrich Rockefeller (bir zamanlar bir Amerikan Büyükelçiliği’nin önünde “Gringolara  l m!” diye ba ırmış olan) Meksikal  devrimci Diego Rivera’y  destekleme kararı aldığı zaman yapılan eleştirilere, “kız lların ‘sanatlarının tanınmasını sa layabilirsek’ kızıl olmaktan vazgeçerler,” karşılığını vermişti. Bunun arkasından, tahmin edileceği gibi, Rivera için MOMA tarihinde ikinci kez tanık olunan tek kişilik bir sergi geldi. Yeni dikilen Rockefeller Center binasına 1933’te bir duvar resmi yapan Rivera’nın çalışmalarını Nelson Rockefeller izliyordu. Bir gün Rivera çalışırken onu izleyen Nelson bir figürün hiç yan l ya yer bırakmayacak şekilde Vladimir İli  Lenin’e benzediğini fark etti. Rivera’dan kibarca onu oradan kald rmasını istedi. Rivera kibarca reddetti. Nelson’ın talimatı üzerine duvar resminin çevresini nöbetçiler kuşatt ; Rivera’nın eline ücretinin tamamının karşılığı olan (21.000 dolarlık) bir  ek ile birlikte işin iptal edildiğini bildiren bir mektup verildi. Neredeyse bitmiş olan duvar resmi 1934 şubat’ında  eki erle tahrip edildi.

Bu sözü edilen sanat koruyuculuğu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı ama buna rehberlik eden ilke terk edilmedi. İleri gelen kişiler solcu sanatçıların desteklenmeye değer olduklarına inanmaya devam ettiler. Bu süreç içinde, patronun parasının şakirtısı sanatçının siyasal görüşlerinin pat rtısını bastırabilirdi. Soyut Dışavurumculu u haritaya yerleştirmek için çok çalışmış olan sanat eleştirmeni Clement Greenberg, “Avantgarde ve Ki ” başlıklı ünlü yazısında, aydın bir sanat koruyucusunun sponsorlu unu kabul etmenin ideolojik nedenlerini ortaya koydu. 1939’da *Partisan Review*’de yayımlanan makale, seçkinci ve anti-Marksist modernizm anlayışının değişmez iman şartları belgesi olarak hâlâ ayakta duruyor. Avangard, “gerçek sahipleri tarafından -bizim yönetici s n fımız tarafından- terk edildi,” diye yazıyordu Greenberg. Avrupa’da geleneksel olarak avangarda, “yönetici sınıflar arasındaki seçkin bir azınlık” destek verir ama “[avangard] o elite arasında bir ba  görmezken her zaman altın

bir göbek bağıyla bağlıdır...”¹⁵ Birleşik Amerika’da, ona göre, aynı düzenek etkili olmalıydı. Soyut Dışavurumculuk ile Kültürel Soğuk Savaş arasındaki gerçekten derin bağ işte burada görülebilir. CIA özel girişim kapitalistleriyle birlikte işte bu ilkeye göre çalıştı.

İlerici sanatçıların -tıpkı Rönesans’taki ataları gibi- seçkinlerin desteğine gereksinimi olduğunu ileri süren Greenberg’in bu önerisinden özellikle Tom Braden çok etkilenmişti. “Sistine Kiliyesi’ni ısmarlayan hangi papaydı unuttum,” diyordu, “ama İtalyan halkının oyuna başvurulsaydı herhalde pek çok kafadan pek çok ses çıkardı: ‘Bu adam çıplak’, ‘Ben Tanrı’yı böyle düşünmüyorum’ ya da daha kim bilir neler? O zaman parlamento olsaydı, İtalyan parlamentosundan geçeceğini hiç sanmam. Sanattan anlayacak ve sanatı destekleyecek bir papaya ya da çok parası olan birine gerek var. Yüzyıllar sonra insanlar, ‘Bak, Sistine Kilisesi, yeryüzünde yaratılmış en güzel eser!’ diyorlar. İlk sanatçıdan ve o sanatçıyı destekleyen ilk milyonerden -ya da papadan- beri uygarlığın karşı karşıya kaldığı bir sorun bu ama milyonerler ya da papalar olmasaydı sanat diye bir şeye sahip olamazdık.”¹⁶ Braden’in deyiimiyle sanat koruyuculuğunun halkı eğitmek, halka istedikleri ya da istediklerini sandıkları şeyi değil, kabul etmeleri gereken şeyi kabul etmeyi öğretmek gibi bir görevi de vardı. “Cahil kişilerle ya da daha kibarcası, anlamayan kişilerle her zaman savaşmak zorundasınız.”¹⁷

“CIA sanatı çok ciddiye alıyordu demek, bu soruna çarpık bir açıdan bakmak olur,” diyordu sanat eleştirmeni Philip Dodd. “Siyasetçiler sanatla ilgilendikleri zaman onlar için en önemli şey sanatın bir *anlamının olmasıdır*, faşistler için de bu böyledir, Sovyetler için de, Amerikan CIA’sı için de. Bu yüzden CIA’nın elillerde Amerika’da en iyi sanat eleştirmenliğini yaptığını söylemek gibi gerçekten çarpık bir iddia ileri sürülebilir. Çünkü CIA -eski solcular tarafından yapılmış, Avrupa’dan gelen- gerçekten de sevimsiz bulması gereken sanata gözlerini çevirmiş, bu tür sanatın gizil gücünü fark etmiş ve desteklemişti. Aynı şeyi zamanın sanat eleştirmenlerinin çoğu için söyleyemezsiniz.”¹⁸

¹⁵ Clement Greenberg, “Avant-garde and Kitsch”, *Partisan Review*, Güz 1939.

¹⁶ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Haziran 1994.

¹⁷ a.g.y.

¹⁸ Philip Dodd, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

“Soyut Dışavurumculukla ilgili olarak, bunu CIA’nın icat ettiğini söylemek isterdim, sırf yarın New York’ta, şehir merkezi Soho’da ne olduğunu görmek için,”¹⁹ diye şaka yapmıştı Teşki- lat’ın adamlarından Donald Jameson, sonra da CIA’nın ilişkisiyle ilgili daha ciddi bir açıklamada bulunmuştu. “Bunun toplumsal gerçekçilikle hiç ilgisi olmayan bir sanat olduğunu, bunun ya- nında toplumsal gerçekçiliğin aslında olduğundan daha  sluplaş- tırılmış, daha katı, daha sınırlı kaldığını görmüştük. Bu ilişki ba- zı sergilerde kullanıldı. O günlerde Moskova kendi çok katı ka- lıplarına uymayan her şeyi çok şiddetle lanetliyordu. O yüzden onların o kadar çok ve o kadar ağır eleştiriler yönelttikleri her- hangi bir şeyin, şöyle ya da böyle desteklenmeye değer olduğunu düşünmek hiç yanlış olmazdı. Kuşkusuz bu tür işlere destek an- cak CIA’dan iki ya da    aşama uzaklıktaki örgütler ya da hare- k tlar aracılığıyla verilebilirdi, böylece,  rneğin Jackson Pollock için temiz k ğına gerek kalmazdı ya da bu insanların örgüte bulaşmalarına yol açacak bir şey yapmak - zincirin son halkasına ekleneceklerdi yalnızca. Bizimle,  rneğin Robert Motherwell ara- sında önemli bir ilişkinin olduğunu sanmıyorum. Daha yakın bir ilişki olamazdı, daha yakın olması da gerekmiyordu çünkü onlar özellikle yönetime ve kesinlikle CIA’ya saygısı olmayan kişilerdi. Kendilerini şöyle ya da böyle, Washington’a değil de Moskova’ya yakın hisseden insanları kullanmak zorunda kaldıysanız, eh, belki bu daha da iyi.”²⁰

CIA’yla arasında mesafe olan ve bu sayede CIA’nın çıkarları- nın gizlenmesi için güven verici bir paravan oluşturan (MoMA) Modern Sanat Müzesi vardı. MoMA’nın komisyonları ve konsey- leri incelendiğinde Teşkiyat ile ilişkilerindeki artış görülebilir. En başta Nelson Rockefeller’ın kendisi vardı, savaş sırasında h - k metin Latin Amerika’daki istihbarat ajansının, Amerika Kıtala- rı Arası İlişkiler Koordinatörü (Coordinator of Inter-American Affairs, CIAA) olarak başkanlığını yapmıştı. Bu ajans başka et- kinliklerinin yanı sıra “ ağdaş Amerikan resmi” sergilerinin tur- nelerinin sponsorluğunu yapıyordu. Sergilerin on dokuz ta- nesi MoMA’yla anlaşmalı olarak yapıldı. Rockefeller, hükümetin dış ilişkileri incelemek üzere taşeron tayin ettiği bir New York beyin takımının, yani Rockefeller Kardeşler Fonu mütevelli he-

¹⁹ Donald Jameson, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

²⁰ a.g.y.

yetinin üyesi olarak, Amerikan dış siyasetinin tanımlarını araştıran, dönemin en etkili beyinlerine başkanlık etti. 1950'lerin başlarında Allen Dulles ve Tom Braden'dan özet bilgiler aldı, Braden daha sonra, "Bence Nelson bizim yaptığımız her şeyle ilgili olarak hayli fazla bilgi sahibiydi," demişti. Nelson'ın 1954'te (C.D. Jackson'ın yerine) Eisenhower'ın Soğuk Savaş stratejisi özel danışmanlığına atandığı, CIA'nın örtülü eylemleri de içinde olmak üzere bütün Ulusal Güvenlik kararlarını denetleyen Planlama Koordinasyon Grubu'nun başkanlığını yaptığı düşünülürse çok mantıklı bir tahmin.

Rockefeller'ın yakın arkadaşı John "Jock" Hay Whitney uzun süre MoMA'da mütevellî heyeti üyeliği yapmış, başkanlık ve yönetim kurulu başkanlığı görevlerinde de bulunmuştu. Groton, Yale ve Oxford'da öğrenim görmüş olan Jock yeni palazlanan şirketlere, Broadway oyunlarına, Hollywood filmlerine para yatırarak yüklü mirasını büyük bir servete dönüştürmüştü. 1940-42'de CIAA'de Rockefeller'ın sinema bölümü müdürü olan Jock, Disney'in *Saludas Amigos'u* gibi, iki Amerika kıtası arasında iyi niyet bolluğuna gark olmuş filmlerin yapımına nezaret etti. 1943'te Stratejik Hizmetler Dairesi'ne (OSS) girdi, 1944 Ağustos'unda Güney Fransa'da Alman askerleri tarafından yakalandı, Doğu'ya giden bir trene bindirildi, trenden atlayıp kaçtı. Savaşın sonra, "yatırım için daha tutucu kanallardan kapital çekmekte sorunları olabilecek yeni yeni palazlanan, riskli girişimlere finansal destek sağlayarak, serbest girişimin önünü açmayı amaçlayan bir ortaklık"²¹ olarak J.H. Whitney & Co.'yu kurdu. Önemli ortaklardan biri William H. Jackson'dı, Jock'ın polo oynayan bir arkadaşıydı ve o da CIA'da müdür yardımcılığı yapmıştı. Jock, Psikolojik Strateji Komitesi'nde çalışmış ve "CIA'ya yararlı olmanın çeşitli yollarını"²² bulmuştu.

Bir başka bağlantı da William Burden'dı, müzeye ilk kez 1940'ta Danışma Kurulu Başkanı olarak adını atmıştı. "Komo-dor" Vanderbilt'in soyundan gelen Burden, Soğuk Savaş yönetim kadrosunun en tipik örneğiydi. Daha önce Havacılıktan Sorumlu Devlet Bakanlığı yapmış, o da savaş sırasında Rockefeller'ın CIAA'sinde çalışmıştı. O da "birinci derece riskli işlere para yatı-

²¹ E.J. Kahn, "Means", *The New Yorker*, 11 Ağustos 1951.

²² David Wise ve Thomas B. Ross, *The Espionage Establishment*, New York: Random House, 1967.

ran bir sermayedar” olarak  n yapmış ve kişisel servet sahibi olmuş biriydi. Yarı resmi çeşitli kurumlara, hatta CIA’nın Farfield Vakfı’na başkanlık etmişti, paravanlık etmekten mutlu görünüyordu. 1947’de Müze Koleksiyonları Komisyonu’na başkan atandı, 1956’da MoMA’nın başkanı oldu.

Burden’in başkanlığı sırasında, “müze harekâtlarını ilgiledirdi i kadarıyla siyaset” genellikle “lastik mühür esasına göre”²³ verilen onaylarla Ren  d’Harnoncourt tarafından belirleniyordu. Bu d’Harnoncourt’a, MoMA çevresinde toplanmış saraylıların Kardinal Wolsey’i olarak yeteneklerini kullanma alanı sağlıyordu. 1,95 boyunda, 110 kilo ağırlığında olan Viyana doğumlu d’Harnoncourt ola andı ı bir insandı, “Lorraine D kleri, Lüksemburg Kontları, Habsburg İmparatorları ordusuna mabeyncilik, amirlik ederek yükselmiş Orta Avrupa soyluları ordusuyla doğrudan doğruya aynı soydan gelen biri”ydi.²⁴ 1932’de Birleşik Amerika’ya g   etmişti, savaş sırasında CIAA’nın sanat bölümünde çalıştı. Daha sonra Nelson onu müzeye aldı, 1949’da müzenin müdürü yaptı. D’Harnoncourt, “sonsuz çeşitliliği ve sürekli ke ifleriyle  a da  sanat”ın demokrasinin “başta gelen simgesi” olduğuna inanıyordu ve 1950’lerde komünizme karşı yürütülen kültürel savaş, Kongre’nin parasal olarak desteklemesi için kulis yaptı. Braden “MoMA’daki arkadaşların i leri kendi aralarında halletmeyi sevdikleri”ni söylüyordu ama Ren  d’Harnoncourt’un “büyük bir olasılıkla Teşkilat’ın müzedeki adamı” olduğunu ekliyordu. Hiç kuşku yok ki d’Harnoncourt, (psikolojik Strateji Komitesi’nin yerini alan) Ulusal Güvenlik Konseyi Harekâtlar Koordinasyon Kurulu’na danı ıyordu. Ayrıca düzenli olarak Dı ı ları’ne rapor veriyordu. Bu gizli ilişkilere bakılırsa, ataları gibi d’Harnoncourt’un da “birbiri ardına -çoğu kez de aynı anda- çeşitli patronlara, kendinin vazge ilmezli ini kabul ettirme yeteneği”²⁵ gösterdiği söylentisi ilginç hale geliyor.

Kongre Puro  irketi’nin varisi olan William Paley, istihbarat dünyasıyla yakın bağlantıları olan bir başka MoMA müteveli heyeti üyesiydi. Allen Dulles’in kişisel dostu olan Paley, sahibi olduğu yayın a ı CBS’in CIA çalışanlarına paravanlık etmesini ka-

²³ Russell Lynes, *Good Old Modern: The Intimate Portrait of the Museum of Modern Art*, New York: Atheneum, 1973.

²⁴ G. Hellman, “The Imperturbable Noble”, *The New Yorker*, 7 Mayıs 1960.

²⁵ a.g.y.

bul etti, Time-Life imparatorluğunda Henry Luce'un yaptığını yaptı (Luce da MoMA mütevelli heyeti üyesiydi). Giderek gelişen bu ilişki en üst noktasına ulaştığında CBS muhabirleri yılda bir kez CIA'nın önde gelen adamlarıyla birlikte özel yemeklere ve brifinglere katılırdı. Bu yemekler, "iyi purolar ve masa sohbetleriyle kodamanların katıldığı partiler", Dulles'in evinde ya da onun Washington'daki Alibi adlı özel kulübünde verilirdi. Paley'nin CIA ile ilişkisi konusunda. bir CBS yöneticisi şöyle demişti: "Belleğinin onu yanılttığı tek konu buydu."²⁶

Adlar adlar adlar, bağlantılar bağlantılar bağlantılar. Joseph Verner, örneğin, MoMA mütevelli heyeti üyesiydi, aynı zamanda Farfield Vakfı'nın da üyesiydi. Gardner Cowles de öyleydi. Junkie Fleischmann da öyle. Cass Canfield de öyle. MoMA'nın kurucu üyelerinden Oveta Culp Hobby, Özgür Avrupa Komisyonu yönetim kurulunda sandalye sahibiydi ve aile vakfını CIA'nın bir para aktarma kanalı olarak kullanmasına izin veriyordu. Eisenhower'ın başkanlığında Sağlık, Eğitim ve Sosyal Yardımdan Sorumlu Devlet Bakanı'yken yardımcılığını yapan kişi, daha önce Nelson Rockefeller ile çalışmış olan Joan Braden'di. Joan, Tom ile evliydi. Tom CIA'ya girmeden önce Nelson Rockefeller'ın yanında, 1947'den 1949 sonlarına kadar Modern Sanat Müzesi'nin yönetici sekreteri olarak çalışmıştı.

Gore Vidal'in bir zamanlar dediği gibi, "Bizim şu hiç beklenmeyen derecede Jakoben cumhuriyetimizde her şey öyle çok ilişki zincirinin bir parçası ki, bize artık hiçbir şey şaşırtıcı gelmiyor." Adların bu kadar çakışmasının, zamanın Amerikan iktidarının doğasından başka bir şeyi yansıtmadığı iddia edilebilir elbette. Sırf bu insanlar birbirini tanıyor diye, sırf bunlar toplumsal ilişkiler sonucunda (hatta resmi olarak) CIA'ya önerildi diye, bunların yeni Amerikan sanatının propagandasını yapmak için bir fesat yuvası oluşturdukları anlamına gelmiyor bu. Ama bu yakın ilişkiler, MoMA'nın herhangi resmi bir şekilde hükümetin gizli kültürel savaş programıyla bağlantıları olduğu iddialarını güçlendiriyor. Bu söylentiye ilk kez 1974'te, *Artforum* için yazılmış "Soyut Dışavurumculuk: Soğuk Savaş Silahı" adlı makalede Eva Cockroft mercek altına aldı. Makale söyle sona eriyordu: "Kültürel Soğuk Savaş siyasetleriyle Soyut Dışavurumculuğunun

²⁶ Alıntı, Carl Bernstein, "CIA and the Media", *Rolling Stone*, 20 Ekim 1977.

başarısı arasındaki bağlantılar hiç de rastlantısal değildir... Bu siyasetler o zamanlar müze politikalarının iplerini ellerinde tutan ve Avrupalı aydınların gönüllerini kazanacak uygarca Soğuk Savaş taktiklerini savunan en önemli kişilerin bazıları tarafından bilinçli bir şekilde hazırlanmıştı.”²⁷ Dahası Cocroft’un dediğine göre, “Kültürel propaganda bakımından hem CIA’nın kültür aparatı hem de MoMA’nın uluslararası programları birbirine benziyordu ve aslında birbirini destekleyiciydi”.²⁸

“Ne Pollock’ın ne de başka herhangi birinin reklamını yapmakla bir ilgim vardı,” dedi Lawrence de Neufville. “Onun adını ilk kez ne zaman duydu umu bile hatırlamıyorum. Ama Dı ı leri Bakanlığı desteği ke ti i zaman, Jock Whitney ile Allen Dulles’in modern sanat konusunda bir şey yapmak zorunda olduklarını söylediklerini ve bu konuda anla tıklarını hatırlıyorum. Belki de ‘birbirlerini destekleyici’li i böyle tanımlayabilirsiniz.”²⁹ CIA ile Modern Sanat Müzesi arasında resmi anla ma olduğuna dair görünüşte hiçbir ipucu yok. I ın aslına bakarsanız buna hiç gerek yoktu.

MoMA’nın savunucuları müzenin Soyut Dı avurumculu u desteklemesinin, Amerika’nın uluslararası imgesinin örtülü olarak iyileştirilmesi çabalarına destek vermekle herhangi bir şekilde ilişkili olduğu iddialarına ısrarla karşı çıkmışlardır. Kullandıkları bir sav ilginçtir, bu hareket çıktığı zaman MoMA’nın başlangıçta hareketi ciddiye almadığını söylüyorlar. “Müze’nin Soyut Dı avurumculuk sergileri yurtiçinde ellilerin sonlarında yapıldı, yurtdışında da öyle oldu, o tarihlerde hareketin ilk ku a ının ardından ikinci bir kuşak gelmişti bile,”³⁰ diye yazıyordu, MoMA’nın bir savunma yazma görevini verdiği Michael Kimmelman. MoMA’nın burnunun dibindeki şeyi ka ırdı ını söylemek d r     olmaz, Soyut Dı avurumculuk ilk ortaya çıktığı günden ba layarak müzenin hiç aksatmadan bu ressamların resimlerini topladığı gerçeğini görmemek olur. MoMA, Arshile Gorky’nin, Alexander Calder’ın, Frank Stella’nın, Robert Motherwell’in,

²⁷ Eve Cockroft, “Abstract Expressionism: Weapon of the Old War”, *Artforum*, cilt 12/10, Haziran 1974.

²⁸ a.g.y.

²⁹ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Nisan 1997.

³⁰ Michael Kimmelman, “Revisiting the Revisionists: The Modern, it Critics and the Cold War”, *Studies in Modern Art 4*, New York: Museum of Modern Art, 1994.

Jackson Pollock'ın 1941'den başlayarak tablolarını almış. 1944 Mayıs'ında müze müzayedede "yirminci yüzyıla ait eserler satın almak için fon oluşturmak amacıyla on dokuzuncu yüzyıl sanat eserleri"ni sattı. Resimleri alanlar hayal kırıcıydı ama "Pollock'ın, Motherwell'in, Matta'nın önemli tablolarını" satın alabilmek için yeterli nakit sağlandı. Böylece *çağdaş* bir sanat müzesinden, özellikle "bir müzenin destek vermesi ya da vermemesiyle meslek hayatları ve şansları önemli surette etkilenecek, yaşayan sanatçılara karşı büyük bir manevi sorumluluğu"³¹ olduğunu kabul eden bir müzeden beklenebileceği gibi, müze yeni Amerikan ressamı kuşağına kucak açtı.

Bu alımların içerdeki muhaliflere karşı yapılmış olması, Soyut Dışavurumculuğun saygın olarak kabul edilme hakkının pekiştirilmesi kararlılığını gösteriyordu. Müze Koleksiyonları Komisyonu'nun bazı üyeleri, aleyhte gazete eleştirilerinden cesaret bularak "'soyut dışavurumcu' denen tablolar da içinde olmak üzere, bazı alımların yerinde olup olmadığını sert bir dille sorguladıkları zaman,"³² eleştirileri etkisiz kaldı; bir komisyon üyesi Rothko'nun bir resminin satın alınmasını protesto etmek için istifa ettiğinde kimse ona etme demedi. Sergilerin yurtdışına gönderilmesine gelince, "18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Amerikan Resmi" sergisi için Motherwell, Mark Tobey, Georgia O'Keeffe, Gottlieb seçildi; sergi 1946'da Londra'da açıldı, sonra öteki Avrupa başkentlerini dolaştı. Soyut Dışavurumcu ressamların yapıtlarının grup halinde devlet himayesinde (sponsorluğunu Dışişleri Bakanlığı ve Savaş Enformasyon Dairesi üstlenmişti) ilk sergilerinden biriydi bu. Aynı yıl MoMA'da bir sergi açıldı, "On Dört Amerikalı"nın arasında Gorky, Motherwell, Tobey, Theodore Roszak vardı. Eski bir MoMA taraftarı olan Lincoln Kirstein 1948'de, *Harper's* dergisinde, müze "görevini hiç üstüne vazife olmadığı kadar iyi yaptı", "Çağdaş Soyut Resim Akademisi"ne dönüştü diye sızlanıyordu, bu akademinin ilkelerini de tanımlamıştı: "Yöntem olarak doğaçlama, formül olarak bozuk şekiller, resim ... olarak iç dekoratörlerin ve yüksek baskı grubu oluşturu-

³¹ Modern Sanat Müzesi, Müttevelli Raporu, 1945, Alfred Barr, *Painting and Sculpture in the Museum of Modern Art 1929-1967: An Illustrated Catalogue and Chronicle*, New York: Museum of Modern Art, 1977.

³² a.g.y.

ran satıcıların ustalıklı idare ettiği bir eğence.”³³ 1952’de aralarında Edward Hopper’ın, Charles Burchfield’in, Yasuo Kuniyoshi’nin, Jack Levine’in bulunduğu elli kadar Amerikan ressamı, sonradan “Gerçeklik Manifestosu” olarak tanınacak olan bir bildiriyile MoMA’yı kınıyor, “büyük oranda Modern Museum’da ve müzenin ülkede sorgulanmadan kabul edilen etkisin”den doğmuş bir “dogma” olduğunu düşündükleri “nesnel olmayan soyut resimle halkın gözünde gittikçe daha fazla özdeşleştiği”ni söylüyorlardı. Aynı yıl kom n st bir aylık dergi olan *Masses and Mainstream*’de, başlığı -“Dolarlar, Kerizler ve ölüm”- uğursuz bir kehanet taşıyan uzun ve sert bir yazıda soyut sanat ve o sanatın mabedi Modern Sanat Müzesi yerden yere vuruluyordu.

MoMA’nın gerçekten de uçağa geç bindiğini söylemek mümkün mü? Sidney Janis’in 1951 sonlarında Galerie de France’ta açtığı “Amerikan Resminin İleri Kolu Paris’te” sergisi büyük gürültülerin kopmasına yol açan bir başarısızlığa uğradı. Tanıtma yazılarının en iyisinde heyecansızlık göze çarpıyordu, çoğu düpedüz d şmancaydı. Tek bir resim bile satılmadı. “ ok erkendi,” dedi Janis. New York Okulu’nu savunan öteki özel galeri sahiplerinin, kabahatin MoMA’da olduğu konusunda hiç kuşkuları yoktu, MoMA’nın onlara bu kadar çabuk kucak açması hataydı. “Motherwell, Gottlieb, Baziotes gibi kişileri ilk kabul edenlerden birinin Modern Museum olduğunu söylemek zorundayım,” diyordu Kootz Galerisi’nin sahibi Samuel Kootz. “[Alfred] Barr özellikle bu    adamın hayranıydı ve bu hayranlığını Burden ya da Nelson Rockefeller ile müteveli heyeti üyelerinin modern grubundan başkalarına da taşımıştı.”³⁴

Zamanın sözü dinlenir ayar ustası Alfred Barr’ın Soyut Dışavurumculuğu savunmasının, bu tür resmin başarısında payı oldu. 1902’de Detroit’de doğan Barr 1918’de Princeton’a girdi ve Princeton’dan sanata, askeri tarihe (onun strateji ve taktiğe ilgisini yansıtan) satran a aşırı meraklı biri olarak çıktı. 1929’da Abby Aldrich Rockefeller’ın daveti  zerine MoMA’nın ilk yöneticisi oldu, 1943’e kadar bu görevde kaldı, o tarihte yerini Ren  Harmoncourt’a bıraktı. Barr müzede görev yapmaya devam etti, 1947 şubat’ında Müze Koleksiyonları yöneticiliğine atandı. *New*

³³ Lincoln Krstein, *Harper’s Magazine*, Ekim 1948.

³⁴ Samuel Kootz’dan alıntı, Lynn Zelevansky, “Dorothy Miller’s ‘Americans’ 1942-1963”, *Studies in Modern Art 4*, New York: Museum of Modern Art, 1994.

Yorker'daki kişi portrelerinden birinde Dwight Macdonald onu şöyle tanımlıyordu: "Yüzünün sert ifadesi, ancak eski Yunan heykellerinde ya da bir psikanalizcinin özenle kilitlenmiş yüzünde görebileceğimiz cinsten gizli bir gülümsemeyle dağılan utangaç, narin, pes sesli, bilim adamı havalı, gaga burunlu, göz-lüklü biri." Ama Macdonald, Barr'ın "yalnızca hoş, dalgın bir profesör" olmanın ötesine geçtiğini fark etmişti: "O suskun, doğ-rucu haliyle bir siyasetçiden öte biriydi ... hayret içinde kalan bir ressama burası 'Şenlik Evi değilse Gizem Evidir' dedirtecek kadar, hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmasının gerekmediği müzede bir entrika havasının esmesinde 'Alfred Barr'ın o ince İtalyan parmağı' vardı." Macdonald -bir zamanlar Barr'ın "o kurnaz tilki suratlı halinden nefret" ettiğini söyleyen- Peggy Guggenheim'dan ve "Alfred'de Cizvitlerde görülen bir şey" bulduğunu, "Ama Cizvitler *ad majorem Dei gloriam* olarak entrika çevirirken, Barr çağdaş sanatın ve müzenin zaferi için entrika çeviriyor," diyen bir çağdaşından alıntılar yapıyordu.³⁵

Bu son derece siyasallaşmış dönemde MoMA'nın stratejilerinin gerisinde Barr'ın "İtalyan parmağının" bulunduğunu gösteren ipuçları var. Müze, Soyut Dışavurumculuğu yemlemesine karşı çıkanları susturmak için yapılan bilinçli manevralarının parçası olarak "diplomasi gereği hiçbir zaman itiraf edilmeyen ama özellikle müzenin sergi programına yansıyan iki çatallı bir siyaset"³⁶ güdüyordu. Böylece hakim olan romantik ya da yansıtmacı resim zevkine sahip olanların damak tadına uygun sergi kılıfı yoktu, hatta bir eleştirmen müzeyi "günümüz sanatı"ndan çok "büyükbabalarımızın zamanının sanatına"³⁷ düşkünlükle suçladı. Ama aynı zamanda Barr, New York Okulu ressamlarının resimlerini alıyor ve gizlice daha geniş kapsamlı kurumsal destek için çare arıyordu. *Time-Life* imparatoru Henry Luce'u yayın siyasetini yeni resim lehinde değiştirmeye ikna eden oydu, bir mektubunda ona bunun özellikle korunması, Sovyetler Birli-

³⁵ Dwight Macdonald, "Action on West 53rd Street", *The New Yorker*, 12 ve 19 Aralık 1953.

³⁶ Lynn Zelevansky, a.g.y.

³⁷ 1943'te "Amerika'da Romantik Resim" adlı retrospektif sergiyi (Bingham, Burchfield, Eakins, Homer ve Watkin tablolarını içeren) ele alan Greenberg bu sergiyi; "kuru-kemiklerin yeniden ete büründürüldüğü, cesetlerin diriltildiği, her türlü girişim alanında zaafa uğramış sınırlarımızla düşlerin yeniden canlandırıldığı bir dönem"i temsil etmekle eleştirmişti. Clement Greenberg, "Art", *The Nation*, 1 Ocak 1944.

 i'ndeki gibi eleştirilmemesi gerektiğini çünkü ne de olsa bunun "sanatsal [bir]  zg r girişim,"³⁸ olduğunu yazıyordu.   te MoMA ve Barr -"Amerika'nın düşünsel sağlığı" sözünü a zından d   rmeyen- Luce'u kendi yanlarına böyle çektiler. 1949 Ağustos'unda *Life* dergisi, derginin orta sayfalarını Jackson Pollock'a ayırd , böylece Amerika'daki her kahve masasına ressam ve yapıtını armağan etti. Basının bu ilgisi (ve Barr'ın bu ilgiyi güvenceye alma çabaları) ihmal iddialarını ortadan kaldırıyor.

Ama New York Okulu'nun şansını en iyi gösteren şey MoMA'nın kendi koleksiyonlarından Avrupa'ya ödünç verdiği tabloları. Rockefeller Kardeşler Fonu'nun be  yıl süreyle her yıl ba ı lad   125.000 dolarla kurulmuş olan Uluslararası Programın himayesinde müze yoğun bir Soyut Dı avurumculuk ihracına ba ladı. Barr'ın kendisi bundan "yabancı entelijansiyaya k r gagesi gütmeyen propaganda"³⁹ olarak söz etti (bir başka MoMA yanda ı "yabancıların sempatisini kazanmak için değeri    lmez bir şey") diyordu. Programın yöneticisi Porter McCray'di, Yale mezunu ve Nelson Rockefeller'ın Güney Amerika  stihbarat  r  t 'n n bir başka emektarıyd . 1950 Aralık'ında McCray MoMA'nın Gezici Sergiler Bölümü'ndeki görevinden bir yıl izinle ayrıldı ve ABD Dı ı leri servisinde görev aldı, Paris'teki Marshall Planı'nın kültür bölümüne verildi. MoMA tarihini yazan Russell Lynes bu de i iklikle ilgili olarak şunları söylüyordu: "Müze artık kendi dinini bütün dünyaya yayabilirdi (hiç değilse demir perde dışındaki dünyaya) ve bu dünyaya sahip olmaktan da mutluydu - ancak bu kez ihraç edilecek olan din, ev yapımı bir dindi; geçmişte olduğu gibi birincil mesajı Avrupa'dan ithal edilebilir olmak olmayan bir din."⁴⁰ Fransa'da McCray Dı ı leri Bakanlığı'nın (sözümona) solcu sanatçıları resmen yasaklamasının yaratt   olumsuz etkinin, bir Amerikan Büyükelçiliği çalışanının dediği gibi "Amerikan çıkarları ve faaliyetlerinde bir boşluk" yaratt  na birinci elden tanık olmuştu, "bunu Avrupalıların anlamasına olanak yoktu, ayrıca bu Amerikalıların Batı uygarlığının temel değerlerini payla mad  ı suçlamasında bulunan komünist-

³⁸ Alfred Barr'dan Henry Luce'a, 24 Mart 1949 (AB/MoMA).

³⁹ Alfred Barr, *The New American Painting* kataloguna  ns z, 1958. Tamamıyla resimli olan katalog "biri adının açıklanmasını istemeyen bir İngiliz hayırseverden, biri de USIA'den gelen iki ba ı  sayesinde" yayımlandı.

⁴⁰ Russell Lynes, a.g.y.

lerin eline koz veriyordu".⁴¹ McCray bu izlenimi düzeltmek gibi bir görevle MoMA'ya döndü. Onun yönetimi altında müze gezici sergilere katkısını büyük oranda artırdı, hatta 1955'te bir iç hizmet raporuna göre bu iş, müzeyi "en iyi Amerikan tablolarından 18 ay yoksun bırakmak" gibi "biraz sevimsiz" bir boyuta ulaştı. 1956'da Uluslararası Program çerçevesinde uluslararası otuz üç sergi düzenledi, bunların arasında ABD'nin katıldığı Venedik Bi-enali de vardı (özel olarak temsil edilen tek ülke). Öte yandan ABD büyükelçiliklerine ve konsolosluklarına ödünç verilen tabloların sayısı da çok artmıştı.

McCray'ın yardımcısı Waldo Rasmussen, "Modern Sanat Müzesi'nin uluslararası programını kültürel propagandayla ilişkilendiren çeşitli makaleler yayımlandı; hatta CIA ile ilişkisi olduğu anlamına gelecek ifadelerde bulunuldu, o yıllarda ben orada çalıştığım için kategorik olarak doğru olmadığını söyleyebilirim!"⁴² diyordu. "Uluslararası programın temel vurgusu sanattı - siyaset değildi, propaganda da değildi. Ayrıca bir Amerikan müzesi için en küçük bir kültürel propaganda şaibesinden kaçınmak çok önemliydi, bu nedenle Amerikan büyükelçilikleriyle ya da Amerika'nın hükümet yetkilileriyle ilişkili olmak hiç uygun değildi çünkü sergilerin propaganda amacı taşıdığı anlamına gelirdi bu, oysa böyle bir amaç yoktu."⁴³

Modern Sanat Müzesi ne propagandadan ne de hükümet yetkilileriyle ilişkiden arınmış bir kurumdu. Örneğin 1952'de Kültürel Özgürlük Kongresi'nin Paris'teki Başyapıtlar Festivali'ne sanat sergisiyle katılmak üzere anlaşma yaptığında bu anlaşmayı, bu organizasyonda CIA'nın oynadığı rolü çok iyi bilen mütevellilerin himayesi altında yaptı. Ayrıca serginin küratörü (MoMA'nın ve Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi danışma kurulu üyesi) James Johnson Sweeney şu sözlerle serginin propaganda amacını ilan etmiş oldu: "Sergide, Nazi Almanyası'ndaki ya da günümüz Sovyet Rusyası ve uydularındaki gibi totaliter bir rejim altında üretilmeyecek ve sergilenmesine izin verilmeyecek başyapıtlar olacak."⁴⁴ Soyut sanatın demokrasiyle eşanlamlı olduğu, "bizden yana" olduğu görüşünü Alfred Barr da vurgulamıştı, So-

⁴¹ Paris Amerikan Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na, 11 Haziran 1953 (SD.CA/RG59/NARA).

⁴² Waldo Rasmussen, söyleşi, New York, Haziran 1994.

⁴³ a.g.y.

⁴⁴ James Johnson Sweeney, basın bildirisi, 18 Nisan 1952 (ACCF/NYU).

 uk Savaş diliyle konuşan Barr, “ a da  sanatçının uyumsuzluğu ve özgürlük sevgisi yekpare bir diktatörlük yönetiminde hoş görülemez ve  a da  sanat propaganda için diktatörün içine yaramaz.”⁴⁵

Nabokov’un Ba yapıtlar Sergisi’nden çok daha önemli olan şey “On İki  a da  Amerikan Ressamı ve Heykeltıra ı” sergisinin⁴⁶ 1953-54 turnesiydi. MoMA’nın özellikle New York Okulu’na ayrılmış ilk sergisiydi bu. Paris’te Ulusal  a da  Sanat Müzesi’nde açılan sergi on be  yıldır bir Fransız müzesinde açılmış ilk önemli sergiydi. Fransa’ya (kültürel  ovenizmi hafife alınmayacak olan bir ülkeye) “kültürel bir çıkarma” yapıldığı suçlamalarını önlemek için MoMA bu serginin ev sahibi müzenin isteği üzerine yapıldığını iddia etti. Aslında tam tersi olmuştu. Paris’teki Amerikan B y kel li i’nden gelen bir mektupta, “1953  ubat ayı başlarında Müze [Modern Sanatlar], B y kel li in Kültürel İlişkiler Bölümü’nden bir ricada bulunarak, Paris’teki Ulusal  a da  Sanat Müzesi yöneticisi Jean Cassou ile  u anki serginin yapılması konusunun g r  lmesini istedi. Bay Cassou 1954 sonuna kadar bütün sergi programını yapmıştı. Ancak böyle bir sergi olanağı çıkınca, planını yeniden gözden geçirdi ve programlanmış olan Belçikalı ressam Ensor’un sergisini erteledi.”⁴⁷ Mektupta b y kel li in, “Birleşik Amerika Devleti’nin himayesi altında yapılması öngörülen herhangi bir sanat programı bulunmadığı için, bu istekle ilgili herhangi bir girişimde” bulunamayacağı üzülerek belirtiliyordu ama, “Söz konusu Amerikan sanatı sergisi için yine de uluslararası sergilerde kullanılmak üzere New York’taki Modern Sanat Müzesi’ne para ayıran Nelson Rockefeller Vakfı’nın harekete geçmesiyle bu d   m çözülmüştür,”⁴⁸ deniyordu.

⁴⁵ Alfred Barr, “Is Modern Art Communistic?”, *New York Times Magazine*, 14 Aralık 1952.

⁴⁶ On iki ressam şunlardan oluşuyordu: Jackson Pollock, Arshile Gorky, John Kane, David Smith, Ben Shahn, Alexander Calder, John Marin, Morris Graves, Stuart Davis, Edward Hopper, Ivan Albright, Theodore Roszak.

⁴⁷ Paris Amerikan B y kel li i’nden Dı ı leri Bakanlığı’na 11 Haziran 1953 (NA.RG59). Jean Cassou, New York ve Paris’teki sanat çevreleri arasında önemli bir bağlantı adamıydı. Direni  sırasındaki eylemlerinin  d l  olarak Mus e National d’Arts Moderne’in y neticili ine atanmış önemli bir  airdi, sanat bilgisi kıttı ama siyasal bakımdan önemli gruplarla, hele Kültürel  zg rl k Kongresi gibi bir örgütle ilişki kurmayı çok iyi bilen yüksek devlet görevlisiydi.

⁴⁸ Amerikan B y kel li i, Paris, a.g.y.

Sergide herhangi resmi rol üstlenemeyen Amerikan Büyükelçiliği MoMA ile Fransız ev sahipleri arasında sessiz bir aracı rolü oynamakla yetindi. Ev sahipleri arasında hem Dışişleri Bakanlığı'yla hem de Milli Eğitim Bakanlığı'yla bağlantılı olan Fransız Sanatsal Etkinlik Derneği vardı. Demek lüks bir katalog yayımlamak, posterleri ve “serginin bütün reklamları”nı üstlenmek gibi önemli bir “bağış” önerisinde bulundu. Bağlantı ilginçti. Demek aynı zamanda Kültürel Özgürlük Kongresi'ne bağış yapanlar listesinde de vardı ve Junkie Fleischmann'a göre “Fransa'da Kongre ile ilgili herhangi bir sorunumuz olduğunda kendisine başvurduğumuz zaman bize çok yardımcı olmuş kişilerden biri”ydi.⁴⁹ Aslında Fransız Bürosunda Erlanger'e CIA bağlantı halkası olma görevi verilmişti. Onun aracılığıyla Kültürel Özgürlük Kongresi (ve bu olayda MoMA) resmi Fransız fonlarını kültürel propaganda girişimlerine akıtabiliyordu. Sergiyi kendisi düzenleyecek kadar bu sergiye önem veren René d'Harnoncourt bu ilişkiden habersiz olamazdı. Fransız basın mensupları serginin gerisindeki siyasal manevraları fark etmişti ve Modern Sanat Müzesi'nden “Birleşik Amerika Topraklarının” ileri karakolu, sergide yer alan ressamlardan da “Bay Foster Dulles ile on iki havarisi” diye söz ediliyordu. “On İki Çağdaş Amerikan Ressamı ve Heykeltıraşı” sergisi bir sonraki kente yollanmak üzere toparlanırken (Zürih, Dusseldorf, Stockholm, Oslo, Helsinki'ye gönderilmişti), MoMA da Kültürel Özgürlük Kongresi ile bir kez daha doğrudan ilişkiye girmesine yol açacak bir başka sergiye katılmak üzere hazırlığa başlamıştı bile. 1954 Nisan'ında Nabokov'a yazdığı mektupta MoMA'nın Sergiler ve Yayınlar Müdürü Monroe Wheeler, “Koordinasyon Kurulumuz, 18 ile 35 yaş arasındaki ressamların sergisini açma projemizle ilgili olarak sizinle azami işbirliği yapmamız gerektiği konusunda fikir birliğine varmıştır. Uluslararası Danışma Komisyonu'na müzenin Resim ve Heykel Müdürü Bay Andrew Carnduff Ritchie'yi öneririz,”⁵⁰ diyerek ilişkiyi doğruluyordu.

Bu işbirliğinin sonucu Roma'daki Galleria Nazionale d'Arte Moderna'da açılan “Genç Ressamlar” sergisi oldu, sergi daha sonra Brüksel'e geçerek Palais des Beaux-Arts'da, Paris'te Musée National d'Arts Moderne'de, Londra'da Çağdaş Sanatlar Enstitü-

⁴⁹ Julius Fleischmann'dan Bob Thayer'a, 25 Şubat 1960 (CCF/CHI).

⁵⁰ Monroe Wheeler'dan Nicolas Nabokov'a, 9 Nisan 1954 (CCF/CHI).

s  nde (Institute of Contemporary Arts, ICA'de) açıldı. Sergideki 170 tablonun neredeyse hepsi soyut resimdi. Soyut resim yapan ressamların bir şekilde "kom n st olmayan figüratif resimlerin  o undaki zayıflı a, hatta kısırlı a" tepki gösterdiklerine inanan Ritchie, sergi için Richard Diebenkorn'un, Seymour Drumlevitch'in, Joseph Glasco'nun, John Hultberg'in, Irving Kriesberg'in, Theodoros Stamos'un tablolarını seçmişti. Böylece Avrupalı izleyicilere hâlâ ilk kuşak Soyut Dı avurumcular tanıtılırken Ritchie ikinci ku a ı sahneye çıkartıyordu.

Her zamanki gibi Kültürel  zg rl k Kongresi kesenin ağzını açmış, en iyi    resme büyük para  d lleri verilecekti. (En iyi tablo  d l n  Hultberg, Giovanni Dova ve Alan Reynolds payla tılar, her biri 1000 İsviçre frangı ya da Fleischmann tarafından "ba ı lanmış" 2000'er dolar aldılar.) Bu sergiyi düzenleme giderlerini, o yıl içinde serginin nakliye ve reklam harcamalarını doğrudan doğruya Farfield Vakfı karşıladı. MoMA'nın Uluslararası Programı Rockefeller Kardeşler Fonu'ndan aldığı parayı kullanarak serginin Avrupa'ya gidiş dönüş nakliye giderini ödedi. Kongre'nin medya a ı, serginin etkisini artırmak için üstüne d  eni yaptı. *Preuves* 1956 Ekim sayısının yarısını sergiye ayırdı ve soyut resim / figüratif resim kar ıtlı ı üzerine yapılmış uluslararası bir araştırmayı yayımladı.⁵¹ "Modern resmin sorunları, bir rastlantı sonucu benim boş zaman u ra ımdır," iddiasında bulunan Josselson bu araştırmayı Nelson Rockefeller'a gönderdi ve "bu-

⁵¹ Kongre dergisi, yeni sanattan yana olan ele tirmenlere yararlı bir    durumundaydı. Michael Josselson soyutlamanın siyasal anlam ve öneminin çok iyi farkındaydı, soyutlamanın sosyalist ("sosyal" olarak okuyun) gerçekliğe karşı demokrasinin yanıtı olduğuna inanıyordu. 1954 başlarında kamuya açık bir tartışmada Alberto Moravia'nın sosyalist gerçeklikle ilgili olarak komünistlerin bakış açısına destek verdiği rapor edilmiş, Josselson buna çok  fkelenmi ti. O sırada Roma'da bulunan Nicolas Nabokov'a hemen mektup yazarak bir toplantı düzenlenmesi, o toplantıda Moravia'nın sözlerinin   r t lmesi, Moravia'nın kendisinin "ikiy zl l   "n n ortaya konması talimatını verdi. Ertesi yıl Melvin Lasky *New Statesman*'ın sanat eleştirmeni John Berger'in bir yazısını okumu tu, o yazıda Berger Londra'da açılan İtalyan ressamları sergisine Renato Guttuso'nun alınmamasını ele tiriyordu (onun "yapıtları," diye yazıyordu Berger, "Batı Avrupalı bir ressamın ne sa  elini kesip sanki Moskova'da eski bir akademisyenmi  gibi resim yapmasına ne sol elini kesip New York'taki Modern Sanat Müzesi'nde rahatına bakmasına gerek olduğunu" kanıtlayan ürünlerdir). Lasky bunu okuduktan sonra Josselson'a şöyle yazıyordu: "*New Statesman and Nation*  zerine o acı alaylı broşür yapılırsa, bro  rde derginin 5  ubat (1955) sayısının y   sekseninci sayfasında sanat eleştirmeni, parti politika uzmanı John Berger'in iman ikrarı da olmalı. Bir bak saçını ba ını yolarsın." Melvin Lasky'den Michael Josselson'a, 7  ubat 1955 (CCF/CHI).

nun bugün Paris'teki tartışma konularının başında"⁵² geldiğini söyledi.

Kongre ile işbirliği yapmak MoMA'ya Avrupa'daki en saygın sanat kurumlarının kapılarının açılmasını sağladı. Kongre'nin Sanat Komisyonu'nda Brüksel'deki Palais des Beaux-Art'ın, İsviçre'deki Modern Sanat Müzesi'nin, Londra'daki ICA'nın, Berlin'deki Kaiser Friedrich Müzesi'nin, Paris'teki Musée National d'Arts Moderne'in, Guggenheim Müzesi'nin (New York ve Venedik), Roma'daki Galleria Nazionale d'Arte Moderna'nın yöneticileri bulunuyordu. MoMA'nın (ve perde gerisindeki Farfield Vakfı'nın) ekonomik gücünü arkasına alan bu komisyon Avrupa'daki estetik beğeniyi etkileme gücüne ve kapsamına sahip oldu. "Genç Ressamlar"la ilgili yazı yazan birinin dediği gibi, "Serginin, soyut sanatın çeşitli akımlarında mevcut hakim beğeniye uygun olması gerçeği, belki de seçici kurulun bileşimine bağlanabilir. Jüri üyelerinin hemen hemen hepsi birer müze müdürü, böyle oldukları için de onlardan kabul görmüş en iyilerin dışına çıkmaları beklenemez."⁵³

Bu genel tutuculuğun yalnızca estetik gündeme göre değil siyasal gündeme göre biçimlendiği konusunda en küçük bir kuşku bile olamaz. Başkan Eisenhower'ın kendisinin onayladığı bir gündemdi bu; kendisinden önceki Truman'ın tersine Eisenhower çağdaş sanatın değerini "özgürlüğün temel direği" olarak kabul ediyordu. MoMA'nın çalışmalarını açıkça onayladığı bir konuşmasında şöyle diyordu: "Sanatçılar kişisel duygularını alabildiğine yoğun bir şekilde yaşama serbestliğine, bütün içtenlikleri ve inanmışlıklarıyla yaratma özgürlüğüne sahip oldukça sanatta sağlıklı anlaşmazlıklar ve ilerleme olacaktır... Diktatörlükte her şey ne kadar farklıdır. Sanatçılar devletin köleleri ve araçları haline getirilince, bir davanın başlıca propaganda aracı haline gelince ilerleme durur, yaratma ve deha diye bir şey kalmaz."⁵⁴ Bu duyguları MoMA'nın Uluslararası Programı'nın eski bir başkanı August Heckscher da dile getirmişti, müzenin asıl çalışmalarının "çağın temel çatışmasıyla ilgili" olduğunu iddia etmişti, yani "zorbalığa karşı özgürlük savaşı. İster faşist ister komünist rejim-

⁵² Michael Josselson'dan Porter McCray'e, 8 Ekim 1956 (CCF/CHI).

⁵³ Kupür (kaynağı belirsiz), Yaz 1955 (ACCF/NYU).

⁵⁴ Dwight D. Eisenhower, "Sanatta Özgürlük", MoMA 25. kuruluş yıldönümü konuşması, 19 Ekim 1954, *Museum of Modern Art* bülteni, 1954.

lerde olsun, zorbalığın egemen olduğu yerde  ağdaş sanatın yok olduğunu, o yerden sürüldüğünü biliyoruz”.⁵⁵

George Kennan bu “ zg r sanat” ideolojisine dört elle sarıldı, 1955’te MoMA  yelerinden oluşan dinleyicilere “dış dünya-
nın bizimle ilgili olarak sahip olduğu birtakım izlenimleri, ulus-
lararası konumumuzu çok önemli şekillerde etkilemeye başlayan
izlenimleri düzeltme”nin⁵⁶ görevleri olduğunu söyledi. “Bu olum-
suz duygular,” dedi Kennan, “siyasal olmaktan çok kültürel olan
koşullara” bağlıydı. Bundan sonra söylediği şey herkesi şaşırttı:
“Totaliterlik yandaşları, ancak sanatçıların güven ve desteğini,
dışardan bakınca, kazanmış gibi göründükleri zaman umut verici
ve güvenilir bir uygarlık yarattıkları iddiasında inandırıcı olabi-
leceklerini anladılar... Onların bunu bizim kendi insanlarımız-
dan çok daha erken anlamış olmaları bence çok acı.”⁵⁷ “Bizi bek-
leyen görev nedir?” diye soruyordu Kennan. “Dış dünyaya hem
bir kültür hayatımızın bulunduğunu hem bunu biraz önemsemi-
ėimizi ... göstermek zorundayız. Aslında burada, ülkemizde, des-
tek ve teşvikimizi esirgemeyecek kadar kültürümüzü önemsemi-
ėimizi, kültürümüzün başka kültürlerle tanışarak zenginleşme-
sini sağlamak istediğimizi göstermeliyiz. Bu izlenimler bizim sı-
nırlarımızın ötesine, yeterince güçlü ve başarılı bir şekilde taşı-
nabilirse *bir kere ben bu tür sonuçlarla elde edilebilecek sonuç-
ları, siyasal propagandanın geri kalan bütün demirbaşına değiş-
mem.*”⁵⁸

Kültürel  zg rl k Kongresi’nin g stermecisi, gerçekçi esteti-
ėe karşı deneysel, her şeyden önce de soyut resme verdiği destek
bu bağlamda değerlendirilmelidir. Tom Braden’ın ve Donald Ja-
meson’ın sözlerinden açıkça anlaşıldığına göre CIA, yeni sanatın
onaylanmasını teşvik etmek konusunda üstüne düşen rolü oy-
naması gerektiği kanısındaydı. Fairfield Vakfı’nın kayıtlarına ba-
kılırsa, Teşkilat’ın akıttığı dolarla desteğini dile getirdiği görüle-
bilir. “Genç Ressamlar” sergisine verilen desteğe ek olarak Far-
field, MoMA’ya çeşitli bağışları aktardı, bunların arasında 1959’

⁵⁵ August Heckscher, MoMA 25. kuruluş yıldönümü konuşması, a.g.y. Heckscher, so-
yut dışavurumculuğu sürekli olarak savunan, mülkiyeti Whitney’e ait bir yayın olan
New York Herald Tribune’da çalışıyordu.

⁵⁶ George Kennan, “International Exchange in the Arts”, 1955 MoMA Konseyi ko-
nuşması, *Perspectives*, Yaz 1956.

⁵⁷ a.g.y.

⁵⁸ a.g.y. (Italikler yazara aittir).

da Polonyalı okurlara modern sanatla ilgili kitaplar sağlamak amacıyla Uluslararası Konsey'e aktarılmış 2000 dolar da vardı.

CIA'nın, Soyut Dışavurumculuğun tutunması için kullanılan araçların bir parçası olduğunu gösteren daha başka, kuşku götürmez ipuçları da var. 1955-56'da açılan "Genç Ressamlar" sergisi kapandıktan hemen sonra Nicolas Nabokov bunun devamını planlamaya başladı. Başlangıçta engellerle karşılaşan öneri 1959'da kabul edildi. O sırada Kongre'nin Müzik ve Sanat Komisyonu başkanı, aynı zamanda MoMA'nın (Uluslararası Program'ın bir uzantısı olan) Uluslararası Sanat Konseyi'nin üyesi bulunan Junkie Fleischmann, iki organizasyon arasında bağlantı sağlayan kişi konumundaydı. Sergiye Amerika'dan katılacak resimleri yine MoMA seçti, seçilenlerin çoğu Paris Bienali için daha önce Avrupa'ya gönderilmiş olanlardı. O yılın sonunda Nabokov'un sekreteri, Junkie'ye, bir serginin açılmasının planlandığı haberinin "sanat çevrelerinde bir fırtına etkisi" yarattığını söyleyebiliyordu. "Paris'teki bütün genç ressam, bütün galeri yöneticileri, bütün sanat eleştirmenleri [Kongre'ye] telefon edip haberle ilgili bilgi istiyorlar. Müthiş bir şey olacak."⁵⁹

Başlangıçta "Günümüz resminin şiirsel kaynakları" başlığını taşıyan ve 1960 Ocak ayında Louvre'da Musée des Arts Décoratifs'te açılan sergiye daha kışkırtıcı bir başlık bulundu: "Karşıtlıklar". Sergide ağırlık kazanan ressam,lar arasında (o sırada Paris'te bulunan) Mark Rothko, Sam Francis, (Paris'te ilk kez sergilenen) Yves Klein, Franz Kline, Louise Nevelson, Jackson Pollock, Mark Tobey ve Joan Mitchell vardı. Resimlerin çoğu Paris'e Viyana'dan getirilmişti, Kongre bu resimleri orada 1959'da komünistlerin gençlik festivalinin etkisini kırmak için CIA'nın yürüttüğü bir kampanyanın parçası olarak sergilemişti. Sergi CIA'ya 15.365 dolara mal oldu ama Paris'teki genişletilmiş sergi için daha fazla para gerekecekti. Hoblitzelle Vakfı aracılığıyla aklanan 10.000 dolara, Association Française d'Action Artistique'ten 10.000 dolar daha eklendi.

"Karşıtlıklar" sergisine basın "fazlaca ilgi" gösterdi ama Kongre sergiyle ilgili yazıların "genelde çok acımasız" olduğunu kabul etmek zorundaydı. Bazı Avrupalı eleştirmenlerin Soyut Dışavurumculuğun "olağanüstü güzel titreşimleri"nden ve "soluk kesi-

⁵⁹ Ruby D'Arschot'tan Julius Fleischmann'a, 28 Ekim 1959 (CCF/CHI).

ci, baş döndürücü dünyası”ndan etkilenmiş olmasına karşın, başka pek çoğu şaşırmış ya da çok bozulmuştu. Barselona’da, o yıl MoMA’nın gezici sergisi “Yeni Amerikan Resmi” üzerine yazı yazan bir sanat eleştirmeni biri Jackson Pollock’a, öteki Grace Hartigan’a ait- iki tablonun çok büyük olduğu ve müzenin kapısından sığmadığı için metal giriş kapısının üst tarafının kesildiğini duyunca dehşet içinde kalmıştı. *La Libre Belgique* “Dünyanın En Büyüğü” diye ilan etmişti, “tam bir özgürlük çılgınlığı içinde dışa vurulan bu güç, gerçekten tehlikeli bir dalgaya benziyor. Bizim kendi soyut ressamlarımız, bütün o ‘geleneksel olmayan’ Avrupalı ressam, bu zincirlerinden boşanmış devlerin rahatsız edici gücü karşısında cüce kalıyorlar,”⁶⁰ diye hayıflanıyordu. Bol bol büyüklükten, şiddetten, Vahşi Batı’dan söz ediliyordu, “sanki eleştirmenler yanlış katalogu ellerine almışlar ve resimlerin Wyatt Earp ya da Billy the Kid tarafından yapıldığını sanıyorlarmış gibi.”⁶¹

Soyut Dışavurumculuğun devselligi karşısında kendilerini cüce hissedenler yalnızca Avrupalı ressamlar değildi. Adam Gopnik daha sonra durumu şöyle özetledi: “Aşırı büyük boyutlarda soyut suluboyalar Amerikan müzesinin biricik biçemi [haline geldi] ve gerçekçi ressamların iki kuşak boyu bodrumlarda yaşayarak yaptıkları natürmortlarını, Sovyetler’deki yeraltı edebiyatının ürünleri gibi sağa sola dağıtmak zorunda kalmalarına yol açtı.”⁶² John Canaday’e göre 1959’da “Soyut Dışavurumculuk, başarısının doruğundaydı, öyle ki New York’ta sergi açmaya çalışan tanınmamış bir ressam New York Okulu’nun şu ya da bu üyesi tarzında resim yapmadıkça bir galeri bulamazdı.”⁶³ “Soyut Dışavurumculuğun kendi başarısını kötüye kullandığını, bu tekelcilik sarhoşluğunun yeterince uzun sürdüğünü” söyleyen eleştirmenler, Canaday’e göre, çok “kötü duruma” düşebilirlerdi (New York Okulu’nun değerini bilmemenin kendisine bir ölüm tehdidi kazandırdığını iddia ediyordu).⁶⁴ On iki yıl Birleşik Amerika’dan uzak kalmış olan Peggy Guggenheim 1959’da ülkesine döndüğü

⁶⁰ Alıntı, Clifford Ross, *Abstract Expressionism: Creators and Critics*, New York: Abrams, 1990.

⁶¹ Alıntı, Clifford Ross, a.g.y.

⁶² Adam Gopnik, “The Power Critic”, *The New Yorker*, 16 Mart 1998.

⁶³ John Canaday, *New York Times*, 8 Ağustos 1976.

⁶⁴ a.g.y.

zaman “koca sanat akımının tam bir ticarete dönüştüğü”nü gördüğünde “çok şaşırdı”.

Bir eleştirmenin “gereğinden fazla vitesi olan modernizm karteli” olarak tanımladığı Modern Sanat Müzesi, Soyut Dışavurumculuk için bir tarih üretme rolüne sıkı sıkıya sarılmıştı. Bu ismarlama ve sistematik tarih, bir zamanlar kışkırtıcı ve tuhaf bulunan şeyi akademik bir formüle, edinilmiş bir özentiliğe, *resmi sanata* indirgemişti. Böylece sanatların en özgürü, saygın kabul edilenler listesine yerleştirilince özgürlüğünü yitirdi. Gittikçe daha çok sayıda ressam, gittikçe daha büyük, gittikçe daha anlamsız resimler yapmaya başladı. İşte Soyut Dışavurumculuğu *kitsch* sınırına getiren şey, MoMA tarafından, MoMA’nın da bir parçası olduğu daha geniş kapsamlı bir toplumsal sözleşme tarafından reçetesi belirlenen biçime bütün ressamların uymaya çalışmasıydı. “İmparatorun kılığına benziyordu,” demişti Jason Epstein. “Caddede geçit yaparsınız, ‘Bu büyük sanattır,’ dersiniz, geçit alayı güzergahının iki yanına dizilmiş insanlar büyüklüğünü kabul ederler. Clem Greenberg’e kim karşı koyabilir, daha sonra bankalarının bekleme salonları için o resmi satın alan ve, ‘Bu şey harika’ diyen Rockefellerlara kim karşı koyabilir?”⁶⁵ Belki de Dwight Macdonald, “pek az Amerikalı yüz milyon dolara karşı sesini çıkarabilir,”⁶⁶ dediğinde haklıydı.

Ya ressamların kendileri? Çoğunlukla yapıtlarının sergilerine eşlik eden -Peter Fuller’ın “ideolojik aklama” dediği- Soğuk Savaş ağzıyla konuşmalara karşı çıkmadılar mı? Amerikan resminin Soğuk Savaş’ta oynadığı rolün tuhaf özelliklerinden biri, bu savaşın bir parçası olması değildir yalnızca, apolitik olduğu bu kadar bilinçli bir şekilde ilan edilmiş bir hareketin bu kadar politikleşmesidir. Ressam Paul Burlin, “Çağdaş resim bireysel yaratıcılığın önünde açılmış bir bulvardır, sola uzak olduğu kadar solun kankardeşi sağa da uzaktır,”⁶⁷ diye ilan etmişti. Eleştirmen Harold Rosenberg için savaş sonrası dönemin resmi “siyasetten vazgeçmek gibi siyasal bir seçimin” yapılmasını gerektiriyordu. “Ama siyasete karşı gösterilen böyle hinoğluhince bir siyasal tepki bakımından, rakip ideolojilerin içlerinin boşaldığının, yan-

⁶⁵ Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

⁶⁶ Dwight Macdonald, a.g.y.

⁶⁷ Paul Burlin’den alıntı, Serge Guilbaut, *How New York Stole The Idea of Modern Art*, Chicago: University of Chicago Press, 1983.

daşlarının kalmadığının görünür şekilde ortaya konması bakımından ... yeni ressamalar ve onların yandaşları elbette günün sorunlarıyla tam anlamıyla ilgiliydiler.”⁶⁸

Sanatları, bu sanatın üstlendiği toplumsal ve siyasal i levle tam anlamıyla  atı ıyor muydu? Barnett Newman 1943'teki “İlk Modern Amerikan Ressamları Sergisi”nin kataloguna yazdığı  n-sözde şöyle diyordu: “Modern ressamalar olarak bizler bir araya geldik       topluma bugün yeni yeni boy veren bir Amerika'yı, dünyanın kültür merkezi olacağı umulan bir Amerika'yı en iyi şekilde yansıtacak bir sanat bütünü sunma gereksinimini duyuyorduk.”⁶⁹ Acaba Newman bu ulusal bağlama hayıflanır duruma mı gelmişti? Willem de Kooning “bu Amerikanlığı” “belli bir yük” olarak görüyordu ve şöyle demişti: “Küçük bir ulusun insanları için böyle bir şey söz konusu değildir. Ben akademiye gittiğim zaman çıplak modelden çalışıyordum, resim yapıyordum, Hollanda'yı  izmiyordum. Bazen Amerikalı bir ressamın kendini bir beyzbol oyuncusu falan gibi hissettiği düşüncesine kapılıyorum - Amerikan tarihini yazan bir takımın  yesi gibi.”⁷⁰ Ama 1963'te Kooning, Ba kanlık Madalyası'nı almaktan büyük onur duydu. Böyle bir onuru kabul edip etmeme seçeneğiyle kar ıla madan önce Oldsmobile'nin direksiyonunda can veren Jackson Pollock, “Tek başına bir Amerikan resmi fikri ... bana saçma geliyor, tek başına bir Amerikan matematiği ya da fiziği yaratma fikri nasıl saçma geliyorsa,”⁷¹ demişti.

Başlangıçta “Amerikan resmini başka yerlerdeki resmin e iti yapma özel görevi”nin bir parçası olmaktan mutluluk duyan Robert Motherwell, daha sonra “bir malın o malı üreten adamlardan daha güçlü hale gelmesi”ni⁷² tuhaf buldu. Soyut Dı avurumculukla ilgili milliyetçi iddiaları reddetti ve 1970'lerde İngiliz soyut ressam Patrick Heron, Amerika'nın kültürel önderlik konusunda tekellilik yapma hakkına karşı çıktığı zaman onu destekledi, Heron'un “N[ew] Y[ork] Emperyalizmine karşı yürekli  ıkı ları”ndan söz etti, “İngiltere'de sizin kuşak kibar sanatın

⁶⁸ Alan Filreis, “Beyond the Rhetorician's Touch: Steven's Painterly Abstractions”, *America Literary History*, İlbahar 1992.

⁶⁹ Barnette Newman, *First Exhibition of Modern American Artists* katalogunun  n-sözü, Riverside Müzesi, Ocak 1943.

⁷⁰ Willem de Kooning'den alıntı, Clifford Ross, a.g.y.

⁷¹ Jackson Pollock'tan alıntı, Clifford Ross, a.g.y.

⁷² Robert Motherwell'den alıntı, Clifford Ross, a.g.y.

ötesine geçmek için kahramanca bir savaş verdi, [bu sanata] ne o zaman ne de şimdi hakkı verildi” çünkü New York “Britanya’da sizin kuşağa karşı cömert davranmadı” diye yazdı. Motherwell “şovenist olmayan bir modern sanat tarihi”ni dört gözle beklediğini ekledikten sonra Heron’a “bütün Amerikalılar gerzek değildir,”⁷³ diyerek sözlerini tamamladı.

Motherwell, Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi üyesiydi. Baziotes, Calder ve (onlara katıldığında ayyaş olmasına karşın) Pollock da öyle. Gerçekçi ressam Ben Shahn katılmayı reddetti, Komite’den “KÖAKuburu” diye söz ediyordu. Eski komünizm sempatizanları Mark Rothko ile Adolph Gottlieb, Soğuk Savaş sırasında antikomünistlerin yanında yer aldılar. 1940’ta Modern Ressamlar ve Heykeltıraşlar Federasyonu’nun kurulmasına yardımcı oldular. Federasyon bütün milliyetçi ve tutucu siyasal hareketlerden sanata gelecek tehditleri lanetleyerek işe başladı. Daha sonraki aylarda sanat dünyasında antikomünizmin etkin bir aracı haline geldi. Çeşitli sanat örgütlerinde bir parti etkisini su yüzüne çıkarma girişimlerinde bulundu. Rothko ve Gottlieb sanat dünyasında komünizme yaşama hakkı tanımamak için bu çabalara önayak oldular. Bu davaya öylesine adanmışlardı ki Federasyon 1953’te siyasal etkinliklere son verme yönünde oy kullanınca istifa ettiler.

Ad Reinhardt sola bağlılığını sürdüren tek Soyut Dışavurumcuydu, böyle olduğu için de 1960’lara kadar resmi sanat dünyası onu görmezden geldi. Eski arkadaşlarının hayatlarındaki ve sanatlarındaki tutarsızlıkları, onun bu durumundan daha iyi ortaya seren bir şey olamazdı, arkadaşlarının Cedar barındaki sarhoşluk gecelerinin yerini Hamptons, Providence, Cape Cod’daki evler almıştı; 1950’de Soyut Dışavurumculuk pazarının “çok hareketli” olduğunu bildiren makaleler almıştı; “Huysuzlar” grup fotoğrafının yerine artık *Vogue* dergisinde bu öfkeli genç adamları daha çok borsacı gibi gösteren, onları “spekülatif” ya da “artışta” olanlar sınıfına dahil eden listeler yayımlanıyordu. Reinhardt açgözlülük ve hırsın kışkırtıcılığına yenildikleri için ressam meslektaşlarını lanetliyordu. Rothko’ya “*Vogue* dergisinin soğuk su yassı fovisti” diyordu, Pollock’a ise “Harpers Bazaar serserisi”. Barnett Newman, “avangard seyyar satıcı, el sanatı us-

⁷³ Robert Motherwell’den Patrick Heron’a 2 Eylül 1975. Bana bu mektupu gösterdiği için Patrick Heron’a teşekkür ederim.

tası, eğitim bezirganı”, (Newman’ın hakaret davası a masına yol açan) “kutsal üstüvane açıklamalı eğlendirme memuru”ydu. Reinhardt bu kadarla kalmıyordu. Bir müzenin “bir ticarethane, muhasebe dairesi ya da eğlence merkezi değil, bir hazine dairesi ve mezar”⁷⁴ olması gerektiğini söylüyordu. Sanat eleştirisini “keçi bokuna” benzetiyor, Greenberg’le diktatör papa diye alay ediyordu. 1963 Ağustos’unda Washington’da zenci hakları y r y   ne katılan tek Soyut Dı avurumcu oydu.

Soyut Dı avurumcuların “bir rastlantı sonucu Soğuk Savaş sırasında resim yaptıkları, Soğuk Savaş için yapmadıkları”⁷⁵ iddiasını sürdürmek çok g  . Kendilerinin söyledikleri sözler, bazı durumlardaysa siyasal bağla ıklıklar, onların hiçbir ideolojiye bağlı olmadıkları iddialarını zayıflatıyor. Ama Soyut Dı avurumcuların çalışmalarının, içinde yer aldıkları siyasal tarihe indirgenemeyeceği de doğru. Caz gibi, Soyut Dı avurumculuk da, alet edildiği siyasal amaçtan bağımsız olarak var olan, hatta, evet, bu amaca yenilmemi  yaratıcı bir olguydu - ve şimdi de öyledir. “Sanat denen şeyi zamanıyla ilişkisi içinde anlamak zorunluluğumuz olduğuna kuşku yoktur,” diyordu Philip Dodd. “Soyut Dı avurumculuğu anlayabilmek için, Avrupa ile Amerika arasındaki ilişkilerin olağan olmadığı bir dönemde bunun nasıl ortaya çıktığını anlamamız gerekiyor. Siyasal düzeyde bunlar tarihin karaya taşıdığı bir radikaller kuşağı oluşturuyordu, ulusal düzeydeyse Amerika’nın savaş sonrası dönemin kültür imparatorluğu olduğu bir zamanda ortaya  ıktılar. Onların başarısını değerlendirirken bütün bunların anlaşılması gerekir. Ama onların sanatı bu koşullara indirgenemez. CIA’nın için içinde olduğu doğrudur -herkes buna ne kadar hayıflanıyorsa ben de hayıflanıyorum ama bu, bu resmin neden önemli olduğunu açıklamaz. Bu sanat, bu sanatın kendi içinde olan bir şey sayesinde başarılı oldu.”⁷⁶

Jackson Pollock 1956’da bir araba kazasında öldü, Arshile Gorky daha önce kendini asmı tı. Franz Kline içki yüzünden altı yıl içinde öbür dünyaya g cecekti. 1965’te heykeltıraş David

⁷⁴ Ad Reinhardt’tan alıntı, Annette Cox, *Art-as-Politics: The Abstract Expressionist Avant-Garde and Society*, UMI Research Press, 1982.

⁷⁵ Giles Scott-Smith, *The Politics of Apolitic Culture: The congress for Cultural Freedom and the Cultural Identity of Post-war American Hegemony, 1945-1960* (basılmamış doktora tezi, Lancaster Üniversitesi, 1998).

⁷⁶ Philip Dodd, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

Smith bir araba kazasının ardından ölecekti. 1970'te Mark Rothko bileklerini kesti ve stüdyosunda yere uzanmış halde kan kaybından öldü. Bazı arkadaşları onun "burjuva maddeciliğine karşı uluyan" yapıtları için kendisine maddi ödüllerin yağdırılması çelişkisiyle bir oranda baş edemediği için kendini öldürdüğü kanısındaydılar.

Humboldt's Gift'teki öykü anlatıcısı, "Ülke ölü şairleriyle gurur duyuyor," diyordu. "ABD'nin çok katı, çok büyük, çok fazla, çok haşın, Amerikan gerçekliğinin çok baskın olduğuna şairlerin tanıklık etmesi bambaşka bir mutluluk... Manevi güçlerin zayıflığını bu şehirlerin çocukçalıkları, delilikleri, ayyaşlıkları, umutsuzlukları kanıtlıyor... Böylece şairler seviliyorlar ama burada başarılı olmadıkları için seviliyorlar. Onlar bu korkunç karışık yumağı aydınlatmak için varlar."⁷⁷

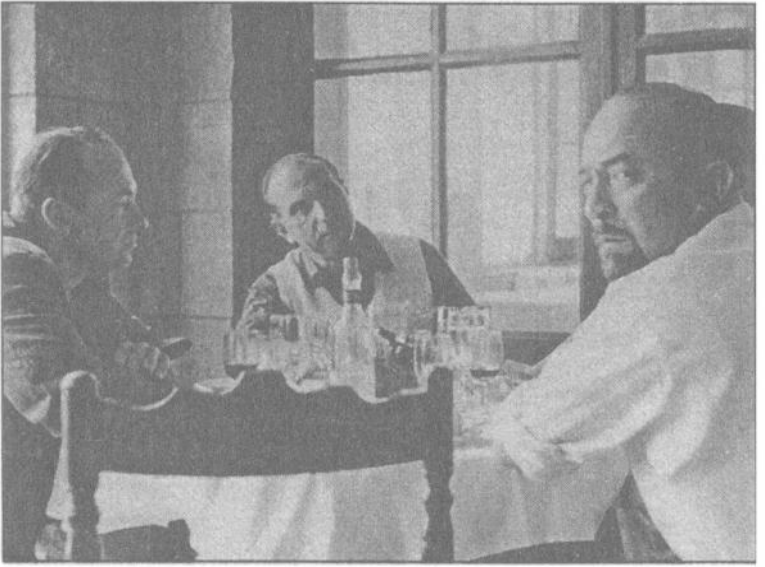
⁷⁷ Saul Bellow, *Humboldt's Gift*.

  st  gmen Michael Josselson, Berlin, 1948. Amerikan Askeri Y  netimi'nin k  lt  r i  leri g  revlisi olarak CIA'ya girdikten kısa bir s  re sonra.

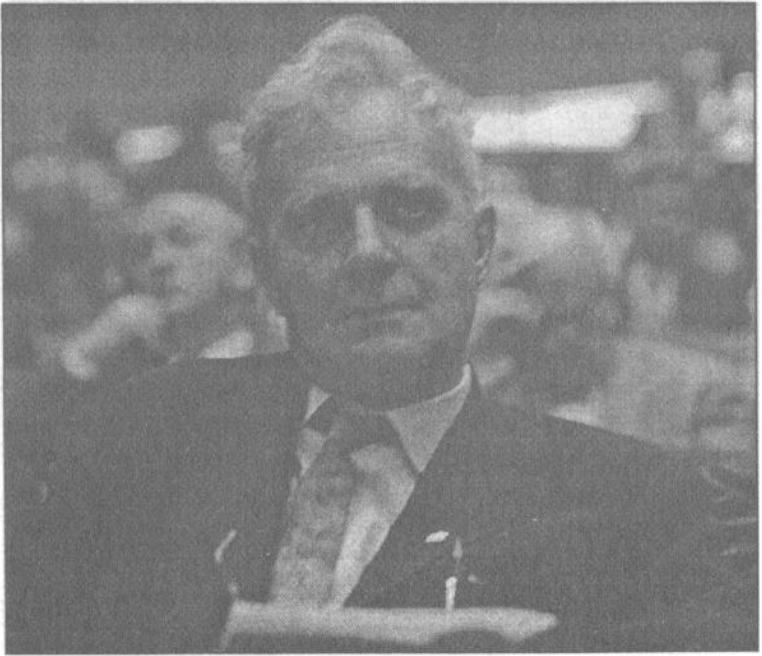
Tom Braden, So  uk Sava   sırasında Amerikan gizli k  lt  rel faaliyetlerinin y  nlendirildi  i Uluslararası   rg  tler B  l  m  'nde CIA ajan   olarak g  revliydi. Bu b  l  m, aralarında K  lt  rel   zg  rl  k Kongresi y  neticilerinin de yer ald    i bir  ok ki  iyle i  birli  i yapt  i.

“Takım” iş yemeginde: John Hunt, Michael Josselson ve Melvin Lasky.

Stephen Spender, Manès Sperber, Minoo Masani, Michael Josselson, Denis de Rougemont, Nicolas Nabokov, Ocak 1957'deki Kültürel Özgürlük Kongresi İcra Komitesi toplantısında.

Stephen Spender, CIA ve M16 tarafından *Encounter* dergisi e edit rl    görevine getirildi. E i Natasha Spender'a göre bu seçim çok doğru gerekçelere dayanıyordu, ancak Stephen çok saf biri olduğu için aldatıldı.

1953-1958 yılları arasında *Encounter* dergisinin e edit rl   n  yapan Irving Kristol.

Michael Josselson, Arthur Schlesinger Jr., Julius Fleischmann ve Sosyolog Peter Dodge, Eylül 1955'te Özgürlüğün Geleceği Konferansı'na katılmak için Milano'dalar.

Dwight Macdonald, Michael Josselson Özgürlüğün Geleceği Konferansı için Milano'da. Bir gözlemcinin söylediklerine göre konferans son derece sıkıcıydı.

Ancak, perde arkasında *Encounter* editörlerinden Dwight Macdonald'ın hazırlayıp ortaya attığı teklif çerçevesinde hararetli tartışmalar da yapıldı.

K  lt  rel   zg  rl  k Kongresi'nin   nde gelen isimlerinden kompozit  r ve em prezaryo Nicolas Nabokov (yanında e   Marie-Claire) ile Michael Josselson bir arada: Viyana Opera Binas  , 1957.

Nicolas Nabokov ve akt  r Peter van Eyck, 1958 Martı'nda Josselson'ın Paris'teki dairesinde, onun do  um g  n   partisinde. Van Eyck ve Josselson sava   sonrası Berlini'nde aynı daireyi payla  tılar.

John Hunt, Robie Macauley ve Michael Josselson, Cenevre'de harita üzerinde çalışırken.

Michael Josselson, arkadaşı ve meslektaşı Lawrence de Neufville, Neufville'nin eşi Adeline bir arada. 1948'de Josselson'ı CIA'ya alan Neufville, onunla birlikte Paris merkezli Kültürel  zg rl k Kongresi'ni kurdular ve 1950'ye kadar birlikte çalıştılar. Neufville, 1954'te Josselson'ı birbirinden beceriksiz ardıllarıyla ba  ba a bırakarak Amerika'ya döndü.

Raymond Aron, e i Susanne, Michael Josselson ve Denis de Rougemont İsviçre dağlarında eğlenceli bir gün geçiriyorlar. Aron, kongredeki CIA etkinliği ortaya çıkışında çok zor durumda kaldı ve bir işbirlikçi gibi kabul edildi.

John Hunt ve Michael Josselson, Cenevre'deki bir restoranda kongrenin pirinç plaketi altında oturuyorlar. Birkaç yıl önce kongrenin Paris dışındaki bürosundan  al nm   bu plaketi, 1969 yılında bir restoranın duvarında görünce  a  rd lar. Bu fotoğraf  Diana Josselson  ekti.

Çok etkili bir ortaklık: "Jonathan F. Saba" kod adlı Michael Josselson ve
"Jean Ensinger" kod adlı eşi Diana.

Koruyucu Kötü Cinler

1787'de, Moulins yakınlarında bir handa, yaşlı bir adam can çekişiyordu - Diderot'nun bir arkadaşı, düşüncelerini filozofların biçimlediği kişi. Oralı rahipler ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Her şeyi denediler, olmadı; yaşlı adam son ayını kabul etmedi, kendisinin pan-teist olduğunu söyledi. Yolu oralara düşmüş olan ve hiçbir şeye inanmayan Mösyö de Rollebon, Moulins Katolik papazıyla bahse girdi, hasta adamın Hristiyanlık duygularını geri getirmenin kendisi için iki saat bile sürmeyeceğini söyledi. Katolik papazı bahsi kabul etti ve kaybetti. Sabahın üçünde Rollebon'un devraldığı hasta saat beşte günah çıkardı ve yedide öldü. "İnsanlarımızı pes ettirdiğinize göre," dedi Katolik papazı, "çok iyi bir tartışmacı olmalısınız!" "Ben tartışmadım ki," dedi Rollebon, "onu cehennemle korkuttum."

Jean-Paul Sartre, *Bulanık*

Soyut Dışavurumculuk bir Soğuk Savaş silahı olarak kullanılırken, Amerika daha da güçlü bir şey keşfetmişti - Tanrı. 1789'da Birleşik Devletler'in Anayasası'nda, dinin ahlâk kurallarından doğan hukuk inancı kutsal kabul edilmekteydi, ama Amerika ancak Soğuk Savaş'ın doruğuna ulaştığı bir zamanda Tanrı'yı yardıma çağırmanın ne kadar yararlı olduğunu birden fark etti. Tanrı her yerdeydi. 1954'teki Balonla İncil Projesi uygulandığında, Demir Perde üzerinde havada salınan 10.000 balonun içinde İncil vardı; Kongre'nin 14 Haziran 1954 yasası O'nun onay damgasını taşıyordu, bu yasaya göre Bağlılık Yemini "Tanrı'nın Buyruğu Altında Tek Bir Ulus" sözlerini de içine alacak şekilde ge-

nişletilmişti, Eisenhower'a göre bu sözler "Amerika'nın mirasına ve geleceğine duyulan dinsel inancın aşkınlığı"nı doğruluyordu, "böylece savaş ve barış zamanında bizim ülkemizin sonsuza kadar en güçlü silahı olacak olan bu manevi silahları güçlendirecek"tik;¹ Kongre 1956'da "Tanrı'ya inanıyoruz" sözlerinin ulusun düsturu olmasını buyurduktan sonra O, dolarların üzerinde bile görülmeye başlandı.

Bir Amerikalı tarihçi, "Biz neden beş yıllık planlar yapalım, Tanrı bizim için binlerce yıllık planlar yapıp hazırlamışken,"² diye soruyordu. Bu mantığa göre siyasal erdem, çoktandır geçerli olan, Hristiyanlığın Tanrı yasasına boyun eğme geleneğinin iradesine bırakılmalıydı. En üstün manevi otoriteyi yardıma çağırarak Amerika kendi "açık yazgısı" için reddedilmesi olanaksız bir onay kazanmıştı.

Yazgının seçtiği insanlara, tıpkı Groton Okulu'nda öğretildiği gibi, "Tarihte her din, düşmanı öldürenleri yüceltmıştır. Kuran, Yunan Mitolojisi, Eski Ahit... Düşmanı öldürmek yapılacak en doğru şeydir. Kuşkusuz araçlar ve amaçlar konusunda bazı kısıtlamalar olabilir. Yunan kültürüne döner de Thucydides'i okursanız görürsünüz, kendi kültürünüzün bir parçası olan öteki Yunanlara yapabileceğiniz şeyler sınırlıdır. Ama bir Acem'e yapabileceğiniz şeylerin sınırı yoktur. O bir barbardır. Komünistler barbardı,"³ diye öğretilmişti.

Allen Dulles gibi, Presbiteryen geleneği içinde yetişmiş, (Yeşu'nun Eriha'da kullandığı) casus konusu için İncil'den alıntı yapmaya meraklı Soğuk Savaşçıları güdüleyen şey, dinin buyruguydu. CIA Virginia'nın ormanlarındaki o çok geniş yeni kompleksine taşındığı zaman Dulles, Langley bekleme salonunun duvarına İncil metninin en beğendiği alıntılarından birinin bir levhaya kazınıp asılması için gerekeni yaptı: "Ve sen doğruyu bileceksin, ve doğru seni özgürleştirecek" (Yahya: 8, 32). Amerikan misyonerlerinin çocuğu olan Henry Luce, aynı tanrısal kaynağa

¹ Dwight D. Eisenhower'dan alıntı, Stephen Whitfield, *The Culture of the Cold War*. Eisenhower döneminde propagandacılar psikolojik silahlar kullanmaktan söz etmeyi seviyorlardı ama Savunma Bakanlığı, altı yıldan az bir süre içinde, nükleer olan ve olmayan silahlar için 354 milyar dolar tutarında bir harcama programını yürürlüğe koymuştu.

² Daniel Boorstin'den alıntı, Taylor D. Littleton ve Maltby Sykes, *Advancing American Art*.

³ Paul Nitze'den alıntı, Evan Thompson, *The Very Best Men*.

gönderme yapmayı severdi: “Hristiyanlığın en önemli vaadi şudur: Ara, bulacaksın... Amerika bu vaat ve öncül üzerine kurulmuştur.” Luce’un pazar ayinini kaçırdığı ya da dizüstü çöküp dua etmeden yatağa girdiği pek olmazdı. Karısı Clare Booth Luce ile kızı Anne, 1943’te bir araba kazasında öldükten sonra din değiştirip Katolik olmuştu. Ülkedeki en ünlü din değiştirme olayıydı bu, bazı eleştirmenlerin alaylarına hedef oldu. Ağızdan ağıza dolaşan bir şakaya göre Bayan Luce İtalya’da büyükelçi-yken Papa onunla yaptığı öğretisel bir tartışmayı yarıda kesip ona hatırlatmış: “Ama, madam, ben de Katolik’im.” 1952 seçim kampanyasında başkanlığa adaylığını koyan Eisenhower’ı Presbiter-yen olmaya razı etmenin onurunun Bayan Luce kendisine ait olduğunu iddia ediyordu.⁴

“Luce ne kazanç ne kişisel ün peşindeydi, onu harekete geçiren şey ülkesinin insanların gelişmesine yardımcı olmak gibi bir görev duygusuydu; onlar için neyin iyi olduğunu bildiği inancıyla, ortak olmasa bile samimi bir inançla gücünü kullanı-yordu,” diye yazıyordu ilk biyograficilerden biri.⁵ “Amerikalıların başarılı bir şekilde işbirliği yapma yetenekleri doğrudan doğruya bizim ülkemizin Tanrı’ya anayasal bağlılığıyla ilintilidir,” diye ısrar ediyordu, “eski İsrail dışında tarihte hiçbir ulus, Tanrı’nın ebedi amacının belli bir dönemi için yaratılmış değildir,”⁶ inancındaydı. Luce’a göre Soğuk Savaş kutsal bir savaştı, Time A.Ş. komünizmi dünyanın her yerinde yenilgiye uğratmak gibi bir “baş hedef ve amaca” kilitlenmişti. “Bu bir özel savaş ilanımı?” diye sormuştu bir keresinde Time A.Ş. yöneticilerine. “Öyleyse, kanunsuz, belki de çılgınca bir şey olmaması mümkün mü? Belki de öyledir ama bu özel savaşın ilan edilmesi için bazı güçlü güzel örnekler mevcut.”⁷ Başka hiçbir yerde haçlı seferlerinin gönüllüleriyle ya da Francis Drake’in özel filosuyla aradaki paralellik böylesine iyi vurgulanmamıştı.

Luce’un en beğendiği dinbilimci Reinhold Niebuhr’dı. Niebuhr, Kültürel Özgürlük Kongresi’nin fahri hamisiydi, seçkin kişilerden oluşan lider kadrosuna ait bir sorumluluk olan dış siya-

⁴ Eisenhower’ın ataları Mennonit mezhebindendi ama Texas’a yerleştiklerinde orada Mennonit Kilisesi olmadığı için Incil’den okuyorlardı.

⁵ John Koebler, *Henry Luce: His Time Life and Fortkune*, Londra: Macdonald, 1968.

⁶ a.g.y.

⁷ a.g.y.

setle, hesaplı kitaplı bir güç dengesinin kurulmasının en önemli şey olduğuna inanan “gerçekçi” bir Soğuk Savaşçı’ydı. Bu seçkinler sınıfının üyeleri için Niebuhr elbette hoş bir lider örneği idi. Öte yandan Martin Luther King “kötülük etme yeteneğini” ondan öğrendiğini iddia ediyordu. Niebuhr *Time-Life* okurlarına dinbilimin kazanında pişen liberal aş tabak tabak dağıtıyordu, siyasal bir araç olarak ilk günah öğretisini başarıyla yeniden canlandırdığı, “Tanrı’yı ulusal siyasetin bir aracı”⁸ haline getirdiği için Sidney Hook’un takdirini kazanmıştı. Gerçekten de Soğuk Savaş’la ilgili her önemli siyaset maddesinin içine dinin buyruğunun sızmasıyla birlikte 1950’lerde Amerikan gücü denen bütün o bina, bir tek temel direk, tekçi önerme üzerinde duruyor gibiydi. Gelecek, “iki büyük kampta toplanmış insanlar arasında - Tanrı’yı inkar edenlerle Tanrı’ya tapanlar arasında”⁹ belirlenecektir. “Bugün dünyanın karşı karşıya bulunduğu sorun konusunda yanılmamalıyız,” diye uyarıyordu Başkan Truman. “Ya zorbalık ya özgürlük... Daha da kötüsü komünizm Tanrı’nın varlığını yadsıyor.”¹⁰ Böyle -dünya ilişkilerinin karmaşıklığını karanlık güçlerle aydınlık güçler arasındaki savaşa indirgeyen- bir kavram üretmek, Amerika’nın dış siyaset sözlüğünün, mantık ya da akılcılık süreçlerine direnen ayrımlar üzerine oturur duruma geldiği anlamını taşıyordu. George Santayana 1916’da yazdığı bir yazıda bu tür çarpıtmaların tarihsel sürece hakim olmasına aracılık eden felsefi süreci tanımlamıştı: “Doğrulan hayale bilgi deniyor, tutarlı yanılsamaya doğru deniyor, sistemli iradeye erdem deniyor.”¹¹

Genç vaiz Billy Graham için bu tür ayrımlar yoktu, Graham “komünizmi ... tezgâhlayan Şeytan’dır,” diyerek Truman’ın uyarısını iyice güçlendirmişti. “Bu adamlara doğaüstü bir güç, akıl, zeka verilmiş olmalı ki adamlar komünizm yönetiminde bizi her

⁸ Sidney Hook, “The New Failure of Nerve”, *Partisan Review*, Ocak 1953. Aralık 1951’de Psikolojik Strateji Yönetim Kurulu’nun CIA’lı Tracy Barnes’a önerisi, Niebuhr’a PSB’nin olası bir “danışmanı” olarak yaklaşmaktaydı. Gordon Gray’dan Tracy Barnes’a, 21 Aralık 1951 (GG/DDE). Niebuhr’un Siyaset Planlama Teknik Personeli Danışma Komitesi’nin başkanlığı (CIA’nın yaratılmasına nezaret eden) ile bu ikisi birleştiğinde, teologun “Tanrı’yı ulusal siyasetin aracı yapma” konumuna yerleştirildiği anlamına geliyordu.

⁹ Wittekar Chambers, *Witness*, Chicago: Regnery, 1952.

¹⁰ Harry S. Truman, Kongre konuşması, 12 Mart 1947, Harry S. Truman, *Memories: Year of Decisions*.

¹¹ George Santayana’dan alıntı, Gore Vidal, *Palimpsest*, Londra: André Deutsch, 1995.

fırsatta alt etsinler, bence komünizmin korkunç kazanımlarının başka bir açıklaması olamaz.”¹² Norman Mailer başka bir teşhiste bulunuyordu: “Amerika’nın en köklü siyasal hastalığı, kendini üstün gören bir ulus olmasıdır.”¹³

İşte Joe McCarthy böyle bir öğretisel dogmatizm ortamında ortaya çıktı. Arthur Miller *Cadı Kazanı*’nda Salem’deki cadı avını McCarthy dönemiyle karşılaştırıyor, iki yüzyıllık bir zaman farkıyla birbirine paralel iki suç gözler önüne sermek istiyordu; “en katı karşıtları tarafından tanımlandığı gibi, normal, açık topluma karşı, bastırılmış ve yasadışı olan yabancılaşma ve düşmanlık duyguları besleme” suçunu. “Suç olmasaydı 1950’lerin Kızıl avı böylesine bir gücün ortaya çıkmasına yol açamazdı.”¹⁴ Her iki engizisyonun da asıl amacı toplum karşısında açık itirafla suç saptamaktı, suçlanan kişiden beklenen şey, “efendisi Şeytan ile birlikte kendi suç ortaklarını lanetlemek, eski iğrenç yeminleriyle yeni ve yüksek bağlılığına kefil olmaktı - ancak bundan sonra son derece saygın insanlar toplumuna katılması için serbest bırakılırdı”.¹⁵ McCarthy’nin Amerikan Düşmanı Eylemler duruşmalarının ilginç bir özelliği “tanığın ele verdiği insanların adlarıyla değil daha çok itirafının samimiyetinin ölçülmesiyle ilgilenilmesiydi”. Arkadaşı Irving Kristol gibi 1950’lerin başlarında dini keşfeden Leslie Fiedler bu süreci bir tür simgesel tören gibi tanımlamıştı: “İtirafın kendi başına bir anlamı yok ama itiraf olmadan ... suçsuzluk liberalizminden, sorumluluk liberalizmine doğru yol alamayacağız.”¹⁶

Toplum karşısında itirafın simgeselliği Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi’ne de çok çekici geliyordu. 1952’de McCarthy duruşmalarında ad vererek ihbarda bulunan Elia Kazan, Amerikan Komitesi üyeliğiyle ödüllendirildi, Komite artık onun adına savaşmaktan mutluydu. Kazan’ın Aktör İşliği’ni aşırı antikomünist bir grubun saldırılarına karşı savunan Sol Stein, bir çizvit entrikacılığıyla, Kazan’ın “tiyatroda antikomünistlerin oynaması gereken gerçek rolü” oynadığını iddia etti, bu rol “bu ülkede paravan gruplara hizmet etmenin, Sovyet canavarının gücüne katkıda bulunmak anlamına geldiğini anlamakta çok geç kalmış

¹² Billy Graham’dan alıntı, Stephen Whitfield, a.g.y.

¹³ Arthur Miller, *Timebends*.

¹⁴ a.g.y.

¹⁵ a.g.y.

¹⁶ Leslie Fiedler’dan alıntı, Taylor D. Littleton ve Maltby Sykes, a.g.y.

olan, siyasal açıdan geri kalm   kardeşlerine kar   bir misyonerin oynaması gereken”¹⁷ rold . “Geçmişte kom n stlerin yanında yer almış olanlara, enerjilerini gerçekten komünizm kar  tı girişim ve çabalara harcama f rsat  verilmelidir,    anki inançlarıyla uyuy  tu u takdirde,” diyordu Stein.¹⁸ Ona göre Kazan, “siyasal olarak ak lı başına sonradan gelenlere, bizim ortak d   manımıza kar   yeteneklerini kullanmaları için bir kurtuluş olanağı”¹⁹ sunma fırsatına sahip olmalıydı. A  rı antikom n st baskı grubu, Aware A. .’nin güvenini kazanmaya bu yetmedi, gruptakiler Kazan’ın Marlon Brando, Frank Silvera, Lou Gilbert gibi “t vbe ar olmam   lar”la çalışmaya devam ettiğinden, “etkili antikom n stler”le²⁰ çalışmayı ihmal ettiğinden yak n yorlard .

Amerikan Komitesi de yürütme organına en ünlü ihbarc yı, tanıklı ıyla Alger Hiss’in meslek hayatını söndüren Whittaker Chambers’  atamayı uygun buldu. Whittaker ispiyonculuk sanatında yeni zirvelere ula m  , (editörlük yapt  ) *Time-Life*’ta kıdemli bir meslekta ını k    rtm  , Luce’un huzurunda ona, “Bana kalırsa senin en be endi in film * hbarc * olacak,” dedirtmi ti. Sol Stein, Chambers’a yazd   heyecanlı mektupta, onun adaylığı üzerine “gece yarısından sonra [kurul üyelerini] ‘yeryüzünden silme’ tehditleri içeren adsız telefonlar”ın ya maya ba lad  n  söylüyordu. “Aman Tanrım, galiba biz bu budalalıktan hiçbir zaman kurtulamayaca ız,” diye ba lıyordu sözünü.²¹

Chambers 1952’de kendi biyografisi olan *Witness*’te, “So-run,” diyordu, “Batı uygarlığı dediğimiz bu hasta toplumun, büyük bir tehdit altındayken, bu toplumu savunmak için önem verdiği her şeyi, hatta hayatını bile feda edebilecek kadar seven bir insan yeti tirip yeti tirmeyece idir.”²² Kendisini böyle biri olarak sunan Chambers kitabını sekiz hafta tefrika eden *Saturday Evening Post*’tan, komünizmi yerden yere vurmasının kar  lı ı olarak 75.000 dolar aldı. Andr  Malraux bu *Witness* (Tan k) adlı kitab  okuduktan sonra, “Siz cehennemden eli boş d nmeyenlerden birisiniz,”²³ demişti.

¹⁷ Sol Stein’dan Aware A. .’ye, 28 Ocak 1955 (ACCF/NYU).

¹⁸ a.g.y.

¹⁹ a.g.y.

²⁰ Aware A. .’den Sol Stein’a, 26  ubat 1955 (ACCF/NYU).

²¹ Sol Stein’dan Whittaker Chambers’a, 20 Aralık 1954 (ACCF/NYU).

²² Whittaker Chambers, a.g.y.

²³ Andr  Malraux’dan alıntı, Stephen Whitfield, a.g.y.

Tanrı'yı ve sahte servet tanrısını yanlarına alan Amerikan antikomünistleri, yıldızı parlayan bir yan meslek haline gelen şeyin meyvelerini topluyorlardı. Hollywood'da Amerikan kültürünü pis tanrısızların hepsinden temizleme seferberliğine Hedda Hopper ile Louella Parsons da kapılmışlardı. Bayan Beeton, temiz bir mutfak için ne anlama geliyorsa, sendikalı bu iki dedikodu yazar da ahlâksal temizlik için o anlama geliyordu. Dolgun maaşlarıyla bunlar "koruyucu kötü cinlerdi; günahkârları, vatan hainlerini, Louis B. Mayer, Harry Cohn, Jack Warner, Darryl Zanuck, Sam Goldwyn ve daha böyle üç beş kişiyle birlikte, yani on iki havariden kalır yanları olmayan bu kişilerle aynı temiz havayı solumayı hak etmeyen, edepsiz isyankârları içeriye sokmamak için kapıları tutmuş olan kadın polisler"di. "Bu bayanların komünizme karşı öfkelerine ancak komünizmin bazı uygulamalarını kopya etme istekleri üstün geliyordu."²⁴

Hopper ve Parsons, belki kendileri için bu deyim kullanmazlardı ama "özgürlük militanları"ydılar; bu deyim Pentagon'un, Deniz Kuvvetleri'nin, Milli Güvenlik Kurulu'nun, Harekâtlar Koordinasyon Kurulu'nun Amerikan sinemasına "özgürlük" izleğini sokmak için yürüttükleri çok gizli bir seferberlik için kullanılıyordu. 16 Aralık 1955 Cuma günü Teknik Personel Ortak Başkanları tarafından "Özgürlük Militanları" fikrini Hollywood'un nasıl kullanabileceğini tartışmak üzere gizli bir toplantı yapıldı. Çok gizli bir rapora göre, "Özgürlük Militanları" "Komünizm yönetiminde mevcut gerçek koşulları basit deyimlerle anlatmak ve Özgür Dünya'nın hayat tarzının temeli olan ilkeleri açıklamak", "Özgür Dünya'yı bekleyen tehlikenin büyüklüğünü özgür halklara anlatmak; bu tehlikeye karşı onları savaşılmaya hazır hale getirmek"²⁵ için çaba harcayacaktı. Kültür tarihçisi Christopher Simpson'ın açıkladığına göre, "Amaç, pek çok kişinin kendiliğinden ortaya çıktığını sanacağı ama aslında kültürün içine bilinçli olarak şırınga edilmiş bir slogan, siyasal bir parola bulmaktır". "O zaman için hayli ince düşünülmüş bir propaganda harekâtıydı."²⁶ Öğretisel bir seferberliğin temeli olarak Özgürlük Militanları en yüksek makamların onayını almıştı. Ama Penta-

²⁴ Arthur Miller, a.g.y.

²⁵ Teknik Personel Ortak Başkanları, "Presentation of 'Militant Liberty' to Chief of Naval Operations", 16 Aralık 1955 (PSB/HT).

²⁶ Christopher Simpson, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

gon'un mesajını ulaştıracak somut bir formül bulması bir yılı aldı. 1956 Haziran ve Temmuz'unda Teknik Personel Ortak Başkanları temsilcileri Kaliforniya'da çeşitli toplantılar yaptılar, bu toplantılara Hollywood'dan komünizmin kökünü kurutmaya kararlı önemli kişiler de katıldı; John Ford, Merian Cooper, John Wayne, Ward Bond.

John Ford'un MGM bürosunda yapılan toplantıların altı saat s rd g  de oluyordu. 5 Temmuz 1956 tarihli bir nota göre "Bay Wayne kendisinin (BacJac Yapım şirketi'nin) yaptığı filmlere [ zg rl k Militanları] programının özenle monte edileceğini söyledi". Bunun nasıl yapılabileceğini görmeleri için ertesi akşam herkesi Encino'da, Louise Bulvarı 4570 nolu evine davet etti. "Yemekten sonra *They Were Expendable* ve *The Quiet Man* filmleri gösterildi, Bay Wayne ile Bay Ford bu iki filme Deniz Kuvvetleri lehine bir eğimin nasıl verildiğini ve  zg r dünyanın kültür kalıplarının nasıl monte edildiğini incelediler."²⁷

Bir başka toplantıda Merian Cooper, Cornelius Vanderbilt Whitney'in yaptığı çeşitli filmlerde "bir izlek olmadığını ... bunun olmasını ( rneğin  zg rl k Militanları izleğini) istediğini, bunu başkalarına da aktaracağını söylediğini,"²⁸ belirtti. Whitney'e gereken bilgilerin verilmesi kararlaştırıldı. Başarılı bir sanayici olan Cornelius "Evlat" Vanderbilt Whitney, yönetimini kuzeni Jock'un üstlendiği Whitney servetinin ortağıydı. Jock gibi o da CIA'ya yakındı (Tracy Barnes kuzinleri oluyordu), CIA'ya yardıma hazır olmaktan daha fazlasını yapmıştı; bir mütevellilik olarak Cornelius Whitney Tr st n  CIA'nın bir boru hattı olarak kullanmasına izin vermişti. Ulusal Güvenlik Enformasyon Ajansı denen bir psikolojik savaş girişimini formüle eden ekibin içindeydi. Bir yapımcı olarak iyi tanınıyordu (1933'te David Selznick ile birlikte filmcilik işine girmiş, onunla birlikte *Bir Yildız Doğuyor*, *Rebecca*, *R zg r Gibi Geçti* filmlerini yapmıştı), 1954'te C.V. Whitney Pictures A.ř.'yi kurdu ve "insanlarımıza kendi ülkelerini tanıtmaq, dünyadaki başka insanların bizimle ilgili daha çok şey öğrenmesini sağlamak için 'Amerikan Dizisi' diyebileceğim filmler önermek istiyorum," dedi. Amerika dizisinin ilk filmi

²⁷ Teknik Personel Ortak Başkanları, "Report of Coference im California in Connection with Cornelius Vanderbilt Whitney's 'American Film Series' and 'Militant Liberty,'" 5 Temmuz 1956 (PSB/HT).

²⁸ a.g.y.

3 milyon dolara mal olan ve yönetmenliğini John Ford'un yaptığı *The Searchers*'tı.²⁹

Savaş sırasında John Ford OSS'in Savaş Fotoğrafları Şubesi şefiydi. Görevi işgal Avrupası'nda gerillaların, sabotajcılarının, direniş örgütlerinin fotoğraflarını çekmekti. Hükümetin ileri gelenlerine gösterilen çok gizli filmler yapmak özel görevleri arasına giriyordu. 1946'da kendi yapım şirketi Argosy Pictures'ı anonim ortaklık haline getirdi. Ford ile Merian Cooper dışında ana yatırımcıların hepsi eski OSS'liydi. William Donovan, (Donovan'ın Wall Street hukuk bürosu üyesi) Ole Doering, David Bruce, William Vanderbilt. Ford, devletin istihbarat ajanslarının Hollywood seyircisi için izlekler önermesi düşüncesinden çok hoşlanmıştı ve Özgürlük Militanları kitapçığından kendisine altı tane bırakmalarını ve daha sonra bir düzine göndermelerini, onları bu kavramın yeni deyimlerini öğrensinler diye senaryo yazarlarına dağıtacağını, söyledi. Ayrıca Teknik Personel Ortak Başkanları'nın bir temsilcisinin Florida'ya *Kartalın Kanatları* filminin çekim yerine, "Özgürlük Militanları'na ait öğeleri filme serpiştirmeye yardım etme"si³⁰ için Pensacola'ya gelmesini istedi.

Orada mesajın iletilmesine yardımcı olmak üzere Merian Cooper da vardı. Cooper, Pancho Villa'ya karşı savaşmıştı; 1918'de Fransa üzerinde ordu pilotu olarak uçarken Almanlar tarafından düşürülmüştü. 1930'larda RKO'da yapımcı olan Cooper, Fred Astaire-Ginger Rogers çiftini yaratan kişiydi. Yine *Kartalın Kanatları*'nın setinde Ward Bond da vardı, Bond sinema endüstrisinden komünistleri kovmaya ve Yurtiçi Amerikan Düşmanı Eylemler Komisyonu'na (House Un-American Activities Committee, HUAC) yardımcı olmaya kararlı bir örgüt olan Birleşmiş Sinemacılar, Amerikan Ülkülerini Koruma Örgütü'nün başkanıydı. Bir tanıdığının dediğine göre Bond, "kendini önemli bir kişi gibi hissetmesine yardımcı olacak her şeyi yapardı, hatta insanları ezip geçmek pahasına." McCarthy'nin kara listesinden kendisi nefret eden Ford, "Doğruyu söyleyelim. Ward Bond pis herifin biri. Ama bizim en sevdiğimiz pis herif," derdi. Bir Hollywood konsorsiyumu iş başındaydı, on yıllardır birbirlerini tanıyan, yetki ve destek için birbirlerine başvuran insanlar.

²⁹ Cornelius Vanderbilt Whitney'den alıntı, a.g.y.

³⁰ Teknik Personel Ortak Başkanları, a.g.y.

Özgürlük Miliyanları ancak üstün olmanın yüklediği sorumluluğun bunca bilincinde olan bir Amerika'da ortaya çıkabilirdi. *Pax Americana*'nın gereği olan zorunlulukları (ve fedakârlıkları) dile getiren bu filmlerde belli şeyler yüceltiliyordu: Görev, takım ruhu, emre itaat, erkekçe korkusuzluk. İkinci Dünya Savaşı'nda askerlik yapmayacak kadar işi ileriye götüren John Wayne, işte bu bağlamda Amerikan askerinin modeli, "Amerikancılık"ın somut örneği haline geldi. "Dük" adıyla anılan Wayne, sınır bölgelerinde yaşıyor ve dünyayı yola getiriyordu. 1979'da Kongre onun onuruna bir madalya yaptırdı. Üzerinde yalnızca "JOHN WAYNE, AMERİKA" yazıyordu. Ama o Amerika, kızıl avına çıkanların, etnik önyargıların Amerikası'ydı. Başkahramanın adıyla anılan *Büyük Jim McLain* filminde (1952), komünizm nefretinin en kaba ve önemsiz filmlerinden birinde oynadı (Yurtiçi Amerikan Düşmanı Eylemler Komisyonu için yapılmış bir filmi).

Propaganda filmi gibi filmler kurmacaya dayanır ama acemi kurmacalar gerçek sanılabilir. Hollywood bu işlevi iyi bir şekilde yerine getirebilmek için söylene kalıplarını, topluma hâkim olan siyasal ve toplumsal ruh durumuna uyacak şekilde kesip biçme gereğinin çoktandır farkındaydı. Böylece 1920'lerin, 1930'ların anti-Bolşevik filmlerini yapmayı bırakıp (*Kuzey Yıldızı, Zaffer Günleri, Rusya Türküsü* gibi, Moskova Duruşmaları'nın üzerine bir sünger çeken ve demokrasinin savunucuları olarak Rusları öven, o kötülüğüyle ün salmış *Moskova Görevi* benzeri filmlerde olduğu gibi) Rusya'yı savaş müttefiki olarak göklere çıkaran filmler yapmaya başladı; daha sonra da 1950'lerde, acele antikomünist filmler yapıldı - *Kızıl Kâbus, Kızıl Tehlike, ABD İstilas, FBI'da Çalışan Bir Komünisttim, Ceset Hırsızlar*. FBI'nı finanse ettiği, *Beacon Caddesinde Doğuya Doğru Yürü* filmi J. Edgar Hoover'ın kişisel olarak en beğendiği filmi. Başlıkları kadar olay örgüleri de inandırıcı olmaktan uzak bu filmlerin hepsi nörotik bir yabancı, bilinmeyen, "Öteki" saplantısını ele veriyordu. Nasıl artık Nazilerle savaşmak yerine komünistlerle savaşan Kaptan Amerika'nın düşmanı değiştiyse, Amerikan filmlerinin Almanya'ya karşı tutumları da yüz seksen derece değişti; yenilgiye uğratılmış olan düşmanlar artık kahraman savaşçılar ve saygıdeğer muhalifler olarak gösteriliyordu (*Rommel, Çöl Tilkisi*, 1952; *Denizde Takip*, 1955; *Aşağıdaki Düşman*, 1957). Bir gün öncesinin düşmanları ertesi günün dostları haline gelirken,

Hollywood ne kadar da kolayca “İyi ve Kötü etiketlerini bir ulusun göğsünden söküp ötekine yapıştırabileceğini” gösterdi.³¹

Böyle filmler abartılı komünizm tehlikesi iddialarının tutsağı olmuş olan içerideki seyirciye yaranmayı başarıyordu -Amerikalıların çoğu “Rusların artık pek yakında geleceklerine ve bombanın yakında bir gece atılacağına”³² inanıyordu- ama uluslararası pazarda iyi iş yapmıyordu. hâlâ faşizmin anılarının yaralarını taşıyan bir Avrupa için Hollywood’un antikomünistlik olarak sunduğu şeylerdeki acımasız nefret ve sözsel şiddet aşırıya kaçınca insanların hiç de hoşuna gitmedi. Disney’in çizgi filmleri ve *Roma Tatili*, *Oz Büyücüsü* gibi sevimli filmler iyi iş yapıyordu. Ama bu uydurma cennetleri gören bütün Avrupalılar baştan çıkıyor değildi. Birbirini izleyen çeşitli ticaret anlaşmalarının maddelerinin içinde bir yere gizlenmiş halde (1946 Blum-Byrnes sözleşmesinden başlayarak), Fransa gibi ülkelerde gösterilen Amerikan filmlerinin kotalarını arttırma koşulları yer alıyordu. Bu tür anlaşmalar Fransa’nın aydın çevrelerinde öfkeyle eleştiriliyordu, hatta 1948’de şiddetli sokak çatışmalarına yol açtı.

Amerika’nın strateji uzmanları Hollywood’un ihracatının doyuma noktasına gelmesinden dolayı Avrupa’da yaygın olarak duyulan kızgınlığa karşı bir şey yapma konusunda şaşırtıcı derecede yavaş davrandılar. 1951 Cannes Festivali’nde ne diplomatik temsilci vardı ne de Amerikan sinemasının önderleri, yazarları, teknisyenleri ya da sanatçılarını temsilen herhangi resmi delege. Oysa Ruslar ünlü yönetmen Poudovkin’den başka Sinema Bakan Yardımcısı’nı göndermişlerdi, Poudovkin Sovyetler’in başarılarını çok güzel özetleyen bir konuşma yaptı. Amerikalıların Cannes’da “aptal” durumuna düştüklerini bildiren raporları aldıktan sonra ABD hükümeti sinema endüstrisiyle daha fazla ilgilenme kararı aldı.

Cecil B. DeMille 23 Nisan 1953’te hükümetin sinema danışmanlığına atandıktan sonra C.D. Jackson’ın bürosunun kapısına dayandı. İki hafta sonra Henry Luce’a mektup yazan C.D., DeMille için “kafası bize çok uyan biri ... haklı olarak Amerikan filmlerinin yurtdışındaki gücünden etkilenmiş. Onun bir varsayımı var, ben buna tamamiyle katılıyorum, ona göre Amerikan filmlerini en etkili şekilde kullanmanın yolu bütün bir filmi, tek

³¹ Arthur Miller, a.g.y.

³² Gore Vidal, a.g.y.

bir soruna ayırmak değildir; en iyisi 'normal' bir filmin içine doğru çizgi doğrusunda bir iç konuşmanın, tonlamanın, kaş hareketinin eklenmesidir. Bana dediğine göre, ona bir ülkeyle ya da bölgeyle ilgili basit bir sorun vermem yetermiş, o sorunu bir filmde işlemenin yolunu bulabilirmiş," diyordu.³³

DeMille'nin Sinema Hizmetleri'nde danışmanlığı kabul etmesi hükümetin propaganda uzmanları için bir *darbe*'ydi. 87 ülkede 135 ABD Enformasyon Hizmetleri görev merkezi aracılığıyla çalışan SH'nin elinin altında geniş bir dağıtım ağı vardı. Devletten aldığı yardımlarla para içinde yüzdüğünden, aslında bir yapım şirketi için gerekli bütün kolaylıklara sahip bir yapımcıdan farksızdı. En yüksek düzeyde güvenlik soruşturmasından geçen, "Birleşik Devletler'in ulaşmak istediği hedefleri" dile getiren, "sinema ortamı olarak bizlerin koşullaması gereken önyargılı seyirciye"³⁴ en iyi ulaşabilen yapımcı-yöneticileri kullanıyordu. Harekâtlar Koordinasyon Kurulu gibi gizli örgütlere uluslararası dağıtıma uygun filmleri öneriyordu. 1954 Haziran'ında Demir Perde gerisindeki ülkelerde gösterilmeye uygun otuz yedi filmlik bir liste yaptı. Bu listede *Peter Pan*, *Jolson Hikâyesi*, *Glenn Miller Hikâyesi*, *Oklahomalı Oğlan*, *Roma Tatili*, *Küçük Kadınlar*, *Showboat*, *Caine Ayaklanması*, *Go Man Go* (Harlemli dünya gezginlerinin tarihi), *Alice Harikalar Diyarında*, *Executive Suite* vardı.

Sinema Hizmetleri aynı zamanda dünyadaki film festivallerine Amerika'nın katılması konusunda ilgileniyor, böylece 1951 Cannes Festivali'ndeki utanç verici boşluğu dolduruyordu. Kuşkusuz "Amerikan dış siyasetini desteklemeyen, bazı durumlarda zararlı olan sinema yapımcılarının ve filmlerin"³⁵ uluslararası festivallerin dışında bırakılması için çok çalıştı. Onların yerine *Bob Mathias Hikâyesi* (Birleşmiş Sanatçılar, 1954) gibi filmleri ileri sürüyordu, filmde "Amerikan hayatı denen şeyin en güzel dönemi" anlatılıyordu; "ailesi, sevgilisi, mesleği, spor merakıyla küçük kasabalı bir oğlan çocuğu - olimpiyat tarihinin önemli atletlerinden biri olarak iki kez kazandığı başarının altında yatan şeyler bunlardır ... perdede görmek istediğimiz Amerikan değer-

³³ C.D. Jackson'dan Henry Luce'a, 19 Mayıs 1953 (CDJ/DDE).

³⁴ Film Servisi'nden Turner Shelton, Cecil B. De Mille'e 11 Mayıs 1953 (CDJ/DDE).

³⁵ Geoffrey Shurlock'tan Andrew Smith'e, Film Servisi, 28 Eylül 1954 (WHO/NSC/DDE).

leri burada yoksa o zaman reklamını yapacağımız başka değerler aramaya başlamalıyız.”³⁶

Hollywood'da “ABD'nin propaganda sorunları”nı en iyi anlayan ve “senaryolarına, olaylar zincirinin içine doğru düşünceleri uygun incelikle yerleştirmeye” hazır müttefikler arayan C.D. Jackson her zamanki gibi seçim yaparken sıkıntı çekiyordu. 1954 Ocak ayında hükümete yardımcı olabilecek “dost”ların bir listesini yaptı. Listede Fox'tan Cecil B. DeMille, Spyros P. Skouras ve Darryl Zanuck; MGM'in Başkanı Nicholas Schenk ve Yapımcı Dore Schary; Paramount'un Başkanı Barney Balaban; Harry ve Jack Warner; RKO'nun Başkanı James R. Grainger; Universal'in Başkanı Milton Rackmil; Columbia Pictures'in Başkanı Harry Cohn; Republic'ten Herbert Yates; Walt ve Roy Disney; Sinema Derneği'nden Eric Johnston vardı.

Ama C.D.'nin Hollywood'daki en değerli varlığı CIA ajanı Carleton Alsop'tı. Paramount Stüdyoları'ndan gizli olarak çalışan Alsop yapımcı ve ajandı, 1930'ların ortalarında MGM grubunda çalıştı, daha sonra 1940'ların sonlarında ve 1950'lerin başlarında Judy Garland ile çalıştı, o tarihlerde Frank Wisner'ın Psikolojik Savaş Atölyesi'ne katılmış durumdaydı. 1950'lerin başlarında CIA için ve Psikolojik Strateji Kurulu için düzenli olarak “sinema raporları” kaleme alıyordu. Bu raporlar iki amaçla biriktirildi. Birincisi, Hollywood'daki komünistleri ve onların yol arkadaşlarını izlemek; ikincisi, belli izlekleri Hollywood filmlerine monte etmekle suçlanan -Carleton Alsop başkanlığındaki- gizli bir baskı grubunun başarılarını ve başarısızlıklarını özetlemek.

Alsop'ın gizli raporlarını okumak olağanüstü derecede ilginç. CIA her ne kadar kabul etmese de bu raporlar CIA'nın kolunun film sanayine kadar nasıl uzandığını gösteriyor. 24 Haziran 1953 tarihli bir raporda Hollywood'daki basmakalıp zenci tipler üzerinde duruluyor. “Sinemada Zenciler” başlığı altında Alsop rol dağıtımından sorumlu çeşitli müdürlerle filmlere “çok göze batmayacak ya da kasıtlı yapıldığı belli olmayacak şekilde, Amerikan sahnesinin bir parçası olarak iyi giyimli zencilerin” yerleştirilmesi konusunda anlaşılmaya vardığını rapor ediyor. “Çekilmekte olan *Sangri* ne yazık ki bunların yerleştirilmesine izin vermiyor çünkü film bir dönem filmi ve Güney'de geçiyor. Sonuç olarak

³⁶ a.g.y.

plantasyonda çalışan zencileri gösterecek. Yine de ileri gelenlerden birinin evine saygın bir zenci baş uşak yerleştirilerek, bu baş uşağın özgürlüğünü kazanmış biri olduğunu, canının istediği yerde çalışabildiğini gösteren diyaloglar eklenerek bu mahsur bir oranda gideriliyor.”³⁷ Alsop aynı zamanda (Jerry Lewis’in oynadığı) komedi filmi *Caddy*’de “kalabalık sahnelere bazı zenciler yerleştirilecek” diyordu. Pek çok “zenci”nin seçimlerde oy alma şansı ne kadarsa bir golf kulübüne girme şanslarının da o kadar olduğu bir zamanda bunlar gerçekten iyimserlik gibi görünüyordu.³⁸

Aynı raporda Alsop, *Arrowhead* filminden de söz ediyordu; bu filmin şimdi de Amerika’nın Apaçilere karşı tutumunu sorgulamaya hazır bir hali vardı. “Ama,” diyordu Alsop, “‘komünistlerin [bunu] kendi çıkarları için kullanması’ bakımından ‘ciddi bir sorun’ olarak görüyorum.” Bereket versin Alsop biraz filme dokunmuştu da (koca bir Apaçi kabilesinin, ordunun zorlamasıyla, kendi istekleri dışında ve hayvanlar gibi etiketlenerek gemilere bindirilip Florida’ya gönderilmesi sahnesi gibi) rahatsız edici sahnelerin çoğu filmden çıkarılmış ya da “etkisi önemli ölçüde sulandırılmış”tı. Film yapıp bittikten sonra dublajı sırasında da bazı diyaloglarda değişiklikler yapıldı. “Ticaret ve ülke çıkarları” bahanesi öne sürüldüğü için Alsop filmin yapımcısı Nat Holt tarafından hiçbir muhalefetle karşılaşmadı.³⁹

Sovyetler Amerika’nın ırkçılık karnesinin kötülüğünün altını çizme fırsatlarını asla kaçırmıyordu. 1946’da Truman’ın Dışişleri Bakanı James Byrnes Balkanlar’da hakların oylanmasını reddeden Sovyetler’i protesto etme girişiminde bulunduğu zaman, “kolu bacağı budanmış, bozguna uğramış” gibi oldu, Sovyetler haklı olarak “Bay Beyrnes’in kendi eyaleti Güney Carolina’da zencilere aynı hakların verilmedi”ğini⁴⁰ söylediler. Alsop’ın Hollywood’

³⁷ Carleton Alsop, *Hollywood Raporları*, 1953 (CDJ/DDE).

³⁸ a.g.y. “Fimlerde zencilerin basmakalıp, gürültücü, komik kişiler olarak” gösterilmesine karşı Deri Renkleri Farklı İnsanları Destekleme Ulusal Derneği’nin tavrı almasına karşın Hollywood, Afro-Amerikalıları perdede ele alış tarzında olumlu bir değişiklik yapmadı. Gerçekten de 1945 ile 1957 arasında kara derili film oyuncularının sayısı 500’den 125’e düştü. 1953’te yapılan *Skirts Ahoy* filminde oynayan siyahi müzikçi Billy Eckstein’in beyaz kadın oyuncusuna bakması yasaklandı.

³⁹ a.g.y.

⁴⁰ Walter L. Hixson, *Parting the Curtain: Propaganda, Culture and the Cold War, 1945-1961*, New York. Macmillan, 1997.

daki çabaları, daha büyük bir kampanyanın, Afrikalı Amerikalılara karşı Amerika'nın ırk ayrımcılığı, düşük ücret, yasa karşısında eşitsizlik ve şiddet siyaseti uyguladığını iddia eden Sovyetler'in bu iddialarını çürütme kampanyasının bir parçasıydı. C.D. Jackson kendi adına bu sorunla yüzleşmek yanlısıydı, "artık 'al-nımıza sürülmüş bu leke' konusunda açıklamalar yapmayı bırakmamızın ve bütün dünyanın karşısına başımız dik olarak çıkmamızın zamanı geldi,"⁴¹ iddiasında bulunuyordu. Bu amaçla Harekâtlar Koordinasyon Kurulu'ndaki psikolojik savaş uzmanları (Dışişleri Bakanlığı ile sıkı işbirliği içinde) gizli bir Kültürel Tanıtım Komisyonu kurdular, komisyonun başlıca işi Karaderili Amerikan sanatçıları için turneler planlamak ve bunları koordine etmektir. Leontyne Price, Dizzy Gillespie, Marian Anderson, William Warfield, Martha Graham Dans Topluluğu ile daha başka pek çok ırka mensup yetenekli Amerikalılarla zencilerin uluslararası arenada bu dönemde boy göstermesi, bu gizli olarak denetlenen "ihraç" programının bir parçasıydı. Gizli bir strateji uzmanının tanımladığı gibi "o büyük zenci halk operası" *Porgy and Bess*'in, "Amerikan zencilerinin Amerikan kültür hayatının bir parçası olduğunu gösteren canlı tanıkları"⁴² olan yetmiş Afrikalı-Amerikalıdan oluşan kadrosuyla Batı Avrupa, Güney Amerika, sonra Sovyet Blokunda on yıldan fazla süren turnesi bunun bir örneğiydi.

İşin tuhafı yetenek sahibi karaderili Amerikalıların yükselişi, Amerikan toplumundaki siyahların kötü durumunu ilk kez dile getiren yazarların ölümleriyle doğru orantılıydı. 1955'te Rus dergisi *Inostranaya Literatura*'da ("Yabancı Edebiyat") Erskine Caldwell'dan iki öykü yayımlandı, Amerikalı propagandacılar bunları gördüklerinde boğulacak gibi oldular. Birleşik Devletler Enformasyon Ajansı'ndan (USIA) John Pauker, "Birinci öykünün başlığı 'Çılgın Para' (İngilizcede aslında 'Havadan Gelen Para' adıyla yayımlanmış), zararsız," diye yazıyordu. "Ama ikinci öykü berbat: İNSAN KITLELERİ başlığını taşıyor ve şirketlerin dolandırıcı-

⁴¹ C.D. Jackson to Abbott Washburn, 30 Ocak 1956 (CDJ/DDE).

⁴² C.D. Jackson Nelson Rockefeller'a, 14 Nisan 1955 (CDJ/DDE). Aynı mektupta C.D. Jackson CIA'lı meslektaşını bu artistleri istihbarat kaynağı olarak kullanma düşüncesine kapılmama konusunda uyarıyordu -"Bu insanların duygusal olarak çifte rol oynayabilecek kapasitede olduklarına inanmıyorum"- ama "döndükten sonra onların ağzından elbette ustaca bilgi alınabileceğine" inanıyordu.

cılı  , zencilerin yoksullu  , on ya  ında bir kızın on sent i  in ırzına ge  ili  i konularını ele alıyor.”⁴³ USIA’in kaygılarıyla K  lt  rel   zg  rl  k Amerikan Komitesi ilgilendi, Caldwell’a baskı yapıp   yk  s  n   a  ık  a “benim de  il” diyerek ink  r ettirme vaadinde bulundu. 1949’da G  neyli yazarların “toplumsal protesto ve ba  kaldırı” romanlarıyla, “Amerika’daki Yozla  ma ve anlamsızlık”ı⁴⁴ anlatan romanlarıyla Amerika’nın olumsuz imgesini g    lendirdiklerinden yakının Sidney Hook’u yankılayan Amerikan Komitesi artık o “gayrime  ru G  neyli yazarlardan uzak durma” kararı aldı; “Onların yapıtlarında bizim davranışı tarzımız ve ahl  k anlayı  ımız son derece yanlı ve psikolojik a  ıdan allanıp pullanmış olarak anlatılıyor”.⁴⁵ Bu hi   de tek ba  ına bir yargı de  ildi, K  lt  rel So  uk Sava  cılarının pek   o  unun benimsedi  i bir yargıydı, Eric Johnston da bu g  r    teydi, Hollywood’daki b  rosundan G  neylilere saldırıların bayraktarlı  ını yapıyordu: “*Gazap   z  mleri*’miz olmayacak bir daha, *T  t  n Yolları*’miz olmayacak. Amerikan hayatının bi  imsiz yanını g  steren filmler olmayacak.”⁴⁶ Caldwell’in, Steinbeck’in, Faulkner’in ve (“zenci bir Steinbeck olan”) Richard Wright’ın kitaplarının satı  ı bu d  nemde d    t  .

Hollywood’da Carleton Alsop Amerika’nın k  t   yanlarının yansıtılmasına kar  ı tetikte bekliyordu. Yazdı  ı bir raporda “Edna Ferber’in *Dev* adlı bir romanı”na dayanan bir film senaryosuyla ilgili uyarıları vardı. “Buna,” diyordu, “‘dikkat etmek’ gerekir     nk     u      soruna parmak basıyor: 1. Zengin, kaba, acımasız Amerikalılar (Teksaslılar), gururları hi   de ok  anmayacak

⁴³ USIA, John Pauker’dan Sol Stein’a, 20 Ekim 1955 (ACCF/NYU).

⁴⁴ Sidney Hook, “Report on The International Day Against Dictatorship and War”, *Partisan Review*, cilt 16/7, Sonbahar 1949.

⁴⁵ T.S. Colahan’dan Sol Stein’a, Ekim 1955 (ACCr/NYU).

⁴⁶ Eric Johnston’dan alıntı. Walter L. Hixson, a.g.y. ABD y  netimi propagandacılarının hepsi Steinbeck’e, aslına bakarsanız toplumsal veri y  k  n  n a  ır oldu  u d    n  len Amerikan edebiyatı okuluna uzak duruyorlardı. 1955 Temmuz’unda bir psikolojik sava   uzmanı, h  k  meti Modern Sanat M  zesi’nin “İnsan Ailesi” adlı fotoğraf sergisinden para deste  ini geri   ekmeye   a  ırdı,     nk   bu sergi Amerikan toplumunu “*Gazap   z  mleri*”ndeki gibi eski ya da zengin bir yukarı tabaka” olarak betimliyor, sanki “b  t  n ABD emek  ileri eziliyor ya da s  m  r  l  y  rnu   izlenimi” yaratıyordu, bu haliyle de “bir kom  nist propagandacının d    nden farksızdı”. P.J. Corso, Harek  tlar Koordinasyon Kurulu, Temmuz 1955 (OCB.Cen/DDE). Bir ele  tirmen bundan “paranoyak  a bir kirden arınma arayı  ı” kokusu alıyordu. Tom Hayden’dan alıntı, Andrew Ross, *No Respect*.

biçimde anlatılıyor. 2. Teksas'ta Meksikalılara ırk olarak çamur atılıyor. 3. Anglo-Teksaslıların, Meksikalıların el emeğini sömürerek servet yaptıklarına dokunduruluyor.” Alsop'ın çözümü çok basitti: “Paramount'da bu senaryoyu yeniden gündeme almak isteyen biri çıkarsa yapımının engellenmesi için elimden geleni yapacağım.”⁴⁷ Bu konuda tam başarılı olamadı çünkü James Dean'ın 1956'daki son filmini Paramount değil ama Warner Brothers yaptı.

Alsop'ın raporları Hollywood'daki siyasal vücut ısını ölçmeye, yapımcılara ve stüdyolara CIA'nın “Hollywood formülü”⁴⁸ adını verdiği şeyi usul usul kabul ettirmek gibi incelikli bir görevin ayrıntılarını vermeye devam etti. Olumsuz klişe tipler gitti, yerine sağlıklı Amerika'yı temsil eden tipler geldi. Alsop, “Şu filmlerde,” diye haber veriyordu, “başrollerde değilse bile önemli rollerdeki ayyaşların çıkarılması başarılı. *Houdini*, Sarhoş Amerikan muhabiri tamamıyla kesilip atıldı. Bunu düzeltmek yeni bir çekim gerektirebilir. *Inkalar Efsanesi*; başrollerdeki Amerika-lılar arasında aşırı içki sahneleri senaryodan tamamıyla çıkarıldı. *Fil Yürüyüşü*; sarhoşluk yalnızca olay örgüsünün gerektirdiği kadarıyla sınırlı tutuldu. *Leininger ile Karıncalar*; başrollerdeki Amerikalıların aşırı içki içtikleri sahneler senaryodan çıkarılıyor.”⁴⁹

“Dine çatan filmler” konusunda Alsop özellikle duyarlıydı. Bir stüdyo Alberto Moravia ile işbirliği yaparak d'Annunzio'nun yapacağı *Iorio'nun Kızı* filmi için bir senaryo yazdırma işine başladığı zaman Alsop bunun “%100 kiliseye karşı” olacağından emindi ve acaba “Bunu nasıl engelleyebiliriz?” diye düşünüyordu. “Bana kalırsa Vatikan'ın bu konuda bir şey yapması gerekiyor. Fazlaca Katolik yandaşlığı yaptığımı düşünmeyin, Katoliklik bakış açımı etkiliyor olabilir. İnsanların beyinlerine hükmetme savaşında komünistlerin ilk yapması gereken şey dinin kirli ça-

⁴⁷ Carleton Alsop, a.g.y.

⁴⁸ CIA'nın “Hollywood Formülü”nden C.D. Jackson'ın kütük defterlerindeki 15 Mayıs 1953 tarihli notunda söz ediliyor. Yönetimin tasnif uzmanlarınca fena halde sansüre uğramasına karşın bu not CIA'nın film endüstrisine sızmak için geliştirdiği resmi bir stratejisi olduğunu belgeleyen bildiğimiz tek kanıttır. Bu günlüğe göre C.D., Tracy Barnes'in yardımcısı John Baker'la (onu Neufville işe almıştı) buluştu, onunla “Hollywood Formülü”nü tartıştı, bu konu Baker, Barnes ve Wisner'ı, Batı kıyısındaki adamları Alsop'la birlikte ilgilendiren bir konuydu.

⁴⁹ Carleton Alsop, a.g.y.

maşırlarını ortaya dökmek.”⁵⁰ Bundan daha da kaygı verici olan şey filmin Roberto Rossellini’nin *Francesco, Giullare di Dio*’su olması, Aziz Francis’in hayatını ele alış biçimiydi. “Bu gerçekten görülecek bir şey,” diye yazıyordu Alsop. “Dinin kirli çamaşırlarını ortaya çıkaran bundan iyi bir şey bulamazsınız... Aziz Francis ve arkadaşları ... öylesine basitleştirilerek yansıtılmış ki sanırsınız bunların hepsi birer budala, yalnızca kafa olarak budala olmakla kalmıyorlar bazıları da eşcinsel.”⁵¹

Alsop, Hollywood ile ilişkileri olan, John O’Hara ile birlikte çalışmış Finis Farr ile aynı zamanda Wisner’in OPC’sine katılmıştı. Psikolojik Savaş Atölyesi’nde kendilerine görev verilen Alsop ile Farr, daha önce OSS’li olan Howard Hunt’ın emrinde çalıştılar; Hunt’ın zenci propagandasına yatkınlığı (daha sonra “zenci gibi” düşündüğünü söylemişti) ona CIA’nın siyasal ve psikolojik savaş konusundaki eğitim kurslarını yönetme görevini getirdi.

1950’de George Orwell’in ölümünden kısa bir süre sonra Hunt, Alsop ile Farr’ı İngiltere’ye, yazarın dul karısı Sonia’yı görmeye gönderdi. Oraya onu avutmaya değil, *Hayvan Çiftliği* romanının film hakları anlaşmasını imzalamaya davet etmek için gittiler. O da kendisinden isteneni yaptı, ancak filmin başkahramanı Clark Gable ile tanıştırılma sözü aldıktan sonra yaptı bu işi. “Bu ziyaretin sonucunda,” diye yazıyordu Howard Hunt, “George Orwell’in *Hayvan Çiftliği*’nin karton filmi ortaya çıktı, CIA’nın finanse ettiği ve dünyaya dağıttığı film”.⁵²

Hakları alındıktan sonra Hunt CIA’ya paravanlık yapacak bir yapımcı aramaya başladı. Louis de Rochemont üzerinde karar kıldı, Rochemont Time A.Ş.’nin himayesinde aylık bir belgesel dizi olarak *Zamanın Adımları’nı* yaparken Hunt’tan yararlanmıştı.⁵³

⁵⁰ a.g.y.

⁵¹ a.g.y.

⁵² E. Howard Hunt, *Undercover: Memoirs of an American Secret Agent*, Kaliforniya: Berkeley Publishing Corporation, 1974.

⁵³ Rochemont, *House on 92nd Street* filmiyle bağımsız bir yapımcı olarak dikkat çekmeyi başarmıştı, bu filmde FBI ajanları Alman casuslarla çarpışıyordu. Film, J. Edgar Hoover’in dosyalarından alınmış gerçek bir davayı -Rochemont “yapıntı değil” diyordu- gerçekçi bir şekilde yeniden sahnelenmekle övülüyordu. Bir tarihçiye göre Rochemont’un “bütün meslek hayatı boyunca casus saplantısı olmuştu”, pek çoğuyla birlikte çalışmak üzere olan biri için yararlı bir güven belgesi. *Hayvan Çiftliği* filmi- nin çekimi sırasında onunla İngiltere’de tanışan Lawrence de Neufville, Roche-

De Rochemont, Alsop ve Farr'ın pompaladığı CIA fonlarını kullanarak ve Hunt ile bağlantı içinde, 15 Kasım 1951'de *Hayvan Çiftliği*'nin yapımına başladı. Zamanın (seksen karikatürist, 750 sahne, 300.000 renkli çizim kullanarak) en iddialı karton filmini yapmak için İngiliz şirketi Halas and Batchelor Cartoon Films Ltd. seçilmişti. Macaristan doğumlu olan Halas 1936'da İngiltere'ye gelmiş, ilk renkli İngiliz karton filmi *Music Man*'de çalışmıştı. Karısı Joy Batchelor ile birlikte ikisi ekip halinde çalışarak İngiliz Merkezi Enformasyon Dairesi için yüzden fazla film yaptı, bunların birçoğu Marshall Planı'nın ve NATO'nun geniş kitlelere tanıtılmasına yardımcı oldu.

Hayvan Çiftliği'nin yayımcısı Fredric Warburg, Halas'ın yaptığı filmle çok ilgileniyor ve Kültürel Özgürlük Kongresi'ne projeye ilgili gelişmeler konusunda bilgi veriyordu. 1952-53'te stüdyoyu çeşitli kereler ziyaret etti, film sekanslarını izledi, senaryoda değişiklik önerilerinde bulundu (belki de yaşlı binbaşının, Devrim'in peygamberinin sesinin ve görüntüsünün Winston Churchill'inkine benzetilmesinin iyi olacağını öneren Warburg'du?). Aynı zamanda *Hayvan Çiftliği*'nin, Halas ve Batchelor yapımından alınmış karelerle Secker and Warburg tarafından yapılacak yeni baskısıyla da ilgileniyordu.

Film senaryosu da Psikolojik Strateji Komitesi tarafından incelendi. 23 Ocak 1952 tarihli bir hatırlatma notunda kuruldaki göreviller metne henüz tam inanmış değillerdi, "izleği[ni] biraz kafa karıştırıcı, karton film sekanslarında ifade edildiği şekliyle öykünün etkisi[ni] ... biraz belirsiz" buluyorlardı, "Simgeselliği açıkça ortada ama mesajı çok da açık sayılmaz,"⁵⁴ diyorlardı. İşin ilginç yanı Amerika'nın istihbarat bürokratları T.S. Eliot ile William Empson'ın kaygılarını yansıtmaktaydılar, hem Eliot hem de Empson 1944'te Orwell'a mektup yazarak *Hayvan Çiftliği*'ndeki ana sorunun tutarsızlıklarını, yanlışlarını belirtmişlerdi.

Metinle ilgili sorunlar, metnin sonunun değiştirilmesiyle çözüldü. Asıl metinde komünist domuzlarla kapitalist adam birbirinden ayırt edilememekte, bir kokuşmuşluk havuzu içinde bir

mont'un "sanki kendi filmlerinden birindeymiş gibi Teşkilat'tan adamlarla ortalıkta dolaşmak"tan duyduğu heyecanı hatırlatıyordu. Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Nisan 1997.

⁵⁴ PSB; Richard Hirsch'ten Tracy Barnes'a, "Comment on Animal Farm Script", 23 Ocak 1952 (PSB/HT).

araya gelip birbirlerine karışmaktadır. Filmde bu tür bir benzeşimden özenle kaçınılmıştır (Orwell'in İngiliz ve Alman yönetici sınıfları göstermek üzere yarattığı iki önemli roman kişisi, Pilkington ile Frederick arasında pek fark yoktur) sonundaysa hiç kalmamıştır. Kitapta, "Dışardaki yaratıklar bakışlarını domuzdan adama çevirdiler, sonra adamdan domuza, sonra yine domuzdan adama; ama hangisinin hangisi olduğunu söylemek olanaksızdı," diyor. Oysa filmin izleyicileri bambaşka bir sonuçla karşılaştılar, dışardan bakan öteki hayvanlar domuzların bu halini görünce başarılı bir karşı devrim başlatıp çiftlik evini ele geçirdiler. Sahneden insan olarak çiftçileri kaldırmak, yalnızca sömürünün meyvelerini yiyip keyiflerine bakan domuzları sahnede bırakmakla, yozlaşmış komünistlerle çöküntü içindeki kapitalistlerin yan yanahğı tersine çevrilmiş oldu.

CIA Orwell'in daha sonraki yapıtı, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* söz konusu olduğunda daha da fazla özgür davranmayı önerdi. Orwell film hakları için anlaşma imzalayamadan öldü, ama bu haklar yapımcı Peter Rathvon'un eline geçti. John Ford'un iyi bir arkadaşı olan Rathvon 1949'da Howard Hughes tarafından kapı dışarı edilinceye kadar RKO'nun başkanıydı. 1949'da Motion Picture Capital Şirketi'ni kurdu, şirket sinema filmi yapımı ve finansmanı ile ilgileniyordu. Şirket -ile Rathvon'un kendisi-Birleşik Amerika hükümetiyle yakın ilişki içindeydi, Sinema Hizmetleri için yapılacak filmleri finanse ediyorlardı. Lawrence da Neufville'e göre Howard Hunt, bu Orwell klasiğinin film uyarlaması için Rathvon'un yardımını istedi. Rathvon'un şirketi aracılığıyla filmin yapılmaya başlanması için devletin verdiği para yerine ulaştırıldı,⁵⁵ Edmond O'Brien, Jan Sterling, Michael Redgrave'in oynadığı film 1956'da piyasaya çıktı.

Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı romanında bir kabustan farksız olan bir gelecek tablosu, kültür stratejisi uzmanlarına çeşitli bakımlardan çekici geliyordu. CIA ile Psikolojik Strateji Komitesi'nin (kitabı okumaları istenen) görevlileri kitapta yalnızca totalitarizmin tehlikelerinin büyüteç altına alınması gerçeğiyle ilgileniyor, Orwell'in ister sağ ister sol olsun bü-

⁵⁵ 1984'ün resmi finansmanı, Birleşik Amerika Enformasyon Ajansı USIA'den gelen 100 bin dolarlık bir yardımı da içeriyordu, başkanın deyimiyle ajans bu filmin "şimdiye kadar yapılmış en amansız antikomünist film" olmasını istiyordu. Tony Shaw, *The British Cinema, Consensus and the Cold War 1917-1967*(basılmamış elyazması).

tün totaliter devletlere, vatandaşlarına kötü davrandıkları için çattığı gerçeğini dikkate almıyorlardı. Kitabın vermek istediği mesaj karışıktı ama genel mesajı apaçıktı. Yönetimlerin *bütün* yalanlarına, çevirdiği *bütün* dolaplara karşı bir protestoydu. Ama Amerikalı propagandacılar bunu özellikle antikomünizm kulvarına yerleştirmekte gecikmediler, hatta bir eleştirmen şunu demek zorunda kaldı: “Orwell ne yaptığını sanıyordu kim bilir ama Soğuk Savaş’a en güçlü efsanelerinden birini armağan etti... 1950’lerde NATO ağzına sakız yapacak harika bir şey buldu.”⁵⁶ *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* bir başka düzeyde kitle kültürüne ve cehaletin uysallığıyla beslenen evrensel köleliğin tehlikelerine karşı uyarılarla doluydu (çamaşırlarını dışarıya asarken sesini titrete titrete bir halk şarkısı söyleyen proleter kadına Winston’ın gösterdiği tepki, bu “kitle tapıncı” korkusunu; kitle tapıncının getirdiği kolay, uyuşturucu körlük tehlikesi karşısındaki korkusunu eksiksiz bir şekilde kapsamaktadır). Ayrıca siyasi hedefi evrensel, o kadar belirli değildi; dilin ve mantığın kötüye kullanılması -Peter Vansittart’ın deyimiyle “Siyasal açıdan doğru denen kirli tehdit”- onlara mal edilebildiği gibi bizlere de edilebilirdi. Filmde bu ayrım bulanıktı.

Orwell’in meseli üzerinde oynayıp onu filmin yapımcısının önyargı ve varsayımlarına uygun hale getirmek kuşkusuz Soğuk Savaş’ın önsavlarıyla tutarlılık gösteriyordu. Bu partizanca yorum için gerekli yapıyı sağlayan kişi de Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi’nin Yönetici Başkanı Sol Stein’dan başkası değildi. Rathvon senaryo için çeşitli kereler onun fikrine başvurmuştu. Stein’in verebileceği çok fikir vardı. İlk metnin “günümüz totalitarizminin belirli özellikleriyle pek çok bağlantısı” olmalıydı. “Örneğin ‘Büyük Birader’ posterlerinde gerçek bir insan fotoğrafı olmalı, Stalin’in çizgi roman tarzı karikatürü değil. Yani Büyük Birader’in gerçekten var olma olasılığı artık ölmüş olan Stalin ile ilişkilendirilerek azaltılmamalı.”⁵⁷ “Filmde hiçbir şey karikatür halinde olmamalı,” diye devam ediyordu Stein, “bugün doğru- dan doğruya tanık olabileceğimiz bir şeyin uzantısı” olmalı. Örneğin Sol’u kaygılandıran bir şey daha vardı, “Cinsellik Karşıtları Birliği üyelerinin göğüslerine takmaları gereken” çapraz kuşak

⁵⁶ Alan Sinfield, *Literature, Politics and Culture in Postwar Britain*, Londra: Athlone Press, 1997.

⁵⁷ Sol Stein’dan Peter Rathvon’a, 30 Ocak 1955 (ACCF/NYU).

“bizim tanıdığımız totaliter rejimlerdeki hi  bir   eyin kar  ılı  ı de  il, t  renler sırasında diplomatların taktıkları ku  aklara benzi”yordu.⁵⁸ Stein bu y  zden kollarına pazubent takmalarını   nerdi. Aynı   ekilde, Orwell’ın romanının bir yerinde borazanlar vardı, Stein borazanların oradan “kaldırılmasını” istedi     nk   borazanlar Amerikalılara “ge  it t  renlerini   a  rı  tırır”dı.⁵⁹

Ama Stein’i en   ok u  ra  tıran   ey filmin sonuydu, Rathvon’a Stein     yle demi  ti: “Benim anladığım kadarıyla b  t  n sorun, sonunun tam bir karamsarlık havası ta  ıması. Winston Smith’in insanlı  ı elinden alınıyor ve o totaliter devlete teslim bayrağını   ekiyor. Galiba bunun umutsuzluk yaratan bir durum oldu  u konusunda fikir birli  ine varmış bulunuyoruz, bir umut   ı  ı eksik olmamalı ... insan do  asının totaliterlikle de  i  emeyece  i, B  y  k Birader’in deh  et verici pen  esine kar  ın hem a  kın hem do  anın ya  ayabilece  i umudu.”⁶⁰ Stein, Rathvon’a Orwell’ın kitabının sonunu bir kenara bırakmasını   nerdi, yapılacak   ey   uydu: “Julia aya  a kalkar ve Winston’ın yanından uzakla  ır. Acaba Winston da kahveden   ıksa, Julia’nın arkasından de  il ters y  ne y  r  se ve sokakta kederli kederli y  r  rken   ocukların y  zlerini g  rse -ama babasını gammazlayan kızın y  z  n   de  il- do  al masumluklarının birazını korumayı ba  armış   ocukların y  zlerini g  rse olmaz mı... Winston adımlarını hızlandırır, m  zik git-tik  e g   lenir, sonunda Winston, Julia ile birlikte totaliter d  n-yadan ka  ıp s  gındıkları gizli yere varırlar. Yine   imen yaprakla-rını, a  a  ların yaprakları arasından esen r  zg  arı, hatta belki de Winston’ın g  zleri aracılı  ıyla oraya s  gınmış bir ba  ka   ifti g  r  r  z.   şte b  yle   eyler Winston i  in, bizim i  in B  y  k Birader’in yok edemeyece  i s  rekli-li  in simgeleridir. Winston sahneden uzakla  ırken ses bandından kalp atı  larını duyarız, B  y  k Bira-der’in insanlı  ın elinden alamayaca  ı   eyin ne oldu  unun, 1984 d  nyasıyla her zaman   atı  acak ve   eli  ecek   eyin ne oldu  unun farkına varan Winston’ın heyecandan solu  u tıkanır. Belki bu bakı   a  ısını per  inlemek i  in Winston’ı ellerine bakarken g  re-biliriz; sol elinde iki parmak, sa   elinde iki parmak vardır ve Winston iki kere ikinin d  rt etti  ini bilir. O bunu fark ederken biz onun kalp atı  larını duymaya devam ederiz,   arpan insan

⁵⁸ a.g.y.

⁵⁹ a.g.y.

⁶⁰ a.g.y.

kalbi - ses gittikçe yükselirken film sona erer.”⁶¹

Aslında film iki farklı sonla noktalandı, biri Amerikan seyircisi için, öteki İngiliz. İkisi de Stein’in bol şekerli önerilerine uymamıştı ama İngilizler için olanı Stein’in düşüncesine sadıktı, Winston “Kahrolsun Büyük Birader!” diye bağırıdıktan sonra tabancayla vuruluyordu, hemen arkasından da Julia. Kitapta, bunun tam tersine, Orwell Büyük Birader’in baskılarını insan ruhunun aşması olasılığını çok açık biçimde reddediyordu. Winston tam anlamıyla yenilgiye uğruyor, ruhu direnmeyi bırakıyor - “Savaş sona erdi. Winston kendi kendisini tuşla yenerek güreşi kazandı. Büyük Birader’i sevdi.” Orwell’in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*’ün hiçbir şekilde değiştirilmemesi talimatı rahatça gözardı edildi.

Hayvan Çiftliği filmi ile 1984, 1956’da dağıtıma hazır. Sol Stein bunların “Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi’ni ideolojik olarak ilgilendirdiği”ni ve “olabildiğince geniş kitlelere”⁶² ulaştırılması için ellerinden geleni yapacaklarını açıkladı.

Filmin büyük bir ilgiyle karşılanmasını sağlamak için gerekli adımlar atıldı, örneğin “New York gazetelerinde başyazılar” yazdırıldı, “çok fazla sayıda indirim kuponu” dağıtıldı.

Metinden filme aktarım yapılırken birtakım “uydurma” şeylerin kullanılmasının bu işin bir parçası olduğu ileri sürülebilir; bir film yapmanın -kötü bir amaçla yapılması gerekmeyen- bir çeviri ya da hatta yeniden yaratım eylemi olduğu ileri sürülebilirdi. *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* üzerine yazdığı, “Acımasızlığın Gizemciliği” başlıklı makalesinde Isaac Deutscher, Orwell’in “1984 fikrini, olay örgüsünü, belli başlı roman kişilerini, simgeleri, öykünün genel atmosferini Yevgeny Zamyatin’in *Biz*’inden ödünç aldığı”⁶³ iddiasında bulunuyordu. Deutscher’ın Orwell ile ilgili kişisel anılarına göre Orwell “komplolar” üzerinde duruyordu” ve “onun siyasal mantığı bana, öldürülme manyasının Freudcu bir yüceltilmesi gibi geldi.” Orwell’daki “tarih duygusu eksikliğinden, siyasal hayatın psikolojik derinliğini kavrama eksikliği”nden kaygı duyan Deutscher bizi şöyle uyarıyordu: “Şu

⁶¹ a.g.y.

⁶² Sol Stein, Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi’ne hatırlatma notu, 11 Ocak 1955 (ACCF/NYU).

⁶³ Isaac Deutscher, “The Mysticism of Cruelty”den alıntı, Alexander Cockburn, *Corruptions of Empire*, Londra: Verso, 1987.

gerçeğe gözlerimizi kapatmamız tehlikeli olacaktır: Batı'da korku ve kaygı içindeki milyonlarca insan, insanlığın yazgısına karşı sorumluluklarından kaçmak eğiliminde olabilir, Orwell'in 1984 romanıyla onların gözlerinin içine sokmak için çabaladığı Gul-yabani ile Günahkeçisi'nden kendi öfkelerinin, umutsuzluklarının acısını çıkarmak isteyebilirler... Zavallı Orwell, kendi kitabının, Nefret Haftası programının en önemli nesnesi haline gelebileceği hiç aklına gelir miydi?"⁶⁴

Ama Orwell'in kendisi bu tür Soğuk Savaş hilelerinden tamamiyle uzak biri değildi. Ne de olsa kendisi de 1949'da Enformasyon Araştırma Dairesi'ne, kuşkulanan komünizm sempati-zanlarının listesini vermişti, bu listede komünizm sempatizanı (Orwell diliyle "Y") olarak, paravanlık ettiklerinden ya da "sempatizan" olduklarından kuşkulanan otuz beş kişinin adı vardı, bunların arasında *New Statesman and Nation*'ın editörü ("Kokuşmuş liberal. Çok namussuz.") Kingsley Martin; ("Çok anti-beyaz. Wallace yandaşı.") Paul Robeson; ("Sıkı bir sempatizan, bir çeşit örgüt ilişkisi de olabilir. Çok anti-ABD.") J.B. Priestley, (işin tuhafı 1984 filminde kendisine son kez görünme şansı verilen) Michael Redgrave bulunuyordu.⁶⁵ Neredeyse herkesten kuş-kulanan Orwell, elinin altında yıllarca mavi bir not defteriyle do-laştı. 1949'da bu deftere kayıtlı adların sayısı 125'i bulmuştu, Orwell defterdeki adlar üzerine Koestler ve Richard Rees ile bir çeşit "oyun" oynamayı çok severdi, "bizim en çok nefret ettiği-miz kişiler ihaneti hangi boyutlara vardırarak"⁶⁶ diye tahminler yürütürlerdi. Bunların arasına girmenin ölçütü hayli geniş tu-tulmuşa benziyor, Orwell'a göre "eşcinsellik eğilimi"nin kayda değer olduğu Stephen Spender örneği bunu gösteriyordu (ayrıca onun için "hiç güvenilirmez" ve "kolay etkilenen biri" demişti). Gerçekçi Amerikan yazarı John Steinbeck sırf "sahte yazar, sözde naif" olduğu için listeye alınmış, Upton Sinclair ise "çok ahmak" damgasını yemişti. George Padmore (takma adını kullanan Malcolm Nurse) "beyaz düşmanı" ve Nancy Cunard hayranı olabilece-k, "[Belki de] Afrika kökenli zenci?" olarak tanımlanmıştı.

⁶⁴ a.g.y.

⁶⁵ George Orwell, Peter Davison (haz.), *The Complete Works of George Orwell*, Londra: Secker & Warburg, 1998.

⁶⁶ Richard Rees'ten alıntı, Michael Sheldon, *Orwell: The Authorised Biography*, Londra: Heinemann, 1991.

Orwell'ın korkmaya bayıldığı her şeyi kendinde toplamış olan Tom Driberg şiddetli bir bombardımana hedef olmuştu: "Eşcinsel", "Genellikle bir yeraltı üyesi olduğu düşünülüyor", "İngiliz Yahudisi".⁶⁷

Ama Orwell'ın "küçük listem" dediği şeyi Orwell (kendisinin çok iyi bildiği gibi) Dışişleri Bakanlığı'nın gizli bir kolu olan IRD'ye gönüllü olarak teslim ettiği zaman bu bir oyun olmaktan çıktı, işin rengi değişti. IRD'den Adam Watson daha sonra "Bunun bize kısa yoldan yararı, bu insanların bizim için yazması gereken kişiler olmadığını anlamamız"dı, iddiasında bulundu ama "*Onların Sovyet destekli örgütlerle ilişkilerinin daha ileri bir tarihte ortaya dökülmesinin*" gerekebileceğini belirtti.⁶⁸ Bir başka deyişle Orwell'ın listesi bir kez hükümetin, çalışmaları denetime açık olmayan bir şubesinin eline geçtikten sonra masum, özel bir belge olmaktan çıkmıştı. İnsanların adlarına ve meslek hayatlarına gerçekten de büyük zararlar verebilme gücünü taşıyan bir dosya haline geldi.

Elli yıl sonra Orwell'ın yetkili yaşamöyküsü yazarı Bernard Crick, Orwell'ın hareketinin yanında yer almakta direniyor, bunun "bugünlerde sorumlu vatandaşların aralarında IRA bombacısı olduğuna inandıkları kişilerle ilgili olarak anti-terör ekibine bilgi vermesinden hiç farklı" olmadığını iddia ediyordu, "Bunlar kırkların sonlarında tehlikeli olarak görülen günlerdi."⁶⁹ Bu savunma, ortak paydaları Moskova'ya bağlılık olan ve Britanya'da Stalinizme elverişli zemini hazırlamak gibi bir fesat girişimin birleştirdiği bir aydınlar grubu efsanesini yaşatmaya kararlı olanların da kullandığı bir savunmaydı. Orwell'ın listesinde yer alanlar arasında yasal olmayan bir işe bulaşmış herhangi bir kimse, Cumhuriyetçi teröristlerin yaptıklarına benzetilecek herhangi bir şey (kamuya açıklandığı kadarıyla) yoktu. "Eşcinsellik" cezai mahkumiyet tehlikesi taşıyan tek suçlamaydı ama bu da Orwell'ı bu sözcüğü bazıları için kullanmaktan alıkoymamış görünüyor.

⁶⁷ George Orwell, Peter Davison, a.g.y. Orwell azgın bir antisyonistti, onun inancına göre "bütün dünyadaki Siyonistler bizden nefret ediyor, İngiltere'ye Almanya'dan bile fazla düşmanlık duyuyorlar"dı. Bu yüzden Orwell IRD'ye, "düşmanına yaltaklanmaya çalışmanın kötü siyaset" olduğunu öğütüyor, "antisyonizmin antirus propaganda kullanılacak iyi bir kart" olduğunu düşünmemeleri konusunda onları uyarıyordu. George Orwell'dan Celia Kirwan'a, 6 Nisan 1949 (IRD/FOIII0/PRO).

⁶⁸ Adam Watson, telefon görüşmesi, Ağustos 1998 (italikler benim).

⁶⁹ Bernard Crick, *Evening Standard*, 11 Temmuz 1996.

İngiliz yasaları Kom n st Partisi'ne  yeli i, Yahudi olmayı, duygusal olmayı, aptal olmayı yasaklamıyordu. "Sa cılara göre Orwell'in yapt i hiçbir şey yanlış olamazdı," diye yazmış Peregrine Worsthorne. "Bu konularda onun yargılarına sorgusuz sualsiz inanılırdı. Orwell bir yazarın bir başka yazarı satmasını Soğuk Savaş'ın haklı hale getirdiğini d   n yorsa, bu böyledir. Tartışma bitmiştir. Ama tartışmanın bitmemesi gerekir. Ahl ksızca bir hareket sırf bu hareketi George Orwell yaptı diye ahl kl  hale gelmez."⁷⁰

Orwell'in "Rus mitosunun İngiliz düşünce hayatı üzerindeki zararlı etkisi"⁷¹ dediği şeyle ilgilenmesinin yanlış olduğu anlamına gelmiyor bu. O ideolojinin neye mal olduğunu, ideoloji adına " zg rl kten korkan liberallerin, düşüncenin içine t k ren düşünce adamlarının"⁷² her şeyi nasıl çarpıttıklarını herkesten daha iyi biliyordu. Ama yapt i i ler onun bir aydın ile bir polisin görevlerini birbirine karı tırdı ını gösterdi. Bir aydın olarak Orwell muhaliflerini *Tribune*, *Polemic* gibi dergilerin, gazetelerin sayfalarında tartışmaya çekerek İngilizlerin Rus manyaklı ına saldırmak için bir okuyucu kitlesini *açıkça* arkasına alabilirdi. Aydınların (ku kulanılan) onursuzluklarına karşı kaçak d v  erek özgürlük davasına nasıl katkıda bulunulabilirdi?

Hayvan  iftli i'nin önsözünde Orwell, "Kendimi haklı gösterecek bir metin se mem gerekseydi Milton'ın bir dizesini se erdem: 'Eski zamanlardaki özgürlüğün bilinen kurallarıyla,'" di-yordu. Onun açıklamasına göre bu sözler "kökleri çok derinlere inen" "düşünce özgürlüğü" geleneğine duyduğu güçlü inancıyla ilişkiliydi, bu gelenek olmadan "Batı'nın kendine özgü kültürünün var olabilmesi ku kuluydu". Voltaire'den yapt i bir alıntıyla devam ediyordu: "S ylediklerinizden hiç ho lanmıyorum; bunları söyleme hakkınızı canım pahasına savunurum."⁷³ Kendi ölümüne aylar kala Orwell şöyle der gibiydi: "S ylediklerinizden hiç ho lanmıyorum; bunları söyleme hakkınızı canım pahasına savunaca ım; ama her koşulda değil." Mary McCarthy kendi de-yimiyle, Orwell'in sa a kayı ından söz ederken çok geç  a ta ölmesinin hayırlı olduğunu belirtmişti.

⁷⁰ Peregrine Worsthorne, *The Spectator*, 29 Temmuz 1996.

⁷¹ George Orwell, "The Prevention of Literature", *Polemic*, no. 2, 1945.

⁷² George Orwell, "The Freedom of the Press", 1944, *New Statesman*, 18 Ağustos 1995.

⁷³ a.g.y.

Balık Kavağa Çıkınca

Özgürlük birtakım klişeler haline geldi...

Onaylanan Klişe: "Özgür görünen bütün toplumlar göründükleri kadar özgür değildir"...

Kuşkulu Klişe: "Özgürlük bölünemez".

Dwight Macdonald, 1956

"Dikkat! Dikkat! Sevgili dinleyiciler, şimdi Macar Yazarlar Federasyonu'nun manifestosunu dinleyeceksiniz... Burası Macar Yazarlar Federasyonu. Dünyadaki bütün yazarlara, bilim adamlarına, yazar federasyonlarına, bilim derneklerine, dünyanın bütün aydınlarına sesleniyoruz, yardım ve desteğinizi bizden esirgemenin. Zaman daraldı. Olan biteni biliyorsunuz. Size özel olarak rapor vermeye gerek yok. Macaristan'a yardım edin. Macar halkına yardım edin. Macar yazarlarına, bilim adamlarına, işçilerine, köylülerine, bizim aydınlarımıza yardım edin. Yardım. Yardım. Yardım."

4 Kasım, Pazar, 1956. Budapeşte Radyosu sabah saat 8.07'de bu mesajı yayınladıktan birkaç dakika sonra sustu. Gecenin kara örtüsü altında gizlenen başkente akın eden Sovyet ordusu Ekim ayaklanmasını hunharca bastırma harekâtına başlamıştı. Bunu izleyen birkaç ay süresinde 15.000 Macar ölecek, 5000 kişi mahkeme edilmeden tutuklanacaktı. Tank tümeni Budapeşte'nin anacaddesinde ilerlerken Sovyetler Birliği sanki kendisiyle ilgili böylesine kötü bir yargıda bulunan dünyayı cezalandırıyordu - Stalinizm öldü ha? Yaşasın Stalinizm!

Amerika Avrupa'nın "köle ülkeler"ini kurtarmak için on yıl süreyle yalan istihbarat ürettikten, istihbarat toplayıp çözümledikten, stratejiler oluşturduktan sonra şimdi besbelli ki Sovyetler'in bu hareketi karşısında şaşkınlıktan donup kalmıştı. 11 Kasım'da Manès Sperber acı acı yakınıyordu: "Macar devrimciler kendi zaferlerini paylaşmak isteyen ama savaşımalarına katılmak istemeyen özgür dünyadan umutlarını kesmiş olarak öldüler."¹ Ama aynı günlerde Süveyş'in İngiliz-Fransız-İsrail kuvvetleri tarafından işgal edilmesiyle Eisenhower kendisini ahlâksal bir bataklığın içinde, emperyalist saldırganlığı anıştıran dayanılmaz derecede açık paralelliklerle kuşatılmış buldu.

Ama Amerika'yı elsiz ayaksız bırakan yalnızca Süveyş değildi; devletin strateji uzmanları, istihbarat patronları, türlü entrikalarla Macaristan ayaklanması gibi bir olay çıkarmak için yıllarını harcarken, bir kâbusa dönüşen gerçeklik karşısında işe yaramadığı ortaya çıkan soyut bir oyundu bu. CIA'nın 1950'lerin başlarından bu yana Macaristan'daki olayları dikkatle izlemesine yardımcı olduğuna inandığı "Odak Harekâtı" fena halde karanlıklaştı. 1954'te Özgür Avrupa Radyosu'na atanan Lawrence de Neufville oradaki ilk ayında şunu sordüğünü hatırlıyordu: "Peki, yağmurluk giymiş bir adam buraya gelir de 'Biz sizin bütün bu yayınlarınızı dinliyoruz ve devrime hazırız,' dese ne olur? Bunu özel bir yönetim kurulu toplantısında tartıştılar ve ne yapacaklarını bilemediler. Iskambil kağıtlarıyla yapılmış bir kuleydi bu, bunu kendilerine söyledim. Hepsi iyi bir iş yaptıklarını, hiç kimsenin gerçekten bir dolap çevirmeye çalışmadığını düşünmekle meşguldüler. Sonra olaylar birden karşılarına çıktı."²

Ekim Ayaklanması sırasında Özgür Avrupa Radyosu, ayaklanmacıları sürekli yüreklendirmişti. Bazı iddialara göre, CIA tarafından şiddetle reddedilmesine karşın -hâlâ da reddediyor- silahlı yardım sözü bile verilmişti. Ama Neufville'e göre Teşkilat bu tür inkârlarda bulunacak durumda değildi çünkü, inanılır gibi değildi ama Macar şubesinin ne yayın yaptığından Teşkilat'ın haberi yoktu. "Her şey bir yalan ve kuruntudan ibaretti," diyerek açıklıyordu Neufville. "Birleşik Amerika Hükümeti'nin Doğu Avrupa'dan yapılan yayınların izlenmesi ve çevrilmesi konusunda

¹ Manès Sperber, 11 Kasım 1956, alıntı, Michael Josselson'dan Shepard Stone'a, tarihsiz (CCF/CHI).

² Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Nisan 1997.

İngilizlerle anlaşması vardı ama ne tuhaftır ki Özgür Avrupa Radyosu'nun yayınlarını çeviren hiç olmadı, bu yüzden Washington onların radyosunda neler olup bittiği konusunda hiçbir şey bilmiyordu. CIA'nın Macarların yaptığı yayınlarını inkâr etmesi gerekmiyordu çünkü bilmiyorlardı.”³ 1956 Ekimi'nin o kritik günlerinde Özgür Avrupa Radyosu'nun Macaristan yayınlarının metinleri hiçbir zaman bulunamadı.

Ekim devriminin başarısız olduğu ortaya çıkınca binlerce Macar vatandaşı Sovyetler'in misillemesinden korkarak Avusturya'ya kaçtı. Sınırı aşanların çoğu Viyana'ya gitti. Amerikalılar yine tam anlamıyla hazırlıksızdılar. Ford Vakfı çalışanı Shepard Stone'a mektup yazan Josselson, “sığınmacıların durumu[nun] dayanılmaz bir kaosa dönüşmek üzere” olduğu uyarısında bulundu. “Bizim Viyana büromuz da, son birkaç gün içinde oradan dönenler de, bazı önemli adımlar acilen atılmazsa tam bir felaketin yaşanacağından söz ediyorlar.”⁴ Frank Wisner da Viyana'daydı, başarısız devrimin yıkıntılarına tanık olmak için tam zamanında Washington'dan gelmişti. Wisner öylesine kederlendi ki kendini fena halde içkiye verdi. İkinci durağı olan Roma'ya vardığında CIA'nın orada bulunan adamları bu ayyaşlık gecelerine son verdirmek için çok çabaladılar. Atina'da yediği çiğ ıstiridyeler yüzünden kara sarılık, ateşli humma geçirdi. Wisner'ın ailesi ve arkadaşları Allen Dulles'in başyardımcısı olarak yaşadığı çöküntüyü o sonbaharkı duygusal bozguna yordular. 1958'de gittikçe daha fazla sinirli ve mantıksız bir hale gelen Wisner sinir buhranı geçirdi ve Dulles'in yardımcılığından alındı.⁵

Melvin Lasky de soluğu hemen olay yerinde almıştı, büyük bir heyecan içinde Viyana ile Macar sınırı arasında mekik dokuyordu. Wisner kendisini özel bir Gethsemane içinde bulurken, Lasky kehaneti doğru çıktı diye mutluluktan uçuyordu. “Macaristan, evet, bize çalıştı,” diye neşeyle hatırlıyordu. “Yani, biz tek kuruş para harcamak zorunda kalmadık. Yapılan çözümlemelerin, bizim çözümlemelerimizin doğru olduğunu gösteriyordu, biz totalitarizmin kaba bir komedi olduğunu söylüyorduk. Bu olayla özgürlük, burjuva özgürlüğü gündemin en tepesine yer-

³ a.g.y.

⁴ Michael Josselson'dan Shepard Stone'a, tarihsiz (CCF/CHI).

⁵ Evan Thomas, *The Very Best Men*.

leşti.”⁶ Lasky, Friedrich Torberg ile işbirliği yaparak, Kongre’nin Macaristan seferberliğinin kendiliğinden karargâhı haline gelen Torberg’in *Forum* bürosunda sığınmacı aydınlar ve öğrenciler için bir kayıt masası kurdu ve Avrupa üniversitelerinde (günde ortalama on beş kişiye) yer bulmak için çalıştı. Ayrıca (Özgür Avrupa Radyosu ve Amerika’nın Sesi Radyosu’ndaki bir arkadaşının yardımıyla) bir belge dosyası hazırlamaya başladı, *Macar Devrimi*, İngiltere’de Secker and Warburg, Amerika’da Praeger tarafından resmi hükümet raporu olarak yayımlandı.

Paris’te Kongre silkinip kendine geldi, Hauseman Bulvarı’ndaki bürosu insanla dolup taşıyordu. John Hunt, “Gerilim ve öfke son haddine varmıştı. İnanılmaz derecede heyecan vericiydi, sanki biz bunun için buradaydık,”⁷ diyordu, daha birkaç ay önce Kongre’ye gelmişti. Paris bürosu bütün ilişki ağını ve yan kuruluşları harekete geçirerek Santiago’dan Danimarka’ya, Lübnan’dan New York’a, Hamburg’dan Bombay’a kadar her yerde toplu protestolar düzenledi. İsveç’te yerel komisyon Nobel ödüllü yedi kişiyi Mareşal Bulganin’e kendi imzalarını taşıyan bir protesto telgrafı göndermeye razı etti. Amerikan Komitesi bir kitile mitingi düzenledi, mitinge Koestler ile Silone katıldılar (Hemingway’in de katılmasını istemiş, onu bulmalarına yardım etmesi için Josselson’a telgraf çekmişlerdi, Josselson “Hemingway herhalde Avrupa’da ama nerede belli değil,” diye karşılık verdi). 1957’nin Ocak ayında Paris bürosu, “Ulusal komisyonlar şimdiye kadar hiçbir zaman bu kadar eylem birliği içinde ya da güçlü olmamıştı,”⁸ diye rapor yazabilecek durumdaydı.

Macar krizinin bir başka ürünü de Filarmonica Hungarica’nın kurulmasıydı, bu orkestra Josselson’ın girişimiyle kurulmuştu, müzik direktörü Antal Dorati’ydi, şef Zoltan Rozsnyay. Sovyet tankları Macar başkentine gülle yağdırmaya başlar başlamaz Rozsnyay Budapeşte Filarmoni’nin yüz üyesiyle birlikte Viyana’ya kaçtı. Başlangıç olarak verilen 70.000 dolarlık bir bağışla orkestra *Kulturkampf* için güçlü bir dikkat odağı haline geldi ve bugün hâlâ turnelerini sürdürüyor.

Ama belki de Josselson ile onun “aydınlardan kurulu şok taburu” için en heyecan verici gelişme, Sartre’ın Komünist Parti-

⁶ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

⁷ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

⁸ Alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

si'nden ayrıldığını ilan ettiği, Sovyet lider kadrosunu, “Stalinizmi reddettikleri halde bugün onu arar hale gelmiş bir grup” olarak damgaladığı haberi idi. 9 Kasım 1956 günü *L'Express*'te yazdığı bir yazıda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Sovyet politikasını “on iki yıllık bir terör ve aptallık” olarak reddediyor ve Macaristan işgalini “içtenlikle” lanetliyordu. En ağır hakareti kendi ülke-
 sindeki komünistlere saklayarak şöyle demişti: “Şu anda Fransız Komünist Partisi'ni yöneten insanlarla yeniden ilişki kurmak olanağı yok, hiçbir zaman da olmayacak. Ağızlarından çıkan her söz, attıkları her adım otuz yıllık yalanların ve kireçlenmenin doğal sonucudur. Tepkileri tamamıyla sorumsuz kişilerin tepkilerinden farksız.”⁹ Kongre Sartre'ın bu sözlerini bastırıp binlerce kopyasını dağıttı, bu arada Birleşmiş Milletler “Sovyet birliklerinin Macaristan'dan hemen çekilmesini” oylayıp kabul etmezse bir boykot hareketi başlatacağı, Birleşmiş Milletler'in “iflasını ve başarısızlığını açık açık” ilan edeceği tehdidinde bulunan Camus' nünkünün sözleri de ona eklenmişti. “Fransız aydınları arasında komünist partililerden, komünizm sempatizanlarından, ilerici-
 lerden, antiantikomünistlerden, şimdi de antikomünist komünistlerden hızlı bir kopuş ... başlamış gibi görünüyordu,”¹⁰ diye belirtiyordu Josselson sevinçle. “Louis Aragon'un komünistlerce desteklenen Ulusal Yazarlar Komitesi,” diyordu, “fiilen torpillendi ... komünist ‘gizemci’nin lime lime olduğunu söylemek yanlış olmaz.” Ama şunu da ekliyordu: “O bahtsız Mısır müdahalesi olmasaydı Fransız Sosyalist Partisi durumdan yararlanabilirdi.”¹¹

Josselson'ın kafasında Süveyş çatışmasıyla ilgili bir başka doğru daha vardı. Bir gazete muhabirine, “Avrupa'nın direnmesi gerekiyorsa bunu ancak Ortadoğu petrol kaynaklarına bağımlılıktan kurtularak başarabilir, bu çok açık,” demişti. “Tek çare petrol yerine kullanılacak başka enerji kaynakları bulmak üzere yoğun bir araştırma programı yapmaktır.”¹² Josselson'ın özellikle söylemek istediği şey nükleer enerjydi. Atom gücüne sahip olma onayı almak Amerikan dış siyasetinin uzun zamandır önceliğiydi. 1952'de C.D. Jackson seyir defterine, “Gordon Dean tarafından yazılmış LIFE'taki bir makalede Amerika'nın atom bombası

⁹ Jean-Paul Sartre, *L'Express*, 9 Kasım 1956.

¹⁰ Michael Josselson'dan Shepard Stone'a, tarihsiz (CCF/CHI).

¹¹ a.g.y.

¹² a.g.y.

kullanmaktan doğan suçluluk kompleksini ortadan kaldıracak yönde gelişmeler oluyordu,”¹³ diye not etmişti. Eisenhower’ın 8 Aralık 1953’te Birleşmiş Milletler’de yaptığı o ünlü “Barış için Atom” başlıklı konuşmanın hazırlanışıyla yakından ilgilenmişti; bu konuşmada başkan, atom silahlarında tek taraflı bir indirim önermiş, nükleer gücü askeri amaçlardan sivil amaçlara yöneltme yollarını belirtmişti. En küçük bir propaganda fırsatını kaçırmayan C.D. Jackson 1954 Şubat’ında Wisner’a bir hatırlatma notu yazmış, bu notta Eisenhower’ın önerisinin “ilk atom reaktörünü Berlin’de kurma planının ilan edilmesini” kapsayacak şekilde genişletilmesini istemişti. “Bunu,” diyordu C.D., “propaganda amacıyla olduğu kadar pratik nedenlerle de” yapmamız gerekiyordu. “Berlin’de kullanılan sıvı ya da katı yakıtın her gramı kente Sovyet Bölgesi üzerinden geliyordu. Bizim biriktirip depoladığımız rezervlere karşın yeni bir kuşatma çok ciddi sonuçlar doğuracaktır.”¹⁴ Bir atom enerjisi santrali “kuşatma koşullarında kente gerekli temel [enerjiyi] sağlayabilirdi”. “Almanlara ve Sovyetler’e karşı” propaganda değeri “apaçık ortada”ydı. Aslında propaganda bağlamında “santralin somut olarak inşa edilmesine ilişkin nihai bir karar almak” bile gerekmeyecekti. “Bu yalnızca bir düşünce olarak sızdırılabilirdi. Bir inceleme heyeti Berlin’de dolaşıp uygun bir yer arayabilir, mezbelelik bir yerin etrafı çitle çevrilir, gizemli bir takım tabelalarla koruma altına alınır, şimdilik proje dedikodu evresiyle sınırlı tutulurdu, Berlinliler ve Sovyet gözlemciler açısından bu da neredeyse projenin gerisi kadar iyidir.”¹⁵

Josselson’da bu Makyavelist mantıktan eser yoktu. Eisenhower’ın “nükleer kılıçlardan saban demiri yapmak”¹⁶ düşüncesi gerçekten de çok hoşuna gitmişti. Naif bile olsa samimi kanaat idi bu. Nabokov’a yazdığı bir mektupta, “Atom enerjisinin kullanılmasının insanlığın ve toplumun yazgısını kökten değiştireceği çok açık. Ayrıca bununla Marksizmin sonunun geleceğine de kuvvetle inanıyorum, Sanayi Devrimi nasıl Marksist kuramlar için gerekli tabanı sağladıysa, bu da insanlık için yeni bir felsefi

¹³ C.D. Jackson, Kütük Dosyaları (CDJ/DDE).

¹⁴ C.D. Jackson’dan Frank Wisner’a 27 Şubat 1954 (CDJ/DDE).

¹⁵ a.g.y.

¹⁶ Richard Crockatt, *The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in World Politics 1941-1991*, Londra: Routledge, 1995.

ve toplumsal taban sağlayacaktır,” diyordu.¹⁷ Eisenhower’ın atom enerjisi kaynaklarını barışçı amaçlarla bir araya toplama önerisini “bir deha ürünü” olarak karşılayan Josselson, Kongre’nin dergileri aracılığıyla bu düşüncenin propagandasını yapmakta kararlıydı ama bir kayıtsızlık duvarıyla karşılaştı. 1954’te Neufville’e, “*Preuves*’de peş peşe yayımlanacak makalelerle [Eisenhower’ın] önerisinin geliştirilmesi, bu önerinin oradan Avrupa’daki başka dergilere de sıçramasını sağlamak için boş yere uğraşıp duruyordum,” demişti. “Heyhat, Fransa’nın önde gelen ve komünist olmayan üç bilim adamı şu ya da bu bahaneyle bu öneriyi reddettiler... İyi bir fikrin her zaman başına gelen şey geldi, insanlar ya çok tembel ya çok meşgul oldukları ya da oralı olmadıkları için fikir enine boyuna tartışılamadı.”¹⁸ Yine de hayli umutsuz bazı Avrupalılar için yeni bir umut ve güven kaynağı olacak bir fikirdir bu.” Josselson sözlerini şöyle bağlıyordu: “Herhangi bir görüşün varsa, lütfen, bunu kendine saklama.”¹⁹

Bundan sonra olan şeyler Kültürel Özgürlük Kongresi’nin perde arkasındaki gizli bürokrasinin nasıl çalıştığını pek ender rastlanacak bir açıklıkla gösteriyor. Josselson’ın mektubu Beyaz Saray’da C.D. Jackson’a ulaştırıldı. C.D. Jackson onu CIA’da Tracy Barnes’a gönderdi ve “Avrupa’nın adı sanı bilinen uygun bir bilim adamı adına bu yazıyı kaleme alacak gölge bir yazarın bulunması” için William Tyler’a başvurmaları önerisinde bulundu. Tyler Paris’teki Amerikan Büyükelçiliği’nde kamu işlerinden sorumlu bir görevliydi (her ne kadar pek çok işlevi, bu görevin paravan bir görev olduğunu gösteriyorsa da). “Tyler kusursuz bir Akademi Fransızcasıyla yazabildiği gibi,” diyordu Jackson, “bu konuşmanın taslaklarının ... pek çoğunun hazırlanışına katkıda bulunma avantajına sahip, yani konuşmanın felsefesine tam anlamıyla vakıf.” Jackson, *Preuves*’ün gelecek sayısı bağlanmadan, Barnes’a bu fikri acil bir konu olarak hemen “Josselson’a iletmesi”ni söyledi.²⁰

Josselson demokratik özgürlük kavramının arkasında birleşmiş, nükleer güce sahip bir Avrupa planları yaparken, Dwight

¹⁷ Michael Josselson’dan Nicolas Nabokov’a, 23 Ocak 1954 (CCF/CHI).

¹⁸ İşin tuhafı, “önerilerin devrimci öneriler” olduğunu daha sonra fark eden Eisenhower’ın kendisinden, o zamanki konuşmasının gerisi gelmedi. Sovyetler önerileri reddetti.

¹⁹ Michael Josselson’dan Lawrence de Neufville’e, tarihsiz (CDJ/DDE).

²⁰ C.D. Jackson’dan Tracy Barnes’a, 5 Ocak 1954 (CDJ/DDE).

Macdonald editör yardımcılığına yeni atandığı *Encounter* adına görevli olarak bulunduğu Mısır'da Batılı güçlerin kötü işlerine tanık oluyordu. Bir arkadaşının dediği gibi, elinde bir kelebek yakalama ağıyla kaçık bir profesörü andıran Macdonald meslek hayatının parlak bir dönemindeydi. *The New Yorker* için yazdığı, Ford Vakfı'yla ilgili o uzun tanıtma yazısını bitirmiş ve *Encounter* gibi aydın bir dergide çalışma şansının zevkini yaşıyordu. Bu yüzden Kahire'deki görevinin onu herhangi iyi bir rapor yazmaya itmemiş olması tuhaftı. Gerçekten de kaldığı otelin yanındaki binaya bir bombanın isabet ettiğini duyunca kalktı banliyöye taşındı, *Encounter* bürosuna hiç haber vermeden günlerce orada saklandı. New York'ta 1940'ta Sovyet Büyükelçiliği protesto edilirken tutuklanışını "çok eğlenceli" olarak tanımlayan Macdonald, artık tehlikeden hoşlanmaz görünüyordu, savaş bölgesini görmek için kent dışına çıkmayı bir kez bile göze alamamıştı. Lasky, "Dwight Süveyş için bir otopsi yazısı yazabilsin diye iki yüz İngiliz Lirası harcayıp ona bir uçak bileti aldık, otel giderlerini de ödedik," diye hatırlıyordu, "ama yazdığı şeylerin yayımlanmasına olanak yoktu. Orada tikanıp kalmıştı, sonra geriye döndü; büroda aylarca öylece oturur, yazma tikanıklığı yaşırdı."²¹

Onun *Encounter*'a atanışı ta başından beri tartışmalara yol açmıştı. Josselson, Kristol'un editörlüğünden hiç hoşnut değildi, daha ilk sayısından itibaren derginin niteliği konusunda hep çatışmışlardı. Josselson Soğuk Savaş sorunları söz konusu olduğunda Kristol'un fazla müşkülpesent davrandığı kanısındaydı, derginin siyasal yönünün daha ağırlıkta olmasını istiyordu. Josselson, "Biz büyük K ile başlayan bir kültür dergisi çıkarmıyoruz. Bunu bir türlü anlayamaman beni kaygılandırıyor,"²² diyerek Kristol'e çıkışıyordu (*Encounter*'ın kültürü dekor olarak kullanan siyasal bir dergi olduğunu söyleyen bir eleştirmeni haklı çıkaran sözlerdi bunlar). Lasky her zamanki gibi Josselson ile aynı görüşteydi: "1950'lerin ortalarında *Encounter*'ın Sovyetler'e ve Doğu Blokuna yeterince ilgi göstermemesinden kaygı duyuyorduk. Ama Kristol ilgilenmek istemiyordu - ideolojik tartışmalardan bir çeşit tedirginlik, üstesinden gelemediği bir korku du-

²¹ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

²² Michael Josselson'dan Irving Kristol'e, 11 Aralık 1955 (CCF/CHI).

yuyordu.”²³ Kristol’ü Paris’teki çeşitli toplantılara çağırmasına karşın Josselson 1955 başlarında tamamıyla çileden çıktı. “Yürütme Kurulu toplantımızda şimdiye kadar *Encounter*’ın açık ve gizli direnci kırmaya harcadığı zamanın iyi harcandığı konusunda herkesin fikir birliği ettiğini hatırlayacaksın,” diye yazıyordu Josselson gizemli bir şekilde, “ama artık bir adım daha atılması-
nın zamanının geldiği”²⁴ de düşünülüyordu. Kristol’ün verdiği yanıtta bu görüşe pek de katılmadığı belliydi. “Aslında,” diyordu, “ben her şeyi kendi bildiğim gibi yapmalıyım ... benim bildiğim gibisi uygun değilse, her zaman ‘son çare’ diye bir şey vardır.”²⁵

Kristol rehavet içinde kendi tükenmişliğinden söz ederken, Josselson bir adım daha atmış, Nabokov’a ve Lasky’ye herkesin ağzını aramaları, yeni bir editör adayı olarak kimleri tavsiye ettiklerini öğrenmeleri talimatını sessizce vermişti bile. Bu tür konularda genellikle kendisine danışılan Isaiah Berlin, H. Stuart Hughes’u önerdi. Önerilen bir başka kişi Philip Horton’du, eski bir OSS’liydi, Paris’te 1947’de CIA’nın ilk merkezinin şefiydi, şimdi de *Reporter*’da çalışıyordu. Bu arada Spender, harıl harıl Kristol’ün sandalyesinin altını oymakla uğraşmaktaydı. Josselson’a, “Bana kalırsa öylesine yarışmacı bir insan ki her kararı bir çatışma konusu olarak görüyor ve kendini her zaman gol atmak zorunda hissediyor, bunu da ya kararı kendine saklayarak ya da bir meslektaş tarafından verilmişse sabote ederek yapıyor,”²⁶ dedi, böylece Kristol’ü görevden almak konusunda onda hiçbir kuşkunun kalmamasını sağladı: “Irving giderse o zaman biz hemen karara bağlanması gereken ama onun yüzünden uzadıkça uzayan savaflara dönüşen şeyleri tartışmaya başlayabiliriz.”²⁷ Bu arada Nabokov’un kafasında bir başka aday vardı, arkadaşı ve sırdaşı “Arthuro”. Schlesinger’e mektup yazıp “çok çok üstü kapalı bir şekilde” Dwight Macdonald’ın ağzını aramasını istedi. Schlesinger çok heyecanlandı. Malcolm Muggeridge de öyle. Muggeridge’nin Kristol için söylediği, “çok iyi bir arkadaş ama burada hiçbir işe yaramayacak kadar battal ve yeteneksiz bir adam,” yolundaki sözleri Lasky’nin “biyolojik” olduğunu iddia ettiği

²³ Melvin Lasky, söyleşi, Londra: Ağustos 1997.

²⁴ Michael Josselson’dan Irving Kristol’e alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

²⁵ Irving Kristol’dan Michael Josselson’a, alıntı, Peter Coleman, a.g.y.

²⁶ Stephen Spender’dan Michael Josselson’a, 10 Temmuz 1955 (CCF/CHI).

²⁷ a.g.y.

nefreti gizliyordu, “biyolojik bir nefret - onun bir barbar olduğunu d   n rd .”²⁸

Josselson bu olasılığı, New York’ta Macdonald ile g r   meyi kabul etti, 1955 Haziran ayında onunla buluşmak üzere New York’a gitti. Ikisi çok iyi anlaşırlardı ama Josselson Macdonald’ın atsine i gibi  srarcılı ı yüzünden onu Kongre çadırında tutmanın kolay olmayacağı kaygısını taşıyordu. Josselson’ın dediğine göre fazlasıyla “yalnız kurt”tu. Sidney Hook toplantı haberini alınca Yürütme Kurulu’ndan istifa etme tehdidinde bulundu ve Macdonald atanırsa onun “Kongre’yi mahvedece ini,”²⁹ söyledi. Bu pazarlıklar sırasında kendisine hiçbir şey söylenmemiş olan Kristol, kendisinin yerine Macdonald’ın d   n ld   n  öğrenince kulaklarına inanamadı. “Komikti - o bir anarşistti ve savaş karşı-tıydı!”³⁰ diye haykırdı daha sonra.

Eylül 1955’te Kongre Milano’da  zg rl   n Geleceği konferansını yaparken konu henüz bir sonuca ba lanmamıştı. 1955 Eylül ayının o ikinci haftası boyunca delegelerin kaldığı otelde cadı kazanı kaynadı. Stuart Hampshire (Hannah Arendt’e göre “ l mc l derecede sıkıcı” olan) tartışmaların yerine yatak odalarında çevrilen siyaset dolaplarını hatırlıyordu. George Kennan  zg rl k Stratejisi konulu konuşmasını yaparken (tipik bir Kennan izle iydi bu - ona göre dış siyaset gibi özgürlüğün de stratejik olarak örgütlenmesi gerekiyordu), Sidney Hook’un yatak odası Dwight’in atanmasına karşı olan bir hücrenin merkezi haline gelmişti. Koridordaki hızlı ayak seslerinden anlaşıldığına göre Dwight’in atanmasını destekleyenler Schlesinger’in odasına se irtiyor, orada toplanıyorlardı. Hampshire, “Dwight’i ilke olarak Sidney veto etmişti,” diye hatırlıyordu. “o zaman merkezi bir denetimin olduğunu çok iyi görmüştüm - i  başındaki aparatın. Kuşkusuz Dwight serseri mayın gibiydi. Ne yapacağı ya da ne diyece i belli olmazdı. Böyle bir şey de istemiyorlardı.”³¹

Ama Schlesinger geri adım atmıyordu: “Onu destekledim. CIA da destekledi, kabul etmesi için Josselson’a baskı yaptılar, o

²⁸ Melvin Lasky, söyleşi, Londra: Agustos 1997.

²⁹ Hook’un kongreyi i  a etme tehdidi  zerine Michael Josselson’ın korkması hiç de  a ırtıcı değil. Ama Josselson hiç ödün vermedi ve Kristol’ n yerine Macdonald’ı atama kararını savundu, çünkü “iki yıldan fazla bir süre Irving’i idare etmek kaygısıyla her türlü çabayı gösterdikten sonra ondan hoşnut kalmamak için haklı nedenler”i vardı. Michael Josselson’dan Sidney Hook’a, 19 Agustos 1955 (CCF/CHI).

³⁰ Irving Kristol, söyleşi, Washington, Temmuz 1996.

³¹ Stuart Hampshire, söyleşi, Oxford, Aralık 1997.

da ister istemez kabul etti.”³² Sonunda bir uzlaşmaya varıldı, buna göre Macdonald bir yıllığına “katkıda bulunan editör” olarak *Encounter’a* girecek, Kristol da görevinde kalacaktı. Bu ayarlamayı açıklamak için Muggeridge’ye mektup yazan Josselson, Kristol için “kabalık derecesinde bir açıksözlülükle konuştum, kendisinde hayırlı bir değişiklik olması beklenebilir,”³³ diyordu. Ama bu tür umutlar bir zaman sonra kırıldı. Karşılıklı atışmalar sürdü ve Josselson öfkeyle Kristol’a şöyle yazdı: “Kendisi kaşındı. Başyazı eleştirisiyle ilke sorunlarının arasına nereye çizgi çektiğini bilmiyorum.”³⁴ Josselson, Daniel Bell’e gizlice itiraf etti, “Bazen bana öyle geliyor ki balık kavağa çıkarsa Irving’in tavırları da değişir”.³⁵ Josselson’ın Macdonald ile ilgili nedenini bilmediği kuşkuları vardı. Bu atama (başka giderlere ek olarak 12.000 dolar gibi cömert bir maaşla birlikte) onaylanır onaylanmaz Dwight *Encounter’a* “Milano’da Mucize Yok” başlıklı bir makale teslim etti. Delegelerin lüks barınma koşulları, konferanstaki tartışmalara karşı açıkça sergiledikleri ilgi eksikliği konusunda söylediği sözler üzerine Spender ile Kristol neye uğradıklarını şaşırıyorlardı. Macdonald’ın beklentisinin tersine, -Macdonald Londra’ya gelmeden önce Spender’a yazmış, Kongre’nin *Encounter’a* karşı tavrını öğrenmekten “çok memnun” olduğunu söylemişti; onların “hiçbir şeye karışmama siyaseti ... kesinlikle harika”ydı³⁶ - makaleyi Nabokov, Bondy, Lasky, Josselson aralarında tartışıp sonunda pek çok değişiklik önerisiyle Macdonald’a geri verdiler. Yazı 1955’in Aralık ayında, muhafazakâr sosyolog Edward Shils’in yazdığı, konferansı anlatan çok daha nazık bir yazı dergide yayımlandıktan bir ay sonra yayımlandı. Ama bu müdahale bundan sonra olacakların bir işaretiydi.

1956’nın çalkantılı olaylarından sonra Kongre kendi biçimini buldu. Kendisini “Özellikle militan bir ideolojik savaş örgütü; cinayetleri, yalanları, engizisyonu gözler önüne sermeye adanmış bir örgüt”³⁷ olarak düşünmese bile, en iyi yaptığı şey buydu. Bu

³² Arthur Schlesinger, söyleşi, New York, Şubat 1997.

³³ Michael Josselson’dan Malcolm Muggeridge’ye, 19 Eylül 1955 (CCF/CHI).

³⁴ Michael Josselson’dan Irving Kristol’e, 10 Aralık 1955 (CCF/CHI).

³⁵ Michael Josselson’dan Daniel Bell’e 29 Ekim (CCF/CHI). Nikita Hruşçev’den ödünç alınmış bir deyim bu. Hruşçev bir keresinde, “ancak balık kavağa çıkınca bu Soğuk Savaş sona erer,” demişti.

³⁶ Dwight Macdonald’dan Stephen Spender’a, 2 Haziran 1955 (CCF/CHI).

³⁷ Kültürel Özgürlük Kongresi broşürü, tarihsiz (CCF/CHI).

t  r eylemler için daha başka resmi d  zenlemeler 1957 Ekim'in-
de, Lasky Kongre'nin b  t  n d  nyadaki   yelerine "artalan bilgisi
ve   z  ml  me" sunan Forum Servisi'nin başına getirildiği zaman
yapıldı. Aslında (yeni adıyla) Forum D  nya Profili   rt  l   ve kla-
sik bir CIA harek  tıydı, John Hay Whitney bir kez daha paravan-
lık yapıyor,   irketi, Londra'da b  roları bulunan bir Delaware or-
taklı ı olarak kendi adına kaydettiriyordu. Forum D  nya Profili
CIA'nın haber servislerinin içinde en b  y  k dolaşım a ına sahip
olanıydı.

Her   eye karşın Josselson'ın dikkatli vekilhar lı ı d  nemin-
de Kongre tutarlı olarak   zg  rl    n değerini vurgulayan ba ım-
sız bir uluslararası   rg  t olarak g  r  lmeye devam etti. Bir Kong-
re g  revlisi, "Sorun, edebiyat, sanat ve d    nce alanındaki   nemli
girişimlerin s  rd  r  lmesine olanak sağlayan bir   zg  rl  k alanı-
nın kendisini yaratmak sorunuydu," diye açıklamıştı. "Her   eyin
siyasal bir amaca hizmet ettiği, bizim bu kabul edemeyece imiz
d  nyaya karşı çıkmak için, siyasetten ve propagandadan arınmış
olarak k  lt  r  n dile getirilebileceği bir platform yaratmaktı, o
platformda d    ncelerin ve sanat yapıtlarının kendinden başka
hiçbir   ey   nemli olmamalıydı."³⁸ İ te sonunda Kongre'yi ayakta
tutacak ya da çökertecek olan   l  t buydu. Kuşkusuz Kongre'nin
gizli iyilik melekleri propaganda zorunluluklarından hiçbir za-
man vazgeçemediler. Josselson'ın i i bu zorunluluğu dikkatle giz-
lemekti, hiç değilse   imdilik bu i i yapmayı ba arıyordu. İnsanlar
akın akın Kongre'ye geliyorlardı.  ık bir antikom  nizm diye bir
  ey varsa i te   imdi vardı.

Bunun Michael Josselson'a kişisel maliyeti yine b  y  kt  .
1957'de korkunç bir ameliyat geçirdi, baca ındaki atar damarla-
rın değiştirilmesi gerekti. İyileşme d  neminde Melvin Lasky
"Brecht Kavgası" haberiyle onu ne elendirdi, Kongre Berlin'de
yapılan bir koferansta "Kom  nist Milyoner"e tapan kom  nistleri
top ate ine tuttu, "Alman k  lt  r politikası"na bir darbe daha in-
dirdi. İçin daha da g  zeli Ford Vakfı'nın Kongre'ye 500.000 do-
larlık yeni bir ba ı  yapacağını doğrulaması ve Rockefeller Vak-
fı'nın da ba ı ını yenilemesi idi.

Ama son s  z   o yıl Sovyetler s  yledi, 4 Ekim'de d  nyanın
ilk uydusunu başarılı bir   kilde y  r  ngesine yerle tirdiler. Ken-

³⁸ a.g.y.

di ağırlığı yüz kiloyu bile bulmayan, Sputnik I (bu sözcük “yoldaş” anlamına geliyordu) uluslararası ilişkilerde çok büyük ağırlık taşıyordu. Sputnik uzaydaki yolculuğunu yaparken Birleşik Amerika’da hemen bir panik havasının doğmasına yol açtı. Lasky’nin bir muhabire, “Bana kalırsa Sputnik ile birlikte gelecek kuşaklar için yaşlı Ike’nın ünü toprağa gömülmüş oldu... savaşta birinci, barışta birinci, [golf] sahasında birinci, ayda ikinci,” demişti.³⁹ Bir ay sonra Amerika’nın çok daha küçük bir uydu fırlatma girişimi bütün dünyanın haber kameralarının karşısında fiyaskoyla sonuçlandığı zaman başarısızlığın tadı gerçekten çok acıydı.

³⁹ Melvin Lasky’dan Boris Shub’a, 6 Kasım 1957 (CCF/CHI).

Zayıf Nokta

CIA'da yanlış olan ilk şey "güç"tü. Gücün fazlası vardı, baskı yapmak çok kolaydı.

Tom Braden

1950'lerin sonlarında CIA *Encounter*'ı kendi standardı olarak görüyor, dergiyi "en büyük aktifimiz" olarak niteleyen Josselson'ın fikrini paylaşıyordu. Teşkilatın dilinde "aktif" demek "bir harekâtta ya da desteklemede kullanılmak üzere teşkilatın elinin altında bulunan her türlü kaynak"¹ demektir. Teşkilat'ın, Tom Braden tarafından konmuş olan harekât ilkesine göre, destek alan örgütlerin "resmi Amerikan siyasetini her yönüyle desteklemesi"² gerekmiyordu. Bu demek oluyordu ki *Encounter* gibi bir organın sol bir gündemi olabilirdi. Ama İngiliz felsefeci Richard Wollheim'a göre "bazı sol görüşlerin dile getirilmesi anlamında solcu" bir dergi olmasına karşın, "hiç de görüldüğü gibi serbest bir forum değildi".³ "Bana kalırsa sanki bütün düşünce yelpazesinde yer alan her türlü görüşü yayımlıyormuş izlenimi yaratıyorlardı. Ama hiç şaşmamacasına belli bir noktada kesiyorlardı, özellikle Amerika'nın dış siyaset alanlarına giren şeyleri. Çok ustaca yapıyorlardı işlerini; Amerika'yı eleştiren kişilerin görüşleri yayımlanıyordu ama bu kişiler hiçbir zaman *gerçekten* eleştirmiyorlardı."⁴ İşte Tom Braden'a göre *Encounter*'dan oynaması bek-

¹ *Church Komisyonu Nihai Raporu*, 1976.

² Tom Braden, "I'm Glad the CIA is 'Immoral'", *Saturday Evening Post*, 20 Mayıs 1967.

³ Richard Wollheim, telefon görüşmesi, Aralık 1997.

⁴ a.g.y.

lenen rol buydu: “Dışışleri Bakanlığı’nın ABD’nin dış siyaseti olarak belirlediğı siyasetten çoğunlukla sapmamak anlamında propaganda.”⁵ Braden bir derece gevşeme önerdiği zaman bundan muradı Amerika’nın resmi siyasetinin herhangi ya da her y  n   *Encounter*’ın reddetmesi değıldi. 1958’de *Entounter*’ın yapmaya girdiğı iş işte tam anlamıyla buydu.

O yılın başlarında Dwight Macdonald *Entounter*’da g  rev s  resi dolduktan sonra yeniden New York’ta boy g  sterdi. Yolculuğı ikiye b  lmek için Toskani’de iki ay kalmıştı, arada Avrupa geleneğinin verimliliğı duygusunun ezici etkisini hissetti. New York’a d  nd  ğ nde taksii s  r  c  lerinin k  f  rleri, insanların genel hal ve tavırlarının “ irkin”liğı karşısında ciddi bir k  lt  r şoku yaşadı. Oturup bu tepki duyduğı şeyleri yazdı - şiddet, zevksizlik, Amerika’nın “bi imsizliğı”,  slupsuz, geçmiş ya da şimdi duygusu olmayan, ne kadar para s  kebilirse o kadar s  kmeye bakan bir  lke. “Ulusal d  sturumuz ‘E Pluribus Unum’ ( oklukta Birlik) ya da ‘Tanrı’ya İnanıyoruz” değıl, “Ben paramı aldım, senin canın cehenneme, Jack!”⁶ olmalı diyordu öfkeyle.

Macdonald’ın yazdığı şey, daha şimdiden   r  mekte olduğunu g  rd  ğ  bir ülkeye k    k bir ağıttı. “Amerikan K  lt  r  ”n   kucaklamak için onca aydın Amerika’nın kapı eşiğini aşındırırken, sahipsiz buzağı Dwight, “Amerikan mirasına ters” bir tutum alma d  rt  s   duydu. Ocak ayında “Amerika! Amerika!” başlıklı bir makaleyle d  ş  ncelerini *Entounter*’a yazdı. Spender, daha sonra itiraf ettiğine g  re, makaleyi sonuna kadar doğıru d  r  st okumadan kabul etti. Ama Irving Kristol dehşete d  şt  . “John Osborn”vari bir şeydi, “kendi kendini d  vmek” gibi sağılıksız bir tutumla yazılmıştı ve yapısı sağılam bir yazı da değıldi. “Dwight harika bir gazeteciydi ama ne yapacağı hiç belli olmazdı, bazen çok salak da olabilirdi,”⁷ diyor ve ayrıcalıklı bir aileden geldiğı için Amerika’yı tanımadığını ekliyordu, aynı nedenden dolayı İngiltere’yi de anlayamamıştı, makalesinde ikisini karşılaştırıyordu, bu karşılaştırmadan Amerika zararlı çıkıyordu. “İngiltere ile ilgili hiçbir şey bilmiyordu; İngiltere’de hiç futbol maçına gitmemişti, İngiltere’de hiç *rugby* maçına gitmemişti. İngiltere ile ilgili bilgileri St. James b  lgesindeki bazı kul  plerle sınırlıydı.

⁵ Tom Braden, s  yleşi, Virginia, Haziran 1994.

⁶ Dwight Macdonald, “America! America!”, *Dissent*, G  z 1958.

⁷ Irving Kristol, s  yleşi, Washington, Haziran 1994.

Hödüğün biri idi.”⁸ Hem de işe giderken melon şapka giyen, şemsiye taşıyan biri için bu biraz fazlaydı. Lasky de makaleyi “çok zayıf” bulmuştu, Macdonald için, “O Yaleli idi, Greenwich Villageli idi, yalnızca bunları bitirdi,” diyerek onun gerçek Amerika’yı hiç tanımadığını söyleyen Kristol’un iddiasını tekrarlıyordu. “İngiltere’ye geldiği zaman yurtdışına çıkmış bir Mark Twain Amerikalısının bütün klişe tavırlarına sahipti. İngiliz olan her şeyi seviyordu. Birahaneleri seviyordu, sokak adlarını, meydan adlarını, her şeyi seviyordu. Bizler utanıyorduk. Amerikalılar böylesine basit düzeyde naif olabiliyorlardı. Korkunç bir makaleydi. Zamanında ben Mike’a (Josselson) Kongre’nin zayıf noktasının Dwight olduğunu söylemiştim, haklı çıktım,”⁹ diye sözünü bağlıyordu Lasky kas kas kasılarak.

Ama Macdonald’ın günahı bu kadarla da kalmıyordu. Çağdaş Amerika’nın bir eleştirisi olarak makalenin kuşkusuz zayıflıkları vardı. Ünlemlili başlığının da açıkça gösterdiği gibi, Amerikan değerlerinin yanlışlığını gösteren ciddi bir tartışma yoktu içinde, içgüdüsel. Amerika’yı İngiltere ve İtalya ile karşılaştırıyor, yabancı kültürleri ülküsellendirmek gibi romantik bir zaafının olduğunu gösteriyordu. Ama aynı zamanda muhalif de bir yazıydı, bir veri zenginliğinden, en son araştırmalardan yararlanıyordu; Amerikan hayatının, bu hayatın reklamcılarını ilgilendiren her alanına değiniyordu. Macdonald başkalarınca kutsal olan şeyleri alaşağı etmeye girişirken, işin tuhafı, sanki Amerikan örtülü eylemcilerinin silip yok etmeye niyetlendikleri bütün olumsuz, basmakalıp örneklerin bir listesini bulup okumuş gibiydi. Dizginsiz maddeciliği reddediyordu, hiçbir ruhsal gelişme, korkunç cinayet, reklam panolarının engel tanımaz egemenliği, yazınsal eleştirmenler arasında yapılan ayrımcılıklar, yaygın ırk ayrımcılığı dizginsiz maddecilikle boy ölçüşemezdi. John Foster Dulles’a “Sofu Kurnaz Üçkağıtçı” olarak, Amerika’nın kabalığının ve ikiye bölünmüşlüğüne kusursuz bir ilkörneği olarak saldırıyordu; Henry Luce’a “bir gangster gibi davranan yavrukurt” diyordu; Başkan Yardımcısı Nixon’a Venezuela’daki (“müzmin saldırılar”ı hak eden) patavatsızlıkları için çatıyordu; Başkan Eisenhower’ı silah meraklısı bir gerici olmakla suçluyordu; Ford Mo-

⁸ a.g.y.

⁹ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

tors'un Başkan Yardımcısı George Walker'ı "Doğu tipi bir despot" olarak; Amerikan işçi sendikalarını sınıf mücadelesiyle uğraşmak yerine halkla ilişkilerle u raştıkları için, liderleri David Dubinsky ile Walter Reuther'ı "o olmaz olası erdemlilikleri" için kınıyordu.¹⁰  a daş Amerikan günahları katalogu böylece sürüp gidiyor, Macdonald'ın dekadan Amerika'nın üstün gücüne duyduğu düşmanlık onu nefretin yeni derinliklerine sürüklüyordu: "Avrupalıların, Avrupa'nın Amerikanlaşmasından yakındıklarını duyduğu zaman, insanın içinden onların burada birkaç hafta geçirmelerini ve aslının ne olduğunu biraz görmelerini dilemek geliyor... Ideolojinin incir yapra ıyla pek  rtemedikleri kabalıklara karşın Ruslar bile öteki halklarla bize göre daha ortak bir dil kullanıyorlar."¹¹

Kristol bu makaleyi "tam anlamıyla komik" bulmasına karşın yayımlamayı kabul etti, iddiasına göre, Stephen'ın kabul etmesi üzerine başka bir seçeneği yoktu. Kabul edilir edilmez Paris bürosu yazının bir kopyasını aldı. Hemen Kristol ile Spender'a yazıyı yayımlamamaları için baskı yapıldı, Junkie Fishermann kendilerine bunun Kongre'yi yaralayaca ı ve para kaynağını tehlikeye sokaca ı uyarısında bulundu. Kristol daha sonra, "Ben onu yayımlamama düşüncesini kabule hazırdım çünkü bir kez zaten ben de sevmemiştim," iddiasında bulundu. "Stephen biraz daha dikkatli oldu. Ama sonunda [Paris bürosuna], sizin hayatınızı gerçekten bu kadar zora sokacaksa bu makaleyi yayımlamasak da olur dedik. Daha sonra onu Dwight başka yerde yayımladı ve sansürden yakındı. Bir makaleyi yayımlamayı reddetmek sansür değildir. Ben hayatım boyunca dergi edit rl  u yaptım, pek çok yazıyı yayımlamayı kabul etmedim, bunun da hiçbir zaman sansür olduğunu düşünmedim."¹²

Macdonald'a bazı önemli değişiklikler yapılmadan metnini yayımlamayı kabul etmediklerini söylemek Spender'a düştü. Spender makaleyi bir kez daha okuduktan sonra tek yanlı ve çok eleştirel bulduğunu söyledi. Ayrıca Nabokov'un da okuduğunu

¹⁰ Macdonald'ın Amerika'daki işçi liderlerine saldırıları ta 1930'lara dayanıyordu, o tarihlerde Macdonald onları kapitalist sisteme ve bu sistemin t k tici kültürüne boğazına kadar batmış "oturma grevcili inden burjuva pragmatizmine atlamış" kişiler olarak elinin tersiyle itiyordu. Kendi gazetesi *Politics*'te Walter Reuther'le "izci işçi fakiri" diye alay etmişti.

¹¹ Dwight Macdonald, "America! America!", *Dissent*, G z 1958.

¹² Irving Kristol, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

ve “çok bozuldu”ğunu ekledi. Macdonald, “Uluslararası nezaket kurallarının Büyük Ustası, Genel Sekreter Nabokov”un *Encounter*’ın editörlerine akıl verdiğini öğrenince çok öfkeleni, bundan böyle “Stephen-Irving-Nicholas-Mike Bey’in ya da orada bu işlere her kim karar veriyorsa” onun “‘tartışmalı’ bir yazı ellerine geçince hemen ‘Paris bürosuna’ danışıp ne düşündüklerini öğrenme”lerini önerdi.¹³ İşin doğrusu editörler de işte aynen böyle yapıyorlardı.

Macdonald makalesinin tırpanlanmasını kabul etmeyince makale geri çevrildi. Önce kabul edilmiş, sonra geri çevrilmiş, yeniden kabul edilmiş, yeniden geri çevrilmişti. Ölümünden kısa bir süre önce kendisiyle yapılan bir söyleşide Stephen, “Bu konu aklıma geldikçe üzülürüm,” demişti. “Kültürel Özgürlük Kongresi’nden bize yapılan baskı sonucunda *Encounter*’da yayımlanmamış olan tek makale odur. Kesinlikle tek makale. O makale sorun yaratınca, onun zaten budalaca bir makale olduğunu düşünmüştüm, belki demiştim, bir kez daha okursam ya değiştirmek isteyeceğim ya da geri çevireceğim. Şimdi geriye baktığımda çok üzüldüğüm tek konu budur, çünkü makaleye baktığımda sevmemiş olmama karşın ısrar etmeliydim, bunu bir istifa konusu yapmalıydım diye düşünüyorum; makaleyi yayımlamalıydık çünkü kabul etmiştik, yayımlamamamızın tek nedeni anti-Amerikancı oluşuydu.”¹⁴

Bu işe burnunu sokan yalnızca Paris bürosu değildi. Bu ([makaleyi] “baştan sona désabusé” bulan) Diana Josselson’a göre “CIA’nın yazı işlerine tek müdahalesiydi, Michael buna karşı çok direndi ama olmadı.”¹⁵ Her şey bir yana, makale teşkilatın eline nasıl geçmişti bir kere? Bu işin içindekiler Ortodoksluğu elden bırakmadıklarına göre, Kongre yayınlarını Teşkilat önceden görmüyor idiye, Macdonald’ın yazısından nasıl haberdar oldu? Josselson *Preuves*’ün provalarını, *Encounter*’ın da en azından içindekiler listesini görüyordu. Ama kuşkusuz bu öfkeli yazıyı Washington’daki üstlerine gammazlamak onun işine gelmezdi. Josselson sorunlarla Teşkilat’tan bağımsız olarak ilgilenmeyi yeğlerdi her zaman, teşkilatın Kongre ile bağlantısına giderek daha çok içerliyordu. Yine de “Amerika! Amerika!”nın Washington’ın

¹³ Dwight Macdonald’dan “Stephen-Irving-Nicholas-Mike” a, 16 Nisan 1959 (DM/STER).

¹⁴ Stephen Spender, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

¹⁵ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

koridorlarında dolaştığına kuşku yoktu. Büyük bir olasılıkla onu CIA'ya, CIA'nın Kongre'deki kurye görevlisi (o tarihte Lee Williams) ulaştırmıştı.

Makalenin tek kusuru ucuz bir anti-Amerikancılığa kapılmak idiyse, o zaman Teşkilat “en önemli aktifi” *Encounter*’ı denetim altında tutmak adına derginin güvenilirliğini niçin tehlikeye atmıştı? Hiç kuşkusuz *Encounter*’ın hilesizliğini kanıtlamak, Amerika’nın başarısız yönlerini eleştirmedeği görüşünü zihinlerden silmek, bazı eleştirmenlere göre her zaman biraz tuhaf olan akustığını yeniden dengelemek için bundan daha iyi bir fırsat olabilir miydi? Daha da önemlisi, makale gerçekten herkesin iddia ettiği gibi gülünç idiyse, yazarından başka bunun kime zararı dokunabilirdi?

Diana Josselson’ın daha sonra hatırladığının tersine, Josselson daha başından beri bu kırıncı makaleyi yayımlamaya karşıydı. “Hayatımda okuduğum en utanmaz anti-Amerikan yazı” demişti onun için ve “*Literaturnaya Gazeta*’ya yaraşır”¹⁶ bir şey olduğunu eklemişti. Macdonald “belki de bize açık açık söylenecek, saldıracaktır ama ben buna göğüs germeye hazırım,” diyordu. O makaleyi yayımlamama kararının her tarafında parmak izleri vardı. Onu yayımlamak Washington’ın gözünde *Encounter*’ın itibarını zedeleyecek, Josselson’ı bir hain durumuna düşürecekti. Kendi güvenilirliği topun ağzındaydı.¹⁷

Uluslararası Örgütler Bölümü’nü biraz “hava cıva” olarak gören, “dost” oldukları ya da “aynı bakış açısına sahip” oldukları varsayılan kişilere ya da örgütlere yardım edilmesi düşüncesini alaya alan, o katılmış gizli teknisyenler için Macdonald tokadı kendilerinin haklılığını kanıtlıyordu. Daha sonra CIA’nın başkanı olacak olan, Wisner’in yardımcısı Richard Helms bu kuşkuyu dile getirerek, seçilmiş bir komitenin üyelerine şunları söyledi: “Gizli bir teknisyen ... kendi ajanının ruhuna ve bedenine bütünüyle sahip olmadıkça onun yapmasını istediği şeyi aynen yapacağı ya da doğru rapor vereceği konusunda ajanına güvenmeme-

¹⁶ Michael Josselson’dan John Hunt’a, 27 Mayıs 1958 (MJ/HRC).

¹⁷ Macdonald’ı kişi olarak sevmesine karşın Josselson ondaki ısrarcılık eğilimine karşı hep dikkatli olmuştu. 1956’da Spender Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu üzerine Macdonald’a bir yazı ısmarlama planlarından söz edince Josselson, Spender’ı uyararak, ona bu fikri “bir kez daha düşünmesini” söylemişti, “ancak her şeyi bütünüyle berbat edecek bir yazıyla çıkıp gelmesi tehlikesi yoksa bu sağlıklı olur”du. Spender sonunda bu düşüncesinden caydı.

yi bilir.”¹⁸ CIA çalışanları arasında herhangi birinin o yıkıcılığıyla ünlü Macdonald’ı evcilleştirebileceğini umması kadar büyük saçmalık olamazdı.

Bütün bu tartışmalar Macdonald’ın makalesinin yayımlanmamasının gerçek nedeniyle pek de ilgili değildi. Anti-Amerikancılık bir neden olabilirdi ama tek başına, hele biraz hafifletilse yenilip yutulabilirdi. Ancak Macdonald’ın, Kore Savaşı sırasında ele geçirilen Amerikalı askerlerin davranışlarıyla ilgili bir raporu özetleyen uzun bir makaleyi kısaltarak yazısının sonuna ekleme kararı bardağı taşıran son damla oldu. Bir önceki yılın sonbaharında Eugene Kinkead tarafından *The New Yorker*’da alıntılanan, ABD ordusu tarafından hazırlatılmış olan raporda, Amerikan savaş esirlerinin davranış tarzları lanetle kınanıyordu: “Çoğu zaman söz dinlemiyorlardı. Emirleri dinlemiyor, küfrediyor, emirleri zorla dinletmek isteyen subayları dövüyorlardı ... kış geceleri, dizanteriye yakalanmış zavallı askerleri arkadaşları kulübeden dışarıya atıyor, soğuktan ölme tehlikesiyle başbaşa bırakıyorlardı.” Ortalama Amerikan askeri “bir kutu hap ile tuvalet sifonu olmadan”¹⁹ ne yapacağını şaşırır görünüyordu. İşin daha da kötüsü raporda hayli yüksek oranda düşmanla işbirliğinden ve ideolojik aşılardan söz ediliyordu. Devletin propagandacıları için bir kabus oluşturacak bu raporu ordunun kamuoyuna açıklaması şaşırtıcıydı.²⁰

Bu verinin Macdonald makalesine alınması *Encounter*’da yayımlanmasının kesin olarak resmi bir veto ile karşılaşması için iyi bir nedendi. Sorun kesinlikle bu kısımdan çıktı. Oysa yıllar sonra Macdonald’ın makalesinin dergiden çıkarılmasında doğrudan rolü olanların hiçbiri Kinkead konusunu hatırlayamıyordu. “Kore Savaşı’nın sonunda Amerikan askerlerinin ahlâk çöküntüsü yaşadığından hiç haberim yok,” diyordu Irving Kristol. “Yaşa-

¹⁸ Richard Helms’ten alıntı, *Church Komisyonu Nihai Raporu*, 1976.

¹⁹ Dwight Macdonald, “America! America!”, *Dissent*, Güz 1958.

²⁰ Hükümet yetkilileri savaş esirlerinin üzüntü verici davranışlarını çoktandır biliyorlardı ama bu gerçeği daha geniş kitlelerin bilmemesi için titizlikle gizlemeye çalıştılar. 23 Nisan 1953’te C.D. Jackson kütük dosyasına şu notu düşmüştü: “Kendilerine doktrin aşılanmış Koreli savaş esirlerinin geri dönüşü üzerine bugün telefon trafiği yoğun. Bu beyni yıkanmış savaş esirlerinin bir tek yerde tutulmasının, bunların silahlarını bizim üzerimize çevirmeden bir basın duyurusu yapılmasının Pentagon için kaçınılmaz olduğunun söylenmesi gerektiği konusunda Dulles’in ve Smith’in (Walter Bedell) onayı alındı.” C.D. Jackson, kütük dosyaları (CD/DDE).

dılarsa bile Dwight bunu nereden bilecekti, Kore Savaşı'yla ilgili ne biliyordu? New York'ta oturmuş, *The New Yorker*'a yazı yazıyordu, Kore Savaşı'yla ilgili hiçbir şey bilmiyordu, hiç Kore'ye gitmemişti. Bir askeri alayı ziyaret ettiğini bile sanmıyorum. Ordu askerlerden şikayet konusuna gelince, o konuda hiçbir şey duymadım. Dwight Macdonald'ın makalesinde böyle bir şey olduğunu da hatırlamıyorum.”²¹

Aynı şekilde Melvin Lasky de kendisine sorulduğu zaman bu konuda hiçbir şey hatırlayamıyordu. Stephen Spender da öyle. Diana Josselson da. Toplu halde tarihsel bir unutkanlık durumu olarak açıklanabilir bu ancak. Özellikle Kristol'un bellek zaafını anmadan geçmemek gerekir: Josselson, 1958 Ekim'inde (yani artık o rezil makalenin *Partisan Review*'e göre daha solda olan *Dissent* dergisinde yayımlanmasından ve Kristol'un *The Reporter*'da çalışmak üzere Paris'ten ayrılıp New York'a gitmesinden sonra) ona yazdığı mektupta şöyle diyordu: “Amerika ile ilgili o teşhirci makaleye gelirsek, önce şunu söyleyeyim, Stephen ile ikiniz onu kabul etmekle hata etmişsiniz, sen belki de hatırlayacaksın, makaleyi yeniden yazmasını, Kore bölümünü çıkarmasını, onun zaten *The New Yorker*'da yayımlandığını söylemişsin. O bunu yapmadı.”²² 1959'da Kristol hâlâ Kinkead tartışmasının içindeydi, bir televizyon programında ona şahsen saldırmıştı.²³ Bunu yaptığı için de Josselson'ın (pek ender bahsettiği) onayı ile birlikte *The Reporter* yeni ve “tutkulu” bir okur kazanmıştı.

Macdonald makalesinin budanması (daha önce başka bir yerde yayımlandıktan sonra *Tempo Presente*'de gecikerek yayımlanmasıyla sorun bitmemişti) CIA'nın destek verdiği kişi ve kuruluşlara baskı yapmadığı yolundaki iddiaların güvenilirliğini tehlikeye atmıştı. Kongre'nin kurye görevlisi Lee Williams, “Bü-

²¹ Irving Kristol, söyleşi, Washington, Haziran 1994. Kristol anlaşılan Macdonald'a yazdığı mektubu unutmuş. O mektupta, “Kore hikâyesini bir kez daha düşünmesini çok isterim” diyordu. Irving Kristol'den Dwight Macdonald'a, 19 Mayıs 1958 (DM/STER).

²² Michael Josselson'dan Irving Kristol'e, 31 Ekim 1958 (MJ/HRC).

²³ Otuz yıl sonra Kristol, İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'ya yerleştirilen Amerikan askerlerinin, eğer askeri yasanın yaptırımı olmasaydı tüyler ürpertici şekilde davranacaklarını kabul etti. “O zamanlar bu kuşklarını dile getirebilir miydi?” diye sorulduğunda, “Hayır” diye cevap verdi, “sadakatimden dolayı bunları söylemezdim. Ben Amerikalıyım, bir yurtseverim”.

tün amaç Batı değerlerinin, özgür ve açık fikir tartışmalarının sözcüleri için, tanımı gereği, uygun ortamlar yaratmaktı,” iddiasında bulunuyordu. “Biz onlara ne yapacaklarını söylemiyorduk, bu Amerikan geleneğine aykırı bir davranış olurdu. Tartışılmasını istediğimiz konular olmadığı anlamına da gelmiyordu bu, ama biz onlara ne yapacaklarını söylemiyorduk... Hiç kimseyi ağızdan beslemeli tüfek gibi kullanmıyorduk. Gerçeklerin kendisi konuşsun istiyorduk, diyalogun sürmesini, özgür kafalı insanların düşüncelerini dile getirebilecekleri bir yer olmasını istiyorduk. ‘Şöyle düşüneceksiniz’ diye bir şey yoktu, ‘Şu politikayı yereceksiniz’ ya da ‘Şu makaleyi yayımlayacaksınız’ diye. Bunlar bize tamamıyla yabancı şeylerdi”²⁴ William Colby de *Encounter* gibi dergilerden CIA’nın “dolar megafonu” olması gibi bir şeyin beklendiği iddialarına şiddetle karşı çıktı. “CIA’dan gelen bir denetim baskısı yoktu,” diyordu. “Destekliyorduk ama patronluk etmiyorduk, onlara ne yapacaklarını söylemiyorduk. Oturur arkadaş arkadaşla tartışırız, acaba şöyle düşünmek gerekebilir mi, diye ama asla, ‘tamam, bu böyledir! Washington böyle istiyor, başka cevap aramayın,’ diye bir şey yoktu. Hayır. Bu Moskova’nın yapacağı bir şeydi, Washington’ın değil.”²⁵

Hem teşkilat hem de Teşkilat’ın desteklediği aydınlar bu cömert gönüllülük efsanesini korumak için ellerinden geleni yaptılar. Macdonald olayı ise bambaşka bir gerçeğe işaret ediyor: “CIA ifade özgürlüğünün sponsorluğunu yaptığını iddia ediyordu. Bu tabii ki doğru değildi,” diyordu Jason Epstein. “Dwight Macdonald *Encounter* için makalesini yazdığı zaman, derginin editörleri kendilerince [Kongre’nin] bakış açısına uygun davranarak yayımlamayı reddettiler. Bunun ifade özgürlüğü savunuculuğuyla ilgisi yok. [CIA] belli bir siyasete, siyasal bir çizgiye destek veriyordu, bunun için para ödüyordu ve karşılığında aynı çizginin desteklenmesini bekliyordu. Bunun ifade özgürlüğüyle falan ilgisi yoktu.”²⁶

Macdonald’ın kendisi Nabokov ile Josselson’dan *Encounter*’ın “merkez büronun Metternich”leri olarak söz ediyordu. İnce ince alay ederek, “Birleşik Amerika’nın Venezuela olduğunu sanırsınız, öylesine dokunaklı bir ulusal gurur,” diyordu. “San-

²⁴ Lee Williams, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

²⁵ William Colby, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

²⁶ Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

sürü Kültürel  zg rl k Kongresi'nin yapması da özellikle hoş doğrusu!"²⁷ Amerikalı sosyolog Norman Birnbaum bu konuda Kongre'ye açık bir mektup yazdı, makalenin *Encounter*'a alınmaması talimatının "tam bir küstahlık" olduğunu, Kongre'nin savunduğu şey ile uyguladığı şey arasındaki uçurumu gösterdiğini ileri sürüyordu: "Kültürel  zg rl k Kongresi yıllardır özgürlüğün bölünmezliği konusunda aydınlara nutuk çekip duruyor. Doğru;  zg rl k bölünemez, önemli önemsiz her konuda korunmasına çalışılması gerekir, yüzlerce dogmatizme ve küçük zorbalıklara karşı sınırları geni letilmelidir - özgürlüğün  ampi-yonluğuna kendi kendilerini atamı  olanlara karşı da."²⁸ Birnbaum bununla da yetinmeyerek Kongre'yi, Amerikan dış siyasetinin gereklerine " zg rl ğ " kurban etmekle suçladı: "Bu Stalinci doğruluk anlayışına çok benziyor: Parti çıkarlarına hizmet eden her şey doğrudur."²⁹

Kongre'nin, kendi savunduğu davaya leke sürdüğü suçlaması çok sarsıcı oldu. Amaca giden yolun mubah olduğuna inanan Josselson'ın canı fena yandı ama Kongre'nin, John Foster Dulles'in ya da Allen Welsh Dulles'in emirlerini doğrularla  zde le tirdiği suçlamasından çok rahatsız oldu. 1958'de Macdonald olayını açıklamak için yazdığı inandırıcı olmayan, suyuna tirit bir mektupta konuyu tamamıyla es geçti: " unu anlamalısın, Irving ile Stephen'in karınlarının doyması gerekiyor, senin makalelerine para ödenmesi gerekiyor, *Encounter*'ın kendi geleceğini tehlikeye atmadan söylemesi gerekenleri söylemesi gerekiyor."³⁰ Macdonald'ın buna cevabı  uydu: "Gri flanel takım elbiseli bir Madison Bulvarı hayırseveri yardımı keser diye Amerikan Hayat Tarzı ile ilgili bazı küçümseyici sözleri *Encounter*'dan atmak gerçekten de aşağılık bir i ."³¹

²⁷ Dwight Macdonald'dan alıntı, Hugh Wilford, *The New York Intellectuals*.

²⁸ Norman Birnbaum, Kültürel  zg rl k Kongresi'ne açık mektup, 3 Kasım 1958, *Universities and Left Review* içinde basılmış, Aralık 1958 (MJ/HRC).

²⁹ a.g.y. Birnbaum "Batı savunmasının New Yorklu Yahudilerin ellerinde olduğu sürece iyi ellerde olduğuna" inanmayı g   buluyordu, "Amerika'ya bağlılıklarıyla ancak her türlü Amerikan değerinden yoksunluklarının boy  l   ebileceği, İngiliz aydınlar sınıfının -ne yazık ki kalabalık bir sınıfın- yatılı okullarda rugby oyununu iyi oynayanlar arasından seçilmiş kesiminden destek alan New Yorklu Yahudiler." Hugh Wilford, a.g.y.

³⁰ Michael Josselson'dan Dwight Macdonald'a, 28 Nisan 1958 (DM/STER).

³¹ Dwight Macdonald, editöre mektup, *Universities and Left Review*, 16 Aralık 1958 (DM/STER).

Encounter'ın ikinci sayısında Nicola Chiaromonte, "Saygınlığını korumak isteyen bir aydının yapmaktan kaçınamayacağı görev, yalanı ortaya çıkarmak, 'yararlı yalan'lara doğru demeyi kabul etmemektir," diye ilan etmişti. Oysa *Encounter* komünist rejimleri ayakta tutan yararlı yalanları gün yüzüne çıkarma görevini hiç savsaklamazken, "ideolojinin aynı tuzağı"ndan, Soğuk Savaş'ın "doğru adına yalan söyleme" psikolojisinden kendini kurtaramadı. *Encounter*, "sıcak tartışma konularında suskun kalarak, bizim bütün düşünce dünyası atmosferimizde sahtecilik ve bayağılık karşısında yıllardır artarak süren aşırı siyasi davranma alışkanlığı ve aman, neme lazımcılık"³² ile Batı felsefesinin en değerli kavramlarından birini - bağımsız şekilde düşünme ve davranma özgürlüğünü askıya aldı ve hakim rüzgârlara göre yelken açtı.

"Bir dergi makalesi ne söylüyorsa onu söylüyordur, savlarını herkes irdeleyebilir, makaleyle aynı fikirde olmayabilir bu örtülü bir harekât olamaz"³³ denmişti. *Encounter*'ın tuhaf suskunluklarından, altta nelerin kaynadığını bilerek gizlemesinden, gizli destekçileri için uygun olmayan yazıları yayımlamamasından anlaşıldığına göre durum bunun tam tersiydi. Bir tarihçinin dediği gibi, "*Encounter* ile ilgili olarak sorulması gereken asıl soru, acaba editörlere Washington'dan tellenen emirler var mıydı, yok muydu sorusu değil, her şeyden önce bu editörleri kimin seçtiği, farklılıkların özgürce araştırılma alanı olacak 'sağduyulu' görüşün açık sınırlarını kimin saptadığıydı."³⁴ Bu savı destekleyen Jason Epstein, "Sorun tek tek yazarları satın alıp onları baştan çıkarmak değildi, sorun akademik personelin dereceleri yükseltirken, dergi editörleri atanırken, bilim adamlarına para desteği verilirken, ürünleri yayımlanırken kullanılacak saymaca ve yapay bir değerler sistemi yaratmaktır, bu işlerin yeteneğe göre yapılması da gerekmez -bazen ona da bakılabilir ama- asıl olan sadakattir."³⁵

Josselson *Encounter*'dan elini hiç çekmemişti. İlk deneme kapaklarını o çizmişti, ilk sayıların içindekiler listesini o gözden

³² Dwight Macdonald'dan alıntı, Michael Wreszin, *A Rebel in Defence of Tradition*.

³³ Derwent May, *The Times*, 2 Temmuz 1996.

³⁴ Peter Steinfels, *The Neoconservatives*.

³⁵ Jason Epstein, "The CIA and the Intellectuals", *New York Review of Books*, 20 Nisan 1967.

geçirmiş, ileride yayımlanacak sayıların içindekiler listesini editörler ona göndermeye devam etmişti. Düzey düşüklüğü gördüğünde onları azarlar, tartışmalı makale ve konulara dikkat etmeleri konusunda onları sürekli uyarırdı. Bazen talimat verir gibi konuştuğu olurdu. 1955 Ocak ayında Kongre'nin Rangoon'da yapılacak Asya Konferansı'nın basın bültenini zarfa koyarken Kristol'e düpedüz, "Bu konferans için *Encounter*'da bir övgü yazısı çıkmalı,"³⁶ demişti. Bazen daha şakacı oluyordu: "Yeni yıl için bir dileğim var: *Encounter*'da barış içinde bir arada yaşama sorunu üzerine gerçekten üst düzeyde bir tartışma yapılması. Arkadaşlarımızın çoğunun dileği de bu, Muggeridge ve Irving Brown da bunlara dahil."³⁷ Ya da Saul Bellow, J.D. Salinger, Truman Capote, Shirley Ann Grau gibi yeni kuşak Amerikan yazarlarına *Encounter*'da yer vermesi için Spender'ı sıkıştırırdı. Ya da George Padmore'un kitabı *Pan-Africanism or Communism* için Kristol'e bir tanıtma yazısı yayımlamasını öğütlerdi ("Bence *Encounter*'da 'bizim'kilerden birinin bu kitapla ilgili bir tanıtma yazısı yayımlaması önemlidir")³⁸ Josselson'ın *Preuve*'ye yaklaşımı da bundan farksızdı, derginin editörü François Bondy'yi sık sık öfkeliendirirdi. 1952 Haziran'ında Bondy, kendisinin gıyabında Yönetim Kurulu *Preuve*'ün siyasetini tartışmaya ve yazı işleriyle ilgili talimatlar göndermeye devam ederse istifa edeceği tehdidinde bulunmuştu aslında.

Josselson dergileri Teşkilat'ın müdahalesine karşı da bir o kadar koruyordu. Ama Macdonald'ın yazısının tırpanlanışının *Encounter*'ın tarihinde tek örnek olduğu iddiası da doğru değil. Bu doğruyduysa, o zaman buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Demek ki *Encounter*'ın içindekiler Teşkilat'ın isteklerine uyuyordu ve Teşkilat veto kullanma gereksinimi duymuyordu. Bir eleştirmen bu süreci, "işveren ile işçi arasındaki kaçınılmaz ilişki, yani birincinin isteklerinin zımnen ikincinin eylemlerinden anlaşılması"³⁹ olarak tanımlamıştı. Ama Tom Braden'a göre Teşkilat daha önce hiç değilse bir kez daha derginin işlerine burnunu sokmuştu: "*Encounter*'da zaman zaman sorunlarımız oluyordu,

³⁶ Michael Josselson'dan Irving Kristol'e, 6 Aralık 1954 (CCF/CHI).

³⁷ Michael Josselson'dan Irving Kristol'e, 23 Aralık 1954 (CCF/CHI).

³⁸ Michael Josselson'dan Irving Kristol'e, 29 Aralık 1956 (CCF/CHI).

³⁹ Jason Epstein, "The CIA and the Intellectuals", *New York Review of Books*, 20 Nisan 1967.

ben ‘Bırakın ne isterlerse yayımlasınlar,’ derdim. Ama bir kere-sinde -bir dış politika sorunuyla ilgili olarak- Larry [de Neufville] bir makale konusunda bana kuşkusunu iletmmişti, onu veto etmeliydik. Galiba Birleşik Amerika’nın Çin’e karşı güttüğü dış siyasetti konu. *Encounter*’ın Amerikan siyasetini eleştiren bir yazı yayımlaması söz konusuydu ve büroda aramızda kıyametler kopuyordu. Hatırladığıma göre ben gidip Allen Dulles ile görüş-müştüm, o bu işe karışmak istememişti. ‘Sen ilgilen,’ demekle yetindi. Bunun üzerine yazıyı dergiye koymadık, koymadığımıza da üzülüyorum.”⁴⁰

O sıralarda Neufville ile bağlantısı olan Monty Woodhouse, “Kültürel Özgürlük Kongresi’nin dergiden yazı çıkarttığının pekâlâ farkında”ydı, “Ama onların bu işi yapabilmesi için herhangi bir yerde yazılı herhangi resmi bir talimat olduğunu bilmiyordum”.⁴¹ Woodhouse, Leslie Fiedler’in Rosengbergler için yazdığı yazıyı yayımlanmadan önce istihbarat ekibinin üyeleri tarafından görülüp görülmediğini hatırlayamıyordu ama Birleşik Amerika yönetimi için böylesine kritik önemi olan bir konuda böylesine tartışmalı bir müdahalenin CIA’nın dikkatini gerektirmemesi ola-sılığı yoktur.

Braden’ın sözünü ettiği makale 28 Temmuz 1954’te Josselson’ın masasına gelmişti, ona bunu Londra’dan Spender göndermişti. Makaleyi *The New Yorker*’ın eksantrik yazarlarından Emily Hahn yazmıştı, Çin konusunda uzmanlığı tartışılmazdı (1930’larda, 40’larda Hong Kong’da yaşamıştı, Joseph Alsop 1941’de Hong Kong’a geldiğinde onu bir afyon inine götürmek konusunda ısrar etmişti. 1942’deki Japon istilasından sonra her ikisi de kendini aynı Hong Kong kampına kapatılmış buldu). Josselson hemen ilk postayla mektup yazıp makaleyi “son derece şaşırtıcı” bulduğunu söyledi. “İngiltere’de kendisine yeni dostlar bulmayacağı kesindir. Ben onu Nicholas ile François’ya aktarıyorum, bu mektup size ulaşmadan önce seni ya da Irving’i telefonla arayacağım.”⁴² İki gün sonra Nabokov, Kristol ile Spender’a bir mektup yazdı: “Bayan Emily Hahn’ın yazısı konusuna girmeden önce sana *Encounter*’ı çıkarmaya karar verdiğimiz zaman olsun, daha sonraki toplantılarda olsun, üzerinde hepimizin anlaşmaya

⁴⁰ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

⁴¹ Christopher Montague Woodhouse, telefon görüşmesi, Aralık 1997.

⁴² Michael Josselson’dan Stephen Spender’a, 28 Temmuz 1954 (CCF/CHI).

vardığı ilkelerin bazılarını hatırlatmak istiyorum. *Tartışmalı konularda yazılmış yazıları, dışardan biri görmeden önce bizim görmemiz gerektiği konusunda hepimiz anlaşıştık. Encounter*’ın temel siyasetlerinden birinin Amerika ile İngiltere’nin birbirlerini daha iyi anlamalarına çalışmak olduğu konusunda da anlaşıştık, o bakımdan bütün siyasal konuların mümkün olan en yüksek düzeyde tartışılması, bir anlaşmazlık çıktığında söylenmesi gereken şeylerin okyanusun iki yakasındaki ulusların ulusal onurunu incitmeyecek şekilde söylenmesi gerekiyordu. Bayan Hahn’ın metnini hepimiz okuduk ... bu makaleye hepimizin tepkisi olumsuzdu. Bizce Bayan Hahn’ın, Amerika’nın Çin’e bakışıyla ilgili raporu yanlış, yüzeysel ve baştan savma. Üslup, öfke dozu, içerik açısından makalesinin kırıncı olduğu kanısındayız.”⁴³ Makalenin “isterik hakaretlerle dolu” olduğunu söyleyen Nabokov’a Bondy de katılıyordu.

Bu isterik hakaretlerin ne olduğunu belirttikten sonra Nabokov soruyordu: “Peki, buradan nereye varabiliriz? ... Bayan Hahn’a makalesini yeniden kaleme aldirmek için gerekli girişimde bulunmanızı öneririz, yazının tonu *tamamıyla* değişmeli, en incitici bölümler çıkarılmalı. Bayan Hahn’ın yazısına ek olarak, Amerika’nın Çin’e bakışını, ama daha yüksek ve ağırbaşlı düzeyde ve daha özlü bir şekilde anlatan bir başka makale olmalı elinizde. Bunu yapamazsanız Bayan Hahn’ın makalesinin yayımlanmamasını öneririz, bu önemli konu daha ileriki bir tarihte, Amerika’nın bakış açısını temsil eden Bayan Hahn’dan daha ciddi kişilerce ele alınmalı.”⁴⁴

Bu azar yetmezse diye 19 Ağustos’ta, bir de Kongre’nin yeni atanan sekreter yardımcısı, CIA ajanı Warren Manshel, pek çok düzeltme yapılmasını öneren bir mektup yazdı. “Biz burada bu makalenin yayımlanmasının akılsızlık olacağı konusunda birleşiyoruz,” diye yazıyordu. “Ama sizin verdiğiniz sözden dönmeniz mümkün olmazsa, o zaman makaleyi yayımlamak zorundasınız, o zaman yayımlanmasının asgari koşulu olarak aşağıdaki bölümlerin değiştirilmesi gerekir.”⁴⁵ Aşağıda söz konusu bölümlerin, Manshel’in kendisinin yazdığı ayrıntılı notlarla birlikte uzun bir

⁴³ Nicolas Nabokov’dan Irving Kristol ve Stephen’a, 30 Temmuz 1954 (CCF/CHI) (italikler yazara aittir).

⁴⁴ a.g.y.

⁴⁵ Warren D. Manshel’den Irving Kristol’e, 19 Ağustos 1954 (CCF/CHI).

listesi vardı. Ama yine de editörleri konuyu bir kez daha düşünmeye davet ediyor, “Hahn pekala tekerimize çomak sokabilir,” diyordu. Makale hiç yayımlanmadı. *Encounter*’ın okurlarından ve yazarlarından saklanmış olan yayımlanmama nedeni, dergide “Sovyetler Birliği’ni rahatsız eden [bir doğrunun] abartıldığı; Birleşik Amerika’yı rahatsız eden şeyin hafifletildiği”⁴⁶ gibi daha sonraki bir iddiya güvenilirlik kazandırıyor.

⁴⁶ Conor Cruise O’Brien, “Journal de Combat”, *New Statesman*, 20 Aralık 1963.

Kültürel Nato

*Bay Yermilov, mezarınızda kemikleriniz
sızlayabilir: Aldığınız para CIA parasıydı!*

Nicolas Nabokov

Macdonald afetinden kısa bir süre sonra Melvin Lasky *Encounter*'da Irving Kristol'un yerine geçmeye davet edildi. Kristol'ü değiştirme kararı değişmemiş olan Josselson, Londra görevini Lasky kabul edince çok sevindi. Kristol pılısını pırtısını topladı. Josselson nihayet derginin siyasal açıdan doğru ellerde olduğundan emindi. Teşkilat'ın yukarıdan dergiye burnunu sokması için bir bahanesi olmayacaktı - sokmasına zaten gerek de kalmayacaktı. Lasky daha editörlük koltuğuna oturur oturmaz Fredric Warburg'dan Spender'in maaşını Kültürel Özgürlük İngiliz Derneği'nin -"aslında böyle bir örgüt yok"¹- ödediği haberini aldı. Belli çıkarları koruması için kurulmuş olan İngiliz Derneği'nin işini *Encounter* üstlenince, dernek işe yaramaz duruma gelmişti. Ama MI6'nın para yardımları için yararlı bir paravandı, bu para yardımlarının başlıca boru hattı artık Victor Rothschild'dı. Rothschild ile Warburg ve Muggeridge arasındaki mektuplaşmalar paranın, (yılın her çeyreği için 750 poundun) nasıl ilkin Rothschild'ın Westminster Bankası, Bury St. Edmund şubesindeki hesabına geçtiğini, oradan Secker and Warburg özel hesabına, en sonunda da İngiliz Derneği'nin Barclays Bankası'ndaki hesabına aktarıldığını, İngiliz Derneği'nin de aynı mikta-

¹ Fredric Warburg'dan Melvin Lasky'ye, 8 Ekim 1958 (ENC/S&W/RU).

rı *Encounter*'a "bağış"ladığını gösteriyor. 1960 Temmuz'unda Frederic Warburg paranın, "Bu var olmayan, iki  yesi -Malcolm Muggeridge ve F.J. Warburg- bulunan dernek aracılığıyla dönüp dolaşması gibi saçma bir işlem yerine" "Rothschild kurumundan doğrudan doğruya Panton House'a"² (*Encounter*'ın adresi) aktarılması önerisinde bulundu.

Ne tuhaftır ki Spender'in *Encounter*'da çalıştığı yıllar boyu maaşı hep yıllık 2500 pound olarak kalmıştı. "Orada kaldığı süre içinde hiç değişmedi," diye hatırlıyordu Natasha Spender. "Amerika'da bütün o görevleri kabul etmesinin nedeni buydu."

Spender'in maaşının azlı ının sonuçlarından biri de gelirini artırmanın başka yollarını aramak zorunda kalmasıydı, bu yolların en başında da uluslararası konferans turneleri geliyordu. Bunun anlamı *Encounter* bürosuna uzun süreler u rayamamasıydı, bu da Lasky'nin çok işine geliyor, ona derginin siyasal bıçak ağzını rahat rahat keskinleştirme fırsatı veriyordu. Lasky'nin başlıca hedefi dergiyi İşçi Partisi düşünürleri ve siyasetçilerinden bir gruba yaklaştırmak gibi görünüyor çünkü örtülü strateji uzmanlarına göre bunlar "eğer sosyalizmden amaç   retisel sınıf mücadeleleri yerine bireysel refah ise, belki de Birleşik Amerika'da gerçek sosyalizmin İşçi Partisi İngilteresi'ndekinden daha fazla uygulandığını, Amerikan işçisinin İngiltere'deki eşitlerinden genellikle daha iyi durumda -dahası daha  zg r- olduğunu şaşırtıcı bir şekilde çoktan fark etmişti. Bir başka deyişle, Amerika'daki dinamik demokratik kapitalizmi keşif yolunda ilerlemekteler."³

İşçi Partisi'nin saygınlığı İkinci Dünya Savaşı sonunda en yüksek noktasına ulaştı, bu da 1945 genel seçimlerinde onlara büyük çoğunlukla seçimi kazanma zaferini getirdi, Churchill kaybetti. 1947'nin soğuk kışında bu heyecan s nmeye başladı, Soğuk Savaş partide önemli bir gedik açmıştı. Soldakiler ikiye bölündü, bir kısmı anti-Stalinciydi, bir kısmı Sovyetler Birliği'yle uzlaşma arayışı içindeydi; oysa sa dakiler kom n zmi alt etmeye yeminliydi. İkinci grup, *Socialist Commentary* dergisi çevresinde toplanmıştı, Denis Healey'i, Anthony Crosland'i, Rita Hinden'i, Hugh Gaitskell'i en belli başlı  yeleri sayıyordu. Bu grup, İşçi Partisi'ni modernleştirme, millileştirme taahhüdünü içeren o

² *Encounter*'a yapılan Rothschild "bağışları"yla ilgili mektuplaşmalar 1958 Haziranı'ndan 1960 Ekimi'ne kadar sürüyor (ENC/S&W/RU).

³ C.D. Jackson'dan Nelson Rockefeller'a, 18 Kasım 1954 (CDJ/DDE).

ünlü IV. maddeyi kaldırmak istediği için “revizyonist” olarak biliniyordu ve İngiliz siyasal düşüncesini kendi Avrupa tasarımlarına hizmet edecek şekilde yönlendirmek isteyen CIA’nın kanca atacağı çengeli sunan da bu parti oldu. Bunlar Birleşik Amerika’nın siyaset belgelerinde Atlantik Ittifakı olarak, Avrupa Savunma Topluluğu’nun güçlendirilmesi ve bir ortak pazarın kurulması olarak açık açık belirtiliyordu, bunlar Avrupa ülkelerinin ortak güvenlik adına bazı ulusal haklardan fedakârlık etmelerini gerektiren amaçlardı. Ama Washington’daki strateji uzmanlarının çok iyi bildiği gibi, özellikle İngiltere kendi egemenlik alışkanlığına sıkı sıkıya bağlıydı. Bir Dışişleri raporunda sıkıntıyla özetlendiği şekliyle, “Birleşik Krallık’ın ortak güvenlik adına bazı egemenlik haklarından seve seve vazgeçtiğini söylemek güç, bunu yaparsa [ancak] koşulların mantığının zorlamasıyla yapabilir”.⁴

Amerika ile ortaklık içinde birleşmiş bir Avrupa düşüncesinin sözcülüğünü yapan en belli başlı baskı grubu Avrupa Hareketi grubuydu; siyasal, askeri, ekonomik, kültürel bütünleşmeye yönelik çeşitli etkinlikleri kapsamı içine alan şemsiye bir örgüttü bu. Başında Winston Churchill’in, Averell Harriman’ın, Paul-Henri Spaak’ın bulunduğu bu hareketi Amerikan istihbaratı yakından izliyordu ve harekete neredeyse bütün mali destek, ilk yönetici sekreterliğini Tom Braden’ın yaptığı Birleşik Avrupa Amerika Komitesi adlı paravan bir kuruluş aracılığıyla CIA’dan geliyordu. Avrupa Hareketi’nin kültür kolu Centre Européen de la Culture’dü, müdürü Denis de Rougemonet’du. Ayrıca 1950’de Braden, European Youth Campaign (EYC) de içinde olmak üzere gençlik örgütlerine ve öğrencilere burs sağlamak için büyük bir bağış programı başlatmıştı. CIA’nın arkasına takılan bu örgütler, sol kanattaki siyasal hareketlerin gerisinde yatan dürtüyü yok etmek ve ılımlı sosyalizmin kabul görmesini sağlamak için tasarlanmış bir propaganda ve sızma seferberliğinin bıçak ağzında yer alıyordu. Amerika’nın stratejik çıkarlarına göre değil de kendi iç ilkeleri çevresinde birleşmiş bir Avrupa’dan yana olan uluslararası liberallere gelince, Washington için onların tarafsızlardan kalır yanı yoktu. CIA’ya ve Psikolojik Strateji Komitesi’ne,

⁴ Herbert F. Propps, Amerikan Büyükelçiliği, Londra, “Birleşik Krallık’ın Ortak Güvenlik Adına Egemenlik Anlayışını Değiştirme İradesi Konusunda Basılı Malzeme Eksikliği”, Dışişleri Bakanlığı’na, 9 Aralık 1952 (SD.CA/RG59/NARA).

“medyayı ve programları” özellikle bu sapkınlığı ortadan kaldırma amacına yöneltme talimatı verilmişti.

Bütün bu harekâtın kilit adamı Jay Lovestone’du, yani Irving Brown’ın patronu, 1955’ten başlayarak James Jesus Angleton tarafından yönlendirilmiş kişi. Lovestone’un görevi Avrupa’daki sendikalara sızmak, kuşkulu unsurları ayıklamak, Washington’ın kabul edeceği önderleri desteklemektir. Bu dönem sırasında Angleton, Lovestone’a İngiltere’deki sendika işleriyle ilgili olarak, İşçi Sendikaları’ndaki ve İşçi Partisi’ndeki bağlantılarının yardımıyla toplanmış hacimli raporlar getirdi. Angleton İngiliz istihbaratındaki (çok azına güvendiği) meslektaşlarının Lovestone’un elde ettiği “iç enformasyonu” paylaşmasına izin verdi. Aslında 1950’lerin sonlarında İngiliz işçi çevrelerinde yükselişe geçenler (kendilerini Lovestonecu olarak düşünmeseler bile) Lovestonecu olanlardı. Bu grupla ilişkisini sağlamlaştırmak isteyen Teşkilat, Kültürel Özgürlük Kongresi’nden yararlandı, Yeni Delhi, Rodos ve Berlin’e, (Rita Hinden ile Denis Healey’in de ilgisini çeken) Milano’daki Kültürün Geleceği Konferansı’na Gaitskell, Kongre hesabına gitti. Josselson, Kongre’nin uluslararası seminerlerinin, Amerika’dan ithal edilen Daniel Bell’in talimatları doğrultusunda planlanmasına yardımcı olmak üzere Anthony Crosland’i işe aldı, Crosland 1955’te parlamentodaki sandalyesini kaybetmişti, *Sosyalizmin Geleceği* adlı kitabı “saniki Amerika-lılaştırmış bir İngiltere taslağı”⁵ gibiydi Crosland 1960’larda Kongre’nin Uluslararası Konseyi’ne kadar yükseldi. Güney Afrikalı bir akademisyen olan ve Londra Üniversitesi’nde çalışan Rita Hinden’i Josselson “bizden biri” olarak tanımlıyordu ve Hinden 1960’ların ortalarında Fabian Derneği’nin dergisi *Venture*’ın geliştirilmesi için Josselson’dan bir bağış koparma işine aracılık etti. Derginin güçlü, birleşik bir Avrupa düşüncesine adanmışlığı Gaitskellci düşünceyle eş anlamlı hale geldi. Atlantikçilik kimliği dolayısıyla komünist olmayan Amerikan soluyla yakın ilişki kuran (*New Leader*’ın Londra muhabiri olan) Denis Healey, Kongre’nin ve özellikle *Encounter*’ın güvenilir bir dostu haline gelmişti. Healey aynı zamanda Enformasyon Araştırma Dairesi’nin ürünü olan malzemeleri alan ve yeniden dolaşıma sokanlardan biriydi. Buna karşılık o da IRD’ye İşçi Partisi üyeleri ve sendikacı-

⁵ Neil Berry, “Encounter”, *London Magazine*, Şubat-Mart 1995.

larla ilgili bilgi sağlıyordu.⁶ Bunların arasında en önemli kişi İşçi Partisi lideri Hugh Gaitskell'di, Lasky Londra'ya gelir gelmez Gaitskell'in Hampstead'de, Frognals Gardens'daki evinde toplanan küçük bir aydınlar grubuyla ilişki kurdu. Savaş sırasında Özel Harekâtlar Yönetimi'nde çalışırken propaganda konusunda uzmanlaşmış bulunan ve IRD'ye yakın olan Gaitskell'in, *Encounter*'ın kurumsal bağlantılarından habersiz olması düşünülemez. Öyle ki 1960'da Scarborough'daki İşçi Partisi konferansında sol sempatizanlarına o ünlü saldırıda bulunduğu zaman bazı insanlar onun kiminle yolculuk ettiğini sormadan edemediler. Konferanstan sonra Michael Josselson'a mektup yazan Lasky, Gaitskell'in kendi politikalarına *Encounter*'ın verdiği destek için kişisel olarak kendisine, Lasky'ye, teşekkür ettiğini söylüyordu. Dahası, diyordu Lasky, konferansın tartışma platformunda *Encounter*'ın adı anıldı, derginin "fazlaca saygın"lık kazanmış olduğunun bir kanıtıydı bu.⁷

1964 genel seçimlerinde Harold Wilson başkanlığındaki İşçi Partisi'nin karşısında Muhafazakârlar seçimi kaybedince Josselson, Daniel Ben'e şöyle yazıyordu: "Yeni hükümette pek çok dostumuzun yer almasından çok mutluyuz."⁸ (Wilson'ın yeni kabinesinde *Encounter*'ın düzenli yazarlarından altısı yer almıştı). Lasky *Encounter*'ı, gizli koruyucu meleklerinin siyasal gündeminin çok daha yakınında bir yere çekti. Richard Wollheim'a göre bunun bedeli ağır oldu." [Dergi] İngiliz kültürel hayatında çok ciddi bir işgali temsil ediyordu - Vietnam Savaşı konusunda pek çok İngiliz aydınının ve İşçi Partisi'nin gönül rahatlığının sorumluluğunu taşıyordu."⁹

Derginin (cazip ücretler ödemesini bir kenara bırakırsak) en iyi yazarları kendine çeken yanı kültürel yanıydı, bunun için CIA yine de Spender'a teşekkür etmeliydi. Stuart Hampshire, "Stephen olmasaydı insanlar *Encounter*'a yazı yazmazdı," diyordu. "İyi yazıların hepsi -Lasky bunlara 'Elizabeth Bowen ve bü-

⁶ Denis Healey, İşçi Partisi Uluslararası Bölümü'nün başkanı olarak 1948'de IRD'nin belgelerinin dağıtımına yardımcı oldu. Aynı zamanda Avrupa'da sendika hareketi içindeki komünistlerin etkinliklerini bölüme düzenli olarak rapor etti. Daha sonra yararlı olabilecek Doğu Avrupa göçmenlerinin IRD görevlileriyle tanışmalarına aracı oldu (IRD/FOII0/PRO).

⁷ Melvin Lasky'den John Hunt'a, 11 Ekim 1960 (CCF/CHI).

⁸ Michael Josselson'dan Daniel Bell'e, 28 Ekim 1964 (MJ/HRC).

⁹ Richard Wollheim'dan alıntı, Neil Berry, a.g.y.

t  n o zırvallar' derdi- Stephen'in ısmarladığı yazılardı. Dergiye saygınlık kazandıran oydu."¹⁰ Hiç kuşkusuz, siyasetten çok k  lt  re adanmış bir  rg  t olarak Kongre'nin  n  n  n korunmasında bunun çok rol   oldu.

Ama Soğuk Savaş k  lt  r ile siyasetin birbirinden ayrılabilceğı d    ncesini s  rekli zorluyordu. Gerçekten de *Kulturkampf*, 1960 yazında Kongre'nin d  zenlediğı, Tolstoy'un  l  m  n  n el-linci yıld  n  m   etkinliklerinin g  sterdiği gibi, sapasa lam ayak-taydı. Amerikan istihbaratı "bireysel  zg  rl  k kavramının" sim-gesi olarak çoktandır Tolstoy ile ilgileniyordu. İlişkisi OSS za-manına dayanıyordu, yani  nl   romancının g   men torunu Ilia Tolstoy'un OSS'de g  rev yaptığı g  nlere. Tolstoy ailesinin öteki  yeleri 1950'lerin başlarında Psikolojik Strateji Komitesi'yle ba -lantı içindeydiler ve M  nih'teki Tolstoy Vakfı için CIA'dan ba ı  alıyorlardı. 1953'te C.D. Jackson, Tolstoy Vakfı'nın fonları konu-sunda kendisine başvuran birine s  z verdi, (daha önce Wisner'in yardımcılığını yapmış, sonra Ford Vakfı'na geçmiş olan) Frank Lindsay'e telefon edecekti.

1958 Aralık ayında Cass Canfield, Nabokov'a Farfield Vak-fı'nın "Batı'da d  zenlenecek bir Tolstoy bayramı"yla ilgilendiğini s  yledi, Sovyetler bir Tolstoy festivali planlıyorlardı, Canfield'in tahminine g  re Tolstoy'u Bol evizmin  nc  s   olarak kendilerine bayrak yapacaklardı (ki yaptılar da) bu festivale bir şekilde yanıt verilmeliydi. Canfield, "İki sunuş arasındaki b  y  k farkı b  t  n bağımsız d    n  rler açıkça g  recekler ve bu da bizim için bu-lunmaz bir propaganda yerine geçecek,"¹¹ diye mantık y  r  t  -yordu. "Kom  nistlerin propagandasına doğru d  r  st bir kar  -lık" bulmak Nabokov'a d   t  , bu yanıt da 1960 Haziran ve Temmuz aylarında Venedik'in San Giorgio Adası'nda bol harca-malı bir festival şeklini aldı. Onlarca önemli yazar ve bilim adamı

¹⁰ Stuart Hampshire, s  yle i, Oxford, Aralık 1997. Aynı  ekilde Isaiah Berlin, Spen-der'in rol  n  , *Encounter* için "İngiliz aydınlarının eline bir saygınlık sertifikası" ver-mek olarak tanımladı.

¹¹ Cass Canfield'den Nicolas Nabokov'a, 23 Aralık 1958 (CCF/CHI). Bu yıllar sırasında Sovyetler ile Amerikalılar pek çok saygın k  lt  r adamını kapı ma yar  ı içindeydi. Sovyetler 1952'de "Sovyet hayat tarzının partizanları" olarak niteledikleri Victor Hu-go ile Leonardo da Vinci'nin anılarını kendi amaçları için kullanma girişiminde bu-lundukları zaman, K  lt  rel  zg  rl  k Kongresi bunun bir "manevi vandallık" oldu-ğunu ileri s  rd   ve Hugo ile da Vinci'nin,  zg  r k  lt  r  n havarileri oldukları, Sovyet modelinin  zg  r k  lt  re "d   man" olduğu iddiasında bulundu.

katıldı, aralarında Alberto Moravia, Franco Venturi, Herbert Read, Iris Murdoch, George Kennan, Jayaprakash Narayan, John Dos Passos vardı. On altı Sovyet bilim adamı davet edilmişti ama onların yerine dört “soytarı” geldi.

Nabokov daha sonra, “Şimdi geriye bakınca, örneğin, biri ince ve uzun, öteki kısa ve tıknaz o iki Sovyet tipini hatırlıyorum da bana çok komik geliyor,” diye yazdı. “Zayıfı Sovyet Yazarlar Birliği’nin genel sekreteriydi, kısası Yermilov adında iğrenç bir SOB’du, pis bir parti şakşakçısı. İkisi benim sekreterimden ya da daha doğrusu Kültürel Özgürlük Kongresi yönetici sekreterinden yol harcırahlarını ve günlüklerini almak için sırada bekliyorlardı. Tolstoy’un ellinci ölüm yıldönümü anma konferansına katılmak için gelmişler, daha doğrusu gönderilmişlerdi.” Nabokov bu anıyı noktalarken gırgır geçiyordu: “Bay Yermilov, mezarınızda kemikleriniz sızlayabilir, *aldığınız para CIA parasıydı!*”¹²

“Harcamalar, çağdaş İngilizcenin en güzel sözcüğü,” demişti birinde V.S. Pritchett. “Ruhlarımızı satacaksak pahalıya satmalıyız.” Venedik’te günlük harcırahlarını almak için kuyruğa gitmemiş olanlar Kongre’nin o Haziran Berlin’deki bir başka toplantısında, “Özgürlük Alanında İlerleme” konferansında aynı şey için kuyruğa girebilirlerdi. Hannah Arendt’e yazdığı mektupta Mary MacCarthy toplantıya hâkim olan kişisel düşmanlıkları ve düşünsel şaşkınlığı olağanüstü bir acımasızlıkla anlatıyordu, “Skandal anlamında en” önemli olay Bay Shils ile William (Phillips) arasında çıkan, tabii ki kitle kültürü konusundaki tartışmalardı. Yemin ediyorum Bay Shils yeniden doğmuş bir Dr. Pangloss, Dr. Pangloss’un sevimliliği ve masumluluğu onda yok. Kavgaya ben de katıldığımda bunu söyledim, *neredeyse* kullanabileceğim kadar çok sözcükle. Kongre’nin bir başka yıldızı da (Robert) Oppenheimer, beni akşam yemeğine götürdü, onun tam anlamıyla ve belki de tehlikeli biçimde deli olduğuna karar verdim. Paranoyak megalomani ve tanrısal bir özel görev duygusu ... [Oppenheimer] Nicholas Nabokoff’a [böyle yazılmış] döndü ... ve Kongre’nin ‘sevgisiz’ yönetildiğini söyledi. O bunu birkaç kez yineledikten sonra ben ‘sevgi’ sözcüğünün iki cins arasındaki ilişkiye ayrılması gerektiğini belirttim ... George Kennan da oradaydı, çok iyi ve etkileyici bir kapanış konuşması yaptı (Bay

¹² Nicolas Nabokov, *Bagàzb*.

Shils ile Shils'in iblisler ordusunun bu konuşmanın altında ezilmesi gerekirdi) ama söylentiye göre o da tam olmasa bile yarı çatlakmış.”¹³ Mary MacCarthy bu ve bunun gibi başka “genel özellikler” dışında Kongre'nin eğlenceli geçtiğini ekliyordu: “Eski ve yeni arkadaşların bir araya gelmesi benim açımdan çok hoştu, bin yılda bir olacak bir şey, koyunlarla keçilerin birbirinden ayrılması da öyle.”¹⁴

O yıl CIA'nın eliaçıklığından yararlananlar arasında, “artık çok sınırlı sayıda okura ulaşan, çok yüksek nitelikli malzemeyi uluslararası geniş kitlelere ulaştırmak için etkili ve sistemli bir araç”¹⁵ olarak kurulmuş olan Kongre'nin kliring bürosundan yararlanmak üzere davet edilen bazı gazeteler de vardı. Kongre yayınevlerinin yayımladıkları malzeme için bir çıkış kapısı oluşturan kliring bürosu öteki kültür dergileri için de bir dağıtım noktası olma amacını taşıyordu, bu dergiler Kongre'nin “dünya dergi ailesinin” bir üyesi olmayı hak ettikleri düşünülen dergilerdi. Aralarında *Partisan Review*, *Kenyon Review*, *Hudson Review*, *Sewanee Review*, *Poetry*, *The Journal of the History of Ideas* ile (Amerikan Sanat ve Bilim Akademisi'nin organı) *Daedalus* vardı; Edebiyat Dergileri Konseyi şemsiyesi altında bunlar yurtdışı dağıtımlarını geliştirmek için Farfield Vakfı'ndan bağış alıyorlardı. Ayrıca Kongre, Edebiyat Dergileri Konseyi ile işbirliği yaparak her yıl bir Amerikan yazarına 5000 dolarlık bir burs veriyordu. Bu ödülü yönetme görevi kime verilmişti? 1959 Temmuz'unda *Kenyon Review*'ün editörü John Crowe Ransom'ın yerine geçen Robie Macauley'den başkasına değil.¹⁶ Yıllar içinde *Review* Kongre'ye bağlanmıştı ve Macauley derginin tirajını 2000'den 6000'e çıkarmayı başardı. “Bay Ransom'ın hiçbir zaman aklına gelmemiş olan yollara başvurarak para kazanmak”la¹⁷

¹³ Mary McCarthy'den Hannah Arendt'e, 20 Haziran 1960, alıntılanan Carol Brightman (haz.), *Between Friends*.

¹⁴ a.g.y.

¹⁵ Kültürel Özgürlük Kongresi basın duyurusu, 1 Temmuz 1959 (CCF/CHI).

¹⁶ Macauley o tarihte hâlâ Kongre'nin kurye görevlisiydi, Kenyon'daki sorumluluklarının gereğini yerine getirecek durumda değildi. Tam Ransom'dan öneri geldiği zaman Kenyon Öykü ve Roman bursunu yeni kazanmıştı ve “o yılı yurtdışında geçirmek için gerekli hazırlıkları” yapmıştı. 1959 sonbaharında henüz Kenyon'a dönmüş değildi, Ransom kendini “fena halde bitkin” hissediyor, “emekliliğimden yedi hafta kadar sonra ocaktaki ateş sönmesin diye Robie'yi beklemek” zorunda olduğu duyusunu taşıyordu. John Crowe Ransom'dan alıntı, Marian Janssen, *The Kenyon Review*.

¹⁷ Robie Macauley'den alıntı, Marian Janssen, a.g.y.

övünmek de ona düşmüştü. Ama Macauley'in editörlüğü döneminde *Kenyon Review* başka bakımlardan sorunlar yaşıyordu. Uzun süreler büroya uğramamasının, CIA'da çalışmasının olmazsa olmaz bir koşul olarak kabul edilmesinin, zorba tavrının (1963'te editörler danışma kurulunu birden kaldırmıştı) derginin üzerinde çok olumsuz bir etkisi oldu. Buna karşılık Kongre'ye yararı hayli fazlaydı. Kongre saygın Amerikan dergileriyle ilişkisini resmileştirerek artık benzeri görülmemiş kapsamda ve etkide bir yayın birliğiyle övünebilirdi, düşünen adamın Time-Life şirketi gibi bir şey.

John Hunt, "Bir marka satıyor değildik, bu yüzden her zaman Kongre'den yayın izni alınacak diye bir şey yoktu,"¹⁸ diye açıklıyordu. Sonuçta Kongre dergilerinin pek çoğu hemen Kongre dergisi olarak bilinmiyordu. Bunların arasında Kongre'nin Arapça dergisi *Hiwar* vardı, 1962 Ekim'inde yayımlanmaya başlamıştı, ilk sayısında Eliot ile yapılmış bir söyleşi ile yazarın bağımsızlığını ve sanatın özerkliğini savunan Silone'nin bir yazısı yer alıyordu. Derginin sahibinin Kongre olduğunu saklama girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı ve "Truva atı" olarak hemen saldırıya uğradı. Müslüman gazetelerden biri Kongre'nin, "Sağa sola para saçarak, hoş dergiler yayımlayarak, büyük resepsiyonlar verip konferanslar düzenleyerek kendi şeytanca ilkelerinin propagandasını" yapmaya çalıştığını iddia etti, Kongre'nin ipliğinin "pazara çıkarılması ve boykot edilmesi" çağrısında bulundu.¹⁹

1960'larda yayımlanmaya başlayan öteki Kongre dergileri arasında Uganda'da çıkan *Transition* (Geçiş) dergisi bulunuyordu; Paul Theroux gibi yazarları kendine çekmeyi başarmış, 1968'de bürosu yağmalanincaya ve editörleri hapse atılincaya kadar 12.000 gibi yüksek bir tiraj yakalamıştı. Londra'da 1964'te *Censorship* (Sansür) yayımlanmaya başladı, editörlüğünü Joyce'un *Ulysses* adlı yapıtını İbraniceye çevirmiş olan Murray Mindlin adlı eklektik bir kişi yapıyordu. Danışman editörler Daniel Bell, Anthony Hartley, Richard Hoggart, Ignazio Silone ve İsviçre'den Armand Gaspard'dı. Kongre'ye yılda 35 bin dolara patlıyor ve hayli zarar ediyordu. 1967 kışında kapandığı zaman *New States-*

¹⁸ John Hunt, söyleşi, Uzés, Haziran 1997.

¹⁹ Alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

man bunu, “Bütün yazarlar, yayımcılar ve sanatçılar için bu kötü bir haber,” diyerek üzüntüyle ilan etti. Murray Mindlin ile yıldızı hiç barışmamış olan Josselson pek üzölmeye niyetli değildi (derginin “görece başarısını biraz da zaman zaman gündeme getirdiğı cinsellikle ilgili konulara borçlu” olduğunu söyledi). 1972’de Ford Vakfı’nın yüklöce bir bağışıyla Stephen Spender tarafından kurulan *Censorship, Index on Censorship*e örneklik etmişti. Ama Kongre’ye bağlı olan bütün dergiler arasında *Partisan Review*’ün durumu en karışığıydı. Leslie Fiedler 1956’da, “Benim için *Partisan Review* ile ilgili asıl bilmece, böylesine küçük ve özel bir grubun sözcüsü olan bir derginin... Amerika’nın en çok tanınan ciddi dergisi haline nasıl geldiğı sorusu olmuştur her zaman, ayrıca düşünsel iddiası olan bütün Amerikan dergilerinin de hiç kuşkusuz en çok okunanıdır,”²⁰ diyordu. Bu bilmecenin yanıtının bir bölümü derginin fonlanmasında yatıyordu, “*PR*’nin ekonomik iniş çıkışlarının ayrıntılı olarak incelenmesi başlı başına bir makale konusudur,”²¹ diyen Fiedler da şaka yollu buna dokunduruyordu. 1937’den 43’e kadar dergiye büyük oranda soyut ressam George Morris para yatırdı; 1948’den sonra, 1951’e kadar yayımı “tek başına sırtlanan ve şu anda dergiyi basan vakfın başlıca para kaynağı ve başkanı olan”²² Allan B. Dowling para desteğı sağladı. Fiedler, Henry Luce’un adını hiç ağzına almıyordu, onun 1952’de yaptığı cömert bağış gizlenmişti. Ama başkaları gibi o da şunu fark etmişti; *Partisan Review*e “*Time* ve *Life* benzeri yüksek tirajlı dergilerde öylesine gözü kapalı bir güvenle yer veriliyor ki onların o geniş okur kitlelerinde bu gerekli yankıyı uyandıracaktır”.²³

Elbette CIA’nın adı hiç anılmıyordu, Amerika’nın en etkili düşünce dergileriyle ilişkisi olduğu iddiaları tarihçileri çoktandır düşündürmekteydi. *Partisan Review*e 1953 başlarında (Amerikan Komitesi aracılığıyla) Farfield Vakfı’nın dolarlarının akıtıldığı biliniyor, hem de Cord Meyer’ın teşvikiyle. 1960’ların başlarında da Farfield Vakfı’ndan “harcamalar için bir bağış” almıştı.²⁴ Ama finansal krizlerden kurtulamamış bir derginin hayatında bu

²⁰ Leslie Fiedler, “Partisan Review: Phoenix or Dodo?”, *Perspectives*, İlkbahar 1956.

²¹ a.g.y.

²² a.g.y.

²³ a.g.y.

²⁴ Farfield Vakfı Yıllık Raporu 1962-1963 (CCF/CHI).

pek de önemli bir miktar sayılmaz. 1957'de *PR*'ın vergi bağışıklığı statüsü İç Gelirler Servisi'nde gündeme geldi. Dergi bu statüyü kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı, 1954 yılında ve 1954'ten bu yana *PR*'a yapılan para yardımlarını geriye dönük olarak vergilendirmekten de söz ediliyordu. "Bence bu kesinlikle bir rezalet," diye yazıyordu C.D. Jackson, Cord Meyer'a.²⁵

C.D. Jackson ile Cord Meyer *Partisan Review* davasının yanında yer aldılar. İlk İç Gelirler Vergi Bağışıklığı Şubesi'ne gidip dergi için "bu bizdendir" dediler. Bunun sonucunda William Phillips, C.D.'ye İç Gelirlerin ilk yanıtının kendisini yüreklendirdiğini bildirdi. İkinci olarak C.D. doğrudan doğruya Allen Dulles'a başvurdu. 12 Kasım 1957'de C.D., Daniel Bell'e CIA'nın bu konudaki konumunu yansıtan gizli bir not gönderdi: "*Partisan Review* ile doğrudan doğruya parasal ya da iş ilişkileri yok. Bununla birlikte şu anki editör Kültürel Özgürlük Kongresi'ne yakın biri ve Kongre'yle işbirliği yapıyor. *Partisan Review*'ün mali sorunları [CIA'nın] çıkarlarına zarar verecek bir yönetim değişikliğine yol açabilir. O yüzden vergi bağışıklığı talebine olumlu yaklaşılması için gerekeni yapmak dolaylı olarak kendi çıkarlarıdır."²⁶

Partisan Review'ün sorunları Harekâtlar Koordinasyon Kurulu'nun (Operations Coordination Board, OCB'nin) 1956 Nisan ayı toplantısında da tartışılmıştı. Bu toplantıdan sonra Birleşik Amerika Enformasyon Teşkilatı, Siyaset ve Panlama Teknik Personeli'ne bir not gönderen OCB, *PR*'ın gelirlerini artırma önerisi doğrultusunda harekete geçme çağrısında bulundu. OCB temsilcisi önerinin yazarını belirtmeden (büyük bir olasılıkla bu kişi *PR*'ın Yayınlar ve Danışma Kurulu üyesi, Fiedler'a göre derginin "resmi sözcüsü" Sidney Hook'tu) öneriyi bütünüyle alıntıladı, öneri şöyle başlıyordu: "Bildığınız gibi, uzun süredir ben *yeni* dergiler için özel vakıf olanakları, başka destek olanakları yaratıldığından ama antikomünist cephede *New Leader*, *Partisan Review* gibi el altındaki eski emektarların yardım almadıklarından ya da gerektiği kadar almadıklarından hep yakınıyordum."²⁷ William Phillips ile yapılan görüşmelerden sonra, deniyor ve

²⁵ C.D. Jackson'dan Cord Meyer'a, 1 Kasım 1957 (CCF/CHI).

²⁶ C.D. Jackson'dan Daniel Bell ve Allen Grover'a, 12 Kasım 1957 (CDJ/DDE).

²⁷ Alıntı, Edward Lilly, Harekâtlar Koordinasyon Kurulu, Arthur Vogel'a, Birleşik Amerika Enformasyon Servisi, USIS, 9 Nisan 1956 (WHO/NSC/DDE).

 neri devam ediyordu; anlaşıldığına göre “en iyi     m, Kültürel  zg rl k Amerikan Komitesi aracılığıyla *Partisan Review* gibi dergilere yabancı aydınların bedava abone edilmesini sağlamak- tır, bu dergiler için en çok gereken şey [budur]. Ben yalnızca ke- sinkes bizim safımızda olanları düşünmüyorum ... aynı zamanda henüz komünizme satılmamış ama Amerika’yı aynı derecede emperyalist, maddeci, kültürsüz, yarı barbar bir ülke olarak g - ren koca bir aydınlar ordusunu düşünüyorum.”²⁸ “Bana kalırsa bu tür öneriler çok önemli, özellikle ideolojik yaklaşımda işaret edilen hedeflere ulaşma konusuyla ABD yönetiminin ilgisinin olduğu açıkça belli değilse,”²⁹ sözleriyle rapor sona eriyordu. Bir ay sonra *Partisan Review* Elizabeth Bishop’a 2700 dolar gibi c - mert bir ba ışta bulunabiliyordu. Para Rockefeller Vakfı’ndan gelmişti, vakıf edebiyat bursu olarak dağıtılmak üzere    yıl bo- yunca yılda 4000 dolar verecekti. Bu tamamıyla bir rastlantı ola- bilir ama işin tuhafı, Rockefeller Vakfı çeşitli kereler dergi editör- lerinden gelen mali yardım başvurularını son on yıldır sürekli geri çeviriyordu.

1958 başlarında William Phillips, Paris’e gitti, orada Michael Josselson ile “PR’in geleceğini” tartıştılar. 28 Mart 1958’de Phil- lips bir mektup yazarak Josselson’a, “konuştuğumuz bazı şeyle- rin”³⁰ yapılıp yapılamayacağı konusunu düşünüp d ş nmedi ini sordu. Birkaç ay sonra Kültürel  zg rl k Amerikan Komitesi -1957’nin Ocak ayında onur kırıcı bir şekilde ve resmen askıya alındı alınalı can  ekişmekteydi- sırf *Partisan Review*’ n resmi yayıncısı olarak ayakta kalabilmesi için yeniden diriltildi, bu d - zen böylece on yıl sürdü. Bu gelişmeyle ilgili görüşlerini Jossel- son’a yazan Hook, “PR’a kanat germesi dışında Amerikan Komite- si’nin gerçekten devam etmesini isteyen falan yoktu... PR’a yardım bulmak için Phillips her şeyi yapardı,”³¹ diyordu. Jossel- son’ın kendisinin daha sonra hatırladı ına göre, “Eğer son anda Komite vergi ba ışıklı ı statüsünden *Partisan Review*’  yararlan- dırma kararı vermeseydi dergi tamamıyla kapanıp yok olacaktı, o tarihten bu yana da Komite’nin biricik ‘eylemi’ PR’ın sponsoru

²⁸ a.g.y.

²⁹ a.g.y.

³⁰ William Phillips’ten Michael Josselson’a, 28 Mart 1958 (CCF/CHI).

³¹ Sidney Hook’tan Michael Josselson’a, 8 Aralık 1959 (MJ/HRC).

rolünü oynamak oldu.”³² Bu anlatılanlara bakılırsa, Amerikan Komitesi *Partisan Review*’e para yardımıyla bulunmuyor, bir vergi kaçamağı sağlıyordu.

Ama Daniel Bell’e göre “*PR*, derginin parasız gönderildiği dış ülkelerdeki kişilerin abonelik bedelleri adı altında Kültürel Özgürlük Kongresi’nden para aldı. Benim bildiğim kadarıyla bu fonlama gizli tutuldu.”³³ *Partisan Review*’ün yazgısı artık Kongre’ye bağlanmıştı, Kongre sayesinde satış rakamları yılda 3000’i buldu, Kongre bunları Birleşik Amerika dışında dağıtıyordu. Kongre öte yandan uzun zamandır kendisiyle bağlantılı öteki yüksek kültür dergilerine de bu tür bir destek sağlıyordu: *Kenyon Review* (1500 adet), *Hudson Review* (1500), *Sewanee Review* (1000), *Poetry* (750), *Daedalus* (500), *Journal of the History of Ideas* (500). Bunların ücreti yılda 20 bin doları buluyordu. Kongre’nin bu dergilerle yaptığı, başlangıçta üç yıl sürmesi programlanan anlaşmanın toplam maliyeti 60 bin doları buluyordu, buna bir de 5 bin dolarlık bir yönetim masrafı eklenmişti. *Partisan Review*’ün İngiltere’deki dağıtımı için Fredric Warburg ile anlaşma imzalandı.³⁴ Warburg bir *Partisan Review* seçkisi yayımlamayı kabul etmeyince kendisine (editörlüğünü Phillips ile Philip Rahv’in yaptığı) *Literature and Modernity* önerildi, yazarlarının hepsinin bir ara Kültürel Özgürlük Kongresi ile ilişkisi olmuştu (aralarında Koestler, Chiaromonte, Mary MacCarthy ve Alfred Kazin vardı).

Partisan Review’ün parası artmaya devam etti. “Geçen gece Will Phillips’i gördüm,” diye yazıyordu Kristol 1960 Mart’ında Josselson’a, “gizemli bir şekilde *Partisan Review*’ün sorunlarının artık tamamıyla çözüldüğünü söyledi, ayrıntıya girmede ama ... Hatta gereksindiklerini düşündükleri paradan daha fazlasına sahip olduklarını söyleyecek kadar ileri gitti!”³⁵ Ama Phillips’e daha da fazlası gerekiyordu: “Bu haziran ayında iş gereği Avrupa’ya

³² Michael Josselson’dan Shepard Stone’a, 12 Ocak 1968 (MJ/HRC).

³³ Daniel Bell’dan John Leonard’a, editör, *Sunday Times Book Review*, 16 Ekim 1972 (MJ/HRC).

³⁴ Warburg, *Partisan Review*’ün İngiliz dağıtımıcısı olarak gerekli çabayı göstermemiş görünüyor, sonuçta da *Partisan Review*’ün “resmi” danışmanı sıfatıyla yayımcı Roger Straus, “Sizin iş arkadaşlarınızla görüştüğüm dağıtım işi konusunda sizler orada ne yapıyorsunuz, kuzum?” diye sormak zorunda kalmış. Roger Straus’tan Fredric Warburg’a, 30 Haziran 1959 (ENC/S&W/RU).

³⁵ Irving Krisol’dan Michael Josselson’a, 9 Mart 1960 (CCF/CHI).

yapmam gereken seyahatin masraflarını Kongre'nin herhangi bir bağış şeklinde karşılayabileceğini sanmıyorum, ha ne dersin?”³⁶ diye soruyordu Josselson'a bir yıl sonra. Phillips, daha sonra, kendi tanımıyla, “[Kongre'nin] bürokratik yapısını ve yukarıdan geldiği pek belli olan gizli denetimi sorgulama” içgüdüsüne karşın para istiyordu. 1990'da övünerek, “kişi olarak ya da siyasal bakımdan ne ben ne de Rahv” Kongre kurulurken davet edilecek kadar “güvenilir” bulunmadık diye yazıyor, Kongre'deki kişileri “havai, köksüz, pervasız, komünizmden tiksinen insanlar”³⁷ olarak tanımlıyordu. Hakaret düellosuna giren Lasky de daha sonra Phillips'in kendisini pervasız biri olarak tanımladı. “Her konuda blöfle işini yürütüyordu. Onu neden Paris'e gönderdiler acaba? Tek yaptığı şey Deux Magots'da oturmak.”³⁸

Daha sonra William Phillips Kongre'ye hiçbir şey borçlu olmadığını ileri sürdü. "Küresel propaganda oyununda kenar oyuncusu" olduğunu kabul ediyordu ama "iç işlemlerinden, hesap [ve] maliyesinden" haberi olmadığı Amerikan Komitesi'nin Yönetim Kurulu üyeliğinin *de facto* bir sonucuymuş gibi söz ediyordu bundan. İddiasına göre Phillips, "bütün bu harekâta göze çarpan sonradan görmelerin gösteriş merakı, Kongre görevlilerinin lüks apartman daireleri, bitip tükenmez görünen seyahat fonları, önemli zamanlarda harcama listeleri, genellikle büyük şirketlerle ilişkili bütün o öteki hoppalar karşısında" neye uğradığını şaşırmişti, "- belki de bunları kıskandım. Ne de olsa *Partisan Review*'ün hiçbir zaman iki yakası bir araya gelmiyordu, zaten kendi deneyimlerimden yola çıkarak ciddi siyasal örgütler ve edebiyat dergileri için yoksulluğun normal olduğuna inanır olmuştum. Gizli fonlamaya gelince," diyerek devam ediyordu, "bu bana özgür, entelektüel bir girişimin doğasına aykırı görünüyor, hele hele sermayeyi yönetimin, kendi siyasal gündemi olan, iyi örgütlenmiş bir organı sağlıyorsa".³⁹

Başkaları kuşkusuz gizli para kaynağı konusunda farklı düşünüyordu. *Partisan Review* nasıl Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi ile yaptığı anlaşmanın meyvelerinden yararlanmaya başladıysa *New Leader*'a da gizli destekçileri yeni cömertliklerde

³⁶ William Philips'ten Michael Josselson'a 10 Mayıs 1961 (MJ/HRC).

³⁷ William Philips, "The Liberal Conspiracy", *Partisan Review*, Kış 1990.

³⁸ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

³⁹ William Philips "The Liberal Conspiracy", *Partisan Review*, Kış 1990.

bulundular. 1956 Şubat'ında C.D. Jackson, Allen Dulles'a mektup yazıp ondan Sol Levitas'ın dergisi için para bulmasını istedi. Time Şirketi 1953'ten beri her yıl *New Leader*'a 5 bin dolar para yardımında bulunuyordu, karşılığında da dergiden "işçi hareketi içindeki komünizm eylemleri başta olmak üzere bütün dünyadaki komünizmin yararlandığı taktikler ve önemli komünistler konusunda bilgi"⁴⁰ istiyordu. Ama bu, dergiyi batmaktan kurtarmak için gerekli paranın ancak bir bölümüydü. C.D. Jackson'ın hesaplarına göre sorunu çözmek için gerekli miktar 50 bin dolardan bir kuruş aşağı değildi. "Kapitalist girişimciler Levitas'ın, yurtiçinde ve yurtdışında belli bir grup için, bambaşka ve önemli bir ses demek olduğunu anlayacak bilgeliği gösterebilir ve bu yükün taşınmasına birkaç bin dolarla destek olmak isterlerse," diyordu Dulles'a, "umarım senin bu öneri doğrultusunda hareket etmen mümkün olacaktır. Hepimizin Levitas'ımıza sahip çıkmamız ve onun da karnını doyurmamız için bu bana şimdiye kadar karşılaştığım en iyi öneri gibi görünüyor."⁴¹ Dulles daha önce çeşitli kereler ikna olduğu gibi *New Leader*'a Teşkilat'ın bağışta bulunmasının "yüksek getiri olasılığının bir kanıtı" olacağına kolayca ikna oldu. 1956 yazında "New Leader'ı Kurtarın" kampanyası sonucunda dergiye gereken 50 bin dolar toplanmıştı. Birleşik Amerika Enformasyon Teşkilatı 10 bin dolar verdi, Ford Vakfı, Bay H.J. Heinz, Time Şirketi de öyle yaptı. Geri kalan 10 bin de beşer bin dolarlık iki "bağış" şeklinde geldi, birinin karşısında *Washington Post*'un yayımcısı Philip Graham'ın adı vardı, ötekinin karşısında yalnızca "beklenmedik bir lütuf,"⁴² yazıyordu.

Her zamanki gibi Kültürel Özgürlük Kongresi hem *Partisan Review* hem de *New Leader* için yapılan yeni düzenlemelerin içinde yer almıştı. Kongre ile ortak yayınlar, makalelerin başka dergilere satışı konusunda resmi anlaşmalar, bilgi alış veriş şeklineki işbirliği her iki dergiye de daha başka maddi yararlar sağ-

⁴⁰ Time A.Ş.-New Leader kontratı, 14 Mayıs 1964 (CDJ/DDE). Bu Kontratın şablonu 1953'te hazırlanmış olanla aynıydı.

⁴¹ C.D. Jackson'dan Allen Dulles'a, 21 Şubat 1956 (CDJ/DDE).

⁴² William Furt'tan Henry Luce ile C.D. Jackson'a, "Gizli not, ilgi *New Leader*", 24 Temmuz 1956 (CDJ/DDE). Bu hamleyi örgütleme işi eski Soğuk Savaşçı Frank Lindsay'e verilmişti. Lindsay eskiden CIA'nın Siyaset Koordinasyon Dairesi, OPC'nin şefiydi, daha sonra Ford Vakfı yöneticisi oldu, şimdi de McKinsey and Company'de yönetim danışmanı.

ladı. Bu yıllarda Kongre verimli etkinlikleriyle Batı'nın kültür hayatının vazgeçilmez bir ögesi haline gelmişti. Düzenlediği konferansların, seminerlerin platformunda, yüksek kültür dergilerinin sayfalarında aydınlar, sanatçılar, yazarlar, şairler, tarihçiler görüşlerini dile getirecekti -Kominform dışında- başka hiçbir örgütün kendilerine sağlayamayacağı bir okur ve dinleyici kitlesi bulacaklardı. Paris bürosu dünyanın dört bir yanından gelen ziyaretçilerin akınına uğruyordu, hatta 1962'de büronun koridorunda patlayan bir bomba da bunların arasına karışmıştı (üyelerden biri, "çoktandır beklenen, büyük, muhteşem ve gerçekten hak edilmiş bir onur, Kongre'nin tarihinde unutulmaz bir gün" olarak selamlamıştı bu olayı).⁴³ Geleceğin ikinci, üçüncü kuşak Hemingwayleri için Kongre artık edebiyatçıların Paris'inin o romantik efsanelerinin toplandığı müzeydi, hepsi Kongre'ye akın ediyordu.⁴⁴

Kongre'nin böyle fazlaca göze batır hale gelmesi bazı hoş olmayan irdelemelere hedef olmasına da yol açtı. 1962'de Kenneth Tynan ile onun *That Was The Week That Was* programında çalışan ekibin hazırladığı çok zekice bir parodinin konusu oldu. Skeç, "Şimdi de kültür dünyasında Soğuk Savaş cephesinden sıcak bir haber," diye başlıyordu. "Bu çizelge Sovyet kültür blokunu gösteriyor. Harita üzerindeki noktalar stratejik bir kültür tabyasını işaret etmektedir - tiyatro üsleri, film yapım merkezleri, kıtalararası bale füzeleri fırlatan dans toplulukları, köleleşmemiş milyonlarca okur için klasikleri basan yayınevleri. Yine

⁴³ Herbert Luthy'den Michael Josselson'a, 19 Şubat 1962 (MJ/HRC).

⁴⁴ Bazı durumlarda bu yol, 1953'te George Plimpton ile CIA ajanı Peter Matthiessen tarafından kurulmuş olan *Partisan Review*'den geçiyordu. Nelson Aldrich burada editör yardımcısı olarak çalıştı, daha sonra Kongre'ye geçti. Castro'ya karşı yapılacak harekâtlardan sorumlu CIA bölüm şefinin kızı Frances FitzGerald 1962 yazında *Partisan Review*'de çalıştı, bunun ardından Wisnerlarla Tanca'da tatil yaptıktan sonra kendisine Kongre'de görev verildi. George Plimpton'ın daha sonra vurguladığına göre, "*Partisan Review* Kongre'den ya da herhangi bu tür bir örgütten para yardımı almadığı gibi Peter'in (Matthiessen) editör olarak dergi için herhangi açık bir siyasal ya da toplumsal yandaşlık çizgisi belirlemediğini gösteren bir ipucu da yoktu. Şunu açık yüreklilikle söylemeliyim ki ben şahsen ayakta kalabilmemiz için Kongre'den gelecek paraları seve seve kabul ederdim. Kongre'nin desteklediği *Encounter*, *Preuves* ve buna benzer başka dergiler olağanüstü iyi dergilerdi - yayımlanan yazılar açısından benim görebildiğim kadarıyla dışarıdan yönetilmiş gibi bir durum yoktu. Her şeye bugün böylesine kötü bir gözle bakılması ne utanç verici, en küçük bir ilişkiyle insanların adlarının lekelenmesi ... bence biz şanslıydık." George Plimpton, yazara mektup, 27 Ağustos 1997.

de buna bakıyorsunuz, müthiş bir kültürel gelişmenin sürdüğünü görüyorsunuz. Pekiyi, biz Batı'dakiler ne yapıyoruz? Bu topyekun kültür savaşı olayında bizim saldırılara karşılık verme gücümüz var mı?" Evet, skeç devam ediyordu, işte "Amerikan parasıyla beslenen" şu bizim malum Kültürel Özgürlük Kongresi "Avrupa'da ve başka yerlerde kültürel ilişkilerde öncü tabya rolü oynayacak bazı ileri üsler kurmuş durumda. Bu üsler birer dergi görüntüsünün arkasına gizleniyor ve bunların kod adları var - *Encounter*, 'Encounterforce Strategy'nin kısaltılmışıdır.'" Daha sonra bir "Kongre sözcüsü" çıktı ve o sözcü "bir çeşit kültürel NATO"ya benzeyen dergilere sahip olmakla övünüyordu, dergilerin amacı "kültürün iplerini elimizde tutmak ya da bizim çocukların bazılarının söylediği gibi pemboşları kısıp almaktı. Aslında ben olsam bir amacımız olduğunu söylemezdim. Bizim tarihsel bir görevimiz vardı. Dünya liderliği... Ama ne olursa olsun biz Kongre'dekiler üslerimizi yirmi dört saat, kırmızı alarm verilmiş gibi çalıştırmanın görevimiz olduğunu düşünürdük - gözümüz hep öteki arkadaştaydı, onun ne yaptığını gözlerdik, değerli zamanımızı kendi kendimizi sorgulamakla geçirmezdik".⁴⁵

Zehir zemberek bir taşlamaydı ve çok iyi araştırma yapılmıştı. Kongre'nin "sözcüsü" Sovyet Kültür Bakanı'nın kültürsüzlüğüne saldırırken, Tynan ona, en küçük bir tersinleme söz konusu olmaksızın, Kongre'nin aydın patronlarının kimler olduğunu itiraf ettiriyordu: Miami Bölge Vakfı, Cincinnati, Hoblitzelle Vakfı, Teksas, Macar Yurtseverlere Yardım İsviçre Komisyonu.

Asıl hedefi tutturamamalarına karşın Kongre'nin para kaynaklarına bu türden göndermeler yapmaları Josselson'a uykusuz gecelere mal oluyor, Kongre'nin asıl zayıf noktasının CIA olduğu yönündeki korkularını pekiştiriyordu. Josselson ile Teşkilat'taki patronları arasındaki gerilim 1957 başlarında Amerikan Komitesi'nin çöküşünden bu yana artarak devam ediyordu. Mizaç olarak burnunun dikine giden biri olan Josselson'ın, pençesini gevşetmeye yanaşmayan Cord Meyer ile arası gittikçe bozuluyordu. Meyer 1953'te McCarthyçilerden gördüğü Kafkavari muamelenin etkisinden hiçbir zaman kurtulamamıştı. Buna bir de kişisel fela-

⁴⁵ Kenneth Tynan, "Congress for Cultural Freedom", "That Was the Week That Was", 1962.

ketler eklenmiş, onun böylece gittikçe daha içe kapanık, inatçı biri haline gelmesine yol açmıştı. Meyer'ın 1946 yılındaki savaş deneyimini ve Guam kumsallarında neredeyse ölümcül şekilde yaralanışını konu alan öyküsünde de gelecekteki hayatının felaketlerle dolu seyri anlatılıyordu. 1956'da dokuz yaşındaki  glu Michael bir yarış arabasının kurbanı olmuştu. Bunun üzerinden daha bir yıl geçmeden karısı Mary Pinchot Meyer'dan ayrıldı.⁴⁶

Gittikçe inatçı ve mantıksız biri haline gelen Meyer, kendi görüşlerinin amansız ve yılmaz bir savunucusu kesilmişti, kendisiyle aynı düşüncede olmayan herkese karşı paranoyakça bir güvensizliğin çekim alanından kurtulamaz gibi görünüyordu. Konuşurken en iyi olasılıkla tartışmacı, en kötüsü de aşırı duygusal ve hatta kavgacı kişilere özgü bir ses tonuyla konuşuyordu. "Cord Teşkilat'a çiçeği burnunda bir idealist olarak girdi ve Angleton'ın kartlaşmış bir maşası olarak Teşkilat'tan çıktı," dedi Tom Braden. "Angleton kara b y  ustasıydı. Ben de içinde olmak üzere kentteki herkesi gizlice dinliyordu. Angleton ne düşünürse Cord da onu düşünürdü."⁴⁷ Meyer'ın eski bir arkadaşı olan Arthur Schlesinger kendini şimdi aydın olarak, kızgın bir jandarmaya dönüşmüş bir zamanların idealistinin kurbanı olarak görüyordu: " ylesine sopa yutmuş gibi katılaştı, öylesine sertleşti ki, hatırlıyorum, bir keresinde bana telefon etti ve bir yerde buluşup bir içki içmeyi önerdi. Bunun  zerine ben de onu eve davet ettim, benim evin üst katında oturduk, konuştuk. Yıllar sonra CIA'dan dosyamı istemiştim, dosyadaki son rapor Meyer'ın benim için yazdığı bir rapordu! Benim evimde, benimle içki i ti ve beni rapor etti. Buna inanamadım."⁴⁸ Tıpkı Hitchcock'un *Arka Pencere* filminde James Stewart'ın oynadığı kişi gibi, Meyer ile Angleton denetim altında tutmaya çalıştıkları sapmayı sonunda yansıtır hale geldiler.

1960 yılının Ekim ayında Josselson Washington'daki bir otel odasında Cord Meyer ve IOD'li birkaç kişiyle bir araya geldi. Aralarında çok şiddetli bir tartışma geçti, bir tanığın söylediğine

⁴⁶ Mary Pinchot Meyer 1964'te Washington'da kanal kenarındaki yolda  l  bulundu, besbelli ki nedensiz bir cinayete kurban gitmişti. John F. Kennedy'yle romantik bir ilişkisi vardı ve bu ilişkiyi bir g nl ge kaydetmişti, ölümünden bir gün sonra pis düzenbaz James Jesus Angleton günlüğü çaldı (evinin kilidini açarak).

⁴⁷ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Haziran 1996.

⁴⁸ Arthur Schlesinger, söyleşi, New York, Ağustos 1996.

göre Josselson'ın CIA'lı meslektaşları "tereciye tere satıyorlardı". Diana'nın tanımıyla "şu kafa ile gövde konusu" yüzünden tansiyonunun yükseldiğini, şakaklarının zonkladığını hissetti ve yere yıkıldı. John Thompson, "Duygularını çok gösterirdi," diyordu. "Tartışmaya girer, bayılır, kalp krizi geçirir. Çok Avrupalıydı."⁴⁹ Bu kalp krizi yeterince gerçek bir krizdi. Paris istasyonu şefi Lou Latham (bu olay olduğunda tesadüfen Washington'da bulunuyordu) yerel saatle ikide Diana'yı uyandırıp Michael'ın yere yıkılıp kaldığını ve hemen hastaneye götürüldüğünü söyledi. O sabah Diana yanında dört yaşındaki Jennifer ile birlikte Paris'ten kalkan ilk uçağa bindi. Jennifer'ı annesine bırakmak için bir otelle şöyle bir uğradıktan sonra doğrudan George Washington Üniversitesi Hastanesi'ne gitti. Orada Michael'ı oksijen çadırında yatarken buldu. Ondan sonraki birkaç hafta boyunca yanında gece gündüz nöbet bekledi. Michael yavaş yavaş kendine gelmeye başladı. Böyle yüzükoyun yatar halde bile aklı fikri görevindeydi. "Hastanede yattığı sürece Michael bana 'brifing' verirdi, ben de notlar alırdım," diye hatırlıyordu Diana. "Daha sonra kapıya gider, Lee'ye (Williams) ve oraya gelmiş olan öteki andavallara 'brifing' verirdim. İşlerin tersine çevrilmesi çok eğlenceliydi."⁵⁰

Josselson hâlâ oksijen maskesiyle soluk alırken Meyer'ın bölüm şefi yardımcısı Bill Durkee, Lee Williams ile birlikte Washington'da bir sokakta yürürken Lee'ye döndü ve "Biz onun nerede olmasını istiyorsak şimdi o orada,"⁵¹ dedi. Yıllar sonra bu sözler üzerine düşünen Diana şu değerlendirmeyi yapacaktı: Teşkilat Michael'a yaptığı iş için çok değer veriyordu ama Michael "onların ayağına batmış bir diken gibiydi herhalde, kendi bildiğinden şaşmayan, onu denetlemek isteyenlere direnen biri olarak. Michael onlara çeşitli ocaklarda neyin kaynak olduğunu söyleyerek onları mutlu etmeye çalışırdı ve onların kendi önemsizliklerinin farkına varmalarını kendi kişilik gücüyle engellerdi. Onlarla dosttu; ailelerini, işlerini konuşurdu; onların da ona hayran olduklarını düşünürdüm - şimdi bu düşüncem sarsıldı tabii. Durkee onların pek çoğu adına konuşuyormuş meğer, bunun ancak şimdi farkına varıyorum. Bütün bu tekmelenmesi gereken aydınlardan, yabancılardan kuşkulaniyor ve bütün paranın, Ame-

⁴⁹ John Thompson, telefon görüşmesi, Ağustos 1996.

⁵⁰ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

⁵¹ Lee Williams, söyleşi, Washington, Temmuz 1996.

rikan gücünün kendi ellerinde olmasına karşılık hiçbir saygınlık kazanamamaya i erliyorlardı... Üstelik Michael Yaleli değildi, yarı Rus yarı Yahudi'ydi, ünlü kişilerle sıkı fıkı olan onlar değil, Michael'dı."⁵²

Yine de Josselson'ın sağlığı Kongre için daha fazla enerji harcamasına izin vermeyecekti. Sürekli kalmak üzere Cenevre'ye taşınmasına karar verildi, orada da Kongre için çalışmaya devam edecekti ama bir fersah uzaktan. Paris bürosunun sorumluluğunu, ayrıca Teşkilat ile ilişkileri John Hunt  stlenecekti. John Hunt 1956'da Kongre'ye geldiği zaman, daha sonra söylediğine göre, ilk iki yılı "hiçbir şey söylemeyen, yalnızca bakan ve öğrenen bir temizlikçi"⁵³ gibi geçirmiş. Yavaş yavaş, kendi tanımıyla, Michael'ın " cra Görevlisi"nin "Harekâtlar Görevlisi" durumuna gelmiş. Aslında bu roller Kongre yaşadığı sürece hep değişmeden kaldı. Ama  imdi Josselson bir sekreterin yardımıyla Cenevre'deki evinden çalışmaya başlayınca Hunt kendisini Paris kararg hının yönetimini üstlenmiş olarak buldu.

⁵² Diana Josselson, yazara mektup, 4 Nisan 1997.

⁵³ John Hunt, söyleşi, Uz s, Temmuz 1997.

Arjantin'in Sezari

*Sana hiç söylemedim
Moskova'ya ya da Roma'ya gitmeni,
Bu sıkıcı işi bırakmanı,
İlham perilerini çağırmanı eve.*
W.B. Yeats, *Şu İmgeler*

John Hunt, Paris bürosunu uygun bir zamanda devralmıştı. Sana karşı “Eisenhower dönemi savurganlığı”nın arkasından Kennedy yönetiminin “sanatçılarla verimli ilişkiler” istediği yolundaki açıklaması geldi. Kennedy, şenliklerin açılışına katılmak üzere (aralarında Arthur Miller, Andrew Wyeth, Ernest Hemingway, Mies van der Rohe, Igor Stravinsky, Pierre Monteux, Paul Hindemith, Archibald MacLeish, Robert Laweli, Stuart Davis olmak üzere) sanatçıların daha ünlüce olanlarından 156’sını davet ettiği zaman bu noktayı belirtti. “Açılış çok eğlenceliydi herhalde,” diye yazıyordu Elizabeth Bishop, Laweli’a. “Haber bültenlerinde açılıştan parçalar gösterip duruyorlar. Ama o Roma tarzı imparatorluk şatafatından hoşlanmıyorum - tribün örneğin, zafer takına benziyordu.”¹ Ama Soğuk Savaşçıların pek çoğu için bu imparatorluk atmosferi -bir hayranın 1961 başlarında Kennedy’ye söylediği gibi- göğüs kabartıcıydı. “Eski zamanlarda nasıl, bir Romalı nereye giderse gitsin ‘civis Romanus sum’ (ben Roma vatandaşım) diyebiliyordusa, şimdi biz de tıpkı onun gibi alını-

¹ Elizabeth Bishop’tan Robert Lowell’a, 1 Mart 1961, alıntı, Ian Hamilton, *Robert Lowell: A Biography*.

mız dik, g  s m z kabarmı  olarak nereye gidersek gidelim ‘civis Americanus sum’ diyebiliriz.”²

11 Mayıs 1962’de Robert Lowell bir kez daha Beyaz Saray’a davet edildi, bu kez o sıralarda Fransa’nın Kültür Bakanı olan Andr  Malraux’nun onuruna verilen bir yemeğe. Kennedy resepsiyonda Beyaz Saray’ın neredeyse “bir aydınlar kahvesine” d n  mek üzere olduğunu söyleyerek  aka yaptı. Ama Lowell’in ku kuları vardı, Beyaz Saray yemeğinden sonra şöyle yazdı: “Sonra ertesini günü gazeteleri okuyorsunuz, yedinci filo Asya’da bir yere gönderilmiş, o zaman komik bir duyguya kapılıyorsunuz, me er sanatçı ne kadar da  nemsizmi , me er her şey bir vitrin s s y m  , gerçek yöneticiler bir başka yerdeymi , ülkeyi Pentagon’a çok daha yakın olan bir şey y netiyormu ... Kanımca biz aydınlar çok cıcaflı, boş bir rol oynuyoruz - biz vitrin değil pencere olmalıyız.”³

Açıkça pek ender dile getirilmesine karşın, aydınlar arasında hükümetin lütfunun kuşkuyla karşılanması gerektiği g r    git-tikçe güçleniyordu. Ama rüşvet sorunu CIA’yı boş yere u ra tırmıyordu, bu ihsan CIA’nın nezaretinde da ıtılıyordu. “Sizin de pekala baştan  ıkabilece iniz anlar oluyor,” diyordu Donald Jameson. “Bence Kongre’de [Kültürel  zg rl k] önemli bir görevde bulunan hemen hemen herkes paranın şöyle ya da böyle, bir yerden geldiğini biliyordu, sa ınıza solunuza şöyle bir bakarsanız sonuçta tek bir mantıklı seçenek vardı. Onlar da bunu seçtiler. Bilim adamlarının ve sanatçıların çoğu için önemli olan şey, gerçekten de yapmak istediğiniz şeyi yapmanız için size nereden gelirse gelsin para gelmesidir. Bana kalırsa onlar genellikle parayı hangi kaynaktan alabilirlerse alırlar. O yüzden -hem Doğu’da hem Batı’da Kongre’ye ve bu tür örgütlere sanki bunlar kocaman birer memeymi  gözüyle bakılıyordu; kimin ihtiya ı varsa gelip biraz emebilir, sonra da gidip istediği i i yapabilir. Kongre’nin başarılı olmasının, bence gerçekten de en önemli nedenlerinden biri budur. Hem duyarlı bir aydın olup hem de karnını doyurmaya olanak tanıyordu. Bizden başka bu işi yapan yalnızca komünistler vardı.”⁴

² Frank Altschul’dan John F. Kennedy’ye, 30 Ocak 1961 (FA/COL).

³ Robert Lowell’dan Edmund Wilson’a, 31 Mayıs 1962, alıntı, Ian Hamilton, a.g.y.

⁴ Donald Jameson, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

Pek çok Batılı aydın, ister hoşlarına gitsin ister gitmesin, ister bilsinler ister bilmesinler, artık “altın bir göbek bağıyla” CIA’ya bağlanmış durumdaydı. *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı*’nın girişinde Crossman, “Bir aydın için maddi rahatlıklar görece olarak önemsizdir; onun en çok önem verdiği şey özgürlüktür” diye yazabilmişti, şimdi pek çok aydın avanta para fırsatı çıkınca dayanamaz görünüyordu. Kongre’nin bazı konferansları “gösteriden başka bir şey değildi, katılanlar insana bazen yazın St. Tropez’ye, kışın St. Moritz ya da Gstaad’a gidip gelen şık insanları hatırlatıyordu,” diye yazıyordu Sovyetolog Walter Laqueur. Kendisi de bu konferansların gediklisiydi. “Bir züppeliktir gidiyordu, özellikle İngiltere’de; bir incelmışlik, zekâ, bilgiçlik görünümlüyle birleşen bir içeriksizlik; önemli kolejli ağızları, Café Royal dedikoduları.”⁵ “Bu şık ve pahalı geziler, bu gezileri devletin kesesinden yapanlar için büyük bir zevkti herhalde. Ama zevkten de öte bir şeydi çünkü gücün tadını tadıyorlardı,” diyordu Jason Epstein. “New York’a konuk olarak gelen aydınlar büyük partilere davet ediliyorlardı; kendilerinin hayatlarında görmedikleri çok pahalı yiyecekler, hizmetçiler, daha bilmem neler. Böyle bir durumda olmayı kim istemezdi, hem siyasal olarak doğru yerde bulunacaksın hem de orada bulunmanın bedeli sana fazlasıyla ödenecek. Bunun arkasından rüşvet geliyordu.”⁶

New York’ta günlük yevmiye alamayanlar Kuzey İtalya’da, Bellagio’da Villa Serbelloni’den yararlanıyordu. Kuzeydeki Como ile Lecco göllerinin arasındaki bir buruna inşa edilmiş olan villayı Rockefeller Vakfı’na Principessa della Torre e Tasso (kızlık adı Ella Walker) armağan etmişti. Vakıf villayı Kongre’ye, önemli üyelerinin kafa dinleme yeri olarak tahsis etti *Kulturkampf* cephesinde savaşanların enerji biriktirecekleri subay kantini gibi bir yerdi. Orada kalmaya gelen yazar, sanatçı ve müzisyenleri mavi üniformalı, yakasında “V.S.” arması bulunan bir şoför karşılardı. Konuklara “ödenek” olarak herhangi bir para verilmezdi ama yatacak yer bedavaydı; seyahat ve yemeklerden, tenis kortundan, yüzme havuzundan yararlanmak da öyleydi. Villanın şık kâğıtlarını kullanarak Mary McCarthy’ye mektup yazan Hannah Arendt şöyle diyordu: “İnsan kendini birden Versailles’da

⁵ Walter Laqueur, “Anti-Communism Abroad: A Memoir of the Congress for Cultural Freedom”, *Partisan Review*, İlkbahar 1996.

⁶ Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

falan sanıyor. Bahçeye bakan hizmetliyle birlikte burada 53 uçak var ... Ev personelinin başında da ‘principessa’ zamanından kalma, yüzü ve davranışları on beşinci yüzyıl Floransa’sının beyefendilerinin yüzüne ve davranışlarına benzeyen müthiş bir ba u ak bulunuyor.”⁷ McCarthy verdiği yanıtta, bu tür lüks ortamların sıkı çalışmaya yardımcı olmadığını ke fetti ini yazıyordu. Villa aynı zamanda Kongre’nin, Amerikan Sanat ve Bilim Akademisi ve *Daedalus* ile birlikte ortaklaşa düzenlediği, 1965 yılı Haziran ayında yapılan “Dünya Düzeninin Koşulları” adlı seminerde ev sahipliği yaptı.

Mutlu azınlık için, (Kongre’nin milyoner dostu, Gstaad’daki kış evini konuklara açmış olan bayan) Hansi Lambert’e ya da yatıyla Akdeniz’de dolaşmak için Junkie Fleischmann’a katılma seçeneği de vardı. Stephen 1955 yazında Korfu Adası’yla Ischia arasında bir yat gezisi yapmıştı, Ernst Robert Curtius’a bundan söz edince Curtius, “eskiden bir kom nisttin,  imdi Akdeniz’de yatlarla dola ıyorsun, evet, evet,”⁸ demişti. Aya ını sağlam topraktan kesmek istemeyenler için Kongre, Avrupa’nın daha saygın kurumlarında yer buluyordu. Londra’da Connaught vardı; Roma’da Inghilterra; Cap Ferrat’ta Grand. Irving Brown Paris’te, vatanından uzak vatanında, Hotel Baltimore’un kral dairesinde keyif  atmaya devam ediyordu.

Devletin himayesini kabul etme konusunda çekinceleri olan Robert Lawell, 1962 Mayıs’ında Kültürel  zg rl k Kongresi kendisine Güney Amerika için bedava bir uçak bileti önerince bu çekincelerini unutmak zorunda kaldı. Rio de Janerio’da yaşayan yakın dostu Elizabeth Bishop yıllardır onu Rio’ya  a ırıyordu;  imdi Kongre’nin fon  nerisi  zerine Laweli harekete geçmişti. Bishop çok sevindi. Brezilya’nın Dı ı leri Bakanlığı’ndaki kişiler “ ylesine APTALCA ve kaba saba davranıyor ki,” diye yazıyordu, “genellikle çok önemsiz ve geri zekâlı romancıları, profesörleri gönderiyorlar”.⁹ Lowell’ın ziyaretinin çok daha ilginç olac  ı bekleniyordu.

⁷ Hannah Arendt’ten Mary McCarthy’ye, 22 Ağustos 1972, alıntı, Carol Brightman (haz.), *Between Friends*.

⁸ Ernst Robert Curtius’tan alıntı, Stephen Spender, *Journals*. Michael Josselson bir keresinde, her zaman “bir yere seyahate ya da bir başka yere konferansa gitmiş” olan Spender’la bir toplantı yapmanın g   olduğundan yakınmı tı.

⁹ Elizabeth Bishop’tan Marianne Moore’a, 17 Ağustos 1954, alıntı, Ian Hamilton, a.g.y.

Kongre yıllardır Güney Amerika'da etkisini artırmak istiyordu. Oradaki dergisi *Cuadernos*'tu, editörlüğünü Julian Gorkin yapıyordu. Gorkin 1921'de Valencia Komünist Partisi'ni kurmuş, bir yeraltı örgütünde Komintern için çalışmış, pek çok şeyin yanı sıra sahte pasaport yapmayı öğrenmişti. 1929'da Moskova ile bağları koptuktan sonra Sovyetler'in onu bazı suikastlarda kullanmaya çalıştığını iddia etti. İspanya İç Savaşı'nın sonlarına doğru Meksika'ya kaçtı, kaçak Bolşeviklerin geleneksel tüneğiymiş burası, beş kez suikastçıların elinden kurtuldu, bir keresinde kafasında bir delik açıldı. *Cuadernos*'un editörü olarak görevi Latin Amerika'daki "büyük güvensizlik" in duvarında gedik açmaktı, bu konuda önemli bir başarı kazanmanın tek yolunun sürekli ABD'ye saldırmak ve Sartre'ı ya da Pablo Neruda'yı övmek olduğunu söyleyerek şaka ediyordu. Guatemala'da CIA destekli (1953) darbenin ve 1958 Küba Devrimi'nin Gorkin'e yardımı olmadı. Bu bölgelere Amerikan müdahalesinin ardından "Latin Amerika komünistleri ve onların bağlaşıkları bir dirilme"¹⁰ dönemi yaşıyordu ama Gorkin savaşı bırakmıyor, bu düşman ortamda Kongre'ye sığınacak bir yuva sağlıyordu.

1962 Haziran'ının ilk haftasında Lowell, karısı Elizabeth Hardwick ve beş yaşındaki kızları Harriet ile birlikte Rio de Janerio'ya geldi. Havaalanında onları Elizabeth Bishop ile birlikte Nabokov karşıladı. 1 Eylül'de Lowell'ın ailesi New York'a gitmek üzere gemiye bininceye kadar her şey yolunda gitti, Lowell turnesine devam edip Paraguay ve Arjantin'e gidecekti. Ona Kongre'nin Güney Amerika'daki "sürekli gezici temsilcisi" Keith Botsford eşlik edecekti, Botsford'u John Hunt "bu seyahate yamamıştı", görevi gözünü şairden ayırmamaktı (CIA dilinde Botsford, Lowell'ın "yular"ıydı). Sorun Buenos Aires'te başladı. Lowell Başkanlık Sarayı'nda verilen bir kabul töreninde, manik depresyon haplarını bir yana bırakıp arka arkaya martini dublelerini devirmeye başladı, kendisini "Arjantin'in Sezar'ı", Botsford'u da kendisinin "yüzbaşı" ilan etti. Führer'i ve üstün insan ideolojisini yücelten bir Hitler konuşması yaptıktan sonra¹¹

¹⁰ John Mander'dan alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

¹¹ Lowell, Hitler'e karşı saptanulı ve hastalıklı bir ilgi duyuyordu. 1950 sonlarında New York'ta Lowell'ın evinde kalan Jonathan Miller, (kuşku uyandıracak kadar şişkin) bir *Les Fleurs du Mal* cildinin kapakları arasına gizlenmiş, çok okunduğu belli *Mein Kampf* bulduğunu hatırlıyordu.

Lowell çırcıplak soyundu, kentin ana meydanlarından birindeki atlı adam heykelinin tepesine tırmandı. Birkaç gün böyle davranmaya devam etti, sonunda Botsford'un emriyle onu yaka paça yakaladılar, deli gömleğini sırtına geçirip Clinica Bethlehem'e kaldırdılar, orada kollarını bacaklarını bağlayıp yüksek dozda Thorazine verdiler. Botsford rezil olmuştu ama iş bu kadarla da kalmadı. Kolları bağlı Prometeus halindeyken Lowell ondan ıslıklarla "Yankee Doodle Dimdy" şarkısını ya da "Cumhuriyetin Savaş İlahisi"ni çalmasını istedi.¹²

Aynı ay içinde daha sonra Nabokov, Mary McCarthy'ye telefon etti. Ona Lowell'ın "Buenos Aires'te bir akıl hastanesinde yattığını, Marilyn Monroe'nun Bobby Kennedy ile ilişkisi bulunduğunu ve Beyaz Saray'ın buna müdahale ettiğini" haber verirken sesi titriyor, çok yorgun çıkıyordu.¹³ Nabokov'un tiksintisini paylaşan Mary McCarthy şu yorumu yaptı: "İçinde yaşadığımız çağ, son dönem Roma imparatorları ile onların Messelinalarını, Poppaealarını anlatan, korku verici, dev bir sinema filmi sanki. Bobby Kennedy'nin yüzme havuzu da eşek sütüyle dolu banyo."¹⁴

Lowell olayı hafifletici yanı olmayan bir felaketti. Kongre tarafından "[Pablo] Neruda gibi komünistlere ... karşı bir ağırlığı olan, belli başlı bir Amerikalı olarak"¹⁵ seçilmiş olan Lowell, Thorazine'in güçlü etkisi dışında hiçbir şeyin temsilcisi olamadı. Kendi kampını fena halde hayal kırıklığına uğrattı (buna karşılık Botsford da onu). İşin tuhafı, ne Hunt ne de Josselson, Botsford'u çöpe attı, Latin Amerika'da kendi "temsilci"leri olarak onun hizmetlerinden yararlanmaya devam ettiler. İşin daha da tuhafı, olayın üzerinden daha bir yıl geçmeden Kongre'yi temsil etmek üzere Meksika'daki bir konferansa Lowell'ı göndermeyi düşündüler. Ama Josselson buna engel oldu, Lowell'ın "geçen defaki gibi, psikiyatristinin tavsiyelerini" dinlememe olasılığından korkuyordu, "Yine Hitler'i öven konuşmalar yapmayacağını kim söyleyebilir?"¹⁶ Daha önce yaşadığı şeyi bir kez daha yaşamak istemeyen Botsford, Lowell'ı göndermemeleri konusunda onları uyardı, bu-

¹² Ian Hamilton, a.g.y.

¹³ Mary McCarthy'den Hannah Arendt'e, 28 Eylül 1962, alıntı, Carol Brightman, a.g.y.

¹⁴ a.g.y.

¹⁵ Keith Botsford'dan alıntı, Ian Hamilton, a.g.y.

¹⁶ Michael Josselson'dan John Thompson'a, 4 Eylül 1963 (MJ/HRC).

nun üzerine Robert Penn Warren ile Norman Podhoretz'in Meksika'ya gönderilecek daha güvenilir temsilciler olduğu konusunda birleşildi.

Botsford konusunda Josselson'ın kuşkuları vardı ("Onun dümdüz bir gerçeği bile size söyleyebilecek yetenekte olduğundan emin değilim"),¹⁷ ama Hunt'ın himaye ettiği bu kişi Kongre'de yükselmeye devam ediyordu.¹⁸ Botsford şimdi de Hunt'a Brezilyalı aydınların Kongre'yi bir "yanqui" paravan kuruluşu olarak gördüklerini söyledi ve Kongre'nin daha sakıngan, daha gösterişsiz, daha "göze batmaz" olmasının, ancak güçlü yerel destek bulan projelere arka çıkmasının yerinde olacağı önerisinde bulundu. Ama Hunt buna katılmıyordu, komünizme karşı savaşta dünyanın hiçbir bölgesinin gözardı edilmemesi gerektiğini söyledi ona.¹⁹ Bu duygu ve düşüncelerle Hunt ile Botsford şair Pablo Neruda'nın tepelenmesi seferberliğine giriştiler.

1963 başlarında Hunt, Pablo Neruda'nın 1964 Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday olduğu tıyosunu aldı. Bu tür haberler pek ender olarak dışarıya sızardı çünkü komitenin çalışmalarının çok gizli olarak yürütülmesi gereği vardı. Yine de 1963 Aralık'ında Neruda aleyhine bir fısıltı kampanyası başlatıldı. Irving Kristol, Hunt'a Kongre'nin Neruda ile ilgili "dedikodular yaydığı" konusunun doğru olup olmadığını sorduğunda, Kongre'nin rolünü gizlemeye dikkat eden Hunt, şairin Nobel adaylığının bir tartışma yaratmamasının düşünölemeyeceği şeklinde şakalı bir yanıt verdi.²⁰

Aslında Hunt 1963 Şubat'ından bu yana bu saldırıyı hazırlamaktaydı. Julian Gorkin "Stockholm'deki bir arkadaş"a daha önce Neruda ile ilgili bir mektup yazmıştı ve Hunt'a "istenirse bu kişi 'Le cas Neruda' konusunda İsveççe bir kitapçık hazırlayacak" diyordu.²¹ Ama Hunt böyle bir kitapçığın yararlı olacağından emin değildi; Kongre üyesi René Tavernier'ye belli kişilere gönderilmek üzere, İngilizce ve Fransızca olarak, tamamıyla belgesel

¹⁷ Michael Josselson'dan John Thompson'a, 10 Temmuz 1964 (MJ/HRC).

¹⁸ Botsford'un Kongre'de yaptığı çeşitli işlerin arasında Colombianum denen bir örgüte göz kulak olmak da vardı, Latin Amerika'da Cizvitlerin yönettiği, sol kanat aydınlarını besleyen, Padre Arpa adlı, Josselson'ın "Dior'dan giyinen Cizvit bir komünist" olarak tanımladığı bir rahibin başkanlık ettiği bir örgüttü.

¹⁹ John Hunt'tan Keith Botsford'a, 29 Mart 1963 (CCF/CHI).

²⁰ John Hunt'tan Irving Kristol'e, 23 Aralık 1963 (CCF/CHI).

²¹ René Tavernier'den John Hunt'a, 28 Şubat 1963 (CCF/CHI).

bir rapor hazırlanmasını söyledi.²² Hunt, Neruda'ya Nobel  d l 'n n verilmesi gibi bir rezaletin  n ne geçilmek isteniyorsa kaybedilecek hiç zaman olmadığını vurguluyor ve raporun Tavernier'nin Julian Gorkin ve onun İsveçli "dost"uyla işbirliği yapılarak hazırlanması i ini yürütmesini istiyordu.²³

Tavernier'nin raporunda Neruda'nın siyasetle bağlantısı üzerinde duruluyor ve "Sanatçı Neruda'yı siyasal propagandacı Neruda'dan ayırma[nın] olanaksız" olduğu savı ileriye sürülüyordu.²⁴  ili Kom n st Partisi Merkez Komitesi  yesi olan Neruda, "topyek ncu ve toptancı" siyasal görüşüne şiirini "bir araç" yapmakla suçlanıyordu; bu, "militan ve disiplinli" bir Stalincinin  iiriydi. Neruda'nın, "efendisi" Stalin'e yazdığı şiir için Stalin  d l 'nü almış olması gerçeği bol bol kullanıldı, Tavernier bu olayı " iirin köleliği" olarak tanımladı.²⁵

Tavernier makalenin provalarını haziran sonunda Hunt'a gönderdi. Hunt makalenin biraz daha güçlendirilmesi gerektiğine karar verdi, yazarına Neruda'nın siyasetle bağlantısının niteliği üzerinde durmasını, onun Stalincili inin  a dı ı kaldığını, günümüz Rusya'sındaki yumu amaya ayak uyduramadı ını vurgulamasını söyledi. Hunt raporunun sonunda profesyonelce bir tavırla, düzeltilmiş metnin birkaç gün içinde elinde olacağını umdu unu söylüyordu.²⁶

Diana Josselson, "Neruda'nın Nobel  d l  almaması için her şeyi yapacakları ortadaydı, bu çok açıktı," diyordu.²⁷ öte yandan Josselson da Kongre'nin fahri koruyucusu olan felsefeci Salvador de Madariaga'ya bir mektup yazmış, ondan müdahale etmesini istemişti. Ama Madariaga emindi, "Stockholm açık ve basit bir yanıt verecek. Nobel  d l  Gabriela Mistral'in şahsında  ili  iirine verilmiş bulunuyor. Nokta, hepsi bu kadar. Bunun siyasetle hiçbir ilgisi yok."²⁸ Siyasetin bununla çok ilgisi vardı elbette.

²² John Hunt'tan Ren  Tavernier'ye, 1 Temmuz 1963 (CCF/CHI).

²³ a.g.y.

²⁴ Ren  Tavernier, "Pablo Neruda", Haziran 1963 (CCF/CHI).

²⁵ a.g.y.

²⁶ John Hunt'tan Ren  Tavernier'ye, 1 Temmuz 1963 (CCF/CHI).

²⁷ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997. 1963 yılı aynı zamanda  ili'deki genel seçimleri etkilemek için CIA'nın 3 milyon dolar harcadı ına tanık olunan bir yıld; yani her oy için 1 dolar harcanmı tı, bu miktar Birleşik Amerika'da 1964 başkanlık seçimlerinde Goldwater ile Johnson'ın harcadığı miktarın iki katıydı. Bkz. Evan Thomas, *The Very Best Men*.

²⁸ Salvador de Madariaga'dan Michael Josselson'a, 1 Ocak 1963 (MJ/HRC).

Pablo Neruda 1964 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanamadı. Ama kimin kazandığı açıklandığında Kongre bürolarında Neruda'nın kazanamamasını kutlamanın gereği kalmadı. Ödülü Jean-Paul Sartre almıştı. Çok iyi bilindiği gibi o da ödülü reddetti. Neruda'nın İsveç Akademisi tarafından onurlandırılmayı 1971 yılına kadar beklemesi gerekti, o tarihte Şili'nin Fransa Büyükelçisi'ydi, (1973'te, CIA'nın her yere uzanan kolunun yardımıyla, antidemokratik bir biçimde devrilmiş ve öldürülmüş olan) dostu Salvador Allende'nin demokratik olarak seçilmiş hükümetini temsil ediyordu.

1962'de, Berlin Duvarı'nın örülüşünden hemen birkaç ay sonra, Batı Berlin'in Belediye Başkanı Willy Brandt, Nicolas Nabokov'u Uluslararası Kültür İlişkileri konusunda Berlin Senatosu'na danışmanlık etmeye davet etti. Bu atama sayesinde eski bir dostluk pekişmiş ve Nabokov kendisine en yakın hissettiği kente dönmüş oldu. "Brandt ile Nabokov'un arası çok iyiydi," diye hatırlıyor Stuart Hampshire. "Brandt'ı Amerikalılar finanse ediyordu, Berlin'in kültür programını da öyle. Brandt bunu çok rahat karşılıyordu, bundan en küçük bir rahatsızlık duymuyordu. Nicky çokbilmiş biriydi, tanıması gereken herkesi tanıyordu, bu yüzden Berlin'in kültür işlerini düzenlemek işi için ondan iyisi bulunamazdı."²⁹ Nabokov için Berlin "kozmpolitlik parıltısını" biraz yitirmiş bir kentti, "kültür oyunu"na yeniden para yatırmanın tam zamanı gibi görünüyordu. John Hunt'a göre Nabokov "Kendi inançları uğruna dünyaya kafa tutmaya hiçbir zaman hazır değildi", Soğuk Savaş'ın eski, yorgun paradigmalarına ilgisini yitirmiş görünüyordu. Artık beton bir duvarla ayrılmış olan Berlin ile ilgili plan ve önerileri eski antikomünist söylemden hiçbir iz taşımıyordu. *Détente*'in sıcaklığını taşıyan bir ruh hali içinde, "Böylesine bir oyunda Sovyetler Birliği ile sosyalist blok aydınlarının ve sanatçıların desteğini kazanma gereği benim için çok açıktı,"³⁰ diye yazıyordu. Bu amaçla Sovyetler Birliği'nin Doğu Berlin'deki büyükelçisi Pyotr Andreyeviç Abrassimov ile dost oldu. İkisi Sovyet Büyükelçiliği'nde uzun saatler birlikte oluyorlardı, Abrassimov sonunda Nabokov'un yöneticiliğini yaptığı Berlin Sanat Festivali'nde Sovyet sanatçıların temsil edilmesi konusundaki ısrarlı ricalarını kabul etti. Abrassimov

²⁹ Stuart Hampshire, söyleşi, Oxford, Aralık 1997.

³⁰ Nicolas Nabokov, *Bagázh*.

için bu yürekli bir karardı. Sovyet istihbaratının gözü Nabokov'un üzerindeydi. Brandt'ın danışmanı olarak yerleştirilmiş bir KGB ajanı sayesinde Ruslar Nabokov'un CIA destekli Kongre ile bütün ilişkilerini   renmişlerdi.

Josselson, Nabokov'un bu yeni göreve atanmasından pek hoşnut değildi, ama Diana'ya göre "sesini çıkarmıyordu". Zamanını giderek daha fazla Berlin'de geçiren Nabokov Kongre'den uzaklaşır görünüyordu ama Kongre'nin harcama hesabıyla göbek ba ı sürüyordu. Her zaman herkesi tutumlu davranmaya zorlayan Josselson onun doğuştan gelen savurganlı ıyla pek baş edemiyordu. " ok pahalı bir be enisi vardı ve bunun bedelinin ödenmesi gerekiyordu,"³¹ diyordu Stuart Hampshire. Ama Kongre ile Brandt'ın belediyesi arasında resmen kabul edilmiş olan bu bağlantı Kongre'ye Berlin Festivali'nde temsil edilme fırsatını verdi ve Kongre 1964'te Günter Grass'ın, W.H. Auden'in, Keith Botsford'un, Cleanth Brooks, Langston Hughes, Robie Macauley, Robert Penn Warren, James Merrill, John Thompson, Ted Hughes, Herbert Read, Peter Russell, Stephen Spender, Roger Caillois, Pierre Emmanuel, Derek Walcott, Jorge Luis Borges ve Wole Soyinka'nın yolculuk giderlerini karşıladı (John Hunt ile François Bondy gözlemci olarak gitmişlerdi).

Ama Josselson, kendi deyimiyle, Nabokov'un gemiyi terk etmesine i erliyor, bunu hazmedemiyordu. "Kıskanç biriydi," diyordu Hampshire. "Aydınlardan 'benimkiler' diye söz ederdi. Onları pohpohlar, onlardan sadakat beklerdi. Nicky'nin kendisi de o 'benimkiler'in bir parçasıydı, daha sonra bir başka şeye ilgi duymaya başladı. Josselson kızdı ve k rıldı."³² 1964 sonunda Josselson'ın sabrı tükenmek üzereydi, sert bir mektup yazıp Nabokov'a Berlin adına yapıldığı açıkça ortada olan Londra yolculuğunun masraflarını niçin Kongre'den talep etmeyi uygun gördüğünü sordu. şu anki durumda kendisine cömert davranan Kongre'den maaş alan Nabokov Gosselson onun orada görev yaptığı dört yıl içindeki etkinliklerini perdelemek için Farfield Vakfı'ndan neredeyse 30 bin dolar çekmiş, bunun 24 binini maaş olarak vermişti) acaba bu harcamayı Berlinli vergi mükelleflerinin kendisine ödedikleri 50 bin Alman markından karşılayamaz mıydı? Sovyet bölgesinde Abrassimov'u ziyaret ettiğini ya da

³¹ Stuart Hampshire, Oxford, Aralık 1997.

³² a.g.y.

Abrassimov'un Rostropoviç ile birlikte Nabokov'un evine geldiğini kendisine hiç söylememesine sinirlenen Josselson mektubuna öfkeyle son veriyordu: "Senin neler yaptığın konusunda daha fazla bir şey bilmek istemiyorum... En iyisi resmi ilişkimizi 1 Mayıs tarihine kadar [bu onların buluşacakları tarihi] askıya almak ve karıştırdığın işlerle dostluğumuza gereksiz yere zarar vermemene duacı olmak."³³ Son olarak ona bir kez daha soğuk düş yaptıрма isteğine karşı koyamayan Josselson, Noel tatili sayesinde "biraz düşünme ... ve ortalıkta deli gibi, kim bilir, belki de bir uçuruma doğru koşturmak yerine oturup biraz beste yapma fırsatı"³⁴ bulacağı umudunu taşıdığını söylüyordu.

Nabokov ile Josselson'ın arasındaki ilişkinin üzerinde kara bulutlar dolaşıyordu. Berlin Festivali'ne Sovyet sanatçılarının katılması işini sağlama bağlamak üzere Nabokov'un Abrassimov ile birlikte Moskova'ya gitmeyi planladığını öğrenen Josselson ona hemen acele bir mektup yazıp bu seyahati yapmaması uyarısında bulundu. Nabokov son anda seyahatten vazgeçti ama Josselson'dan da bir açıklama yapmasını istedi. Açıklama geliyordu ama son derece gizemli bir açıklama: "Senin güvenliğinden bir an bile kaygı duymuş değilim, ne de senin Kongre ile ilişkilerinin doğuracağı sonuçlar beni ilgilendirdi. İnan bana, benim tek kaygım sendin, hemen şimdi değil ama bundan bir ya da iki yıl sonra çok utanacağın bir duruma düşebilirdin. Bunu sana yazmak istemiyorum ama emin ol ki kafamdaki şey öyle kendi uydurmam olan bir şey değil... Ayrıca şunu da unutma, Berlin'de pek çok düşmanın var, seni sırtından bıçaklamak için fırsat göz-lüyorlar, bu insanlara, onların haince dedikodularına fırsat vermemek senin kendi yararınadır."³⁵ Arkadaşının yeni görevine Josselson itiraz ediyorsa yalnızca içerlediği için etmiyordu. Nabokov bir güvenlik sorunu haline gelmişti. Onu uyarıyordu: "İstemedi Almanya'daki Sovyet politikasının bir aracı durumuna düşebilirsin. Bu yönde ilk adımı attın bile."³⁶

Bu mektuptan kısa bir süre sonra, 1964 Ağustos'unda çok can sıkıcı bir şey oldu. Kongre üyesi Wright Patman, vergi bağı-sıklığı olan özel Amerikan vakıflarıyla ilgili bir Kongre araştır-

³³ Michael Josselson'dan Nicolas Nabokov'a, 10 Aralık 1964 (NN/HRC).

³⁴ a.g.y.

³⁵ Michael Josselson'dan Nicolas Nabokov'a, 29 Haziran 1964 (MJ/HRC).

³⁶ a.g.y.

ması yürütürken, bir takım vakıfların (“Patman Sekizlisi” olarak bilinen toplam sekiz vakfın) CIA’ya paravanlık ettiği bilgisi dışarıya sızdı: Gotham Vakfı, Michigan Vakfı, Price Vakfı, Edsel Vakfı, Andrew Hamilton Vakfı, Borden Tröstü, Beacon ve Kentfield Vakıfları. Sızan bilgilere göre bu vakıflar birer posta kutusuydu, birer adresten başka bir şey değildi, CIA parasını almak ve parayı görünüşte yasal bir şekilde başka bir yere aktarmak üzere kurulmuşlardı. Söz konusu posta kutusuna para aktarıldıktan sonra “ikinci pas” a ya da “aktarma” ya sıra geliyordu; paravan vakıf, yasal etkinlikleriyle tanınan belli başlı bir vakfa “katkı” da bulunuyordu. Bu katkıların, kar amaçlı olmayan ve vergi bağışıklığı bulunan bütün kurumların teslim etmekle yükümlü oldukları ve İç Gelir Hizmetleri’ndeki dosyalara konan, yıllık 990-A formlarında, vakıflardan elde edilen aktifler olarak listede gösterilmesi gerekiyordu. İşte sistemin en zayıf noktası buydu tabii. “Belki de bunu gerçekten de daha başka türlü yapmanın yolu yoktu,” diyordu Donald Josselson, “ama bu vakıfların bütün vergi belgelerini, daha başka pek çok şeyi dosyaya koyma zorunluğu vardı, onlar da buna bir yere kadar uyuyorlardı. Bunun anlamı şuydu; insanlar onların kirli çamaşırlarını ortaya çıkarmaya başladıkları ... zaman vergi kayıtlarına girebilir, bunlar aracılığıyla A ile B, C, D arasındaki doğrudan ilişkiyi görebilirlerdi, bu da çok kötü bir şeydi.”³⁷

Yasal bir vakıf, CIA tarafından belirlenmiş alıcı bir örgüte bağışta bulunduğu zaman “üçüncü pas” atılıyordu. *Houston Post*’un müdürü ve Hobby Vakfı’nın mütevelli heyeti üyesi William Hobby bunun nasıl işlediğini şöyle açıklıyordu: “Bize ... CIA’ dan belli fonların aktarılacağı söyleniyordu. Daha sonra, sözgelemi XYZ örgütünden bir mektup alıyorduk, bizden para istiyorlardı. Biz de veriyorduk.” Hiç soru sorulmuyordu. “CIA’nın ne yaptığını bildiğini düşünüyorduk.”³⁸

Başka dört vakfın 990-A formları bu ara istasyonların nasıl çalıştığını örnekliyordu: Houston’da M.D. Anderson, Dallas’taki Hoblitzelle, New York’taki David, Josephine ve Winfield Baird Vakfı’nın, New York’taki J.M. Kaplan Fonu’nun formları. Bu vakıfların her biri IOD’nin “aktif”leriydi. Anderson Vakfı’na 1958 ile 1964 arasında, Borden Tröstü ve Beacon Vakfı gibi sahte va-

³⁷ Donald Jameson, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

³⁸ William Hobby’den alıntı, *Newsweek*, 6 Mart 1967.

kıflar aracılığıyla CIA'dan 665 bin dolar geldi. Daha sonra vakıf aynı miktarda parayı, merkezi New York'ta bulunan, ilerde Uluslararası Hukukçular Komisyonu Amerikan Konseyi olarak bilinecek olan, CIA destekli Özgür Hukukçular Amerikan Fonu Şirketi'ne aktardı. Baird Vakfı'na 1961 ile 1964 arasında 456.800 dolar geldi, vakıf gelen parayı CIA'nın Ortadoğu ve Afrika'daki programlarına pompaladı. Kaplan Vakfı -New York'ta "Parkta Shakespeare" mevsiminin hayırseveri olarak en çok tanınan vakıftı- 1961 ile 1963 arasında New York'taki Uluslararası Emek Araştırma Şirketi Enstitüsü'ne neredeyse bir milyon dolar vermişti. Enstitü Latin Amerika'daki CIA projeleri üzerinde yoğunlaştı, bu projelerin arasında, yerel siyasal önderler yetiştirmek için kurulmuş bir Siyasal Bilimler Enstitüsü de vardı, Costa Rica'daki enstitüyü Norman Thomas ile Jose Figueres yönetiyordu. Para CIA'dan geliyor, belli ara istasyonlardan -Gotham, Michigan, Andrew Hamilton, Borden, Price, Kentfield Vakıflarından (Patman Sekizlisi'nin altısından)- geçerek Kaplan Vakfı'na akıtılıyordu. Kaplan Vakfı'nın başkanı ve kasadan Jacob M. Kaplan'dı, hatırlanacağı gibi Kaplan 1956'da Allen Dulles'a hizmete hazır olduğunu söylemişti. Hoblitzelle Vakfı'na 1959 ile 1965 arasında CIA'dan aynı miktarda para geldi. Paranın hepsi (430.700 dolar) doğrudan Kültürel Özgürlük Kongresi'ne aktarıldı.

Patman araştırmasının sızması üzerine, kısa bir süreliğine de olsa CIA'nın örtülü ödenek makine dairesinin kapısı aralanmış oldu. İç Gelir Servisi'nden incelenmek üzere serbestçe alınabilecek bilgilerle bu birleştirildiğinde, bilmecenin bazı parçalarını, kafası işleyen birkaç gazeteci kolayca birleştirebildi. 1964'te New York'ta solcu haftalık gazete *The Nation*'da şu sorular soruluyordu: "Acaba CIA'nın Londra'da -ve New York'ta- 'fikir dergileri' olarak tavrı alan, bağımsız fikir dergileriyle rekabet içinde olan dergilere para akıtması doğru mudur? CIA destekli dergilerin, inançlarından saptırılacak sağlam kişilikli insanlar olarak Doğu Avrupa ve Rus şairlerinin tek bir şiirine, bu bağlamda rüşvete girebilecek, büyük paralar ödemesi uygun mudur? CIA'nın 'kültürel özgürlük' ve buna benzer konulara ayrılmış kongre, toplantı, meclis ve konferansları dolaylı yoldan finanse etmesi 'yasal' mıdır?"³⁹

³⁹ Başyazı, *The Nation*, 14 Eylül 1964.

Cord Meyer'ın hatırladığına g  re “*New York Times*’ın arka sayfasında bu konuya devam ediliyordu, o g  nlerde pek az yankı uyandırmıştı ama Teşkilat içinde kaygı yaratmış, fonlama d  zeneğ[i]mizin] g  venliğini g  zden ge  irme ve sağlama alma gereği duyulmasına yol açmıştı.”⁴⁰ “Teşkilat’ta fikir jimnastiği yapar, radyonun arka kapağını açar da b  t  n bu tellerin nereye bağlandığına bakmaya başlarsan ne olur, sorusunu sorardık kendimize,” diyordu Lee Williams. “Yani, biri IRS’ye gitse, bir vakfın bir bağışta bulunduğunu ve bu miktarın hesaplarına yansımadığını g  rse ne olurdu? Dedikodular artarken bu bizi ger  ekten kaygılandırıyordu. Bu konuyu konuşur, kirli çamaşırları ortaya d  k  lmek   zere olan insanları ve   rg  tleri korumanın bir yolunu bulmaya çalışırdık.”⁴¹ Ama bu olay patlak verdiğinde Londra’da bulunan Hunt ile Josselson -Josselson, Stafford Oteli’nde, Hunt, Duke’s Oteli’nde- birdenbire açıkta kalmış gibi oldular. “Başımız dertte,” dedi Josselson telefonda Hunt’a a ık  a.

Patman konusu açığa çıkmadan çok   nce Josselson tehlikenin farkındaydı. İnsanlar kokteyl partilerde konuşmaya başlamışlardı - “sorun yarı yarıya Washington’daki insanların  enelelerini kapayamamalarından kaynaklanıyordu,” demişti Diana Josselson. Paul Goodman bu bomba gibi ger  eğe daha 1962’de işaret etmiş, *Dissent*’te “K  lt  rel   zg  rl  k ve fikir  arpışması (*Encounter*) CIA’nın maşasıdır,” demişti. Patman’ın iki yıl sonraki bulguları konusunda Josselson’ın   nceden uyarıldığına hiç kuşku yok, b  ylece onun 1964’te Nabokov’a yazdığı gizemli mektubun sırtı da ortaya çıkmış oluyor.

Josselson  oktandır Kongre paravanının g  venli olmadığı kaygısını taşıyordu ve Cord Meyer’ı yeni “sponsorlar” bulmaları gerektiğine inandırmıştı. “Michael’in ve CIA’nın kaygılarına karşılık onlar fonların kaynağını çeşitlendirmenin akıllıca olacağını d  ş  nd  ler ve şöyle de yaptılar,”⁴² diye hatırlıyordu Diana Josselson. Nabokov vakıf m  tev  llileriyle g  r  şmek   zere 1961 şubat’ında New York’a gitti. Işın ilgin   yanı, kapısını  aldığı vakıfların hiçbirinden y  z bulamadı. Sanki onun bu yolculuğu Kongre’nin a ık  a ve etkin bir şekilde mali ortak arayışına girdiği g  r  nt  s   vermek, herkesi yanılmak i  in yapılmış bir yolculuğa

⁴⁰ Cord Meyer, *Facing Reality*.

⁴¹ Lee Williams, s  yleşi, Washington, Haziran 1994.

⁴² Diana Josselson, s  yleşi, Cenevre, Mart 1997.

benziyor, oysa kapalı kapılar ardında CIA ile öteki vakıflar arasında anlaşmalar yapılmaktaydı. 1963'te Kongrenin fatura hesapları yepyeni birtakım bağış kaynaklarının varlığını gösteriyordu. Bunlar Colt, Florence, Lucius N. Littauer, Ronthelym Hayır Tröstü, ("bağışları", Farfield Vakfı'nın yönetim kurulu üyesi Donald Stralem'e ait) Shelter Rock, Sonnabend ve Sunnen Vakıflarıydı.

Farfield Vakfı'na gelince, "bağımsız" bir vakıf olarak güvenilirliği giderek esnemişti. "Bir paravan olarak kurulmuştu ama aslında cam gibi saydamdı. Hepimiz buna gülüyorduk, aramızda ona Farfara Vakfı diyorduk," demişti Lawrence de Neufville. "Arkasında kimin olduğunu herkes biliyordu. Çok komikti."⁴³ Junkie Fleischmann'ın o dillere destan kişisel cimriliği, Washington ve New York partilerinde dolaşan, Kültürel Özgürlük Kongresi'nin gerçek "iyilik meleği"nin o olmadığı yolundaki dedikoduları doğrular gibi görünüyordu. Nabokov daha sonra Josselson'a şöyle demişti: "Junkie benim dünyada tanıdığım en cimri zengindi."⁴⁴ Natasha Spender de şunu hatırlıyordu: "Junkie'nin cimriliği ünlüydü. Cincinnati'de Junkie ve başkalarıyla bir lokantada akşam yemeği yiyorduk, telefon etmek için ondan on sent ödünç almam gerekti. Yemekten dönerken takside Stephen bana, 'Yarın sabah bu parayı ona göndermelisin,' demişti. Şaka söylüyor sandım ama şaka değildi. Bunun üzerine ona on senti gönderdim."⁴⁵

Şimdi şöyle düşünülüyordu; Farfield Vakfı'nın, uluslararası projelerin yanı sıra, Amerikan projelerine fon sağlaması gerekiyorsa, o durumda CIA'nın, sandviç ekmeğinin içine yerleştirilmiş çıkarları o kadar göze batmazdı. "Farfield başka etkinliklerde de bulunuyordu çünkü vakıf için paravanlık etmesi gerekiyordu, çünkü biri çıkar neler yaptığını araştırabilirdi,"⁴⁶ diye bir açıklamada bulunuyordu Diana Josselson. 1 Ocak 1960 - 31 Aralık 1963 dönemine ait Farfield raporunda, bu dönemde yapılmış yüzlerce bağışın listesi bulunuyor. Bağışlardan yararlananlar arasında şunlar göze çarpıyor: Bilim Dernekleri Amerikan Konseyi, Amerikan Sanat ve Bilimler Akademisi, Çağdaş Dil Derneği,

⁴³ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

⁴⁴ Nicolas Nabokov'dan Michael Josselson'a, 19 Mart 1977 (NN/HRC).

⁴⁵ Natasha Spender, telefon görüşmesi, Mayıs 1997.

⁴⁶ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

Dansçılar Atölyesi, İtalya'da Spoleto İki Dünya Festivali (genel giderlere, Amerikan öğrencilerinin festivale katılma giderlerine, şair Ted Hughes'un giderlerine katkı olarak), İleri Düzeyde Tiyatro Sanatları Araştırmaları Enstitüsü, Yaşayan New York Tiyatrosu, New York Pro Musica, Amerika Edebiyat Dergileri Birliği, *Partisan Review* ("giderler için bağış"), Madrid'deki Uluslararası Enstitü (Lorca'nın, Ortega'nın, Fernando Almagro'nun kişisel kütüphanelerini korumak için verilmiş bağış). "Seyahat ve Araştırma" başlığı altında Fairfield onlarca kişiye burs vermişti, bu kişilerin arasında Mary McCarthy ("yeni Avrupa yazını antolojisi hazırlaması için"), Şilili ressam Victor Sanchez Ogaz, şair Derek Walcott ("Birleşik Amerika'da seyahat etmesi için"), Patricia Blake, Margerita Buber-Neumann, Lionel Trilling (Polonya, Roma, Atina, Berlin yolculukları için), *The Spectator*'un yazarından Alfred Sherman (Küba yolculuğu için) vardı.

İşin tuhafı Fairfield Vakfı'nın sırrının çözülmesini özellikle kolaylaştıran şey de sırf bu bağışların boyutuydu. Patman olayının ardından, vakfın gerisinde dolap çevirenlerin kimler olduğunu tahmin etmek için bir Conan Doyle'a gerek yoktu. Tek bir gazetecinin bile bunun daha gerisini sorgulamaması şaşırtıcıydı. CIA kendi "fonlama tekniklerini adamakıllı gözden geçirmedii" değil ama konuyu daha sonra araştıran, seçimle oluşturulmuş bir komiteye göre "gizli eylem projelerini fonlamak için Amerikan vakıflarını paravan olarak kullanmak suretiyle vakıfların bağımsızlığının sorgulanmasına yol açmanın doğru olup olmadığını iyice düşünmemiştii"⁴⁷ - her şeyden önce Patman'ın araştırmasının sonuçlarını sızdırmasında etkili olan durum buydu zaten. Gizli Eylem Teknik Personel Programı ve Değerlendirme Grubu Şefi şöyle akıl yürütüyordu: "Patman Flap olayından çıkarmamız gereken ders, fonlama işlerinde vakıfları paravan olarak kullanmayı bırakmamız değil, bu konuyu daha uzmanca ve kapsamlı olarak çözmemizdir."⁴⁸

Bu düşünce tarzı, daha sonraki olayların göstereceği gibi fena halde yanlıştı. Josselson pek tabii ki bu görüşe yüz vermedi. Mevcut fonlama mekanizmalarının son derece sakat olduğunun, su alan bir kayıkla yolculuk ettiklerinin farkındaydı. "Denizler

⁴⁷ Churh Komisyonu Nihai Raporu, 1976.

⁴⁸ a.g.y.

dalgalandıkça dalgalandı, gemiyi yürütmek giderek zorlaştı ama onlar yine de gemiyi yürütüyorlardı, gelgelelim sürekli tetikteydiler,”⁴⁹ diyordu Diana Josselson. 1964 sonlarından başlayarak Josselson, Kültürel Özgürlük Kongresi’ni eli kulağında bekleyen ifşaatların, bu ifşaatların yol açacağı tahribatların kıyılarından uzaklaştırmak için çılgınca çabalıyordu. Adım değiştirmeyi düşündü. CIA ile parasal ilişkileri kesmenin, yalnızca Ford Vakfı’nın fonlarını kullanmanın çarelerini bir kez daha araştırdı. Hepsinden önemlisi de Kongre’ye Soğuk Savaş perspektifini terk ettirmeye, bu Soğuk Savaş’ta Kongre’nin, ABD hükümetinin bir maşası olduğu yönündeki bir görüşün doğruluk olasılığını en aza indirmeye çalıştı. Ekim ayında Yürütme Komitesi’nin Londra’daki toplantısında şöyle dedi: “Açık yüreklilikle söylemem gerekirse ben Kongre’nin varlık nedeninin Soğuk Savaş olmasını istemem. Varlık nedeninin bu olduğu gibi bir duygu var bende ve açık söyleyeyim bundan hoşlanmıyorum.”⁵⁰

⁴⁹ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

⁵⁰ Michael Josselson’dan alıntı, Kültürel Özgürlük Kongresi, “Yürütme Komitesi Toplantı Tutanağı”, Londra, Ekim 1964 (CCF/CHI).

Kalem Arkadaşları

... yeni tür bir insan
 muradına erdi
 sona erdirerek Soğuk Savaşı
 kendi türüne karşı

Alien Ginsberg,
 “Kime Karşı Nazik Olmalı”

1964 yılı, Soğuk Savaşçılar için kötü bir yıldı. Güvendikleri efsaneler birer birer çöküyordu. İlkın, *Kuzeyden Gelen Casus*’un yayımlanması olayı vardı. Bonn’daki İngiliz Büyükelçiliğinde, John Le Carré takma adını kullanan genç bir diplomatın beş ayda yazdığı bu roman Amerika’da 230.000 adet satıldı, daha sonra romanı Paramount filme alınca karton kapak baskısının satışı iki milyona ulaştı. Le Carré romanının köklerinin izini araştırmış, “Doğu-Batı ideolojik düğümünün [kendisinde] yarattığı büyük ve değişmez öfke”de bulmuştu. O sıralarda CIA’nın gizli harekâtlarından sorumlu olan Richard Helms romanı nefretle karşıladı. Le Carre artık (1955’te *Sessiz Amerikalı* adlı romanı Amerika’nın gizli işler çetesini dehşete düşüren) Graham Greene’in yanında, Teşkilat’ın nefret etmekten hoşlandığı yazarlardan biri olarak yerini aldı. Bunlar birer “kaz”dı, Frank Wisner’a göre,” başkaları için kötü şeyler düşünen, kin dolu tipler.”

Bunun ardından Stanley Kubrick’in Soğuk Savaş İdeolojisi çılgınlığını yerden yere vuran *Doktor Strangelove* filmi geldi. *New York Times*’da yayımlanan bir mektubunda Lewis Mumford

bunu, “bunca zamandır ülkemizi kısıvrak pençesine almış olan şizofrenik Soğuk Savaş çılgınlığında ilk çatlak” olarak tanımlıyordu, “bir hastalık varsa, bu hastalık politikanın, yalancıkdan bile olsa, kamu önünde açıkça tartışılmadan formüllendirilmesi ve uygulamaya konmasına izin veren bizim sözümona ahlakçı ve demokratik toplumumuzda var”dı.¹

18 Eylül 1964’te Amerika’nın en etkili tek Soğuk Savaşçısı C.D. Jackson New York’ta bir hastanede öldü. Ölümünden günler önce Eisenhower, durumu ağır olan C.D.’yi görmek için Pennsylvania Gettysburg’tan gelmişti. Dünyadaki ününü C.D.’ye borçlu olan Bostan Senfoni Orkestrası onun için bir anma konseri verdi, solistler Vitya Vronsky ile Victor Babin, Mozart çaldılar. Daha sonra orkestranın yaz okulu Tanglewood onun anısına “C.D. Jackson Yetenek Ödülleri”ni kurdu. Ödüllerin sponsorluğunu C.D.’nin başkanlığını yaptığı bu özel Soğuk Savaşçılık okulunun pek çok mezunu üstlendi.

1964’te bu insanlar tarihe aykırılığın canlı birer örneği durumuna düşmüşlerdi bile, bunlar kendilerinin temsil ettikleri değerlere karşı duyulan nefret ve isyan dalgasıyla, henüz tam ölmemiş olsa bile ölmesi kesinleşmiş, gücünü giderek kaybeden bir tarikatın üyeleriydiler. “Giderek küçülen daireler çizerek geriye doğru uçan ve sonunda kendi poposunun içine kaçarak yok olan”² efsanevi bir yaratığa New Yorklu bir aydının verdiği adla “borakuşu”ydular. Yeni Sol’un ve *Beat* kuşağının ortaya çıkışıyla birlikte daha önce Amerikan toplumunun kıyılarında varlığını sürdürmüş olan kültür sürgünleri artık ana caddelere çıkmışlar ve onlarla birlikte, William Burroughs’un dediği gibi, “sümüklü, samimiyetsiz bürokratların, devlet görevlilerinin, psikiyatristlerin, sendikacıların zulmü”³ lanetlenmeye başlamıştı. *Catch-22*’da Joseph Heller Amerika’nın sağlıklılık olarak gördüğü şeyin aslında delilik olduğunu ileri sürdü. 1956’da *Uluma* adlı ağıtında, yitirilen yıllara hayıflanarak Allen Ginsberg -“Kuşağımın en iyi beyinlerini deliliğin yok ettiğini gördüm”- artık açık eşcinselliğin, sanrılı “uyuşturucu ot yalnızlıkları”nın hazlarını savunuyordu. LSD çiğneyen, elektro ile şarkı söyleyen, çırlıçıplak şiir okuyan,

¹ Lewis Mumford’dan alıntı, Stephen, *The Culture of the Cold War*.

² Gwynne Nettler’dan alıntı, Michael Wreszin, *A Rebel in Defense of Tradition*.

³ William Burroughs’dan alıntı, Taylor D. Littleton ve Maltby Sykes, *Advancing American Life*.

benzedrin ve hapla dumanlanarak dünyayı dolaşan Beatler, Walt Whitman'ı yeniden diriltip onu ilk hippie olarak kutsadılar. Onlar, *Encounter* gibi dergilerin ayırıcı özelliği olan formülleştirme saplantısının tersine kaosu düzene dönüştürmenin peşindeydiler.

Bu gelişmelerden umutsuzluğa kapılan Sidney Hook 20 Nisan 1964'te Josselson'a şöyle yazıyordu: "Avrupa'da saçma tiyatrosu diye bir tiyatroları, saçma felsefesi diye bir varoluşculuk felsefeleri var. Birleşik Devletler'de aydınlar arasında en son gelişme 'saçma politikası' - bunların sloganları da şunlar: 'Kahrolsun Amerika!', 'Pis Kokular Çıkarın Amerika!', 'Yaşasın cinsellik', v.b. Gerçekten çok eğlenceli -Mailer, Podhoretz falan. Bunların yeni ve ateşli bir müritleri de var zekâsı kadar, bana kalırsa, sağduyusu da kıt bir adam, Jack Thompson."⁴ Thompson'ın, yiğitliğin yarısının ne olduğunu bilecek kadar sağduyusu vardı ve Fairfield'in Yönetici Müdürü olarak kaldı.

Bin dokuz yüz altmış dört yılı aynı zamanda *New York Kitap Dergisi*'nin çıkışına tanık olunan yıldır. Jason Epstein ile Robert Silvers'in yönetimindeki derginin ilk günden itibaren büyük ilgiyle karşılanması bütün Amerikan aydınlarının, ulusal güvenlik devletinin uydusu olarak, Soğuk Savaş yandaşlığı etmekten mutlu olmadıklarını gösteriyordu. Yönetimdeki oybirliği parçalanmaya başlarken bu kitap dergisi, *Encounter* gibi güya oybirliğinden doğan bir disipline bağlı dergilerin gerçekten de suskun kaldıkları konularda kendilerini konuşmakta özgür hisseden yeni ve eleştirel bir aydın sınıfının doğuşunun işaretiydi. New Yorklu aydınların, tersine işleyen bir çeşit simya sonucu, parlak birer radikal iken, CIA'nın ve öteki Soğuk Savaş örgütlenmesinin temel bir ögesine dönüştükleri izlenimi doğmuş ise, işte şimdi bunun tersinin ipuçları görülüyordu. Amerikan gücünün birer savunucusu kesilmekten uzak bu insanlar, komünizmi reddettiği kadar emperyalizmi de reddetmeye hazır olan bu derginin çevresinde toplanmış düşünürlerdi. Ayrıca aydınlar için Vietnam Savaşı'na karşı muhalefetin sancak gemisi haline gelmesi, CIA'yı dehşete düşürmüştü. "*New York Kitap Dergisi*"nin yin ve yangı ile başımız beladaydı, özellikle Vietnam muhalefetine başladığı

⁴ Sidney Hook'tan Michael Josselson'a 20 Nisan 1964 (MJ/HRC). Hook kuşkusuz Beat başkaldırısını "manevi yönden yoksun, sakat ruhlu insanlar"ın bir başkaldırısı olarak küçümseyen Norman Podhoretz konusunda yanılıyordu.

ve o kadar sola kaydığı zaman,”⁵ diye hatırlıyordu Lee Williams. Dergiye karşı ne gibi önlemlerin alındığı konusunda o kadar açık konuşmayan Williams “yumru a karşı yumruk durumu yoktu”⁶ demekle yetiniyordu.

Bu yeni atmosferden Michael Josselson’ın kendisi de etkilennemezlik edemedi. “Amerikan  nerisi” konusunda gittikçe artan hayal kırıklığını saklamak için elinden geleni yaptı ama özel sohbetlerde bu önerinin hangi şekli aldığını gördükçe dehşete kapıldığını kabul ediyordu. Yıllar sonra şunları yazacaktı: “Aygıt’ içinde ve aygıtla birlikte çalışma deneyimi gerçekten bir travma [haline gelmişti] ... 1950’lerde Amerika’nın tarihsel öneme sahip vaatleri g d lenmişli imizi pekiştiriyordu... 1960’ların ikinci yarısında bireysel değer ve  lk lerimiz, Vietnam müdahalesiyle, daha başka anlamsız ABD politikalarıyla erozyona uğradı.”⁷ İddia edilen füze açığı,  l mc l U-2 uçakları, Domuzlar Körfezi, K ba füze krizi - bütün bu büyük gaflar Josselson’ın Amerikan yüzyılına ve bunu gerçekleştirme sorumluluğunu yüklenmiş devlet organlarına duyduğu güveni sarstı. Hatta Harry Truman bile CIA’nın kendi hükümeti sırasında 1947’de kurulmasına karşın şimdi, “CIA’nın çalışma şeklinde, tarihsel konumların üzerine gölgesi düşen bir şeyler” gördüğünü söylüyordu, “bunu düzeltmemiz gerektiği kanısındayım”.⁸ Yumuşama düşüncesine kucak açılmaya başlandığı bir dönemde Josselson şimdi de Kongre’yi Soğuk Savaş ırk ayrımcılığı alışkanlıklarından uzaklaştırmanın, Doğu ile diyaloga yaklaştırmanın yollarını arıyordu. PEN ile ilişkileri dolayısıyla Kongre bunu yapabilmek için bundan daha iyi bir konumda olamazdı.

1960’ların ortalarında Uluslararası PEN’in elli beş ülkede yetmiş altı merkezi vardı ve UNESCO tarafından dünyanın bütün yazarlarını en iyi temsil eden örgüt olarak tanınıyordu. Ya-sayla saptanmış olan görevinin içine, her türlü hal ve durumda “hükümet ya da parti politikaları” ile hiçbir ilişkisinin olmayacağı vaadi de giriyordu. Soğuk Savaş yıllarında PEN’in bütün dünyada yaygınlaşmasının gerisinde, işte bu yanlılı a ya da parti po-

⁵ Lee William, söyleşi, Washington, Temmuz 1996.

⁶ a.g.y.

⁷ Michael Josselson, “The Story Behind the Congress for Cultural Freedom”, yayımlanmamış elyazması (MJ?HRC).

⁸ Harry Truman, 1963, alıntı, *New York Times*, 25 Nisan 1996.

litikalarına direnme ve ifade özgürlüğünü sonuna kadar savunma kararlılığı yatıyordu. Ama PEN'i Amerikan devletinin çıkarlarının maşası yapmak için CIA'nın her türlü çabayı gösterdiği de doğrudu. Aracılık görevi Kültürel Özgürlük Kongresi'ne verilmişti.

Kongre çoktandır PEN ile ilgilenmekteydi, Arthur Koestler PEN'i kültürel özgürlük seferberliğinin "Soğuk Savaşı körüklemek" anlamına geldiği kaygısını taşıyan bazı "hıyarlar" tarafından yönetildiğini söylemesi durumu değiştirmiyordu.⁹ Başlangıçta Kongre'nin bütün çabası Doğu bloğu delegelerini PEN'den uzak tutmak üzerinde yoğunlaşmıştı, komünistlerin örgüte sızıp tartışmaları etkileyeceğinden korkuluyordu. "Rus yazarlarıyla, Rus sanatçılarıyla, Rus bilim adamlarıyla konuşmaya hazırız," diye yazıyordu Nabokov 1956'da Richard Crossman'a, "ama onların yerine Sovyet bürokratlarıyla, Sovyet resmi görevlileriyle bir araya gelip konuşmak istemiyoruz. Ne yazık ki ... tam da bu tür (donuk bakışlı, dik omuzlu, mavi serj takım elbiseli, torbalanmış pantolonlu) polis kafalı, uşak ruhlu Sovyet bürokratlarıyla çok karşılaştık, bundan uzak durmak istiyoruz."¹⁰ Bu dolandırıcılara haklı olarak kapılarını açmak istemeyen Kongre, PEN Sekreteri David Carver ile gizli ilişki kurmayı başardı. 1956'da komünistlerin bir sonraki yıl Japonya'da PEN toplantısında "büyük bir atak yapacakları" haberi kulağına çalındığı zaman Josselson'ın buna karşılık Kongre'nin (Silone, Koestler, Spender, Milosz gibi yazarlardan oluşan) "A takımı" nı onların karşısına çıkarmaya Carver'ı razı etmesi güç olmadı.

Uluslararası PEN'in bir üyesi olan John Hunt'ın (1956'da ilk romanı *Generations of Men* yayımlandıktan sonra bu örgüte katılmıştı), David Carver ile "dostça ilişki"leri vardı, Carver *Encounter*'ın resmi elçisi gibi çalışıyor, PEN toplantılarında dergiyi dağıtıyordu. 1964'te Hunt, Carver'ın fazla çalıştığına ve yardıma gereksinimi olduğuna karar verdi. Bunun üzerine Kongre ona Keith Botsford'un yardımını önerdi, Lowell fiyaskosundan sonra Botsford bir süre Güney Amerika'da oyalanmış, daha sonra Birleşik Amerika'ya dönmüş ve Saul Bellow ile birlikte edebiyat dergisi *The Noble Savage*'ın eş editörü olmuştu. İşte şimdi bir kez da-

⁹ Arthur Koestler'den Michael Josselson'a, 24 Temmuz 1964 (MJ/HRC).

¹⁰ Nicolas Nabokov'dan Richard Crossman'a, Kasım 1956 (CCF/CHI).

ha arkadaşı Hunt'ın yardımına yetişmek üzere el altında bulunuyor ve gerektiği gibi 1964 sonbaharında Uluslararası PEN'in Londra'daki bürosunda boy gösteriyordu. Bir PEN  yesi, "Botsford'un nasıl öyle birdenbire ortaya çıktığını merak etmek hiç aklımdan geçmedi," diyordu. "Ama Şimdi düşünüyorum da bana biraz tuhaf geliyor."¹¹

Fransız PEN'i Botsford'a görev verildiğini duyunca çok öfkelendi ve Carver'a öfkeli bir mektup yazıp açıklama istediler. Bu atamayı savunan Carver, Botsford ile bir süredir "tam bir uyum ve yakın işbirliği içinde"  alıŐmakta olduğunu yazdı, "[onun] durumu hayli basit ve açıktır. İngiliz Yürütme Komitesi onu benim yardımcım ve asistanım olarak atadı, ben de hem İngiliz Merkezinin Genel Sekreterli ini hem de Uluslararası Sekreterlik görevini y r tt   me göre, onun bana bütün bu görevlerimde yardımcı olması kadar doğal bir Şey olamaz,"¹² diyordu. Fransızlar kaygı duymakta hiç de haksız değillerdi. Botsford'un Kültürel  zg rl k Kongresi ile, Kongre'nin ise ABD hükümetiyle ilişkileri konusundaki kuşkular yüzünden Amerikalıların PEN'i ele geçirme giriŐiminden korkuyorlardı. Haklıydılar.

1965'de Arthur Miller'a telefon edip David Carver ile birlikte kendisini ziyarete gelmek istediğini söyleyen Keith Botsford'du.   sırada Paris'te bulunan Miller, Botsford'u *The Noble Savage*dan hafifçe hatırlıyordu, kendisinin de o dergide iki öyküsü yayımlanmıştı. "PEN ile ilgili bir Şeyler söylüyordu, adını Şöyle bir duymuŐlu um vardı," diye hatırlıyordu Miller. Ertesi günü Botsford, Carver ile birlikte Paris'e geldi. Carver, Miller'a Uluslararası PEN'in başkanlığını önerdi. Miller daha sonra, "Sorun, yolun sonuna gelmiş olmalarıydı," diye yazdı. "Son yılların yumuşama politikası Doğu-Batı arasındaki farkların saygıyla karşılanması konusunda yeni çabalar gerektiriyordu, PEN henüz bunu yapabilecek deneyime sahip değildi. Yeni bir başlangıç gerekiyordu ve bu da benimle yapılacaktı."¹³ Ama diyordu Miller, "kullanılıyor olabilece im duygusuna kapıldım, acaba bu işin içinde bizim Dışişleri Bakanlığı'nın ya da CIA'nın ya da bunların İngiliz eşdeğeri kuruluşların parmağı mı vardı? Onları yuvalandıkları

¹¹ Elizabeth Paterson söyleşi, Londra, Temmuz 1997.

¹² David Carver'dan Jean de Beer'e, Fransız PEN'i genel sekreteri, 10 Mart 1965 (PEN/HRC).

¹³ Arthur Miller, *Timebends*.

deliklerden dışarı çıkarmaya karar verdim... PEN, daha sonra öğrendiğime göre Soğuk Savaş döneminde geleneksel olarak sürdürdüğü anti-Sovyet tavrının çamuruna saplanıp kalmıştı, ama şu noktada öteki Batılı devletler gibi o da Doğu Avrupa'yı sağlam temeller üzerine oturan toplumlar topluluğu olarak kabul etmeye ve yazarlarının Batı ile yeni bağlantılara girmesine izin verilebileceği düşüncesine ısınmaya çalışıyordu." Miller bir tarihçiye şöyle demişti: "Aklımdan geçmedi değil - belki de yönetim benim PEN başkanı olmamı istiyordu çünkü başka türlü Sovyetler Birliği'nin içine sızmaları olanağı yoktu ve belki de benim peşimden kendi adamlarının oraya girebileceğini düşündüler. Onların istediğini yapacağımı beklemiyorlardı, hayır, hiç sanmıyorum. PEN konusunda benimle ilk görüşmeye gelen adamlardan biri -adını şimdi hatırlamıyorum- ama daha sonra insanlar şöyle diyeceklerdir, 'Aa, o adam oldum olası bir ajandı.' Bu konuda şu anda elimde bir kanıt yok - hepsi dedikodu."¹⁴

Amerikalılar, Amerikalı bir PEN başkanı istiyorlardı ve bu istekleri yerine gelmek üzereydi. Carver (1962 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi) "John Steinbeck'i ikna etmek için elinden geleni" yapıyordu ama bunu asla başaramadı, Miller ikinci adaydı. Fransızlar için adayların ikisi de uygun değildi. Onlar ne pahasına olursa olsun başkanlığı Amerikalılara kaptırmamak istiyorlardı. Carver'ın Amerikalı bir başkan bulma niyetini öğrenir öğrenmez Fransız PEN'i kendi adayını çıkardı. Fransız PEN'inin üyesi, büyük Latin Amerikalı romancı Miguel Angel Asturias. Josselson ondan tiksintiyle, "o moruk Nikaragualı savaş artığı komünizm sempatizanı Asturias,"¹⁵ diye söz ederdi ve o sırada Paris'te yaşayan Manès Sperber'e hemen acele mektup yazıp ondan de Gaulle'ün kültür bakanı ve Kongre'nin eski bir dostu olan André Malraux ile görüşüp Asturias'ın adaylığını mutlaka önlemesini istedi. Sperber karar veremiyordu, Kültür Bakanlığı'nın bağımsız bir kuruluş olan PEN ile hiçbir ilişkisinin bulunmadığını yazdı ona. Ama Josselson ısrar ediyordu, en azından Fransızların pres-

¹⁴ Arthur Miller'den alıntı, Natalie Robins, Alien Link. Miller 1986'da nihayet FBI'daki dosyasını ele geçirmeyi başarınca seçilme nedeninin tıpkı kendisinin tahmin ettiği gibi olduğunu öğrendi. Onun, hem Doğu'nun hem de Batı'nın kabul edeceği biri olduğu düşünülmüştü, örgütün kendisinin varlığının ciddi şekilde söz konusu edildiği bir zamanda tam aranan Pen başkanıydı.

¹⁵ Asturias aslında Guatemalalıydı. Kongre'nin ve özellikle Güney Amerika'daki "oyunları"ni hiç onaylamadığı Botsford'un açıkça düşmanıydı.

tijleri tehlikeydeydi ve bu bakımdan hükümetin bununla ilgilenmemesine olanak yoktu. Josselson'ın iddiasına göre Asturias seçilirse "bu bir felaket" olurdu, aynı zamanda "dostumuz Carver'ın da sonu".¹⁶

Carver Amerikalı dostlarının tam desteğini arkasına alıp kendi adayına arka çıkmaya devam etti, 1965 Nisan'ında bütün PEN  yelerine sekiz sayfalık açık birer mektup gönderdi, mektubunda Fransız adayının mantıklı olmadığını ileri sürüyor, Fransız PEN'ini gerçekleri  arpıtmakla suçluyor, Asturias'ı uluslararası başkanlık için gerekli niteliklerin hiçbirine sahip olmayan biri olarak reddediyordu. Carver'ın mektubunun bir kopyasını alan eski Soğuk Sava  ı, Amerikan PEN'inin yürütme kurulu  yesi Lewis Galanti re, kurumdaki arkadaşlarını "Fransızların ... bir Amerikalının uluslararası başkan seçilmesini engellemek dışında uluslararası sekreteryayı da ele geçirme planı yaptıkları" konusunda uyardı. "Fransızların girişiminin, Fransız resmi görevlilerinin hepsinde var olan aşırı kendini be enmi lik hastalığının (      Quai d'Orsay'nin onayını aldıklarından hiç ku kum yok) bir başka  rne i olduğu kanısındayım."¹⁷

Amerikan PEN'inin yürütme kurulu  yeleri arasında, Galanti re dışında, Kongre ile iyi ilişkileri olan, pek çok kişi vardı. Antetli mektup k  ıdında özellikle bir kişinin adı dikkat çekiyor: Robie Macauley. Macauley ile CIA kendisine Amerikan PEN'i içinde yürütme yetkisine sahip bir adam bulmuştu. Yani Cord Meyer Londra'ya IOD'nin PEN'deki kurye görevlisi olarak onu göndermeye karar verdiği zaman orada PEN'in etkinlikleriyle ilgilenmesi son derece doğal görünecekti. Yine de İngiltere'de kaldığı iki yıl süresince Macauley  nce Guggenheim, daha sonra da Fulbright Araştırma burslusu olarak kendisini iyice kamufle ettiğinden emindi. Londra'da bulunan Botsford ve Macauley ile Kongre'den (daha dolaysız olarak Fairfield fonlarından) para alan Carver sayesinde CIA, PEN'e bundan daha iyi sızamazdı.

Başkanlık savaşının en çok kızı tı ı bir sırada Carver ile Botsford, 1965 Temmuz ayının ilk haftasında, Yugoslavya'da Bled'de yapılması programlanmış olan bundan sonraki önemli PEN kongresi için harıl harıl planlar yapıyorlardı. John Hunt

¹⁶ Michael Josselson'dan Man s Sperber'e, 24 Kasım 1964 (MJ/HRC).

¹⁷ Lewis Galanti re'den Amerikan Pen'i Yürütme Kurulu  yelerine, 26 Nisan 1965 (PEN/HRC).

toplantıya katılacak birtakım yazarları finanse etmeyi kabul etti, CIA'nın Londra'da oturan "Genel Murakıb"ı Kenneth Donaldson'a PEN'e Kongre hesabından ödeme yapılması işini ayarlaması talimatı verildi. John Hunt önerilen delegelerin listesini hazırladı, "bu kişilerden biri katılamazsa Paris'teki PEN Sekreteryası o kişinin yerine başka birini göndermek istiyorsa bu fonu ancak Kongre'ye danışmak koşuluyla"¹⁸ kullanabilecekti. Hunt'ın listesinde David Rousset, (*Der Monat*'ın Lasky'den sonraki editörü) Helmut Jaesrich, Max Hayward, Spender, Chiaromonte ve Silone vardı. Fairfield Vakfı'nın ayrıca yaptığı bir bağışla Carlos Fuentes ile Wole Soyinka'nın da yolculuk giderleri karşılanacaktı.¹⁹ Öteki delegelerle birlikte hepsi Arthur Miller'ı PEN başkanı seçtiler.

Bled kongresi zaferle sonuçlandıktan sonra John Hunt ertesi Haziran New York'ta yapılacak olan toplantı için hazırlıklara başladı. Amerikan PEN'i kırk iki yıldır ilk kez uluslararası PEN toplantısına ev sahipliği yapacaktı. Olay bu kadar büyük olunca CIA gizli teçhizat deposundaki bütün bataryaları cepheye sürmeye karar verdi. Bir kere Kültürel Özgürlük Kongresi önemli bir rol oynayacaktı (1965 Haziran'ında Brompton Yolu üzerindeki Chanterelle lokantasında yenen öğle yemeğinde Hunt ile birlikte ince ayarı yapılmış olan New York "kampanyası"nı başlatması için Carver'a Kongre şimdiden bin *pound* vermişti bile). Ford Vakfı tam zamanında işe karışıp Amerikan PEN'ine "yüklerce bir bağış"ta bulundu (75 bin dolar), Rockefeller Vakfı 25 bin verdi. CIA da Asya Vakfı ile Özgür Avrupa Komisyonu aracılığıyla Amerikan PEN'ine para akıttı. Bu tür yatırımların tehlikeye atılması karşısında John Hunt 9 Şubat 1966'da David Carver'a mektup yazıp onların sorumluluklarını sınırlamak için ellerinden geleni yapmalarını söyledi.²⁰

Hunt'ın önerdiği güvenlik önlemi, Kültürel Özgürlük Kongresi'nin seminer düzenleyicisi Bayan Marion Bieber'ı konferans öncesinden konferans sonuna kadar üç haftalığına, masrafları Kongre'ye ait olmak üzere ya Carver'ın bürosuna ya da New

¹⁸ Tim Foote'tan Kenneth Donaldson'a 28 Nisan 1965 (CCF/CHI).

¹⁹ PEN'in Bled konferansı ile ilgili kendi raporuna göre, Lewis Galantière'in etkin bir üyesi olduğu CIA'nın Özgür Avrupa Komisyonu da para veriyordu. Büyük bir olasılıkla bu bağış işini ayarlayan Allen Dulles'ti. Dulles CIA'dan ayrılmış olmasına karşın kendisinin kurduğu Soğuk Savaş Düzeneg'i'nde etkin bir rol oynamaya devam etti. Dahası kendisi PEN'in yeni seçilmiş üyesiydi.

²⁰ John Hunt'tan David Carver'a, 9 Şubat 1966 (CCF/CHI).

York'a yerleştirmekti. Londra'da  a daş Tarih Enstitüsü'nde çalışan ve pek çok yabancı dil konuşan Beiber, Kongre'nin Yönetici Sekreter Yardımcılı ını yapt  ı günlerden bu yana bu tür kampanyalar konusunda deneyimliydi. İngiliz ya da Amerika PEN'inin tam ortasına böyle "birinci sınıf" bir kadın yerleştiren John Hunt, çıkarlarının korunaca ından emin olabiliirdi.

John Hunt şu anda Amerika PEN'inin başkanı olan Lewis Galanti re'e de bir mektup yazıp benzer bir öneride bulunmuştu. Kısa süre önce Washington'a dönmüş olan, saygın *Kenyon Review* dergisinin edit rl    gibi bir paravanın ardına gizlenmiş Robie Macauley'den daha az kuşku çekecek biri kim olabiliirdi? Bunun  zerine Macauley Amerikan PEN'inin hizmetine bir tür taşeron olarak verildi.²¹ Hunt ayrıca kongreye katılacak (kendi tercih ettiği) belli başlı Batılı aydınların yolculuk giderlerini ödemeyi kabul etti.

34. Uluslararası PEN Kongresi 12-18 Haziran 1966 tarihleri arasında yapıldı. Böyle bir olaya ev sahipliği yapmanın onuru "Birleşik Amerika tarihindeki bir lekenin silinmesine vesile olduğu için" -gizli ve açık- düzenleyicileri kendi kendilerini kutladılar. Konferansla ilgili bir raporda "kongrenin New York kentinde yapılmasıyla,  a daş uygarlığın barış güvencesi olarak Birleşik Amerika'nın üstünlüğünün do rulu unun [nasıl] görkemli bir şekilde ortaya  ıkt  ı"  vg yle anlatılıyordu. "Bağımsız Bir Ruh Olarak Yazar" izle i çevresinde düzenlenmiş olan konferansta "toplum içinde yazarın rolü ve bir sanatçı olarak kaygıları üzerinde yo unlaşılması, sonuçta bizim ülkemizin saygınlı ına katkıda bulundu".²²

Ama bütün gözlemciler aynı sonuca varmamıştı. PEN Konferansı'nın arifesinde New York  niversitesi'nde yapt  ı bir konuşmada Conor Cruise O'Brien düşünsel bağımsızlık fikrine ağır bir darbe indirdi. "Kongrenin 'Bağımsız Bir Ruh Olarak Yazar' izle inin Dr. Jeyk l'ı, ... Bay Hayd'a, 'Kamusal Bir Kişi Olarak Yazar'a dönüşmek tehlikesi içindedir," dedi. Eskiden yazarlar "siyasal tutkulara yabancı" olmakla su lanabilirken (Julien Bende), artık "tutkuların ayartıcılı ına kapılma ya da baştan çıkma eğilimi içindeler".²³

²¹ John Hunt'tan Lewis Galanti re'e, 4 Mart 1966 (CCF/CHI).

²² PEN raporu, Haziran 1966 (PEN/HRC).

²³ Conor Cruise O'Brien, "Politics and the Writer", 19 Mayıs 1966, Donald H. Akenson

O'Brien *Encounter*'da yayımlanmış son makalalardan birini özetlemeye devam ediyordu, o makalede Denis Brogan dergiyi *la trahison des clercs*'e karşı mücadelesi için övümüştü, *la trahison des clercs* (okumuşların ihaneti) deyimini Benda'nın, siyasal davaların sözcülüğünü üstlenmiş, propagandasını yapan yetenekli yazarlara saldırmak için kullandığı bir deyimdi. "Egemen güç yapılarına bunca yakın" bir dergi için bunların söylenmesini O'Brien yanlış buldu. Siyasal konularda ağzını kapayıp susma yanlısı biri olmayan O'Brien, *Encounter*'ın tutarlı biçimde siyasal bir çizgisinin bulunduğunu fark etmişti, bu çizginin en önemli ögesi "İngiltere'de Amerikan politikalarına ve uygulamalarına karşı tam bir birlik halinde olumlu bir tavır takınılmasını telkin etmek"ti.²⁴

New York Times PEN toplantısının üzerine gölgesi düşecek olan O'Brien'in iddialarını aktardı, böylece Kültürel Özgürlük Kongresi'nin sonunun başlangıç noktasını işaret etmiş oldu.

(haz.), Conor: *A Biography of Conor Cruise O'Brien*, Montreal: McGill-Queen's University Press, 1994.

²⁴ a.g.y.

Edebiyatın Domuzlar Körfezi

Marx'ın benzetmesini hatırlıyor musunuz, her biri kendisinin önündekinin kuyruğuna yapışmış, arkadan kendi kuyruğuna yapışanları tekmelemeye çalışanları -1840'ların, 48 sonrası burjuva politikacılarını? Eh, önümüzdeki yıllarda pek çok kuyruk kopacak bence ... Kuyruklar kopar, tekmeler atılırken bu arada bir iki kişinin hayalarının yara alacağı konusunda ciddi korkularım var.

James T. Farrell

Conor Cruise Q'Brien'in Batılı aydınların "iktidar aygıtına" hizmet ettiği yolundaki suçlamaları, Amerikan askerleri Vietnam'da ölürken tam hedefini bulmuştu. Danimarka devletinde çürümüş bir şeyler vardı ve Kültürel Özgürlük Kongresi çevresinde toplanmış antikomünist aydınların çoğu "en köklü inançlarının kendilerine kurduğu tuzaktan"¹ kurtulmayı beceremiyordu. Amerikan yüzyılının muhafızları olarak onlar, tutucu köşe yazarı Joseph Alsop gibi, Vietnam Savaşı'nın "Amerika'nın savaş sonrası öngörüsünün ve yazgısının mantıki ve haklı uzantısı"² olduğuna inanıyorlardı. "Vietnam Savaşı başladı, bizim anti-Stalinizmimiz saldırganlığımızın gerekçesi olarak gösterildi," diyordu Jason Epstein. "Bu insanlar şimdi gerçek bir çıkmazın içindeler. Suçüs-

¹ Robert W. Merry, *Taking on the World*.

² a.g.y.

t   yakalandılar. Vietnam'ı savunmak *zorundalar*        antikom  nizm   izgisini   ylesine uzun bir s  redir izliyorlar ki bundan vazge  erlerse her   eyi kaybedebilirler. Vietnam olduysa bunda onların da payı var;   in politikamız b  yleyse, b  yle olmasına onlar yardım etti; anti-Stalincilik McCarthy gibi insanlarda somutlandıysa, bunda onların da payı var. Bu   lkede d    nsel k  lt  r  n durgunluk d  nemine girmesine katkıda bulundular.”³

Aynı sonuca varan, Alsop karde  lerin ya  am   yk  lerinin yazarı Robert Merry     le yazmı  : “Yıllar sonra savaşçı siyasi bir hata olarak g  rmek moda olacaktı, sanki Amerika'nın liderleri bu i  e hi   bula  mamaları gerekti  ini a  ık  a g  rebilselerdi bu felaket   nlenebilirdi. Ama bu, Birle  ik Amerika'nın Vietnam'a m  dahalesindeki esas ger  ekli  i g  zden ka  ırmak olur - sava   sonrası d  nemin en ba  ında saptanan k  resel Amerikan politikasının do  al, bu y  zden de ka  ınılmaz bir uzantısı oldu  unu g  rmek olur.”⁴

So  uk Sava   ideolo  u iken ola  an  st   bir de  i  im ge  irerek a  ık s  zl   bir muhalife d  n    en Senat  r William Fulbright, “B  t  n kent, s  zc    n tam anlamıyla bir delilik sıtmasına yakalanmı  tı sanki, yaptığımız   eylerin sa  mal  ğını anlatacak s  zc  k bulmakta zorlanıyorum,”⁵ diye yazıyordu. Fulbright, *pax Americana*'ya ve *pax Americana* dı   politikasının a  ırı mantıksızlı  ına, Amerikan s  per g  c  n  n hi   ele  tirisiz bir   ekilde kabullendi  i   eye   atıyor, kendisinin hi  bir zaman tam olarak safında yer almadı  ı Yeni Sol'un su  lamalarının bayraktarlı  ını yapıyordu: “Ne h  k  metin icra kanadında ne de Kongre'de, Avrupa'daki Sovyet siyasetinin Sovyetler'in d  nyayı ele ge  irme planıyla ilgisinin olmayabilece  ini, Sovyetler Birli  i'nin hastalıklı g  vensizlik korkusuyla ilgisi olabilece  ini ileri s  ren birkaç cılız sestten ba  ka ses   ıkıyor. Aslına bakarsanız h  k  met yetkililerinin hi  biri, Batılı g  c  lerin -tam bir kararlılıkla olmasa da- “Bol  evizm” canavarını be  i  inde bo  mak   abasıyla 1919'daki m  dahalesinin anılarıyla   iddetlenen Sovyet vah  setinin, g  c   de  il zayıflı  ı yansıttı  ı varsayımını kab  l etmiyor. Bizim siyasetimiz yapıcı muhalefet usullerinden yararlanılmadan olu  turulmu   bir siyasettir.”⁶

³ Jason Epstein, s  yle  i, New York, Haziran 1994.

⁴ Robert W. Merry, a.g.y.

⁵ William Fulbright, “In t he Thrall to Fear”, *The New Yorker*, 8 Ocak 1972.

⁶ a.g.y.

Aynı kanıyı paylaşan Norman Mailer, Amerika'nın Vietnam Savaşı'nın "İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru bir şekilde başlamış olan uzun olaylar zincirinin son halkası" olduğunu ileri sürüyordu, "Amerika'daki en güçlü, orta yaşlı ve yaşlı beyaz Protestan Amerikalılar -devlet adamları, şirket yöneticileri, generaler, amiraller, gazete editörleri, meclis üyeleri- bir araya gelip entelektüel bir sadakat yemini ettiler. Ortaçağ şövalyelerine yaraşır bir inanmışlıkla komünizmin Hristiyan kültürünün amansız düşmanı olduğunu yeminle onayladılar. Savaş sonrası dünyasında buna direnilmezse Hristiyanlığın kendisi yok olacaktı."⁷

İşte tam bu eleştirel muhalefet boy vermeye başladığı sırada *New York Times* Amerikan hükümetinin dolaplarının karanlık köşelerinde gizli kalmış şeylerle ilgilenmeye başladı. 1966 Nisan'ında CIA ile ilgili açıklamalarla dergi okurlarını şaşırttı. Makalelerden birinde, "Yurtiçinde ve yurtdışında CIA'nın eylemleri sonsuz derecede dallanıp budaklanmıştır," deniyordu. "Casusluğun ağır yükünün büyük bir bölümünü uydular, elektronik bilimi ve aletler yüklenmiş bulunuyor ama insanlara da bir o kadar iş düşüyor, teşkilatı diplomatik açıdan yakışık almaz durumlara düşürenler, pek çok siyasal ve etik sorun yaratanlar da bunlar. CIA içinde hiç kimsenin denetleyemediği bir tür Frankeşteyn'in yaratıldığına pek çok kişinin inanmasının nedeni bu zaten ... Acaba gururlu ve onurlu bir halkın hükümeti 'karanlık' harekâtlara, 'kirli oyunlar'a, dünyanın 'arka sokakları'nda acımasız ve gayrimeşru eylemlere çok mu bel bağlıyor? Acaba bir noktada ateşe ateşle, güce güçle, baskıya baskıyla, cinayete cinayete karşılık vermek öylesine olağan ve normal hale geliyor da aman tanımaz düşmanlar arasında onur ve gurur açısından en küçük bir fark kalmıyor mu? Bu sorular Birleşik Amerika'daki insanların dikkate almaları gereken doğru ve gerekli sorulardır."⁸

27 Nisan 1966'da yayımlanan bir makalede Conor Cruise O'Brien'in -artık herkesin bildiği- iddiaları tekrarlanıyor, *Encounter* dergisinin CIA'dan para aldığı söyleniyordu. Konu bu kadarla kapanabilirdi, ancak Lasky bir düşüncesizlik etti. Goronwy Rees'in, daha sonra "Soğuk Savaş sularında balık avlayan komik ve sonuçta güvenilmez adam"⁹ olarak tanımlanan bir kişinin

⁷ Norman Mailer, *Armies of the Night*.

⁸ *New York Times*, 27 ve 29 Nisan 1966.

⁹ Karl Miller, *Dark Horses: An Experience of Literary Journalism*, Londra: Picador, 1998.

makalesini yayımladı, makalede Rees, O'Brien'in *Encounter*'a karşı suçlamalarını çürütmek varken, onun birkaç yıl önce Kongo'da BM temsilciliği yaptığı sıradaki davranışlarını sorgulayarak onu karalıyordu. O'Brien hemen *Encounter* aleyhine bir hakaret davası açtı. Lasky ortalıkta yoktu (Güney Amerika'ya gitmişti), Spender Amerika'daydı, *Encounter*'ın eşeditörü olarak olayın muhatabı olan (ve yayımlanmadan önce kendisine Rees'in makalesi gösterilmemiş olan) Frank Kermode'a kalmıştı bütün sorumluluk.

Bir önceki yılın mayıs ayında Spender, Josselson'a bir mektup yazmış, ona Kongre Kitaplığı'na Danışman Şair olarak atandığı haberini vermişti, yani Amerika'da bir tür "Poet Laureate" (Taçlı Şair) seçilmek gibi bir şeydi bu (daha önce seçilenler arasında Robert Frost ve Lowell vardı ama bu onur ilk kez Amerikalı olmayan birine veriliyordu). Başlangıçta Josselson öfkelenmişti, haziran ayında Muggeridge'ye mektup yazarak Spender'in "duyduğu ilk siren sesine dayanamadığı"nı söyledi.¹⁰ Spender'in *Encounter*'daki görevine ara verdiği yıl maaş almaması konusunda anlaşmaya varıldı ama Spender'i parasal olarak desteklemek kararında olan Josselson "gayet üsturuplu bir biçimde onu kollamanın"¹¹ bir yolunu buldu. Bu, diyordu Muggeridge'ye, "kesinlikle aramızda kalmalı". Bu arada Spender kendisinin yerine, hiç değilse görevine ara verdiği süre için, Frank Kermode'un bakmasının uygun olacağını söyledi.

Bu gelişmeler Lasky'nin çok hoşuna gitti. Stephen ile ilişkileri zaten her zaman gerilimliydi ve artık kopma noktasına gelmişti. Josselson'a, "Gerçekten de deli gibi çalışılıp birkaç başarılı iş yapmadan geçen o eski yıllarda en kötü şey, yan odada Stephen'in olmasıydı," diye yakınmıştı. "Onun ayrılacağını öğrenmek beni her seferinde ne kadar sevindirirdi - o yokken işler ne kadar düzgün yürürdü ... Eskiden (geçen yıl, beş yıl önce) ben yeni bir atama düşüncesini alaya alırdım. Ama bazen ileriki yıllarda o ortalıkta dolaşırken hayatımın neye benzeyeceğini dehşetle düşünüyorum... Kendi her günkü suçluluk duygusu yüzünden zırlayıp duran, olabildiğince az çalışıp olabildiğince çok övgü toplayan; kendi kitapları, oyunları, antolojileri, makaleleri,

¹⁰ Michael Josselson'dan Malcolm Muggeridge'ye, 25 Haziran 1965 (MJ/HRC).

¹¹ a.g.y. Natasha Spender, Josselson'ın hiçbir zaman yoluna konmayan bu tür parasal düzenlemelerden söz etmesine daha sonra şaşırmıştı.

tanıtma yazıları, radyo yayınları dışında hiçbir şeyle ilgilenmeyen biriyle birlikte yaşamak zorunda olmak ... beni kahrediyor. Buna da bir şey dediğim yok - aslında hoşuma gidiyor. Ama onun o rahatsız edici üçkağıtçılık duygusu hiç hoşuma gitmiyor ... Bütün bunları hak ediyor mu o? Biz her zaman onun dolandırıcılık ve karaktersizlik bulutunun altında yaşamak zorunda mıyız?”¹² Josselson sonunda Lasky'nin dediğine geldi, Spender'in "Londra'da ne kadar uzun zaman kalırsa, onun ortalıkta dolaşıp dışarıdaki arkadaşlarına dedikodu yapması ve çatışmalara yol açması olasılığı"nın o kadar arttığını kabul etti.¹³

Ama Josselson'ın en yakın dostlarının Kermode ile ilgili de kuşkuları vardı. Ona sövmekte, onu "kitap sarhoşu zıpçıktı" diye tanımlayan Philip Larkin ile hiç kimse yarışamazdı (Larkin onunla bir şiirinde alay bile etmişti: "Arkamı döndüm/ ve gösterdim/ kıçımı Kermode'a") ama yarımamızlı övgülerle onu lanetliyorlardı. Edward Shils, onu küçük düşürecek şekilde, orta kırat bir profesörcük olarak tanımlıyordu.¹⁴ Robie Macauley onun yazdıklarını beğendiğini ama bir kişi olarak ondan hoşlanmadığını Josselson'a söylemişti. "Kermode ile ilgili sözlerin için sana teşekkür ederim," demişti Josselson, Macauley'e. "Yazdıklarını ben de beğeniyorum ama kendisiyle hiç tanışmadım. Kişiliğiyle ilgili söylediklerine bakılırsa ilerde bizi sorunların beklediğini rahatça söyleyebilirim... Aynı zamanda Kermode yeterince güçlü biri çıkarsa, dergi için çok şey yapabilir çünkü derginin zayıf olan yanı edebiyat bölümü, buna kitap tanıtma yazıları da dahil."¹⁵ Aynı mektupta Josselson şaşırtıcı bir itirafta da bulunuyordu: "*Encounter* ile ilgili sorunlarım var. Ondan sıkılmaya başlıyorum. Bunu başka hiç kimseye itiraf etmedim, bir tek Diana'ya söyledim, o da benimle aynı duyguları paylaşıyor. *New York Review of Books*'u çok daha heyecan verici buluyorum, hatta *Commentary*'den bile daha hoş."¹⁶

Josselson'ın çevresindeki çekirdek kadronun çekincelerine karşın Kermode, Lasky ile birlikte derginin eşeditörlüğünü yap-

¹² Melvin Lasky'den Michael Josselson'a, tarihsiz (MJ/HRC).

¹³ Michael Josselson, "Kayıt için Not: Muggeridge'yle konuşmalara, Londra, 25 ve 28 Şubat 1964", 3 Mart 1964 (MJ/HRC).

¹⁴ Edward Shils'den Michael Josselson'a, 2 Kasım 1967 (MJ/HRC).

¹⁵ Michael Josselson'dan Robie Macauley'ye, 30 Aralık 1965 (MJ/HRC).

¹⁶ a.g.y.

maya 1965 yazında resmen davet edildi. Derginin rakipsiz patronu Lasky'nin emrinde edebiyat bölümünü yönetmesinin kendinden istendiğini anlayan Kermode, Lasky'nin, nitelikleri daha uygun birini neden se medi ini merak etti, hiç değilse Londra'da yaşıyan birini seçebilirdi (Kermode Gloucestershire'da yaşıyordu ve Bristol'da hocalık yapıyordu). Aslında Kermode'u en uygun aday haline getiren şey de buydu, yani uzakta olması, derginin günlük yönetimine karışamayacak olmasıydı. "Benim sakınca sandı ım şey me er benim en önemli  zelli immiş. Bir yerlere yerleştirildi imi biliyordum, y re imin ya da beynimin bir köşesinde okşanmış gururum ... ve yanlış işlere bulaşma korkuma karşın bunun böyle olduğunu biliyordum."¹⁷ Kermode yine de öneriyi kabul etti. "Bütün Encounter harekâtının" "gizemli" bir harekât olduğunu anlaması çok sürmedi. Derginin tirajının ne olduğunu   renemedi ne de gerçekten nasıl finanse edildiğini anlayabildi. Dergi yapılırken ona çok az söz hakkı tanınıyordu, "ben olmasaydım çok bir şey fark etmezdi," sonucunu çıkarmakta gecikmedi.¹⁸

Herkes gibi Kermode da *Encounter*'ın CIA ile bağlantısı bulunduğu dedikodularını duymuştu. Spender da ona bu tür iddiaların asabını bozduğunu ama Josselson ile Farfield Vakfı'nın iddiaları reddetmesi üzerine rahatlad ı ını söylemişti.¹⁹

Aslında Kermode işe alındığında *Encounter*'ın sponsoru artık Kültürel  zg rl k Kongresi değildi, dergiyi Cecil King'in Daily Mirror Grubu  ıkartıyordu. Evet, hiç değilse resmen işler böyle görünüyordu. Bu King anlaşması *Encounter*'ı eleştiren bir takım yazılar üzerine yapılmıştı, bunların arasında *Sunday Telegraph*'ta 1963 yılında yayımlanan bir başyazı da vardı. Yazıda

¹⁷ Frank Kermode, *Not Entitled: A Memoir*, Londra: Haroer Collins, 1996.

¹⁸ a.g.y.

¹⁹ Richard Wollheim, kendisinden *Encounter* kuruluna katılması istendiği zaman, birkaç yıl önceki dedikoduları hem Lasky'nin hem de Spender'in yüzüne karşı söylediğini hatırlıyordu. "Bir kulüpte akşam yemeği yerken bu konuyu tartıştık, o sıralarda ortalıkta dolaşan CIA'yla ilgili söylentilerin dayanağı konusunda beni ikna etmesini istedim. Lasky, 'Bundan kolayı yok. Hesaplara bakar kendi gözlerinle görürsün' dedi. Stephen'in omuzlarından büyük bir yük kalkmış gibiydi, 'Görüyorsun ya, bunlar doğru değil' dedi. Ama Lasky şunu ekledi: 'Tabii ki böyle bir şey yapamayaca ız. Çünkü kulağına budalaca bir dedikodu çalındı diye defterlerimizi, önümüze gelene neden açalım?'" Bunun  zerine Stephen dudaklarını sarkıttı. Yeme in sonuna kadar sustu. Wollheim kurula katılma önerisini kabul etmedi. Richard Wollheim, telefon görüşmesi, Aralık 1997.

Encounter'a "Dışışleri"nden düzenli olarak sübvansiyon yapıldığından söz ediliyordu. Bu tür raporlar kuşkusuz *Encounter*'ın güvenilirliğini tehdit ediyordu, bu yüzden özel koruyucu melek arayışı 1964 başında başlamıştı. Aynı yılın temmuz ayında editörler *Encounter*'da bundan böyle bütün finansal ve ticari işlerin Cecil King'in Uluslararası Yayıncılık Şirketi tarafından yürütüleceğini ilan edebilmişlerdi. Bu anlaşmanın bir parçası olarak, Victor Rothschild, Michael Josselson ve Arthur Schlesinger'den oluşan bir denetim tröstü kuruldu. Shils, Schlesinger'in atanmasıyla ilgili bir uyarıda bulunmuş, bunun ancak Spender'in olayları çarpıtan hikâyelerinin Schlesinger'e, Schlesinger'den de "New York çetesine" daha kısa zamanda ulaşmasına yarayacağını söylemişti ama atama yine de yapıldı.²⁰ Josselson cömertlik ediyor, "Başkan Kennedy'nin zamansız ölümü üzerine Arthur biraz ortada kaldı... Ona yılda en azından bir kez Avrupa yolculuğu yapma olanağı sağlamamızın bizim açımızdan iyi bir jest olacağını düşündüm, kendi parasıyla bunu yapamazdı," diyordu.²¹

Bu yeni ayarlamayla ilgili olarak Malcolm Muggeridge, Josselson'a eleştiri anlamında şunları yazıyordu: "Şimdi anladığıma göre, King'in finansal sorumluluğu üstlenmesi hiçbir şeyi değiştirmeyecek. Kongre yerine o (ya da daha doğrusu İç Gelirler Dairesi) paradan çıkacak. Bunun dışında her şey eskisi gibi olacak ... *Encounter*'ın yayımlanışında benim de payım vardı, bu yüzden de başarısı için düzenli bir şekilde olmasa da çaba gösterdim... [Başarılı bir dergi ama] bazı tehlikeler söz konusu, bunlar da kurulduğu zamanki koşullarla ilgili - Soğuk Savaş'ın sona ermiş olan bir evresinde gecikmiş olarak bu işe bulaşmak; her şeyden önce varlık nedeni olmasına karşın artık uygunsuz ve gereksiz duruma gelmiş olan Kongre ile çok yakın ve açık ilişki içinde olmak. Mali sorumluluğun değişmesiyle bu tehlikeleri atlatma konusunda, her şeye karşın bir dereceye kadar bir fırsat doğacağını düşünmüştüm. Şimdi yanıldığımı anlıyorum."²²

Muggeridge'nin çok iyi bildiği gibi, King anlaşmasıyla *Encounter* istihbarat ağına iyice hapsolup kaldı. Her şeyden önce genel iddiaların tersine Kültürel Özgürlük Kongresi derginin yayın politikasının denetimini ya da hatta parasal denetimini bütü-

²⁰ Edward Shils'den Michael Josselson'a, 28 Şubat 1964 (MJ/HRC).

²¹ Michael Josselson'dan Malcolm Muggeridge'yle, 27 Nisan 1964 (MJ/HRC).

²² Malcolm Muggeridge'dan Michael Josselson'a, 9 Haziran 1964 (MJ/HRC).

nüyle elinden bırakmadı, daha sonra Josselson bir mektubunda bunu açıkça belirtiyordu: “Dergilerimizin bazıları için yayıncılarla anlaşmalar yapmak, sorunun bir yönü [bu], yani dergilerin içeriğine ya da genel çizgisine karışmayacağına ya da bizim seçtiğimiz editörleri değiştirmeyeceğine güvenebileceğimiz yayıncılar bulmalıyız. İngiltere’de Cecil King’i, Almanya’da (*Der Monat*’ı üstlenen) Fischer Verlag’ı bulduğumuz için çok şanslıydık ama bu tür insanlar ya da yayıncılar pek ender bulunuyor.”²³ Aslında King ile yapılan anlaşmada “kıdemli iki eşeditörün maaşları ile editör yardımcısının ücretinin bir bölümü”nden Kongre’nin sorumlu olmaya devam edeceği özellikle belirtiliyordu. “Bunlar geçmişte *Encounter*’ın giderlerinin doğrudan doğruya bir parçası değildi ve ayrı bir harcama olarak kalmaya devam edecekler,”²⁴ diyordu Josselson. *Encounter*’ın Kongre’den düzenli olarak aldığı sübvansiyonun gerisi -yılda 15 bin İngiliz Lirası- Encounter Books Limited’e doğrudan doğruya yapılan bir bağış şeklinde, diyordu Josselson, verilmeye devam edilecek. Fischer Verlag ile yapılan anlaşma da aynı nitelikteydi. Görünüşte *Der Monat*’ın yayımını Uluslararası Yayımcılık Şirketi üstlenmişti. Gerçekte Kongre “10 bin dolarlık özel bir bağış”la bu şirketteki hisselerin %65’ini satın almıştı ve hâlâ derginin sahibiydi. Bu hisseleri “Kongre adına emaneten [bir aracı] elinde bulunduruyordu”.²⁵ Her iki durumda da Kültürel Özgürlük Kongresi dergi üzerindeki etkisini ve dergiyle parasal bağlantısını gizlerken, yayın politikasında söz sahibi olmaya devam ediyordu.

Dahası mütevellî heyetinde bulunan Victor Rothschild, Sir William Hayter ve 1966’da onlara katılan Andrew Schonfield -Muggeridge’ye göre “korkunç üçlü”- sayesinde *Encounter* eskiden beri olageldiği gibi İngiliz istihbaratına sıkı sıkıya bağlanmış buldu kendini. New College’ın müdürü olmadan önce Hayter, Moskova Büyükelçiliği, daha sonra da Dışişleri Bakanlığı’nda müşavir yardımcılığı görevinde bulunmuştu. Bunun öncesinde Hizmetler İrtibat Dairesi başkanı ve Birleşik Krallık Birleşik İstihbarat Komisyonu başkanıydı. Bu görevi dolayısıyla Teknik Personel Şefleri’nin alt birimi olan Birleşik Plancılar ile birlikte toplantılara katılıyor, bütün istihbarat sorunlarıyla ilgileniyor,

²³ Michael Josselson’dan James Perkins’e, 20 Temmuz 1996 (MJ/HRC).

²⁴ Michael Josselson’dan Cecil King’e, 10 Mayıs 1964 (MJ/HRC).

²⁵ Michael Josselson’dan Ulrich Biel’e, 14 Mayıs 1964 (MJ/HRC).

yurtdışında çeşitli İngiliz istihbarat merkezlerini ziyaret ediyordu. “Soğuk Savaş açmak için” psikolojik bir savaş örgütünün kurulması çağrısı Hayter’ın 1948 Aralık’ında hazırladığı bir öneri taslağında vardı, Attlee kabinesinin Enformasyon Araştırma Dairesi’ni kurma kararında bu etkili oldu, sonuçta Hayter da bu dairede önemli bir görev aldı. Winchester’da Richard Crossman’ın, New College’da Hugh Gaitskell’in dönem arkadaşıydı. Onlar gibi o da sosyal demokratı ve *Encounter*’ın Lasky yönetiminde sürekli olarak ilişkilerini iyi tutmaya çalıştığı emekçi kesime sempati duyuyordu. Uluslararası İlişkiler Kraliyet Enstitüsü müdürü olan Andrew Schonfield de istihbarat camiasının iyi tanıdığı biriydi. Dışişleri Bakanlığı’na paravanlık etme olanağıyla Victor Rothschild da vardı kuşkusuz. Bu ağın içinde yer alan üyelerin hepsi Cecil King’i kendilerinden biri gibi görüyorlardı, Peter Wright’ın *Spycatcher*’ına göre King MI5’in “uzun dönemli bağlantı elemanı”ydı, CIA’nın örtülü kültürel harekâtlarına yakınlık duyduğu için onu kapı dışarı edebilecek bir dernekti MI5.

Ama Josselson’ın Kongre’nin demirbaşlarını davalarına zarar vermeden uzaklaştırma çabaları başarısızlığa uğramaya yazgılıydı. Artık teknede açılan delikleri kapamaya olanak yoktu. Londra’da, Paris’te, New York’ta kokteyl partilerde yıllardır dedikodular dolaşıyorsa, şimdi bu dedikodular somut gerçeklere dönüşüyordu. Mary McCarthy daha sonra biyografisini yazan Carol Brightman’a kendisinin 1964 yılı dolaylarında *New York Times*’a yazdığı, Kongre dergilerinin bağımsız olduğunu iddia eden mektubu Josselson’ın göndertmediğini söylemişti, “çünkü o bunun doğru olmadığını biliyordu, ‘Gönderme canım, boş ver,’ demişti.” Peki niçin Teşkilat pılsını pırtısını toplayıp Kongre çadırını terk etmemişti, Kongre kendi olanaklarıyla kendi kendine pekala ayakta kalabilecekken Josselson’ın kendisi bağımsızlık için çırpınıırken bu ne biçim bir kibir ya da boş gururdu ki, Kongre’nin yakasını bırakmamak gibi talihsiz bir kararın alınmasına yol açıyordu? “Yakasını bırakmadılar çünkü, bana kalırsa pek az başarılarından biriydi o. Ama gerçekten Kongre’nin dürüstlüğü umutlarında olsaydı bırakmaları gerekirdi,”²⁶ diyordu Diana Josselson. Ama örtülü eylemin bürokratik bir ivmesi vardır, bunu durdurmak güçtür. Yirmi yıl boyunca CIA görevlileri büyümeyi destek-

²⁶ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mayıs 1964.

leyen, proje tabanlı bir sistem tarafından ko ullanmışlardı. Bütün dünyaya yayılmış gizli “altyapı”sının dev *boyutuna* gereğinden fazla önem veren Teşkilat, sırlarının ortaya çıkma tehlikesinin geometrik olarak arttığını fark edemedi. Tom Braden’ın daha sonra söylediğine göre, “Dünyada bazı şeylerin büyük olmaktan- sa küçük olmasının yeğlenmesi gerektiğini fark etmeyen tek ülke budur.”²⁷

Jason Epstein, “Kültürel  zg rl k Kongresi’ni kimin finanse ettiğini hiç kimsenin bilmemesi gerekiyordu,” demişti. “Ama altmışların ortalarında bunu bilmeyene budala gözüyle bakılıyordu. Bilmeyen *yoktu*. O sırada Farfield Vakfı’nın müdürü (Jack Thompson) benim yakın arkadaşımdı, ona karşı çıkar, ‘Yapma, Jack,’ derdim, ‘ne diye saklıyorsun?’ O da bana, ‘Yo, hayır, hayır, hayır,’ derdi, ‘Bu doğru değil, hiç doğru değil. Biz bağımsız bir  rg t z, bizim CIA ile hiçbir ilgimiz yok.’”²⁸ Bir gün Spender ile   le yemeği yerken Epstein şöyle demişti: “Spender, bana sorarsan bu örgütün bütün parasını Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA)  d yor, sana bunu söylemediler, oysa senin neler olup bittiğini hemen öğrenmen gerekir.” Spender  u yanıtı verdi: “ ğreneceğim, hemen Jack Thompson ile konu up senin dediğin şeylerin doğru olup olmadığını soracağım.” Bir süre sonra Stephen, Epstein’a telefon edip şöyle dedi: “Evet, Jack’e sordum ve bana doğru olmadığını söyledi, demek ki doğru değil.” “Eh, elbette öyle diyecekti,” dedi daha sonra Epstein. “Hiç kimse gerçek sponso- run kim olduğunu bilmek istemiyordu. Ama bana sorarsanız herkes biliyordu ve hiç kimse söylemek istemiyordu.”²⁹

Spender hiç değilse 1964’ten bu yana bu dedikoduları araçtı- rıyordu. John Thompson’ın Spender’a (Patman açıklamalarından    ay önce) yazdığı, Farfield Vakfı’nın Amerikan yönetiminin paravan bir kurulu u olduğu iddialarını gülünç bularak reddetti- ġi 25 Mayıs 1964 tarihli mektup³⁰ bunun kanıtıdır. İki yıl sonra Junkie Fleischmann, Spender’a mektup yazıp fonların kaynağıyla ilgili aynı soruyu sordu. CIA ajanı, Farfield Direktörü Frank Platt, Spender’ın mektubunu  u notla birlikte Josselson’a gün- derdi: ‘Junkie’ye yazılmış bu mektubu sana ula tırmam bu kadar

²⁷ Tom Braden, “What’s Wrong with the CIA?”, *Saturday Review*, 5 Nisan 1975.

²⁸ Jason Epstein, söyleşi, New York, Haziran 1994.

²⁹ a.g.y.

³⁰ John Thompson’dan Stephen Spender’a, 25 Mayıs 1964 (MJ/HRC).

uzun zaman aldığı için özür dilerim, ama mektup elden ele dolaştı.” Spender’ın mektubunu ancak CIA gördükten sonra Fleischmann mektuba kendi hararetleli itirazlarını ekledi, Spender’a “Kuşkusuz Farfield Vakfı’nı ilgilendirdiği kadarıyla biz hiçbir zaman, hiçbir devlet teşkilatından para falan almadık,”³¹ dedi. Bu elbette koca bir yalandı.

Mary McCarthy’nin anlattığı bir öyküye göre, Spender’a bir keresinde Nicolas Nabokov olağanüstü bir itirafta bulunmuştu. Spender’ın McCarthy’ye dediğine göre, bir keresinde Nabokov ile birlikte takside giderlerken Nabokov birden ona dönüp ağzından baklayı çıkardıktan sonra hemen taksiden fırlayıp inmiş. “Bu ikinci ağızdan duyulmuş bir öyküydü, Mary bana aktarmıştı,” diye kabul ediyordu, McCarthy’nin biyografisinin yazarı Carol Brightman. “Ama böyle bir şey olabilir. Bu tür olaylar onlarca kez olmuştur. Bir çeşit şaka olsa gerekir.”³² Natasha daha sonra, “Bence Nabokov en başından beri Spender’ı aldatıyordu,”³³ dedi. Hiç kuşkusuz Spender, Wollheim’in anlattıklarına bakılırsa, ta 1964’ten ve daha öncesinden beri dedikoduların farkındaydı.

Yine de Spender, Kristol ile Lasky’nin *New York Times*’a yazdıkları 10 Mayıs 1966 tarihli mektuba imzasını attı. Mektupta, “Biz hiçbir ‘dolaylı’ para bağışı falan bilmiyoruz ... biz kendi kendimizin efendisiyiz, hiç kimsenin propagandasının aracı değiliz,” deniyor ve “Kültürel Özgürlük Kongresi’nin hem Doğu’daki hem Batı’daki yazar ve sanatçıları, Birleşik Amerika hükümeti de içinde olmak üzere, bütün hükümetlerin yanlış tutumlarına karşı savunma konusundaki bağımsız sicili”³⁴ övülüyordu. Gayriresmi olarak Spender bunun tam doğru olduğundan emin değildi. Josselson daha sonra, “Dünyanın dört bir yanında yaptığın konuşmaların dört bir yandan kulağıma gelen yankılarını duydukça öfkelenmem gerekiyor,” diye yazmak zorunluluğunu duydu. “Bugünlerde en sevdiğin konu *NY Times* galiba, kiminle konuşsan bu konuyu açıyorsun, daha en küçük bir kanıt olmadığı halde *NY Times*’ın (CIA’nın *Encuonter*’ı desteklediği yolundaki) iddiasını dünden kabule hazır görünüyorsun.”³⁵

³¹ Julius Fleischmann’dan Stephen Spender’a, 16 Eylül 1966 (MJ/HRC).

³² Carol Brightman, söyleşi, New York, Haziran 1994.

³³ Natasha Spender, söyleşi, Maussane, Temmuz 1997.

³⁴ Melvin Lasky, Irving Kristol, Stephen Spender, *New York Times*’a mektup, 10 Mayıs 1966.

³⁵ Michael Josselson’dan Stephen Spender’e, 2 Ekim 1966 (MJ/HRC).

Kristol-Lasky-Spender mektubu yayımlanmadan bir hafta önce John Hunt Paris'ten New York'a u mu tu. Do ruca Princeton'a gitti, orada *New York Times*'in iddialarını tartışmak ve kendisi ile bazı başka kişilerin Kongre'nin ba ımsızlı ına tanıklık eden bir mektup imzalamak üzere bir araya gelmelerinin bir yolunun bulunup bulunmayaca ını sormak üzere Robert Oppenheimer ile bulu tu. Oppenheimer bu hizmeti seve seve yerine getirdi. O sırada Princeton'da bulunan Stuart Hampshire daha sonra şunları hatırlıyordu: "Oppenheimer benim  a mama  a tı, *New York Times*'in açıklamalarına bozulmama  a tı. Ama ben bozuldum, evet. Çok kötü duruma d  m   olan insanlar vardı. Oppenheimer  a ırmadı çünkü kendisi de yarı yarıya bu i in içindeydi. Bal gibi biliyordu. Aygıtın bir parçasıydı. Ahlâksal yönden rahatsız olduğunu hiç sanmıyorum. 'Süper güç' kafasında biriyseniz -o günlerde Amerikalılar o kafadaydı- doğru mu yanlış mı diye pek fazla d   nmezsiniz. On dokuzuncu yüzyılda İmparatorluk döneminin İngilizleri gibi. D   nmeden yaparsınız."³⁶

Mektup 4 Mayıs'ta *New York Times*'a gitti, 9 Mayıs'ta yayımlandı, yani Kristol-Lasky-Spender mektubundan bir gün önce. Kenneth Galbraith, George Kennan, Robert Oppenheimer ve Arthur Schlesinger'in imzasını taşıyan mektupta şöyle deniyordu: "Kongre ... Özgür bir kuruluştur, hep  zg r olmuştur, yalnızca  yelerinin, Kongre ile işbirliği yapan kişilerin istekleri ve yürütme kurulunun kararları doğrultusunda çalışır."³⁷ Ama apaçık bir şekilde CIA bağlantısı reddedilmiyordu, bunun  zerine Dwight Macdonald, "kaçamaklı sözler, yalan söylenmiyor ama konuya teğet geçiliyor,"³⁸ yorumunda bulunmak zorunda kaldı. Schlesinger daha sonra mektubun kendi fikri olduğunu iddia etti, Oppenheimer ve ötekilerle temasa geçmiş, onlardan işbirliği talebinde bulunmuştu. Yine de zaman aralığı göz önüne alınırsa, Oppenheimer'ın yanından ayrılmadan önce mektubun metni üzerinde Hunt ile anla maya varılmış olsa gerekir.

Oynanan oyunun ne olduğunu birkaç kişi kavramı tı. Howard Fast'in Little Brown'daki editörü (*Spartacus* 1949'da redde-

³⁶ Stuart Hampshire, söyleşi, Oxford, Aralık 1997.

³⁷ Kenneth Galbraith, George Kennan, Robert Oppenheimer, Arthur Schlesinger, Jr., *New York Times*'a mektup, 9 Mayıs 1966 (MJ/HRC).

³⁸ Dwight Macdonald'dan Michael Josselson'a, 30 Mayıs 1967 (MJ/HRC).

dildiği zaman istifa etmiş olan) Angus Cameron şöyle diyordu: “Genel olarak liberalleri, işin içyüzü ortaya çıktığı zaman kurulu düzeni destekleyeceğine güvenilebilecek, ufak tefek kusurları eleştirmekle oyalanarak kurulu düzeni destekleyen insanlar olarak düşünüyorum.”³⁹ Schlesinger’in arşivindeki belgeler buna tanıklık ediyor. Schlesinger, Frank Wisner’in, Allen Dulles’in, Cord Meyer’in haber kaynağı, (paralı olmasa da) danışmanı, dostu, güvenilir bir iş arkadaşıydı. Yirmi yıldan fazla bir süredir, Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi, *Encounter*, Pasternak’ın *Doktor Jivago*’sunun kabul merasimi gibi çeşitli konularda hep-siyle mektuplaşıyordu. Hatta CIA hangi konuda yazı yazılmasını istiyorsa o konuda yazılmasına yardımcı oluyordu, bir keresinde Cord Meyer, Schlesinger’den bir İtalyan dergisinin editörüne dergide “ABD içindeki sivil özgürlüklerin durumunu ele alan birtakım makalelere paralel olarak Sovyet sistemi içindeki sivil özgürlükler sorununu ele alan makaleler”⁴⁰ yayımlanmasını öner-mesini istemiş, o da kabul etmişti. Kennedy’nin Mutfak Kabine-si’nin bir üyesi olan Schlesinger’in dürüstlüğünden kim kuşku-lanacaktı?

Bütün bu manevralar sırasında Frank Kermode, O’Brien’in *Encounter’a* karşı açtığı hakaret davası için Londra’nın en iyi hu-kukçularından birini görmeye gitti. Hukuk müşaviri davayı “ni-telikli ayrıcalık” denen eski bir yasal savunmaya göre savunma-sını tavsiye etti. Hem Kermode’un hem O’Brien’in arkadaşı olan bir kişi, Kermode’a davayı savunmamasını söyledi. Kermode bo-caladı. Daha sonra Josselson ile Garrick’te yediği öğle yemeğinde Josselson, Q’Brien’in iddiaların doğrulukla hiçbir ilgisinin bu-lunmadığını kesin bir dille söyledi. “Ben senin baban yaşında-yım,” dedi, “kendi oğluma nasıl yalan söyleyemezsem sana da söy-leyemem”. Josselson elbette yalan söylüyordu. “Michael Kongre’yi, Kongre’ye zarar verecek açıklamalardan korumaya kararlıydı, ben de öyle,” demişti Diana Josselson daha sonra. “Bu konuda yalan söylemek benim için sorun değildi. İkimiz bir tür çift dikiş yapıyorduk.”⁴¹ “Doğruyu içeridekilere sakladık,” diye yazdı Tom Braden sonra. “Dışarıdakilere CIA elemanları yalan söylemeyi öğ-renmişlerdi, amaçlı ve bilinçli bir şekilde yalan söylerler ve pek

³⁹ Angus Cameron’dan alıntı, Natalie Robins, *Alien Ink*.

⁴⁰ Cord Meyer’dan Arthur Schlesinger’e, 1 Şubat 1954 (SCHLES/JFK).

⁴¹ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mayıs 1996.

Çok kişinin yalan söylediğinde duyduğu vicdan azab n  duymazlard .”⁴²

Kermode’u Garrick’e   le yemeğine götürmek dışında acaba Michael Josselson başka ne yapm   ? *Encounter* ile ilgili bir dava, derginin geleneksel olmayan fonlarıyla ve yayın d zenlemeleleriyle ilgili kan tlar n ortaya dökülmesine yol a acakt , yani resmen kaç kez reddedilmiş iddiaların     ında özellikle utandırıcı olacak kan tlar n. Ne var ki Josselson konunun mahkeme d   ında     mlenece i güvencesini vermedi, onun yerine Kermode’un yola devam etmesine izin verdi. O’Brien hatta yazılı bir özür yayımlandığı takdirde mahkemeden vazgeçmeyi bile  nermi ti. Bu i i durdurmak tamamıyla Josselson’ n elindeydi. Ama durdurmad .

Bu arada Conor Cruise O’Brien davayı Dublin’deki bir mahkemede açmayı tercih etti. Kermode Dublin’de nitelikli ayrıcalık savunmasının kabul edilmediğini öğrenince deh ete d   t . *Encounter*’ n hukuk dan  manlar  bu kez de, derginin  rlanda’da hiçbir varlığı olmadığı için mahkeme celbini dinlememelerini önerdiler. Ama Kermode daha bu öneri üzerinde d   unec  zaman bulamadan öyle olaylar oldu ki *Encounter*’ n savunulmasına gerek kalmadı.

⁴² Tom Braden, “What’s Wrong with the CIA?”, *Saturday Review*, 5 Nisan 1975. Cord Meyer bu iyimser tavrı özetliyordu. Anılarında şöyle yazm   : “Batı Avrupa’da eğer  zg r ve çoğulcu toplum ya ayacaksa, demokratik siyasal partilere ve kurumlara Amerikan yardımı  arttı. Bizim yardımımızın gizli tutulması gereği beni hiç rahatsız etmedi. Sovyet destekli aparat ile eşitsiz savaşlarında bizden yardım isteyen Avrupa’nın siyasal ve kültürel önderleri bunun duyulmamasını şart ko mu lard , çünkü komünistlerin propaganda şebekesi resmi Amerikan desteğinin herhangi açık bir ipucunu, onların Amerikan emperyalizminin kuklas  olduğunu gösteren bir kanıt olarak kullanabilirdi. Yardımlarımızla kendi kuyumuzu kazmak istemiyorsak tedbir ve gizlilik gerekiyordu.” Cord Meyer, *Facing Reality*.

Siperlerden Görünen Manzara

Virginia, Norfolk'ta bir kız bir adamı ırza geçme suçlamasıyla mahkemeye vermiş. Hâkim kıza sormuş: "Bu iş ne zaman oldu?" "Ne zaman mı oldu, sayın hâkim?" demiş kız. "Ohoo, bütün yaz ha babam ırzıma geçti."

Michael Josselson

1966 başlarında CIA, Kaliforniya'da çıkan *Ramparts* (Siperler) dergisinin Teşkilat'ın paravan örgütleri ağını iskandil ettiğini öğrenmişti. Planlar Müdür Yardımcısı Richard Helms hemen "*Ramparts* ile ilgili bilgi toplamak ve [CIA'nın] karşı saldırıya geçmek için kullanabileceği ipuçları bulmak"¹ üzere özel bir yardımcını görevlendirdi. 1966 Mayıs'ında Helms, dergiyi, editörlerini, yazarlarını karalama kampanyasının bir parçası olarak Beyaz Saray'a *Ramparts* ile ilgili gizli bilgi "hapları" yutturuyordu sürekli. Helms'in verdiği bilgilerin çoğu Teşkilat raporlarıyla yapılmış trol avı sonucunda üretilmiş bilgilerdi, bunlara bir de FBI'nın kara cılası ekleniyordu.²

¹ *Churh Komisyonu Nihai Raporu*, 1976.

² *Ramparts*, bütün öteki "yıkıcı" yayımlar gibi en ateşli okurlarını FBI karargâhlarında buluyordu. 25 sayfalık bir FBI hatırlatma notunda, tahminen dergiyi yerden yere çalmak planları yapmak için dergideki "yazı başlıkları ve izlekler", çözümleniyordu. Hatırlatma notu eklenmiş olan bir CIA raporunda, *Ramparts*'ın sözlükçesinde, listesi verilen yazarların çoğunluğunun "yayımlanan makalelerinde belli başlı komünizm izlekleri en sık ve en ateşli biçimde dile getiren yazarlar" oldukları sonucuna varılıyordu.

Ramparts'ı Sovyetler'in bir maşa olarak kullandığına inanmış olan Helms, derginin para kaynağının tam olarak araştırılmasını emretti ama yabancı müdahalesinin varlığını gösterir bir ipucu bulunamadı. *Ramparts* dosyasını okuyan Başkan Yardımcısı Peter Jessup bir hatırlatma notu kaleme aldı, unutulması olanaksız konu başlığı şöyleydi: "Sol Mabede Sağ Bir Haç". "*Ramparts*'ın, yönetimi ve sponsorluğunun karanlık geçmişini lekelemeye adanmışlığına bakınca insan hükümetin bir ajanının burada söz konusu olan iplerin izini süreceğini düşünür."³ Bir hafta sonra *Human Events* dergisinde, "Siperler Dergisinin İçyüzü" başlıklı, karalayıcı bir yazı yayımlandı. Derginin yazarları, "Vietnam'dan çıkın!" saplantısı olan "ukalâlar", "dışmerkezliler", "karnından konuşanlar", "Sakallı Yeni Solnikler" olarak küçümseniyordu. "İç güvenlik konularında uzman birinin takma adıyla", M.M. Morton imzasını taşıyan makale bir CIA şakşakçısının bütün ayar damgalarını taşıyordu. Aynı hafta *News-Weekly*'de bir yazı, "Siperler Gerçekte Kimlerle Dolu?", *Washington Star*'da bir makale yayımlandı, her ikisi de "skandal haberleri yapan ama kötü niyetli bir dergi" olarak tanımladıkları *Ramparts*'ın "iyi niyetiyle ilgili ciddi kuşkuları" olduğunu açıkladılar.

Bir yıldan fazla bir süre CIA *Ramparts*'ı batırmak için elinden geleni yaptı. Genel Müfettiş Yardımcısı Edgar Applewhite daha sonra, "Onların tirajına ve finansmanına zarar verecek her türlü kirli oyun oynandı," diye itiraf etti. "*Ramparts*'ı çıkaran kişilere şantaj yapıldı. Kafamızdan korkunç şeyler geçiyordu, bazılarını uyguladık... CIA'nın Birleşik Amerika içinde iç güvenlik diye bir görevinin olmaması gerçeği bizi hiç yıldırmadı."⁴

İşin şaşırtıcı yanı, CIA'nın niyetlerinin korkunçluğuna karşın *Ramparts* yaşadı ve anlatmak istediği hikâyeyi anlatmaya devam etti. Tam da CIA'nın korktuğu gibi, *Ramparts* hiç yılmadan CIA'nın örtülü harekâtlarıyla ilgili araştırmasını yayımladı. Ulusal gazeteler 1967 Nisan'ında yayımlanan araştırma sonuçlarının üzerine hemen atladılar, ardından bir "açıklama bombardımanı" geldi, yorumculardan biri, "Pek yakında Amerika'daki her siyasal dernek, hayır işleri vakfı, kolej kardeşlik birliği, beyzbol takımı Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın paravan kuruluşu olarak görül-

³ Peter Jessup'tan Walt Rostow'a, 4 Nisan 1967 (NSF/LBJ).

⁴ Edgar Applewhite'tan alıntı, Evan Thomas, *The Very Best Men*.

meye başlanacak,”⁵ sonucuna vardı. Ortaya çıkan yalnızca yurtiçindeki Amerikan paravanları değildi kuşkusuz. Kültürel Özgürlük Kongresi ile onun dergilerine CIA’nın sponsorluk ettiği gerçeğinin ayrıntıları ortaya dökülürken, O’Brien’in *Encounter* ile ilgili söylediği her şey doğru gibi görünüyordu. Bu haberler yayılırken hâlâ Birleşik Amerika’da bulunan Spender hemen fırlırdak gibi dönüverdi. Onu yatıştırma umutları olmayan Josselson ile Lasky, Isaiah Berlin’den yardım istediler, Berlin o sırada New York’taki City Üniversitesi’nde hocalık yapıyordu ve “Stephen’in mizacı üzerinde yatıştırıcı bir etki”si olduğu biliniyordu. Josselson 8 Nisan’da, “Sevgili Isaiah Mendelevich,” diye mektubuna başladı, “seninle konuşmak istediğim konuyu telefonda rahatça konuşamam. Stephen (Londra’daki Natasha gibi) yangına körükle gitmeye devam ederse bu patırtının gerçek kurbanlarının Stephen ile *Encounter* olacağı yolunda ciddi kaygılarım var. Her ikisini de samimi olarak seviyorum, kaygım buradan kaynaklanıyor ve Stephen’ı etkileyebilecek biri varsa onun da sen olduğunu biliyorum. Durum gerçekten ciddi ama baskı altındayken büyük ve kesin adımlar atmakla *Encounter* sorunu çözülemez.”⁶

Buna verdiği yanıtta Berlin, “Stephen ve *Encounter* ile ilgili bir sorun gerçekten var, Lasky’ye burada sorunun kapandığını, bu konularda Londra’da bir toplantı yapmaya gerek kalmadığını söyleyen Arthur (Schlesinger) bana kalırsa biraz iyimserlik ediyor,” diyordu. “Buradaki tepkiler nasıl olursa olsun ... Londra’da kazanın kaynamaya devam etmesi olasılığı var, çünkü söylendiğine göre hem Kermode’un hem de Stephen’in başı dertteymiş. Bana öyle geliyor ki *Encounter*’ın geleceği ne olursa olsun ... sizin Kültürel Özgürlük Kongresi’nin fonlarının kaynağı konusunda *Encounter*’ın editörlerinin bilgilerinin olmadığını okurlara açıklayan bir not yayımlamanızın *bir* anlamı olabilir; haberlerinin olmadığı da doğru, herhalde çoğundan - Lasky ne kadarını biliyordu ya da bilmiyordu, elbette benim bunu bilmem olanaksız... Her neyse, ben senin belki de ilgili taraflarla sorunu çözmek için Londra’da bir toplantı yapılmasını önermen gerekir, diye düşünüyorum. Stephen Chicago’da, ötekiler Londra’da, Arthur New York’ta, sen Cenevre’desin, falan filan, Atlantikaşırı te-

⁵ Andrew Kopkind, “CIA: The Great Corrupter”, *New Statesman*, 24 Şubat 1967.

⁶ Michael Josselson’dan Isaiah Berlin’e, 8 Nisan 1967 (MJ/HRC).

lefon görüşmeleri yapmak yetmez. *Encounter*'ın ... geleceğini saptamak için bir çeşit toplantı yapmadan durumu bir bütün olarak göremeyeceksin.”⁷

Londra'da bu arada Kermode hakaret davası savunmasını geri dönüşsüz bir şekilde kaybetmişti. Dahası Kermode yeni patronu Cecil King'in sponsorluğunun “tamamıyla yasal” olduğuna inanıyordu ama derginin “biraz dolambaçlı yollardan hâlâ (hiç çaktırmadan da olsa) CIA'nın denetiminde” bulunduğu kanısındaydı. Kermode şikayetlerinin ayrıntılarını Lasky'ye yazdı ve “çok inandırıcı açıklamalar olmadıkça ben onunla birlikte çalışmaya devam edemem,” dedi. “Mektubuma yanıt vermedi, bu konuyu konuşmak için Gloucestershire'a geldi. Bahçede ve çayırda saatlerce yürüdük, bana kendisinin Kongre'yle ve *Encounter*'ın tarihiyle ilişkisini ne kadar kapsamlı anlatılabilecekse anlattı.”⁸ Bu Lasky için *sözde* bir itiraf anıydı: Kermode'a birkaç yıldır CIA desteğinden haberinin olduğunu ama bunu açık açık söylemesine olanak bulunmadığını itiraf etti.

Kısa bir süre sonra -Isaiah Berlin'in ısrarıyla- *Encounter*'ın mütevellileri olağanüstü bir toplantı yaptılar, toplantıya Lasky, Kermode, (Birleşik Amerika'dan geri gelen) Spender, Edward Shils, Andrew Shonfield ve William Hayter katıldı. Haymarket'ta, *Encounter* bürosunun birkaç metre ötesinde Scott's lokantasının özel bir odasında toplandılar. Shils ile Shonfield CIA'nın eylemlerini savundular, Kermode ile Spender istifa niyetlerini açıkladı. Lasky istifa etmeyi kabul etmedi ve Spender'a çattı, ona ikiyüzlü dedi. Bunun ardından bombayı patlattı. Spender CIA'nın fonlarına yukardan atıp tutmayı bırakmalıydı, bakalım şuna ne diyecekti; onun maaşı yıllardır Dışişlerinin sübvansiyonundan ödeniyordu. Kermode'un hatırladığına göre “Spender neye uğradığını şaşırırdı ve biraz sakinleşmek için Ulusal Resim Galerisi'nde bir resme bakmaya gideceğini söyledi”.⁹

Spender St John's Wood'daki evine vardığı zaman, Natasha'nın dediğine göre, “çok şaşkın ve öfkeliydi. Anlaşılan Melvin, Stephen'a maaşıyla ilgili bir şey söylemiş, Stephen'ın dediğine göre hiç anlayamadığı bir şey”.¹⁰ Spender, Muggeridge ile konu-

⁷ Isaiah Berlin'den Michael Josselson'a, 16 Nisan 1967 (MJ/HRC).

⁸ Frank Kermode, *Not Entitled*.

⁹ a.g.y.

¹⁰ Natasha Spender, telefon görüşmesi, Mayıs 1977.

şarak konuyu kökten çözmeye karar vermiş. “Malcolm bu arada Stephen’in gerçek işverenydi. Stephen, Kitty ile konuşmuş, Malcolm ile konuşamamış çünkü Kitty’nin dediğine göre Malcolm İskoçya’daymış. Tam o sırada bir İskoç manastırında *Üzerine Yatılacak Sert Bir Yatak* adlı BBC programının çekimleri varmış ve Malcolm filmin bir oyuncusu olarak manastırın mihrabında yüzüstü yatmaktaymış. Her neyse, Malcolm benim telefonum üzerine bir saat sonra beni aradı. Artık Stephen sözcüğün tam anlamıyla burnundan soluyordu. Ben paralel telefondaydım, yani ne-ler konuştuklarını duyabiliyordum. Stephen, ‘Malcolm,’ dedi, ‘Sen bana benim maaşımın hep *Daily Telegraph*’tan, Alexander Korda’dan geldiğini söyledin.’ Malcolm da, ‘Öyle söyledim, canım, ama onun gerisinde kim vardı, nereden bileyim,’ dedi. *Otuz Dokuz Adım*’daki o sahneyi biliyor musun, hani adam bir parmağı eksik birini arar? O kişinin kim olduğunu anladığı korkunç bir an vardır. Muggeridge sonunda kabul ettiği zaman işte biz de ona benzer bir şey hissettik.”¹¹ Eric Bentley daha sonra Spender’a Lasky’nin de bu sırrı bildiğini söyledi: “Mel bana dedikoduların önemli olmadığını söyledi - yıllardır bu dedikoduları duyuyordum. Bir yıl önce uğultular artınca ona sordum, açık açık yazdım, hiç duraksamadan ‘hayır’ yanıtını verdi... Sustu. O zaman benim tavrım şu: Mel kendi Soğuk Savaş’ına devam edebilir.”¹² Stephen’a böyle şiddetle çattıktan ve maaşının kaynağını açıklama gafını yaptıktan sonra Lasky’nin durumu çok nazik bir hâl almıştı.

“Bulutları görmeden doludan kaçmaya kalkmak bizim için budalalık olur,”¹³ diyerek istifa çağrılarını geri çeviren Cecil King’in tam desteğini arkasına alan Lasky şimdi de Isaiah Berlin’den yardım istiyordu, ona 13 Nisan’da yağ çeken bir mektup yazmıştı. Onu rahatsız etmediğini umuyordu ama “bizim tarihimizin -bizim debdebe ve heyhat, mutsuzluklarımızın- öylesine *önemli* bir parçasısın ki seni haberdar etmemenin haksızlık olacağını düşündüm,”¹⁴ diyordu Lasky. “Ağırbaşlı bir açıklama ya-

¹¹ a.g.y.

¹² Eric Bentley’den Stephen Spender’a, tarihsiz. Bana bu mektubu gösterdiği için Natasha Spender’a çok teşekkür ederim.

¹³ Cecil King’den Michael Josselson’a, 28 Nisan 1967 (CCF/CHI).

¹⁴ Melvin Lasky’den Isaiah Berlin’e, 13 Nisan 1967. Bana bu mektubu gösterdiği için Dr. Henry Hardy’ye teşekkür borçluyum.

yımlayarak ve O'Brien konusunu çözerek bu hik  yeyi bitirmek"   zere anlaşmaya vardıklarını s  yl  yordu, "basit ve hızlı bir şekilde, m  mk  n olursa, O'Brien'in masraflarını   deyerek ve onun istediği on satırlık   z  r mektubunu yayımlayarak. Neden olmasın? Duygular s  z dinlemeyebilir ama aklın sesini dinlemek gerekir". Lasky mektubuna son verirken b  y  k filozoftan d  ş  nce ve   ğ  tleriyle birlikte kendisine birkaç satır yazmasını istiyordu, "Bildirdiğiniz gibi onların benim i  in   ok derin anlamı var!"¹⁵ diyordu.

Pek   ok kişi tarafından "Peygamber" olarak sayđı g  ren ama Lasky'nin gizliden gizliye "bağlantısız" ve "hangi tarafı tutacağına karar veremeyen"¹⁶ biri olarak burun kıvırdığı bir adam i  in bunlar dalkavuk  a s  zlerdi. Lasky'nin dediğine g  re, Berlin'in sorunu şuydu: "O bir Ha  lı askeri değildi. Arkada kalanı kurt kapsın diyen yaratılışta Ha  lılar vardır, sađđ  r  l   Ha  lılar vardır. Seferberliğin heyecanı i  inde hayal kırıklığına uğramış hissedersiniz kendinizi, IV. Henry gibi 'Nerede kaldınız?' demek istersiniz."¹⁷ Ama Berlin her zaman oradaydı, b  t  n o ge  en yıllarda Washington'ın aklına kom  nist olmayan solu kucaklama d  ş  ncesi ilk kez geldiği zaman Washington se  kinlerinin yardımını istediği bilge kişi. Bu işte CIA'nın parmağının olduğunu *bilmemeyi* başarmış olabilir miydi? Anlatılan   yk  ler farkında olduğunu ama aslında etkin bir rol almak istemediğini g  steriyor. Stuart Hampshire istihbarat camiasının   yelerinin pek   ok kez Berlin'e   neride bulunduğunu hatırlıyordu: "S  rekli Berlin'i işin i  ine daha fazla   ekmek i  in girizg  h yapıyorlardı. Hatırlıyorum, bir keresinde Colorada'da, Aspen'de -her yerde CIA vardı, orayı onlar işletiyordu- yanına yanaştılar     nk   şu ya da bu   rg  te başkanlık etmek i  in onun bulunmaz bir liberal olduğunu d  ş  n  yorlardı. O bu işlerle ilgilenmediğini s  yledi, [başka birini]   nerdi."¹⁸ Bir başka hik  yeye g  re, Berlin'e "felsefede 'g  sterişli bir şey' yapmak isteyen, Amerika'nın en b  y  k vakıflarından biri bir keresinde, 'Size yardım etmek i  in ne yapabiliriz?' diye sormuştu. 'Pragmatizmin d  nyaya b  y  k katkıları oldu ama artık modası ge  ti; peki varoluş  luğa ne dersiniz?' Berlin bir an Pa-

¹⁵ a.g.y.

¹⁶ Melvin Lasky, s  yleşi, Londra, Ağustos 1997.

¹⁷ a.g.y.

¹⁸ Stuart Hampshire, s  yleşi, Oxford, Aralık 1997.

ris'te CIA'nın paraca desteklediği kahveleri düşündü ama tek istediği şeyin kağıt, kalem, ara sıra da tartışmak olduğunu söyledi.”¹⁹

Lasky, Berlin'e yazdığı mektuba editörün açıklama mektubunun da metnini ekledi, mektup mütevelliler tarafından kaleme alınmıştı ve *Encounter*'ın gelecek sayısında yayımlanacaktı. “Son günlerde gazetelerde çıkan, Birleşik Amerika vakıflarının kültür ve eğitim örgütlerini desteklemek için CIA fonlarını kullandığı yolundaki haberlerle ilgili şu açıklamayı yapmak istiyoruz,” deniyordu. “Dünyanın dört bir yanında ABD vakıflarından yapılan yardımların doğrudan ya da gizli devlet sübvansiyonlarına dayandığı haberlerini duymak bizi çok üzmüştür. Böyle bir uygulama akılsızca, sağlıksız ve esef edilecek bir şeydi. Geçmişte bize Paris'teki Kültürel Özgürlük Kongresi'nden gelen ve bizim de iyi niyetle kabul ettiğimiz fonların buralardan geldiğini, gerçek kaynağının karanlık olduğunu öğrenmek bizim için çok acı olmuştur. Paris'teki Kongre ile ilişkileri olan önemli yazarlar ve bilim adamları politikalarına ya da eylemlerine, gizli ya da açık, para bağışında bulunanların hiçbir zaman karışmadıklarını açıklamışlardır. Öte yandan *ENCOUNTER* başından bu yana bağımsızdır, dergiye hiçbir şekilde müdahalede bulunulmamıştır. Yayımladıkları şeylerden her zaman editörler sorumlu olmuş, Kongre hiçbir zaman, hiçbir şekilde ya da olayda editörlerin politikasına karışmamıştır... *ENCOUNTER* istediği şeyi yayımlama özgürlüğünü kullanmaya devam etmektedir.”²⁰ Bu açıklama asla yayımlanmadı.²¹

Bu noktada *Encounter*'ın perde arkasında Lasky'nin, günler önce Kermode'a itiraf edilmiş dolaplarından haberi olmayan Berlin, 18 Nisan'da Lasky'nin mektubuna cevap verdi. O'Brien ile

¹⁹ Ben Whitaker, *The Foundations: An Anatomy of Philanthropy and Society*, Londra: Eyre & Methuen, 1974. Christopher Hitchens'a göre, Isaiah Berlin “kökeni, mizacı ve hayat deneyimi bakımından, saraya, üstün saraylılar sınıfına renk katan, hatta o sınıfın niteliğini yükselten zeki ve başarılı bir *valets du pouvoir* olmak üzere tasarlanmış olabilir. Ama onda bunu soysuz ve yetersiz bir özlem haline gelmesine yol açan, gerekli cesareti bulduğu zaman onu buna direnmeye zorlayan bir şey vardı.” Christopher Hitchens, “Moderation or Death”, *London Review of Books*, 26 Kasım 1998.

²⁰ Melvin Lasky'den Isaiah Berlin'e, 13 Nisan 1967.

²¹ Bunun yerine *Encounter*'ın Temmuz 1967 sayısının arka sayfasında göze çarpmayacak şekilde, editör değişikliğini bildiren bir duyum yayımlandı. Mütevellilerin imzasını taşıyordu, CIA sözü hiç geçmiyordu.

sorunu mahkeme dışında çözme kararını onaylıyor, daha sonra büyük bir pragmatizmle bu karışık ağın içinden çıkma yolunu gösteriyordu: “Tıpkı mali desteğe gereksinimi olan öteki örgütler gibi siz de Kültürel Özgürlük Kongresi’nin kapısını çaldığınızı; onların da dışarıdan bakınca saygın görünen vakıflara gittiklerini; dışarıdan para desteği alan kuruluşların kendilerini destekleyen görünüşte saygın gelir kaynaklarını araştırma alışkanlığı olmadığını; ama bu açıklamalardan sonra bu tür paraları kabul etmenin doğal olarak utanç verici bulunduğunu, alınmak istenmediğini pekala söyleyebilirsiniz. İşte [bir başka CIA paravan örgütü] Asya Vakfı aşağı yukarı bunları söyledi, söyledikleri bana uygun görünüyor... *Encounter*’a düşen şey yaptıkları şeyi bilmeden yaptıklarını söylemektir ... sonra şunu da söyleyebilirsiniz, siz CIA’dan dolaylı yoldan para almışsınız, bu sizin dürüst bir dergi olduğunuzu gösterir, para kaynaklarının en gerisindeki asıl kaynağı bilmeleri beklenemeyecek pek çok örgütle eşit durumdasınız demektir bu, falan gibi şeyler. Akli başında ve iyi niyetli kişiler bunu anlayabilecekler; bunlardan yoksun olanlar atışa devam edecek.”²² Berlin burada tanımladığı karmaşık yalan dolan manevralarından hoşlanmıyor idiyse bile bunu belli etmiyordu. Gerçekte toplumu kapalı kapılar ardında yönetme girişimi olan bir şeyi, açık toplum söyleminden ödünç aldığı sözcüklerle savunuyordu.

Kamu önünde takındığı tavır ise bambaşkaydı. *Encounter*’ın CIA ile ilişkisi hikâyesi ortaya çıktığı zaman dergiyi nefretle reddetti ve Josselson ile Lasky’ye “saygıdeğer kişilerin onuruyla oynadıkları” için saldırdı. Onun biyografisini yazan Michael Ignatieff, bu gizli ilişkinin herkes kadar Berlin’i de sarstığını, onun “kesinlikle ne İngiliz istihbaratıyla ne de CIA ile resmi ya da gayriresmi ilişkisi”nin²³ bulunduğunu söylüyor. Bu iddiayı alaya alan Christopher Hitchens, Ignatieff’in kitabı üzerine yazdığı değerlendirmesi yazısında “*Encounter*’ı reddetmesi, gerçek anlamıyla alınırsa, demek ki Berlin bizim sandığımızdan çok daha meraksız, ya aptal biriymiş ya da Washington’da vaktini boşa harcamış,” diyordu. Bu konuda Berlin’in çift taraflı oynaması onun “Anglo-Amerikan uluslarüstülük ‘anlayışı’”ndan kaynaklanıyor-

²² Isaiah Berlin’den Melvin Lasky’ye, 18 Nisan 1967 (MJ/HRC).

²³ Michael Ignatieff, *Isaiah Berlin: A Life*, Londra: Chatto, 1998.

du, “bu da,” diyordu Hitchens, “çoğu kez reelpolitik ile, evet, çıkar hesabının damgasını taşıyordu”.²⁴

Scott’s lokantasında mütevellilerin toplantısında hiçbir şey çözümlenemeyince 21 Nisan haftasonu için ikinci bir toplantı çağrısı yapıldı, bu toplantı için bu kez Arthur Schlesiger New York’tan geldi. Natasha Spender’a göre Lasky’nin istifası bu toplantıda kararlaştırılmış, o da bu karara uymayı kabul etmişti. Bu mütevellilerin *Encounter*’da yayımlanacak açıklamasıyla duyurulacaktı. Lasky parlanmış, “kişisel olarak Stephen’a korkunç bir saldırı”da bulunmuş, “neler olup bittiğini onun bilmesi gerektiğini söylemişti. Bütün öteki mütevelliler Lasky’ye bunun tamamıyla usule aykırı olduğunu, kayıtlardan çıkarılması gerektiğini belirttiler,”²⁵ diye hatırlıyor Natasha Spender. Edward Shils, Lasky’ye Chicago’da bir iş bulacağını söyledi, ertesi hafta kafasında bu amaçla geri döndü. Ama toplantıdan bir gün sonra Lasky kararını değiştirdi, istifa etmeye niyetinin olmadığını söyledi, açıklamaya da hiçbir şekilde katılmayacaktı.

Bu toplantıdan birkaç gün önce Natasha Cenevre’de bulunan Josselson’dan bir telefon almıştı: “Sonra bana suyu fazla bulandırmamamı söyledi, nasıl Stephen’ı korumaya çalıştığını anlattı, anlattı da anlattı. Galiba ben, ‘Sen hangi sudan söz ediyorsun? Stephen ile Frank’in Mel ile aynı suyun içinde olduklarını düşünmüyorum,’ dedim”.²⁶

²⁴ Christopher Hitchens, “Moderation or Death”, *London Review of Books*, 26 Kasım 1998. Isaiah Berlin’in İngiliz ve Amerikan istihbaratlarıyla ilişkisinin gerçek yüzü belki hiçbir zaman bilinmeyecek. İngiliz casusu Robert Bruce Lockhart savaş sırasında, Washington’da, İngiliz Hükümeti için çalışan genç Berlin’le çeşitli kereler buluştuğunu not, etmiş, Lockhart, Berlin’in Psikolojik Savaş Yönetimi’nde çalıştığı izlenimine kapılmış ama Berlin’in arkadaşları bunu şiddetle reddettiler. Ayrıca savaş sırasında Berlin’in adının Gizli İstihbarat Servisi’nin (SIS) gizli listesinde, “Özel Kayıt’ta” görüldüğü iddiaları var; demek ki geçmişte SIS’e hizmet vermiş ve savaş sırasında da onlara katılmayı kabul etmiş. Freya Stark’ın, Graham ve Hung Greene’in, Malcolm Muggeridge’nin adlarının listede bulunduğu söyleniyordu. Amerikan istihbaratına gelirse, Berlin’in CIA’yla en azından gayriresmi ilişkisinin bulunduğu söylenebilir, Berlin’e Kültürel Özgürlük Kongresi’nin CIA’yla ilişkisinden söz edildiğini söyleyen Stuart Hampshire ile Lawrence de Neufville’in hatırladığına göre, CIA mensupları felsefeciden destek istemek için ellerini kollarını sallayarak onun yanına giriyorlardı. Bunların hiçbirisi Berlin’in gizli harekâtçılarla işbirliği yaptığını göstermez; ama bu ilişkinin yakınlık derecesi kendi içinde ve kendi adına daha fazla araştırmayı hak ediyor.

²⁵ Natasha Spender, telefon görüşmesi, Mayıs 1997.

²⁶ a.g.y.

Josselson ne Natasha'yı ne da Stephen'ı telefonla yatıştırmayı becerince başka bir taktik denemeye çalıştı. Her ikisini de bu karışık ortamın dışına çekme çabasıyla Junkie Fleischmann'a belki de Spenderların bir tatile gereksinimleri olabileceğini ima etti. Ama olmadı. "Onca şey olup biterken bir de Junkie bize bir telgraf çekip yatıyla bir hafta dolaşmak isteyip istemediğimizi sormaz mı, gerçekten deliye döndüm," diyordu Natasha  fkeyle. "Biz de ona bir cevap verdik, hepsi bu kadar. Onu bir daha görmedik."²⁷

Junkie'nin  onerisi fayda etmeyince Josselson bu kez doğrudan doğruya Stephen'ın kendisine mektup yazdı.  nce Lasky'nin müteveli toplantısında Dışışleri sübvansiyonuyla ilgili sözlerin yanlış yorumlandığını, bir yanlış anlamadan kaynaklandığını, kendisinin yalnızca kendisini çok rahatsız etmiş olan dedikodulardan söz ettiğini söyledi. "Fazlaca tepesi atarsa sonunda Mel'in müteveli toplantısında yaptığı şeyi yapacağından korkuyordum. Bütün bunları elimden geldiğince engellemeye çalıştım, sana ve Natasha'ya suyu fazla bulandırmamanızı rica etmemin, hepinizi korumaya  alıştığımından emin olmanızı söylememin nedeni buydu. Brigitte Lasky geçenlerde bir toplantıda Natasha'nın ona  atıttığını söyleyince gerçekten telaşlandım." Josselson daha sonra Natasha Spender'in herkesin gözü önünde Lasky'yi acımasızca eleştirdiğini söyleyerek devam ediyordu. "Başından geçen şeyleri düşününce Natasha'yı bağışlıyorum," diye yazıyordu Josselson. "Ama onunla yaptığı bu konuşmayı duyunca şuna inandım ki sorun onun yalnızca Mel'den hoşlanmaması değil, ondan hastalıklı -bu sert sözcüğü bağışla- bir şekilde nefret etmesi."²⁸ Josselson daha sonra Lasky'nin birden patlayıp Spender'a söylediği sözler için özür diliyor -"Mel kendini tutamadığı için ne kadar üzüldüğünü bana kaç kez söyledi" - ve ondan istifa etmemesini rica ediyordu. "Ben hâlâ *Encounter*'ın olağanüstü bir başarı olduğunu düşünüyorum, derginin batması beni çok  zer, siz    n z -   nk  Mel'in de istifa edeceği çok açık- olup bitenleri sakın sakın, daha felsefi açıdan görmeyi başaramazsanız dergi rezil olur, batar."²⁹ Josselson durumu hafifletici bir öneride bulunuyordu: Lasky bir iş değişikliği yapabilirdi (Bence akademik

²⁷ Natasha Spender, telefon görüşmesi, Mayıs 1997.

²⁸ Michael Josselson'dan Stephen Spender'a, 26 Nisan 1967 (MJ/HRC).

²⁹ a.g.y.

dünyada kendine iş aramalı), 1968'de *Encounter* da editörlüğünün onuncu yılını tamamlıyordu, bu tarih de onun ayrılması için “psikolojik olarak iyi bir zaman”dı. Josselson bu olaylar sırasında “zaman zaman umutsuzluğa kapıl”dığını ama bu umutsuzluğa “çok daha büyük boyutlu bir sorunun... Vietnam’daki savaş karşısında bir Amerikalı olmanın” yarattığı sorunun perspektif kazandırdığını itiraf ediyordu. En sonunda da fonları gizli tutmasının gizli bir nedeni olmadığını söylüyordu: “Dünyada yüzlerce insanın istedikleri şeyleri yapmalarına -ister bu bir kitap yazmak olsun ister resim yapmak ister belli çalışmalar yapmak ister ne zaman isterlerse, nereye isterlerse seyahat etmek ya da dergi editörlüğü yapmak olsun- yardım edebilecek bir konumdaydım... Bütün bunları yapabilmek beni mutlu etti, bütün bunlardan CIA’nın bir şey elde ettiğini düşünüyorsan, inan bana, durum bunun tam tersiydi.”³⁰

8 Mayıs 1967’de *New York Times*’ın birinci sayfasında “Stephen Spender *Encounter*’dan Ayrılıyor” başlıklı bir haber yayımlandı. Spender’ın ağzından aktarıldığına göre, Spender yıllardır derginin CIA fonlarıyla desteklendiği dedikodularını duyduğunu söylüyor ve “ama,” diyordu, “bir ay öncesine kadar hiçbir şeyi doğrulatmam mümkün olamadı. Yapılan açıklamaları, *Encounter*’ın geçmişteki fonlarıyla ilgili hâlâ da yapılabilecek suçlamaları dikkate alınca, bu fonlarla bilerek ya da bilmeyerek ilişkisi olmuş her editörün istifa etmesi gerekir. Ben de bunu yaptım”.³¹ Kermode da aynı şeyi yaptı, böylece dümende yalnızca Lasky kaldı. O ise bütün istifa çağrılarına karşı, oyunun sona erdiğini bilen Josselson’ın bütün şaşkınlığına karşın, dümeni bırakmıyordu. O gün öğleden sonra Cecil King tarafından bir açıklama yapıldı: “Lasky’siz *Encounter*’ın, prensliği elinden alınmış *Hamlet*’e benzeceği kanısındayız.”

“Bütün bunlar patlak verdiğinde ben Isaiah ve öteki arkadaşlarla birlikte Portofino’daydım,” diyordu Stuart Hapmshire. “Hatırlıyorum, altımız bir araya gelip Londra’da bulunan Stephen’i savunan bir telgraf çektik ama Mary McCarthy imzalamayı reddetti, ‘Ah, sizler bizim New Yorklu oğlancığa düşmanlık ediyorsunuz,’ dedi. Stephen çok bozulmuştu, Natasha daha da fazla.

³⁰ a.g.y.

³¹ Stephen Spender’dan alıntı, *New York Times*, 8 Mayıs 1967.

Özellikle de Lasky'ye. Ama onun davranışına niçin  a ırıyorlardı? Onun gerçekten istifa edeceğini d       ler miydi? Yani bu onun yapacağı şey değildi demek istiyorum. Elbette değildi."³² Birkaç gün sonra Stephen'a mektup yazan Muggeridge, "her şeye karşın Mel'in sandalyesini bırakmamasını dehşet verici"³³ bulunduğunu s  l yordu.

Spender'in istifasından birkaç gün sonra Natasha yanında bir arkadaşıyla birlikte *Encounter* bürosundan onun eşyalarını almaya gitti. Stephen'ın "kilitli dolabının açıldığını" görünce dehşet içinde kaldı, "[Lasky'nin sekreteri] dün gece buraya hırsız girmiş,"³⁴ diyordu. "Her şey için kayıt tutması ve kişisel bir arşiv yapması" için Spender'a yalvaran Stuart Hampshire bunu daha sonra   rendi inde hiç  a ırmadı. "Bu 'açıkça' belliydi", dedi.³⁵

³² Stuart Hampshire, söyleşi, Oxford, Aralık 1997.

³³ Malcolm Muggeridge'den Stephen Spender'a, 22 Mayıs 1967 (MJ/HRC).

³⁴ Natasha Spender, telefon görüşmesi, Ağustos 1997.

³⁵ Stuart Hampshire, söyleşi, Oxford, Aralık 1997.

Batan Gemide Olma Duygusu

İtenin

Sen olduğunu sanıyorsun

Ama Sensin

Asıl itilen.

Goethe'nin *Faust*'unda Mefisto

13 Mayıs'ta, Spender ile Kermode'un istifasından beş gün sonra Michael Josselson ile John Hunt kendilerini bir zamanlar Josselson'ın Haussman Bulvarı'nda, ikinci katta bürosu olan yerde otururken buldular. Josselson yanında Diana ve Jennifer ile birlikte, Plateau du Champel'de, eşine ender rastlanır zerafetteki da-iresinden, son haftalarda bıkip usanmadan bu parçalanmayı engellemeye çalıştığı Cenevre'den Paris'e gelmişti. Haussman Bulvarı'nın aşağısındaki sokaklarda kahveler açılıyor, ilkbahar güneşinde cumartesi alışverişi için sokağa dökülenleri karşılamaya hazırlanıyordu. Onların arasında bir yerde Diana da yürüyor, yıl sonu bale resitali için Jennifer'ı kostüm almaya götürüyordu. Ama dalgındı, kalabalığın arasında Galeries Lafayette'e doğru yürürken içinde tuhaf bir boşluk duygusu vardı.

Josselson ile Hunt'ın oturdukları odanın yanındaki odaya Kültürel Özgürlük Kongresi'nin Genel Kurulu kapanmış, toplantı yapıyordu. Minoo Masani'nin (Hindistan muhalefet partisinin liderinin) başkanlık ettiği toplantıya Raymond Aron, Daniel Bell, Pierre Emanuel, Louis Fischer, Anthony Hartley, K.A.B. Jones-Quartey, Ezekiel Mphahlele, Nicolas Nabokov, Hans Oprecht,

Michael Polanyi, Denis de Rougemont, Yoshihiko Seki, Edward Shils, Ignazio Silone, Man s Sperber katılıyordu. Dünyanın dört köşesinden buraya gelmiş olan bu kişilerin hiç de kıskanılacak yanı olmayan görevi -masanın üzerinde istifa mektupları duran-Josselson ve Hunt ile ilgili bir karar almak ve Kongre'nin yazgısını kararla tırmaktı. Filozof krallar gibi oturan bu kişiler son sözü söyleyeceklerini biliyorlardı.

“Mike ile ben neredeyse bütün gün Mike'ın, toplantı odasının biti i indeki odasında oturduk,” diye hatırlıyordu John Hunt. “Orada yalnız ba ımıza oturuyorduk - böyle bir anda, jüri holün karşısındaki odada toplanmı ken ne yapabilirsiniz?”¹ Michael sessizce oturuyor, ince manikürlü parmaklarını masanın üzerinde takırdatıp duruyordu. Yorgun bir hali vardı - bu sabah burada beklemekten yorulmu tu, yirmi yıldır dur durak bilmeden çalışmaktan yorulmu tu. Saçı yandan ayrılmış, kafasının tepesini örtecek şekilde yana taranmı tı, yüksek alnı, küçük gözleri, kocaman kara g zbebekleriyle oturuyordu.

Bu arada “jüri” kanıtları tartı maktaydı. Yirmi yıldır Michael Josselson kocaman bir yalanı sürdürmüş, ikinci günahkâr John Hunt da bu s renin yarısı kadar bir zamanda bu yalana ortak olmuştu.

Gizlenen şeyin yüzlerce insan için dolaysız içermeleri vardı. Bunun da ötesinde kolayca çözülemeyecek bir ikilemle karşı karşıya bırakıyordu insanları. Bu iki adam da CIA ile ili ikleri ve CIA'nın Kongre ile ili ikleri konusunda açıklamalar yapmışlardı. Josselson hâlâ da gereğine inandığı bir yalanın bütün sorumluluğunu üstleniyordu. Genel Kurul'un rezil olması diye bir şeyin garantisi yoktu. Sperber, Polanyi, Silone, Josselson ile Hunt'ın lehine konu tular. Genel Kurul'u “savaş açma”ya zorladılar. Sperber, “Bütün bunların cehenneme kadar yolu var, *New York Times*'ın ne dediğine bakacak değiliz! Bunun kurulmasına yardımcı olduk, on be  yıl bu i i yürüttük, siyasal hayatımız da bundan çok daha g   şeylerle ba a çıktık, o bakımdan, destek varsa gelin biz eskisi gibi yolumuza devam edelim,”² anlamında bir şeyler söyledi. Ama destek yoktu. Özellikle Aron ve Emmanuel her şeyi biraz farklı görmek zorundaydı. Paris'te konu -

¹ John Hunt, söyleşi, Uz s, Temmuz 1997.

² Man s Sperber'den alını, John Hunt, a.g.y.

lanmış, Amerikan istihbaratıyla ilişkileri yüzünden lekelenmiş bir örgüte üye olmuş Fransızlar olarak onların saygınlığı sırat köprüsünün üzerindeydi. “Onları büyük bir tehlike bekliyordu,” dedi Hunt daha sonra.³ Aslında Aron bu konu karşısında ne yapacağını öylesine şaşırılmıştı ki öfkeyle toplantıyı terk etti, kapıyı çarpıp çıktı.

Öğle yemeği saatinde henüz hiçbir karara varılmamıştı ve Masani’nin önerisi üzerine toplantıya ara verildi. Öğleden sonra yeniden başlayan toplantı uzadıkça uzadı, sonunda saat altıda Nabokov ile Rougemont, Josselson ile Hunt’ın karşısına dikildiler, Kurul’un açıklama metninin müsveddesi vardı ellerinde. “Metni Michael’a, Hunt’a ve bana okudular,” diyordu Jennifer’i balerin etekliğinin güzelliğiyle mest olması için bir arkadaşına bırakmış ve kocasının yanında yerini almış olan Diana. “Kepazelikti. Michael’ın, John’un katkılarından hiç söz edilmiyordu. Michael ile John’un yüzü sapsarı oldu, çıkıp gittiler. Nicolas ile Denis bana, ‘Ne düşünüyorsun?’ diye sordular, ben, ‘Bana kalırsa, iğrenç,’ dedim. Galiba ağlıyordum.”⁴ Acı gözyaşları dökerken Diana, niçin, diye sordu, Michael’ın Kongre’ye kendini adamışlığından, kültürel özgürlük davasına baş koymuşluğundan hiç söz edilmiyor? Michael ve gerçekten de John olmadan Kongre diye bir şeyin olmayacağı gerçeğini niçin görmezden geliyorlardı? Aydınlar pek çok şeyi borçlu oldukları adama borçlarını böyle mi ödüyorlardı? Tehlike işaretini alır almaz pabuçlarını kapıp kaçarak mı? Durup savaşılmaya hazır tek kişi bile yok muydu?

Tam bu noktada, her zaman gösterişli jestlerin adamı olan Nabokov göğsünü tuttu -belki de yalandan- kalbi sıkıştı. Bir adam gönderip bir bardak su ile aspirin getirttiler. Bu kez baygınlık nöbeti değilse bile şaşkınlığı sahiciydi. Michael başka ne bekliyordu? Bunlar onun arkadaşlarıydı, yıllardır onları aldatmıştı. Kendisinin bir CIA çalışanı olduğunu, Kültürel Özgürlük Kongresi’nin örtülü bir CIA harekâtından doğduğunu saklamıştı. Ne biçim çelikten yapılmış bir insandı ki şimdi tutmuş öfkeleniyor, alınganlık ediyordu? Gerçekten de kendi hataları ortadayken, onları görmeyip kendisine haksızlık edildiğine mi inanıyordu? Yazgısı Josselson’ın yazgısıyla öylesine yakından ilişkili bir

³ John Hunt, a.g.y.

⁴ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

adam olan Nabokov, şimdi birden daha iyi görmeye başlamıştı. Bu Michael'ın hayatı, inancıydı. Sahip olduğu tek şey buydu. Onun için başka bir şey yoktu.

Nabokov ile Rougemont kadar bilmezlik etmiş olma düşüncesi karşısında çok üzüldüler ve Genel Kurul'a açıklamayı yeniden kaleme aldırma sözü verdiler Diana'ya. Biraz yatışan Diana, Michael ile John'u aramaya çıktı. Bir süre sonra yeniden gözden geçirilmiş açıklama yüksek sesle okunurken dinliyorlardı. Ertesi günü açıklama dünya basınına dağıtıldı.

"Genel Kurul ... Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın fonlarının kullanılmış olduğu ... ve Yönetici Müdür'ün meslektaşlarının hiçbirinin haberi olmadan bu yardımları kabul etmeyi gerekli gördüğü yolundaki raporların, Genel Kurul'un elde ettiği bilgilerle doğrulanmasından fevkalade üzgündür. Kurul 1950'de kurulduğundan bu yana Kongre'nin başarılarıyla gurur duymuştur. Kongre'nin mali destekçilerinin baskı ve etkisinden tamamıyla uzak bir şekilde çalıştığı inancını ve bu çalışmalara katılan bütün kişilerin bağımsızlık ve dürüstlüğüne duyduğu güveni ifade etmek istemektedir. İlgili kişileri aldatan ve onların çabalarının sorgulanmasına yol açan CIA'yı en şiddetli sözcüklerle kınamıştır. Kurul'da dile getirildiği gibi, böyle davranarak CIA entelektüel söylem kuyularının sularını zehirlemiştir. Düşünce dünyasında Kurul bu tür yöntemlerin kullanılmasını kesinlikle reddeder... Kurul [Michael Josselson'ın] ve [John Hunt'ın] istifalarını dikkate almıştır. Kongre'nin faaliyetlerinin finanse ediliş şeklinde bazı sorunların bulunmasına karşın, örgütün tam bağımsızlığından ve düşünsel dürüstlüğünden ödün vermemiş olan bu kişilere teşekkür borçlu olduğunu yinelemiş ve kendilerinden görevlerini yapmaya devam etmelerini rica etmiştir."⁵

Açıklamanın üslubu birçok bakımdan samimiyetsizdi. Bir kere Josselson'ın istifasını Kurul *kabul etmişti*. Bunu daha sonra hem Diana Josselson doğrulamıştı hem de John Hunt: "Çok iyi hatırlıyorum, tutanaklar ne derse desin, Mike'a bu görevde daha fazla kalamayacağı söylenmişti. Ben -onlara göre- başka bir kategoriye giriyordum, o yüzden aynı şey benim için geçerli değil-di".⁶ İkincisi -ve daha da önemlisi- Josselson'ın CIA yardımını

⁵ Kültürel Özgürlük Kongresi Genel Kurulu, basın duyurusu, 13 Mayıs 1967 (CCF/CHI).

⁶ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

“meslektaşlarının hiçbirinin haberi olmadan kabul ettiği”ni söylemek doğru değildi. “Ben size Kongre’deki insanların bazılarının doğruyu bildiklerini söyleyebilirim çünkü kendi hükümetleri kendilerine bunu söylemişti,” diye açıkladı John Hunt daha sonra. “Aron’a söylenmişti. Malraux *elbette* biliyordu. Muggeridge ve Warburg da biliyordu, MI6, iki teşkilat *Encounter* konusunda bir anlaşmaya vardıldıktan sonra onlara bunu söylemişti.”⁷

“Kim bilmiyordu, doğrusu bilmek isterim. Hayli açık bir sırdı bu,” demişti Lawrence de Neufville. Bilenlerin -ya da bildiğini sananların- listesi yeterince uzun: Stuart Hampshire, Arthur Schlesinger, Edward Shils (Natasha Spender’a 1955’ten beri bildiğini itiraf etmişti), Denis de Rougemont, Daniel Bell, Louis Fischer, George Kennan, Arthur Koestler, Junkie Fleischmann, François Bondy, James Burnham, Willy Brandt, Sidney Hook, Melvin Lasky, Jason Epstein, Mary McCarthy, Pierre Emmanuel, Lionel Trilling, Diana Trilling, Sol Levitas, Robert Oppenheimer, Sol Stein, Dwight Macdonald. Bunların hepsi yalana katılmak anlamında “haberdar” değildiler. Ama hepsi de *biliyordu*, hem de bir süredir biliyordu. Bilmiyor idiyeler, onları eleştirenlerin dediği gibi, bilmemeleri onların kabahati ve tercihiydi. Hunt, “Mike bazılarına söylemeye çalıştı ama bilmek istemediklerini söylediler,”⁸ iddiasında bulundu. “Biliyorlardı, bilmek istedikleri kadarını biliyorlardı, daha fazlasını bilselerdi, orada daha fazla kalmamaları gerektiğini de biliyorlardı, o yüzden daha fazlasını bilmek istemediler.”⁹ Genel Kurul toplantısına, *Quadrant* dergisinin kurucu editörü, Avustralyalı şair James McAuley de katılmıştı. Onun gözlemine göre, “hem bir yandan (1) arkadaşlık adına Mike’ı desteklemek istiyorlardı -ayrıca dürüstlük gereği de öyle davranmalıydılar çünkü hiçbir *gerçekten* aldatılmış değildihem de (2) suçsuz oldukları için alenen öfkelenmek”.¹⁰ Hunt’ın Fransız Kültür Bakanlığı’nda, kısa bir süre de Kongre’de çalışmış olan karısı Chantal bu tür ahlâk çarpıklıklarını kınıyordu: “Fransa’da, hiç değilse benim çevremde herkes Kongre’nin arkasında kimin olduğunu biliyordu,” iddiasında bulunmuştu. “Herkes bunu konuşuyordu. ‘Niçin gidip orada çalışmak istiyorsun?’ diye

⁷ a.g.y.

⁸ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

⁹ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

¹⁰ James McAuley’den alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

sorarlardı. Orası CIA'nın. Anlaşılan orada çalışanlar dışında herkes biliyordu bunu. Ne tuhaf, değil mi? Hep böyle düşünürdüm." ¹¹ Diana Josselson, " oğunlukla bu konuda herhangi bir şey bildiklerini hepsi inkâr ederdi," dedi, "ama hepsi de adi birer yalancıydı". ¹²

Pekiye, Berlin'deki ilk günden ta Paris'teki bu acı sona kadar bu yolculuğun her adımında Josselson'ın yanında bulunan Nicolas Nabokov ne yapıyordu? CIA ile ilişki suçlamalarını öfkeyle reddederken, buna kendisi gerçekten de inanıyor muydu? "Her şeyi inkâr ediyorum. Kültürel  zg rl k Kongresi'nin ... CIA ile, doğrudan ya da dolaylı hiçbir ilişkisi olmamıştır ... bütün bunlar Sovyetler'in bir oyunudur," ¹³ demişti. Bütün bu yıllar içinde Nabokov'a hiç kimsenin "bunun gerisinde (kendi deyiimiyle) 'Virginia ormanlarının' ağır silahlarının bulunduğunu" söylemediğine -ya da kendi kendisinin bunu keşfetmediğine- ciddi olarak inanacak insan var mıdır? Nabokov'un Londra'da bir takside Spender'a doğruyu söylediğini aktaran Mary McCarthy'nin öyküsü tam tersini gösteriyor. Tıpkı Chantal Hunt'ın anısı gibi: "Bir gün öğle yemeğinde bir sır açıklar gibi fısıltıyla" Nabokov ona bildiğini söylemişti. Stuart Hampshire daha sonra, hafifçe alay ederek Nabokov'un "bu açıklamalardan özellikle hicap duymuş" ¹⁴ görünmediğini söyledi. O berbat 13 Mayıs günü Nabokov, Josselson'ın karşısında durmuş, elinde Josselson'ı meslektaşlarını aldattığı için lanetleyen kararı onun yüzüne doğru sallarken, bu yargıda bulunacak en son kişinin kendisi olduğu gerçeği kafasından bir an bile ge memişe benziyordu.

Anılarında Nabokov, "CIA yoluyla kültür örgütlerine para aktarma kararının daha öncesindeki, sınırsız ve gereksiz derecede yanlış düşünce (ya da düşüncesizlik) yöntemini" ¹⁵ lanetliyordu. şunu da eklemişti: "Soğuk Savaş'ın, 19. yüzyıl başından bu yana ideolojik savaşların en serti, en karmaşığı olan bu yakışık almaz işin, Camus'nün deyiimiyle 'siyasal düşüncenin manevi biçimleri' açısından yüz yıllık bir geleneğe sahip bir ülkede yapılması" daha da çok göze batmasına yol açıyordu. "Bu ahl ksızlı-

¹¹ Chantal Hunt, söyleşi, Uz s, Temmuz 1997.

¹² Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mayıs 1996.

¹³ Nicolas Nabokov, Temmuz 1996, kaynağı belirlenemeyen kupür (CCF/CHI).

¹⁴ Stuart Hampshire, söyleşi, Oxford, Aralık 1997.

¹⁵ Nicolas Nabokov, *Bag zh*.

ğın hiç gereği yokken açtığı yaralar' yüzünden, son derece zeki, inançlı, yozlaşması olanaksız, özgür düşünceli kadınlar ve erkekler tarafından sevgi ve ihtimamla kurulmuş harika bir yapının, çamurların içine sürüklendiğini, en eski, en dayanıklı insan zaafı olan akılsızca davranışlar yüzünden yok olduğunu düşünmek bana hâlâ acı veriyor.¹⁶ Yine de özel konuşmalarında Nabokov'un ahlâksal yönden duyduğu öfkeden iz yoktu: "Kongre CIA'dan para aldığı için özür dilenmesi gerektiğini düşünmüyorum," demişti bir muhabire. "çoğumuz bu tür birtakım paraların geldiğinden kuşkulanyorduk; Avrupa'nın, Asya'nın, Latin Amerika'nın, Afrika'nın başkentlerinde bu 'herkesin dilinde'ydi. Sorun paranın nereden geldiği değil, Kongre'nin ne yaptığıdır."¹⁷

Kendini bu çağın Eyüp Peygamberi -erdemî yüzünden saldırılara uğramış "kusursuz ve dürüst" adam- gibi hisseden Josselson ilkin doktorlarına göründükten, sonra McGeorge Bundy ile (*Washington Post*'a göre McGeorge Bundy, Kennedy ve Johnson zamanında CIA'nın harekâtlarını denetleyen kişiyle) tahminlere göre bu açıklamaların içermelerini tartışmak üzere buluştuktan sonra, Paris'ten ayrıldı. Cenevre'ye döndüğü zaman daha bavullarını açamadan volkan patladı. Genel Kurul'un Kongre'ye CIA'nın para yardımı yaptığını kabul etmesinin ardından bütün dünya-daki gazeteler haberin üzerine atladılar. Josselson perişan oldu, sağanak gibi yağın öfkeli telefonlara yanıt vermeyi Diana'ya bıraktı. Diana, Spenderlara, Josselson'ın "şu ya da bu şekilde Kongre'nin çalışmalarından neyi kurtarabilirse kurtarmak için günün yirmi dört saati, sürekli gerilim içinde verdiği kavga yüzünden kaygısız geçen tek anım yok... Karışıklık sürüyor, dokuz başlı yılan sanki,"¹⁸ diye yazmıştı. Tam bir umutsuzluk içinde, "Bundan kurtulmak istiyorum, yeni bir hayat istiyorum, bu insanlarla bir daha asla ilişkim olsun istemiyorum, dostum olanlarla dostluk ilişkim dışında".¹⁹

Ama şimdi dostluk konusunun kendisi de son derece karmaşık bir hale gelmişti. "Sevgili Mike," diye yazıyordu Natasha, "Acı olan, işin İNSANLIK yanı. Şimdiki bilgilerimin ışığında geriye baktığımda herkesin farklı şekil ve derecelerde bu durumun

¹⁶ a.g.y.

¹⁷ Nicolas Nabokov'dan J.E. Slater'a, 11 Ağustos 1971 (MJ/HRC).

¹⁸ Diana Josselson'dan Spenderlara, 18 Mayıs 1967 (MJ/HRC).

¹⁹ Diana Josselson'dan Stephen Spender'a, 26 Mayıs 1967 (MJ/HRC).

tutsa ı olduğunu görüyorum. Her zaman çok cömert davrandı ın dostlarını aldatmak zorunda olmak senin için herhalde korkunç bir şeydi. Ama eminim CIA'nın bunu senden beklemesi yanlı tı, çünkü kişisel olarak insanın çeşitli eziyetler çekmesine yol açacak, ilişkilerini etkileyecek bir şey, bizim gibi bunu şiddetle önemseyen insanlar başkalarının güvenini bir daha kazanılması olanaksız şekilde yitirdiği zaman çok üzülüyor... O bakımdan yine aynı gerçeğe dönüyoruz, bir meslek arkadaşınız bilgi saklıyorsa, öteki meslektaşlarının özgürlüğünü ve onurunu  alıyor demektir; bunun karşılığında dostlarının güvenini kaybeder, sonunda da pek çok kişi acı  eker... Umarım sen de, dostlarına karşı açık davranmak hakkını senin elinden alan bu yanlış durumdan kurtuldu un için rahatlamı sındır... CIA'nın seni susmaya zorlamasında (onların açısından) yanlış olan şey  u, seni dostlarına böyle davranmaya zorladıkları zaman, komünistlerin etik anlayışını benimsemeye zorlamı  oluyorlar ve Batı'nın yöntemleriyle Doğu'nun yöntemleri arasında bu bakımdan bir fark kalmıyor.”²⁰

Josselson'ın daha sonra kullanacağı deyimle bu “bok atma fırtınası” azalmaksızın devam etti. Bu kez de konuyu kızı tıran inanılması g   bir şekilde Tom Braden'dı, *Saturday Evening Post*'a bir makale yazmıştı. 20 Mayıs tarihinde “İyi ki CIA ‘Ah-l ksız’” başlıklı yazı, Tom Braden'ın dediğine göre, gazetelerde yayımlanan “budalaca, bilgisizce saçmalıkları” düzeltmek için yazılmıştı. Ama Braden yanlışlıkları düzeltmekten daha fazlasını yaptı. Başka türlü asla ortaya çıkmayacak olan gizli bilgiyi -bütün bilinmezlikleri (belki de bundan sonraki ink rları) sona erdirecek somut bir kanıtı- açıklamaya talip oldu. 1950'lerin Avrupa'sında solda olan kişilerin “komünizm ile mücadeleyi umursayan yeg ne kişiler”²¹ olduğunu açıkladıktan sonra, Uluslararası  rg tler Dairesi'nin (IOD'nin) nasıl bu insanlarla bir araya gelme yolları aradığını ayrıntılarıyla anlattı. IOD'nin Amerikan İşçi Partisi görevlileriyle ilişkisini dile getirdi ve hatta Victor Reuther'ı CIA parasını “hiç de akılcıca sayılamayacak” bir şekilde harcamakla suçladı. “*Encounter*’ın yayımlanması için gerekli” paranın CIA’dan geldiğini doğruladı ve “bir ajanın *Encounter*’ın edi-

²⁰ Natasha Spender'dan Michael Josselson'a, tarihsiz (MJ/HRC).

²¹ Tom Braden, “I’m Glad CIA is ‘Immoral’”, *Saturday Evening Post*, 20 Mayıs 1967.

törü” olduğunu iddia etti. Şunu da ekledi: Bu şekilde yerleştirilen ajanlar “örgütlerin resmi önderlerine yalnızca antikomünist programlar önermekle kalmıyor, kaçınılmaz bütçe sorunlarını çözenin yol ve araçlarını da gösteriyorlardı. Gerekli para ‘Amerikan Vakıfları’ndan elde edilebilecekse neden edilmesin? Ajanların bildiği gibi, ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda, CIA’nın finanse ettiği vakıflar çok cömert davranıyordu.”²² IOD’nin kullandığı paravan örgütler listesini veren Braden, “1953’te uluslararası örgütleri her alanda yönetiyor ve etkiliyorduk,”²³ dedi. Yönetmek mi? Etkilemek mi? Elbette, bunu yapmak isterse “destek”ten, “dostça öğüt”ten söz etmesi yeterdi. Ne de olsa Teşkilat’ın izlediği hiç değilse resmi çizgi buydu.

Braden’ın makalesinin sonucu CIA’nın komünist olmayan solla örtülü ilişkisinin kesin olarak su yüzüne çıkması oldu. Ne oldu da Braden bunu yazdı? Kendi açıklamasına göre, eski dostu Stewart Alsop Kaliforniya’ya telefon edip onunla konuşmuş ve olayın doğru şekilde kayda geçmesi için *Saturday Evening Post*’a bir makale yazmasını istemişti. “Galiba ben bunu tarihi yakalamak olarak gördüm,” dedi Braden. “Ta başından beri işin içindeydim, şimdi aradan yirmi yıl geçmişti, hâlâ devam eden şeyler vardı, benim’ düşünceme göre bu iş komikleşti ve bu düzmece gösteriyi durdurmanın zamanı geldi.”²⁴ Mart başlarında Braden makaleyi kaleme almaya başladı. Üç ay gibi uzun bir zamanı vardı, istediği gibi inceltebilirdi. Çeşitli kereler Alsop ile telefon görüşmesi yaptı, Braden çeşitli müsvetteleri ona gönderdi, her birinde gittikçe daha fazla sır perdesi kalkar hale geldi.

Braden’ın kendisi olayın “doğru şekilde kayda geçmesini” istediğini, bütün kırıksıkları ütölüyüp düzeltmek istediğini söyledi. Ama makalede kod adlarını bilerek gizledi, kendi kod adı Homer D. Hoskins iken, adının Warren D. Haskins olduğunu söyledi. Bunca kundaklayıcı açıklama yaparken Braden niçin kod adlarını saklama zahmetine girmişti? Acaba her CIA ajanının işe girerken ettiği gizlilik yemininin parçası olarak imzaladığı gizlilik anlaşmasını mı düşünüyordu? Bu gizlilik anlaşması kendisine hatırlatıldığında Braden tuhaf bir yanıt verdi: “Bana gizlilik anlaşmasını

²² a.g.y.

²³ a.g.y.

²⁴ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Ağustos 1996.

hatırlatabilirlerdi ama ben imzaladığımı unutmuştum bile. İnanın, bir gizlilik anlaşması imzaladığımı bilmiyordum. *İmzalamıştım* tabii ama bunu hatırlamıyordum. Hatırlamış olsaydım bunu yapmazdım.”²⁵ “Tom bir emekli olarak kurallara uysaydı yazdığı şeyler için onay alması gerekirdi,” dedi Lawrence de Neufville. “Kurallara uyduğunu sanmıyorum.”²⁶

Bir başka senaryo daha var, pek çok CIA ajanına -hatta Tom Braden’ın kendisine- daha sonra çekici gelen bir senaryo. “Tom Braden Teşkilat’ın adamıydı, gizlilik anlaşmasıyla ilgili her şeyi biliyordu,” dedi John Hunt. “Bu anlaşma geçmişte kullanılmıştı ve Braden için, gerçekten de bağımsız hareket ediyor idiyse, korkacak çok şey vardı. Benim inancıma göre komünist olmayan soldan kurtulmak isteyenler için o, hattın ta en ucunda bir yerdeki bir maşaydı. Yalnız başına hareket eden silahlı bir adam aramayın - bu çılgınlık olur, Kennedy’nin öldürülmesi alayında olduğu gibi. Pek çok sayıda ilgili taraf vardı. Braden ancak bir noktaya kadar biliyordu. Belki de [Richard] Helms onu çağır m ş, ‘Sana göre bir i  var,’ demişti. Kongre’nin ve öteki programların kirli  ama ırlarını ortaya dökmek konusunda bir harekât kararı olduğuna kuvvetle inanıyorum. Braden’ın makalesini Mike ile tartı tım, bunun CIA’nın komünist olmayan solla bağını koparmak için e      ml  ve izinli bir hareket olabileceğine karar verdik. Ama hiçbir zaman kökenine inemedik.”²⁷

Jack Thompson da aynı çizgi üzerinde mantık y r  t . “Bir harekâtın altını oymak istediğinizde, kullanılan eski bir yöntem, o harekâtı herkese ilan etmektir. Benim kafamda şöyle bir senaryo var: Başkan Johnson Oval Ofis’te, masasında oturuyor, bazı belgeleri karı tırıyor. Belgelerin arasında *Encounter* dergisinin bir sayısını buluyor. ‘Bu ne?’ diyor. Birisi, ‘Sizin derginiz, Başkanım,’ yanıtını veriyor. O da, ‘Benim dergim mi? Benim dergim ha! Bunlar *benim* savaşımın yanlış bir savaş olduğunu düşünen herifler ve benim *dergimde yazıyorlar* ha?’  şte hepsi bu.”²⁸

Thompson’ın bu uydurma senaryosuna dikkatle bakmakta yarar var. Lyndon Baines Johnson 1930’ların insanlarındandı, Doğulu bilgi lerin dünyasında sürüklenen Teksaslı zavallı oğlan,

²⁵ Tom Braden, telefon g r   mesi, Ekim 1997.

²⁶ Lawrence de Neufville, telefon g r   mesi, Nisan 1997.

²⁷ John Hunt, söyleşi, Uz s, Temmuz 1997.

²⁸ John Thompson, telefon g r   mesi, Ağustos 1996.

bu aydınlarla hiçbir ortak yanı yoktu, Jack Kennedy'nin Atina tarzı ara döneminin görkem duygusundan yoksundu. Johnson'ın kafasındaki kültür festivali düşüncesi "kadınların hoşuna gidecek" türden bir şeyle sınırlıydı. Braden'in makalesinin yayımlanmasından iki yıl önce, 14 Haziran 1965'te Amerikan aydınları -başlangıçta Johnson'ın danışmanları tarafından "savaş karşıtlarını yatıştırma" aracı olarak düşünülmüş- Beyaz Saray Sanat Festivali'ni öfkeli bir Vietnam platformuna çevirmişlerdi. Robert Lowell kendisine yapılan daveti geri çevirmiş (FBI dosyasına usulen not edilmişti), Edmund Wilson da festivalin düzenleyicisi Eric Goldman'ı "hayrete düşüren" bir kabalıkla aynı şeyi yaptı. Dwight Macdonald gelmesine geldi ama elinde Lowell'ı destekleyen ve Amerikan siyasetini lanetleyen bir bildiri vardı, bildiriye Hannah Arendt, Lillian Hellman, Alfred Kazin, Larry Rivers, Philip Roth, Mark Rothko, William Styron, (davet edilmeyenlerden) Mary McCarthy imzalamıştı. Akşam yemeğinde Macdonald dokuz imza daha topladı, neredeyse Charlton Heston ile yumruk yumruğa geliyorlardı, Heston, Macdonald'ı en "basit görgü kuralları"ndan habersiz olmakla suçladı ve "Bir ev sahibinin kendi evinde, o ev sahibine karşı bildiriler imzalamak alışkanlığınız mı var sizin?"²⁹ diye sordu. Johnson daha sonra sanki Beyaz Saray'ı "vatan hainleri çetesi"³⁰ ele geçirmiş duygusuna kapıldı.

Eric Goldman'a göre bu olay hafifletilebilecek bir felaket değildi ve "Başkan Johnson'ın [bu olaya] gösterdiği tepki Başkan ile bu gruplar arasındaki duvara birkaç tuğlanın daha eklenmesiyle sonuçlandı". "Bereket versin ki, öykünün büyük bir bölümü bilinmiyordu. Ama bu duvarın Doğu ile Batı arasındaki çivili beton kadar geçilmez bir duvar gibi görünmesine yetecek kadarı herkesçe biliniyordu."³¹ Aktarıldığına göre Johnson, "bu insanlar" arasında başkana ve başkanlığa hakaret etme, "bir kriz zamanında kendi ülkesine zarar verme"³² konusunda gizli bir anlaşma vardı, demiş. Bunlar "orospu çocukları", "budalalar", "vatan hainleri"ydiler, küçücük önemsiz bir olayı büyütmüşlerdi. Başkan aynı zamanda iki yardımcısına, Richard Goodwin ile Bill Moyers'a,

²⁹ Charlton Heston'dan alıntı, Ian Hamilton, *Robert Lowell: A Biography*.

³⁰ Carol Brightman, *Writing Dangerously*.

³¹ Eric Goldman'dan alıntı, Ian Hamilton, a.g.y.

³² a.g.y.

“liberallerle artık hiçbir ilişkisinin” olmayacağını söylemişti, “Onların artık benimle i leri yok. Onlar kom n stlerin yolundan gidiyorlar liberaller, aydınlar, kom n stler. Hepsi bir.”³³

Kültürel  zg rl k Kongresi’nin dizgilerinin, ta ilk ba larda CIA’nın eline verilmesine yardımcı olan ama bunu çok tutucu türden bir reelpolitik adına yapan James Burnham, CIA’nın d   n   tarzında “temel bir hata” olduğuna inand   şeyin kanıtını o kar   kl k içinde görmüştü. “CIA bu eylemlerin çoğunu ‘Kom n st Olmayan Sol’un perspektifi çerçevesine oturtmu tu,” diye yazıyordu. “CIA, KOS’i güvenilir, komünizm kar  tı bir g   olarak görüyor, eylemde KOS’in Batı yanlısı olması bile Amerikan yanlısı bir tutum takınaca ını, hiç değilse Batı ve Amerikan kar  tı olmayacağını sanıyordu. Bu hesap yanlı tı. KOS’in güvenilir yanı yoktur.  nemli olayların baskısına direnemedi. Bunların büyük çoğunluğu -hem bizim ülkemizde hem başka ülkelerde- anti-Amerikanc ların saflarına geçtiler, komünizme ve kom n st ülkelere kar   daha yumuşak bir tavır takındılar. Yani örgütün   k   n n temelinde siyasal bir hata yatıyor. Bu hata KOS doktrinidir - CIA’nın başına Allen Dulles’in dolad   doktrin. K ba, Dominik Cumhuriyeti, hepsinden önemlisi de Vietnam KOS doktrini ve uygulaması için önemli bir sınav niteli indeydi. KOS re etesiy le CIA’nın besledi   örgütlerin ve kişilerin büyük bir bölümü sonunda i i bu ülkenin iradesinin altını oymaya ve ulusal güvenliği baltalamaya ya da sabote etmeye vard rdılar.”³⁴ Lyndon Johnson’un sonunda Kom n st Olmayan Sol ile CIA’nın ilişkisini koparma noktasına gelmiş olabileceğini düşünmek g   değil.

Gerçekten olup bitenlerle ilgili en ilginç ipucu Braden’in gizlilik anlaşmasında yer alıyor. 19 Nisan 1967,  ar amba günü öğleden sonra saat 2’de Johnson’un özel yardımcısı Walt Rostow Başkan’a “gizli bir hatırlatma notu” daktilo etti, notta şöyle deniyordu: “*Saturday Evening Post*’ta Braden’in CIA ile ilgili makalesinin yayımlanaca ını bildiğiniz kanaatindeyim. I te Dick Helms’den gelen haber böyle.” Braden’in makalesi *Postun* 20 Mayıs 1967 tarihli sayısında yayımlandı, yani Rostow Başkanı uyard ktan tam bir ay sonra. Şu anda CIA’nın başkanı olan Richard

³³ Lyndon B. Johnson’dan alıntı, Stephen Whitfield, *The Cultere of the Cold War*.

³⁴ James Burnham, “Notes on the CIA Shambles”, *National Review*, 21 Mart 1967.

Helms, Rostow'un hatırlatma notuna göre, makaleden ve herhalde içeriğinden haberliydi. CIA'nın Braden ile yaptığı gizlilik anlaşmasına dayanarak makalenin yayımlanmasını engellemek için yeterince vakti vardı.

Rostow'un belleğinde bu konu pek de açık değildi. "Braden'i yalnızca sohbeti tatlı, hoş bir insan olarak tanıyordum. Hatırlatma notunu hiç hatırlamıyorum. Onun makalesini de hatırlamıyorum," dedi. "Herhalde Helms bana söyledi, herhalde ben de Başkan'a söyledim. Ama önemli bir şey değildi, o zaman beni pek etkilememişti."³⁵ Peki Rostow kendisini etkilemeyen bir şey için niçin Başkan'a gizli bir hatırlatma notu yazma zahmetine gitsin? Buna Rostow biraz çelişkili bir yanıt verdi: "Siyasal bir gündem maddesi oluşturacak ve Başkanlığı ilgilendirecek herhangi bir şey varsa, ona haber verirdim."³⁶

Aslında Rostow ile Helms'in pek çok kereler Başkan'ı bilgilendirme fırsatları oldu. Rostow'un önerisi üzerine Salı Öğle Yemeği'ne, yani Johnson zamanında yüksek düzeyli ulusal güvenlik toplantısına Dick Helms de davet edildi, "çünkü Başkan'ın kendisine danışabileceği bir istihbarat adamı olsun istedim".³⁷ 1967 yılında, bu haftalık öğle yemeklerinin tartışma konusu hemen hemen her zaman Vietnam'dı.

Bir başka soru: Acaba CIA büyük ölçekli bir istihbarat harekâtı başlatacak kadar *Ramparts*'ın haberlerini ciddiye alırken, niçin Braden'i durdurmak için hiçbir şey yapmadı? "Bana kalırsa bütün bunlardan kurtulmak istemiş olmaları çok mümkün," dedi Braden. "Stewart (Alsop) belki de bunu biliyordu. Ben her zaman Teşkilat'ta fiilen herkese ilan edilmiş olan bu tür şeylerden kurtulmak isteyen insanların var olabileceğini düşündüm. Herkes biliyordu - işin aslını bilenler ve Tew gibi insanlar bu şeylerin hepsinin CIA'ya paravanlık ettiğini elbette biliyorlardı. Kafamın bir köşesinde onların bundan kurtulmak istedikleri düşüncesi hep vardı ama kanıtlayamam."³⁸

Üst düzey bir CIA ajanına göre Stewart Alsop bir "CIA ajanıydı". Başka kaynaklara göre Alsop yabancı hükümetlerin resmi görevlileriyle görüşmelerde Teşkilat'a özellikle yardımcı oluyor-

³⁵ Walt Rostow, telefon görüşmesi, Temmuz 1997.

³⁶ a.g.y.

³⁷ a.g.y.

³⁸ Tom Braden, telefon görüşmesi, Ekim 1997.

du - CIA'nın öğrenmek istediği şeylerle ilgili sorular sorardı, ABD'nin yararına olacak yanlış bilgi tohumları ekerdi, köşe başlarını *tutmuş* yabancılara CIA'nın kullanma fırsatlarını değerlendirirdi. Stewart'ın erkek kardeşi Joseph, Stewart'ın bir "ajan" olduğu iddiasını "tam anlamıyla saçma"³⁹ bularak reddetti, "Ben Teşkilat'a Stew'dan daha yakındım, Stew da yakındı ama benim kadar değil," dedi. Ama sonra şunu ekledi: "Bazı işler yaptığını söyleyebilirim - bir Amerikalı olarak doğrusunu yaptı... [CIA'nın] Kurucu Ataları bizlerin yakın, kişisel dostuydu... Toplumsal bir şeydi bu. Tek bir dolar bile almadım, gizlilik anlaşması falan imzalamadım. İmzalamam gerekmedi... Doğru bulduğum zaman onlar için bir şeyler yaptım. Ben buna bir vatandaş olarak görevini yapmak diyorum ... CIA güvenmediği insanlara en küçük şekilde kapılarını açmadı. Stew ile bana güvendiler, bundan gurur duyuyorum." Stew Alsop, Dulles ile çevresine "Cesur Doğulular" diyordu ve bu "sıkı yönetici sınıfın, *bruderbund*'un"⁴⁰ parçası olmaktan mutluluk duyuyordu.

Önemli bir açıdan Braden'in makalesi beklenen sonucu vermedi. Teşkilat'ın *Encounter*'a bir ajan yerleştirdiği iddiası, bu ajanı ortaya çıkarma ve istifasını hızlandırma niyetiyle yapılmış olabilirdi. Bu adam, Braden'in tanımına göre, "bizim ajanlarımızdan biriydi, entelektüel verim ve yazma yeteneği yönünden müstesna bir insandı, maaşını biz ödüyorduk".⁴¹ Şu anda Daniel Bell ile birlikte *The Public Interest* adlı (Josselson'ın 10 bin dolarlık cömert bağışıyla yayımlanmaya başlamış olan) derginin editörlüğünü yapan Irving Kristol'un çok canı sıkıldı. "Tom Braden *Encounter*'da bir CIA ajanının bulunduğunu söyleyen makalesi yayımlandığında' çok kızdım çünkü kendimin bir CIA ajanı olmadığını pekala biliyordum, Stephen Spender'in da olmadığını biliyordum," dedi daha sonra. "Bay Braden bu makaleyi yazarken' kafasında ne vardı, bilmiyorum."⁴² Hiçbir zaman fotoğrafta yer almayan Spender'in söylediği şuydu: "Bunun Kristol olduğuna inanamıyorum, gerçekten inanamıyorum. Ben değildim, bunu biliyorum."⁴³

³⁹ Joseph Alsop'tan alıntı, Carl Bernstein, "The CIA and the Media", *Rolling Stone*, 20 Ekim 1977.

⁴⁰ Joseph Alsop'tan alıntı, Carl Bernstein, daha önce a.g.y.

⁴¹ Tom Braden, 'I'm Glad CIA is 'Immoral'', *Saturday Evening Post*, 20 Mayıs 1967.

⁴² Irving Kristol söyleşi, Washington, Haziran 1994.

⁴³ Stephen Spender, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

Geriye Lasky kalıyordu. Yıllar sonra, kestirilebileceği gibi, Braden'ın iddialarına bütününü burun kıvırdı ve onun için "asalak budala ihtiyar" dedi. Bütün bu olayı fazlaca James Bond melodramına benzediği için ciddiye almayan Lasky, "casus ve köstebek sendromu," dedi, "Ben hayatımda hiç CIA dergisi editörlüğü yapmadım, yapmadım ve yapmayacağım".⁴⁴ CIA ajanı kimdi? Bu soruyu, "Siz misiniz? Ben miyim? Kimdi?" diye yanıtladı. "Dinleyin, ne yaptıkta yaptık. Hayır, hayır, hayır, insanların uydurması bu, elbette tarihçilerin bunu ciddiye almaması gerekir."⁴⁵ Ama Braden otuz yıl sonra kesin konuşuyordu. Bu, insanların uydurması değildi.

Braden'ın ihaneti Josselsonları altüst etmişti. "Seninle ilgili güzel anıları, o altı günlük bisiklet yarışlarını falan hiç unutmuyorum, mesleğindeki başarısına duyduğum saygıdan söz etmeyi gereksiz buluyorum, bu yüzden makalende Mike ve arkadaşlarına nedensiz ihanetin beni daha da çok üzdü," diye yazıyordu Diana. "Hiçbir şeyden haberi olmadığını anlaşılan unuttuğun Irving K'yı açıkça ima eden, tamamıyla yanlış beyanın ... öylesine büyük bir karışıklığa ve kişilerin öyle acı çekmesine yol açtı ki bunları senin hayal bile edemeyeceğini düşünüyorum ama herhalde iyi bir dergiye öldürücü bir darbe indirdiğinin farkındasındır... Onca yorucu o yıllarda kendi yaşam deneyimlerimden bildiğim, senin de bilmen gereken bir şey var, Tom: *Özgür* davranan, kendi vicdanının sesinden başka hiçbir şeyi dinlemeyen biri var idiyse o [Mike'dı]."⁴⁶ Diana mektubunu Braden'dan bir özür yayımlaması ve Josselson'ın Kongre'ye ajan olarak yerleştirildiği konusundaki sözlerinin geri almasını rica etti. Mektubu cevapsız kaldı.

Ne tuhaftır ki Teşkilat'ta teknik açıdan "bomba" etkisi yaratması geren bir olay olmuştu ama "sanki şimdiye kadar olan olayların en iyisi olmamasından ötürü duyulacak hafif bir kaygı"⁴⁷ dışında bir tepki yaratmamıştı görünüşe bakılırsa. Tom Braden hiçbir resmi sansüre uğramadan kurtuldu. Dahası, açığa çıkan KOS programıyla ilişkili ajanların meslek hayatları hiçbir şekilde zarar görmedi. Cord Meyer ile adamları daha önemli ve

⁴⁴ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

⁴⁵ a.g.y.

⁴⁶ Diana Josselson'dan Tom Braden'a, 5 Mayıs 1967 (MJ/HRC).

⁴⁷ Lee Williams, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

iyi işlerin başına geçtiler ( rne in Cord Meyer Batı Avrupa'daki bütün harek tlardan sorumlu, Londra merkezinin şefi oldu). Yalnızca Komünist Olmayan Sol kesimden işe alınmış kişilere vazgeçilebilir gözüyle bakılıyordu. Robie Macauley biraz ortalıkta dolaştı, Diana Josselson'a göre, "sonunda onu da kapının dışına koydular". Teşkilat'tan ayrıldı -*Kenyon Review*'den de ayrıldı- *Playboy* dergisinin  y   editörü oldu. 1960'ların ortalarında Yeni Sol ile kurlaşmaya başlayan John Thompson'ı da trenden indirdiler. 1968'de Amerika  zerine yazılar yazan Thompson, Josselsonlara söylediğine göre, Vietnam'la ilgili olmayan yazıların hepsi Afrikalı-Amerikalılarla ilgili olacaktı (ama onları apaçık bir şekilde sömürgecilik dönemi sözcükleriyle tanımlıyordu).⁴⁸

Josselson 13 Mayıs'taki Genel Kurul toplantısından önce CIA'dan istifa etmişti ("Her şeyden önce Kongre'yi korumak için ayrıldı, böylece sorulduğu zaman artık Teşkilat'ta çalışmadığını s yleyebilecekti,"⁴⁹ demişti Diana) ama bir daha onarılamayacak şekilde onuru kırılmıştı. Hakaret sayılabilecek bir maaşı vardı, yaptığı dev katkılar tabii ki hiç düşünülmemişti. Josselson'ı 1965'te Farfield Vakfı Uluslararası Direktörü olarak, iki yıllığına 21 bin dolar ücretle "işe" almıştı, ücret 12 taksitte ödendi. Artık hiç değilse ilke olarak CIA'nın Josselson'a karşı hiçbir parasal sorumluluğu yoktu. Josselson'ın kimsesiz ve çaresiz bırakıldığını fark eden Frank Platt ile John Thompson, Farfield'in kapital rezervinden ödenebilecek, yılda 30 bin dolar maaşla Josselson'ın emekli edilmesi işini ayarladılar. Thompson'a göre bu rezerv 1 milyon doları buluyordu. Bazı nedenlerle bu para, bu fonu oluşturmuş kişilere geri verilemedi i için Thompson söz konusu miktarın hemen kullanılabilir hale getirilmesini önerdi.⁵⁰ Josselson ile yapılan bu anlaşma Farfield'in "son bağış fonu"nın bir bölümünü açıklıyor. Gerisi nasıl dağıtıldı, bununla ilgili bir kayıt yok.

Ramparts'ın açıklamalarından bile önce Senatör Mike Mansfield, CIA'nın gizli olarak sağladığı finansmanlarla ilgili geniş çaplı bir kongre araştırmasının yapılmasını istemişti. Başkan Johnson bunun yerine Dışışleri Bakan Yardımcısı Nicolas Katzenbach, Sağlık, Eğitim ve Sosyal Yardım Bakanı John Gardner ile

⁴⁸ John Thompson'dan Michael Josselson'a, 211 Ekim 1967 (MJ/HRC).

⁴⁹ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

⁵⁰ John Thompson'dan Michael Josselson'a, 28 Ekim 1967 (MJ/HRC).

CIA Direktörü Richard Helms'ten oluşacak özel bir komisyonun kurulmasından yanaydı. 29 Mart 1967'de tamamlanan Katzenbach Raporu'nda şu sonuca varılıyordu: "Hiçbir federal büronun dolaylı ya da dolaysız olarak, ülkenin hiçbir eğitim kuruluşuna ya da özel gönüllü örgütüne gizli para yardımı ya da destekte bulunmaması ABD hükümetlerinin politikası olmalıdır."⁵¹ Büroların bu tür örtülü finansmanlarını kesmeleri için son tarih olarak raporda 31 Aralık 1967 veriliyordu. Böylece CIA'ya harekâtlarının pek çoğuna "külliyyetli miktarlarda son bir bağış" -"büyük dalga fonu" olarak bilinen teknikle- yapma fırsatı verilmiş oldu (Özgür Avrupa Radyosu örneğinde görüldüğü gibi, bu para tam iki yıl sürecek bir harekâtı sürdürmeye yetmişti).

Hükümetin CIA'ya gelecekte bu tür eylemleri bırakma talimatını vermesinde etkili olan Katzenbach Raporu'ndan çok sık söz edildi. Ama CIA Katzenbach sonrası dönemde neler yapabileceğini saptarken bu raporu çok farklı bir şekilde yorumladı. Devletin 1976 İstihbarat Eylemleri ile İlgili Seçilmiş Komisyon Raporu'na göre Planlar Direktör Yardımcısı Desmond FitzGerald, rapor yayımlandıktan sonra bütün çalışma bürolarına şu uyarı yazısını gönderdi: "a) ABD'nin ticari örgütleriyle örtülü ilişkiler kurmanın önünde hiçbir engel yoktur, tekrar ediyorum, yoktur. b) Yabancı ülkelerde konuşlanmış uluslararası örgütlere örtülü para yardımı yapılabilir."⁵²

Bir başka deyişle uluslararası örtülü eylemler alanında hiçbir şey değişmemişti. Böylece CIA (Kültürel Özgürlük Kongresi'nin yan ürünü olan) Forum World Features'a 1967'den sonra da para yardımında bulunmaya devam etme kararı almak isterse rahatça alabilirdi. Johnson, Katzenbach Raporu'nu resmi hükümet politikası olarak kabul etmişti ama bu bir yürütme emri olarak duyurulmamış ya da bir hüküm haline getirilmemişti. Sağlam yasal dayanaktan yoksundu. *The Nation* dergisinde, satır aralarının iyi okunduğu (ve sağlam bir tabandan yoksun olduğunun fark edildiği) belli olan başyazıda raporun "softaca pragmatik", "tanım gereği kaçamak" olduğu yargısında bulunuluyor ve şu sonuca varılıyordu: "Bay Johnson'ın büyük sloganı 'Büyük Toplum', Bourbon krallarının alay eder gibi söyledikleri sözlerden

⁵¹ *Katzenbach Komisyonu Nihai Raporu*'ndan alıntı, Beyaz Saray basın duyurusu, 29 Mart 1967 (NSF/LBJ).

⁵² Desmong FitzGerald'dan alıntı, *Church Komisyonu Nihai Raporu*, 1976.

biri gibi g  r  nmeye ba lıyor.”⁵³

On yıl sonra bir h  k  met araştırmasında  u gerçek ele tiriliyordu: “1967 olaylarına tepki olarak CIA’nın getirdiği sınırlamaların çoğu, hassas CIA harek atlarını tehlikeye sokabilecek daha başka açıklamaları engellemeye yönelik güvenlik önlemlerine benziyor. Özgür bir toplumda sınırların nerede olması gerektiği konusunda önemli, yeni düşünceleri temsil etmiyorlar.”⁵⁴

⁵³ Ba yazı, *The Nation*, 10 Nisan 1976.

⁵⁴ *Church Komisyonu Nihai Raporu*, 1976.

Kötü Bir Pazarlık

Bu iğrenç dünyada her şey doğru ya da yanlış görünebilir, ne renk gözlükle baktığınıza bağlı.

Calderon de la Barca

1967 sonuna ve 1968 ortalarına kadar Josselson fiziksel ve ruhsal bir tükenmişlik içinde yaşadı, kendi davranışlarının yol açtığı karışıklık ve acıların hatırlatılmadığı gün olmuyordu. Hindistan Kültürel Özgürlük Kongresi'nin Başkanı Jayaprakash Narayan, "Özgürlüğe, açık topluma, amaçlar kadar araçların da ahlâka uygun olması gerektiğine inanan biri nasıl olur da uluslararası bir casusluk bürosundan para kabul etmekte bir sakınca göremez, bunu anlamak benim için olanaksız," diye yazıyordu. "Kongre'nin her zaman bağımsızlığını koruduğu değerlendirmesini yapmak yetmezdi... Teşkilat kendisi için yararlı bulduğu şeyleri yapıyordu."¹ Hindistan örgütünden ayrıldığını ilan eden K.K. Sinha şöyle diyordu: "Bombanın Paris karargâhında saklandığı ... konusunda en küçük bir fikrim olsaydı, Kongre'ye hiç bulaşmazdım."² Bazıları için icabına bakılması gereken gerçek bombalar vardı. Japonya'da bir Kongre üyesinin evine ateş açıldı, adam polisin korumasına sığınmak zorunda kaldı. Uganda'da *Transition*'ın editörü Rajat Neogy, bunun dergisine zararının "tahmin edilemeyecek" kadar büyük olduğunu söyleyince hemen tutuklanıp hapse atıldı.

¹ Jayaprakash Narayan'dan Raymond Aron'a, 22 Haziran 1967 (CCF/CH1).

² K.K. Sinha'dan John Hunt'a, 1 Haziran 1967 (CCF/CH1).

“Gerçek kurbanlar vardı,” diyordu Diana, “ve Michael üzü-
lüyor, pişmanlık duyuyor, bazen bütün bunlara razı olma kara-
rını sorguluyordu. Amaca giden yol mubahtır ilkesinin katı çiz-
gisini izlerken kararsızlığa düştük ama sonunda yapılacak doğru
şeyin bu olduğu konusunda görüş birliğine vardık. Gelgelelim
insanların adlarının gerçekten lekelenmesi onu korkunç üzüyor-
du”.³ “Hindistan’da, Lübnan’da, Asya’da, Afrika’da -güçlü birer
temsilci olarak Mike ile bana güvenmiş ve yazgılarını Kongre’ye
bağlamış kadınlar ve erkekler- daha sonra bir kasırgaya yaka-
lanmış insanlar vardı,” diyordu John Hunt. “Aralarında geçekten
çok acı çekmiş insanlar tanıyorum, hiçbir yüksek ahlâk masalı ya
da tartışma bu gerçeği değiştiremez. Onlar hayatlarını ve onurla-
rını ortaya koydular, ben bunları hiç unutmadım. Bu ahlâk iki-
lemine ‘devletin yararına’ ya da ‘tarihin cilvesi’ ya da bunun gibi
bir lafla aşamazsınız. Ama yeniden aynı şansım olsa aynı şeyleri
yapardım. Pişmanlık duyabilir ama yine de her şeye değerdi der-
siniz.”⁴

Avrupa ve Amerika’da, yani K.K. Sinha’nın “ilerleyen tehli-
kenin gürültü patırtısından uzak” dediği yerlerde tepkiler karı-
şıktı. Michael Polanyi CIA ile ilgili açıklamalar çevresinde kopan
fırtınaları “iğrenç” buluyor, “savaşı izleyen yıllarda (varlığından
haberim olsaydı) CIA’ya seve seve hizmet ederdim,”⁵ diyordu.
Koestler buna “bir bardak suda fırtına” dedi ve pek yakında son
bulacaktı. Yehudi Menuhin “CIA’yı daha çok” “bizim gibi insan-
larla”⁶ özdeşleşmiş olarak düşünüyordu. George Kennan tahmin
edilebileceği gibi savunmaya geçti ve “CIA parası için koparılan
patırtı çok yanlış bir şey, pek çok acıya yol açtı, bu kadarına izin
verilmemesi gerekirdi. Ben bu konuda en küçük bir vicdan azabı
duymadım. Bu ülkenin bir Kültür Bakanı yok, CIA bu boşluğu
doldurmak için elinden geleni yaptı. Bu yaptığı işi eleştirmemiz
değil övmemiz gerekiyor.”⁷

CIA’nın Batı’da kültür hayatına el atmasının, demokrasinin
kaçınılmaz bir yanlışı olduğu düşüncesini destekleyen insanların
sayısı giderek azalıyor. “Ahlâk yönünden derin bir hayal kırıklı-

³ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

⁴ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

⁵ Michael Polanyi’den alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

⁶ Yehudi Menuhin’den Nicolas Nabokov’a, 14 Mayıs 1966 (CCF/CHI).

⁷ George Kennan’dan Shepard Stone’a, 9 Kasım 1967 (CCF/CHI).

ğı”ndan söz eden Andrew Kopkind, “Ağızlardan düşmeyen açık toplum sözleriyle, perde arkasından yönetme gerçeği arasındaki uçurum hiç kimsenin düşünmediği kadar büyüktü... Herhangi bir Amerikan kuruluşu adına yurtdışına giden herkes, şu ya da bu şekilde, dünyanın komünizm ile demokrasi arasında ikiye bölündüğü ve bu ikisi arasında kalmanın ihanet anlamına geldiği varsayımına tanık oluyordu. Muhalifleştirme hayali devam ediyordu. CIA sosyalist soğuk savaşçılara, faşist soğuk savaşçılara, siyah ve beyaz soğuk savaşçılara destek oluyordu. CIA harekâtlarına egemen olan açık fikirlilik ve esneklik bu harekâtların önemli üstünlükleriydi. Ama bu yalancı bir çoğulculuktu ve tam anlamıyla yozlaştırıcıydı.”⁸ Çok tekrarlanmış olan bu tavır ahlâk yönünden basit olduğu için insanlara çekici geliyordu. Ama gereğinden fazla basitti. Asıl sorun muhalefete geçme olasılığının onarılmaz biçimde tahrip olması değildi (Kopkind’ın kendi iddiaları buna tanıktır) ya da aydınlara baskı yapılması ya da aydınların ayartılması (bu da olmuş olabilir ama) değildi, asıl sorun düşünsel araştırmanın doğal süreçlerine müdahale edilmiş olmasıydı. “Bizi en çok rahatsız eden şey,” diye yazıyordu Jason Epstein, “hükümetin el altından parsa dağıtır gibi görünmesiydi, her zaman en büyük payı en büyükler alınıyordu. Başka büroların yanı sıra CIA ile Ford Vakfı bir aydınlar aparatı oluşturmuştu ve o aparatı finanse ediyordu, bu aydınlar Soğuk Savaşa karşı tavırlarının doğru olup olmadığına bakılarak seçilmişlerdi, yoksa bireysel yetenek ve başarının ideolojiden daha önemli sayıldığı, her türlü araştırmanın yerleşik inançlardan kuşku duymakla başladığının kabul edildiği, deyim yerindeyse, serbest aydınlar pazarından değil... Sonunda aydınların ne kadar kötü pazarlık yaptıkları ortaya çıktı, herhangi bir ülkenin iradesi doğrultusunda hareket etmek, ne sanat ya da edebiyatın ne herhangi tür ciddi düşüncenin ne de hatta insanlığın çıkarınyaydı.”⁹

⁸ Andrew Kopkind, “CIA: The Great Corrupter”, *New Statesman*, 24 Şubat 1967.

⁹ Jason Epstein, “The CIA and the Intellectuals”, *New York Review of Books*, 20 Nisan 1967. Epstein’in “birinci mevkide yolculuk eden ikinci mevki yolcuları” derken söylemek istediği şeyi daha önce Conor Cruise O’Brien söylemişti. O’Brien’in iddiasına göre *Encounter* gibi harekâtların başarısı, aslında “Washington’daki iktidar yapısının çıkarları adına sürekli ve tutarlı etkinlikler”le meşgul, bir Truva Atı olan, “orta derecede yetenekli ve gerektiği kadar tutkulu” yazarlara bir çeşit paravanlık edecek, yüksek ilkeli yazarları kendine çekmekte yatıyordu. Conor Cruise O’Brien, “Politics and the Writer”, 9 Mayıs 1966, basıldığı yer Donald H. Akenson (haz.), *Conor: A Biography of Conor Cruise O’Brien*.

“1956-57’de *Encounter*’ın arkasında ABD Hükümeti’nin gizli parasının bulunduğunu bilseydim o derginin maaş bordrosunda adım olur muydu sanıyorsun?” diye sormuştu Dwight Macdonald Mart 1967’de öfkeyle Josselson’a. “Olurdu sanıyorsan birbirimizi hiç tanımıyoruz demektir. İnsan devletin açıkça desteklediği bir dergide çalışıp çalışmamayı bile düşünür... Enayi yerine konduğumu düşünüyorum.”¹⁰ Enayi mi yoksa ikiyüzlü mü? 1958’de makalesini dergiye koymamalarına karşın Macdonald 1964’te yaz için oğlu Nick’e bir iş verip veremeyeceğini Josselson’a sormakta sakınca görmedi. Ayrıca bu işi Kongre ile CIA arasındaki ilişkilerin dedikodusunu hiç değilse duymayan kimsenin kalmadığı bir zamanda yapıyordu. Pekiyi, ya 1967 yazında Chicago’da, Evanston’daki bir partide ağlamaya başlayan, masumluk gösterilerine öteki konukların sert tepki gösterdikleri Spender? “Hepsi oradaydı, hepsi birer David Levine karikatürüne benziyordu - Daniel Bell ile karısı Pearl Kazin Bell, Richard Elmann, Hannah Arendt, Stephen Spender, Tony Tanner, Saul Bellow, Harold Rosenberg, Bayan Polanyi,” diye hatırlıyordu, daha az tanınmış konuklardan biri. “Hepsinin şu ya da bu biçimde Kongre ile ilişkisi olmuştu. Spagettiler yendikten sonra hepsi birbirini, arkalarında gerçekte kimin bulunduğunu bilmemek, bildiklerini ötekilere aktarmamaktan dolayı ‘saf’lıkla suçluyordu. ‘Ben hiçbir zaman Irving’e güvenmedim,’ dedi Hannah Arendt. Melvin Lasky için de aynı şeyi söyledi. Daniel Bell her iki dostunu da canla başla savundu. Tartışma gittikçe kızışıyordu. Spender ağlamaya başladı; kullanılmış, yanıltılmıştı, hiçbir şey bilmiyordu, hiçbir zaman bilmemişti. Bazı konukların Spender için ‘saf’ dedikleri duyuldu. Bazılarıysa onun ‘saf’lık numarası yaptığını düşünüyordu.”¹¹

“Stephen çok kötü oldu,” diyordu Stuart Hampshire. “Herkes Stephen’a çok kötü davrandı, ‘bilmen gerekirdi’ dediler. Bildiğini sanmıyorum. Belki öğrenmek için fazla çaba göstermedi ama gerçekten de devlet ya da istihbarat konusunda gerçekten de hiçbir şey bilmiyordu.”¹² Oysa Lawrence de Neufville başka türlü hatırlıyordu: “Onun bildiğini bilen insanlar tanıyorum ama inkâr ettiği için onu suçlayamazsınız çünkü yaptığımız her şeyi inandı-

¹⁰ Dwingt Macdonald’dan Michael Josselson’a, 30 Mart 1967 (CCF/CHI).

¹¹ Richard Elman, söyleşi, New York, Haziran 1994.

¹² Stuart Hampshire, söyleşi, Oxford, Aralık 1997.

ricı bir şekilde inkâr etmek zorundaydık, o bakımdan pekâlâ inandırıcı bir şekilde inkâr edebilirdi. Josselson, Spender'a söylenmiş olduğunu biliyordu, bana öyle söyledi.”¹³ “Bütün bunlar patlak verdikten sonra Spender ile onun duygusal çöküntüsü ile ilgili haberleri duyduğum zaman -belki de kendi suçluluk duygumun etkisiyle- ilk yaptığım şey, bilmesi *gerekirdi*, demek oldu,” dedi Tom Braden. “Bana kalırsa biliyordu da.” Her zaman kocasının suçsuzluğunu savunmuş olan Natasha Spender büyük bir üzüntüyle, onun yaptığı işin *Budala*'daki Prens Mişkin rolünü oynamak olduğunu söyledi.

Enayi miydiler, ikiyüzlü mü? William Phillips'in kaleme aldığı, 1967 yazında *Partisan Review*'de yayımlanmış olan o ünlü “CIA Üzerine Demeç” kendisine gösterildiği zaman Tom Braden yüksek sesle kahkahayı basmıştı. Demeçte, “Yazınsal ve düşünsel yayımlara ve örgütlere CIA'nın gizlice para yardımında bulunmasına karşı olduğumuzu, CIA'nın düzenli para yardımlarının bu tür yayım ve örgütlerin saygınlığına gölge düşürdüğüne inandığımızı bildirmek istiyoruz,”¹⁴ deniyordu. “CIA tarafından finanse edildiği iddia edilen dergilere güvenmiyoruz ve bu dergilerin ortaya atılan sorulara uygun şekilde yaklaştığı kanısında değiliz.”¹⁵ İmzalara bakınca -aralarında Hannah Arendt, Paul Goodman, Stuart Hampshire, Dwight Macdonald, William Phillips, Richard Poirier, Philip Rahv, William Styron, Angus Wilson olmak üzere toplam on yedi kişiydiler- Braden yalnızca, “Elbette biliyorlardı,”¹⁶ dedi. Belki de James Farrell, “bu *Partisan Review*lüler, şeytan kutsal sudan ne kadar korkarsa, açıklıktan o kadar korkuyorlar,”¹⁷ dediğinde haklıydı.

Cenevre'de, haftada bir kez sebze pazarının kurulmasıyla sessizliği bozulan Plateau du Champel'deki evinden Josselson, artık Uluslararası Kültürel Özgürlük Derneği adını almış olan ve yeni direktörü Shepard Stone yönetiminde -Josselson'sız- yoluna devam eden Kongre'yi ancak içi burkularak seyrediyordu. İlk yıl Shepard Stone'un “bütçeye yardımcı olmak üzere” göreve devam etmesini istediği John Hunt görevinde kaldı. Başlangıçta Jossel-

¹³ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Şubat 1997.

¹⁴ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

¹⁵ “Statement to the CIA”, *Partisan Review*, cilt 34/3, Yaz 1967.

¹⁶ Tom Braden, söyleşi, Virginia, Temmuz 1996.

¹⁷ James T. Farrell'dan Meyer Schapiro'ya, 27 Temmuz 1942 (MS/COL).

son eski “teğmen”ine her gün telefon ediyordu. “‘Gel böyle yapalım,’ ya da ‘Gel, şöyle yapalım,’ derdi,” diye hatırlıyordu Hunt. “Ben de ona, ‘Dinle, Mike, artık Shep bakıyor işlere,’ derdim. Çok acıydı. Mike sanki hiçbir şey değişmemiş gibi davranıyordu.”¹⁸ “Josselson’ın biraz acıklı bir kişiliği vardı,” diyordu Stephen Spender. “Bir ülkede çok uzun bir süre kalmış ve onu oraya gönderen halkı temsil etmek yerine gönderildiği yerdeki halkı temsil etmeye başlamış bir büyükelçiye benziyordu, büyükelçileri bir ülkede uzun süre tutmamalarının nedeni budur, çünkü genellikle böyle taraf değiştirirler, aynı şey Josselson’a da olmuştu. Bütün bu şeyi bir tür harekât olarak düşünürsek, Josselson bunun vaftiz babasıydı ve hepimizi gerçekten seviyordu, ayrıca son derecede kültürlü bir adamdı, edebiyatı, müziği falan çok önemserdi ama aynı zamanda sert ve otoriter biriydi, sorumlulukları korkunç ciddiye alırdı, hiç savsaklamazdı. Bütün her şey ortaya döküldüğü zaman bence gerçekten çok kırıldı.”¹⁹

Kongre için hayır fonlarının milyonlarca dolarına komisyonculuk yapmış olan Ford Vakfı’nın yöneticisi Shepard Stone, Josselson’ın kendinden sonra Kongre için düşündüğü adaydı ama, Diana’ya göre, “Michael kısa zamanda bunun bir hata olduğunu anlamıştı. Michael’ı danışman yaptılar, Kongre Michael’ın hayatıydı, pek çok hatırlatma notu yazdı ama hiçbirine yanıt alamadı. Shep için zor bir durumdu; Michael’ın adamı, kuklası olmak istemiyordu. Ama işler pek de iyi yürümüyordu. Michael onun yaptığı bazı şeylere katılmıyordu, örneğin kendisinin ilgilenmediği ülkeleri ve bölgesel dernekleri -bir başka deyişle, Hindistan’ı, Avustralya’ı, Avrupa dışında kalan ne varsa hepsini- bir kenara atmasını. Shep’in yüreği buna sızlamıyordu - oralarda bulunmamıştı, öyleyse bu adamlar kapı dışarı edilebilirdi. Aydınlarla karşı korkunç bir anlayışsızlık içindeydi. Her yıl Ford Vakfı’na fon için sunuşlar yapılırken Shep bu işi Michael’ın yapmasını isterdi çünkü kendisi yapamazdı.”²⁰

Artık tamamıyla Ford Vakfı tarafından finanse edilen Kongre, Josselson’ın bir türlü ele geçiremediği bağımsızlığını kazanmıştı. Yine de, John Hunt’a göre, İngiliz, Fransız ve Amerikan gizli servisleri arasında 1967 yazında, örgütün yönetimini ele ge-

¹⁸ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

¹⁹ Stephen Spender, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

²⁰ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

çirme konusunda kıyasıya bir yarış vardı. “Başlangıçta Amerikalılarla ilişkisi olan bu örgütleri dost servislerin ele geçirebileceğinden korkuluyordu,” diye açıkladı. “Düşünülen şuydu; acemi, kafasız, sessiz Amerikalılar parayı bastırmaya devam edeceklerdi, biz [Avrupalılar] bu işe beyinlerimizi yatıracaktık; kusursuz ve tertemiz bir harekât olacaktı ve bunu biz yürütecektik.”²¹ Sonunda herkes bu işten payını aldı. Amerikalılar kendi adaylarını başkan ve baş yönetici yaptılar (Shepard Stone’un Almanya Yüksek Komisyonu’ndan Ford Vakfı’na, oradan da Kongre’ye uzanan meslek hayatı hep istihbarat ilişkileri içinde geçmişti. Ünlü Doğu Alman casusu Markus Wolf, Stone’nun CIA kurye görevlisi olduğunu iddia etmişti); Fransızlar -çoktandır *İkinci Şube* ile ilişkisi olduğu dedikoduları duyulan- Pierre Emanuel’i müdür olarak yönetime sokmayı başardılar; İngilizler de bir süre sonra kendi adamlarını eş editör olarak yerleştirdiler. Bu kişi Adam Smith’di, Washington’da 1950’lerin başlarında SIS ile CIA arasındaki bağlantı halkasıydı, Enformasyon Araştırma Dairesi’nin Kültürel Özgürlük Kongresi ile gizli ilişkilerini düzenlemiş olan psikolojik savaş uzmanıydı. Her şey değişmişti ama hiçbir şey gerçekten değişmemişti.

Hiçbir şey, Josselson’ın haklı olarak bunca yıldır yumuşatmayı başarmakla övünebileceği rekabetler ve gerilimler dışında. Hayatietini ve hedef duygusunu, yani kendisine Soğuk Savaş’ın en civcivli günlerinde o kadar ün kazandırmış olan şeyi kaybetmiş bir örgüte, bütün aydın meclislerinin doğasında var olan şirrettik ve kolay çözümlülük egemen olmaya başlamıştı. Kendi mahvına doğru pupa yelken ilerleyen, bu yeniden yapılandırılmış Kongre’yi durdurmak için Josselson Cenevre’den hiçbir şey yapamazdı. Nabokov ara sıra yazarak haber ulaştırıyor, yeni efendilerine “Les compères”^{*} diyerek hakaret ediyordu. Örgütten 1970’te kopmuş olan Edward Shils de hakarete ondan aşağı kalmıyordu. Bütün saygınlığını, diyordu, tamamıyla yitirdi, kendinden hoşnut, aşırı besili aydınların gevezelik ettikleri bir yer durumuna geldi.²² Josselson’a yazdığı bir başka mektupta Kongre’yle ilgili bir haber olmadığını, bazı “önemli goyim”^{**}’le tanışmak üzere

²¹ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

^{*} Fr. Dalavereciler (ç.n.).

²² Edward Shils’den Michael Josselson’a, 11 Kasım 1975 (MJ/HRC).

^{**} Museviler arasında Musevi olmayan “kişi” anlamında kullanılan bir deyim (ç.n.).

davet edildiğini, tabii daveti reddettiğini yazıyordu.²³ Stone ile ilgili izlenimlerini Sidney Hook'a aktarıyor, "hiçbir şeyden habersiz hödük" ... "hiç hak edilmemiş bir makama ve maaşa konmuş bir budala" diyordu,²⁴ Shils'in dediğine göre, Stone'un dünyada anladığı tek iş, harcama hesabı tutmaktı. Ama Shils'in asıl çözemediği ve hiçbir zaman da çözemeyeceği soru, komünistlerin onca kötülüklerine karşın yüksek ahlâk kalesini nasıl ele geçirdikleri - ve hâlâ da orada oturduklarıydı.²⁵

Uluslararası Kültürel Özgürlük Derneği, derneğin işleriyle artık ilgilenmeyen, arkadaki destekçilerin ilgisini kaybetmiş *no-menklatura'sı*yla 1979'un Ocak ayında yapılan bir oylamayla, sonunda kendi kendini feshetti.

1959'da George Kennan, Nabokov'a "bu son yıllarda dünyamızı bir arada tutmak için senden ve senin meslektaşlarından daha çok şey yapmış olan bir insan topluluğu" düşünemediğini yazıyordu. "Özellikle bu ülkede sizin başarınızın boyutlarını ve önemini pek az kişi anlayacaktır,"²⁶ diyordu. George Kennan tasarılanmasına yardımcı olduğu *pax Americana'nın* temelini oluşturan iman şartlarının doğruluğuna daha onlarca yıl inanmaya devam etti. Ama 1993'te bunun dayanağı olan tekçi inancı terk etti: "Dünyada Amerika'nın rolünü Mesihlikle bağdaştıran her türlü anlayışı bütünüyle ve şiddetle reddettiğimi açıkça söylemem gerekiyor, yani kendimize yakıştırdığımız, insanlığın geri kalanının öğretmeni ve kurtarıcısı olma imgesini reddediyorum; tek ve üstün erdemini bizde olduğu yanlışlamalarını, Apaçık Yazgı ya da 'Amerikan çağı' gevezeliklerini reddediyorum."²⁷

İşte Soğuk Savaş'ın efsaneleri bu önermenin -gücünü ve saygınlığını yitirmiş bir Avrupa'nın yerine çağın sorumluluğunu Amerika'nın üstlenmesi gerektiği önermesinin- üzerine bina edilmişti. Sonuçtaysa bu yanlış çıktı. "Soğuk Savaş, gerçek çıkarlar arasında delice bir kavgadır," diye yazmıştı Harold Rosenberg 1962'de. "Soğuk Savaş'ın komik yanı, her iki rakibin de, öteki tarafın düşüncesinin uygulamaya konduğunda karşı konulmaz ha-

²³ Edward Shils'den Michael Josselson'a, 11 Aralık 1975 (MJ/HRC).

²⁴ Sidney Hook'tan Michael Josselson'a, 23 Eylül 1973 ve 2 Kasım 1972 (MJ/HRC).

²⁵ Edward Shils'den Michael Josselson'a, 10 Şubat 1976 (MJ/HRC).

²⁶ George Kennan'dan Nicolas Nabokov'a, 19 Haziran 1959, alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

²⁷ George Kennan, *Around the Cragged Hill: A Personal and Political Philosophy*, New York: Norton, 1993.

le geleceğinin farkında olmasıdır... Batı, kişisel mülkiyet ve kârla çatışmamak koşuluyla özgürlük istiyor; Sovyetler, komünist bürokrasinin diktatörlüğüyle çatışmamak koşuluyla sosyalizm istiyor ... [Aslında] yirminci yüzyılın devrimleri özgürlük ve sosyalizm için yapılmış devrimlerdir ... gerçekçi bir politika esastır, özgürlük ile sosyalizmin karşılığı sahtekârlığından yakasını kesin olarak kurtarmış bir politika.”²⁸ Bu sözlerle Rosenberg, iki tarafı da “formül despotizmine” mahkûm eden, kasımlı bir *pas de deux*’yü sürdürmeye zorlayan Manikeist ikilemi lanetliyordu.

Milan Kundera bir keresinde “inançlı insana” saldırmış ve şunu sormuştu: “İnanç nedir? Donmuş ... bir düşüncedir ... İşte bu yüzden bir romancı sistemli olarak düşüncesinin sistemini bozmalı, düşüncelerinin çevresine kendisinin ördüğü barikatları tekmeleyip yıkmalıdır.” “Ancak o zaman,” diyordu Kundera, “belirsizliğin bilgeliği’yle karşı karşıya gelecektir.” 1967 ifşaatlarının mirası bir çeşit belirsizlikti -ama bu belirsizlikte Kundera’nın “bilgelik” dediği şey eksikti. Olup bitenleri karanlığa gömmek için ya da onların etkisini en aza indirmek için geliştirilmiş bir belirsizlikti. CIA’nın kültürel dalaveralarına “yardım etmiş ve destek vermiş” aydınlar arasında hesap vermek diye bir şeyin olmadığını gören ve bundan iğrenen Richard Elman, “her şeyi farksızlaştıran ya da tahmin edilebileceği gibi, rüşvet ve yolsuzluk için bir tür *comme il faut* haline getiren yalancı [bir] bezmişlik tavrı”nın varlığını sezinliyordu. “Hiçbir şey pek de anlamaya değer değildir, hiç kimse gerçekten dürüst olamaz.”²⁹ Renata Adler’in *roman à clef*’i *Speedboat*’da bu ahlâk bulanıklığına parmak basıyordu: “Zeki insanlar bir şey yaparken yakalandıklarında bunu inkâr ediyorlardı. Yalan yere inkâr ettiklerini gösteren bir kanıtla karşılaştıklarında insanlar bu işi yaptıklarını ve o konuda yalan söylemediklerini, hatırlamadıklarını söylüyorlardı, ama yapmış olsak ve yalan söylemiş olsak bile, bu işi yapmanın ve o konuda yalan söylemenin niteliğini değiştiren yüksek bir amaç adına bu işi yapar ve o konuda yalan söyledik diyorlardı.”³⁰

The Drowned and the Saved adlı yapıtında Primo Levi psikolojik açıdan daha karmaşık ama benzer bir görüş öne sürüyor-

²⁸ Harold Rosenberg, “The Cold War”, *Discovering the Present: Three Decades in Art, Culture and Politics*, Chicago: University of Chicago Press, 1973.

²⁹ Richard Elman, *The Aesthetics of the CIA* (yayımlanmamış elyazması).

³⁰ a.g.y.

du: “Bile bile yalan söyleyen, gerçekliğin  a kendisini çarpıtan insanlar ... vardır ama bir süre için ya da sonsuza kadar sahici anıların limanından demir alıp ayrılan, kendilerine uygun bir gerçeklik üreten insanların sayısı daha fazladır... Açık yalandan kurnazca kandırmacaya sessiz geçiş yapmak iyidir; inanarak yalan söyleyen kişinin durumu daha iyidir, kendi ezberini daha iyi okur ve insanları daha kolay inandırır.”³¹

Kültürel Soğuk Savaş’ın içinde yer almış kişiler yaptıkları şeye gerçekten inanıyor idiyse, onların hiç kimseyi bile bile kandırdıkları söylenemez. Hepsi bir kurmaca, uydurulmuş bir gerçeklik idiyse, böyle olduğu için daha az gerçek değildi. Bir köpek Notre-Dame’a içerse, kabahatin katedralde olduğunu söyleyen olmaz, demişti biri bir zamanlar. Ama bir başka atasözü daha vardı, Nabokov’un tekrarlamaktan hoşlandığı bir atasözü: “G le giren ıslanır.” Batılı Kültürel Soğuk Sava cılarının geçerli kılmak için acele ettikleri demokratik süreç, dürüstlük eksikliğinin kurbanı oldu. Sa ladı ı “ zg rl k” tehlikeye girdi, “gerekli yalan”ın çelişkili buyruğuna demir atmak anlamında “k le”le ti. Kültürel  zg rl k Kongresi içinde daha militan aydınların çizdiği şekliyle Soğuk Savaş’ın bağlamı, bir ideale tam bir ba lılık bayrağı altında çalışmanızı gerektiren bir ba lamdı. Amaca giden yollar mubahtı, bu i in içinde meslekta larınıza (açıkça) yalan söylemek (ya da bildiklerini söylememek) olsa bile ahlâk siyasetin buyru undaydı. Rollerini  a ırıyorlardı, insanların ruh hallerini etkileyerek hedeflerinin peşinde ko uyor, belli bir sonuca ulaşmak umuduyla bazı şeyleri  u ya da bu şekilde  arpıtıyorlardı. Bu, siyasetçilere d  en bir görevdi. Aydınların i i siyasetçinin ekonomisini bütün çıplaklığıyla, gerçeğin dağıtımında gösterdiği hasisli i, statüko savunuculu unu gözler önüne sermekti.

Mutlak bir özgürlük fikrinin pe indeki kovalamaca, bir başka ideoloji önerisiyle son buldu, bir “ zg rl k  l k” ya da sapkın g r   ler için   retiyi ho   r n n üzerine çıkararak bir özgürlük narsisizmi. “Eh, tabii ‘Gerçek  zg rl k’ aslında yalnızca özgürlükten daha iyi bir ad,” diyor Anthony, *Eyeless in Gaza*’da. “Hakikat - büyülü sözcüklerden biri. Onu ‘ zg rl k’ n büyüsüyle birle tirdi iniz zaman sonuç m thi tir... Müstesna insanlar hakiki hakikatten söz etmezler. Bana kalırsa çok tuhaf geliyor

³¹ Primo Levi, *The Drowned and the Saved*, Londra: Michael Joseph, 1988.

kulağa. Hakiki hakikat; hakiki hakikat... Hayır, bunun olmaya-
cağı çok açık. Beri-beri ya da Wagga-Wagga demek gibi bir
şey.”³²

³² Aldous Huxley, *Eyeless in Gaza*, Londra: Chatto & Windus, 1946.

Sonsöz

Bazı insanların kafası buz tutuyor.

David Bruce

O felaketti 1967 yazından sonra Nicolas Nabokov, Fairfield Vakfı'ndan 34.500 dolar gibi külliyetli miktarda bir para aldı ve New York'a taşındı; Arthur Schlesinger'in yardımıyla bir hocalık görevi bulmuştu, City Üniversitesi'nde "Toplumsal Çevre Koşulları İçinde Sanat" konulu bir ders verecekti. Nabokov ile Stephen Spender birbirlerine eski ortak arkadaşlarıyla ilgili dedikodular aktarıyor, aralarında şakalaşıyor, ne yaparsa yapsın, işvereni kim olursa olsun, parasını her zaman CIA'nın ödediğini öğrenen bir adamın Gogol tarzı öyküsünü yazmak"¹ istiyorlardı. 1972'de aralarında hafif bir anlaşmazlık çıktı. Isaiah Berlin, Nabokov'a konuyu uzatmamasını önerdi. "Bırak ne derse desin," dedi Berlin. 1967'de besteci yarı şaka yarı tehdit, "Les Riches Heures du CIA" adlı bir kitap yazacağını söylediği zaman da Nabokov'u Kongre ile ilgili anılarını açıklamaması konusunda uyardı. "Bu konuda ciddi[ysen], sana bunu yapmamayı şiddetle önermeme izin ver," dedi. "Bellek yanılmaz değildir; en azından bu nazik bir konu... Hayatının sonuna kadar bitmez tükenmez ağız dalaşlarının merkezi olmak isteyeceğinden kuşkuluyum ... O yüzden, izin ver sana bu mayınlı tarlada dolaşmamayı ciddi şekilde öneriyim."²

Geçmiş kurcalamama isteği pek çoklarının paylaştığı bir istektir. 1972'deki çekişmeden sonra Nabokov ile dostluğu devam etmiş olan Spender günlüğüne, 1976 Mart'ında New York'taki

¹ Stephen Spender'dan Nicolas Nabokov'a, 26 Ağustos 1970 (NN/HRC).

² Isaiah Berlin'den Nicolas Nabokov'a, 18 Aralık 1972, 21 Aralık 1976 (NN/HRC).

Fransız Konsoloslu  u'nda Nabokov'un Legion d'Honneur ni  anı t  renine katıldığını kaydetmi  : "Konsolosun yaptığı konu  ma, [Nabokov'un] b  t  n hayatını ba  tan sona anlatması, kendi de-yimiyle 'yaratıcılık' hayatı ile 'meslek' hayatını birbirinden ayır-ması, tam bir komedydi. D  zenledi  i festivallerin listesi verildi ama K  lt  rel   zg  rl  k Kongresi ustaca es ge  ildi. Bu t  r olay-larda Fransızların yaptığı konu  malar   ylesine bo  tur ki, bu bo  -luk bir   e  it samimiyet kazanmı  ."³

Hayatının bundan sonraki yıllarında Nabokov hocalı  a ve bestecili  e devam etti. Son b  y  k proje olarak, New York City Bale Toplulu  u tarafından sahnelenen Balanchine'in *Don Ki  ot*'unun m  zi  ini besteledi. Bunu *The New Yorker* i  in ele  tiren Andrew Porter    yle yazıyordu: "Nicolas Nabokov'un m  zi  i i  in, heyhat, yapılacak hi  bir   ey yok, geceyi karartan bir bulut gibi tavanda asılı duruyor. Solu  u tıkanan, tekrarlı bir m  zik, bir boru solosuyla ya da bir gong vuru  uyla yapılan k    k canlılık giri  imleri zayıf kalıyor."⁴ Bir dostunun dedi  ine g  re Nabokov'un d  sturu, "Devam et, ilerle"ydi. Belki de bu ona babasın-dan kalma bir mirastı. Sava   sonrasında Berlin'de gen   bir istih-barat g  revlisi bir partide Nabokov'un doksan ya  ındaki babasıy-la tanı  mı  tı. "Ya  lı adam imparatorluk Rusyası'nda b  t  n Nabokovlar gibi bir liberaldi. Onun y  ksek r  tbeli bir Sovyet'in yanına gidip 'Biliyor musunuz, ben her zaman halktan yanaydım!' dedi  ini duydum, sonra suratında o aynı sinir bozucu sırıtı  la salonun kar  ı tarafındaki [evsahibinin] yanına gitti ve 'Sizin b  y  kbabanız, Ekselansları Grand  k Aleksandr Mihailovi  i' ben   ok iyi tanırdım!' dedi. Doksan ya  ında bir adam nasıl olur da bu kadar ikiy  zl  l  k etme gere  ini duyar,   a  tım!"⁵

Nabokov 1978'de   ld  . John Hunt'a g  re cenazesi "g  r  lecek"   eydi. Be   karısı da oradaydı. Bir kayak kazası ge  irdi  i i  in koltuk de  nekleriyle y  r  yen Patricia Blake, 'Sanki h  l   onunla evliymi  im gibi hissediyorum,' deyip duruyordu. Marie-Claire en   n sıradaydı, sanki h  l   onunla o evliymi   gibi. Nabokov   ld  -g  nde karısı olan Dominique sanki kendisi yokmu   gibi davra-nıldığını s  yledi; arkalarda kalan yalnızca oydu. Bir ba  ka karısı

³ Stephen Spender, *Journals*.

⁴ Andrew Porter, *The New Yorker*, 17   ubat 1973.

⁵ David Chavchavadze, *Crowns and Trenchcoats: A Russian Prince in the CIA*, New York: Atlantic International, 1990.

tabutunun üzerine kapandı, onu ağzından öpmeye çalıştı.”⁶ Hayatı boyunca gösterişli hareketlerden hoşlanmış bir adama uygun bir ayrılış sahnesiydi.

John Hunt planlandığı gibi 1968 sonunda Uluslararası Kültürel Özgürlük Derneği’nden ayrıldı. Siene Irmağı üzerinde bir teknede yapılan gizli bir törenle CIA’ya hizmetlerinden dolayı kendisine bir madalya verildi. Daha sonra Kaliforniya’da Salk Enstitüsü’nün yönetici başkan yardımcısı oldu. Vietnam konusunda “Ho Chi Minh’in anasını belleme” yanlısıydı ve çok iyi bildiği gibi Amerika dökülürken acıyla seyrediyordu. Josselson’a kendi ülkesinde kendisini bir yabancı gibi hissettiğini söylemişti.⁷ Robie Macauley ile birlikte *Playboy*’da çalışma düşüncesiyle bir süre oyalandıktan sonra Hunt, Pennsylvania Üniversitesi yönetici başkan yardımcısı oldu. 1967’de Alger Hiss üzerine bir tiyatro oyunu yazdı, oyun Kennedy Center’da sahnelendi. Daha sonra Hunt, Güney Fransa’ya yerleşti.

Irving Kristol, Daniel Bell ile birlikte *The Public Interest*’i kurdu, 1969’da New York Üniversitesi’nde Kentsel Değerler Profesörü oldu. O sıralarda kendisi için “yeni muhafazakâr” (necon) demeye başlamıştı bile, onun tanımına göre yeni muhafazakâr “gerçekliğin saldırısına uğramış bir liberal”di. Amerikan Girişim Enstitüsü’nde ve *Wall Street Journal*’da çalıştı, çok büyük paralar karşılığında birleşik gruplara konferanslar verdi, “Yeni Sağ’ın Koruyucu Azizi” ünvanını kazandı. Yazdığı şeyler bu genç radikalın yaşlandıkça nasıl çevresindeki dünyayla, dünyadaki cinsel serbestlikle, çok kültürlülükle, evlenmemiş annelerle, baş kaldıran öğrencilerle arası açık, suratsız bir gericiye dönüştüğünü gösteriyordu. Lasky gibi, daha pek çokları gibi, o da Arthur Koestler’in “Yirminci yüzyıl insanı”, “kendi Demir Perde’sini kafasının içinde taşıyan siyasal [bir] nörotik”i⁸ olmuştu. 1981’de “Pentagon’a Açık Mektup” diye bir yazı yazdı, bu yanda Amerikan askerlerinin ulusal marş söylenirken doğru dürüst hazırola durmadıklarından yakınıyordu. “Usulünce askeri geçit törenleri”nin yeniden yapılmasını istiyordu çünkü “Halkın askere saygısını artırmanın daha iyi yolu yok”tu.⁹ Geriye dönüp CIA’nın kül-

⁶ John Hunt, söyleşi, Uzés, Temmuz 1997.

⁷ John Hunt’tan Michael Josselson’a, tarihsiz, 1969 (MJ/HRC).

⁸ Arthur Koesder, “A Guide to Political Neuroses”, *Enmunter*, Kasım 1953.

⁹ Irving Kristol’dan alıntı, Hung Wilford, *The New York: Intellectuals*.

tür politikasına müdahalesine bakınca şöyle diyordu: “Gizli bir teşkilat olarak CIA’da yola gelmez, geveze personelin sayısının olağanüstü fazla olması dışında ben CIA’yı,  rne in Posta İdare-si’nden daha fazla eleştirmek için bir neden göremiyorum.”¹⁰ *Encounter* için  u sonuca varıyordu: “Zamanın okumaya değer tek dergisinin CIA tarafından finanse edilmesi ilginçtir ve İngiliz-lerin buna teşekkür etmeleri gerekir.”¹¹

Melvin Lasky 1990’da dergi kapanıncaya kadar *Encounter*’ın editörü olarak kaldı. O tarihte dergiye doğru dürüst savunmaya hazır pek az kişi kalmıştı. Son yıllarında “*Encounter*  o u kez eski halinin bir karikatürü gibiydi ve nükleer silahsızlanmanın tehlikelerine karşı dehşetli uyarılarla birlikte Soğuk Sava cılı a devam ediyordu”.¹² *Times Literary Supplement*’ın tutucu editörü Ferdinand Mount, *Encounter*’ın başarıları üzerine bir veda yazısı yazdı ve Melvin Lasky için “ikinci vatanında onurlandırılmamı  tek peygamber”¹³ demişti. Ama bu tek başına kalan  vg  Lasky’ nin belki de birinci vatanında kalmasının daha iyi olacağına inan-anların düşüncesini pek de i tirmed .

CIA fonları kesildikten sonra *Encounter* parasal krizlerden kurtulamad  ve Lasky son yıllarını para desteği aramakla ge ird . 1976’da (bu tarihe kadar CIA’da kalmış olan) Frank Platt, Jos-selson’a şunları yazıyordu: “D   nebiliyor musun ... Mel bura-dayken Denver’da Coors bira imparatorluğunun aşırı sa cı ... ba kanıyla konuşuyor. Dergiyi kendi üstüne almak, sahibi olmak istiyordu. Toplantı sırasında omzunda me in tabanca askılığı ve 45’lik Kolt tabancası varmış! Hayır, teşekkür ederim Coors efendi.”¹⁴ Lasky “ormana girmiş ot ararken”, Platt, William Whitney Vakfı’ndan para isteyerek ona yardım etmek için üzerine d  eni yapıyordu. Daha sonra, CIA’nın *Encounter*’ı desteklemesi soru-nu karşısına çıkarıldığında Lasky ateşe ate le karşılık verdi: “Pe-kiyi, parayı kim verecek? Iowa’nın Deduke’unda oturan lastik ayakkabılı ya lı bayan mı? O kadın size bir milyon dolar verir mi? Yani bunlar boş laf! Para nereden gelecek?”¹⁵

¹⁰ Irving Kristol, *Neoconservatism: The Authobiography of an Idea, Selected Essays, 1949-1995*, New York: The Free Press, 1995.

¹¹ Irving Kristol, söyleşi, Washington, Haziran 1994.

¹² Neil Berry, “Encounter”, *London Magazine*, Şubat-Mart 1995.

¹³ Ferdinand Mount’tan alıntı, a.g.y.

¹⁴ Frank Platt’tan Michad Jossdson’a, 13 Ekim 1976 (MJ/HRC).

¹⁵ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

Lasky ile eşeditörlük yapmış olan herkes (Spender, Ker-mode, Nigel Denis, D.J. Enright) istifa etmiş, yalnızca son eşeditör Anthony Hartley kalmıştı. Lasky eski çeteden geriye ne kaldıysa onları bir arada tutmak için elinden geleni yaptı, 1992'de Berlin'de, "bütün komünizm sempatizanlarına kama gibi batacak kadar sivri sakalıyla"¹⁶ Lasky, başkanlık ettiği Soğuk Savaş'ın bitişini kutlamak üzere "Son Bir Karşılaşma" düzenledi. *Kultur-kampf*'ın bütün eski tüfekleri bir araya gelmişti - Irving Kristol ile karısı, muhafazakâr tarihçi Gertrude Himmelfarb, Edward Shils, François Bondy, Robert Conquest, Leo Labedz, Peter Çöleman, Özgürlük Radyosu'ndan, Özgür Avrupa Radyosu'ndan kadınlar, erkekler, bazıları vücutça cılız ama hâlâ ateşleri sönmemiş insanlar. Bu, diyordu Bernard Levin, "tek bir kurşun atmadan yalana karşı hakikati, seraplara karşı gerçekliği, teslim olmaya karşı direnmeyi, barbarlığa karşı uygarlığı, vahşi saldırıya karşı barışçı bir dünyayı, korkaklığa özür bulmaya karşı cesareti alkışlamayı, daha da basitçe söylersek, zorbalığa karşı demokrasiyi savunmak için savaşmış her renkten bir insan ordusu" ydu, "Ve biz haklıydık; tamamıyla, baştan sona, kanıtlanabilir şekilde haklıydık, sevinçli, sabırlı ve samimiydik."¹⁷ Bu hakikat ordusu'nun erlerinin sayısı ölümlerle azalmıştı - Hook, Koestler, Aron, Malraux, Nabokov, Sperber öldü. Ama Lasky *Encounter*'a en uzun süre hizmeti dokunmuş personeli Margot Walmsley'i ya da Diana Josselson'ı ya da Spenderları davet etmeyerek bu sayıyı daha da azaltmıştı. Michael Josselson'ın adı bir kez bile geçmedi.

Levin'in bu "rengarenk ordu"su Sovyet sistemi sonunda göçtüğü zaman gözyaşı dökmedi. Ama radyoda propaganda konuşmaları yapan George Urban hepsinin sözcülüğünü yaptı, "tuhaf bir boşluk duygusu" duyduğunu söyledi. "Bazı bakımlardan bana iyi hizmet etmiş olan boks arkadaşım ringlerden çekilmişti. Tepenin arkasında, sık sık sesi duyulan, pek ender olarak görülen, tahmin edilebilir bir düşmanın varlığı ne tuhaftır ki bir güven kaynağıydı. Büyük bir düşmanı olmak hemen hemen büyük bir dostu olmak kadar iyiydi -bazen bizim kendi aramızdaki hoşnutsuzluğa göre- daha iyi olduğu da iddia edilebilirdi. Bir dost bir dosttu, ama iyi bir rakip bir hizmet çağrısıydı. Yoksa, diye bazen kendi kendime soruyordum, acaba 'diyalektik' ile öyle-

¹⁶ Bernard Levin, *The Times*, 15 Ekim 1992.

¹⁷ a.g.y.

sine uzun bir zaman uğraştım ve bu mikrobu öylesine kaptım da düşmansız bir hayat düşünemiyor muyum?”¹⁸

Berlin Duvarı yıkıldıktan kısa bir süre sonra, George Urban Kremlin’in propaganda okulunu yönettiğini iddia eden eski bir KGB görevlisiyle tanıştı. Urban ona, “*Encounter*’daki yazıları ‘düşman’ın ne dolaplar çevirdiğini gösteren bir ipucu olarak yararlı buluyor muydunuz?” diye sordu. Sorusuna “Buluyordum, buluyordum - öylesine harika buluyordum ki yavaş yavaş siz ve meslektaşlarınız benim yeminime ve ideolojime bağlılığımı zayıflattınız ve beni bir muhalif haline getirdiniz,” yanıtını aldı. “Gördünüz mü, *Encounter*’ın ana konularının programı çok inandırıcıydı. Usta bir casusun zihnine önce kuşku, daha sonra zaman zaman baş kaldırı, sonunda açıkça muhalefet tohumları ekmiş!”¹⁹ Urban bu olayı Lasky’ye anlattı, Lasky düşmanın *Encounter*’ı incelediğini öğrenince mutluluktan uçtu. “Çok şaşırdım! Bu ne iltifat, demek KGB bu şeyi kullanıyordu! Biz soğuk savaşçılar o zamanlar bizim düşünüp hazırladığımız bu ideolojik mızrak başının hedefini bulduğunu düşünüyorduk, demek ki haklıymışız.”²⁰ “Lasky gibi insanlar tıpkı Ruslar gibi düşünüyordu. Onlar için bu yalnızca stratejik bir oyundu,” demişti Natasha Spender.²¹

Frank Platt Farfield Vakfı’nda, vakfın direktörü olarak 1969’a kadar kaldı (1967 öncesinin fonları hâlâ dağıtılmaktaydı). 1976 Eylül’ünde Platt, PEN’in Londra’da bulunan Hapisteki Yazarlar Komisyonu’nun “kliring odası” ve “irtibat” işlerini yürütüyordu. İki ay sonra Josselson’a, “Kurt [Vonnegut], Jack Mac [Michael Scammell] ve daha başkaları PEN’in Hapisteki Yazarlar işini üstlenip üstlenemeyeceğimi sordu; Londra’da *Index [on Censorship]*’teki Scammell ile temasta olacaktım, Scammell Uluslararası PEN adına üstlenmişti bu işi. Koordinatör falan gibi bir şey işte. Evet, dedim tabii. İlginç bir iş. Seyahat de ediyorsun,”²² dedi.

Platt aynı zamanda “çikolata fabrikası” demekten hoşlandı CIA ile ilgili dedikoduları düzenli olarak Josselson’a yetiştiriyordu. Cord Meyer Londra merkezinin şefi olarak 1975’te (İşçi Par-

¹⁸ George Urban, Özgür Avrupa Radyosu.

¹⁹ a.g.y.

²⁰ Melvin Lasky, söyleşi, Londra, Ağustos 1997.

²¹ Natasha Spender, söyleşi, Maussane, Temmuz 1997.

²² Frank Platt’tan Michael Josselson’a, 11 Kasım 1976 (MJ/HRC).

tili otuz dört milletvekili onun atılmasını istediği zaman) deşifre olduktan sonra, Platt dalga geçerek şöyle yazıyordu: “Körler Ülkesi’nde Tek Gözlü Adam belki de duvardaki yazıyı gördü, ha? Kim bilir. Benim TEK bildiğim şey [Teşkilat’ın] berbat bir karışıklık içinde olduğudur. Yazık.”²³ Bir süre sonra Georgetown’daki bir partide Meyer’a rastlayan bir gazeteci onu Kanada’nın birlikten ayrılması konusunda yaşlı Kanadalı bir diplomata işkence ederken dehşetle izlemişti. “Ciddi bir kalp rahatsızlığı olan diplomat gözle görülür biçimde ıstırap çekiyordu ama Meyer, ha babam, üstüne gidiyordu; onda zekâ, beğeni ya da acıma diye bir şey yoktu,” diye yazmıştı gazeteci, Josselson’ın kalp krizi sahnesinden bir on yıl sonra tanık olduğu bu sahnenin uğursuz tınlamalarından habersizdi. Bu olayı gören bir başkasının dediği gibi, “Meyer’ın kuşağı ve onun sınıfından olan insanlar ... kendilerinin asla yanılabilir olacağını düşünmediler”.²⁴

23 Şubat 1983’te James Burnham, Başkanlık Özgürlük Madalyası’nı, politik hayatı Özgürlük İçin Haçlı Seferleri sancağı altında başlamış olan Ronald Reagan’ın elinden aldı. Günlük emirde şöyle övülüyordu: “1930’lardan bu yana Bay Burnham dünya önderlerinin düşüncelerinin biçimlenmesinde rol oynamıştır. Gözlemleri toplumun değişmesine yol açmış, yazıları hakikat arayışında insanlığa rehberlik etmiştir. Çağımızda özgürlüğü, akıllı ve namusu ondan daha çok savunan pek az kişi olmuştur.”²⁵ Bir hafta sonra Arthur Koestler Londra’daki apartman dairesinde aşırı dozda barbiturat ve alkol alarak intihar etti. Onunla birlikte ikinci karısı Cynthia Jeffries de öldü. Koestler yetmiş yedi yaşındaydı, karısı ondan yirmi yaş gençti. Koestler’in biyografisini yazan David Cesarani, onun şiddet kullanarak kadınların ırzına geçen biri olduğunu açıkladıktan sonra, 1998’de Edinburgh Üniversitesi’nde herkese açık bir mekanda sergilenen bronz büstü kaidesinin üzerinden indirildiği zaman, sözcüğün gerçek anlamıyla Koestler’in putu kırılmış oldu. Cesarani’nin kitabını okuyan bir eleştirmen, “[Koestler’in] acayip çatışkılarının, hiç etkili olmayan aşırı üretkenliğin, ömür boyu kurtulamadığı kötü davranışların ağına düşmüş olan hayatı öylece geçip gitti,” diye ya-

²³ Frank Platt’tan Michael Josselson’a, 15 Aralık 1977 (MJ/HRC).

²⁴ Godfrey Hodgson, “Superspook”, *Sunday Times Magazine*, 15 Haziran 1975.

²⁵ Kaynağı belli olmayan kupür, 23 Şubat 1983 (MJ/HRC).

zıyordu.²⁶ Burnham 1987’de öldü ama ruhu William Buckley’de yaşamaya devam etti; Burnham Buckley’in *National Review*’ n n editörlüğünü yapmıştı. 1990’da Buckley “Birleşik Amerika’nın komünizme karşı bitmek bilmez muhalefeti bizim gerçekten soy-lu deneyimlerimizden biridir,”²⁷ dedi.

Tom Braden, sendikalı bir k  e yazarı ve CNN’in * apraz Ateş* adlı programının e  sunucusu olarak başarılı meslek hayatı-na devam etti. 1975’te bir hükümet komisyonu ABD’nin istihba-rat eylemlerini şimdiye kadar görülmemiş kapsamda incelemeye hazırlanırken Braden, g  , küstahlık ve yalan söyleme saplantısı bataklığına g m lm   bir CIA’yı topa tutan bir yazı kaleme aldı. “CIA’nın başına gelenler utanç vericidir,” diye yazıyordu. “İstih-baratı c z mleyecek birkaç yüz bilim adamı, önemli noktalarda birkaç yüz casus, gözüpeklik gerektiren ender görevleri üstlenecek birkaç yüz kişilik bir harekât ordusu yeterdi. Oysa CIA koca bir deve dönüştü; dünyanın her yerinde mülkleri var, uçaklar i -letiyor, gazeteler çıkartıyor; radyo istasyonları, bankaları, ordula-rı, deniz kuvvetleri var; hiç değilse bir Başkan’a [Nixon’a] parlak bir fikir veriyor; aldatma makinesi var olduğuna göre niçin kul-lanmayalım?”²⁸ Braden yazısının sonunda CIA’nın da ıtılmas nı, (hâlâ haklı gerekçesi bulunabilecek birkaç) işlevinin başka dairelere devredilmesini  oneriyordu. “Ben olsam psikolojik sa-va  ıları ve propagandacıları Amerika’nın Sesi’ne verirdim. Psi-kolojik savaşçılar ve propagandacılar belki de hiçbir zaman gizli bir te kilatta  alı madılar.”²⁹ Ayrıca sırf beyaz bir Amerikan aile-siyle ilgili neşeli bir dizi olan *Sekiz Yeter*’i yazdı, bu dizi televiz-yona uyarlandı, daha sonra *The Brady Bunch*’ın esin kaynağı ol-du. Sonunda Braden Virginia’da Woodbridge’de iki kocaman ama yumuşak Alsas  oban k pe inin koruduğu bir eve çekildi.

Lawrence de Neufville 1956 Macaristan ayaklanmasından kısa bir süre sonra CIA’dan ayrıldı. Çeşitli işlerde çalıştıktan son-ra borsa simsarı oldu. Yıllar  nce Berlin’de i e aldığı Michael Josselson’ın dostu olarak kaldı. Connecticut’ın West Hartford kasabasındaki evinden s yle iye katılan Neufville, sonunda ken-disini gizleyen sır perdesinin kaldırılaca ı d  ncesini çok e -

²⁶ Michael Hofmann, *Guardian*, 23 Ocak 1998.

²⁷ William Buckley’den alıntı, Gore Vidal, *Palimpsest*.

²⁸ Tom Baden, “What’s Wrong with the CIA?”, *Saturday Review*, 5 Nisan 1975.

²⁹ a.g.y.

lenceli buluyordu. “Tahmin ederim bizim bu kasabadaki arkadaşlar biraz şaşıracaklar,”³⁰ diye şaka yaptı. Onların tepkilerine tanık olamadan öldü.

William Colby Vietnam’da, 20 binden fazla Vietkong’un işkenceden geçirilmesi ve öldürülmesiyle sonuçlanan Anka Programı’nın gerisindeki beyin olmaya devam etti. 1973’ten 1976’ya kadar CIA direktörü olarak, James Jesus Angleton’ın işten atılmasından onun parmağı vardı. Onun döneminde Teşkilat halkla ilişkiler konusunda fiyaskolar arasında yalpalayıp durdu. Emekliye ayrıldıktan sonra, istihbaratta geçen yıllarının meyvesini, Sovyetler Birliği’nin dağılışının ardından Doğu Avrupa istihbarat servislerinin başkanlarına danışmanlık yaparak toplamaya devam etti. 1996 Nisan’ında, Potomac Irmağı’nın burgaçlanan sularına tepe üstü düşerek öldü.

Encounter’dan istifa ettikten sonra Stephen Spender Yeni Sol ile ilişki kurdu ve içindeki devrimcilik ateşini yeniden keşfetti. Mary McCarthy 1968 Haziran’ında, başkaldıran öğrencilerin Sorbonne’da yaptığı bir toplantıda ona rastladı. McCarthy, “Stephen Spender o aralar hep çok iyiydi,” dedi Hannah Arendt’e. “Onu çok görüyordum. Galiba CIA’nın kefareтини ödüyordu.”³¹ Stephen için ahlâk sorunu Provence’taki evinin çevresinde dönenen bir sorundu - yıkıntı bir ev satın almışlardı, Amerika’daki konferanslarından hazin bir şekilde kazanılan paralarla yavaş yavaş binayı onarıyorlardı; ilk günlerde Stephen bu evin ‘sahibi’ olmadığını düşünüyor, ‘devrim elimden alırsa, n’apalım,’ diyordu. Ne zaman özellikle öfkeli bir öğrenciyle konuşsa, içinden ona ‘Evet, evet, evimi alabilirsin!’ derdi. Fakültelerden birinin bir odasında, tam anlamıyla yapayalnız ve fiilen açlıktan ölmek üzere olduklarını düşündüğü, askere gitmeyi reddeden bazı Amerikalılara para götürmüştü.”³² 1972’de Ford Vakfı’ndan aldığı bir bağışla *Index on Censorship*’i kurdu. 1983’te kendisine şövalyelik ünvanı verildi, edebiyat cumhuriyetinin eski ulu yurttaşına. Daha sonraki yıl-

³⁰ Lawrence de Neufville, telefon görüşmesi, Nisan 1997.

³¹ Mary McCarthy, Nicola Chiaromonte’yle ilgili olarak hemen hemen aynı sonuca vardı. 22 Mayıs 1969’da şöyle yazıyordu: “CIA deneyimi yüzünden, zavallı adam, belki de derin yaralar aldı ya da sakatlandı, yazdığı ya da düşündüğü her şey bir şekilde bu deneyimi durmadan haklı çıkarmak olabilir.” Chiaromonte 18 Ocak 1972’de İtalyan radyosunda bir yayından sonra asansörde öldü.

³² Mary McCarthy’dan Hannah Arendt’e. 18 Haziran 1968, Carol Rrightman (haz.), *Between Friends*.

larda Spender insanların kendisine yıllardır *Encounter*'ın CIA ile ilişkisinden söz ettiklerini kabul etti. "Ama bu tıpkı insanların gelip size karınızın sizi aldattı ını söylemesi gibiydi. Yapaca ınız şey gidip karınıza sormaktır, karınız reddederse yapacağınız bir şey yoktur."³³ Spender bir daha asla *Encounter* okumadı ya da bir sayısını satın almadı. 1995'te  ld    zaman 1930'larla aradaki son ba lardan biri, çağların en karanlı ına dönüşecek olan o kızıl şafak yok olmuştu. Dul karısı Natasha Spender, Stephen'in Kültürel  zg rl k Kongresi'ne  ye olduğu "bütün o ziyan olmuş yıllar, bütün o tartışmalar"ı acı acı hatırlıyordu. "Onu korkunç etkiliyordu," dedi " ok yorgundu, bütün o çekişmelerden bitkin düşmüştü, şiir yazacak vakti yokmuş gibiydi, en çok yapmak istediği şey de şiir yazmaktı."³⁴

Michael Josselson 1978'de öldü. Bir iş bulmak için çırpınıp durmasına karşın, eski iş arkadaşları fiilen ona sırtlarını çevirdiler. İlim Dernekleri Amerikan Konseyi ona bir burs vermeyi reddetti. Shepard Stone *Encyclopaedia Britannica*'nın sahibi Senatör William Benton'a mektup yazıp Josselson'ı tavsiye etti ama iş çıkmadı. Hatta Josselson'ın eski firması Gimbel-Saks ona bir iş bulamadı. Time şirketi ona "olağanüstü kimlik kartlarına" karşın yer bulamadı ını söyledi. 1973 Mart'ında Guggenheim Araştırma Bursu'na aday g sterilmedi ini   rendi. Hoover Savaş, Devrim ve Barış Enstitüsü de kendisini geri çevirdi.

Ölmeden sekiz yıl önce, Diana'nın işbirliğiyle, 1812'de Napolyon'la savaşan Rus ordularının kumandanı Feldmareşal Kutuzov'a yerini bırakmış olan General Barclay de Tolly'nin biyografisini yazmaya oturdu. Generalin doğrudan torunu olan Binbaşı Nicholas de Tolly, Berlin'de ABD askeri h k metinde görev almıştı. Belki de Josselson onunla tanıştı, haksız yere onuru kırılmış olan bu büyük Estonyalı kumandanın öyküsünden etkilenmişti, Puşkin onun için şu şiiri yazmıştı:

*Boşuna! Yüksek zihnine tohumu erken ekilmiş
Zaferi bi ti rakibin; sen, unutulmuş, büyüsü bozulmuş olan sen,
Ziyafetin kefil, son nefesini verdin,
belki de k   msedin bizi ölürken.*

³³ Stephen Spender, söyleşi, Londra, Temmuz 1994.

³⁴ Natasha, Spender, telefon görüşmesi, Maussane, Ağustos 1997.

1978 Ocak'ında Josselson'ın cenaze töreni çok sessiz geçti. Bu konuda Hook'a yazan Lasky şöyle diyordu: "On dört yıl kadar önce kırılan kalbinin yeniden kazanıldığı sırada ölseydi, cenazesi Avrupa'da bir olay olurdu, Batı dünyasının bir olayı - onu uğurlamak için bin kişi gelirdi."³⁵ Diana'ya göre Lasky'nin kendisi "Michael'ın cenazesine geldi ve 'onun rolünü çaldı'".³⁶ Cenazede bir CIA temsilcisi de vardı, Diana'ya Michael'ın hizmet madalyasını vermek için bu anı seçmişti. "Öylesine münasebetsiz bir şeydi ki - sanki sen bütün bunları bu madalya için yaptın, demek istiyorlardı ve bundan daha yanlış bir şey olamazdı. Kabul etmedim."³⁷ Diana, Plateau du Champel'deki apartman dairesinde, Kültürel Özgürlük Kongresi'nin ona Fransız Devrimi'ni ya da Oxford Hareketi'ni ya da Kennedy yönetiminin ilk yüz gününü hatırlatan o heyecanlı günlerin yadigârlarıyla fotoğrafları arasında oturmaya devam etti. Michael, diyordu, "Kongre için yaşadı, sonunda onun için öldü. Ama hayatımda Kongre'den daha güzel bir şey yok. Harika yıllardı o yıllar".³⁸

Peki o *Bruderbunda* ne oldu, o "daha az ölümlü, daha çok vatansever adamların çekirdek kulübü"ne, herkesin bilmesi gereken ama bilmediği şeyleri bilen, yeni bir aydınlanma çağı adına kendileri gizlice yargıda bulunan küçük azınlığa? "Her ikisini birden yapmak istiyorlardı, hem karanlıkta şeytanla birlikte gizlice yürümek hem de güneşte,"³⁹ demişti eski bir CIA'lı. Pek çokları için bu karışıklık çok fazlaydı. Soğuk Savaş yandaşları olarak onlar aynı zamanda bu savaşın kurbanı oldular, Büyük Oyun'un ahlâk ilkelerinin belirsizlikleri altında ezildiler.

Sonunda (CIA'nın Fairfield Vakfı'na taktığı adla) "*SS Farfield*"in dümeninin başına geçen John Crowe Ransom'ın eskiden himaye ettiği Jack Thompson, Jason Epstein'a göre Kongre'nin daha sonraki yıllarında "Afrikalıları Ruslardan kurtarmayı kafasına koydu ve Afrika'da çok dolaştı". "Afrikalı bilim adamlarına ve aydınlara burslar öneriyordu, hükümetler onların geri dönmemesi koşuluyla gitmelerine izin verdi (onlardan kurtulduklarına seviniyorlardı). Jack'in farkında olmadan yaptığı şey onları

³⁵ Melvin Lasley'den Sidney Hook'a alıntı, Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy*.

³⁶ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mayıs 1996.

³⁷ a.g.y.

³⁸ Diana Josselson, söyleşi, Cenevre, Mart 1997.

³⁹ Edgar Applewhite'tan alıntı, Richard Elman, söyleşi, New York, Haziran 1994.

sürgüne göndermekti. Ülkenizin iddialarını sözcük anlamıyla alırsanız başınızı belaya sokarsınız.”⁴⁰ Frank Wisner 1965’te hayatına son verdi, Macaristan’da devrimin başarısızlığa uğramasından sonra içine düştüğü bunalımdan kurtulamadı. Daha başka intiharlar da vardı: Allen Dulles’in en eski, en renkli işbirlikçilerinden biri olan Royall Tyler 1953’te hayatına son verdi; İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki Savunma Bakanı, Amerika’nın gizli eylem kolunun tasarımıyla yardımcı olan adamlardan biri olan James Forrestal 1949’da kendini öldürdü; *Washington Post*’un yayımcısı Philip Graham 1963’te tüfeğin namlusunu kendisine doğrulttu. “En geleneksel tarzda başarı elde etmek için elinden geleni yaptı. Kazanabileceği en büyük başarıyı kazandı. Sonra, bir şekilde bu başarı ağzında toz ve küle dönüştü,”⁴¹ demişti Joseph Alsop, Isaiah Berlin’e, hepsinin mezar taşına yazılabilecek bir şey söylemişti.

“Amerikan istihbaratının ‘Altın Çağı’na duyulan sorgulanmamış özlem”in gerisinde çok daha utandırıcı bir gerçek yatıyordu. Dante okumuş, Yale’e gitmiş, vatandaşlık erdemi eğitimi almış bu aynı insanlar, demokratik seçimlerin sonuçlarıyla oynadılar, insanlara haberleri olmadan LSD verdiler, binlerce Amerikan vatandaşının mektuplarını açtılar, hükümetleri düşürdüler, diktatörlükleri desteklediler, cinayetler düzenlediler, Domuzlar Körfezi felaketini hazırladılar. “Ne adına?” diye soruyordu onları eleştiren biri. “Vatandaşlık erdemi adına değil, imparatorluk adına.”⁴²

⁴⁰ Jason Epten, söyleşi, New York, Haziran 1994.

⁴¹ Joseph Alsop’tan Isaiah Berlin’e, alıntı, Robert Merry, *Taking on the World*.

⁴² Duog Henwood, “Spooks in Blue”, *Grand Street*, cilt 7/3, ilkbahar 1998.

Kısaltmalar

Başvurulan arşiv koleksiyonlarının listesi aşağıdadır:

AB/MoMA	Alfred H. Barr Belgeleri, Museum of Modern Art, New York.
ACCF/NYU	Ameircan Committee for Cultural Freedom Belgeleri, Tamiment Kütüphanesi, New York Üniversitesi, NY.
AWD/PU	Allen Welsh Dulles Belgeleri, Seeley Mudd Elyazmaları Kütüphanesi, Princeton Üniversitesi.
BC/FO924/PRO	British Council Kayıtları, Public Records Office, Kew, Londra.
BCCB/FO924/PRO	British Control Comisison, Berlin, Public Records Office, Kew, Londra.
CCF/CHI	Congress for Cultural Freedom Belgeleri, Joseph Regenstein Kütüphanesi, Chicago Üniversitesi, Illionis.
CDJ/DDE	C.D. Jackson Belge ve Kayıtları, Dwight D. Eisenhower Kütüphanesi, Abilene, Kansas.
CIA.HSC/RG263/NARA	CIA History Source Collection, National Archives & Records Administration, Washington, DC.
DM/STER	Dwight Macdonald Belgeleri, Sterling Memorial Kütüphanesi, Yale Üniversitesi.
FA/COL	Frank Altschul Belgeleri, Butler Kütüphanesi, Columbia Üniversitesi, New York.
GG/DDE	Gordon Gray Belgeleri, Dwight D. Eisenhower Kütüphanesi, Abilene, Kansas.
GO/UCL	George Orwell Belgeleri, University College, Londra.
HL/COL	Herbert Lehman Belgeleri, Butler Kütüphanesi, Columbia Üniversitesi, New York.
IB/GMC	Irving Brown Belgeleri, American Federation of Labor-Congress of Industrial Relations, George Meany Center, Washington, DC.

IRD/FO1110/PRO	Information Research Department, Public Records Office, Kew, Londra.
MJ/HRC	Michael Josselson Belgeleri, Harry Ransom Humanities Research Center, Austin, Teksas.
MS/COL	Meyer Shapiro Belgeleri, Butler Kütüphanesi, Columbia Üniversitesi, New York.
NN/HRC	Nicolas Nabakov Belgeleri, Harry Ransom Humanities Research Center, Austin, Teksas.
NSF/JFK	National Security Dosyaları, John F. Kennedy Kütüphanesi, Boston Üniversitesi.
OCB/Cen/DDE	Operation Coordinating Board, Central File serisi, Dwight D. Eisenhower Kütüphanesi, Abilene, Kansas.
OMGUS/RG260	Office of Military Government United States, National Archives & NARA Records Administration, Washington, DC.
PEN/HRC	Uluslararası PEN Belgeleri, Harry Ransom Humanities Research Center, Austin, Teksas.
SD.PPW/RG59/NARA	State Department, Political and Psychological Warfare, National Archives & Records Administration, Washington, DC.
PSB/DDE	Psychological Strategy Board Records, Dwight D. Eisenhower Kütüphanesi, Abilene, Kansas.
PSB/HT	Psychological Strategy Board Records, Harry S. Truman Kütüphanesi, Independence, Missouri.
RH/COL	Random House Belgeleri, Butler Kütüphanesi, Columbia Üniversitesi, New York.
SCHLES/JFK	Arthur M. Schlesinger Jr. Belgeleri, John F. Kennedy Kütüphanesi, Boston Üniversitesi.
SD.CA/RG59	State Department Cultural Affairs Office, National Archives & Records Administration, Washington, DC.
ENC/S&W/RU	Encounter Belgeleri, Secker & Warburg, Elyazmaları, 1090, Reading Üniversitesi, Reading.
WHO/DDE	White House Office, Office of the Staff Secretaries: Kayıtlar 1952-1961/Kabine Serisi, Dwight D. Eisenhower Kütüphanesi, Abilene, Kansas.
WHO/NSC/DDE	White House Office, National Security Council Staff Papers 1948-1961, Dwight D. Eisenhower Kütüphanesi, Abilene, Kansas.

- Abel, Lionel, *The Intellectual Follies: A memoir of the Literary Venture in New York and Paris*, New York, Norton, 1984.
- Acheson, Dean, *Present at the Creation*, New York, Norton, 1969.
- Agee, Philip ve Wolf, Louis, *Dirty Work: The CIA in Western Europe*, New York, Dorset Press, 1978.
- Alsop, Susan Mary, *To Marietta from Paris, 1945-1960*, New York, Doubleday, 1975.
- Barrett, Edward, *Truth is our Weapon*, New York, Funk & Wagnalls, 1953.
- Beevor, Antony ve Cooper, Artemis, *Paris After the Liberation, 1944-1949*, Londra, Hamish Hamilton, 1994.
- Bell, Daniel, *The End of Ideology: The Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*, New York, The Free Press, 1960.
- Bellow, Saul, *Humboldt's Gift*, New York: Viking, 1975.
- Bernstein, Barton J. (haz.), *Toward a New Past: Dissenting Essays in American History*, New York, Knopf, 1967.
- Bissell, Richard, *Reflections of a Cold Warrior. From Yalta to the Bay of Pigs*, New York, Yale University Press, 1996.
- Bradlle, Ben, *A Good Life: Newspapering and Other Adventures*, Londra, Simon & Schuster, 1995.
- Brands, H.W., *The Devil We Knew: America and the Cold War*, Oxford, Oxford University Press, 1993.
- Brightman, Carol, *Writing Dangerously: Mary McCarthy and Her World*, New York: Lime Tree, 1993.
- Between Friends: The Correspondence of Hannah Arendt and Mary McCarthy, 1949-1975*, Londra, Secker & Warburg, 1995.
- Broadwater, Jeft, *Eisenhower and the Anti-Communist Crusade*, Carolina, University of North Carolina Press, 1992.
- Cesarani, David, *Arthur Koester. The Homeless Mind*, Londra, William Heinemann, 1998.

- Chambers, Whittaker, *Witness*, Chicago, Regnery, 1952.
- Chairomonte, Nicola, *The Worm of Consciousness and Other Essays*, New York, Harcourt, 1976.
- Church, Frank, *Final Report of the Select Committee to Study Governmental Operations with Respect of Intelligence Activities*, Washington, United States Government Printing Office, 1976.
- Cline, Ray, *Secrets, Spies and Scholars*, Washington, Acropolis, 1976.
- Cockburn, Alexander, *Corruptions of Empire*, Londra, Verso, 1987.
- Cohn, Roy, *McCarthy*, New York, New American Library, 1968.
- Colby, William, *Honorable Men: My Life in the CIA*, New York, Simon & Schuster, 1978.
- Coleman, Peter, *The Liberal Conspiracy: The Congress for Cultural Freedom and the Struggle for the Mind of Postwar Europe*, New York, The Free Press, 1989.
- Cook, Blanche Wiesen, *The Declassified Eisenhower: A Divided Legacy of Peace and Political Warfare*, New York, Doubleday, 1981.
- Corson, Willian, *The Armies of Ignorance: The Rise of the American Intelligence Empire*, New York, Dial Press, 1967.
- , *Union in World Politics, 1941-1991*, Londra, Routledge, 1995.
- Crockatt, Richard, *The Fifty Years War: The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941-1991*, Londra, Routledge, 1995.
- Crosman, Richard (haz.), *Başarısızlığa Uğrayan Tanrı: Six Studies in Communism*, Londra, Hanish Hamilton, 1950.
- Diggins, John Patrick, *Up From Communism: Conservative Odysseys in American Intellectual History*, New York, Harper & Row, 1975.
- Fromkin, David, *In the Time of the Americans*, New York, Vintage, 1995.
- Goodman, Celia (haz.), *Living with Koestler: Mamaine Koestler's Letters, 1945-1951*, Londra, Weidenfeld & Nicolson, 1985.
- Green, Fitzhugh, *American Propaganda Abroad*, New York, Hippocrene, 1988.
- Gremion, Pierre, *L'Intelligence et L'Anticommunisme: Le Congre pour la liberte de la culture á Paris, 1950-1975*, Paris, Fayard, 1995.
- Grose, Peter, *Gentleman Spy: The Life of Allen Dulles*, Londra, André Deutsh, 1995.
- Guilbaut, Serge, *How New York Stole the Idea of Modern Art: Abstract Expressionism, Freedom and the Cold War*, Chicago, University of Chicago Press, 1983.
- Hamilton, Iain, *Koestler: A Biography*, Londra, Secker & Warburg, 1982.
- Hamilton, Ian, *Robert Lowell: A Biography*, New York: Random House, 1982.
- Hersh, Burton, *The Old Boys: The American Elite and the Origins of the CIA*, New York, Schibner's, 1992.
- Hixson, Walter L., *George F. Kennan: Cold War Iconoclast*, New York, Colombia University Press, 1989.

- , *Parting the Curtain: Propaganda, Culture and the Cold War, 1945-1961*, New York, Macmillan, 1997.
- Hofstadter, Richard, *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*, New York: Knopf, 1965.
- Hook, Sidney, *Out of Step: An Unquiet Life in the Twentieth Century*, New York, Harper & Row, 1987.
- Howe, Irving, *A Margin of Hope: An Intellectual Autobiography*, Londra, Secker & Warburg, 1983.
- Hunt, E. Howard, *Undercover: Memoirs of an American Secret Agent*, Kaliforniya, Berkeley Publishing Corporation, 1974.
- Kahn, E.J., *Jock: The Life and Times of John Hay Whitney*, New York, Doubleday, 1981.
- Keller, William H., *The Liberals and J. Edgar Hoover: The Rise and Fall of a Domestic Intelligence State*, New Jersey, Princeton University Press, 1989.
- Kennan, George F., *Around the Ragged Hill: A Personal and Political Philosophy*, New York, Norton, 1993.
- Kermode, Frank, *Not Entitled: A Memoir*, Londra, Harper Collins, 1996.
- Kirkpatrick, Lyman, *The Real CIA*, New York, Macmillan, 1969.
- Kissinger, Henry, *The White House Years*, Londra, Wiedenfeld and Nicolson, 1979.
- Kobier, John, *Henry Luce: His Time, Life and Fortune*, Londra, Macdonald, 1968.
- Koestler, Arthur, *The Stranger on the Square*, Londra, Hutchinson, 1984.
- Kristol, Irving, *Neo-Conservatism: The Autobiography of an Idea, Selected Essays, 1949-1995*, New York, The Free Press, 1995.
- Larson, Deborah, *The Origins of Containment: A Psychological Explanation*, New Jersey, Princeton University Press, 1985.
- Lasch, Christopher, *The Agony of the American Left*, New York, Vintage, 1969.
- Littleton, Taylor D. ve Sykes, Maltby, *Advancing American Art: Painting, Politics and Cultural Confrontation*, Alabama, University of Alabama Press, 1989.
- Lottman, Herbert, *The Left Bank: Writers, Artists and Politics from the Popular Front to the Cold War*, Boston, Houghton Mifflin, 1982.
- Lynes, Russell, *Good Old Modern: An Intimate Portrait of the Museum of Modern Art*, New York, Atheneum, 1973.
- Mailer, Norman, *Armies of the Night*, New York, New American Library, 1968.
- , *Harlot's Ghost*, Londra, "Michael Joseph, 1991.
- Malraux, André, *Anti-Memoirs*, New York, Random House, 1968.
- Mangold, Tom, *Cold Warrior: James Jesus Angleton, the CIA's Master Spy Hunter*, New York, Simon & Schuster, 1991.
- Mayne, Richard, *Postwar: The Down of Today's Europe*, Londra, Thames & Hudson, 1983.

- McAuliffe, Mary S., *Crisis on the Left: Cold War Politics and American Liberals*, Amherst, University of Massachusetts Press, 1978.
- Merry, Robert W., *Taking on the World: Joseph and Stewart Alsop, Guardians of the American Century*, New York, Viking Penguin, 1996.
- Meyer, Cord, *Facing Reality: From World Federalism to the CIA*, Maryland, University Press of America, 1980.
- Michaud, Yves (haz.), *Voire, Ne Pas Voire, Faux Voire*, Nîmes, Editions Jacqueline Chambon, 1993.
- Miller, Arthur, *Timebends: A Life*, Londra, Methuen, 1987.
- Miscamble, Wilson D., *George F. Kennan and the Making of American Foreign Policy*, New Jersey, Princeton University Press, 1982.
- Muggeridge, Malcolm, *Like It Was*, Londra, Collins, 1981.
- Nabokov, Nicolas, *Old Friends and New Music*, Londra, Hamish Hamilton, 1951.
- , *Bagâzh: Memoirs of a Russian Cosmopolitan*, Londra, Secker & Warburg, 1975.
- O'Toole, G.J.A., *Honorable Treachery: A History of U.S. Intelligence, Espionage, and Covert Action from the American Revolution to the CIA*, New York, Atlantic Monthly Press, 1991.
- Pells, Richard H., *Not Like Us: Now Europeans Have Loved, Hated and Transformed American Culture Since World War II*, New York, Basic Books, 1997.
- Philby, Kim, *My Silent War*, New York, Grove Press, 1968.
- Phillips, William, *A Partisan View: Five Decades of the Literary Life*, New York, Stein, 1983.
- Podhoretz, Norman, *Making It*, Londra, Jonathan Cape, 1968.
- , *The Bloody Crossroads: Where Literature and Politics Meet*, New York, Simon & Schuster, 1986.
- Ranelagh, John, *The Agency: The Rise and Decline of the CIA*, New York, Simon & Schuster, 1987.
- Reich, Carey, *The Life of Nelson Rockefeller, 1908-1958*, New York, Doubleday, 1997.
- Robins, Natalie, *Alien Ink: The FBI's War on Freedom of Expression*, New York, William Morrow, 1992.
- Ross, Andrew, *No Respect: Intellectuals and Popular Culture*, Londra, Routledge, 1989.
- Ross, Thomas B. ve Wise, David, *The Espionage Establishment*, New York, Random House, 1967.
- Salisbury, Harrison E., *Without Fear or Favor: The New York Times and its Times*, New York, Ballantine, 1980.
- Schlesinger, Arthur M. Jr., *The Vital Center: A Fighting Faith*, Cambridge, Riverside Press, 1949.

- , *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*, Londra, André Deutsch, 1965.
- Silone, Ignazio, *Emergency Exit*, Londra, Galloncz, 1969.
- Singield, Alan, *Literature, Politics and Culture in Postwar Britain*, Londra, Athlone Press, 1997.
- Smith, R. Harris, *OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency*, Los Angeles, University of California Press, 1972.
- Sonnenberg, Ben, *Lost Property: Confessions of a Bad Boy*, Londra, Faber & Faber, 1991.
- Spender, Stephen, *Engaged in Writing*, New York, Farrar Straus, 1958.
- , *Journals, 1939-1983* (haz. John Goldsmith), Londra, Faber & Faber, 1985.
- Steinfels, Peter, *The Neoconservatives: The Men Who Are Changing American Politics*, New York, Simon & Schuster, 1979.
- Stone, I.F. (haz. Neil Middleton), *The "I.F. Stone's Weekly" Reader*, New York, Random House, 1973.
- Thomas, Evan, *The Very Best Men: The Early Years of the CIA*, New York, Touchstone, 1996.
- Truman, Harry S., *Memoirs: Year of Decisions*, New York, Doubleday, 1955.
- Urban, George, *Radio Free Europe and the Pursuit of Democracy: My War Within the Cold War*, New York, Yale University Press, 1997.
- Vansittart, Peter, *In the Fifties*, Londra, André Deutsch, 1995.
- Vidal, Gore, *Palimpsest*, Londra, André Deutsch, 1995.
- Walker, Martin, *The Cold War and the Making of the Modern World*, Londra, Fourth Estate, 1993.
- Wallock, Leonard (haz.), *New York, 1940-1965*, New York, Rizzoh, 1988.
- Warner, Michael (haz.), *Cold Records: The CIA under Harry Truman*, Washington: Center for the Study of Intelligence, CIA, 1994.
- Whitfield, Stephen J., *The Culture of the Cold War*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1991.
- Wilford, Hugh, *The New York Intellectuals*, Manchester, Manchester University Press, 1995.
- Winks, Robin, *Cloak and Gown: Scholars in the Secret War, 1939-1961*, New York, William Morrow, 1987.
- Woods, Randall B., *Fulbright: A Biography*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- Woodhouse, Christopher Montague, *Something Ventured*, Londra, Granada, 1982.
- Wreszin, Michael, *A Ribbel in Defense of Tradition: The Life and Politics of Dwight Macdonald*, New York: Basic Books, 1994.
- Young, Kenneth (haz.), *The Diaries of Robert Bruce Lockhart, 1939-1965*, Londra, Macmillan, 1980.

A

- A.A. Alvarez, 263
A.A. Milne, 79
A.J. Ayer, 23, 102, 120
A.J.P. Taylor, 229, 233, 255, 306, 342, 345, 436, 519
A.L. Rowse, 238
Aaron Copland, 36, 73, 147, 150, 197
Aaron Latham, 287
Abby Aldrich Rockefeller, 307, 308, 316
Action, 38
Ad Reinhardt, 329, 330
Adam Gopnik, 326
Adam Watson, 81, 82, 187, 212, 365
Adolf Hitler, 22, 24, 26, 31, 32, 44, 68, 84, 104, 132, 149, 284, 421, 422
Adolph Gottlieb, 303, 329
AFL bkz. Amerikan Emek Federasyonu (American Federation of Labour), 90
Agnes Smedley, 235
Alan Reynolds, 322
Alban Berg, 149, 268
Albert Camus, 99, 153, 217
Albert Donnelly Jr., 151
Albert Einstein, 73, 235
Albert G. Rosenberg, 27
Albert Schweitzer, 69
Alberto Moravia, 133, 259, 322, 357, 403
Aldous Huxley, 203, 501
Aleksandr Fadeyev, 67, 70, 92
Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, 203, 221, 512
Alexander Calder, 314, 320
Alexander Korda, 214, 465
Alfred Barr, 315, 316, 318, 319, 320
Alfred Kazin, 409, 483
Alfred Knopf, 74
Alfred Sherman, 432
Alger Hiss, 225, 232, 252, 346, 505
Allan B. Dowling, 406
Allen Dulles, 53, 58, 59, 83, 88, 101, 119, 124, 125, 126, 130, 147, 163, 164, 167, 169, 171, 172, 174, 176, 179, 194, 195, 199, 250, 252, 253, 254, 256, 271, 276, 287, 311, 312, 314, 369, 393, 407, 411, 429, 443, 459, 484, 514, 518
Allen Ginsberg, 296, 297, 436
Allen Tate, 152, 236, 257, 287, 288, 298, 299
Altiero Spinelli, 102
Amerika Edebiyat Dergileri Birliği, 432
Amerika Kıtaları Arası İlişkiler Koordinatörü (Coordinator of Inter-American Affairs) bkz. CIAA, 310
Amerika'nın Sesi Radyosu, 238, 370
Amerika-Häuser, 35, 36
Amerikan Emekçi Federasyonu (AFL), 90, 191
Amerikan Eski Askerler Komisyonu, 254
Amerikan Girişim Enstitüsü, 505
Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği, 242
Amerikan Ulusal Tiyatrosu ve Akademisi (ANTA), 171
Anaïs Nin, 65
Anderson Vakfı, 428
André Gide, 38, 88

André Malraux, 83, 152, 154, 217, 257,
346, 418, 441
André Philip, 102, 104, 105, 106
Andrei Zdanov, 44
Andrej Panufnik, 269
Andrew Carnduff Ritchie, 321
Andrew Kopkind, 463, 493
Andrew Porter, 504
Andrew Schonfield, 454
Andrew Wyeth, 417
Angus Cameron, 459
Angus Wilson, 495
Anita Kermode, 209
Anka Programı, 16, 511
Antal Dorati, 370
Anthony Crosland, 398, 400
Anthony Hartley, 228, 507
Antoine de Saint-Exupéry, 52, 163
Archibald MacLeish, 18, 27, 236, 417
Archie Roosevelt, 285
Armand Gaspard, 405
Arnold Beichmann, 194
Arnold Schoenberg, 70
Arnold Toynbee, 203
Arshile Gorky, 305, 314, 320, 330
Artforum, 313
Arthur Koestler, 14, 17, 23, 26, 38, 82, 83,
84, 85, 87, 88, 94, 99, 102, 103, 107,
117, 118, 129, 439, 477, 509
Arthur Miller, 32, 67, 68, 71, 73, 76, 77,
94, 232, 237, 250, 345, 347, 351, 417,
440, 441
Arturo Toscanini, 267
August Heckscher, 323, 324
Averell Harriman, 86, 91, 120, 399
Avrupa Hareketi, 121, 399

B

Bağımsızlık Bildirgesi, 51, 186
Baird Vakfı, 428
Barbara Hanes, 173
Barclay de Tolly, 512
Barnett Newman, 328, 329
Barney Balaban, 353
Başarısızlığa Uğrayan Tanrı, 86, 87, 88,
89, 90, 93, 153, 171, 209, 419, 518
Bayreuth Festivali, 31
BBC, 134, 140, 229, 465
Béla Bartók, 150
Ben Shahn, 320, 329

Ben Sonnenberg, 9, 139, 264
Ben Tate, 211
Ben Weber, 268
Benedetto Croce, 69, 121
Benito Mussolini, 101, 121, 184, 238, 299
Benjamin Britten, 148, 267
Benjamin Disraeli, 38
Berlin Festivali, 426, 427
Bernard Crick, 365
Bernard Levin, 507
Bernhard Stern, 234
Bertolt Brecht, 147, 273
Bertram Wolfe, 240
Bertrand de Jouvenel, 294
Bertrand Russell, 69, 120, 121, 129, 150,
203, 277, 278
Betar, 272
Bill Casey, 166, 177
Bill Durkee, 415
Bill Moyers, 483
Billy Graham, 344, 345
Birleşik Amerika Enformasyon Ajansı
(USIA), 234, 239, 360
Birleşik Devletler Askeri Yönetim Dairesi,
25
Birleşik Dünya Federalistleri, 171, 254
Birleşik Toplum Savunma Hizmetleri, 173
Birleşmiş Sinemacılar, Amerikan
Ülkülerini Koruma Örgütü, 349
Bonaventura Tecchi, 102
Borden Tröstü, 428
Boris Blacher, 267
Boris Pasternak, 459
Boston Senfoni Orkestrası, 148, 157, 158,
270
Bowden Broadwater, 66
Brigitte Lasky, 470
Budd Hopkins, 303, 304
Bundy kardeşler, 55

C

Cannes Film Festivali, 351, 352
Carlo Levi, 92
Carlo Schmid, 117
Carlos Fuentes, 443
Carmel Offie, 90, 95, 164
Carnegie Vakfı, 169, 182
Carol Brightman, 67, 72, 76, 79, 86, 117,
131, 197, 229, 241, 252, 263, 296,
404, 420, 422, 455, 457, 483

- Carrefour*, 152
 Carson McCullers, 100
 Cass Canfield, 87, 88, 171, 173, 313, 402
 Cecil B. DeMille, 165, 351, 353
 Cecil King, 452, 454, 455, 464, 465, 471
Censorship, 405, 508, 511
 Chadbourne Gilpatric, 180
 Chantal Hunt, 478
 Charles B. Fahs, 180
 Charles Burton Marshall, 184
 Charles de Gaulle, 154, 441
 Charles Douglas Jackson, 149
 Charles Fleischmann, 171
 Charles Maurice de Talleyrand, 106
 Charles McCarry, 294
 Charles Munch, 149, 267
 Charlie Chaplin, 73, 92, 235
 Charlton Heston, 483
 Christopher Hitchens, 467, 468, 469
 Christopher Hollis, 102
 Christopher Isherwood, 226
 Christopher Simpson, 347
 Christopher Woodhouse, 81, 206, 207, 208, 212, 213, 214, 215, 216, 228, 246, 295, 393, 521
 CIA bkz. Merkezi İstihbarat Teşkilatı, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 33, 47, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 75, 77, 83, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 97, 100, 103, 109, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 147, 148, 149, 152, 158, 159, 160, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 182, 183, 185, 186, 187, 189, 193, 194, 195, 199, 200, 204, 205, 207, 208, 214, 215, 217, 222, 226, 238, 239, 240, 243, 245, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 259, 260, 263, 264, 265, 268, 270, 271, 273, 276, 277, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 307, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 319, 321, 324, 325, 330, 332, 334, 337, 338, 342, 344, 348, 353, 355, 357, 358, 359, 360, 368, 369, 373, 375, 376, 378, 381, 385, 386, 387, 388, 389, 391, 392, 393, 394, 397, 399, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 411, 412, 413, 414, 415, 418, 419, 421, 424, 425, 426, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 435, 437, 438, 439, 440, 442, 443, 449, 452, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 466, 467, 468, 469, 471, 474, 475, 476, 478, 479, 480, 481, 482, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 492, 493, 494, 495, 497, 499, 503, 504, 505, 506, 510, 511, 512, 513, 518, 519, 520, 521
 CIAA bkz. Amerika Kıtaları Arası İlişkiler Koordinatörü, 310, 311, 312
 Clare Booth Luce, 179, 287, 343
 Clarissa Churchill, 22, 23
 Claude Debussy, 148, 150
 Claude Mauriac, 102, 153
 Cleanth Brooks, 426
 Clement Attlee, 80
 Clement Greenberg, 194, 305, 308, 309, 317
 Clifford Odets, 37, 66, 69, 73
 Codignola Trista, 137
 Colette Joubert, 189
Combat, 154, 155, 156, 395
Commentary, 194, 198, 209, 451
 Compton Mackenzie, 296
 Conor Cruise O'Brien, 263, 395, 444, 449, 493
 Cord Meyer, 171, 173, 195, 200, 253, 254, 277, 281, 283, 284, 287, 288, 289, 294, 406, 407, 413, 414, 430, 442, 459, 460, 487, 508
 Corliss Lamont, 66
 Cornelius Vanderbilt Whitney, 182, 348, 349
Cuadernos, 257, 264, 421
 Czeslaw Milosz, 131, 148, 152, 227, 250
- ## Ç
-
- Çağdaş Dil Derneği, 431
 Çağdaş Sanatlar Enstitüsü (Institute of Contemporary Arts) bkz. ICA, 177, 322
- ## D
-
- D.J. Enright, 507
Daedalus, 175, 404, 409, 420

Daily Mirror Grubu, 452
Daily Telegraph, 465
 Daniel Bell, 116, 187, 188, 199, 241, 377, 400, 401, 407, 409, 477
 Dansçılar Atölyesi, 432
 Darina Silone, 102
 Darius Milhaud, 150, 267
 Darmstadt Okulu, 40
 Darryl Zanuck, 165, 347, 353
 Dashiell Hammett, 66, 73
 David Bruce, 23, 51, 52, 55, 349, 503
 David Carver, 439, 440, 443
 David Cesarani, 84, 509
 David Dubinsky, 66, 384
 David Lilienthal, 100
 David Macdowell, 288
 David Marquand, 203
 David Rockefeller, 172, 176
 David Rousset, 91, 102, 117, 443
 David Schine, 233
 David Smith, 305, 320, 331
 David Williams, 205
 Dean Acheson, 42, 164, 177, 238, 252
 Dean Rusk, 179
 Demokratik Sanat Kurulu, 171
 Denis Brogan, 445
 Denis de Rougemont, 122, 131, 137, 148, 152, 217, 223, 268, 333, 338, 474
 Denis Healey, 205, 398, 400, 401
 Dennis Fitzgerald, 43
Der Monat, 47, 48, 88, 124, 132, 165, 176, 178, 192, 215, 261, 262, 264, 273, 443, 454
 Derek Walcott, 426, 432
 Desmond Fitzgerald, 489
 Dış İlişkiler Konseyi, 172, 176, 177, 180
 Diana Josselson, 11, 131, 139, 157, 158, 160, 189, 190, 191, 223, 261, 283, 291, 338, 385, 386, 388, 415, 416, 424, 430, 431, 433, 455, 459, 475, 476, 478, 479, 487, 488, 492, 496, 507, 513
 Diana Trilling, 194, 279, 289, 477
 Diego Rivera, 308
Dissent, 382, 384, 387, 388, 430
 Dizzy Gillespie, 355
 Dmitri şostakoviç, 67
 Doğu Alman Yazarlar Kongresi, 45
 Doğu Avrupa Vakfı, 177
 Domuzlar Körfezi Harekatı, 15, 50, 438, 447, 514

Donald Jameson, 77, 118, 138, 166, 185, 284, 310, 324, 418, 428
 Dore Schary, 353
 Dorothy Ascher, 84
 Dorothy Maynor, 36
 Dorothy Parker, 50, 73
 Douglas Dillon, 221, 222
 Dr. Lilly, 276
 Drew Pearson, 51
 Dünya Gençlik Meclisi, 129, 177
 Dwight Eisenhower, 223
 Dwight Macdonald, 45, 70, 92, 174, 193, 197, 198, 240, 242, 254, 263, 298, 307, 317, 327, 335, 367, 374, 375, 377, 382, 384, 385, 387, 388, 389, 390, 391, 458, 477, 483, 494, 495, 521

E

E. Reed Whitemore, 286
 E.M. Forster, 211, 226
 Edgar Applewhite, 59, 462, 513
 Edith Sitwell, 218
 Edmond O'Brien, 360
 Edmund Wilson, 418, 483
 Edna Ferber, 356
 Edward Barrett, 107, 127
 Edward Hopper, 316, 320
 Edward S. Hunter, 292
 Edward Shils, 258, 263, 278, 377, 451, 453, 464, 469, 474, 477, 497, 498, 507
 Edward Taft, 182, 211
 Edward Weeks, 265
 Edwin Seaver, 234
 Eleanor Roosevelt, 92
 Elia Kazan, 345
 Elisabeth Schwarzkopf, 30
 Elizabeth Bishop, 145, 408, 417, 420, 421
 Elizabeth Bowen, 401
 Elizabeth Hardwick (Lowell), 66, 153, 421
 Ella Walker, 419
 Ellery Queen, 39
 Elliot Cohen, 194, 195
 Elliott Carter, 36, 268
 Emily Hahn, 393
 Encounter Books Ltd., 216
Encyclopaedia Britannica, 512
 Endicott Peabody, 53
 Enformasyon Araştırma Dairesi
 (Information Research Department)

bkz. IRD, 80, 81, 89, 102, 140, 142,
187, 204, 207, 246, 364, 400, 455, 497
Enformasyon Vakfı Uluslararası
Hizmetler, 252
Enquiry, 209
Eric Bentley, 465
Eric Blair, bkz. George Orwell, 23
Eric Goldman, 483
Eric Johnston, 353
Erik Satie, 150
Ernest Bevin, 80, 82
Ernest Hemingway, 23, 38, 124, 236, 417
Ernst Reuter, 96, 102, 103
Ernst Robert Curtius, 420
Ernst Toller, 217
Erskine Caldwell, 355
Ethel Rosenberg, 219, 225, 227
Eudocio Ravines, 294
Eudora Welty, 262
Eugene Fodor, 52, 295
Eugene Kinkead, 387
Eugene Kogon, 117
Eugene O'Neill, 37
Eugenio Montale, 152
Eva Cockroft, 313
Evelyn Waugh, 193
Ezekiel Mphahlele, 473
Ezra Pound, 284, 286, 298, 300

F

F. Scott Fitzgerald, 23
F.O. Matthiessen, 38, 69, 70, 73, 236
F.R. Leavis, 204
Farfield Vakfı, 148, 149, 158, 159, 160,
165, 170, 172, 200, 208, 215, 216,
258, 264, 267, 268, 269, 276, 289,
312, 313, 322, 323, 324, 402, 404,
406, 426, 431, 432, 443, 452, 456,
488, 503, 508, 513
Federal Araştırma Bürosu, bkz. FBI, 73
Fenner Brockway, 92
Ferdinand Mount, 506
Figaro Littéraire, 156
Finis Farr, 358
Fischer Verlag, 454
Fleischmann Vakfı, 159, 171
Florence Vakfı, 264
Ford Madox Ford, 288
Ford Vakfı, 47, 173, 174, 175, 176, 177,
178, 192, 211, 253, 261, 292, 369,

374, 378, 402, 406, 411, 433, 443,
493, 496, 511
Forum, 257, 267, 370, 378, 489
Forum Dünya Profili (Forum World
Features), 378
Francis Drake, 343
Francis Poulenc, 150
Francis Spellman, 165
Franco Lombardi, 102
Franco Venturi, 403
Franc-Tireur, 91, 132, 155, 156
François Bondy, 122, 132, 133, 137, 212,
392, 426, 477, 507
Frank Kermode, 216, 450, 452, 459, 464
Frank Lindsay, 95, 178, 179, 402, 411
Frank Martin, 267
Frank Platt, 171, 456, 488, 506, 508, 509
Frank Silvera, 346
Frank Stella, 314
Frank Wisner, 53, 58, 75, 90, 94, 114,
115, 124, 126, 150, 167, 174, 178,
205, 206, 243, 245, 250, 353, 369,
372, 435, 459, 514
Fransa-Amerika Derneği, 172
Franz Borkenau, 92, 105
Franz Kline, 325, 330
Fred Astaire, 349
Fred Jr. Lazarus, 173
Fred Lazarus Vakfı, 173
Frédéric Joliot-Curie, 92, 118
Frederick Praeger, 293
Fredric Warburg, 141, 212, 359, 397, 409
Friedrich Torberg, 258, 370
Friedrich von Schiller, 37
Furioso, 284, 286, 288

G

Gabriela Mistral, 424
Gabriele d'Annunzio, 357
Gardner Cowles, 165, 172, 313
Gene Weltfish, 234
George Auric, 150
George Balanchine, 148, 504
George Carver, 295
George Catlett Marshall, 40, 232
George Dondero, 302
George Kennan, 43, 54, 56, 57, 58, 62, 86,
91, 115, 123, 177, 183, 272, 273, 287,
324, 376, 403, 458, 477, 492, 498
George Morris, 406

George Orwell, 23, 175, 279, 364, 365, 366
George Padmore (Malcolm Nurse), 364, 392
George Santayana, 344
George Schuyler, 100, 104
George Urban, 275, 507, 508
George Walker, 384
George Weidenfeld, 265
Georges Altman, 102, 132, 133, 156
Georges Enesco, 270
Georges Sorel, 117, 184
Georgia O'Keeffe, 305, 315
Gerhart Eisler, 95, 108
Gertrude Himmelfarb, 216, 507
Gertrude Stein, 148, 150
Gian Carlo Menotti, 262
Gianfranco Malipiero, 150
Gilbert Greenway, 135
Gimbel-Saks, 512
Ginger Rogers, 349
Giovanni Dova, 322
Giselher Klebe, 269
Glenway Westcott, 152
Gordon Dean, 371
Gordon Gray, 195, 344
Gore Vidal, 18, 313, 344, 351, 510
Goronwy Rees, 449
Gotham Vakfı, 428
Grace Hartigan, 326
Graham Greene, 161, 296, 435
Graham Hough, 228, 229
Grayson Kirk, 172
Groton Okulu, 54, 167, 342
Guido Piovene, 102, 148, 152, 257
Gustav Mahler, 150
Guy Burgess, 205
Guy Dumur, 154
Günter Grass, 426

H

H. Stuart Hughes, 375
H.J. Heinz, 411
Haakon Lie, 117
Hakikati Görmeyenlere Gösterme Savaşı, 181, 182
Hamish Hamilton, 14, 24, 82, 87, 88, 520
Hanes Vakfı, 173
Hannah Arendt, 142, 229, 241, 252, 275, 376, 403, 404, 419, 420, 422, 483, 494, 495, 511
Hans Opprecht, 473

Hans Werner Henze, 269
Hansi Lambert, 420
Harekâtlar Koordinasyon Kurulu (Operations Coordinating Board) bkz. OCB, 312, 347, 352, 355, 356, 407
Harlow Sharpley, 254
Harold Davis, 102
Harold Rosenberg, 224, 229, 327, 494, 498, 499
Harold Wilson, 401
Harper Brothers, 171
Harry Cohn, 347, 353
Harry Rositzke, 58
Harry Truman, 113, 243, 301, 438, 521
Harry Warner, 353
Hedda Hopper, 347
Heitor Villa-Lobos, 150
Helen Kay, 234
Helen Keller, 235
Helmut Jaesrich, 443
Henri Bergson, 150
Henri Sauguet, 150
Henri-Cartier Bresson, 27
Henry Breck, 167
Henry Cabot Lodge, 182
Henry David Thoreau, 235, 286
Henry Ford II, 165
Henry James, 209
Henry Kissinger, 14, 167, 179
Henry Luce, 72, 156, 172, 182, 188, 198, 317, 318, 342, 343, 351, 352, 383, 406, 411, 519
Henry Miller, 175
Henry Wallace, 73
Herbert Brownell, 222, 223
Herbert Lüthy, 218, 293
Herbert Read, 102, 152, 177, 203, 257, 266, 403, 426
Herbert von Karajan, 30, 272
Herbert Yates, 353
Herman Melville, 235
Herman Muller, 100
Herr Grimme, 106
Hewlett Johnson, 92
Hindistan Kültürel Özgürlük Kongresi, 491
Hiwar, 405
Hobby Vakfı, 428
Hoblitzelle Vakfı, 170, 264, 325, 413, 429
Holmes Vakfı, 171
Horizon, 23, 204

Howard Fast, 38, 69, 73, 74, 92, 232, 235, 236, 458
 Howard Hughes, 360
 Howard Hunt, 116, 294, 295, 358, 360
 Howland Sargeant, 198
 HUAC bkz. Yurtiçi Amerikan Düşmanı
 Eylemler Komisyonu, 349
Hudson Review, 292, 404, 409
 Hugh Gaitskell, 227, 398, 401, 455
 Hugh Seton-Watson, 218
 Hugh Trevor-Roper, 102, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 142, 203
Human Events, 462

I

Ian Fleming, 214
 Ian Hamilton, 85, 107, 142, 288, 298, 417, 418, 420, 422, 483
 ICA, bkz. Çağdaş Sanatlar Enstitüsü, 322, 323
 Ignazio Silone, 38, 88, 89, 92, 101, 102, 103, 117, 133, 148, 152, 259, 405, 474
 Igor Stravinsky, 69, 70, 147, 267, 417
 Ildebrando Pizzetti, 150
 Ilia Tolstoy, 52, 402
 Ilya Ehrenburg, 92
Index on Censorship, 406
Inostranaya Literatura, 355
 IOD, bkz. Uluslararası Örgütler Bölümü, 126, 127, 128, 129, 148, 149, 253, 414, 428, 442, 480, 481
 IRD, bkz. Enformasyon Araştırma Şubesi, 80, 81, 82, 90, 121, 138, 142, 148, 204, 205, 206, 207, 208, 214, 216, 365, 400, 401
 Iris Murdoch, 403
 IRS, bkz. İç Gelirler Servisi, 430
 Irving Brown, 90, 91, 115, 117, 119, 120, 123, 124, 130, 133, 135, 136, 140, 141, 145, 146, 148, 158, 189, 191, 199, 205, 280, 392, 400, 420
 Irving Howe, 203, 208
 Irving Kriesberg, 322
 Irving Kristol, 116, 175, 194, 208, 212, 215, 217, 218, 219, 224, 226, 230, 242, 250, 261, 277, 278, 297, 334, 345, 374, 375, 376, 377, 382, 384, 387, 388, 392, 394, 397, 423, 457, 486, 505, 506, 507

Isaac Deutscher, 363
 Isaiah Berlin, 21, 54, 86, 87, 119, 122, 134, 203, 207, 261, 265, 375, 402, 463, 464, 465, 467, 468, 469, 503, 514
 Isak Dinesen, 177
 Italo Calvino, 259
 Ivy League, 13, 51, 53, 284, 285

I

İç Gelirler Servisi (Internal Revenue Service), bkz. IRS, 407
 İleri Düzeyde Tiyatro Sanatları
 Araştırmaları Enstitüsü, 432
 İlim Dernekleri Amerikan Konseyi, 512
 İngiliz Kültür Heyeti, 208
 İtalyan Kültürel Özgürlük Derneği, 133, 134

J

J. Edgar Hoover, 73, 236, 350, 358, 519
 J. Julius, 234
 J.B. Priestley, 364
 J.C. King, 179
 J.D. Salinger, 392
 J.H. Whitney & Co., 311
 J.K. Galbraith, 28, 218, 260
 J.P. Morgan, 52, 66
 Jack Levine, 316
 Jack Mac, 508
 Jack Warner, 347, 353
 Jackson Pollock, 301, 303, 305, 310, 315, 318, 325, 326, 328, 330
 Jacob M. Kaplan, 169, 428, 429
 Jacobo Arbenz, 15, 126
 Jacques Maritain, 69, 122, 133
 James Burnham, 25, 38, 85, 96, 101, 103, 104, 116, 123, 131, 132, 134, 184, 188, 194, 195, 251, 477, 484, 509
 James Byrnes, 354
 James Dean, 233, 304, 357
 James Forrestal, 514
 James Jesus Angleton, 284, 286, 296, 400, 414, 511, 519
 James Johnson Sweeney, 151, 152, 319
 James Merrill, 426
 James Michener, 294
 James R. Grainger, 353
 James Rorty, 251
 James Sidney Ensor, 320

James T. Farrell, 100, 117, 152, 194, 225,
226, 240, 272, 274, 278, 279, 447, 495
Jan Sterling, 360
Janet Barnes, 168
Janet Flanner, 154, 155, 157
Jason Epstein, 68, 193, 194, 199, 264,
275, 289, 296, 305, 327, 389, 391,
392, 419, 437, 447, 448, 456, 477,
493, 513
Jasper Ridley, 139, 142, 143, 204, 214,
246
Jay Holmes, 171
Jay Lovestone, 115, 182, 189, 400
Jayaprakash Narayan, 203, 257, 403, 491
Jean Anouilh, 94
Jean Cassou, 320
Jean Cocteau, 48, 148, 150
Jean Françaix, 150
Jean Genet, 94
Jean Stralem, 173
Jean-Louis Martinet, 269
Jean-Paul Sartre, 23, 85, 99, 121, 153,
220, 262, 341, 371, 425
Jennifer Josselson, 173
Jerry Lewis, 354
Jesse Helms, 306
Jesse MacKnight, 221
Joachim von Ribbentrop, 84
Joan Braden, 313
John (Jack) Thompson, 172, 173, 217,
261, 288, 289, 292, 342, 415, 422,
423, 426, 437, 456, 482, 488, 513
John (Jock) Hay Whitney, 23, 311, 378,
519
John Abt, 234
John Baker, 61, 357
John Bruce Lockhart, 206
John Canaday, 326
John Clews, 142
John Crowe Ransom, 41, 211, 231, 236,
288, 289, 298, 404, 513
John D. Rockefeller, 179
John Dewey, 121
John Dos Passos, 72, 92, 403
John F. Kennedy, 11, 176, 277, 414, 418,
521
John Farrar, 290
John Ford, 348, 349, 360
John Foster Dulles, 39, 83, 158, 163, 179,
237, 252, 383
John Gardner, 488

John Halas, 359
John Hemingway, 52
John Henry Faulk, 248, 249
John Hultberg, 322
John Hunt, 139, 179, 194, 239, 289, 290,
294, 333, 337, 338, 370, 401, 405,
416, 417, 421, 423, 424, 425, 439,
442, 443, 444, 458, 473, 474, 475,
476, 477, 482, 491, 492, 495, 496,
497, 504, 505
John Le Carré, 294, 435
John Lehmann, 204
John Magruder, 111
John McCloy, 55, 61, 172, 176, 178
John O'Hara, 358
John Pauker, 355
John Reed, 196, 235
John Steinbeck, 37, 248, 364, 441
John Wayne, 124, 348, 350
Jorge Luis Borges, 203, 426
José Ferrer, 147
Jose Figueres, 429
Josef Czapski, 117, 217
Joseph Alsop, 393, 447, 486, 514
Joseph Fuchs, 268
Joseph Glasco, 322
Joseph Goebbels, 30, 46, 105
Joseph Heller, 436
Joseph Jones, 42
Joseph Verner Reed, 173
Journal of the History of Ideas, 404
Joy Batchelor, 359
Judy Garland, 121, 353
Jules Monneret, 153
Jules Romain, 102
Julia McWilliams Child, 52
Julian Amery, 102, 141
Julian Gorkin, 257, 421, 423
Julian Huxley, 92, 257
Julien Benda, 445
Julius (Junkie) Fleischmann, 149, 151,
152, 187, 248, 267, 270, 271, 321,
325, 335, 457
Julius Rosenberg, 219

K

K.K. Sinha, 491, 492
Kai Bird, 177, 239, 240
Kaplan Vakfı, 169, 429
Karl Binger, 222

Karl Jaspers, 69, 121, 127
 Karl Marx, 219
 Karl Shapiro, 299
 Katherine Anne Porter, 288
 Keith Botsford, 421, 422, 423, 426, 439, 440
 Kenneth Donaldson, 443
 Kenneth Tynan, 412, 413
 Kentfield Vakıfları, 428
Kenyon Review, 287, 288, 292, 298, 404, 409, 444, 488
 Kermit (Kim) Roosevelt, 53, 285
 Kim Philby, 205, 206, 285, 287
 Kingsley Martin, 258, 364
 Klaus Fuchs, 223
 Kominform, 43, 44, 67, 79, 83, 90, 92, 117, 129, 412
 Komintern, 43, 95, 115, 421
 Komünist Olmayan Sol (Non-Communist Left) bkz. NCL, 85, 86, 87, 104, 107, 128, 239, 240, 484, 488
 Kont Pecci-Blunt, 267
 Kontes Ciano, 53
 Kore Savaşı, 43, 126, 387
 Kot Jelenski, 294
 Kurt Vonnegut, 508
 Kûba Devrimi, 421
 Kültürel Özgürlük Amerikan Komitesi, 148, 150, 169, 186, 193, 195, 204, 208, 224, 240, 243, 244, 251, 271, 272, 277, 278, 289, 319, 329, 345, 356, 361, 363, 408, 410, 459
 Kültürel Özgürlük Kongresi, 13, 96, 100, 102, 103, 108, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 117, 119, 120, 122, 128, 134, 136, 137, 147, 149, 153, 154, 159, 160, 163, 166, 171, 173, 178, 180, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 204, 205, 208, 213, 216, 224, 239, 243, 245, 246, 251, 260, 270, 273, 278, 290, 293, 295, 319, 320, 321, 322, 324, 332, 333, 336, 343, 359, 373, 377, 385, 390, 393, 400, 402, 403, 404, 407, 409, 411, 413, 420, 429, 431, 433, 439, 440, 443, 445, 447, 452, 453, 456, 457, 463, 467, 468, 469, 473, 475, 476, 478, 484, 489, 497, 500, 504, 512, 513

L

l'Express, 371
l'Humanité, 99, 128, 156
 Langston Hughes, 73, 235, 236, 426
 Larry Rivers, 483
 Lawrence de Neufville, 61, 95, 103, 108, 115, 122, 129, 130, 134, 135, 137, 138, 157, 176, 188, 189, 193, 195, 213, 282, 283, 284, 292, 314, 337, 358, 360, 368, 373, 431, 469, 477, 482, 494, 495, 510, 511
 Lawrence Olivier, 148
 Lee Miller, 24
 Lee Williams, 89, 168, 190, 248, 273, 282, 284, 288, 386, 388, 389, 415, 430, 438, 487
 Leibowitz, 40
 Lenny Bruce, 233
 Leo Tolstoy, 37, 52, 402, 403
 Leon Troçki, 74, 121
 Leonard Bernstein, 66, 73
 Leonard Woolf, 226
 Leontyne Price, 147, 150, 268, 355
 Leopold Labedz, 294
Les Temps modernes, 131
 Leslie Fiedler, 217, 219, 224, 225, 246, 247, 248, 345, 393, 406
 Lewis Galantière, 442, 443, 444
 Lewis Mumford, 435, 436
 Libero de Libero, 259
Libertà della Cultura, 133
 Lieutenant Colonel Buffington, 282
Life, 32, 51, 74, 198, 199, 220, 232, 294, 343, 406, 436, 468, 517, 518, 519, 520, 521
 Lillian Hellman, 37, 73, 232, 483
 Lincoln Kirstein, 315
 Lionel Trilling, 173, 197, 257, 432, 477
Listener, 229
 Little Brown, 290, 458
 Lord David Cecil, 134
 Lou Gilbert, 346
 Lou Harrison, 268, 269
 Lou Latham, 415
 Louella Parsons, 347
 Louis Aragon, 92, 371
 Louis B. Mayer, 347
 Louis de Rochemont, 358
 Louis Fischer, 87, 88, 89, 473, 477
 Louis MacNeice, 209

Louis Untermeyer, 237
 Louise Nevelson, 325
 Lucius Clay, 45, 165, 175
 Ludwig Mies van der Rohe, 417
 Luigi Barzini, 294
 Luigi Dallapiccola, 267, 268
 Luigi Nono, 268
 Lyman Kirkpatrick, 238, 239, 295
 Lyndon Johnson, 484

M

M. Brisson, 156
 M.M. Morton, 462
 Macar Yazarlar Federasyonu, 367
 Macar Yurtseverlere Yardım İsviçre Komisyonu, 413
 Maksim Gorki, 37
 Malcolm Cowley, 74, 175, 236
 Malcolm Muggeridge, 23, 141, 204, 205, 213, 214, 265, 375, 377, 398, 450, 453, 469, 472
 Malcolm Nurse, bkz. George Pamore, 364
 Mamaine Koestler (Paget), 83, 103, 109, 120, 231, 518
 Man Ray, 24
Manchester Guardian, 120, 277
 Manès Sperber, 333, 368, 441, 442, 474
 Marcello Giroi, 52
 Marcus Singer, 235
 Margaret Bourke-White, 55
 Margerita Buber-Neumann, 432
 Margot Walmsley, 216, 507
 Marian Anderson, 36, 355
 Marilyn Monroe, 422
 Mario Peragallo, 268, 269
 Marion Bieber, 443
 Mark Alexander, 259
 Mark Rothko, 325, 329, 331, 483
 Mark Tobey, 315, 325
 Markus Wolf, 497
 Marlon Brando, 73, 233, 287, 304, 346
 Marshall Planı, 43, 46, 47, 48, 49, 56, 80, 90, 91, 95, 119, 123, 135, 136, 137, 149, 165, 174, 189, 191, 210, 318, 359
 Martha Graham, 177, 355
 Martin Andersen-Nexo, 92
 Martin Luther King, 344
 Mary McCarthy, 66, 67, 70, 76, 79, 131, 229, 241, 242, 252, 366, 404, 419,

420, 422, 432, 455, 457, 471, 477, 478, 483, 511, 517
 Mary Pinchot Meyer, 414
Masses and Mainstream, 316
 Maurice Edelman, 205
 Maurice Merleau-Ponty, 104, 262
 Maurice Noël, 156
 Maurice Oldfield, 168
 Max Eastman, 242, 243
 Max Hayward, 294, 443
 Max Yergan, 100, 104
 Maynard Mack, 284
 McGeorge Bundy, 177, 286, 479
 Mel Pitzele, 66, 72
 Mellon ailesi, 52
 Melvin Lasky, 29, 44, 45, 46, 47, 62, 75, 76, 88, 90, 94, 106, 108, 113, 114, 115, 132, 146, 157, 192, 208, 220, 221, 226, 228, 251, 261, 262, 273, 322, 333, 369, 370, 374, 375, 376, 378, 379, 383, 388, 397, 401, 410, 451, 457, 465, 466, 467, 468, 487, 494, 506, 508
 Merian Cooper, 348, 349
 Merkezi İstihbarat Teşkilatı, bkz. CIA, 13, 47, 49, 59, 456, 462, 476
 Metropolitan Operası, 159, 187, 270, 271
 Meyer Schapiro, 117, 279, 495
 MI5, 296, 455
 MI6, 26, 168, 205, 213, 228, 334, 397, 477
 Miami Bölge Vakfı, 170, 264, 413
 Michael Goodwin, 137, 140, 141, 204
 Michael Ignatieff, 468
 Michael Josselson, 13, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 39, 61, 75, 95, 114, 129, 133, 141, 159, 171, 173, 189, 204, 212, 214, 215, 218, 219, 223, 226, 227, 228, 230, 261, 276, 278, 280, 290, 322, 323, 332, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 368, 369, 371, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 386, 388, 390, 392, 393, 401, 408, 409, 410, 412, 420, 422, 423, 424, 427, 431, 433, 437, 438, 439, 442, 450, 451, 453, 454, 457, 458, 460, 461, 463, 464, 470, 473, 474, 476, 480, 488, 494, 497, 498, 505, 507, 508, 510, 512
 Michael Kimmelman, 314
 Michael Polanyi, 258, 474, 492
 Michael Redgrave, 360, 364

Michael Scammell, 508
 Michael Tippet, 268
 Mickey Spillane, 49
 Midge Decter, 251
 Miguel Angel Asturias, 441
 Mike Mansfield, 488
 Milan Kundera, 499
 Miles Copeland, 116
 Milovan Djilas, 295
 Milton Rackmil, 353
 Minoo Masani, 333, 473
 Mircea Eliade, 257
 Modern Ressamlar ve Heykeltıraşlar
 Federasyonu, 329
 Modern Sanat Müzesi (MOMA), 38, 148,
 152, 172, 307, 310, 313, 314, 315,
 316, 319, 321, 323, 327
 Monroe Wheeler, 321
 Mstislav Rostropoviç, 427
 Muhammed Musaddık, 15, 116, 207
 Munzenberg Tröstü, 83, 94
 Murray Kempton, 237, 255
 Murray Mindlin, 405
 Muzzio Mazzochi, 102
 Müttelik Devletler Denetim Komisyonu,
 29, 31

N

Nadejda Smirnova, 84
 Nancy Cunard, 364
 Nancy Mitford, 203, 261
 Nat Holt, 354
 Natasha Spender, 115, 212, 217, 227, 228,
 230, 265, 334, 398, 431, 450, 457,
 464, 465, 469, 470, 472, 477, 480,
 495, 508, 512
 Nathan Glazer, 218
 Nathan Witt, 235
National Review, 116, 258, 484, 510
 NATO, 43, 129, 154, 165, 191, 240, 359,
 361, 413
 Naum Gabo, 177
 NCL bkz. Komünist Olmayan Sol, 86
New Leader, 45, 100, 188, 198, 199, 200,
 201, 400, 407, 410, 411
New Statesman and Nation, 140, 204,
 263, 322, 364
 New York City Bale Topluluğu, 148, 504
 New York City Koleji, 39
New York Herald Tribune, 173, 266, 324

New York Review of Books, 296, 391,
 392, 451, 493
New York Times, 18, 50, 59, 147, 176,
 178, 195, 210, 220, 241, 250, 261,
 278, 279, 282, 286, 292, 293, 295,
 320, 326, 430, 435, 438, 445, 449,
 455, 457, 458, 471, 474, 520
 Newell Jenkins, 30
News-Weekly, 462
 Nicholas de Tolly, 512
 Nicholas Schenk, 353
 Nicola Chiaromonte, 66, 76, 133, 259,
 391, 511
 Nicolas Katzenbach, 488
 Nicolas Nabokov, 24, 27, 28, 30, 54, 55,
 61, 62, 66, 67, 70, 71, 75, 86, 100,
 101, 117, 122, 123, 124, 130, 131,
 132, 133, 134, 141, 142, 145, 146,
 148, 161, 181, 188, 204, 217, 237,
 245, 248, 265, 266, 267, 269, 270,
 321, 322, 325, 333, 336, 373, 394,
 397, 402, 403, 425, 427, 431, 439,
 473, 478, 479, 492, 498, 503, 504
 Nicolo Tucci, 294
 Nigel Denis, 507
 Nikolay Buharin, 199
 Nikolay Bulganin, 370
 Noel Coward, 82
 Norman Birnbaum, 390
 Norman Holmes Pearson, 285
 Norman Mailer, 50, 72, 73, 345, 449
 Norman Podhoretz, 197, 437
 Norman Thomas, 169, 194, 276, 277, 280,
 429
 NSC-10/2, 57, 58
 NSC-68, 126
Nuova Italia, 137
Nuovi Argomenti, 259

O

OCB bkz. Harekâtlar Koordinasyon
 Kurulu, 356, 407
 Odak Harekâtı, 368
 Oeuvre du Vingtième Siècle Festivali, 149
 Ole Doering, 349
 Oliver North, 180
 Omar Bradley, 40
 OPC bkz. Siyaset Koordinasyon Dairesi,
 58, 59, 60, 61, 90, 91, 92, 96, 108,

114, 115, 116, 119, 125, 136, 159,
164, 171, 178, 183, 244, 358, 411
OSS bkz. Stratejik Hizmetler Dairesi, 23,
31, 33, 51, 52, 53, 55, 58, 60, 101,
119, 124, 170, 178, 180, 181, 252,
253, 265, 285, 287, 294, 295, 311,
349, 358, 375, 402, 521
Oveta Culp Hobby, 165, 313

Ö

Özgür Avrupa Radyosu (Radio Free
Europe) RFE, 119, 166, 182, 186, 188,
275, 282, 368, 369, 370, 489, 507, 508
Özgür Avrupa Ulusal Komisyonu, 119,
129, 166, 181, 182
Özgürlük Evi, 75, 242

P

Pablo Neruda, 421, 423, 424, 425
Pablo Picasso, 92, 94, 128, 191, 304
Paix et Liberté, 92, 186
Pancho Villa, 51, 349
Paris Festivali, 158, 195, 277
Paris Review, 294
Partisan Review, 93, 100, 104, 139, 196,
197, 198, 199, 200, 251, 292, 300,
305, 308, 309, 344, 356, 388, 404,
406, 407, 408, 409, 410, 411, 412,
419, 432, 495
Patricia Blake, 100, 130, 293, 432
Patrick Heron, 328, 329
Paul Burlin, 327
Paul Goodman, 430, 495
Paul Green, 299
Paul Hindemith, 29, 70, 150
Paul Hoffman, 174
Paul Mellon, 52, 298
Paul Newman, 287
Paul Nitze, 126, 342
Paul Robeson, 92, 233, 364
Paul Theroux, 405
Paul Valéry, 165
Paul-Henri Spaak, 399
Pearl Kazin Bell, 494
Pedro Calderon de la Barca, 491
Peggy Guggenheim, 317, 326
Pentagon, 50, 347, 387, 418, 505
Pentagon Belgeleri, 18
Peregrine Worsthorne, 247, 366
Perry Miller, 175

Perspectives, 175, 324, 406
Peter Coleman, 25, 75, 92, 101, 102, 129,
132, 195, 259, 260, 370, 375, 405,
421, 477, 492, 498, 507, 513
Peter de Mendelssohn, 102
Peter Falk, 253
Peter Fuller, 327
Peter Gellhorn, 31
Peter Jessup, 462
Peter Matthiessen, 294, 412
Peter Racine Fricker, 268
Peter Rathvon, 360, 361
Peter Russell, 426
Peter Sellers, 287
Peter Taylor, 288
Peter van Eyck, 34, 336
Peter Vansittart, 121, 248, 249, 361
Peter Viereck, 194
Philip Dodd, 309, 330
Philip Graham, 411, 514
Philip Horton, 375
Philip Larkin, 217, 257, 451
Philip Rahv, 66, 194, 198, 409, 495
Philip Roth, 483
Philippe Erlanger, 321
Pierre Boulez, 269
Pierre Emmanuel, 426, 477
Pierre Monteux, 149, 417
Pietro Nenni, 92
Plain Talk, 235
Poetry, 299, 404, 409
Polemic, 366
Porter McCray, 318, 323
Pravda, 42, 43, 70
Preuves, 132, 192, 212, 218, 260, 261,
262, 264, 322, 385
Primo Levi, 499, 500
Principessa della Torre e Tasso, 419
Psikolojik Savaş Atölyesi, 353, 358
Psikolojik Savaş Bölümü (Psychological
Warfare Division) PWD, 27, 38, 182
Psikolojik Strateji Komitesi (Psychological
Strategy Board) PSB, 183, 194, 221,
271, 276, 295, 311, 359, 360, 399, 402
Pyotr Andreyevich Abrassimov, 425

Q

QKOPERA, 115, 116, 130, 138
Quadrant, 259, 477
Quest, 260

R

Rajat Neogy, 491
 Ralph Murray, 81, 82
 Ralph P. Hanes, 173
 Ralph Waldo Emerson, 70
Ramparts, 461, 462, 485, 488
 Randall Jarrell, 288
 Raymond Allen, 186
 Raymond Aron, 118, 210, 338, 491
 Raymond Guest, 52
 Raymond Mortimer, 150
 Reinhard Gehlen, 59
 Reinhold Niebuhr, 38, 194, 343
 Rémy Roure, 102
 Renata Adler, 499
 René d'Harnoncourt, 312, 321
 René Tavernier, 423, 424
 RFE bkz. Özgür Avrupa Radyosu, 166
 Richard Bissell, 43, 136, 174, 253, 256
 Richard Crossman, 13, 87, 88, 92, 134, 207, 439, 455
 Richard Diebenkorn, 322
 Richard Ellmann, 296
 Richard Elman, 185, 281, 289, 296, 299, 494, 499, 513
 Richard Elmann, 203, 285, 494
 Richard Goodwin, 483
 Richard Helms, 53, 386, 387, 435, 461, 485, 489
 Richard Hoggart, 405
 Richard M. Nixon, 253, 383, 510
 Richard Poirier, 495
 Richard Rees, 364
 Richard Rovere, 194, 232, 241, 242, 243
 Richard Wagner, 31
 Richard Wollheim, 229, 381, 401, 452
 Richard Wright, 88, 93, 356
 Rita Hinden, 398, 400
 Robert A. Lovett, 179
 Robert Bruce Lockhart, 80, 87, 91, 121, 206, 214, 521
 Robert Conquest, 507
 Robert Frost, 124, 450
 Robert Lowell, 66, 99, 177, 288, 289, 298, 417, 418, 483, 518
 Robert Maynard Hutchins, 175
 Robert Merry, 448, 514
 Robert Montgomery, 100
 Robert Motherwell, 310, 314, 328, 329
 Robert Oppenheimer, 40, 458, 477

Robert Penn Warren, 177, 257, 423, 426
 Robert Redford, 287
 Robert Richman, 177
 Robert Sherwood, 37, 236
 Robert Silvers, 263, 437
 Roberto Rossellini, 358
 Robie Macauley, 288, 290, 291, 292, 337, 404, 426, 442, 444, 451, 488, 505
 Rockefeller Kardeşler Fonu, 179, 310, 318, 322
 Rockefeller Vakfı, 174, 179, 180, 204, 258, 265, 267, 320, 378, 408, 419, 443
 Rockwell Kent, 235
 Roderick MacFarquhar, 294
 Roger Caillois, 152, 426
 Roger Nimier, 153
 Ronald Reagan, 166, 509
 Ronthelym Hayır Tröstü, 431
 Roy Cohn, 231, 233, 239, 252
 Roy Disney, 353
 Royall Tyler, 53, 514
 Rudolf Bing, 271
 Russell Lynes, 312, 318
 Ruth Fischer, 94, 95

S

Salvador Allende, 425
 Salvador de Madariaga, 121, 148, 177, 424
 Sam Francis, 325
 Sam Goldwyn, 347
 Samuel Barber, 36, 147, 150, 267
 Samuel Kootz, 316
Saturday Evening Post, 125, 128, 346, 381, 480, 481, 486
 Saul Bellow, 15, 331, 392
 Savaş ve Diktatörlüğe Karşı
 Uluslararası Direniş Günü, 92, 136
Science and Freedom, 258
 Scott Charles, 291
 Secker and Warburg, 216, 359, 370, 397
 Serafino Romualdi, 101
 Serge Lifar, 155
Sewanee Review, 404, 409
 Seymour Drumlevitch, 322
 Shelter Rock Vakfı, 173
 Shepard Stone, 176, 178, 251, 368, 369, 371, 409, 492, 495, 496, 497, 512
 Shirley Ann Grau, 392
 Shirley MacLaine, 287

SIS bkz. Gizli İstihbarat Servisi, 206, 207, 208, 296, 469, 497
 Sidney Hook, 66, 67, 74, 92, 93, 96, 100, 104, 105, 106, 116, 188, 193, 194, 195, 198, 199, 225, 226, 236, 241, 250, 276, 277, 280, 344, 356, 376, 407, 408, 437, 477, 498, 513
 Sidney Janis, 316
 Sigmund Freud, 235
 Simone de Beauvoir, 23, 99, 153
 Sinclair Lewis, 84, 93
 Sir William Hayter, 454
 Siyasal Bilimler Enstitüsü, 429
 Siyaset Koordinasyon Dairesi bkz. OPC, 58, 59, 124, 411
 Siyaset Planlama Teknik Personeli, 56, 58, 126, 344
Socialist Commentary, 398
 Sol Levitas, 45, 100, 188, 199, 411, 477
 Sol Stein, 193, 274, 275, 276, 345, 346, 356, 361, 363, 477
 Somerset Maugham, 295
 Sonnabend Vakfı, 431
Soviet Studies, 141
Soviet Survey, 258
Sovetskaya Muzika, 150
Spectator, 228, 366, 432
 Spoleto İki Dünya Festivali, 432
 Sputnik, 379
 Spyros Skouras, 165
 Stanley Kubrick, 435
 Stephen Spender, 88, 119, 140, 152, 175, 177, 209, 210, 212, 214, 215, 216, 217, 227, 228, 230, 250, 333, 334, 364, 375, 377, 385, 388, 393, 406, 420, 426, 456, 457, 465, 470, 471, 472, 479, 486, 494, 496, 503, 511
 Stewart Alsop, 124, 238, 249, 481, 485, 520
 Stratejik Hizmetler Dairesi (Office of Strategic Services) bkz. OSS, 23, 33, 51, 119, 311
 Stuart Davis, 303, 320, 417
 Stuart Hampshire, 26, 119, 211, 376, 401, 402, 425, 426, 458, 466, 469, 472, 477, 478, 494, 495
Student Progressive, 289
 Sullivan ve Cromwell, 163
Sunday Telegraph, 452
Sunday Times, 22, 199, 229, 409, 509
 Sunnen Vakfı, 431

Susan Mary Alsop, 24, 231
 Susan Sontag, 147, 268, 269
Syntheses, 131

T

T.S. Eliot, 21, 40, 69, 72, 134, 227, 284, 293, 296, 297, 359
 Ted Hughes, 426, 432
Tempo Presente, 133, 259, 260, 264
 Tennessee Williams, 37, 100
The Nation, 298, 317, 429, 489, 490
The New Yorker, 147, 154, 159, 194, 255, 269, 311, 312, 317, 326, 374, 387, 388, 393, 448, 504
The Noble Savage, 439, 440
The Public Interest, 486, 505
The Reporter, 388
 Theodore Haff, 235
 Theodore Plievier, 107
 Theodore Roszak, 315, 320
 Theodoros Stamos, 322
 Thomas Mann, 72, 147, 235
 Thornton Wilder, 37, 257
Time, 197, 199, 200, 406
Time-Life, 72, 149, 182, 290, 313, 317, 344, 346, 405
Times Literary Supplement, 295
 Timothy Foote, 290
 Tolstoy Vakfı, 402
 Tom Braden, 51, 59, 109, 116, 124, 125, 126, 128, 135, 139, 146, 147, 158, 159, 160, 170, 171, 180, 188, 191, 199, 200, 226, 236, 245, 250, 252, 253, 254, 256, 281, 282, 307, 309, 311, 324, 332, 381, 382, 392, 393, 399, 414, 456, 459, 460, 480, 481, 482, 485, 486, 487, 495, 510
 Tom Driberg, 365
 Tom Paine, 235
 Tony Tanner, 494
 Tosco Fyvel, 141, 142, 204, 205, 246
 Townsend Hoopes, 179
 Tracy Barnes, 53, 174, 295, 344, 348, 357, 359, 373
Transition, 118, 405, 491
Tribune, 56, 142, 204, 205, 366
 Trofim Lysenko, 235
 Truman Capote, 392
 Truman Doktrini, 41, 43, 49, 51, 238, 255
 Tzvetan Todorov, 19

U

- Ulius Amoss, 252
 Ulusal Güvenlik Konseyi, 16, 49, 57, 179, 312
 Ulusal Güvenlik Yasası, 49
 Ulusal Sanat Vakfı, 173
 Ulusal Yazarlar Komitesi, 371
 Uluslararası Emek Araştırma Şirketi Enstitüsü, 429
 Uluslararası Hukukçular Komisyonu Amerikan Konseyi, 429
 Uluslararası İlişkiler Kraliyet Enstitüsü, 212, 455
 Uluslararası Kültürel Özgürlük Derneği, 495, 498, 505
 Uluslararası Örgütler Bölümü (International Organizations Division) bkz. IOD, 126, 159, 239, 281, 282, 283, 288, 332, 386
 Uluslararası PEN, 438, 439, 440, 443, 444, 508
 Uluslararası Sığınmacılar Komisyonu, 166
 Uluslararası Yayıncılık Şirketi, 453
 Upton Sinclair, 92, 364
 USIA bkz. Birleşik Amerika Enformasyon Ajansı, 234, 235, 270, 318, 355, 356, 360

Ü

- Üçlü Editörler Kurulu, 261

V

- V.S. Pritchett, 403
 Vasco Pratolini, 259
 Vatandaşlık Hakları Kefaret Fonu, 236
Venture, 400, 517
 Victor Babin, 436
 Victor Rothschild, 23, 214, 215, 397, 453, 454
 Victor Sanchez Ogaz, 432
 Vietnam Savaşı, 18, 401, 437, 447, 449
 Vincent Auriol, 149
 Virgil Thomson, 36, 148, 150, 267
 Virginia Woolf, 142
 Vittorio Rieti, 150
 Vitya Vronsky, 436
 Vladimir İliç Lenin, 308
 Vladimir Nabokov, 24, 203
 Vladimir Vogel, 269

- Vladimir Yermilov, 397, 403
 Voltaire, 366
 Vsevolod Poudovkin, 351

W

- W.B. Yeats, 417
 W.E.B. Dubois, 235
 W.H. Auden, 28, 142, 148, 152, 203, 209, 257, 285, 426
 Waldemar Nielsen, 178
 Waldo Rasmussen, 319
 Waldorf Konferansı, 74, 75, 76, 77, 79, 90
Wall Street Journal, 505
 Walt Disney, 311, 351, 353
 Walt Rostow, 181, 462, 484, 485
 Walt Whitman, 437
 Walter Bedell Smith, 194
 Walter Laqueur, 258, 259, 419
 Walter Lippmann, 55
 Walter Reuther, 384
 Walter Sullivan, 286
 Ward Bond, 348, 349
 Warren Manshel, 291, 394
Washington Post, 411, 479, 514
Washington Star, 462
 Watergate, 18, 116
 Whitelaw Reid, 173
 Whitney Tröstü, 170, 348
 Whitney Vakfı, 506
 Whittaker Chambers, 346
 Wilhelm Furtwängler, 29, 271
 Willem de Kooning, 304, 328
 Willi Munzenberg, 32, 83, 84, 88, 129
 William Barrett, 299, 300
 William Baziot, 303
 William Benton, 295, 512
 William Buckley, 294, 510
 William Bundy, 177, 179, 252
 William Burden, 172, 311
 William Burroughs, 436
 William Carlos Williams, 236
 William Colby, 51, 60, 125, 168, 232, 389, 511
 William Donovan, 31, 51, 87, 121, 172, 173, 180, 349
 William Empson, 359
 William Faulkner, 38, 152
 William Foster, 235
 William Fulbright, 255, 448
 William H. Jackson, 311

William Hobby, 428
William Paley, 312
William Phillips, 66, 197, 407, 408, 410, 495
William Saroyan, 37
William Sloane Coffin, 284, 285
William Styron, 483, 495
William Tyler, 373
William Vanden Heuvel, 173
William Vanderbilt, 349
William Walton, 148, 150
William Warfield, 355
Willy Brandt, 21, 22, 54, 425, 477
Winston Churchill, 52, 359, 399
Woodrow Wyatt, 141, 148, 204
Wright Patman, 427, 428, 429, 430, 432, 456

Y

Y.L. Peretz, 181

Yale Müzik Kulübü, 39
Yasuo Kuniyoshi, 316
Yehudi Menuhin, 273, 492
Yeniden Manevi Silahlanma Hareketi, 186
Yevgeny Zamyatin, 363
Yoshihiko Seki, 474
Yosif Stalin, 14, 31, 32, 43, 44, 55, 68, 70, 71, 73, 74, 79, 80, 84, 93, 94, 95, 100, 121, 132, 148, 149, 152, 166, 210, 221, 234, 249, 266, 277, 284, 361, 424
Yurtiçi Amerikan Düşmanı Eylemler Komisyonu (House Un-American Activities Committee) bkz. HUAC, 349, 350
Yves Klein, 325

Z

Zoltan Rozsnyay, 370

Frances Stonor Saunders'in yazıp, Ülker Ince'nin çevirdiği, *Parayı Verdi Dödüğü Çaldı*'yı okurken sık sık 1950'li, 60'lı yıllarda, Farfield, Ford, Rockefeller ve Fullbright vakıflarının burslarıyla Türkiye'den kimler gitti acaba ABD'ye, diye düşündüm. Birini bulsam da konuşsam... Dünyanın en zengin, en saygın vakıflarının CIA için paravan görevi yaptıkları kimin aklına gelir?

Soğuk Savaş'ın civcivli günlerinde ABD, Batı Avrupa'da gizli bir kültürel propaganda programına büyük miktarda para ayırmıştı. Bu programın ana özelliği, böyle bir programın olmadığı iddiasıydı. Amerika'nın Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) bu programı büyük bir gizlilik içinde yürüttü. Kültürel Özgürlük Kongresinin otuz beş ülkede bürosu vardı. Kongre yüzlerce personel çalıştırıyor, yirminin üzerinde saygın dergi yayımlıyor, resim sergileri açıyordu; bir haber ve film servisine sahipti; tanınmış kişilerin katıldığı uluslararası toplantılar düzenliyor, müzikçilere ve resamlara ödüller dağıtıyor, konser ve sergi olanakları sağlıyordu. Tek amaç uzun zamandır Marksizm ve Komünizme yakınlık duyan Batı Avrupa aydınlarını yavaş yavaş "Amerikan tarzı" bir bakış açısına sıdırmaktı.

Meğer CIA'nın en etkili silahı *Encounter* dergisini okumak için boşu boşuna abone parası ödemişim yıllarca. İstersem bedava gönderirlermiş. Fransa'da yayımlanan *Preuves* dergisini almak için Hachette dükkânlarına taşınıp durmuşum. Meğer Jean-Paul Sartre'in *Les Temps Modernes* dergisini madara etmek için çıkartıyorlarmış.

Hey gidi Bertrand Russell, hey gidi George Orwell, hey gidi Ignazio Silone, hey gidi Stephen Spender, hey gidi Arthur Koestler!...

Özdemir Ince

imge.com.tr

facebook.com/imge.yayinlari
twitter.com/imgekitabevi
instagram.com/imgekitabevi
periscope @imgekitabevi
pinterest.com/imgekitabevi
google+ imge@imge.com.tr
imge@imge.com.tr